SOTSIALISTLIKE PÕLLUMAJANDUS-ETTEVÕTETE ÖKONOOMIKA

АРАН

SOTSIALISTLIKE PÕLLUMAJANDUSETTEVÕTETE ÖKONOOMIKA

ÕPIK

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1957

Originaali tiitel:

ЭКОНОМИКА
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ
ПРЕДПРИЯТИЙ.

Учебное пособие
Государственное издательство сельскохозяйственной литературы
Москва 1956

ARHIIVKOGU

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
42105

Käesoleva õpiku venekeelse originaali käsikirja valmistas ette NLKP Keskkomitee juures asuva Kõrgema Parteikooli nõukogude ökonoomika kateeder koostöös põllumajandusala teaduslike töötajate ja praktikutega.

Õpiku kirjutas autorite kollektiiv koosseisus:

V. A. Abramov (I, V, VI ptk.), S. G. Kolesnev (II ptk.), G. G. Komov (III ptk.), K. P. Obolenski (IV ptk.), V. I. Gavrilov (VII ptk. ja II ptk. § 5), N. S. Vlassov (VIII ptk.), J. P. Altaiski (IX ptk.), M. P. Gorškov (X ptk.), S. S. Sergejev (IX ptk.), P. V. Sukatš (XII ptk.), S. I. Motov (XIII ptk.).

Venekeelse väljaande toimetasid V. A. Abramov, F. G. Ivanov ja A. F. Rumjantsev.

Käsikiri koostati kooskõlas parteiharidusvõrgule kehtestatud sotsialistlike põllumajandusettevõtete ökonoomika programmiga.

Eestikeelses väljaandes on tehtud mõningaid väiksemaid kärpeid, pidades silmas üksikute konkreetsete näidete mittevastavust Eesti NSV oludele.

Õpiku sisu edasise täiustamise huvides palub autorite kollektiiv saata märkused ja ettepanekud aadressil:

Москва, Миусская площадь, дом № 6,
кафедра советской экономики Высшей партийной школы при ЦК КПСС.

I peatükk.

SOTSIALISTLIK PÕLLUMAJANDUS JA SELLE EDASISE ARENDAMISE ÜLESANDED. SOTSIALISTLIKE PÕLLUMAJANDUSETTEVÕTETE VORMID

1. Põllumajandus NSV Liidu rahvamajanduse süsteemis. Rasketööstuse juhtiv osa põllumajandusliku tootmise arendamisel

Kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse juhtimisel arendatakse meie maal kiire tempoga kõiki sotsialistliku tootmise harusid, järjekindlalt tõuseb rahva jõukus.

Riigi majanduselus on rasketööstusel juhtiv osa. Rasketööstus varustab rahvamajandust kaasaegse masinatehnikaga ja on tehnilise progressi ning tööviljakuse pideva kasvu allikaks.

«Sotsialismi ainsaks materiaalseks aluseks,» õpetas V. I. Lenin, «saab olla masinaline suurtööstus, mis on võimeline reorganiseerima ka põllumajandust.» NSV Liidus loodud esmaklassiline rasketööstus on kogu sotsialistliku rahvamajanduse aluste aluseks, riigi kaitsevõime tugevdamise ja rahva materiaalse heaolu pideva kasvu allikaks.

Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus viivad kindlalt ja kõrvalekaldumatult ellu leninlikku joont tootmisvahendite tootmise eelistatud, kiiremast kasvust ning rasketööstuse igakülgsest arendamisest. Ajavahemikul 1928.—1955. aastani suurenes tootmisvahendite tootmine 38,9 korda, tarbeesemete tootmine — 8,9 korda. Kuuendal viisaastakul peab tootmisvahendite tootmine tööstuse üldtoodangu 65-protsendilise tõusu juures suurenema 70 protsendi võrra, seejuures masinaehituse ja metallitöötlemise toodang 80 protsendi võrra.

Rasketööstuse, eelkõige masinaehituse ja energeetika eelistatud kasv on edasise kommunistliku ülesehitustöö hädavajalikuks tingimuseks. Ainult sel baasil on võimalik ajalooliselt lühima aja jooksul rahuliku majandusliku võistluse teel edukalt lahendada NSV Liidu peamine majanduslik ülesanne: järele jõuda kõige enam arenenud kapitalistlikele riikidele toodangu hulgalt ühe elaniku kohta ja neist ette jõuda.

Rasketööstus avaldab põllumajanduslikule tootmisele otsustavat mõju. Ta varustab põllumajandust traktorite, autode, kombainide ja

teiste põllumajandusmasinate ja -riistadega, mitmesuguste sisseseadetega, naftasaadustega, mineraalväetistega, taimekaitsevahenditega.

Ainuüksi viiendal viisaastakul sai põllumajandus tööstuselt 824 tuhat traktorit (15-hobujõulises arvestuses), 410 tuhat veoautot, 217 tuhat teraviljakombaini, 98 tuhat viljakogujat kombainidele, 16 tuhat suhkrupeedikombaini, 7 tuhat maisikombaini, 9 tuhat silokombaini, 488 tuhat traktoriatra, 573 tuhat traktori-külvimasinat, 496 tuhat traktorikultivaatorit, 292 tuhat traktori-heinaniidumasinat, peale selle suurel hulgal teisi mullaharimise, külvi- ja koristusmasinaid ning loomakasvatusfarmidele ettenähtud seadmeid ja masinaid. Mineraalväetiste toodang oli 1955. aastal 9,6 miljonit tonni, samal ajal kui 1913. aastal toodeti mineraalväetisi ainult 69 tuhat tonni ja 1928. aastal 135 tuhat tonni.

Tänu tehnilise varustatuse kasvule on põllumajanduses võimalik täielikumalt ära kasutada looduslikke ressursse, kasutada teaduse ja tehnika uusimaid saavutusi, kasutusele võtta uusi maa-alasid, tõsta majapidamise kultuuri, suurendada põllumajandussaaduste tootmist ja parandada põllumajandustöötajate materiaalset heaolu.

Koos põllumajanduse mehhaniseerimise kasvuga omandab põllumajandussaaduste tootmiseks kulutatud kogu ühiskondliku töö hulgas üha tähtsamat kohta tööstustööliste töö, mis on kulutatud traktorite, põllumajandusmasinate, kütuse ja teiste põllumajanduslikus tootmises kasutatavate vahendite valmistamiseks. Selles avalduvad põllumajanduse ja tööstuse omavahelised lahutamatud tootmisalased sidemed.

Nii näiteks moodustab Rostovi oblasti sovhoosis «Gigant» tööstustööliste asjastatud töö (põhifondide amortiseerumine, kütus ja määrdeained, mineraalväetised, kulud traktorite ja põllumajandusmasinate remondiks vajalike tagavaraosade ja materjalide ostmiseks ning autotranspordi töö tagamiseks) ligi 40 protsenti kõigist ühe tsentneri nisu tootmiseks tehtavatest kulutustest.

Edusammud NSV Liidu rasketööstuse arendamisel loovad reaalse võimaluse rahvatarbekaupade, eelkõige põllumajandussaaduste tootmise järsuks laiendamiseks.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongress tunnistas vajalikuks tagada tingimata ka edaspidi rasketööstuse, eelkõige must- ja värvilise metallurgia, söe- ja naftatööstuse, energeetika, masinaehituse, keemiasaaduste ja ehitusmaterjalide tootmise eelisarendamine. Samal ajal märkis kongress, et käesolevaks ajaks saavutatud ühiskondliku tootmise tase võimaldab kiiresti arendada mitte ainult tootmisvahendite, vaid ka rahvatarbekaupade tootmist.

Võimsa tööstuse kõrval peab meie maal olema ka igakülgselt arenenud põllumajandus, mis täielikult rahuldaks elanikkonna kasvavaid vajadusi toiduainete ja kerge- ning toiduainetetööstuse vajadusi tooraine järele.

Põllumajandusel on meie maal eluline tähtsus. Põllumajanduse olukorrast, tema arendamisel saavutatud edusammudest sõltub suu-

rel määral rahva heaolu, sotsialistliku laiendatud taastootmise teostamine tööstuses ja teistes majandusharudes.

Kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside ülesehitamise alusel suureneb meie maal tunduvalt põllumajandussaaduste koguja kaubatoodang. 1954. aastal ületas tööviljakus põllumajanduses kolmekordselt tööviljakuse revolutsioonieelses põllumajanduses. Tänu sotsialistliku suurpõllumajanduse eelistele suurenes põllumajanduse kaubatoodang ajavahemikul 1926/27. aastast kuni 1952/53. aastani ulatuses, nagu on näidatud tabelis 1.

Tabel 1

Põllumajanduse kaubatoodangu kasv NSV Liidus

Saadus	1926/27. a.	1952/53. a.
	miljonites tonnides	
Teravili	10,3	40,4
Kartul	3,0	12,5
Liha (eluskaalus)	2,4	5,0
Piim	4,3	13,2

Tunduvalt suurenes puuvilla, suhkrupeedi ja mõnede teiste tehniliste kultuuride kogu- ja kaubatoodang.

Kuid põllumajandusliku tootmise praegune tase ning arengutempo ei ole veel küllaldane selleks, et täiel määral rahuldada elanikkonna ja rahvamajanduse kasvavaid nõudeid toiduainete ja põllumajandusliku tooraine järele. Meie maa muutub iga aastaga rikkamaks, kasvab töötajate jõukus. Sellega koos suureneb nõudmine tarbeesemetele. Järjest suuremaid nõudeid esitatakse saaduste kvaliteedile. Järjekindlalt kasvab ka rahva arv. Ainuüksi viienda viisaastaku jooksul oli rahvastiku juurdekasv 16,3 miljonit inimest. Kiiresti suureneb linnade ja tööstuskeskuste elanike arv.

Sotsialistliku majanduse plaanipärane arendamine võimaldab kehtestada tööstuse ja põllumajanduse vahel õiged vastastikused suhted. Tööstus ja põllumajandus on mõlemad omavahel vastastikku seotud. Vahetamata saadusi tööstuse ja põllumajanduse vahel pole laiendatud taastootmine võimalik ei tööstuses ega põllumajanduses, järelikult — ka mitte kogu rahvamajanduses.

Põllumajanduses on tingimata vajalik pidevalt uuendada tootmisprotsessis ärakulutatud tootmispõhivahendeid — traktoreid ja põllumajandusmasinaid, täiendada tehnilist varustust, et ikka enam laiendada põllumajandussaaduste tootmist, tõsta tööviljakust. Masinate kasutamiseks põllumajanduses tuleb neid varustada kütuse, tagavaraosade ja teiste tööstuses toodetud materjalidega. Koos sellega vajab maaelanikkond üha rohkem tööstuses toodetud tarbeesemeid. Tööstus, omakorda, saab edukalt areneda ainult siis, kui töölised on küllaldaselt varustatud toiduainetega ja teiste põllumajanduses too-

detud või põllumajanduslikust toorainest valmistatud tarbeesemetega.

Enamiku kerge- ja toiduainetetööstuse harude töö sõltub täielikult põllumajandusliku toorainega varustamisest.

Niisiis, sotsialistlikuks laiendatud taastootmiseks on vajalik, et tööstus varustaks põllumajandust eesrindliku tehnika ja tööstuskaupadega, kolhoosid ja sovhoosid omakorda annaksid linnade elanikkonnale plaanipäraselt toiduaineid ja kerge- ning toiduainetetööstusele toorainet.

Järelikult, rahvamajanduse häireteta arenguks on tööstuse ja põllumajanduse arendamisel vajalik teatud kindel proportsioon, kooskõla, kusjuures tööstusele, eelkõige rasketööstusele, peab olema tagatud määrav, juhtiv osa.

Kuid terve rea sõjajärgsete aastate jooksul oli põllumajanduse arengu tempo ilmselt mitteküllaldane. See ei olnud kooskõlas tööstuse kiire kasvuga, ei vastanud rahvamajanduse kasvavatele nõuetele põllumajandussaaduste tootmise suurendamise osas. Nii suurenes tööstustoodang 1952. aastal, võrreldes 1940. aasta toodanguga, 2,3 korda, põllumajanduse kogutoodang (võrreldavais hindades) suurenes sama aja jooksul ainult 10 protsendi võrra. Sellises olukorras tekkis ilmne mittevastavus põllumajanduse tootmistaseme vahel — ühelt poolt ja rahvamajanduse kasvanud vajaduste vahel põllumajandussaadustele — teiselt poolt.

Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus töötasid välja programmi kõigi põllumajandusharude järsuks tõusuks, eelkõige teraviljamajanduse laiendamiseks, mis on kõigi põllumajandusharude arendamise aluseks.

NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenum paljastas põllumajanduse mitteküllaldase tootmistaseme põhjused ja määras kindlaks põllumajanduse edasiarendamise põhilised teed.

Üheks tähtsamaks põhjuseks, mis pidurdas maaviljeluse ja loomakasvatuse arengut, olid puudused põllumajanduse juhtimises. Terve rea aastate jooksul ei otsustatud selle tähtsa rahvamajandusharu arendamise kõige pakilisemaid küsimusi. Rikuti töötajate materiaalse huvitatuse printsiipi tootmise arendamise ja selle tulutoovuse suurendamise vastu. Kolhoosides, masina-traktorijaamades ja sovhoosides ei olnud vajalikul määral kvalifitseeritud juhtivat kaadrit ja spetsialiste; suuri puudusi esines maal tehtavas partei-poliitilises töös. Masina-traktorijaamades ja sovhoosides kasutati masinaid ebarahuldavalt, põllumajandust varustati mittepiisavalt uusima tehnikaga.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumi, 1954. aasta veebruari-märtsipleenumi ja 1955. aasta jaanuaripleenumi otsustega määrati kindlaks taime- ja loomakasvatuse võimsa tõusu, põllumajanduse kogu- ja kaubatoodangu järsu suurendamise ja kolhooside ning sovhooside tootmistaseme tõstmise konkreetne programm.

Nagu märkis NLKP XX kongress, on rakendatud abinõudest eriti

suure tähtsusega: esiteks — põllumajanduse planeerimise uue korra kehtestamine, mis vabastas kolhoosnikute loova initsiatiivi; teiseks — kolhooside ja kolhoosnikute materiaalse huvi tugevdamine põllumajandussaaduste tootmise suurendamise vastu; kolmandaks — kolhooside tugevdamine juhtiva ja spetsialistide kaadriga linnadest ja tööstuskeskustest tuhandete kommunistide ja parteitute maale lähetamise teel; neljandaks — põllumajanduse tehnilise varustatuse edasine tugevdamine, alalise mehhanisaatorite kaadri loomine masina-traktorijaamades, traktorijaamade juhtiva ning insener-tehnilise kaadri tugevdamine; viiendaks — põllumajanduse arendamiseks määratud riiklike assigneeringute suurendamine.

Nende abinõude elluviimine avaldas tegelikku mõju põllumajanduse olukorra paranemisele ja lõi tingimused kõigi põllumajandusharude järsuks tõusuks.

Tänu partei ja valitsuse poolt vastuvõetud uudis- ja jäätmaade ülesharimise programmile, laiendasid kolhoosid, masina-traktorijaamad ja sovhoosid juba 1955. aastal teraviljade külvipinda, võrreldes 1950. aastaga, peaaegu 24 miljoni hektari võrra. Koos teiste abinõudega võimaldas see suurendada kõigi põhiliste põllumajanduskultuuride kogusaaki ja loomakasvatussaaduste toodangut. Produktiivloomade arvu kasv NSV Liidus sõjajärgseil aastail on toodud diagrammis 1.

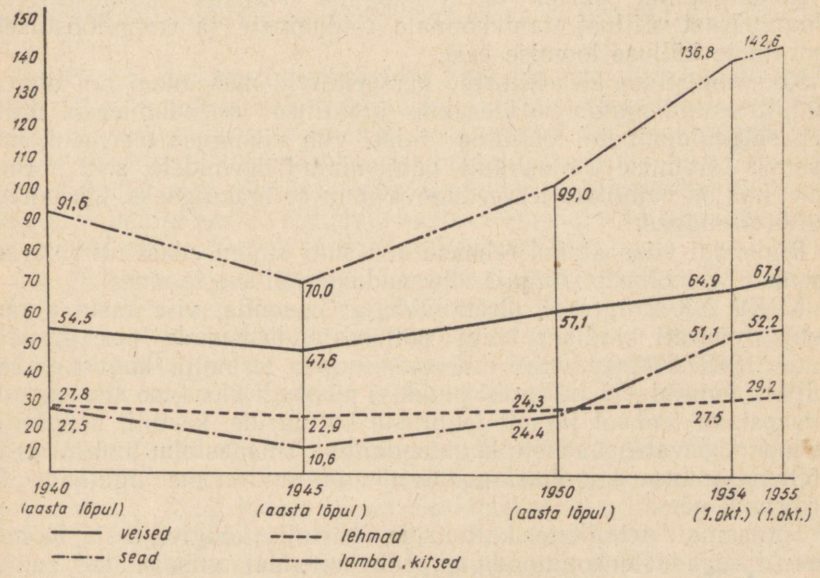

Produktiivloomade arv NSV Liidus (miljonites peades)

Põhiliste taime- ja loomakasvatussaaduste toodangu kasv aastatel 1950—1955 on esitatud tabelis 2.

Tabel 2

Teraviljade ja tehniliste kultuuride kogusaak (saak aidas) ja põhiliste loomakasvatussaaduste toodang NSV Liidus (protsentides 1950. aasta näitajatega võrreldes)

Saadus	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Teravili	100	97	113	101	105	129
Päevalill	100	97	123	146	106	207
Suhkrupeet	100	114	107	111	95	147
Toorpuuvill	100	105	106	108	118	109
Linakiud	100	76	83	64	85	149
Liha (tapakaalus)	100	96	106	120	129	130
Piim	100	102	101	103	108	119
Vill	100	107	122	130	128	142
Munad	100	113	123	137	147	154

1956. aasta veebruarikuus toimunud Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongress määras kindlaks kogu meie rahvamajanduse edasiarendamise, sealhulgas põllumajanduse järsu tõusu programmi kuuendaks viisaastakuks.

2. Põllumajanduse arendamise ülesanded kuuendal viisaastakul

Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus organiseerivad plaanipärast võitlust elanikkonnale toiduainete ja kergetööstusele toorainete külluse loomise eest.

Kommunistliku ülesehitustöö perspektiivid meie maal on lahutamatult seotud ajaloolise ülesande praktilise lahendamisega, mille kohaselt toiduainete tootmine tuleb viia niisuguse tasemeni, mis vastaks toitumise teaduslikult põhjendatud normidele, s. t. normidele, mis on vajalikud terve, tugeva inimese igakülgseks, harmooniliseks arenguks.

Kuuendal viisaastakul tehakse uus suur samm edasi rahvatarbeesemete, eelkõige põllumajandussaaduste külluse loomisel.

NLKP XX kongressi direktiividega kuuenda viie aasta plaani kohta määrati kindlaks kõigi põllumajandusharude kiire arendamine. 1960. aastaks nähti ette suurendada teravilja kogusaak 180 miljoni tonnini (11 miljardit puuda); püstitati ülesanne suurendada viisaastaku jooksul järsult tehniliste kultuuride, kartuli, köögivilja ja loomakasvatussaaduste kogutoodangut. Viisaastaku jooksul peab põllumajanduse kogutoodang tervikuna suurenema ligikaudu 70 protsendi võrra.

Tähtsamate tehniliste kultuuride, kartuli, köögivilja ja loomakasvatussaaduste kogutoodang peab kuuendal viisaastakul suurenema järgmises ulatuses (1960. aastaks ettenähtud toodang, võrreldes 1955. aasta toodanguga, protsentides):

toorpuuvill	156	kartul	185	piim	195
linakiud	135	köögivili	218	munad	254
suhkrupeet	154	liha	200	vill	182

Nende ülesannete täitmise vajalikuks tingimuseks on tööviljakuse tõstmine kolhoosides 2 korda, sovhoosides ja riiklikes põllumajanduslikes abimajandites — ligikaudu 70 protsendi võrra. Kolhoosidel, masina-traktorijaamadel ja sovhoosidel tuleb suurendada põllumajandussaaduste toodangut põllumajandusliku maa (ehk põllumajanduslike kõlvikute) iga 100 hektari kohta, töö- ning rahaliste ja materiaalsete vahendite minimaalse kuluga toodanguühiku kohta.

Põllumajanduse edasise järsu tõusu tagamisel on suur tähtsus tootmiskultuuri süstemaatilisel tõstmisel teaduse saavutuste ja eesrindlaste kogemuste laialdase kasutamise teel, samuti põllumajandusharude majanduslikult otstarbekohase paigutamise ja põllumajanduse õige spetsialiseerimise teel rajoonides, kolhoosides ja sovhoosides, arvestades looduslikke ja majanduslikke tingimusi.

Tootmiskultuuri tõstmine põllumajanduses ja saagikuse suurendamine nõuavad põllumajanduskultuuride viljelemise agrotehnika parandamist, tootmisprotsesside kompleksset mehhaniseerimist, parimate taimesortide ja loomatõugude tootmisse juurutamist, väetiste, eriti kohalike väetiste kasutamise järsku laiendamist.

Teraviljamajanduse edasiarendamise eesmärgil laiendatakse kuuendal viisaastakul teraviljakultuuride külvipinda ülesharitud uudis- ja jäätmaade kasutuselevõtmise arvel; tunduvalt laiendatakse ühe saagirikkama teravilja — maisi külvipinda; võetakse tarvitusele abinõud kadude otsustavaks vähendamiseks teraviljade koristamisel ja säilitamisel, seda eelkõige jaotatud koristamise juurutamise arvel.

NLKP XX kongressi direktiivides kuuenda viie aasta plaani kohta püstitati põllumajandusliku tootmise õigema paigutamise ja spetsialiseerimise ülesanne. Kuuendal viisaastakul on ette nähtud luua suurte linnade ja tööstuskeskuste ümber piimakarja- ja köögiviljakasvatuse tsoonid. Nendes tsoonides tuleb organiseerida uusi sovhoose, vajaduse korral spetsialiseerida olemasolevad linnalähedased sovhoosid piima, kartuli ja köögivilja tootmisele.

Kasahstani, Siberi, Alam-Volgamaa ja Põhja-Kaukaasia kaugete stepirajoonide ning Kaug-Ida piirkondade kolhoosides ja sovhoosides, kus on looduslik söödabaas, on ette nähtud arendada lihaloomade kasvatamist, organiseerides veiste üleskasvatamise ja karjamaanuuma spetsiaalselt selleks otstarbeks loodavates majandites.

Arenenud teraviljamajandusega kolhoosides tuleb organiseerida suuri linnufarme. Vanades lambakasvatuse rajoonides, samuti Kasahstanis, Kesk-Aasias, Taga-Kaukaasias, Ida-Siberis on kavandatud peen- ja poolpeenvillalammaste kasvatamise edasiarendamine. Lihavillalammaste arvu suurendamine on ette nähtud maa loode- ja keskpiirkondades.

NLKP XX kongressi direktiivides kuuenda viie aasta plaani kohta anti konkreetsed ülesanded kõigi põllumajandusharude arendamiseks, määrati kindlaks teed põllumajanduse materiaalse ja tehnilise baasi edasiseks tugevdamiseks, tööviljakuse tõstmiseks, kol-

hoosides, masina-traktorijaamades ja sovhoosides kolhoosnikute ja kõigi põllumajanduses töötajate materiaalse heaolu tõstmiseks.

«Meie peaülesanne põllunduse alal,» öeldakse NLKP Keskkomitee aruandes partei XX kongressile, «seisab selles, et saagikuse suurendamise ja uute maade edasise kasutuselevõtmise arvel viia teravilja iga-aastane kogusaak kuuenda viisaastaku lõpuks 11 miljardi puudani, laiendada tehniliste kultuuride — puuvilla, suhkrupeedi, lina, kanepi, päevalille külvipinda ja tunduvalt tõsta nende saagikust ning järsult suurendada kartulite ja köögivilja tootmist.»

Loomakasvatuses on kuuendal viisaastakul peaülesandeks suurendada kõigi loomakasvatussaaduste toodangut põllumajanduslike kõlvikute iga 100 hektari kohta. Eelkõige tuleb arendada ühisloomakasvatust, mis võimaldab tunduvalt suurendada kolhooside tulusid, tõsta kolhoosnikute materiaalset heaolu ja parandada elanikkonna varustamist liha, piima ja teiste saadustega. Kongress juhtis tähelepanu vajadusele parandada karja tõulisust, suurendada lehmade osatähtsust veiste üldarvus, tõsta piimakarjakasvatuse produktiivsust ja laiendada sigade nuumamist.

Kuuendal viisaastakul tuleb kolhoosidel, masina-traktorijaamadel ja sovhoosidel järsult suurendada söötade tootmist, et varustada täielikult söötadega kõik loomaliigid ja linnud, võimaldada kolhoosidel eraldada sööta kolhoosiperede valduses olevatele loomadele ning luua kolhoosides ja sovhoosides sööda kindlustusvarud.

Sotsialistliku põllumajanduse arendamine toimub tema materiaalse ja tehnilise baasi igakülgse tugevdamise alusel.

Kuuendal viisaastakul tõuseb veelgi põllumajanduse tehnilise varustamise tempo. Põllumajandus saab ligikaudu 1 650 000 traktorit (15-hobujõulises arvestuses), sealhulgas 680 000 vahelthari-mistraktorit (füüsilises arvestuses). Sellele lisandub autode, kombainide ja iseliikuvate (iseseisva mootoriga) põllumajandusmasinate pargi ulatuslik täiendamine, samuti elektrifitseerimise laiendamine. Kõik see võimaldab veelgi tõsta kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside energiaga varustamist, mis on aluseks tööviljakuse järsule tõusule põllumajanduses.

Kuuenda viisaastaku plaanis kavandatud põllumajanduse koguja kaubatoodangu suurenemine ning tööviljakuse tõus tagab kolhoosnikute sissetulekute suurenemise rahas ja natuuras keskmiselt vähemalt 40 protsendi võrra, mis toimub eelkõige ühismajapidamise tulude kasvu arvel; ühtlasi võimaldab see tunduvalt suurendada kolhooside ühiskondlikke fonde.

Täites NLKP XX kongressi otsuseid saavutasid kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside töötajad, tuginedes üldrahvalikule abile, kuuenda viisaastaku esimesel aastal tõsist edu taimekasvatuse ja loomakasvatuse arendamisel. See võimaldas järsult suurendada tähtsamate põllumajandussaaduste riiklikku varumist. Kui näiteks 1953. aastal kogu NSV Liidus varuti 2 miljardit 10 miljonit puuda teravilja, siis 1955. aastal varusid ja müüsid riigile

ainuüksi Vene NFSV ja Kasahhi NSV kolhoosid ja sovhoosid üle 3 miljardi puuda teravilja.

1956. aastal varuti NSV Liidus kokku üle miljardi puuda teravilja rohkem kui 1955. aastal.

Teraviljatootmise suurendamisel etendas tähtsaimat osa uudis- ja jäätmaade kasutusele võtmine. Vene NFSV uudis- ja jäätmaid ülesharinud oblastite, kraide ja vabariikide kolhoosid ja sovhoosid varusid ja müüsid riigile 1956. aastal 1 miljard 223 miljonit puuda teravilja; 1953. aastal, enne uudismaade kasutusele võtmist, laekus sealt ainult 497 miljonit puuda teravilja. Kasahhi NSV andis, tänu uute maade ülesharimisele ja teraviljade külvipinna laiendamisele, 1956. aastal riigile rohkem teravilja kui uudis- ja jäätmaade ülesharimisele eelnenud 11 aasta jooksul kokku. Suurt edu saavutasid kolhoosid, masina-traktorijaamad ja sovhoosid ka teistes taimekasvatusharudes — puuvilla-, lina-, suhkrupeedi-, kartuli- ja köögiviljakasvatuses.

1956. aastal kasvas ka loomakasvatussaaduste kogu- ja kaubatoodang. Suurenes liha, lihasaaduste, munade ja eriti piima tootmine ja varumine. Nii näiteks suurenes piima varumine ja kokkuost, võrreldes 1955. aastaga, 30 protsendi võrra. Paljudes kolhoosides, sovhoosides ja tervetes rajoonides saavutati juba 1956. aastal 1960. aastaks ettenähtud piimatoodangu tase.

Viimaseil aastail põllumajanduse mahajäämuse likvideerimisel saavutatud edusammudes peegelduvad ilmekalt sotsialistliku põllumajanduse eelised ja ammendamatud võimalused. Need edusammud on nõukogude inimeste ennastsalgava töö tulemuseks, tohutu poliitilise ja organisaatorliku töö tulemuseks, mida teeb kommunistlik partei, viies järjekindlalt ellu NLKP XX kongressil kavandatud kõigi põllumajandusharude arendamise programmi.

Kuid meil on siiski veel küllalt mahajäänud kolhoose, masina-traktorijaamu ja sovhoose, kus halvasti kasutatakse võimalusi põllumajandussaaduste toodangu kiireks suurendamiseks.

Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus nõuavad põllumajanduse töötajailt tootmises peituvate reservide täielikku ärakasutamist, mahajäänud majandite viimist eesrindlike tasemele.

3. Sotsialistlike põllumajandusettevõtete vormid

Põllumajanduslik tootmine NSV Liidus baseerub sotsialistliku omandi kahele vormile — riiklikule (üldrahvalikule) ja kooperatiiv-kolhooslikule (grupilisele) omandile.

Kaks põllumajandusettevõtete liiki — sovhoosid ja masina-traktorijaamad — kuuluvad riigile ja on seega üldrahvalik vara. Kolhooside ühisvara: ehitused, loomad, inventar ja ühismajapidamise toodang kuulub sotsialistliku omandi kooperatiiv-kolhoosliku vormi hulka.

1955. aasta lõpul oli NSV Liidus 85 700 põllumajanduslikku artelli, 9009 masina-traktorijaama ja 5134 sovhoosi, mis moodustasid meie riigi sotsialistliku põllumajanduse süsteemi.

Kolhoosid, sovhoosid ja masina-traktorijaamad on oma sotsiaalselt olemuselt ühetüübilised sotsialistlikud põllumajanduslikud suurettevõtted. Nende ettevõtete tootmisvahendid moodustavad ühiskondliku, sotsialistliku omandi ja seepärast ei saa seal esineda inimese ekspluateerimist inimese poolt.

Inimeste suhetel tootmisprotsessis on seal seltsimeheliku koostöö ja vastastikuse sotsialistliku abistamise iseloom. Majapidamine toimub plaanipäraselt nõukogude ühiskonna kasvavate vajaduste rahuldamise huvides, kehtib töö järgi jaotamise sotsialistlik põhimõte.

Samal ajal on sovhooside ja masina-traktorijaamade vahel ühelt poolt ja kolhooside vahel teiselt poolt teatavad erinevused, mis tulenevad sotsialistliku omandi kahe vormi — riikliku omandi vormi ja kooperatiiv-kolhoosliku omandi vormi iseärasustest.

Põllumajanduslik artell on vabatahtlikult ühinenud talupoegade kollektiivne majapidamine. Ta rajaneb põhiliste tootmisvahendite ühistamisel ja artelli liikmete kollektiivsel tööl, kusjuures artellis säilitatakse kolhoosnikutele õigus omada väikest isiklikku abimajandit, mille suuruse määrab kindlaks artelli põhikiri. Peamiseks on põllumajanduslikus artellis ühiskondlik majapidamine, olles kolhoosi liikmete materiaalse heaolu põhiliseks allikaks.

Kolhoosipere isiklik majapidamine on rangelt abimajandi iseloomuga. Ta on ette nähtud peamiselt kolhoosipere isiklike vajaduste rahuldamiseks mõnede põllumajandussaaduste osas.

Põllumajandusliku artelli tootmistegevus toimub Nõukogude riigile kuuluval maal riigile kuuluvate traktorite, masinate ja teiste kaasaegsete tootmisvahendite abil. Tootmisest võtavad ühiselt osa kolhoosnikud ja masina-traktorijaamade töötajad, kusjuures kasutatakse nii masina-traktorijaama tehnikat kui ka kolhoosi oma tootmisvahendeid. Toodetud saadused on kolhoosi omad; nende jaotamine toimub artelli liikmete oma äranägemise järgi.

Masina-traktorijaam on riiklik sotsialistlik ettevõte, mis teeb oma masinatehnika ja tööliskaadriga kolhoosides lepingulistel alustel põllumajanduslikke töid, osutades kolhoosidele nende ühismajapidamise organisatsioonilisel ja majanduslikul tugevdamisel igakülgset abi.

Masina-traktorijaamad on kolhoosliku tootmise industriaalseks baasiks, etendades selle arendamisel otsustavat osa. Masina-traktorijaamade kaudu toimub kolhoosnikute endaalgatuse õige ühendamine sotsialistliku riigi juhtimise ja abiga ühismajapidamiste ülesehitamisel ja arendamisel.

Sovhoos on sotsialistlik põllumajanduslik suurettevõte, mille tootmisvahendid kui ka toodetavad saadused kuuluvad riigile. Sovhoosid kujutavad endast sotsialistliku põllumajanduse kõrgeimat organisatsioonivormi ja nad toodavad tähtsa osa riigi käsutusse

minevatest toidu- ja toorainete ressurssidest. Nii näiteks andsid sovhoosid 1953. aastal riigile 12 protsenti kogu varutud teraviljast, 16 protsenti kogu varutud lihast (sealiha isegi 55 protsenti), 14 protsenti kogu varutud piimast ja 15 protsenti kogu varutud villast. Peenvilla varumisel tõusis sovhooside osatähtsus 36 protsendini.

Kolhoose ja sovhoose iseloomustab tootmise kõrge kontsentratsioon. 1955. aasta andmetel tuli ühe kolhoosi kohta keskmiselt 229 kolhoosiperet ja 1699 hektarit ühismajapidamise külvipinda. Ühisloomade arv kolhoosi kohta oli loomaliikide kaupa: 351 veist, 265 siga, 972 lammast ja kitse, 125 hobust.

Ühismajapidamise külvipinna suuruse järgi jagunesid kolhoosid 1955. aastal järgmiselt: kolhoose külvipinnaga kuni 500 hektarit — 18,8 protsenti; 501 kuni 1000 hektarit — 24,9 protsenti; 1001 kuni 2000 hektarit — 29,5 protsenti; 2001 kuni 5000 hektarit — 21,6 protsenti; üle 5000 hektari — 5,2 protsenti.

Sovhoosid on veelgi suuremad põllumajandusettevõtted. 1955. aastal tuli keskmiselt ühe sovhoosi kohta: 17 400 hektarit maad, 5000 hektarit külvipinda, 53 traktorit (15-hobujõulises arvestuses), 724 veist, 990 siga, 2274 lammast ja kitse. Igas sovhoosis töötas keskmiselt 376 töölist.

Kuid nagu teada, annab haritava maa suurus, eriti maa üldsuurus ainult kaudse pildi majapidamise ulatusest. Majapidamise hindamisel maa suuruse järgi jääb arvesse võtmata majapidamise intensiivsuse kasv ja sellest tulenev tootmise mahu suurenemine maa hulga endiseks jäädes. Majapidamise suuruse üle saab otsustada toodetud saaduste hulga järgi, s. o. ühe või mitme järjestikku võetud aasta kogutoodangu väärtuse järgi.

Maa suurust kui majapidamise ulatuse näitajat võib kasutada sel juhul, kui võrreldakse kaht ühesuguse tootmisstruktuuriga ja ühtviisi spetsialiseerunud majandit. See näitaja on muide äärmiselt tähtis masinatehnika kasutamise tingimuste ja tootmisbrigaadide suuruse analüüsimisel.

Kolhoosid ja sovhoosid on suured põllumajandusettevõtted nii haritava maa suuruse kogutoodangu mahu kui ka tootmisvahendite kontsentratsiooni poolest.

Kolhooside ja sovhooside osatähtsus põllumajanduslikus tootmises ilmneb tabelis 3 toodud andmetest.

Sotsialistlikel põllumajandusettevõtetel on kõik võimalused põllumajandussaaduste toodangu edasiseks suurendamiseks. Nende käsutuses on tohutud maaressursid ja võimas materiaalne ning tehniline baas.

Põllumajanduse sotsialistlikul süsteemil, mis rajaneb tootmisvahendite ühiskondlikule omandusele, on otsustavad eelised, võrreldes väiketalumajapidamisega kui ka kapitalistliku suurpõllumajandusega.

Tabel 3

Külvipind ja loomade arv majandite kategooriate kaupa
(protsentides NSV Liidu üldnäitajatest 1955. aasta andmetel)

Näitaja	Sovhoosid ja teised riiklikud majandid	Kolhoosid	Kolhoosiperede isiklikud abimajandid	Tööliste ja teenistujate isiklikud abimajandid	Üksikmajapidamised ja teised elanikkonnagrupid	Kokku
Külvipind	15,8	80,2	3,1	0,9	0,02	100
Veiseid	8,2	45,8	34,4	11,4	0,2	100
Lehmi	6,2	36,8	41,7	15,1	0,2	100
Sigu	13,9	44,5	28,8	12,6	0,2	100
Lambaid	12,3	66,0	18,6	3,0	0,1	100

Kolhooside ja sovhooside maafondid

Põllumajanduslikul tootmisel on terve rida temale omaseid iseärasusi, mis on tingitud eelkõige sellest, et siin esineb tähtsaima tootmisvahendina maa, muld, mis etendab taime- ja loomakasvatussaaduste kujunemisel aktiivset osa. Põllumajanduslikud kõlvikud — põllumaa, aiad, heina- ja karjamaad — on kolhooside ja sovhooside põhiliseks rikkuseks, millede õigest ja täielikust kasutamisest sõltuvad nende majandusliku tegevuse tulemused.

Maa erineb teistest tootmisvahenditest. Õige kasutamise korral, ratsionaalse maaviljeluse kõigi nõuete täitmise korral, mulla viljakus, s. t. tema võime anda põllumajanduskultuuride saake, ei lange, vaid vastupidi, isegi tõuseb. Maa kasutamise efektiivsus põllumajandustoodangu saamiseks sõltub mitte ainult niinimetatud mulla looduslikust viljakusest, vaid ka põllumajandusliku masinatehnika ja agronoomilise kultuuri tasemest, s. t. mulla mõjutamisest inimese poolt tema käsutuses oleva tehnika ja agrotehniliste võtete kaasabil. Just sellepärast ongi tehnika progress ja elava looduse arenemise seaduspärasusi avastava põllumajandusteaduse saavutused saagikuse tõstmise võimsateks vahenditeks.

Maafondide õige kasutamine on põllumajanduses tööviljakuse kasvu ja tootmise mahu suurendamise üheks tähtsamaks tingimuseks. Maa ebaõige kasutamise ja ratsionaalse maaviljeluse nõuete rikkumise korral võivad mulla viljakuse taastamise tingimused väärituks muuta kõik teised põllumajandussaaduste tootmise suurendamisele suunatud jõupingutused.

1954. aastal 1. novembri seisuga oli kolhoosidel kasutada kokku 809,2 miljonit hektarit maad, kaasa arvatud pikaajalisel kasutusel olevad riigi maafondi ja riigi metsafondi maad. Sellest maast oli põllumajanduslikku maad ehk põllumajanduslikke kõlvikuid (põllu-

maa, heinamaa, karjamaa, aedade ja viinamarjaistanduste all olev maa, uudismaa) 396,6 miljonit hektarit.

6,9 miljonit hektarit ehk 1,7 protsenti kolhooside kogu põllumajanduslikust maast on õueaiamaadena kolhoosiperede kasutuses; 389,7 miljonit hektarit põllumajanduslikust maast on kasutusel kolhooside ühismajapidamistes.

Riigi poolt kolhoosidele põhiliseks kasutamiseks antud maad ei saa müüa ega osta, samuti ei saa artell seda rentida. Kolhoosliku maakasutuse püsivus on peamiseks teguriks, mis innustab kolhoose oma maid parandama, ette võtma melioratiivseid, agrotehnilisi ja teisi vajalikke abinõusid.

Sovhooside maafond oli 1. novembril 1954. aastal 120,7 miljonit hektarit, sellest 77,6 miljonit põllumajanduslikku maad.

Kolhoosidel ja sovhoosidel on maa täielikuma ja intensiivsema kasutamise arvel suured võimalused ja reservid põllumajandusliku tootmise laiendamiseks. Maakasutuse ulatus võimaldab kolhoosidel ja sovhoosidel efektiivselt kasutada kõige komplitseeritumat masinatehnikat. Ühtlasi võimaldab see ratsionaalselt kasutada maad, mida tagab õigete külvikordade sisseviimine ja nende spetsialiseerimine, kultuuride paigutamine vastavalt mullastiku tingimustele ja põlluosade paiknemisele maapinna reljeefi ning veekogude suhtes jne. Suurmajapidamises saab näiteks sisse viia spetsiaalsed köögiviljakülvikorrad ja paigutada nad köögiviljakasvatamiseks eriti sobivatele luhamaadele. Suurmajapidamises on samuti olemas tingimused farmilähedaste külvikordade sisseviimiseks, et toota seal suurt transpordikulu nõudvaid mahlakaid ja teisi söötasid, samuti karjamaa-külvikordade sisseviimiseks ning karjamaade diferentseeritud kasutamiseks loomaliikide ja -rühmade kaupa. Suurmajapidamises on võimalik parandada maid põllukaitsemetsade kasvatamisega, kuivenduse ja niisutusega ning erosiooni vastu võitlemisega.

Käesoleval ajal on üles küntud ainult ligi 37 protsenti kolhoosidele kinnistatud maast; ligi 25 protsenti maast on kasutusel heina- ja karjamaadena. NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides moodustab künnimaa keskmiselt 27 protsenti, heinamaad 4,2 protsenti ja karjamaad 49 protsenti põllumajandusliku maa üldpindalast.

Viimastel aastatel künti meie maal üles rohkem kui 35,5 miljonit hektarit *uudis- ja jäätmaid,* mille arvel tunduvalt laiendati teraviljade ja teiste põllumajanduskultuuride tootmist. Seejuures on uudismaadelt saadava teravilja omahind märksa madalam kui maa teistes piirkondades. Vene NFSV kraides ja oblastites uudis- ja jäätmaadele rajatud 89 uue teraviljasovhoosi andmeil oli tsentneri teravilja omahind 1956. aastal mitte üle 25—28 rubla, Altai krai ja Tškalovi oblasti sovhoosides — 18—24 rubla. Paljud uudismaadele rajatud sovhoosid tegid juba 1956. aastal peaaegu täielikult tasa nende organiseerimiseks tehtud kulud.

Andmed külvipinna suuruse kohta NSV Liidus on toodud diagrammis 2.

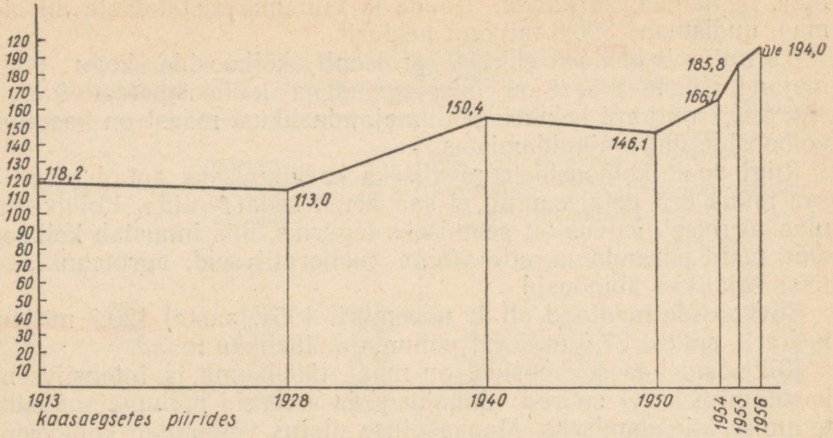

Külvipind NSV Liidus (miljonites hektarites)

Võimalused külvipinna edasiseks laiendamiseks uudis- ja jäätmaade kasutuselevõtmise arvel pole veel kaugeltki ammendatud. See on kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside üheks tähtsamaks ülesandeks.

Põllumajandussaaduste toodangu suurendamisel on tähtsaks reserviks *niisutatavate maade pindala edasine laiendamine, soostunud maade kuivendamine* ja nende kasutusele võtmine, samuti looduslike söödakõlvikute — karja- ja heinamaade põhjalik parandamine. Selles osas tehakse meie maal suurt tööd. Kuuendal viisaastakul suureneb niisutatavate maade pindala 2 100 000 hektari võrra. Samal ajal on ette nähtud kasutusele võtta 3 100 000 hektarit kuivendatud maad. Veevaestes piirkondades võetakse tarvitusele abinõud karjamaade veega varustamiseks 80 miljoni hektari ulatuses.

Suur majanduslik tähtsus on looduslike söödakõlvikute täielikumal ärakasutamisel. Neid leidub meie maal sadu miljoneid hektareid. Looduslikelt rohumaadelt saavad kolhoosid ja sovhoosid vähemalt 75—80 protsenti kogu heinast ja ligi 90—95 protsenti kogu karjamaarohust. Suured pindalad (10—12 protsenti kõigist kasutatavatest heinamaadest) on kõrge loodusliku viljakusega luhtade all.

Kuid looduslike söödakõlvikute tootlikkus on madal. Samal ajal on teadus ja praktika välja töötanud efektiivsed võtted heina- ja karjamaade tootlikkuse tõstmiseks, mida kinnitavad massilised kogemused tegelikkusest. Nende võtete hulka kuuluvad orgaaniliste ja mineraalväetistega väetamine, lihtne pealtparandus, heina- ja karjamaade rajamine uuskülvi teel spetsiaalsete rohumaamassiividena kui ka söödakülvikordade süsteemis, limaaniniisutuse rakendamine jne. Eesrindlike võtete massiline rakendamine niitude ja

karjamaade kasutamisel võimaldab tugevdada loomakasvatuse sööda-baasi, üldiselt edasi viia kolhooside ja sovhooside tootmistegevust.

Terve rea katsejaamade andmeil annavad pikaajalised kultuurkarjamaad Baltimaades ja Vene NFSV loodepiirkondades hektarilt 2500—3000 söötühikut aastas. Seejuures on niisuguse söötühiku omahind 4—5 korda odavam kui kaera, viki-kaera segatise või sööda-juurviljadega saadud söötühiku omahind.

Põuapiirkondades annab suurt majanduslikku efekti limaanniisutus. Nii näiteks saadakse Stalingradi oblasti Sredne-Ahtuba rajooni kolhoosis «Zavojevanije Oktjabrja» limaanniisutuse tulemusel 500-hektariliselt pindalalt igal aastal 40 tsentnerit heina hektari kohta. Saraatovi oblastis asuva Engelsi melioratsiooni-katsejaamas madalaveeliselt limaanilt saadi 1955. aastal 360 tsentnerit maisi haljasmassi hektarilt. Saraatovi oblasti Dergatši masina-traktorijaama andmeil on kulutused ühe hektari madalaveelise limaanniisutuse rajamisel ainult 40—80 rubla hektari kohta.

Kolhooside ja sovhooside peamise rikkuse — põllumajandusliku maa — kasutamise tasemest sõltub suurel määral põllumajandussaaduste toodangu edasine suurendamine.

Kolhoosi- ja sovhoositootmise materiaalne ja tehniline baas. Kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside tootmisfondid

Rasketööstuse arendamisel saavutatud edu, võimsa traktori- ja põllumajandusmasinate tööstuse loomine võimaldas varustada NSV Liidu põllumajandust kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside baasil lühikese ajaga kaasaegse masinatehnikaga. Sotsialistliku ülesehitustöö aastail toimus meie põllumajanduses tõeline tehniline revolutsioon, mille tulemusel põllumajandus viidi üle masinalise suurtootmise rööbastele. Sotsialistlik suurmajapidamine avas tee uusima masinatehnika kasutusele võtmiseks ja kõrge tootlikkusega kasutamiseks.

Põhjalikult on muutunud *põllumajanduslikku tootmise energeetiline alus*. Revolutsioonieelses põllumajanduses oli valitsevaks käsitsitöö ja elavveojõud. Mehhaanilised jõumasinad moodustasid riigi põllumajanduse kõigist energiaressurssidest ainult 0,8 protsenti. Juba 1937. aastal oli mehhaaniliste jõumasinate osatähtsus põllumajanduse üldistes energiaressurssides tõusnud 66,7 protsendini, tööloomade osatähtsus oli langenud aga 33,3 protsendini. 1955. aastal moodustasid tööloomad ainult 6,2 protsenti ja mehhaanilised jõumasinad 93,8 protsenti NSV Liidu põllumajanduse üldistest energiaressurssidest, sealhulgas traktorid — 32,2, veoautod — 40,3, kombainide mootorid — 14,5, elektriseadmed — 3,5, teised jõumasinad — 3,3 protsenti. Vastavad muudatused toimusid ka *põllumajandusettevõtete kogu tehnilises varustamises*. Algeliste tööriistade asemele tulid kaasaegsed, traktori või statsionaarse mehhaanilise jõumasina abil töötavad masinad. 1955. aastal oli

NSV Liidu põllumajanduses 1 439 000 traktorit (15-hobujõulises arvestuses), 338 000 teraviljakombaini, 544 000 veoautot, kümneid tuhandeid kaasaegseid mullaharimise, taimede kasvuaegse hooldamise, koristus- ja saagitöötlemise masinaid.

Sotsialistliku põllumajanduse loomisel, tugevnemisel ja edasiarendamisel etendas ja etendab ka praegu tähtsat osa masinatehnika keskendamine riigi kätte. Masina-traktorijaamade võrgu loomist ja sinna traktorite ning komplitseeritumate põllumajandusmasinate koondamist nõudsid põllumajandusliku tootmise edasiarendamise elulised vajadused.

Otsustavat tähtsust omavate põhiliste põllumajanduslike tootmisriistade üldrahvalik omandus on vajalikuks tingimuseks, et õigesti kooskõlastada kolhooside huvisid kogu sotsialistliku ühiskonna huvidega. Võimsa põllumajandustehnika riigi kätte keskendamine tugevdab kolhooside riiklikku juhtimist.

Ainult selletõttu, et tehnika oli keskendatud riigi kätte, oli võimalik kolhoositootmist ajalooliselt lühikese aja jooksul üle viia võimsate masinate baasile. Selle baasi täiustamine vastavalt rahvamajanduse nõuetele võis samuti toimuda ainult tehnika riigi kätte keskendatuse tingimustes. Rahvamajanduse nõuded olid ja on aluseks masina-traktorijaamade ehitamise ja tehnilise varustamise plaanide koostamisel ning masina-traktorijaamade asukoha määramisel riigi territooriumil.

Ei tohi unustada ka majanduslikku kasu, mida toob endaga kaasa moodsa masinatehnika kasutamine masina-traktorijaamade kaudu. Masina-traktorijaamad on võimelised täielikumalt ja plaanipärasemalt kasutama kaasaegseid tehnilisi vahendeid, paremini korraldama traktori- ja masinapargi tehnilist teenindamist ning remonti, ära kasutama masinate koopereerimise kõiki eeliseid.

Sotsialistliku põllumajanduse materiaalne ja tehniline baas kasvab ja täiustub pidevalt. Luuakse masinate süsteeme, mis vastavad erinevate looduslike ja majanduslike piirkondade põllumajanduse konkreetsetele tingimustele.

Peamiseks jõumasinaks põllumajanduses on traktor. Traktorite abil on kolhoosides ja sovhoosides mehhaniseeritud tähtsamad põllutööd. 1955. aastal oli NSV Liidu põllumajanduse traktoripargi võimsus 21,6 miljonit hobujõudu ehk 10,5 hobujõudu 100 hektari põllumaa kohta.

Sõjajärgseil aastail kasvas kiiresti ka põllumajanduse autopark. Viiendal viisaastakul suurenes veoautode arv põllumajanduses peaaegu kaks korda.

Areneb ka *põllumajanduse elektrifitseerimine.* Viiendal viisaastakul suurenes elektrienergia tarbimine põllumajanduses ligikaudu 2,4 korda. 1955. aasta lõpuks olid elektrifitseeritud peaaegu kõik masina-traktorijaamad ja 90 protsenti sovhoosidest. Samal ajal ei ole kolhoosid veel küllaldaselt elektrifitseeritud. Elektrienergiat kasutab ainult 41 protsenti kolhooside üldarvust, kusjuures ainult 23 protsendil kolhoosidest on oma elektrijaam või on lülitatud teiste

elektrijaamade võrku; 18 protsenti kolhooside üldarvust kasutab masina-traktorijaamade liikuvate elektrijaamade energiat.

Põllumajanduses kasutatavate elektriseadmete koguvõimsus moodustab praegu mitte rohkem kui 3,5 protsenti põllumajanduse kõigist energeetilistest ressurssidest.

Kuuendal viisaastakul laieneb tunduvalt põllumajanduse elektrifitseerimine. Üheaegselt kolhooside ja sovhooside ühendamisega riiklike elektrijaamade võrkudesse organiseeritakse kolhooside osavõtul rajoonidevaheliste ja rajooni soojus- ja hüdroelektrijaamade ehitamist. Kuuendal viisaastakul kahekordistub alalistest energiaallikatest elektrienergiat saavate kolhooside arv, täielikult viiakse lõpule masina-traktorijaamade ja sovhooside elektrifitseerimine.

Põllumajanduse käsutuses ei ole veel niivõrd arenenud masinatesüsteemi, mis võimaldaks kompleksselt ja igakülgselt mehhaniseerida kõiki põllumajandusharusid. 1955. aastal mehhaniseeriti masina-traktorijaamade poolt kolhoosides peaaegu täielikult kesa- ja sügiskünd ning teravilja, puuvilla ja suhkrupeedi külv. Kombainidega koristati 81 protsenti kõigist teraviljadest. Samal ajal oli puudulikult mehhaniseeritud lina külv ja koristamine, maisi, suhkrupeedi ja puuvilla koristamine, kartuli mahapanek ja koristamine, heina koristamine ja silo valmistamine.

Kuid ka teraviljamajanduses on veel mehhaniseerimata terve rida nn. abitöid, mis kisuvad eriti saagi koristamise ajal ära rohkesti tööjõudu. Äärmiselt puudulik on veel tööde mehhaniseerimise tase loomakasvatusfarmides.

Traktori- ja põllumajandusmasinate tööstus pole veel loonud paljusid masinatüüpe, mis on vajalikud tootmisprotsessi kompleksseks mehhaniseerimiseks põllumajanduses, eriti loomakasvatuses. Mitmed masinaehitustööstusest väljalastavate traktorite ja masinate tüübid on vananenud ja ei vasta tehnilise progressi nõuetele. Nende konstruktsioonides ei ole arvesse võetud põhiliste põllumajandustsoonide iseärasusi.

NLKP XX kongress püstitas ülesande minna lühima aja jooksul üksikute tööde mehhaniseerimiselt üle kogu põllumajandusliku tootmise komplekssele mehhaniseerimisele. Selleks peab tööstus arendama põllumajandusmasinate tootmist vastavalt mitmesuguste põllumajandustsoonide tingimustele, suurendama vahetult traktoristi poolt juhitavate ripp- ja poolrippmasinate ning -riistade väljalaset. Kuuendal viisaastakul laiendatakse tunduvalt teravilja jaotatud koristamise masinate — ribaslõikusmasinate (vindrouerite) ja teraviljakombainidele viljakogujate tootmist.

Möödunud aastatel kasutati teraviljade mehhaniseeritud koristamisel peamiselt üht viisi — otsest kombainidega koristamist. Samal ajal näitasid teadus ja eesrindlik praktika, et palju otstarbekohasem on kasutada rööbiti otsest kombainidega koristamist kui ka jaotatud koristamist. Viimane meetod nõuab ribaslõikusmasinate ja viljakogujate rakendamist.

Tööde komplekssе mehhaniseerimise eesmärgil suurendatakse

märgatavalt masinate ja seadmete tootmist, mis võimaldavad mehhaniseerida rohket jõukulu nõudvaid töid loomakasvatusfarmides, samuti söötade tootmisel (teiste masinate hulgas heinakogujatepresside ja heinakogujate-kuhjategijate tootmist) ning väetamisel ja taimehaiguste ning -kahjurite tõrjel. Suurendatakse ka peale- ja mahalaadimisseadmete ning uut tüüpi haake-, iseliikuvate ja otsevoolu teraviljakombainide tootmist, mis on kohandatud tööks mitmesugustes tsoonides, samuti maisi-, puuvilla-, kartuli- ja teiste kultuuride koristusmasinate tootmist. Põllumajanduse materiaalset tehnilist baasi tugevdab suuresti ka uut tüüpi, ökonoomsemate ja vähema metallikuluga valmistatavate roomiktraktorite ja õhukummidega ratastraktorite kasutusele võtmine.

Arenenud masinatesüsteemi loomine kõigi põllumajandusharude jaoks nõuab energeetikabaasi edasist täiustamist ja elektrienergia kasutamise laiendamist. Samuti nõuab see üksteist vastastikku täiendavate masinatüüpide loomist, mille konstruktsioonid vastaksid konkreetsetele tootmistingimustele ja millede tüübid ning arv oleksid omavahel kindlas vastavuses.

Põllumajanduse tehniline varustus ning kasutatavate masinate ja riistade tüübid ning iseloom peavad vastama ratsionaalse maaviljeluse nõuetele, ühismaade ja põllumajanduse kõigi looduslike ressursside senisest tootlikuma kasutamise nõuetele.

Sotsialistliku suurtootmise tingimustes ei ole piire masinatehnika kasutamisel ühiskondliku jõukuse ja töötajate materiaalse heaolu tõstmise huvides. Komplitseeritud masinate ja riistade masina-traktorijaamadesse keskendamise tõttu kasutab iga kolhoos, vaatamata oma majandi arengutasemele, kaasaegset tehnikat, mis loob reaalse võimaluse majanduse kiireks arendamiseks.

Kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside kui sotsialistlike põllumajandusettevõtete erinevused väljenduvad ka nende tootmisfondide struktuuris.

Põllumajanduslike ettevõtete *tootmis-põhifondide* hulka kuuluvad: töö- ja produktiivloomad, linnud ja mesilased, põllumajandusmasinad ja -riistad, jõumasinad, loomakasvatusfarmide ja abiettevõtete inventar ja sisseseade, transpordivahendid, ehitused ja tootmishooned, mitmeaastased istandused. Nende tootmisvahendite tähtsaimaks iseärasuseks on see, et nad võtavad tootmisest osa korduvalt, mitme aasta vältel, kusjuures nad säilitavad oma naturaalvormi, kuludes ainult pikkamööda.

Masina-traktorijaamade tootmis-põhifondide struktuuris on suurim osatähtsus traktoritel ja põllumajandusmasinatel, kolhooside tootmisvahendite koosseisus — ehitustel ja karjal.

Põllumajandusettevõtete tootmis-põhifondide koosseis sõltub ka tootmistsooni iseärasustest, tootmise harustruktuurist ja arengutasemest. Nii näiteks moodustavad Gruusia ja Moldaavia NSV kolhoosides põhivahenditest tähtsa osa mitmeaastased tsitruse-, teening viinamarjaistandused. Balti liiduvabariikides on suurem osatähtsus produktiiv- ja tööloomadel. Seda võib näha tabelist 4, kus

on toodud andmed üleliidulisest põllumajandusnäitusest osavõtnud mitmesugustest tsoonidest pärinevate kolhooside kohta.

Tabel 4

Kolhooside põhifondide struktuur
(1. jaan. 1956. a. bilansilise väärtuse järgi)

Tootmis-põhivahendite grupp	Kolhoos «Borets» Moskva oblasti Bronnitsõ rajoonis	Budjonnõi-nim. kolhoos Krasnodari krai Brjuhhovetski rajoonis	Kolhoos «Ruhhi» Gruusia NSV Zugdidi rajoonis	Kolhoos «Estonia» Eesti NSV Türi rajoonis
	protsentides põhivahendite koguväärtusest			
Tööloomad	1,5	2,0	7,2	11,1
Produktiivloomad, linnud mesilased	2,9	6,0	14,7	20,6
Põllumajandusmasinad, -riistad ja jõumasinad	1,1	3,2	2,6	4,9
Inventar ja sisseseade, sealhulgas abiettevõtete ja elektrijaamade sisseseade	7,0 0,05	19,2 3,3	5,9 0,5	6,5 —
Transpordivahendid . .	5,8	10,6	8,3	7,1
Ehitused, tootmishooned ja istandused . . . . sealhulgas	81,7	59,0	61,3	49,8
a) istandused	0,4	2,3	16,4	0,2
b) abiettevõtete ja elektrijaamade hooned	0,6	2,1	3,6	—
c) kultuurilise ja elukondliku kasutusega hooned ning elumajad	13,1	19,5	6,3	1,9
Kokku	100,0	100,0	100,0	100,0

Kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside majandusliku tegevuse tulemused, kogu- ja kaubatoodangu ning rentaabluse tõus sõltuvad sellest, kuidas kasutatakse tootmis-põhifonde.

Põllumajandusliku tootmise majanduslike tulemuste parandamise seisukohalt on suur tähtsus energeetiliste ressursside, põllumajandusmasinate, autotranspordi ja iga liiki seadmete senisest täielikumal ärakasutamisel. Sama suure tähtsusega on ka senisest ökonoomsem ehitamine, kasutades kohalikke ehitusmaterjale, samuti loomakasvatushoonete, elektrijaamade, niisutus- ja kuivendussüsteemide ehitamise aja lühendamine.

Põllumajandusettevõtete tootmisfondide kasutamise efektiivsust võimaldab tõsta loomakasvatushoonete ja silohoidlate ehitamine

kooskõlas loomade arvu suurenemisega, avamaa-köögiviljanduse arendamine kooskõlas lavade ja kasvuhoonete ehitamisega, uute maade kasutuselevõtmine kooskõlas maaviljeluse kultuuri tõstmisega jne.

Kolhooside ja sovhooside loomakasvatuses on suureks reserviks karja struktuuri edasine parandamine, karja tõulise väärtuse tõstmine ja tootlikkuse suurendamine. On teada, et mida kõrgem on karja produktiivsus, seda väiksemad on iga toodanguühiku kohta tehtavad tootmiskulud. Nii näiteks on piimakarjakasvatuses tavaks arvestada söötühikute kulu ühe tsentneri piima kohta lehmade 1000-kilogrammise keskmise piimatoodangu puhul 210 kg söötühikule, 4000-kilogrammise piimatoodangu puhul aga ainult 110 kg söötühikule, s. o. peaaegu pool vähem. Järelikult on kõrgetoodanguliste ja madalatoodanguliste lehmade pidamise majanduslik efektiivsus sootuks erinev. Karja tootlike omaduste parandamine tõstab loomakasvatuse rentaablust.

Põhifondide kasutamise efektiivsus sõltub sellest, kuidas majand on varustatud käibefondidega, eriti söötade, seemnevilja, kütuse ja muu taolisega. Nii näiteks ei võimalda söödapuudus ära kasutada loomade tootmisvõimet, lünklik kütusega varustamine halvab autotransporti jne. Kindla söödabaasi rajamine, vajalike seemne- ja söödafondide loomine, spetsiaalsete fondide moodustamine kolhoosnikute avansseerimiseks ja üleminevate fondide moodustamine aasta algul tehtavateks tootmiskulutusteks avaldavad soodsat mõju ühismajapidamise arengule.

Kolhooside ühiskondliku omandi edasine suurendamine, tootmisfondide senisest täielikum ja tootlikum kasutamine on kolhoosliku ülesehitustöö tähtsaimaks ülesandeks.

Kolhooside ja sovhooside tootmisfondide kasv on põllumajanduslik tootmise intensiivistumise üheks näitajaks. Sotsialistliku põllumajanduse arengut iseloomustab tema plaanipärane intensiivistumine.

Sotsialistliku põllumajanduse intensiivistumise protsess väljendub täiuslikumate masinate, riistade ja väetiste ning paremate põllumajanduskultuuride sortide ja loomatõugude senisest ulatuslikumas kasutamises, täiuslikumate agro- ja zootehniliste abinõude rakendamises, aedade, viinamarjaistanduste ja katmik-köögiviljanduse pindala laiendamises, põllumajanduskaadri kvalifikatsiooni tõstmises jne. Tootmise intensiivistumine väljendub ka töökulu suurenemises maa pindalaühiku kohta, kui sellega kaasub kogutoodangu progressiivne suurenemine ning viimasest tulenev kulutuste vähenemine toodanguühiku kohta.

Kolhoosidel ja sovhoosidel on olemasolevate tööjõuressursside parema kasutamise arvel suured võimalused agrotehnika parandamiseks, eriti köögivilja ja tehniliste kultuuride kasvatamisel. Paljudes kolhoosides, kus tööd nende kultuuride kasvatamisel pole veel kaugeltki täielikult mehhaniseeritud, on suudetud täiendava töökulutusega tõsta tunduvalt toodangut, vähendades kulutusi too-

danguühiku kohta. Seda iseloomustavad 1954. aasta kohta toodud andmed Moskva oblasti Ramenskoje masina-traktorijaama piirkonna kolhoosidest. Esimese grupi kolhoosides kulutati köögivilja külvipinna ühe hektari kohta 168 normipäeva, teise grupi kolhoosides — 175 normipäeva, kolmanda grupi kolhoosides — 253 normipäeva ehk 51 protsendi võrra rohkem kui esimeses grupis. Külvipinna hektari kohta saadi toodangut (riiklikes kokkuostuhindades): esimese grupi kolhoosides — 3089 rubla eest, teise grupi kolhoosides — 4585 rubla eest, kolmanda grupi kolhoosides — 9593 rubla eest ehk 3,1 korda rohkem kui esimeses grupis.

Põllumajandusliku tootmise laialdasem mehhaniseerimine toob endaga kaasa töökulu vähenemise mitte ainult toodanguühiku kohta, vaid ka külvipinna hektari kohta.

Põllumajandusliku tootmise intensiivistamisel sotsialistliku tootmisviisi tingimustes ei esine kapitalismile omaseid vastuolusid. NSV Liidus ei ole parasiitlikke klasse, kes kapitalismi tingimustes omastavad suure osa rahvatulust, vähendades sellega tootmise parandamiseks tehtavaid investeeringuid.

Sotsialistlik riik hoolitseb igati tehnilise progressi eest maaviljeluses ja loomakasvatuses, ergutab kolhoose ja sovhoose maa iga pindalaühiku kohta mahutama täiendavalt tootmisvahendeid, kui sellega kaasub kogutoodangu suurenemine ja kulutuste vähenemine toodetavate saaduste ühiku kohta.

Kodanlikud teadlased mõtlesid välja nn. mulla langeva viljakuse seaduse, mille järgi ühele ja samale maatükile tehtava iga järgneva kulutuse tootlikkus pidavat langema.

Selles «seaduses» peituva kodanliku vale paljastas V. I. Lenin, andes sellele ühtlasi hävitava kriitika. Ta näitas, et ei ole olemas mingisugust mulla langeva viljakuse seadust; selle mõtlesid välja kapitalismi kaitsjad, et veeretada süü töötajate kerjusliku olukorra eest kapitalistlikus ühiskonnas loodusseadustele.

Sotsialistliku põllumajanduse praktika kinnitab täielikult leninlikku seisukohta, mille järgi täiendavad mahutused, mis on seoses tehnika ja majapidamise meetodite parandamisega, toovad endaga kaasa mitte nende kulutuste tootlikkuse languse, vaid tõusu.

Küsimuse illustreerimiseks on tabelites 5 ja 6 toodud andmed Leningradi ja Hersoni oblasti kolhooside kohta.

Ühismajapidamise kõigi tootmisharude kogutoodang (arvestatult riiklikes varumishindades) kasvas sel perioodil 75 protsendi võrra. Töökulu kasvas samal ajal 16 protsendi ja mineraalväetiste kulu 45 protsendi võrra. Tootmis-põhivahendite üldine juurdekasv ühe hektari põllumaa kohta moodustas nende aastate jooksul 46 protsenti.

Nagu näha ennetab selles kolhoosis kogutoodangu kasvu tempo töökulu suurenemise ja tootmis-põhivahendite juurdekasvu tempo. Iseloomulikeks joonteks selle linnalähedase kolhoosi ühismajapidamise intensiivistamisel on:

a) maa parem kasutamine, külvipinna laiendamine 22,5 protsendi võrra uudis- ja jäätmaade ülesharimise arvel;

b) 67 hektari suuruse aia rajamine;

c) muudatused külvipindade struktuuris köögiviljade ja söödakultuuride, sealhulgas maisi ning mitmeaastase põldheina osatähtsuse suurendamise suunas;

Tabel 5

Leningradi oblasti Gatšina rajooni Partei XVIII kongressi nimelise kolhoosi majapidamise intensiivsuse kasv ja tootlikkuse tõus aastail 1951—1954

Näitajad	1951. a.	1954. a.	1954. a. võrreldes 1951. aastaga (protsentides)
I. Tootmise intensiivsuse kasvu näitajad (põllumaa ühe hektari kohta)			
Tootmis-põhivahendid (rublades)	1865	2726	146
Normipäevade kulu, kaasa arvatud traktoribrigaadi töötajatele arvestatud normipäevad	58	67	116
Kasutatud mineraalväetisi (tsentnerites) .	1,51	2,19	145
Kasutatud sõnnikut ja turvast (tsentnerites)	3,4	9,95	291
II. Majapidamise tootlikkuse näitajad (100 hektari põllumajandusliku maa kohta)			
Köögivilja toodang (tsentnerites)	390	1121	285
Kartuli „ „	574	821	143,8
Piima „ „	81	160	200
Liha „ „	2,6	19	730
Rahaline tulu (tuhandetes rublades) . . .	34,9	102,5	293

d) katmik-köögiviljakasvatuse järsk laiendamine;

e) põllumajanduskultuuride saagikuse suurendamine agrotehnika parandamise, eriti kohalike ja mineraalväetiste ulatusliku kasutamise teel.

Samasugust seaduspärasust võib tähele panna ka kahe Hersoni oblasti naaberkolhoosi — Bjelozerka rajooni Budjonnõi-nimelise ja Hersoni rajooni Ždanovi-nimelise kolhoosi näitajate võrdlemisel. Mõlemad kolhoosid asuvad ühesugustes looduslikes tingimustes ja neid teenindatakse masina-traktorijaama poolt võrdsel määral.

Tabel 6

Hersoni oblasti Budjonnõi-nimelise ja Ždanovi-nimelise kolhoosi majanduslikud näitajad 1955. aastal

Näitajad	Budjonnõi-nimeline kolhoos	Ždanovi-nimeline kolhoos	Esimese kolhoosi näitajad, võrreldes teise kolhoosi näitajatega (protsentides)
Tootmis-põhivahendid põllumajanduslike kõlvikute ühe hektari kohta (rublades) . . .	593	235	252
Normipäevade kulu põllumajanduslike kõlvikute ühe hektari kohta	75	66	114
Kogutoodang põllumajanduslike kõlvikute 100 hektari kohta (tuhandetes rublades) . .	191	59	324
Normipäevatasu			
raha (rublades)	7,3	1,3	561
teravilja (kilogrammides)	3,4	2,0	170

Kolhooside tootmistegevuse intensiivistamise tulemuseks on koguja kaubatoodangu suurenemine, tööviljakuse tõus ja akumulatsiooni kiirenemine, artelli liikmete sissetulekute suurenemine. Kõigest sellest on huvitatud kogu ühiskond kui ka kolhoosid ja kolhoosnikud.

On täiesti arusaadav, et töö ja tootmisvahendite täiendav mahutamine peab toimuma ratsionaalselt ja plaanipäraselt, peab olema majanduslikult õigustatud. Selle näitajaks on toodangu suurenemine põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta koos kulude vähenemisega toodanguühiku kohta.

4. Toodangu hulk põllumajandusliku maa 100 hektarilt vähimate kulutustega toodanguühiku kohta kui kolhooside ja sovhooside tootmistegevuse tähtsaim majanduslik näitaja

Põllumajanduslike kõlvikute 100 hektari kohta toodetavate põllumajandussaaduste hulk väljendab tootmise arengutaset, näitab põllumajanduse tähtsaima tootmisvahendi — maa — kasutamise astet.

Põllumajandusliku maa kasutamise ja majapidamise efektiivsuse kohta ei saa teha järeldust, võrreldes kaht või mitut majandit naturaalsetes või väärtuselistes näitajates väljendatud kogutoodangu mahu järgi. Maa kasutamise tasemest ei anna täielikku pilti ka nende majandite võrdlemine põllumajanduskultuuride hektarisaakide ja looma kohta saadud toodangute alusel. Majand võib saada võrdlemisi häid keskmisi hektarisaake ja lehma kohta võrdlemisi korralikku piimatoodangut, kuid kasutada seejuures maad mittetäielikult ja omada vähe loomi.

Ühismaa kui kõigi majandite peamise rikkuse kasutamise aste ilmneb, kui võrrelda majandeid 100 hektari põllumajandusliku maa kohta toodetud põllumajandussaaduste hulga järgi, mis on põllumajandusettevõtete majandusliku tegevuse üldiseks kriteeriumiks.

Rahvamajanduse huvid nõuavad just sellist lähenemist kolhooside ja sovhooside tootmistegevuse hindamisele.

Oma vajaduste rahuldamise eesmärgil on ühiskond tervikuna huvitatud maksimaalse koguse põllumajandussaaduste saamisest. See ülesanne on lahendatav seda edukamalt, mida täielikumalt kasutatakse olemasolevaid põllumajanduslikke kõlvikuid.

Kuna taimekasvatussaaduste tootmine (välja arvatud looduslikelt söödakõlvikutelt saadavad söödad) sõltub künnikõlblike maade kasutamisest, on taimekasvatusharude arengu näitajaks võetud toodangu hulk 100 hektari põllumaa kohta. Selliste loomakasvatussaaduste toodangut, nagu piim, liha ja vill arvestatakse kogu põllumajandusliku maa — põllu-, heina- ja karjamaade — 100 hektari kohta, sealiha toodangut — põllumaa 100 hektari kohta. Linnukasvatuse toodangut arvestatakse teravilja külvipinna 100 hektari kohta. Sellise arvestuse aluseks on asjaolu, et eespoolnimetatud tootmisharud sõltuvad otseselt vastavate kõlvikute kasutamisest söötade tootmiseks.

Põllumajandussaaduste riiklike müügikohustuste määramine kolhoosidele toimub hektariprintsiibi alusel. Vastavalt sellele määratakse taimekasvatussaaduste kohustuslik müüginorm iga põllumaa hektari kohta, loomakasvatussaaduste kohustuslik müüginorm iga põllumajandusliku maa hektari kohta.

Põllumajandussaaduste ühe või teise konkreetse liigi toodangu hulk 100 hektari põllumajandusliku maa kohta sõltub tootmise tsonaalsetest iseärasustest, tootmise spetsialiseerumisest, ühe või teise tootmisharu tootlikkuse tasemest. Ei oleks õige nõuda, et erisugustes põllumajandustsoonides paiknevad kolhoosid ja sovhoosid, mille tootmisharud on erinevalt kooskõlastatud ja majapidamised erinevalt spetsialiseerunud, toodaksid 100 hektari kohta võrdselt üht või teist põllumajandussaadust. Selliselt võib toodangunäitajaid võrrelda teatavalt spetsialiseerunud põllumajandustsooni piirides, kus tootmistingimused on enam-vähem ühesugused.

Igas põllumajandustsoonis, igas rajoonis on eesrindlikke majandeid, kus tootmine on kõrgel tasemel. Sellistes majandites on koguja kaubatoodang põllumajandusliku maa 100 hektari kohta suurem kui kõigis teistes majandites, kuigi tootmistingimused on ühesugused. On vajalik, et kolhoosid ja sovhoosid kõigis tsoonides kasutaksid selliselt maad, mis võimaldaks neil toota põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta samasugusel hulgal teravilja, piima, liha, villa, mune, köögivilja, kartulit ja teisi saadusi, kui toodavad sama tsooni eesrindlikud kolhoosid ja sovhoosid. Selle eesmärgi saavutamise korral suureneks meie maal järsult kõigi põllumajandussaaduste toodang.

Tabel 7

100 hektari põllumajandusliku maa kohta toodetud saaduste hulk, põllumajanduskultuuride saagikus ja produktiivloomade arv Hmelnitski oblasti Gorodoki rajooni kolhoosides 1955. aastal

Näitajad	Rajooni kolhooside keskmine	Eesrindlikus Hruštšovi-nimelises kolhoosis	Eesrindliku kolhoosi näitajad, võrreldes rajooni kolhooside keskmisega
Teravili (tsentnerites põllumaa 100 hektari kohta)	863	1322,0	153,0
Piim (tsentnerites põllumajandusliku maa 100 hektari kohta)	139,6	361,0	258,6
Liha (tsentnerites põllumajandusliku maa 100 hektari kohta)	35,2	75,0	213,0
Sealiha (tsentnerites põllumaa 100 hektari kohta)	19,3	50,3	260,6
Teravili (tsentnerites hektarilt)	14,1	24,0	170,2
Suhkrupeet (tsentnerites hektarilt)	230	369	160,4
Köögivili (tsentnerites hektarilt)	130	200	153,8
Piimatoodang (kilogrammides lehma kohta)	2077	3926	189,1

Tabelis 7, kus on toodud andmed Hmelnitski oblasti Gorodoki rajooni kolhooside kohta, näeme vahet, mis esineb eesrindlike kolhooside tootmistaseme ja rajooni kolhooside keskmise tootmistaseme vahel.

Eesrindlikus kolhoosis saadakse 100 hektari kohta kõrget toodangut vähese töökuluga toodanguühiku kohta. Nii kulutati näiteks tsentneri piima tootmiseks rajooni kolhoosides keskmiselt 6,9 normipäeva, Hruštšovi-nimelises kolhoosis — 3,46 normipäeva, tsentneri suhkrupeedi tootmiseks kulutati vastavalt 24 ja 8,6 normipäeva.

Maa parema kasutamise tulemuseks kolhoosides on kogu- ja kaubatoodangu, tulude ja akumulatsiooni suurenemine. Sellest on huvitatud riik, kolhoosid ja kolhoosnikud.

Iseloomulikud on tabelis 8 toodud andmed kolhooside ja kolhoosnikute tulude kohta 1954. aastal erinevalt maad kasutanud kolhoosides Ramenskoje masina-traktorijaama piirkonnas.

Tabel 8

Erinevalt maad kasutanud kolhooside tulud Ramenskoje masina-traktorijaama piirkonnas (kolhooside gruppide kaupa)

Näitajad	Kolhooside grupp ühismaade kasutamise järgi		
	madalam grupp	keskmine grupp	kõrgem grupp
Kogutoodang põllumajandusliku maa 100 hektari kohta (tuhandetes rublades; riiklike kokkuostuhindade alusel)	91,5	121,7	203,9
Sama (protsentides)	100,0	133,0	222,8
Rahaline tulu 100 hektari maa kohta (tuhandetes rublades)	68,1	94,5	209,7
Sama (protsentides)	100,0	138,7	307,9
Eraldamine jagamatu fondi täienduseks põllumajandusliku maa 100 hektari kohta (tuhandetes rublades)	10,2	14,8	37,4
Sama (protsentides)	100,0	145,1	366,6
Normipäevatasu (rublades; saadused arvestatud riiklike jaehindade alusel)	4,35	6,96	10,55
Sama (protsentides)	100,0	160,0	242,5

Andnud põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta 2,2 korda rohkem toodangut, said kõrgema grupi kolhoosid 3 korda rohkem rahalist tulu ja eraldasid jagamatu fondi täiendamiseks 3,7 korda rohkem rahalisi vahendeid kui madalama grupi kolhoosid. Normipäevatasu oli kõrgema grupi kolhoosides vastavalt 2,4 korda suurem.

Kuid põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta toodetud saaduste hulk ei iseloomusta põllumajandusliku tootmise üht väga tähtsat külge — kulutusi, mida tehakse saaduste iga ühiku tootmiseks ehk lühemalt — kulutusi toodanguühiku kohta. Ühiskonnale

pole aga kaugeltki ükskõik, kui palju kulutatakse toodanguühiku kohta ühiskondlikku (elus- ja asjastatud) tööd; sellest sõltuvad vahetult ka kolhooside ja kolhoosnikute tulud. Mida väiksemad on need kulutused, seda rohkem saadusi saab toota samade materiaalsete, tehniliste ja tööjõuressurssidega, seda odavamaks kujuneb toodetud saaduste iga tsentner.

Just sellepärast ongi kolhooside ja sovhooside tootmistegevuse progressiivse arengu kõige täielikumaks näitajaks toodangu suurendamine põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta kulutuste vähendamisega toodanguühiku kohta.

Selles väljendubki kõigi kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside tähtsaim ülesanne.

*

Põllumajanduse kiire edasiarendamise üldrahvaliku ülesande eduka lahendamise tähtsaks tingimuseks, mis tagab rahvamajanduse kasvavate nõuete rahuldamise toiduainete ja põllumajandusliku tooraine järele, on *põllumajanduse juhtimise parandamine.*

NLKP Keskkomitee aruande põhjal vastuvõetud NLKP XX kongressi otsuses öeldakse: «Otsustavaks tingimuseks edasise kiire tõusu saavutamisel põllumajanduslikus tootmises on põllumajanduse juhtimise taseme tõstmine. On vaja teha lõpp šabloonile, kantseleilikbürokraatlikele meetoditele, isiklikule vastutamatusele ja vastutustundetusele sellel alal. Partei-, nõukogude ja põllumajandusorganid peavad tagama iga rajooni, kolhoosi, sovhoosi ja masina-traktorijaama konkreetse juhtimise, igati toetama rahvahulkade initsiatiivi, tõstma põllumajanduse töötajate, sealhulgas ka juhtiva kaadri materiaalset huvi põllumajandusliku tootmise laiendamise vastu.»

Partei ja valitsuse poolt 1955. aastal kehtestatud põllumajanduse planeerimise uus kord, samuti NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt 6. märtsil 1956. aastal vastuvõetud määrused «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ning kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel» ning «Kolhoosnikute igakuisest avansseerimisest ja lisatöötasu maksmisest kolhoosides» on suunatud šablooni kõrvaldamisele põllumajanduse juhtimisest, kolhoosnikute ja kõigi põllumajandustöötajate loomingulise initsiatiivi igakülgsele arendamisele põllumajanduse kiire tõusu ja kolhooside, masina-traktorijaamade ning sovhooside töö edasise parandamise huvides.

On kõrvaldatud põllumajandusliku tootmise liigselt tsentraliseeritud planeerimine ja kehtestatud planeerimise uus kord, mis vabastas kolhooside initsiatiivi kohalike ressursside ja võimaluste ärakasutamiseks. Kolhoosidele on loodud võimalused senisest veelgi iseseisvamalt otsustada kolhoosielu küsimusi, lähtudes riigi üldrahvalikest huvidest, kolhooside ühiskondlikest huvidest ja kolhoosnikute isiklikest huvidest.

Pärast NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumit on kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus tarvitusele võtnud terve rea suuri riiklikke abinõusid, mis on suunatud põllumajanduses aset leidnud töötajate materiaalse stimuleerimise printsiibi rikkumise kõrvaldamisele ning sotsialistliku majandamise leninlike printsiipide järjekindlale rakendamisele kolhoosi- ja sovhoositootmises.

V. I. Lenin õpetas, et igasugust suurt rahvamajandusharu tuleb üles ehitada isikliku huvi alusel. Ta on korduvalt rõhutanud isikliku materiaalse huvitatuse printsiibi tohutut tähtsust eduka kommunistliku ülesehitustöö, sealhulgas külas ühiskondliku suurtootmise eduka ülesehitamise seisukohalt.

Abinõude hulgas, mis partei ja valitsus viimastel aastatel rakendasid kolhooside ja kolhoosnikute materiaalse huvi suurendamiseks põllumajandusliku tootmise arendamise vastu, on suurim tähtsus alljärgnevatel: rea tähtsamate põllumajandussaaduste varumis- ja kokkuostuhindade tõstmine; teravilja ja mitmete teiste saaduste kohustuslike müüginormide alandamine; masina-traktorijaamade töö eest võetava naturaaltasu ümberkorraldamine; kolhoosnikutelt võetava põllumajandusmaksu alandamine.

Põllumajandussaaduste kehtivad varumis- ja kokkuostuhinnad katavad hea saagi ja loomakasvatuse kõrge produktiivsuse korral täielikult nende saaduste tootmiseks tehtud tööjõu- ja materiaalsed kulutused ning võimaldavad akumuleerida suuri summasid tootmise edasiseks laiendamiseks, suurendada kolhooside ja kolhoosnikute naturaalseid ja rahalisi tulusid.

Eesrindlikes kolhoosides toimub akumulatsioon ja ühismajapidamise areng pidevalt kiire tempoga, kolhoosnikutele tasutakse väljatöötatud normipäevade eest rikkalikult. Praegu on kõigil kolhoosidel võimalused suure tulu saamiseks ja kolhoosnikute materiaalse heaolu järjekindlaks tõstmiseks, mida tuleb ka kõikjal saavutada. Selleks on loodud kõik vajalikud tingimused. Peamine seisab selles, et parandada kolhooside tootmistegevust, suurendada kogu- ja kaubatoodangut põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta, vähendades kulutusi toodanguühiku kohta.

Selle saavutamiseks tuleb kõigis põllumajandusettevõtetes organiseerida tootmistegevust teaduslikult põhjendatud alustel, laialdaselt levitada eesrindlike kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside kogemusi, tõsta põllumajanduskaadri kvalifikatsiooni ja loomingulist initsiatiivi.

NLKP Keskkomitee aruandes partei XX kongressile ütles sm. N. S. Hruštšov, et «... kaadri valik ja juhtimise taseme tõstmine on see, mis praegu otsustab sotsialistliku põllumajanduse edasise arengu... Põllumajanduse juhtimise oluliseks parandamiseks tuleb pöörata meie kaadri tähelepanu ökonoomika küsimustele, tööjõukulu vähendamisele saaduste tootmisel». Sellega rõhutatakse partei- ja põllumajanduskaadri majandusliku hariduse ning kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside konkreetse ökonoomika küsimuste tundmaõppimise suurt tähtsust.

IV peatükk

TOOTMISE SPETSIALISEERIMINE JA TOOTMISHARUDE ÕIGE KOOSKÕLASTAMINE KOLHOOSIDES JA SOVHOOSIDES

1. Põllumajandusliku tootmise spetsialiseerimine

Direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta seadis NLKP XX kongress ülesande: «Garanteerida üksikute põllumajandusharude majanduslikult otstarbekohane paigutamine ning põllunduse ja loomakasvatuse spetsialiseerimine meie maa piirkondades, võttes arvesse iga piirkonna, rajoonides aga iga kolhoosi ja sovhoosi looduslikke ja majanduslikke tingimusi, pidades silmas toodangu järsku suurendamist maakõlvikute iga 100 hektari kohta tööjõu ning summade minimaalse kulutamisega.»

Tootmise paigutamine ning üksikute piirkondade, rajoonides aga kolhooside ja sovhooside spetsialiseerimine teatud põllumajandussaaduste tootmiseks on ühe ja sama küsimuse kaks külge. Paigutamine kajastab kvantitatiivset külge, s. o., kui palju ja milliseid saadusi antud vööndis, oblastis või rajoonis toodetakse, spetsialiseerimine aga näitab, milline suund on põllumajandusel üksikutes piirkondades, kolhoosides ja sovhoosides, s. o. milliseid põllumajandusharusid neis arendatakse.

Põllumajandusliku tootmise spetsialiseerimine väljendab ühiskondlikku tööjaotust. Spetsialiseerunud mingite põllumajandussaaduste — teravilja, puuvilla, suhkrupeedi, piima, villa, liha jne. tootmisele, on piirkondadel, kolhoosidel ja sovhoosidel teatud koht meie maa ühiskondlikus tootmises, ühiskondlikus tööjaotuses. Põllumajandusliku tootmise õige paigutamine meie maa territooriumil ning üksikute piirkondade ja põllumajandusettevõtete õige spetsialiseerimise kindlaksmääramine võimaldab tootlikumalt kasutada looduslikke ja majanduslikke tingimusi tööjõu kokkuhoiuks ja ühiskondliku rikkuse suurendamiseks.

Kapitalistliku põllumajanduse tingimustes kujuneb põllumajandusettevõtete spetsialiseerumine stiihiliste turusuhete toimel ning sel on sageli ühekülgne, moonutatud iseloom. Kapitalistid-ettevõt-

jad, ekspluateerides maksimaalse kasumi saamise eesmärgil töölisi, ekspluateerivad röövellikult ka maa rikkusi.

Põllumajandusliku tootmise spetsialiseerimisel on sotsialistliku ühiskonna tingimustes plaanipärane iseloom, mis on tingitud sellest, et täielikumalt rahuldada meie maa elanikkonna kasvavaid vajadusi toiduainete järele (tööstuse osas aga tooraine järele). Seda tuleb saavutada minimaalsete kuludega toodanguühiku kohta.

Sotsialistlik ühiskond on äärmiselt huvitatud tööaja kulu vähendamisest iga saaduse tootmisel.

NSV Liidu ulatuslikul territooriumil on erinevates vööndites ja piirkondades, samuti erinevates kolhoosides ja sovhoosides igas rajoonis põllumajandusliku tootmise looduslikud ja majanduslikud tingimused väga erinevad. Ühtedes piirkondades on need tingimused soodsamad teravilja, villa ja liha tootmiseks, teistes — puuvilla, suhkrupeedi, lina jne. kasvatamiseks. Suurte linnade ja tööstuskeskuste lähedastes piirkondades on majanduslikud tingimused soodsad köögivilja, täispiima, kartuli, marjade ja puuvilja tootmiseks.

Maksimaalse toodangu saamiseks minimaalse ühiskondlikult vajaliku töökuluga on tarvis, et põllumajandusliku tootmise iga haru oleks paigutatud sinna, kus tema jaoks on kõige soodsamad tingimused ning kus maksimaalse toodangu saamiseks ühe pinnaühiku kohta on kulutused minimaalsed. Maksimaalne toodang ühe pinnaühiku kohta minimaalse töö- ja materiaalsete vahendite kuluga on seepärast põllumajandusliku tootmise õige paigutuse tähtsaimaks kriteeriumiks.

Piirkondade ning üksikute kolhooside ja sovhooside spetsialiseerimine peab esmajoones lähtuma rahvamajanduse vajadustest ja põllumajandusliku tootmise ratsionaalsuse nõudeist. Põllumajandusliku tootmise spetsialiseerimise kindlaksmääramisel üksikutes piirkondades, kolhoosides ja sovhoosides on vaja arvesse võtta samuti nende asukohta, looduslikke tingimusi ja maaressursse, kindlustatust tööjõuga, töö mehhaniseerimise taset, elanikkonna oskusi ja kogemusi üksikute saaduste tootmisel ning teisi tegureid. Põllumajandusliku tootmise spetsialiseerumisele ning põllumajandusettevõtete tootmisstruktuurile avaldab suurt mõju tööstuse kui juhtiva rahvamajandusharu arengutase ja paigutus. NSV Liidu tööstuse pidev kasv ning sellega seotud põllumajandustehnika täiustamine loob üha uusi võimalusi põllumajandusliku tootmise ratsionaalseks paigutamiseks ja tema spetsialiseerimiseks.

Teatavasti on meie maa paljudes piirkondades toimunud põllumajanduse struktuuris põhjalikud muutused, on organiseeritud uusi teravilja-, villa- ja lihatootmise baase. Paljude suurte linnade ja tööstuskeskuste ümber on rajatud köögivilja- ja piimatootmise baasid. Pole kahtlust, et praegune tööstuse võimas arendamine meie maa idapiirkondades nõuab seal põllumajandusliku tootmise, eriti aga transportimiseks vähe sobivate saaduste tootmise järsku laiendamist. See võimaldab vähendada nende saaduste transportimisega

seoses olevaid mittetootlikke kulusid. Kogemused näitavad, et niisuguste transportimiseks vähesobivate saaduste nagu köögivilja, kartuli ja piima tootmiseks on enamikus NSV Liidu piirkondades küllaltki soodsad tingimused. Kuid see ei tähenda sugugi seda, et iga saaduse tootmine meie maa ulatusliku territooriumi igas kohas on majanduslikult võrdselt kasulik, s. o. nõuaks toodanguühiku saamiseks võrdsel hulgal tööd ja materiaalseid vahendeid. Vastupidi, töökulu osas toodanguühiku kohta võib täheldada meie maa piirkondades suuri erinevusi.

Usbeki NSV eesrindlikes majandites kulutati viimaste aastate jooksul ühe tsentneri puuvilla saamiseks keskmiselt 5—6 inimpäeva. Dnepropetrovski oblastis aga üle 100 inimpäeva, mis tingis ka puuvilla tootmisest loobumise selles oblastis.

On täiesti selge, et ühiskondliku töö ja materiaalsete vahendite kokkuhoiu huvides kontsentreeritakse puuvilla tootmine esmajoones nendesse piirkondadesse, kus tingimused puuvilla kasvatamiseks on kõige soodsamad. Siia kuuluvad Usbeki, Turkmeeni ja Tadžiki NSV, Kasahhi NSV lõunaosa, osa Kirgiisi NSV-st, samuti Aserbaidžani ja Armeenia NSV. Nendes vabariikides on palju puuvilla kasvatamiseks kõlblikke maid, milliseid aga puuduliku niisutamise tõttu praegu ei kasutata. Ühiskonnale on majanduslikult kasulik mahutada vahendeid nende piirkondade niisutussüsteemide väljaarendamisse, sest need vahendid tasuvad end kiiresti ära.

Määruses «Näljastepi uudismaade niisutamisest ja kasutusele võtmisest Usbeki NSV-s ja Kasahhi NSV-s puuvilla tootmise suurendamiseks» kavandasid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu programmi puuvilla tootmise edasiseks kasvuks 300 000 hektari Näljastepi uudismaade kasutusele võtmise teel.

Lina tootmiseks on paremad tingimused niisugustes piirkondades nagu Kostroma, Ivanovo, Vladimiri, Kalinini, Pskovi ja Smolenski oblastid, samuti Valgevene, Leedu, Läti ja Eesti NSV ning Ukraina NSV Polesje madalikul. Kiulina saagikus on neis piirkondades tunduvalt suurem kui meie maa teistes piirkondades, kuid töökulu toodanguühiku kohta on seejuures kõige väiksem. Näiteks Kalinini oblasti Krasnoholmi, Bežetski ja Kašini rajoonides kulutati 1955. aastal ühe tsentneri linakiu kohta 6—7 inimpäeva, Arzamassi oblastis aga kulutati samal ajal 26 inimpäeva.

Samasugune olukord on ka suhkrupeedi tootmises. Nii kulutati 1955. aastal Vinnitsa oblastis kõikides kolhoosides ühe tsentneri suhkrupeedi kohta keskmiselt 0,7 inimpäeva, Baškiiri ANSV-s samal ajal aga rohkem kui 3 inimpäeva.

Sama olulised on erinevused ka teraviljamajanduses. Reas Altai krai rajoonides (Jegorjevski, Šipunovo, Voltšihha jt. rajoonides) moodustas töökulu 1954. aastal ühe tsentneri nisu kohta 1,5 normipäeva või 1 inimpäeva, eesrindlikes majandeis aga veelgi vähem. Nii kulutati Omski oblasti «Tšerlaki» sovhoosis ühe tsentneri tera-vilja kohta 0,5 inimpäeva. Samal ajal aga kulutati ühe tsentneri nisu tootmiseks Kostroma oblastis 4,2 inimpäeva, Kalinini oblasti

kolhoosides — 3,2 ning Moskva oblasti kolhoosides — 2,75 inimpäeva. See aga ei tähenda, et nende oblastite rajoonides poleks nisu ja teisi teraviljakultuure vaja külvata. See tähendab ainult seda, et nisu tootmine ei saa kujuneda seal põllumajanduse põhitootmisharuks.

Kompleksse mehhaniseerimise juurutamise ning agrotehnika parandamisega kahtlemata vähenevad erinevused töökulus toodangu ühe tsentneri kohta neis piirkondades. Kuid teiste võrdsete tingimuste säilimisel on sotsialistlikus ühiskonnas ka edaspidi põllumajandussaaduste üksikute liikide tootmine odavam neis piirkondades, kus on kõige soodsamad tingimused nende saaduste liikide tootmiseks. Seepärast on põllumajanduslike piirkondade spetsialiseerimine sotsialistlikus ühiskonnas objektiivseks vajaduseks.

Loomakasvatussaaduste toodanguühiku kohta on ühiskondliku töö kulu kõige väiksem neis piirkondades, kus karja kasvatatakse ja peetakse odavate söötade varal, milliseid saadakse minimaalsete tootmiskuludega ühe söötühiku kohta.

Teatavasti on piirkonnad, kus leidub rikkalikke looduslikke heina- ja karjamaid, ammu spetsialiseerunud piima ja piimasaaduste tootmisele. Neis piirkondades on välja kujunenud suurepärased kodumaised veisetõud, näiteks holmogori tõug — Põhja-Dvinaa luha-heinamaadel, läti pruun veisetõug — Daugava jõe luhtadel jne. Lääne-Siberis Barabini steppides, kus on rikkalikud karjamaad, on loomakasvatus juba ammu spetsialiseerunud võitootmisele. Lõuna-Volga, Volga-taguse, Kasahstani ja Siberi stepiavarused on soodustanud põllumajanduse spetsialiseerumist mitte üksnes teravilja, vaid ka liha ja villa tootmisele. Ühe tsentneri piima tootmiseks kulutati 1955. aastal Moskva oblastis 7 korda vähem tööd ja materiaalseid vahendeid kui Turkmeeni NSV-s, seevastu aga ühe tsentneri villa tootmiseks kulutati Turkmeeni NSV-s 8 korda vähem tööd kui Moskva oblastis.

Piirkondade, kolhooside ja sovhooside põllumajandusliku tootmise spetsialiseerimise iseloom ja tase kujuneb riikliku rahvamajandusplaani alusel, kus määratakse kindlaks ülesanded kaubatoodangu alal. Plaaniülesannete koostamisel võetakse arvesse iga põllumajandusliku piirkonna, iga rajooni, kolhoosi ja sovhoosi tingimusi. Sama tähtis on, et neid tingimusi võetaks arvesse ka põllumajandusettevõtete organiseerimisel, külvipindade struktuuri kindlaksmääramisel ning tootmisharude kooskõlastamisel.

Käesolevaks ajaks on NSV Liidus välja kujunenud spetsialiseerunud piirkonnad põllumajandussaaduste üksikute liikide tootmise alal.

Kuid ees on veel suur töö põllumajandusliku tootmise spetsialiseerimise ja paigutamise täiustamisel NSV Liidu territooriumil vastavalt põllumajanduse ees seisvatele uutele ülesannetele antud etapil.

Kooskõlas plaanipärase spetsialiseerimisega on igas põllumajandusettevõttes vaja arendada niisuguseid tootmisharusid ning saada

niisuguseid saadusi, milliste tootmine on majanduslikult kõige efektiivsem.

Põllumajandusettevõtete spetsialiseerumise näitajana kasutatakse tavaliselt andmeid kogu- või kaubatoodangu struktuuri kohta, kusjuures toodang väljendatakse ühtsetes hindades, näiteks põllumajandussaaduste riiklikes kokkuostuhindades. Kõige õigemini peegeldab spetsialiseerumise iseloomu kaubatoodangu struktuur, kuna kaubatoodang väljendab majandi majanduslikke sidemeid ühiskondliku tootmisega.

Teatud määral väljendavad majandi spetsialiseerumist ka andmed töökulu struktuuri kohta majandi tootmisharude järgi, rahaliste tulude struktuuri kohta ja teised näitajad.

Toome näitena andmed põllumajanduse kogutoodangu struktuuri kohta Moskva oblasti Ramenskoje masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides 1954. aastal (tabel 9).

Tabel 9

Põllumajanduse kogutoodangu struktuur Moskva oblasti Ramenskoje masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides

Tootmisharud	Üksikute tootmisharude kogutoodang protsentides üldise kogutoodangu suhtes
Teraviljamajandus	10,5
Kartulikasvatus	20,8
Köögiviljakasvatus	20,2
Piimakarjakasvatus . . .	40,5
Seakasvatus	4,6
Muud tootmisharud. . . .	3,4
Kokku . . .	100

Tabelis 9 toodud andmed näitavad, et tootmise spetsialiseerimine Ramenskoje masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides vastab nende kolhooside linnalähedasele asukohale. Kogu-, veel enam aga kaubatoodangus moodustab kartuli, köögivilja ja piimakarjakasvatuse erikaal rohkem kui 80 protsenti. Kuid selles, Moskvast 30—40 km kaugusel asuvas linnalähedases rajoonis eneses pole üksikute majandite spetsialiseerumine kaugeltki ühesugune. Näiteks kõikidel kolhoosidel, kus valdava osa maadest moodustavad luhad, avaldub selgepiiriliselt köögiviljakasvatuse ja piimatootmise suund. Enamikus rajooni kolhoosides on aga köögiviljal suhteliselt väike erikaal, kuid seejuures on seal kõige soodsamad tingimused kartuli ja piima tootmiseks, mis on ka ulatuslikult arenenud.

2. Põllumajanduse tootmisharud

Majapidamisharu all mõeldakse põllumajandusliku tootmise lõiku, mis erineb teisest lõigust töö objekti ja tööriistade, tehnoloogia, organiseerimise ja lõpptoote poolest. Põllumajanduses toodetakse mitmesuguseid saadusi: teravilja, puuvilla, lina, suhkrupeeti, kartulit, köögivilja, piima, liha, villa, puuvilja jt. Nende tootmine erineb omavahel oluliselt tehnoloogia ja organiseerimise, tööriistade jne. poolest.

Iseseisvate tootmisharudena on käesolevaks ajaks välja kujunenud teravilja, puuvilla, suhkrupeedi ja lina tootmine, piimakarjandus, seakasvatus, lambakasvatus, linnukasvatus, siidikasvatus jne. Praktikas ühendatakse kõiki mitmesuguseid põllumajandusharusid sageli kaheks suureks komplektiks — taimekasvatuseks ja loomakasvatuseks.

Põllumajandusliku tootmise struktuur on pikaajalise arenemisprotsessi tulemus. Põllumajanduse arenemise algstaadiumis, millal ta rajanes käsitsitööle, tehti vahet ainult kahe tootmisharu — taimekasvatuse ja loomakasvatuse vahel. Juba oma tekkimise algusest peale erinesid need tootmisharud teineteisest oluliselt tehnoloogia, tootmise organiseerimise ja tööriistade poolest. Edaspidi, sedamööda kuidas arenesid tootlikud jõud, peamiselt aga vastavalt sellele, kuidas arenesid ja täiustusid tööriistad, toimus neis mõlemas tootmisharus ühiskondliku tööjaotuse ning spetsialiseerumise süvenemise protsess. Järk-järgult eraldus üksikute põllumajandussaaduste liikide ja rühmade tootmine ning need kujunesid välja iseseisvateks tootmisharudeks.

Majandusliku tähtsuse järgi jagunevad tootmisharud põhi-, täiendavaiks ja abitootmisharudeks.

Põhitootmisharud määravad ära majandi spetsialiseerimise. Näiteks on puuvillakasvatamine enamiku Kesk-Aasia piirkondade, linakasvatamine — NSV Liidu Euroopa-osa keskala ja loodepiirkondade, suhkrupeedikasvatus — paljude Ukraina NSV piirkondade, köögiviljakasvatus ja piimakarjakasvatus — linnalähedaste piirkondade põhiharuks. Põhiharudel on tavaliselt kõige suurem erikaal kogu- ja kaubatoodangus, töökulus ja rahalistes tuludes.

Sotsialistlikes põllumajandusettevõtteis on harilikult põhitootmisharude kõrval veel *täiendavad tootmisharud.* Põhitootmisharudega kooskõlastatult kindlustavad need majandi struktuuri ratsionaalsuse. Linakasvatuse piirkondades on näiteks tavaliselt suur erikaal piimakarjandusel, milleks seal on rohkesti looduslikke söödakõlvikuid ning kultuurrohumaid ja põldheinavälju. Seepärast on kujunenud tavaks nimetada niisuguseid kolhoose lina- ja piimatootmise suunaga kolhoosideks. Ukraina NSV suhkrupeedikasvatuse piirkondades on suur erikaal teravilja tootmisel, seepärast nimetatakse neid kolhoose tavaliselt teravilja- ja suhkrupeedi kasvatamise kolhoosideks.

Põllumajandusettevõtteis on tavaliselt ka *abitootmisharud.* Nende

erikaal kogu- ja kaubatoodangus pole suur, kuid nad on vajalikud selleks, et tagada põhi- ja täiendavate tootmisharude edukas arenemine. Paljudes kolhoosides on rida töökodasid: mehaanika-, puusepa-, hobuveokite valmistamise, sadulsepatöökojad, sepikojad ning ehitusmaterjale (telliseid, katusekive ja samani[1]) tootvad ettevõtted. Need abitootmisharud kaubatoodangut ei valmista, või kui nad seda teevadki, siis üsna piiratud hulgal. Nende põhiülesandeks on kaasa aidata õigele majandamisele.

Meie maa paljudes piirkondades kasutatakse tööjõudu kolhoosides aastaaegade lõikes äärmiselt ebaühtlaselt, eriti puudulikult kasutatakse seda talvel. Minevikus oli neis piirkondades ulatuslikult arenenud mitmesugused kodutööndused, milledest paljudel oli suur rahvamajanduslik tähtsus. Metsarikastes piirkondades toodeti palju transpordivahendeid — vankrirattaid, vankreid ja regesid, mis suunati metsavaestesse piirkondadesse. Neist tööndustest loobumine avaldas negatiivset mõju meie maa paljude piirkondade varustamisele transpordivahenditega. Rea kodutöönduste taastamine koopereerimise alusel võib anda suurt majanduslikku efekti.

Õigesti organiseeritud sotsialistlikus põllumajandusettevõttes peab üksikute tootmisharude vahel olema range vastastikune kooskõla. Tavaliselt peab iga tootmisharu olema küllalt ulatuslik selleks, et toota suurtes mastaapides ja kasutada kaasaegset tehnikat, eesmärgiga kindlustada toodangu saamine töö ja materiaalsete vahendite minimaalse kuluga.

Sotsialistlik ühiskond, milline korraldab oma põllumajanduslikku tootmist teaduslikul alusel, taotleb nii loodusvarade kui ka inimjõu kõige täielikumat ja ökonoomsemat ärakasutamist. Ta areneb kõigi majanduslike ja looduslike tingimuste kompleksse ärakasutamise teed mööda, põllumajandusettevõtete mitmekülgse arendamise suunas, põllumajandusliku tootmise plaanipärase paigutamise ja spetsialiseerimise alusel.

3. Põllumajandusettevõtte mitmekülgse arendamise ja tootmisharude õige kooskõlastamise majanduslikud alused

Igas põllumajandusettevõttes peavad tootmisharud olema omavahel ratsionaalselt kooskõlastatud. Tähtsamaiks nõudeiks, millele see kooskõlastamine peab vastama, on:

1) maa kui põllumajanduses peamise tootmisvahendi täielik ja kõige tootlikum ärakasutamine;

2) põllumajandustehnika ratsionaalne ärakasutamine;

3) põllumajandusliku töö hooajalisuse likvideerimine ning ettevõtte tööjõuressursside täielik ärakasutamine ühtlaselt kogu aasta kestel;

---

[1] Põletamata telliskivi sõnniku, õlgede, hobusejõhvi ja muude kiudainete sisaldusega. (Tõlk.)

4) ühe tootmisharu jäätmete tootlik ärakasutamine teistes tootmisharudes; see toob endaga kaasa tootmise majandusliku efektiivsuse üldise tõusu;

5) tootmisse paigutatavate käibevahendite käibe kiirendamine ning rahaliste vahendite ühtlane laekumine õige majandamise tagamiseks.

Maa kui põllumajanduses peamise tootmisvahendi võimalikult tootlikuma ärakasutamise nõue kohustab korraldama *mitmekülgselt arenenud majapidamist tootmisharude õige kooskõlastamise alusel.*

Iga kolhoosi ja sovhoosi maade hulgas on, välja arvatud üksikud erandid, erinevaid põllumajanduslikke kõlvikuid. Nende kõlvikute suhe ei ole jäädav ega muutumatu. Sedamööda, kuidas majand areneb, muutuvad väiksema produktiivsusega kõlvikud produktiivsemateks, näiteks vähetootlikud heina- ja karjamaad muutuvad põllumaaks; kolhoosides ja sovhoosides, kus on arenenud köögiviljakasvatus, võetakse osa luhaheinamaid köögivilja alla jne.

Kuid põllumajanduslike kõlvikute koosseis igal antud momendil jätab teatud pitseri majandi tootmisstruktuurile, tootmisharude kooskõlastamisele. Toome näiteks Stalini-nimelise kolhoosi Moskva oblasti Luhhovitsõ rajoonis. Kolm neljandikku kogu selle kolhoosi maakasutusest võtavad enda alla suure produktiivsusega Okaa-äärsed luhaheinamaad, ning ainult üks neljandik maakasutusest on põllumajanduslike kõlvikute all luhaäärsel astangul. Teatavasti annavad luhaheinamaad, eriti aga Okaa-äärsed luhad vastava hooldamise juures väheste kulutustega rikkalikku saaki, kindlustades karja odavate söötadega. Seepärast on Stalini-nimelises kolhoosis põhiharuks piimakarjakasvatus koos arenenud köögiviljakasvatusega. 1955. aastal saadi selles kolhoosis iga 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 1260 tsentnerit piima.

Isegi stepipiirkondades, kus pinnas on enam-vähem ühesugune, leidub künniks kõlblike maade kõrval soolakuid, liivavälju, järsakuid ja nõgusid. Põllumajanduslike kõlvikute üksikud liigid annavad erisuguse kasutamise korral erinevat majanduslikku efekti. Näiteks on nõgude ja järsakute nõlvu majanduslikult kõige otstarbekohasem võtta aedade ja viinamarjaistanduste alla; mustmulla pinnasega maatükke on majanduslikult kasulik võtta teravilja- ja tehniliste kultuuride alla. Soolakud muutuvad kultiveerimisel kõrgetootlikeks heinamaadeks ja karjamaadeks ning järelikult on neid tulus kasutada söödakõlvikutena loomakasvatuse arendamiseks; nõgusid ja järsakuid on majanduslikult tulus kasutada tiikide rajamiseks, kalade ja veelindude kasvatamiseks.

Mitmesuguste põllumajanduslike kõlvikute ja teiste looduslike iseärasuste (pinnas, veerežiim jm.) olemasolu majandis kohustab organiseerima mitte ainult spetsialiseeritud, vaid ka mitmekülgselt arenenud majapidamist.

Kuid asi pole ainult selles. Suur tähtsus on põllumajandusliku töö hooajalisuse likvideerimisel ning tööjõu ratsionaalsel kasutamisel

kolhoosides ja sovhoosides kogu aasta kestel. Teatavasti ei lange põllumajanduses tootmisperiood ajaliselt ühte tööperioodiga, kusjuures tööperioodid erinevates tootmisharudes ja isegi erinevate kultuuride viljelemisel on erisugused. Taimekasvatuses kasutatakse suvisel perioodil tööjõudu kõige täielikumalt, talveperioodil aga vaid osaliselt. Vastupidi, loomakasvatuses on suvel töökulu väiksem, talvel aga suurem. Järelikult, kui kolhoosis või sovhoosis on taimekasvatuse kõrval olemas loomakasvatus, kasutatakse tööjõuressursse ära täielikumalt ja ühtlasemalt kogu aasta kestel.

Taimekasvatuses endas on erinevaid harusid, kus tööperioodid ei lange ühte. Vähe sellest, igas taimekasvatusharus erinevad üksikud põllumajanduskultuurid teineteisest tootmise tööperioodide kestuse ja kalendritähtaegade poolest. Erinevate kultuuride ja sortide valikuga, millede tööperioodid ei lange ühte, võib seetõttu ka taimekasvatusharudes saavutada töökulu ühtlasemat jaotust.

Kui majandis kasvatataks ainult taliteravilja, siis kaasaegse mehhaniseerimise juures oleks tööjõud kasutatud ära kõige rohkem 2—3 kuud aastas. See oleks majandile määratu suur kadu. Kui taliviljade kõrval külvata suvivilju, muutub tööjõu, materiaalsete ja tehniliste ressursside kasutamine täielikumaks ja ühtlasemaks. Niisiis õige tootmisharude ja põllumajanduskultuuride valik, millede tööperioodid ei lange ühte, võimaldab täielikumalt ja ühtlasemalt kasutada majandi tööjõuressursse kogu aasta kestel ning aitab seega üle saada töö hooajalisusest põllumajanduses.

Kompleksse mehhaniseerimise juurutamine võimaldab üksikute põllumajanduslike tööde teostamise aega lühendada, kõrvaldada tippkoormusi tööperioodides ning luua seega tingimused tööjõuressursside ühtlasemaks kasutamiseks. Abitootmisharude ja kodutööndusteste arendamine, mis kasutavad tööjõudu põllumajanduslikest töödest vabal ajal, aitab tunduvalt likvideerida töökulu hooajalisust.

Igas piirkonnas, igas kolhoosis ja sovhoosis on võimalik kooskõlas plaanilise spetsialiseerimisega välja valida niisugused tootmisharud ja kultuurid, mis võimaldavad kõige täielikumalt ja tootlikumalt kasutada maad, tööjõuressursse ja tööriistu.

Põllumajandusettevõtetes mitmekülgse tootmise arendamise majanduslik otstarbekus on tingitud ka põllumajandusliku tootmise iseloomust. Teatavasti on põllumajanduskultuuride üldisest kogusaagist ligikaudu pool, mõnikord aga ka väiksem osa valmistoode või tooraine tööstuse jaoks. Ülejäänud osa moodustab niinimetatud kõrvaltoodangu — põhk, aganad, teraviljajäätmed, pealsed jne. Põllumajandussaaduste töötlemise tulemusel saadakse õlikooke, suhkrupeedi lõikusid (kuivatatud), praaka, õlleraba jne. Iseenesest on need jäätmed väheväärtuslikud, kui neid aga kasutada loomasöödana, muutuvad nad kõrgeväärtuslikeks saadusteks — piimaks, lihaks, villaks, munadeks. Kasutades taimekasvatuse jäätmeid, annab loomakasvatus taimekasvatusele sõnnikut — üliväärtuslikku orgaanilist väetist.

Suured maa-alad meie maa poolkõrbe- ja kõrbepiirkondades on

praegu veel vähekõlblikud põllumajanduskultuuride viljelemiseks, kuid see-eest annavad nad palju orgaanilist ainet rohttaimedena, milliseid saab tootlikult ära kasutada üksnes loomakasvatuse arendamisel.

Loomade organismid omandavad kasutatavaid taimseid söötasid erinevalt. Kui kolhoosides ja sovhoosides kasvatatakse mitte üht, vaid mitut liiki põllumajandusloomi, siis võimaldab see söödavarusid täielikumalt ära kasutada.

Kogemused näitavad, et mitmekülgselt arenenud kolhoosid ja sovhoosid, kus arendatakse nii taime- kui ka loomakasvatusharusid, mis teineteist vastastikku täiendavad, omavad rohkem loomi pinnaühiku kohta, annavad põldudele rohkem väetisi ning koguvad suuremaid põllumajanduskultuuride saake. Nad kasutavad paremini maad, tehnikat ja tööjõudu, arendavad oma tootmist ning saavad suuri tulusid.

Mitmekülgselt arenenud majandites laekuvad rahalised vahendid toodangu realiseerimisest ühtlaselt kogu aasta jooksul, mis võimaldab õigeaegselt tasuda rahalisi kohustusi riigile, eraldada vahendeid jooksvateks tootmisvajadusteks ja regulaarselt anda kolhoosnikutele avanssi normipäevadele. Kõik see tõstab kolhoosnikute materiaalset huvitatust ühismajandi tugevdamiseks, tagab rahaliste vahendite korrapärase laekumise kapitaalehituse vajadusteks.

Näitena toome rahaliste vahendite laekumise kuude lõikes aasta jooksul Moskva oblasti Bronnitsõ rajoonis asuvas kolhoosis «Borets», kus ühismajapidamine on mitmekülgselt arenenud. 1955. aasta rahaliste laekumiste üldsummast langeb siin jaanuarile 5,6 protsenti, veebruarile — 5,5, märtsile — 6, aprillile — 6,5, maile — 7,9, juunile — 8,1, juulile — 8,5, augustile — 9,8, septembrile — 11,4, oktoobrile — 11,6, novembrile — 10,7 ja detsembrile — 8,4 protsenti.

Näitest ilmneb, et rahaliste vahendite laekumine mitmekülgselt arenenud kolhoosis «Borets» on kogu aasta kestel enam-vähem ühtlane. See võimaldab kolhoosil õigesti korraldada oma finantsmajandust, õigeaegselt teostada makseid riigile, katta jooksvate tootmisvajaduste kulusid, mahutada vahendeid kapitaalehitusse ning samuti anda õigeaegselt rahalisi avansse kolhoosnikutele.

Nagu kogemused näitavad, aitab majandi mitmekülgne arendamine kaasa ka vahendite käibe kiirendamisele, kuna erinevatesse tootmisharudesse mahutatavatel vahenditel on erinevad käibetsüklid. Veisekasvatusse paigutatud vahendid tagastuvad $2^1/_2$—3 aasta pärast, põllunduses — aasta jooksul, mõnede kultuuride viljelemisel köögiviljakasvatuses tagastuvad mahutatud vahendid juba 1—2 kuu pärast.

Nii looduslikud kui ka majanduslikud tootmistingimused sotsialistlikus põllumajanduses tingivad mitte kitsalt spetsialiseeritud, vaid mitmekülgselt arenenud majapidamise arendamise tootmisharude omavahelise õige kooskõlastamise alusel.

Mitmekülgselt arenenud tootmisega majapidamistüüp vastab sotsialistlikule majandussüsteemile kõige rohkem. Kuid mitmekülgselt arenenud majapidamine ei tähenda sugugi universaalset majapidamist, nagu seda on väiketalupidamine. Paljude tootmisharude

arendamine kolhoosides ja sovhoosides ei tähenda sugugi seda, et igaüks neist peab arendama kõiki tootmisharusid, millised nii looduslike kui ka majanduslike tingimuste tõttu on antud rajoonis kasulikud. Tootmisharude struktuuri kindlaksmääramisel tuleb alati meeles pidada, et igasugune tootmine on majanduslikult kasulik ainult suurtes mastaapides, kus saab kasutada kaasaegset põllumajandustehnikat, koopereerimist ja tööjaotust tööviljakuse tõstmiseks.

Üldreeglina peavad kolhoosid ja sovhoosid arendama niisuguseid tootmisharusid ja kasvatama niisuguseid kultuure, mis antud looduslikes ja majanduslikes tingimustes vastavad riigi poolt kindlaksmääratud plaanilisele spetsialiseerimisele ning kindlustavad maksimaalse toodangu saamise minimaalsete kuludega. See on aga võimalik ainult sel tingimusel, kui iga tootmisharu on küllalt ulatuslik selleks, et tootmisel saaks kasutada kaasaegseid masinaid ja seadeldisi.

Väikeste põllumajanduslike artellide ühendamine oli progressiivne abinõu, mis lõi kolhoositootmises vajalikud tingimused kaasaegse tehnika maksimaalseks ärakasutamiseks, kolhooside ühismajapidamise laiendatud taastootmise tempo kiirendamiseks, kolhoosnikute materiaalse ja kultuurilise elutaseme tõstmiseks.

Kuid kolhooside ühendamise eeliseid ei kasutata kaugeltki veel täielikult, eriti mittemustmulla-vööndis. Paljudel juhtudel on kolhoosides säilinud endiste väikeste kolhooside külvikorrad. Kari asub loomapidamiseks vähesobivais ruumides ning on väikeste gruppide kaupa laiali mitmes kohas. Kõik see takistab tootmise organiseerimist suurtes mastaapides. Köögiviljapõllud ja eriti köögiviljakülvikorraväljad on paljudes kolhoosides veel väikesed ega võimalda kasutada kaasaegseid masinaid. Kõik see põhjustab suurt töökulu ning väiksema kogu- ja kaubatoodangu saamist.

Sama tuleb öelda ka aianduse kohta. Paljudes kolhoosides on aiad laialipillatuna väikestel maatükkidel endiste väikeste põllumajanduslike artellide maadel, mis samuti raskendab tehnika tootlikku kasutamist ning põhjustab suurt töökulu nii pinnaühiku kui ka toodanguühiku kohta. Uued aiad on vaja paigutada suurte massiividena, mis võimaldab efektiivselt kasutada uusimaid masinaid.

Tootmisharude kooskõlastamise konkreetsed vormid põllumajandusettevõtetes sõltuvad tootmistingimustest.

Bronnitsõ rajoonis asuvas Moskva-lähedases kolhoosis «Borets» on majandil köögivilja- ja piimatootmise suund. 1857 hektarist põllumaast oli 1956. aastal teraviljakultuuride all 574 ha, söödakultuuride all — 795 ha, kartuli all — 276 ha ja köögivilja all — 106 ha. Kolhoosis oli 516 veist, sealhulgas 300 lehma, või 10 lehma põllumajandusliku maa iga 100 ha kohta.

Hästi arenenud loomakasvatus kindlustab iga aasta palju sõnnikut ning põldude korrapärase väetamise, mis omakorda võimaldab saada kõrgeid saake. Viimase viie aasta jooksul on kolhoosis olnud keskmine saak: taliteravilja osas — 21 ts, suviteravilja osas — 18 ts, kartuli osas — 190 ts, köögivilja osas — 260 ts, söödajuurvilja ja silokultuuride osas — 300 ts, mitmeaastaste heinte osas — 40 ts hektarilt. Piima väljalüps keskmiselt ühe lehma kohta moodustas 3600 liitrit. Iga 100 ha põllumajandusliku maa kohta saadi 1955. aastal 785 ts piima ja üle 40 ts liha. Rahaline tulu ühe hektari maa kohta oli 1955. aastal 2600 rubla.

Sellest sissetulekust andis köögiviljandus ja aiandus 37,7 protsenti, piimakarjandus — 38 protsenti.

Suured rahalised tulud võimaldavad kolhoosil iga aasta kulutada kuni miljon rubla kapitaalmahutusteks ning üle 2 700 000 rubla — rohkem kui 40 protsenti rahalistest tuludest — jaotada normipäevadele. See kindlustab normipäeva kohta ligi 15 rubla, peale selle 2,5 kg teravilja, 7 kg kartulit, 5 kg köögivilja, 3,5 kg heina ja põhku. 1955. aastal kulutas kolhoos 150 000 rubla lasteasutustele, kultuurimaja, klubi ja punanurkade tööle.

Kalinini oblasti Kašini rajoonis asuvas kolhoosis «Krasnõi Putilovets» on tootmisharude struktuur teistsugune. Majand on linakasvatuse ja piimakarjakasvatuse suunaga. 943 hektarist põllumaast on teraviljakultuuride all 266 hektarit, kiulina all — 132 ha, kartuli all — 75 ha, söödakultuuride all — 440 ha, sealhulgas mitmeaastaste heinte all — 314 ha.

Üldisest rahalisest tulust andis 1955. aastal linakasvatus 76,2 protsenti. Selles tootmisharus kulutati üle 40 protsendi kõigist normipäevadest. Linakasvatus on kooskõlastatud ristikukülvidega, viimased aga on piimakarjanduse arendamise baasiks.

Tootmisharude kooskõlastamist meie maa lõunapoolsete teraviljapiirkondade kolhoosides võib illustreerida Odessa oblasti Berjosovka rajoonis asuva Budjonnõi-nimelise kolhoosi varal. Omades palju viljakaid kõlvikuid ning asudes Lõuna-Ukraina stepitingimustes, on kolhoos spetsialiseerunud teravilja ja loomakasvatussaaduste tootmisele. Juba 1954. aastal saadi siin iga 100 ha põllumajandusliku maa kohta 260 ts piima ja 40,6 ts liha. Viimase viie aasta jooksul on teraviljade keskmine saak kolhoosides olnud 20,3 ts hektarilt.

Viimaste aastate jooksul on kolhoos järk-järgult vähendanud väikese saagikusega kultuuride külvipinda ning suurendanud kohalikes tingimustes kõrgemat saaki andvate kultuuride — maisi ja talinisu külvipinda. 1953. aastal oli teramaisi all 250 ha, silomaisi all aga 70 ha, 1954. aastal vastavalt 409 ja 495 ha. Maisi külvipindade laiendamine võimaldas kolhoosil saada 1954. aasta põuasel suvel hea teraviljasaagi ning kindlustada ühisloomakasvatuse söödabaasi. 1955. ja 1956. aastal suurenesid maisi külvipinnad veelgi.

Arenenud teraviljatootmise baasil organiseeris kolhoos kõrge tootlikkusega piimakarja- ja linnukasvatuse ning kindlustas sigade nuumamise. Majandis on 300 lüpsilehma keskmise piimatoodanguga iga lehma kohta 3000 liitrit aastas; samuti nuumatakse selles kolhoosis 1800 siga aastas.

Karja söödavajadus silo ja haljasmassi osas kaetakse siloks ja haljassöödaks (sealhulgas ka etteniitmiseks) kasvatatava maisi arvel ning teiste kultuuride — söödapeedi, talirukki ja taliodra kasvatamisega söödakülvikordades. Kolhoosis on tagatud vastastikune kooskõla teraviljamajanduse, söödatootmise ja loomakasvatuse vahel.

Peale põllunduse ja loomakasvatuse on siin arenenud köögivilja- ja viinamarjakasvatus, kõrvitsaliste kultuuride kasvatus ja siidikasvatus ning töötab rida abiettevõtteid.

Kolhoos on mitmekülgselt arenenud. Iga tootmisharu on küllaldaselt suur ning selles kasutatakse masina-traktorijaama võimsat tehnikat. Kogu kolhoosile kinnistatud maad kasutatakse kogu ulatuses ja ratsionaalselt, kolhoosnikud töötavad ühtlaselt kogu aasta kestel, naturaal- ja rahalised tulud suurenevad pidevalt. 1955. aastal sai kolhoos rahalist tulu 7 700 000 rubla või 2500 rubla põllumajandusliku maa iga hektari kohta. Täitnud kõik riiklikud kohustused ning eraldanud küllaldaselt vahendeid ühismajapidamise laiendamiseks, andis kolhoos normipäeva kohta 15 rubla, 3,5 kg teravilja, 0,5 kg kartuleid, 250 g päevalilleseemneid ning 3,5 kg loomasööta, sealhulgas 1 kg silo, kolhoosnikute isiklikus valduses olevate loomade jaoks.

Kolhoosis on sisse viidud igakuine avansseerimine. 1954. ja 1955. aastal anti avansina iga normipäeva kohta 5 rubla.

Jagamatu fond on kasvanud kümne miljoni rublani. Iga aasta suunab kolhoos suuri summasid kapitaalmahutusteks. Ta on ehitanud 18 tüüphoonet ühiskarja jaoks, tal on hästi sisustatud veski ning rida teisi abiettevõtteid.

Artell on aidanud kolhoosnikutel üles ehitada head elumajad. Iga maja on paigutatud ranges vastavuses kolhoosi keskuse väljaehitamise plaaniga ning koosneb 3—4 toast.

Riigi abiga, kes masina-traktorijaamade kaudu on kindlustanud kolhoose mitmesuguste masinate ja tööriistadega, tänu kolhoosnikute ausale suhtumisele ühistöösse, majapidamise õige tootmisstruktuuri kindlaksmääramisele ning õigele majapidamissüsteemile on kolhoos saavutanud ühistootmise kõrge taseme, mis tagab artelli liikmetele kultuurse ja jõuka elu.

Majandite tootmistüübid ja spetsialiseerimine kajastavad majanduslike ja looduslike tingimuste erinevusi, kuid meie maa kõikides vööndites toimub kolhooside ja sovhooside tootmistegevus mitmekülgselt arenenud majandite kooskõlastatud arendamise alusel.

4. Ratsionaalse majandamisstruktuuri ja -süsteemi kindlaksmääramine

Igas üksikus ettevõttes on vaja sisse seada ratsionaalne tootmisharude struktuur ning ratsionaalne majandussüsteem kogu majandi ulatuses. Iga tootmisharu struktuur ja maht, kooskõlastamise vormid ning majandamissüsteem sõltub piirkonna konkreetsetest looduslikest ja majanduslikest tingimustest ning ettevõttele antud riiklikust plaaniülesandest kaubatoodangu tootmise alal.

Ratsionaalne majandamissüsteem kolhoosides ja sovhoosides näeb ette komplekssete abinõude rakendamist, mis kindlustaksid iga pinnaühiku kohta maksimaalsel hulgal põllumajandussaaduste tootmist minimaalsete kuludega ning tagaksid majandi kõrge tulukuse. See süsteem hõlmab nii tehnoloogiat ja tehnikat kui ka tootmise organiseerimist ja ökonoomikat.

Tootmistehnoloogia all mõistetakse keemiliste, füüsikaliste ja bioloogiliste protsesside juhtimise võtete ja viiside kompleksi põllumajanduslikus tootmises, agro- ja zootehniliste abinõude süsteemi. Taimekasvatuses iseloomustavad tootmistehnoloogiat sisseviidud külvikorrad, kasutusel olevad mullaharimise ning väetamise süsteemid, seemnekasvatus, niisutamine ja kuivendamine, põllukaitsemetsade istutamine, abinõud võitluseks põllumajanduskultuuride kahjurite ja haiguste vastu. Loomakasvatuses hõlmab tootmistehnoloogia tõuaretust, loomade söötmist, hooldamist ja pidamist ning võitlust põllumajandusloomade haigustega.

Tootmistehnika all mõistetakse tootmisprotsessis kasutatavate masinate ja tööriistade komplekse. Üksikute tootmisharude ja meie maa üksikute piirkondade jaoks on vaja erinevaid masinate süsteeme.

Tootmise organiseerimine hõlmab võtete kompleksi jõudude paigutuse ja nende varustamise alal tootmisvahenditega, töö koopereerimise ja tööjaotuse ratsionaalsete vormide kindlaksmääramise ning tootmisprotsessi kontrollimise ja juhtimise alal.

Tootmistehnika, tootmistehnoloogia ja tootmise organiseerimise vahel on tihe vastastikune side. Uus tehnika kutsub ellu uue tootmis-

tehnoloogia ja tootmise uut moodi organiseerimise. Uus tehnoloogia nõuab uusi masinaid, tootmise organiseerimise muutmist jne.

Tootmistehnoloogia üldised alused maaviljeluses väljenduvad maaviljelussüsteemides, loomakasvatuses aga loomakasvatussüsteemides.

Maaviljelussüsteemi all mõistetakse võtete komplekssi, millised on suunatud mullaviljakuse taastamisele ja tõstmisele, põllumajanduskultuuride suurte ja püsivate saakide saamisele. Ühe või teise maaviljelussüsteemi rakendamine sõltub nii ühiskonna tootlike jõudude arengutasemest kui ka looduslikest ja majanduslikest tootmistingimustest.

Maaviljelussüsteemi koostiselementideks on külvikorra-, mullaharimise, väetamis-, seemnekasvatus- ja põllukaitsemetsade süsteemid, veerežiimi reguleerimissüsteem niisutamise ja kuivendamise teel ning abinõude süsteem võitluseks põllumajanduskultuuride kahjurite ja haiguste vastu.

Põllumajandusliku tootmise looduslikud ja majanduslikud tingimused on NSV Liidu territooriumil erinevad. Seepärast ei saa olla kõikjal ühtset maaviljelussüsteemi. Maaviljeluse heinaväljasüsteemi šablooniline sisseviimine kogu meie maa territooriumil tekitas põllumajanduse arenemisele tunduvat kahju. Kogemused näitasid, et kui maaviljeluse heinaväljasüsteem enamiku oma elementide poolest vastab tootmistingimustele mittemustmulla-vööndi piirkondades, siis lõuna- ja stepipiirkondades, kus ei ole küllaldaselt niiskust, pole maaviljeluse heinaväljasüsteemi paljud elemendid rakendatavad ning nad pole majanduslikult õigustatud.

Elu on veenvalt näidanud, et tootmistingimuste suured erinevused niisuguste piirkondade vahel nagu NSV Liidu Euroopa-osa metsa-, metsa-stepi ja stepivööndid, meie maa kagu-osa, Volga-taguse ja Kasahstani kuivad stepid, Siber ja Kaug-Ida nõuavad spetsiaalsete maaviljelussüsteemide väljatöötamist. Püüe juurutada suurtel territooriumidel ühtseid külvikorraskeeme, ühtseid maaharimis- ja väetamisvõtteid, üht ja sama sorti põllumajanduskultuure ei ole ennast õigustanud ning elu on selle püüde kummutanud.

Praktika õpetab, et külvikorrad kui maaviljelussüsteemi tähtsaim element peavad igas vööndis olema maksimaalselt kohandatud antud piirkonna ja isegi antud majandi looduslikele ja majanduslikele tootmistingimustele. Ainult niisugused külvikorrad võimaldavad tootmistingimuste muutumise korral (hiline või varane kevad, põud või liigne niiskus jne.) hoida majandit ebaõnnestumiste eest. Selles suhtes võib tuua näiteks sama Budjonnõi-nimelise kolhoosi kogemused, milline asub Berjosovka rajoonis Odessa oblastis. Ukraina NSV lõuna-piirkondi, kus see kolhoos asub, tabas 1954. aastal raske põud. Kannatada said mitte üksnes tali-, vaid ka suur osa suvivilju. Kuid Budjonnõi-nimeline kolhoos oskas olukorda õigeaegselt parandada, külvates suurtel pindaladel ikaldunud kultuuride asemele kõige põuakindlamat kultuuri — hirssi. Selle tulemusel sai kolhoos 29 tsentnerit hirssi iga hektari kohta.

Viimaste aastate jooksul on eriti Taga-Uraalis laialdaselt levinud mullaharimine T. S. Maltsevi süsteemi järgi. See pani aluse põllunduse uuele tehnoloogiale selles piirkonnas ning kutsus ellu uued, lühikese rotatsiooniga külvikorratüübid.

Mullaharimissüsteemid kuivade ja poolkuivade steppide piirkonnas rajanevad sellele arvestusele, et mullas säilitada maksimaalselt niiskust ning et kultuurtaimed kasutaksid seda niiskust ratsionaalselt, samuti arvestusele võidelda edukalt umbrohtude vastu.

Maaviljelus- ja loomakasvatussüsteemide vahel valitseb tihe vastastikune side ja sõltuvus.

Loomakasvatussüsteemi all mõistetakse abinõude kompleksi, mis on suunatud loomade arvu suurendamisele ja nende produktiivsuse tõstmisele. Loomakasvatussüsteemi koostiselementideks on söödatootmine, loomade söötmine, tõuaretus, loomade hooldamine ja nende pidamine, võitlus loomade haiguste vastu. Samuti nagu maaviljelussüsteem, nii ka loomakasvatussüsteem ei saa olla ühesugune meie maa kõikides vööndites ja piirkondades. Loomakasvatussüsteem peab olema täiesti kohandatud iga piirkonna looduslikele ja majanduslikele tingimustele.

Iga piirkonna jaoks tuleb välja töötada püsiva söödabaasi rajamise teaduslikud alused, söötmisviisid, aretada uusi või parandada olemasolevaid loomatõuge, organiseerida loomade õige hooldamine ja pidamine vastavalt iga piirkonna, rajooni ja majandi konkreetsetele tingimustele.

Teatavasti on enamikus Baltimaade piirkondades, kus on pehme kliima ja küllaldaselt sademeid, püsiva söödabaasi rajamisel tähtsamaks lüliks looduslike söödakõlvikute korrastamine nende pealtparanduse ja põhjaliku parandamise teel, kõrgetootlike pikaajaliste kultuurkarjamaade rajamine odavaima karjamaasööda saamiseks, samuti mitmeaastase ja üheaastase põldheina, maisi ja teiste kultuuride külvipinna laiendamine. Lõuna-Ukraina ja NSV Liidu Euroopaosa kagupiirkonna stepirajoonides on kindla söödabaasi rajamise tähtsaimaks lüliks söödakultuuride, kõigepealt maisi külvipindade laiendamine ning loomade lauda- ja laagriviisilise pidamise õige organiseerimine. Siberi ja Põhja-Kasahstani piirkondades ning teistes sarnastes piirkondades on söödatootmissüsteemid, samuti aga söötmisviisid tunduvalt erinevad.

Põllumajanduslik tootmissüsteem hõlmab mitte üksnes agrotehnilisi ja zootehnilisi abinõusid, vaid näeb ette ka antud piirkonna tingimustele kohandatud masinatesüsteemi kasutamist.

Põllumajandus annab sadu liike toodangut, millel on erinev tootmistehnoloogia. Üksikutes vööndites ja piirkondades on põllumajandusliku tootmise tingimused suuresti erinevad. Sellele vastavalt peavad ka masinatesüsteemid olema kohandatud tehnoloogia iseärasustele ja kohalikele tootmistingimustele. Näiteks teraviljakultuuride kasvatamisele Kaug-Idas, kus on oma spetsiifilised tingimused, või mittemustmulla-vööndis, on vajalik oma masinatesüsteem, mis konstruktsiooniliste omaduste poolest erineb Ukrainas, Põhja-Kau-

kaasias, stepirajoonides jm. teravilja tootmises kasutatavatest masinatest.

Tootmistehnika, -tehnoloogia ja tootmise organiseerimise küsimusi tuleb lahendada kompleksselt, selle sihiga, et igalt pinnaühikult saada maksimaalselt toodangut minimaalse töö- ja vahendite kuluga.

Tootmisharude struktuur ja mastaabid ning nende kooskõlastamine konkreetses põllumajandusettevõttes sõltub majanduslikest ja looduslikest tootmistingimustest, millised võetakse arvesse riikliku plaaniülesande kindlaksmääramisel kaubatoodangu alal.

III peatükk

TEED TÖÖVILJAKUSE TÕSTMISEKS NING KULUDE VÄHENDAMISEKS PÕLLUMAJANDUSSAADUSTE TOODANGUÜHIKU KOHTA

1. Tööviljakuse mõiste ja selle tõusu tähtsus

Tööviljakus määratakse kindlaks kulutatud tööaja ja toodetud saaduste hulga vahelise suhtega. Tööviljakuse taset mõõdetakse toodangu hulgaga, mis on toodetud ühe töötaja poolt teatud ajaühiku jooksul, või tööajaga, mis on kulutatud toodanguühiku valmistamiseks. Toodangu valmistamiseks kulutatakse nii elustööd kui ka tootmisvahendites (tööriistades, tooraines, kütuses, ehitustes jne.) asjastatud tööd. Seepärast on tööviljakuse kasv laiemas mõttes mitte ainult elustöö, vaid ka asjastatud töö kokkuhoiu tulemus, kusjuures suhe nende vahel muutub: elustöö erikaal langeb, eelnenud töö erikaal aga suhteliselt kasvab, kuid nii, et toodanguühikus sisalduv töö üldkogus väheneb. Selgitame seda järgmise tingliku näite varal (tabel 10).

Tabel 10

Toodanguühiku tootmise kulud

Kokku elustöö ja asjastatud töö kulu (tingühikuis)	Sealhulgas	
	elustöö	asjastatud töö
100	50,0	50,0
90	40,5	49,5
80	32,0	48,0
70	24,5	45,5
60	18,0	42,0
50	12,5	37,5

Tööviljakus laiemas mõttes kasvas tabelis toodud andmete kohaselt kahekordseks, kuna elus- ja asjastatud töö kulu iga toodanguühiku kohta vähenes 100-lt 50-le. Kuid elustöö kulu vähenes seejuures neli korda (50,0-lt 12,5-le), asjastatud töö kulu aga kõigest 25 protsenti (50,0-lt 37,5-le).

Elustöö erikaal vähenes järelikult mitte ainult absoluutselt, vaid ka suhteliselt. Kui see enne moodustas poole kogu elus- ja asjastatud töö kulust, siis nüüd moodustab see kogu töö kulust ainult ühe neljandiku.

Teaduse arenemine ja tehnika progress viib täiuslikumate tööriistade rakendamisele ja paremate tootmismeetodite juurutamisele. Sellega kaasneb eelnenud töö kulu suhteline suurenemine iga toodanguühiku kohta, kuid ühtlasi annab see kogu töö kulu üldist kokkuhoidu, s. o. kindlustab tööviljakuse kasvu ning toodanguühiku omahinna alanemise.

Ühiskondliku tootmise arenemisel on tööviljakusel suur tähtsus. Tõelised rikkused ja nende suurendamise võimalused sõltuvad eelkõige tööviljakusest. Tööviljakuse kasv loob tingimused tootmise arendamiseks tööaja ja materiaalsete vahendite kokkuhoiu arvel.

Ühiskondliku tootmise kasv võib toimuda: esiteks, materiaalses tootmises töötavate inimeste arvu suurenemise tulemusel; teiseks, nende tööviljakuse tõstmise tulemusel. Kuivõrd tähtis on teine allikas, võib otsustada näiteks selle järgi, et meie maal saadi tööviljakuse tõstmise tulemusel tööstustoodangu üldisest juurdekasvust esimese viisaastaku aastail 51 protsenti, teise viisaastaku aastail 79 protsenti, sõja-aastail ja neljandal viisaastakul 69 protsenti, viiendal viisaastakul 68 protsenti. Kuuendal viisaastakul saadakse selle allika arvel üle 80 protsendi kogu tööstustoodangu juurdekasvust. Seoses tööstuse kiire arengutempoga on maaelanikkond meie maal vähenenud. 1913. aastaga võrreldes vähenes maaelanikkond NSV Liidus 1955. aastaks 13,7 protsenti, külvipinnad aga suurenesid 57,2 protsenti ja loomade arv (loomühikutes) — 39,8 protsenti. Põllumajandusliku tootmise suurenemine võis toimuda ainult tööviljakuse kasvu arvel.

Kapitalismi tingimustes on tootmise eesmärgiks kasumi saamine. Tööviljakuse tõstmine on allutatud selle eesmärgi saavutamisele. Kapitalistid taotlevad tööviljakuse tõstmist töötajate ekspluateerimise tugevdamise ning nende töö intensiivistamise teel. Neis tingimustes ei ole töölised oma tööviljakuse tõstmisest huvitatud.

Sotsialismi tingimustes on ühiskondliku tootmise eesmärgiks töötajate kasvavate vajaduste maksimaalne rahuldamine. Seoses sellega püüab sotsialistlik ühiskond maksimaalselt suurendada mitmesuguste saaduste tootmist elanikkonna jaoks, pidevalt täiustades tootmist kõrgeima tehnika baasil. Ühiskonnale on tähtis see, et saadusi toodetaks minimaalsete kuludega ja kõige ökonoomsemalt.

Tööviljakuse kasv on vajalik selleks, et pidevalt laiendada tootmist, suurendada rahvatulu ning saavutada võit rahulikus majanduslikus võistluses eesrindlike kapitalistlike maadega. Siit tuleneb tööviljakuse süstemaatilise tõstmise vajadus, selle pidev kasv aga on sotsialistliku ühiskonna majandusseadus.

Sotsialismi tingimustes on ühiskonna kõik liikmed huvitatud tootmise arendamisest ja tööviljakuse tõstmisest. Seejuures saavutatav

tööaja kokkuhoid loob tingimused nii tootmise edasiseks arendamiseks kui ka inimese individuaalsete võimete täielikuks arendamiseks, mis väljenduvad tööpäeva lühenemises ning töötajate elu- ja kultuuritaseme tõusus. See aga avaldab omakorda positiivset mõju tööviljakuse kasvule.

Tööviljakuse tase ja kasvu tempo sõltub maa tootlike jõudude arengust ja tootmise ühiskondlike tingimuste iseloomust. Iga uus ühiskonnakord (ja sellele vastav tootmisviis) võidab vana ühiskonnakorra seetõttu, et ta loob kõrgema tööviljakuse.

«Tööviljakus,» kirjutas V. I. Lenin, «on lõpuks uue ühiskonnakorra võiduks kõige tähtsam, kõige peamine. Kapitalism lõi tööviljakuse, mis oli feodalismi ajal ennenägematu. Kapitalismi saab lõplikult võita ja ta võidetakse lõplikult sellega, et sotsialism loob uue, palju kõrgema tööviljakuse.»[1]

Sotsialistlik ühiskond pole tööviljakuse süstemaatilisest kasvust mitte ainult huvitatud, vaid loob selleks ka vajalikud tingimused ning äratab töötajais enestes sügavat huvi tööaja ja tootmisvahendite kokkuhoiu vastu. See ei tähenda, et sotsialistlikes ettevõtteis poleks tööviljakuse kasvul mingisuguseid takistusi. Niisuguseid takistusi esineb tehnilise progressi alahindamise näol, selle näol, et esineb konservatiivset suhtumist tootmise novaatorite ettepanekuisse ja meetoditesse, alahinnatakse töötajate materiaalset huvi tööviljakuse tõstmise vastu jms. Kuid need takistused ei tulene sugugi sotsialistlikust tootmisviisist. Need kõrvaldatakse võitluses tehnilise progressi, töödistsipliini tugevdamise, sotsialistliku võistluse arendamise ja eesrindlike kogemuste juurutamise eest.

Toome arvud, mis iseloomustavad tööviljakuse kasvu tempot NSV Liidus.

Võrreldes 1913. aastaga suurenes tööliste aasta keskmine tööviljakus 1955. aastaks ligikaudu kaheksakordseks, kusjuures tööpäev lühenes. Põllumajanduses tõusis tööviljakus 1913. a. kuni 1954. aastani ligikaudu kolm korda. Tööviljakuse kasvust põllumajanduses viienda viisaastaku aastail annavad tunnistust järgmised andmed (tabel 11).

Tabel 11

Tööviljakus NSV Liidu põllumajanduses (protsentides 1950. a. suhtes)

	1950. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.
Kolhooside ühismajapidamises . .	100	113	116	123	138
Sovhoosides ja riiklikes abimajandeis	100	110	115	115	124

[1] V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 394.

Tööviljakuse kasvu tempo põllumajanduses on märksa madalam kui tööstuses. Madalam on ka tööviljakuse tase. See on põhiliselt seletatav sellega, et põllumajanduslik tootmine sõltub suurel määral looduslikest tingimustest, et tööstusega võrreldes on siin töö tehniline varustatus väiksem ning elanikkonna kultuuriline ja tehniline tase madalam kui linnas.

Kuuendal viisaastakul on põllumajanduse ette seatud ülesanne saavutada järsk tõus kõikide põllumajandussaaduste tootmisel. Seda ülesannet on võimalik edukalt lahendada ainult tööviljakuse järsu tõstmise teel, kuna ei saa loota sellele, et põllumajanduses töötavate elanike arv suureneb.

NLKP XX kongressi direktiivides rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta on ette nähtud suurendada tööviljakust sovhoosides ja riiklikes põllumajanduslikes abimajandeis ligikaudu 70 protsenti, kolhoosides aga kahekordselt.

2. Tööviljakuse näitajad ja kindlaksmääramise meetodid põllumajanduses

Majandusplaanides nähakse ette ning aruandluses näidatakse ära elustöö, s. o. vahetult tootmises töötavate inimeste tööviljakus. Ja see on täiesti seaduspärane.

Töö ei loo mitte ainult uut väärtust, vaid kannab saadusele üle ka tööprotsessis äratarvitatud tootmisvahendite väärtuse, milledes on asjastatud teatud hulk eelnenud tööd. Järelikult, mida kõrgem on tootmises töötavate inimeste tööviljakus, seda suurema koguse toorainet ja materjale võivad nad muuta vajalikeks toodeteks ning seda rohkem kanda neile toodetele üle kasutatud tooraine, materjalide, kütuse ning tööriistade kulunud osa väärtust.

Tööviljakuse taseme kindlaksmääramiseks on vaja teada tegelikult töötatud aja pikkust ja selle aja jooksul toodetud toodangu hulka. Tööstuses ei tekita see erilisi raskusi. Märksa keerukam on lugu põllumajanduses. See on tingitud viimase iseärasustest.

Põllumajanduskultuuride saagikus, millel on määrav tähtsus tööviljakuse taseme kindlaksmääramisel eriti taimekasvatuses, on aastate lõikes teatavasti kõikuv. Näiteks Ivanovo oblasti kolhoosid said 1955. aastal teravilja igalt hektarilt 2,3 korda rohkem, kartulit aga 2,4 korda vähem kui 1954. aastal. Võrreldes 1954. aastaga oli teraviljakultuuride saagikus Belgorodi oblasti kolhoosides 1955. aastal 1,8 korda suurem, kartuli saagikus Kostroma oblasti kolhoosides aga 2,2 korda madalam. Oleks ebaõige seletada niisuguseid järske muudatusi üksnes erinevusega tööde kvaliteedis. Teatud määral sõltuvad need ka meteoroloogilistest tingimustest.

Andmed põllumajandusliku töö viljakuse kohta üksikute aastate lõikes ei ole küllaldased selleks, et võrrelda tööviljakuse taset erinevates rajoonides (oblastites, kraides, vabariikides). Selleks, et mää-

rata kindlaks tööviljakuse alal saavutatud taset (arvesse võttes kõikumisi aastate lõikes), võrrelda seda erinevates rajoonides (oblastites, kraides, vabariikides) ning anda hinnang tööviljakuse dünaamikale, tuleb kasutada keskmisi andmeid põllumajandussaaduste toodangu kohta mitme aasta vältel, eelkõige aga andmeid põllumajanduskultuuride mitme aasta keskmise saagikuse kohta.

Tööstuses, välja arvatud mõningad tootmisharud, langeb tootmisperiood tavaliselt ajaliselt ühte tööperioodiga, mis võimaldab jälgida tööviljakuse dünaamikat kogu aasta kestel, kvartalite, kuude, dekaadide jne. lõikes. Kuid põllumajanduse üheks iseloomustavaks jooneks on just see, et tööperiood ei lange ühte tootmisperioodiga, et tööd on siin hooajalised ja tööprotsess katkendlik. Saaki koristatakse üks kord aastas, üks kuni kaks korda aastas põetakse lambaid, kord aastas võetakse tarudest välja mett jne. Selle järgi, kui palju on saadud kogutoodangut töötatud ajaühiku vältel, saab tööviljakuse üle põllumajanduses otsustada alles pärast saagi koristamist, pärast kogu tootmistsükli lõpuleviimist.

Ülaltoodud asjaolude tõttu tuleb põllumajanduses rohkem kui üheski teises tootmisharus kasutada tööviljakuse hindamiseks mittetäielike (vahepealsete, abi-) näitajate süsteemi. Niisuguste näitajate hulka kuulub: väljatöötus ühe töötaja või töötajate grupi kohta üksikutes tööprotsessides (külv, koristamine jne.), külvipind iga taimekasvatuses töötava töölise kohta, loomade arv, mida talitab iga loomakasvatusalal töötaja, jm. näitajad. Kuigi need näitajad kajastavad tööviljakuse taset puudulikult, võimaldavad nad siiski tema üle otsustada, ja mis veel tähtsam — võimaldavad kontrollida tööviljakuse alal valitsevat olukorda tootmise käigus ning aktiivselt mõjutada töö lõpptulemust.

Tööviljakus määratakse kindlaks nii kogu majandi ulatuses kui ka igas tootmisharus.

Töötatud aja arvestus. Riiklikes põllumajandusettevõtetes ja eelkõige sovhoosides peetakse töötatud aja arvestust nii kogu majandi kui ka tema üksikute tootmisharude ulatuses. Samuti on sisse viidud kogutoodangu arvestus ning tema hindamine riiklike plaanihindade alusel (1954. aastast alates meie maa erinevais piirkondades kehtestatud riigile andmise hindade alusel). Kõik see võimaldab aasta tööviljakust kogu majandi ja iga tootmisharu ulatuses kindlaks määrata ligikaudu samuti nagu tööstusettevõtteiski: kogutoodangu väärtuselises väljenduses ühe aasta keskmise töötaja kohta; tööaja kuluga (inimpäevades, inimtundides) kogutoodangu teatud kindla mahu kohta või kogutoodangu põhiliste liikide naturaalühiku (tsentneri teravilja, liha, piima jne.) kohta.

Kolhoosides ei peeta töötatud aja arvestust otsese mõõtmise teel (inimpäevades, inimtundides). Töökulu arvestatakse kolhoosides normipäeva abil. Normipäevas sisalduva töötatud aja reaalne sisu kõigub märgatavalt mitte üksnes rajoonide, oblastite, kraide,

vabariikide ja kolhooside lõikes, vaid ka üksikute kolhooside ülatuses aastate ja tootmisharude lõikes.

See kõikuvus sõltub kehtivate töönormide tasemest ja nende normipäeva hinnetest, teostatud tööde arvestuse täpsusest ja reast teistest põhjustest.

Normipäevas ei fikseerita tööaja kestust, vaid fikseeritakse tehtud töö maht, kusjuures selle töö tegemiseks võidakse kulutada erineval hulgal aega. Samuti on normipäeva juures arvesse võetud tehtud tööde kvaliteet, tähtsus ja tähtajalisus, millel aga tegelikult kulutatud tööaja kestusega vahetut sidet ei ole.

Ökonoomika-alases kirjanduses ja majanduslikus praktikas kasutatakse normipäeva ka tööviljakuse taseme hindamiseks. Näiteks kasutatakse sageli normipäevade kulu iga toodanguühiku kohta. Majanduskonverentsidel, mis toimusid meie maa paljudes rajoonides 1956. aastal, leidis normipäevade kulu näitaja iga tsentneri toodangu kohta laialdast tunnustust.

Toome andmed selle kohta, kui palju kulutati normipäeva iga tsentneri toodangu saamiseks Ukraina NSV Hmelnitski oblasti Gorodoki rajooni kolmes kolhoosis (tabel 12).

Tabel 12

Normipäevade kulu iga tsentneri toodangu kohta Hmelnitski oblasti Gorodoki rajooni kolhoosides

Toodang	Hruštšovi-nimeline kolhoos			Ždanovi-nimeline kolhoos			Stalini-nimeline kolhoos		
	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.
Teravili . .	1,66	1,63	1,54	2,52	2,86	2,21	4,2	4,0	3,2
Suhkrupeet .	0,49	0,51	0,40	1,04	1,30	0,85	1,50	0,90	0,40
Piim . . .	5,2	3,5	3,4	15 2	14,7	10,4	12 9	11,0	6,8
Liha . . .	20,3	14,4	9,9	104,2	84,1	53,8	59,0	57,0	28,0

Vaatamata normipäeva eespoolmainitud iseärasustele, kajastab ta teatud määral ka töötatud aja hulka. Olulised erinevused, mis leiavad aset normipäevas sisalduva töö reaalses sisus üksikute tööliikide alal, kaovad tunduval määral, kui võetakse tootmisharu või kogu majandi ulatuses arvesse kõik tööd. Teatud määral kaovad need erinevused ka üksikute kolhooside ja rajoonide (oblastite, kraide, vabariikide) vahel. Pole juhuslik, et oblasteis, kus põllumajandusel on üks ja sama põhiline tootmissuund ning ühetaolised looduslikud tootmistingimused, arvestatakse keskmiselt aastas iga täisea-

lise töövõimelise kolhoosniku kohta peaaegu võrdne hulk normipäevi.

Tabelist 13 nähtub, mida annab normipäeva kasutamine töö mõõduna tööviljakuse taseme üle otsustamisel.

Tabel 13

Kogutoodang ühe normipäeva kohta (1955. aasta kokkuostuhindades) **ja normipäevade kulu ühe tsentneri toodangu kohta**

Toodang	Kalinini oblasti Bežetski rajoon			Gorki oblasti viis kirderajooni		
	1953. a.	1954. a.	1955. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.
a) *ühe normipäeva kohta tuleb toodangut (rublades)*						
kogu põllumajanduse ulatuses	14,20	15,63	34,25	11,12	12,50	21,63
taimekasvatuses	23,36	27,36	67,94	17,38	15,32	33,96
loomakasvatuses	13,55	12,46	14,50	8,75	8,96	9,81
b) *kulutatud normipäevi ühe tsentneri*						
teravilja kohta	4,5	4,0	4,0	5,3	8,6	5,5
linatoodangu (seemned ja kiud) kohta	34,2	28,8	23,3	49,4	63,5	38,0
kartulite kohta	0,9	0,8	1,1	0,8	1,0	1,3

Tabelites 12 ja 13 toodud andmed võimaldavad otsustada tööviljakuse taseme üle, tööviljakuse muutuste iseloomu üle aastate lõikes ning selle üle, milline on tööviljakus ühes või teises rajoonis.

Põllumajandusliku tootmise arengu poolest on Bežetski rajoon Kalinini oblasti eesrindlik rajoon, Gorki oblasti kirderajoonid aga keskmised ja alla keskmise. Taimekasvatusega võrreldes on loomakasvatus mõlemas oblastis vähem arenenud. Kuid nagu kogu põllumajanduslik tootmine, nii on ka loomakasvatus 1954. aastast alates tõusu teel. Kõik see peegeldub toodangu arvestamisel ühe normipäeva kohta ning normipäevade arvestamisel ühe tsentneri toodangu kohta. Ülalmainitud rajoonides on tööviljakus põllumajanduses suurenenud, eriti aga 1955. aastal.

Töötatud aja kindlaksmääramisel kolhoosides kasutatakse ka teistsuguseid meetodeid. Nii arvutatakse tööviljakust veel järgmiselt:

1) *ühismajapidamises töötava ühe täisealise töövõimelise kolhoosniku kohta* (naised 16—55 eluaastani ja mehed 16—60 eluaastani). Sel meetodil on samuti olulised puudused: ühelt poolt arvatakse töövõimeliste isikute hulka kolhoosnikud, sellest sõltumata, millisel määral nad on tööst osa võtnud; teiselt poolt aga ei

võeta arvesse mitut kategooriat teisi töötajaid (alaealised, need, kes ei ole kolhoosi liikmed jne.);

2) *aasta keskmise töötaja kohta* (aasta kõigi kuude jooksul töötanud inimeste üldarv jagatakse kaheteistkümnele) *sõltumata töövõimest ja kolhoosi kuuluvusest.* Selle meetodi puudus seisab selles, et kõik töötavad isikud võetakse arvesse võrdsetel alusel, ehkki nende tööst osavõtmise aste ja kvalifikatsioon on erinevad; selle tõttu muutub töötajate üldarv ja töötatud aeg märksa suuremaks;

Tööviljakuse arvutamisel ühe täistöötaja kohta on see eelis, et siin võetakse arvesse kõik ühismajapidamises töötavad isikud, ja seejuures niisugusel määral, nagu nad tegelikult tööst osa võtsid.

Tabelis 14 on tööviljakuse kindlaksmääramisel kasutatud erinevaid meetodeid töötatud aja arvestamisel kolhoosides.

On iseloomustav, et tööviljakuse taseme muutumise üldine suund kajastub kõigil kolmel juhul õigesti. 1954. aastal oli tööviljakus suurem kui 1953. aastal, 1955. aastal aga märksa kõrgem kui 1954. aastal. Mis puutub kogutoodangu mahusse ühe töötaja kohta, siis on see, nagu võiski loota, suurem arvestamisel ühe täisealise töövõimelise kolhoosniku kohta.

Tabel 14

Põllumajandussaaduste kogutoodang (1955. aasta kokkuostuhindades) **ühe töötaja kohta Kalinini oblasti Bežetski rajooni kolhoosides**

Arvutusmeetod	1953. a	1954. a	1955. a
Rublades			
Täisealise töövõimelise kolhoosniku kohta	6792	7821	18 176
Aasta keskmise töötaja kohta	5955	7271	14 289
Täistöötaja kohta	5943	6667	16 025
Protsentides 1953. a. suhtes			
Täisealise töövõimelise kolhoosniku kohta	100	115,2	267,6
Aasta keskmise töötaja kohta	100	122,1	239,9
Täistöötaja kohta	100	112,2	269,6

Arvestus kolhoosides ei anna küllaldast ettekujutust sellest, kuidas jagunevad ühismajandi üksikute tootmisharude lõikes nii täiskasvanud töövõimelised inimesed kui ka kõik tööst osavõtjad. Tootmisharude lõikes arvestatakse ainult normipäevade otsest kulu. Aasta lõpul võetakse arvesse ka loomakasvatusharudes töötavate kolhoosnikute arv ning kolhoosnikute üldarv põllundusbrigaadides. Need andmed ei iseloomusta töötajate tegelikku arvu täielikult.

Loomakasvatuses, kus töötajate arv on püsivam, võib neid andmeid kasutada tööviljakuse kindlaksmääramiseks.

Täpsem on aga tööaja arvestus inimpäevades. Riiklikes majan-

dites peetakse niisugust arvestust. Seda juurutatakse ka mõnedes eesrindlikes kolhoosides. Neis kolhoosides, kus väljatöötatud inimpäevade arvestust pole sisse viidud, võib inimpäevade arvu kindlaks teha normipäevade ja inimpäevade vastava suhte alusel, s. o. teatud määral tinglikult. Näiteks Krasnodari krai Brjuhhovetski rajooni Krupskaja-nimelises kolhoosis tuli 1955. aastal taimekasvatusharudes ühe inimpäeva kohta 1,54 normipäeva, kahes veisefarmis aga 1,78 normipäeva.

Tööviljakuse näitajad majandi üksikutes tootmisharudes. Tööviljakust mingi saaduse tootmisel võib väljendada kogutoodangu naturaalsetes näitajates. Näiteks teraviljamajanduses, suhkrupeedi, kiulina, puuvilla ja kartuli tootmisel võib tööviljakust väljendada toodangu hulgaga tsentnerites tööaja ühiku kohta või siis iga tsentneri saamiseks kulutatud tööajaga.

Köögiviljakasvatuses võib teha sedasama keskmiselt kõikide köögiviljade alal, aianduses aga puuviljade ja marjade alal.

Tööviljakuse näitajaks seakasvatuses on sealihatoodang (elus- või tapakaalus) tööaja ühiku kohta, või tööaja kulu iga tsentneri sealiha kohta. Samal viisil saab tööviljakust määrata ka lihakarjakasvatuses, arvesse võtmata täiendavat toodangut piimana, või siis võtta piimatoodang arvesse ümberarvestatult lihale.

Piimamajanduses võib tööviljakuse näitajaks olla piima väljalüps (arvesse võttes vasikate juurdesündi teatud kindla koefitsiendi alusel), veisefarmides aga, mis toodavad nii piima kui ka liha, piimale või lihale ümberarvestatud toodangu hulk (näiteks 4—5 ts piima iga tsentneri liha eest eluskaalus) tööaja ühiku või ühe töötaja kohta.

Linnukasvatuses on niisuguseks näitajaks muna- ja lihatoodang (ümberarvestatult munadele või lihale järgmise koefitsiendi alusel: 10 muna võrdub ühele kilogrammile linnulihale tapakaalus), mesinduses aga mee ja vaha üldtoodang samuti tööaja ühiku või ühe töötaja kohta.

Tabel 15

Kogutoodang ühe töötaja kohta loomakasvatusharudes Kalinini oblasti Bežetski rajooni kolhoosis «Novaja Žizn» 1954. ja 1955. aastal (tsentnerites)

Aastad	Veisefarm		Seafarm	Lambafarm	
	piim	liha	liha	vill	liha
1954	170,5	11,9	18,0	1,41	5,8
1955	213,6	15,3	28,3	1,88	29,0

Kalinini oblasti Bežetski rajooni põllumajanduslikus artellis «Novaja Žizn» toodeti iga töötaja kohta põllundusbrigaadides 1954. aastal: teravilja — 19,9 ts, linasaadusi (kiudu ja seemet) — 5,18 ts, kartuleid — 45,1 ts ning köö-

givilja — 5,6 ts; 1955. aastal aga vastavalt 15,0 ts; 5,55 ts; 25,4 ts ja 3,5 ts. Tabelis 15 toodi ära kogutoodang ühe töötaja kohta loomakasvatusharudes.

Kui taimekasvatuses toodeti iga põllundusbrigaadi töötaja kohta 1955. aastal vähem saadusi kui 1954. aastal (välja arvatud linatoodang), siis loomakasvatusharudes suurenes kogutoodang iga töötaja kohta kõikides farmides. Seda kinnitab ka teine näitaja — normipäevade kulu kogutoodangu iga tsentneri kohta.

Kulud (otsesed kulud, tootmisharude üldkulud ning majandi üldkulud, kaasa arvatud tööloomade hooldamine, autotransport ja abiettevõtted vastavalt nende erikaalule) toodangu iga tsentneri kohta moodustasid (normipäevades):

	1954. a.	1955. a.		1954. a.	1955. a.
Teravili	3,77	4,89	Sealiha	66,6	41,5
Linasaadused . .	24,6	20,5	Lambaliha . . .	51,7	16,5
Kartul	0,67	0,98	Vill	212,0	254,0
Köögivili	2,00	4,82	Linnuliha (tapakaalus) . . .	69,9	57,4
Piim	4,03	3,48	Munad (kümnetes tükkides) . . .	0,70	0,58
Veiseliha . . .	50,4	44,2			

Kõikide loomaliikide liha on arvestatud eluskaalus. Piima kogutoodangut on suurendatud vastavalt saadud juurdesünnile (üks tsentner piima iga vasika kohta). Kogutoodangusse ei ole sisse võetud mittekasutatavaid jäätmeid. Nagu nähtub, suurenes antud kolhoosis tööviljakus 1955. aastal 1954. aastaga võrreldes kõikides loomakasvatusharudes ja linakasvatuses. Teraviljamajanduses, kartuli- ja köögiviljakasvatuses tööviljakus aga langes. See oli tingitud tunduval määral sellest, et suve teine pool oli põuane.

Kogutoodangu naturaalsete näitajate alusel ei saa kindlaks määrata tööviljakust kogu taimekasvatuses tervikuna ega kogu loomakasvatuses tervikuna, veel vähem aga kogu põllumajanduse ulatuses tervikuna.

Toodetavate saaduste mitmekesisus ei võimalda neid arvestada mingisuguse ühe naturaalse näitaja alusel ilma, et seejuures poleks suurt tinglikkust. Kõigil neil juhtudel on ühtseks ja kõrvutatavaks näitajaks ainult väärtuseline näitaja, mille väljatoomiseks hinnatakse kogutoodangut:

esiteks, uuritava perioodi kõigi aastate lõikes püsivhindades; sel juhul saadakse toodetud saaduste maht, mida on võimalik võrrelda ning mis on tähtis tööviljakuse dünaamika tundmaõppimisel;

teiseks, niisugustes hindades, mis kajastavad kõige täielikumalt toodetud saaduste ühiskondlikku maksumust, kusjuures need ei tohi olla mingisugused tinglikud, vaid reaalselt kehtivad hinnad.

Praegustest kolhoosisaaduste hindadest vastavad neile tingimustele kõige rohkem riiklikud kokkuostuhinnad.

Riiklike põllumajandusettevõtete toodangut hinnatakse sovhooside jaoks kehtestatud riigile andmise hindade alusel.

3. Toodanguühiku tootmiskulude arvestamise meetodid

Omahind ja selle tähtsus. Sotsialistliku tootmisviisi tingimustes kujuneb saaduse omahind: 1) tarvitatud tootmisvahendite väärtusest, mis hõlmab eelnenud tööd (tööriistade kulunud osade, kasutatud tooraine, materjalide, kütuse jne. väärtus); 2) uuest väärtusest, mis on loodud tootmises töötavate inimeste töökulu tulemusel. Uuesti loodud väärtus koosneb omakorda: a) väärtusest, mis on loodud tööga iseenda jaoks ning, mis hüvitatakse töötajaile nende töötasuna, b) väärtusest, mis on loodud tööga ühiskonna jaoks ning moodustab puhastulu. Viimane esineb ettevõtte puhastuluna (akumuleeritakse ja kulutatakse ettevõtte poolt oma vajadusteks) ning riigi tsentraliseeritud puhastuluna (kulutatakse üldrahvalikeks vajadusteks).

See osa toodangu väärtusest, mis hõlmab rahalises väljenduses kulutusi tarvitatud tootmisvahenditele ja töötasule, moodustab *toodangu omahinna.* Kui väärtus väljendab produktis kehastatud kogu töö (nii asjastatud töö kui ka elustöö) ühiskondlikku kulu, siis omahind kujutab endast rahalises väljenduses neid kulutusi, mis on seotud äratarvitatud tootmisvahenditega ning tootmises töötavaile töötajaile töötasu maksmisega.

Toodangu omahind on ettevõtte majandusliku tegevuse väga tähtis sünteetiline näitaja. Omahind kajastab kõiki tootmises toimuvaid põhilisi muutusi; tehnilist progressi, tootmisprotsessi organiseerimist, tööviljakust ja kokkuhoiurežiimi, põhi- ja käibefondide kasutamist, ettevõtte juhtimise kvaliteeti, toodangu realiseerimise ja materiaalse varustamise tingimusi, samuti tarvitatud tootmisvahendite hindade dünaamikat.

Omahinna kategooriat kasutatakse laialdaselt plaanide koostamisel ning majandusliku tegevuse kokkuvõtete tegemisel. Omahinna kindlaksmääramine on vajalik isemajandamiseks ning võitluses ettevõtete rentaabluse eest. Omahinda võetakse arvesse sotsialistlike ettevõtete toodangu riiklike hindade planeerimisel.

Toodangu omahinna süstemaatiline alandamine on üks tähtsamaid akumulatsiooniallikaid tootmise edasiarendamiseks ja rahva heaolu parandamiseks. Seepärast nähakse riiklikes rahvamajandusplaanides ette konkreetsed ülesanded nii tööviljakuse tõstmise kui ka toodangu omahinna alandamise alal.

Toodangu omahinna alandamisel on suur tähtsus järsu tõusu saavutamiseks põllumajanduses, milline ülesanne anti NLKP XX kongressi poolt. Toodangu järsu suurendamisega iga 100 hektari põllumajandusliku maa kohta peab kaasnema töö- ja vahendite kulu vähenemine iga toodanguühiku kohta.

Riiklikes põllumajandusettevõtteis toimub toodangu omahinna planeerimine ja arvestamine samuti kõikide toodanguliikide alal nagu tööstuseski, sest siin on sisse seatud kõikide materiaalsete vahendite kulu ja palkadeks minevate kulude rahaline arvestus otstarbe järgi kultuuride ja loomaliikide kaupa.

Teisiti on lugu kolhoosides. Kehtiv arvepidamissüsteem ei kajasta siin tavaliselt ei omahinda tervikuna ega ka selle põhielemente üksikute saaduste osas. Tunduval määral soodustas seda olukorda põllumajanduse planeerimise endine süsteem, mis ahendas initsiatiivi kolhoosides.

Planeerimise uus kord loob laialdased võimalused kolhooside ja kolhoosnikute, masina-traktorijamaade, sovhooside ning nende töötajate initsiatiivi avaldumises põllumajanduse edasiarendamisel. Kolhoosid ja sovhoosid saavad ja peavad nüüd võrratult suuremal määral kui varem planeerima ja majandama niisuguse arvestusega, et vähendada kulutusi iga toodanguühiku tootmisel ning kindlustada tootmisharude ja kogu majandi tulukuse tõusu.

Viimasel ajal on järjest rohkem kolhoose hakanud tegelema oma majandusliku tegevuse analüüsimisega, arvutama kulutusi iga toodanguühiku kohta põhiliste toodanguliikide kaupa. Mõned kolhoosid arvestavad seejuures ainult elustöö kulu, teised arvestavad ühtlasi ka materiaalsete vahendite kulu. Üksikud kolhoosid arvutavad välja toodanguühiku tootmise täieliku omahinna, kasutades seejuures erinevaid meetodeid kulutatud elustöö hindamisel rahalises väljenduses.

Toodanguühiku omahinna arvutamisel kolhoosides tuleb võtta arvesse:

1) kulud töö tasustamiseks;
2) naturaal- ja rahaline tasu masina-traktorijaamade poolt tehtud tööde eest;
3) kulud omatoodetud materjalidele ja saadustele;
4) rahalised kulud tootmisvajadusteks;
5) põhivahendite amortisatsioon;
6) muud kolhoosi tootmis- ja majandusliku tegevusega seotud kulud.

Normipäeva hindamine toodanguühiku omahinna arvutamisel kolhoosides. Riiklikes ettevõtetes arvestatakse kulusid töö tasustamiseks palgana. Kolhoosides toimub töö tasustamine tulude jaotamise teel normipäevadele.

Kui riiklike ettevõtete toodangu omahinna hulka kuuluvad koostiselemendina kindlalt fikseeritud kulud töö tasustamiseks rahalises väljenduses (palk), siis normipäevadele antav tulu ei ole kindlalt fikseeritud töötasu.

Kolhoosisisese isemajandamise eesmärgil, tootmisharude (kultuuride, loomaliikide) võrreldava tulukuse ning põllundusbrigaadide ja loomakasvatusfarmide töö kvaliteedi tundmaõppimiseks on toodanguühiku omahinna kindlaksmääramisel otstarbekohane kasutada kolhoosis väljakujunenud normipäeva tasu rahalises väljenduses. Omahinna plaanilisel kalkuleerimisel võib võtta aluseks normipäeva plaanilise tasu, mille kindlaksmääramisel võetakse arvesse normipäeva tasu eelmistel aastatel ning kolhoosi võimalused planeeritaval aastal.

Selles suhtes on iseloomulikud Amuuri oblasti Tambovi rajooni Kosmodemjanovka küla kolhoosi kogemused. Normipäeva plaanilise tasu kindlaksmääramisel 1955. aastaks võeti kolhoosis arvesse, kui suur oli tegelik normipäeva tasu eelneva kolme aasta jooksul, ning planeeritaval aastal kujuneda võivaid materiaalseid võimalusi. Kolhoos võttis samuti arvesse sovhoositööliste tariifipalgamäärad vastavate kutsealade järgi. Nii tehti kindlaks, et normipäeva tasuks kujuneb 9 rubla 60 kopikat (normipäeva naturaaltasu arvestati riiklike kokkuostuhindade alusel).

Normipäeva tegelik tasu on plaanilisest tasust tavaliselt kõrgem või madalam. See määratakse kindlaks aasta lõpul, pärast majanduslike tulemuste väljaselgitamist, tulude jaotamisel normipäevadele. Toodanguühiku omahinna analüüsimine aruandeaastal brigaadide, farmide ja tootmisharude (kultuuride, loomaliikide) kaupa ning tegeliku omahinna võrdlemine plaanilise omahinnaga võimaldab kindlaks teha, milliste kulude arvel on omahind tõusnud või milliste abinõude tõttu on see alanenud, millised on reservid omahinna edasiseks alandamiseks ning mida on tarvis teha nende reservide ärakasutamiseks.

Seetõttu, et kolhoosnikute töö tasustamine toimub teatud osa ühismajandi tulude jaotamise teel, mille suurus sõltub nii nende tulude üldtasemest kui ka sellest, kui suur osa neist tuludest tuleb jaotamisele normipäevadele, on normipäeva tegelik tasu tugevasti erinev kolhooside, rajoonide ja oblastite lõikes, ühes ja samas kolhoosis aga aastate lõikes. Eesrindlikes, majanduslikult arenenud kolhoosides on normipäeva tasu tavaliselt märksa kõrgem kui majanduslikult nõrkades kolhoosides, kusjuures erinevus ühes ja samas rajoonis on niivõrd suur, et toodanguühiku omahinna arvutamisel võib omahind majanduslikult arenenud kolhoosides osutuda kõrgemaks kui nõrkades kolhoosides, ning ainult seepärast, et esimestes on normipäeva tasu suurem.

Toome ühe niisuguse näite. Kalinini oblasti Bežetski rajoonis on kolhoos «Novaja Žizn» oma arengutaseme poolest eesrindlik, Kirovi-nimeline kolhoos aga keskmine. 1954. aastal kogusid nad külvipinna iga hektari kohta (tsentnerites):

	Kolhoos «Novaja Žizn»	Kirovi-nimeline kolhoos
Teravilja	21,9	8,7
Kartuleid	215	75

Kuna kolhoosis «Novaja Žizn» anti normipäevale 16 rubla 38 kopikat (rahas, pluss natuuras riiklike kokkuostuhindade alusel), Kirovi-nimelises kolhoosis aga kõigest 7 rubla 33 kopikat, siis ühe tsentneri toodangu omahind osutus esimeses kolhoosis märksa kõrgemaks kui teises: teravilja osas 79,2 protsenti ning kartuli osas 15,3 protsenti. Saame ilmselt moonutatud pildi. Kui aga hinnata normipäeva ühtsete tasunormide alusel, siis samade saaduste omahind, nagu võiski oodata, on kolhoosis «Novaja Žizn» tunduvalt madalam kui Kirovi-nimelises kolhoosis.

Siit järeldub, et kolhoositoodangu omahinna arvutamisel ei saa normipäevale jaotatavaid tulusid kaugeltki mitte alati käsitada töö tasustamiseks tehtud kulutuste mõõdupuuna.

Kõigil juhtudel, kui toodanguühiku omahinda on tarvis võrrelda

erinevates kolhoosides, erinevate rajoonide ja oblastite kolhoosides, ühes ja samas kolhoosis, kuid erinevate aastate lõikes, kui andmeid omahinna kohta on vaja selleks, et otsustada hindade taseme üle jne., on otstarbekohane normipäevade hindamisel võtta aluseks mingisugused kindlad töötasunormid (silmas pidades piirkondade erinevusi).

Toodanguühiku omahinna arvutamisel võtavad paljud kolhoosid niisuguste normidena aluseks näiteks samalaadsetes põllumajandusharudes töötavate tööliste keskmise palga piirnevates (ühe ja sama rajooni või oblasti) sovhoosides.

Normipäevade hindamisel kindlate normide alusel on ka oma puudused. Niisuguste normide alusel rahalises väljenduses välja arvestatud kulutused, mis on tehtud töö tasustamiseks, kajastavad puudulikult tegelikku olukorda ja teatud määral nivelleerivad seda. Seepärast on neil juhtudel, kui normipäeva tegelik tasu on ligikaudselt võrdne sovhooside tööliste keskmisele palgale või lähedane plaanilisele normipäevatasule, mis on kolhoosis võetud aluseks toodanguühiku omahinna arvestamisel, otstarbekohane lähtuda normipäeva hindamisel selle tegelikust tasust. Nii on tehtud kulude arvestus toodanguühiku kohta Belgorodi oblasti Šebekino rajooni Stalini-nimelises kolhoosis, mille kohta toome andmed allpool.

Masina- ja traktoritööde kulude arvestus. Kolhoosisaaduste tootmisest võtavad osa riigile kuuluvad tootmisvahendid ning kolhooside eneste tootmisvahendid. Vastavalt sellele on vaja arvestada nii riigi (masina-traktorijaama) kui ka kolhoosi enda kulutusi. Sõltuvalt arvestuse ülesandest võivad arvestamisviisid olla erinevad.

Kolhoosi kulusid masina-traktorijaama poolt tehtud tööde eest arvutatakse naturaal- ja rahalise tasu suuruse järgi. Naturaal- ja rahalise tasuga hüvitatakse masina-traktorijaama kulud, mis on seotud kolhoosisaaduste tootmisega. Kui tahetakse välja selgitada ja analüüsida kolhoosi materiaalsete vahendite ja töökulu, siis arvestatakse masina-traktorijaama poolt tehtud töid nende tööde eest arvutatud naturaal- ja rahalise tasu järgi. Seejuures taimekasvatussaadustega tasutav naturaaltasu ühtede või teiste kultuuride alal tehtud tööde eest on vaja kanda kuludesse kultuuride kaupa, vastavalt masina-traktorijaama arvutustele.

Masina-traktorijaama kulud kolhoosisaaduste tootmiseks määratakse põhiliselt masina- ja traktoritööde omahinnaga. Seepärast, kui tahetakse välja selgitada, kui palju maksab saaduse tootmine tervikuna, arvesse võttes nii masina-traktorijaama kui ka kolhoosi kõiki kulusid, arvestatakse masinate ja traktoritega tehtud töid selle järgi, kui suur on nende tööde omahind masina-traktorijaamas.

Kolhoosi *materiaalsed ja rahalised kulud* põllumajandusaaduste tootmiseks koosnevad peale selle veel:

a) seemnete, söötade, allapanu, orgaaniliste väetiste ning teiste omatoodetud saaduste ja materjalide kulust;

b) kulutustest oma autotranspordi ja tööloomade pidamiseks ning elektrienergia eest tasumiseks;

c) kulutustest seemnete, söötade ja väetiste ostmiseks, vahendite ostmiseks põllukultuuride kahjurite ja haiguste tõrjeks, veterinaarmedikamentide, mootorikütuse ja määrdeainete, kütuse, väikeinventari jms. ostmiseks;

d) kuludest tootmishoonete, seadmete ja inventari jooksvaks remondiks;

e) kuludest töötasu maksmiseks palgatud isikuile ning rahaliseks juurdemaksuks kolhoosi juhtivaile töötajaile;

f) administratiiv- ja majanduskuludest ning muudest kuludest.

Selle järgi, kuidas toimub kulude kandmine tootmisharude (kultuuride, loomaliikide) arvele, jaotatakse kulud otsesteks või kaudseteks (tootmisharude üldkulud, majandi üldkulud). *Otsesteks* nimetatakse kulutusi, mis on tehtud otseselt antud saaduse tootmiseks; *tootmisharude üldkulud* on kulutused, mis on seotud antud tootmisharuga (põllundusega, aiandusega, köögiviljakasvatusega, loomakasvatusega); *majandi üldkuludeks* nimetatakse kulutusi kogu majandi ulatuses.

Riiklikes ettevõtteis kantakse kaudsed kulud teatud saadustele tavaliselt proportsionaalselt otsesele palgale. Kolhoosides jaotatakse tootmisharude üldkulud ja majandi üldkulud materiaalsete vahendite ja tööjõu alal tootmisharude (kultuuride, loomaliikide) vahel proportsionaalselt normipäevade otsesele kulule.

Kolhoosi poolt põllumajandussaaduste tootmiseks tehtavates kuludes on tähtis koht *autotranspordi ning tööloomade pidamisega* seotud kuludel. Kulude arvestus selles osas toimub aga äärmiselt ebarahuldavalt ning vajab tõsist parandamist. Tootmisharude vahel tuleb tööloomade pidamisega seotud kulud jaotada proportsionaalselt väljatöötatud hobupäevadele, autotranspordiga seotud kulud aga proportsionaalselt autotranspordi tegelikule kasutamisele veoste transportimisel (tonn-kilomeetritele).

Erikäsitlust väärib *natuuras kulutatud omatoodetud saaduste ja materjalide* kulude arvestamise kord. Mõned neist on põhitootmise kõrvalsaadusteks (põhk, aganad, sõnnik). Nende kulu võib arvestada hindades, mida selles osas kasutatakse sovhoosides.

Oma majandis toodetud seemnete ja söötade alal tehtud kulutusi arvestatakse riiklikes ettevõtetes tootmise omahinna järgi; samuti tuleb teha ka kolhoosides. Omahinna alusel on kolhoosi kuludes vaja arvestada ka naturaaltasu masina-traktorijaama tööde eest. Neil juhtudel, kui omahind pole teada ja see on vaja kindlaks teha, võib kasutada ülalmainitud kulude natuuras hüvitamise meetodit. Näiteks võib kulutatud seemneid ning seda osa söötadest, mis on kasutatud ära tööloomade jaoks, kulude väljaarvestamisel võtta arvesse kogusaagi (teravilja, kartuli, mõnede tehniliste ja õlikultuuride) vastava vähendamise teel. Samuti võib arvestada kulusid ka masina-traktorijaama tööde eest makstava naturaaltasu osas.

Amortisatsioon. Kasutamisel tootmispõhivahendid kuluvad. Nende kulunud osa väärtuse taastamiseks moodustatakse riiklikes ettevõtteis amortisatsioonifond. Kolhoosides seda fondi ei ole. Veel enam

— paljudes kolhoosides on inventeerimine ning tootmisvahendite bilansiline hindamine korraldatud ebarahuldavalt. Ühisvara hindamist kolhoosides tuleb tõsiselt parandada. Ilma tootmis-põhivahendite amortisatsiooni arvestamata ei saa ka vajaliku täpsusega teha kindlaks põllumajandussaaduste tootmisega seoses olevaid kulusid.

Amortisatsiooni arvestamise aluseks võib võtta ühisvara inventeerimishinde aasta algul. Seejuures ei tule arvestada amortisatsiooni väikeinventarilt, mille kasutamise aeg piirdub aastaga (väikeinventari väärtus kandub täielikult aruandeaasta toodangule), ning produktiiv-põhikarjalt ja lindudelt (veel vähem aga noorkarjalt), kuna väljapraagitud looma realiseerimise korral saadav rahaline tulu tavaliselt hüvitab täielikult looma bilansilise hinde.

Vaatleme *meetodeid, mida on kasutatud kulude väljaarvutamisel iga toodanguühiku kohta taime- ja loomakasvatuses* Belgorodi oblasti Šebekino rajooni Stalini-nimelises kolhoosis. See on suur suhkrupeedikasvatuse kolhoos, mille kasutuses on 6495 ha maad (sealhulgas 4646 ha põldu). 1955. aastal olid selle kolhoosi külvipinnad järgmised: teraviljakultuurid — 2402 ha, suhkrupeet — 654 ha, päevalill — 15 ha, kanep — 3 ha, kartul — 100 ha, köögivili ja kõrvitsalised kultuurid — 40,5 ha, söödakultuurid — 703 ha. Kolhoosis on kõrgeltarenenud loomakasvatus. 1955. a. lõpul oli kolhoosil 1137 veist, 1278 lammast, 145 üle üheksa kuu vanust emist, 2272 kodulindu, 396 mesilasperet.

Kolhoosi tööd iseloomustavad järgmised näitajad: 1955. aastal koguti siin igalt hektarilt 22,8 ts teravilja, 207 ts suhkrupeeti, 15,2 ts päevalilleseemneid, 72 ts kartuleid, 156 ts köögivilja, 15 ts kultuurniidu ja põldheina. Keskmiselt saadi aastas piima igalt lehmalt 2485 liitrit, villa igalt lambalt 3,62 kg ning igalt munejalt kanalt 96 muna. Kolhoosi rahaline tulu võrdus 7 226 900 rublale. Igale normipäevale anti 7 rubla 45 kopikat, 2,9 kg teravilja ning muid saadusi.

Kulud taimekasvatussaaduste tootmiseks. Eelkõige arvestati välja kulud nende kultuuride osas, millede toodang läks tööloomade söötmiseks. See võimaldas pärast kõikide ülejäänud kultuuride osas arvestada tööloomadele eraldatud oma majandis toodetud söötade kulu juba nende tootmise omahinna alusel. Toome ära arvestused põhikultuuride lõikes (tabel 16).

Normipäevade hulka on arvatud nii otseselt arvestatud normipäevad ülalmainitud kultuuride kasvatamisel tehtud tööde eest kui ka kaudselt arvestatud normipäevad (kogu tootmisharu või kogu majandi ulatuses), mis on jaotatud proportsionaalselt normipäevade otsesele kulule vastavates tootmisharudes. Samuti on sisse võetud normipäevad, mis on arvestatud tööde eest oma autotranspordil ja tööloomade hooldamisel ning kantud vastavatele kultuuridele ja majandi tootmisharudele proportsionaalselt autotranspordi (tonnkilomeetrites) ja tööloomade (hobupäevades) kasutamisele.

Arvepidamise olukorra tõttu kolhoosides on võimalik kanda kul-

Kulud taimekasvatussaaduste tootmiseks Belgorodi oblasti Šebekino rajooni Stalini-nimelises kolhoosis (1955. a.) *

Kululiigid	Teravili	Suhkrupeet	Kartul	Köögivili ja kõrvitsalised kultuurid	Kultuurnidu ja põldhein	Looduslik hein	Söödajuurvili	Silo
Materiaalsed ja rahalised kulud (rublades)								
Rahalised kulud	24 190	20 399	2 002	8 672	1 645	1 358	6 395	436
Amortisatsioon .	16 715	5 852	1 727	2 261	1 347	1 425	607	427
Oma autotransport	43 764	86 640	—	4 665	—	222	—	—
Tööloomad . .	7 598	3 567	299	399	1 102	553	209	1 679
Rahaline tasu masina-traktorijaama tööde eest . . .	26 001	7 100	1 081	987	13 072	672	6 194	15 301
Abiettevõtete kulude erikaal	4 248	3 805	513	769	303	606	373	163
Kasutatud sõnniku väärtus	13 914	3 796	574	230	2 944	—	406	1 036
Kokku . . .	136 430	131 159	6 196	17 983	20 413	4 836	14 265	19 042
Töö:								
Üldse arvestatud normipäevi	111 280	100 438	12 664	19 595	7 986	15 296	9 381	4 381
Normipäeva tasu (rublades)	971 474	876 824	110 557	171 064	69 718	133 534	81 896	38 246
Kõik tootmiskulud (kaasa arvatud normipäeva tasu) . . .	1 107 904	1 007 983	116 753	189 047	90 131	138 370	96 161	57 288

tuuridele, loomaliikidele ja ühismajandi tootmisharudele ainult osa rahalistest kuludest. Suurem osa neist tuleb arvestada kaudselt, kasutades koefitsiente.

Rahalised kulud ehitiste, hoonete, põllumajandusmasinate ja -riistade, seadmete ja teiste tootmis-põhivahendite jooksvaks remondiks

* Ilma naturaaltasuta masina-traktorijaama tööde eest, ilma seemnete ja samuti oma majandis toodetud söötade kuluta tööloomade jaoks (nende kulude suurus naturaalses väljenduses on ära toodud tabelis 17).

on jaotatud proportsionaalselt amortisatsioonieraldiste summadele. Muud rahalised kulud tootmisvajadusteks on selles ulatuses, kuivõrd neid ei saadud kanda kultuuride, loomaliikide ja tootmisharude arvele otseselt, jaotatud tootmisharude või kogu majandi üldkuludena, s. o. proportsionaalselt normipäevade otsesele kulule. Samuti on jaotatud administratiiv- ja majanduskulud ning rahaline juurdemaks kolhoosi juhtivaile töötajaile.

Põllumajandusmasinate ja -riistade, ehitiste ja hoonete osas on amortisatsioonisummad kantud otseselt vastavatele tootmisharudele (kultuuridele, loomaliikidele).

Tööloomade jaoks äratarvitatud oma majandis toodetud söötade kulu on arvestatud järgmiselt: söödateravili, põhk ning teraviljakultuuride peksujäätmed on hüvitatud natuuras teravilja, põhu ja aganate kogusaagi vastava vähendamise teel; kultuur- ja looduslik hein on hüvitatud natuuras kogusaagi vähendamise teel (arvesse võttes söödaväärtust).

Tabelis 16 toodud kulud on kantud taimekasvatussaaduste kogusaagile, välja arvatud naturaaltasu, seemnete kulu ning tööloomade jaoks äratarvitatud omatoodetud söötade kulu.

Tabel 17

Taimekasvatussaaduste kogusaak (ts)

Kultuurid	Kogusaak	Kogusaagist arvatakse maha natuuras				Kogusaagi jääk
		seemneo	söödad tööloomadele: sööda-teravili	söödad tööloomadele: kore- ja mahlakad söödad	masina-traktori-jaama naturaal-tasu	
Teravili:						
a) terad	54 553	3 781	74,4	—	7 582	43 115,6
b) põhk ja aganad	41 100	—	—	581	—	40 519
Suhkrupeet . . .	135 820	—	—	—	22 779	113 041
Kartul	7 185	1 617	—	—	502	5 066
Köögivili ja kõrvitsalised kultuurid . .	5 455	—	—	—	78	5 377
Kultuurhein . . .	7 339	—	—	16	—	7 323
Looduslik hein . .	5 225	—	—	8	—	5 217
Söödajuurvili . . .	8 603	—	—	2	—	8 601
Silo	44 000	—	—	14	—	43 986

Teraviljakultuuride alal tehtud kulude üldsummast on maha arvatud peksujäätmete väärtus, kultuurheina osas aga see osa kuludest, mis langeb heinaseemnepõldudele. Ülejäänud kulusumma kantakse vastavalt teraviljale ja kultuurheinale.

Tabelis 18 tuuakse kulud taimekasvatussaaduste iga tsentneri kohta.

Kulude arvestus toimub esialgu kahe näitaja abil: materiaalsete ja rahaliste vahendite kulu rublades, tööjõu kulu — normipäevades.

Kahes näitajas arvestatakse välja kulud ka iga tsentneri toodangu kohta. Seejuures arvestatakse oma majandis toodetud söötade kulu samuti kahes näitajas. Niisugune meetod on lihtne ja rakendatav kõigis kolhoosides. See annab vajalikud andmed kolhoosi majandusliku tegevuse analüüsimiseks ning toodanguühiku omahinna väljaarvestamiseks.

Tabel 18

Kulud iga tsentneri taimekasvatussaaduste tootmisel

Näitajad	Teravili	Suhkrupeet	Kartul	Köögivili ja kõrvitsalised kultuurid	Hein		Sööda juurvili	Silo
					kultuur	looduslik		
1. Arvestus toimub kahe näitaja alusel:								
a) materiaalsed vahendid (rublades)	1,52	1,14	1,20	3,31	2,69	0,91	1,64	0,43
b) normipäevad .	2,58	0,89	2,50	3,64	1,06	2,94	1,09	0,10
2. Omahind (rublades)	24,04	8,91	23,04	35,15	11,94	26,58	11,16	1,30

Tabelis 16 toodud andmete järgi ei saa veel otsustada kulude struktuuri üle, järelikult ka omahinna struktuuri üle, kuna osa kulusid (seemned, söödad ja naturaaltasu) on hüvitatud natuuras kogusaagi vastava vähendamise teel. Et saada kätte üldkulude ning iga tsentneri toodangu omahinna struktuur, on vaja võtta üldsummasse sisse kulud, mis on seotud äratarvitatud seemnetega, tööloomade söödaga ning naturaaltasuga masina-traktorijaama tööde eest. Selleks on vaja seemneid, tööloomadele kulutatud sööta ja naturaaltasu hinnata tootmise omahinna alusel, kuna see on juba välja toodud.

Kulud loomakasvatussaaduste tootmisel. Kulude arvestamise meetod loomakasvatussaaduste toodanguühiku kohta on põhiliselt sama mis taimekasvatussaadustegi toodanguühiku kohta, kuid siin on ka mõned iseärasused.

Omatoodetud söötasid, mis on kulutatud loomadele, sealhulgas ka tööloomadele, arvestatakse nende tootmise omahinna alusel. Iga loomaliigi osas arvatakse kulude üldsummast maha kogutud sõnniku väärtus.

Kulusid veiste osas arvestatakse eraldi kogu karja, sealhulgas ka piimakarja ulatuses. Noorkarjale joodetud piima kulu hinnatakse piimatootmise omahinna alusel. Kulud piimakarja osas kantakse piimale, kusjuures piima kogutoodangut suurendatakse loomade juurdesünni arvel (arvestusega üks tsentner piima iga vasika kohta), muude veiste osas, kaasa arvatud ka vasikad, aga kantakse kulud eluskaalu juurdekasvule.

Seakasvatuses kantakse kõik kulud sigade eluskaalu juurdekasvule, kaasa arvatud juurdesündinud põrsad; lambakasvatuses — võrdselt lammaste eluskaalu juurdekasvule ning villale; linnukasvatuses — munadele ja tapetud lindude kaalule proportsionaalselt nende erikaalule linnukasvatuse üldtoodangus (ümberarvestatult lihale või munadele); mesinduses — mee ja vaha üldkaalule. Mune, mis on kulutatud tootmisvajadusteks (tibude saamiseks ja söödaks), mesilaste toitmiseks tarvitatud mett, samuti naturaaltasu masina-traktorijaamale loomakasvatuses tehtud tööde eest (näiteks villa elekterpügamise eest) arvestatakse antud kogutoodangu vastava vähendamise teel.

Tabelis 19 on näidatud kulud iga tsentneri loomakasvatussaaduste toodangu kohta samas kolhoosis.

Tabel 19

Kulud iga tsentneri loomakasvatussaaduste toodangu kohta

Näitajad	Piim	Liha (eluskaalus)				Vill	Munad (kümnetes tükkides)
		Veseliha	Sealiha	Lambaliha	Linnuliha		
1. Arvestus toimub kahe näitaja alusel: a) materiaalsed vahendid (rublades)	18,20	42,76	122,32	28,77	61,97	212,90	0,62
b) normipäevad . .	11,44	47,47	72,51	21,00	78,19	155,4	0,78
2. Omahind (rublades)	118,13	457,29	755,30	212,10	744,51	1569	7,45

Peale saaduste tootmisega seotud kulude on kolhoosidel teatud kulusid ka kohustuslike rahaliste maksetena riigile: maksud, kindlustusmaksud (välja arvatud Riikliku Kindlustuse organeilt saadud hüvitused) ning protsendid tootmisvajadusteks saadud laenudelt (miinus protsendid, mis on saadud jooksval arvel olevailt summadelt).

See on sisuliselt selle osa puhastulu rahaline väljendus, mis on loodud kolhoosi tootmistegevuses ning laekub riigi käsutusse üldrahvalikeks vajadusteks. Tulude ja kulude eelarve koostamisel ning tootmise üldkulude kindlaksmääramisel on ühtlasi vaja arvesse võtta ka neid kulusid.

Ülaltoodud arvestustes Stalini-nimelise kolhoosi osas on näidatud ainult tootmiskulud ilma maksude, kindlustusmaksude ning laenuprotsentide tasumisega seotud kuludeta. Kulud nende rahaliste maksete osas moodustasid siin iga tsentneri toodangu kohta (rublades):

teravilja osas	2,87	villa osas	4,08
suhkrupeedi osas	1,83	munade osas (iga 10 tk.)	0,07
kartuli osas	0,84	piima osas	15,05
köögivilja osas	8,41		

veiseliha osas (eluskaalus)	76,06	lambaliha osas	55,16
sealiha osas (eluskaalus)	127,11	linnuliha osas (tapakaalus)	67,71

Kulude arvestamine toodanguühiku kohta on vajalik nii planeerimiseks kui ka ettevõtte majandusliku tegevuse analüüsimiseks. See võimaldab õigesti hinnata majandusliku tegevuse tulemusi, kuid otsida ka reserve kulude edasiseks vähendamiseks ning kogu tootmise odavamaks muutmiseks.

4. Teed tööviljakuse tõstmiseks ning kulude vähendamiseks iga toodanguühiku kohta

Tööviljakus sõltub paljudest teguritest. Tema tõstmise allikad ja teed on mitmesugused. «Töö tootliku jõu,» kirjutas Marx, «määravad mitmesugused asjaolud, muu hulgas tööliste keskmise oskuse aste, teaduse ja ta tehnoloogilise rakendamise arenemisaste, tootmisprotsessi ühiskondlik kombinatsioon, tootmisvahendite ulatus ja efektiivsus ning looduslikud tingimused.»[1]

Tööviljakuse tõusu soodustab tootmise kontsentreerimine ja tootmismeetodite täiustamine, tootmise kompleksne mehhaniseerimine, tööjaotus ja koopereerimine, töötajate materiaalne huvitatus ning paljud muud asjaolud.

Tööviljakuse tõstmise abinõud on ühtlasi ka abinõudeks, mis viivad kulude vähendamisele iga toodanguühiku valmistamisel. Kulude vähenemine ei sõltu mitte ainult materiaalsete vahendite kokkuhoiust, vaid ka elustöö kokkuhoiust, tööviljakuse tõusust.

Vaatleme põhilisi teid tööviljakuse tõstmiseks ning kulude vähendamiseks iga toodanguühiku kohta põllumajanduses.

Tootmise kontsentreerimine. Tootmise ulatus, tema kontsentreerimise aste ning ettevõtete suurus on üheks tähtsamaks tingimuseks, mis määrab tööviljakuse taseme.

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus aitasid talupoegadel organiseerida kollektiivse suurtootmise. Üldine kollektiviseerimine tähendas suurettevõtete kõikehõlmava süsteemi loomist põllumajanduslikus tootmises, koos sellega aga ka tingimuste loomist põllumajandusliku töö tootliku jõu kiireks kasvuks. Kui ilmnes, et kolhooside suurus ei ole enam küllaldane kaasaegse masinatehnika kõrge tootlikkusega kasutamiseks ning soodustab vähe töö- ja materiaalsete vahendite kulu edasist kokkuhoidu põllumajandussaaduste tootmisel, tekkis vajadus kolhooside ühendamiseks, mis viidigi läbi põhiliselt 1950.—1951. aastal.

Kolhoosid ja sovhoosid on mitmekülgselt arenenud suurmajandid. Kuid mitte kõikides nende majandite tootmisharudes ei toimu tootmine suurtootmisena. On olemas veel küllalt reserve töö-

[1] K. Marx, Kapital, I kd., lk. 43.

viljakuse tõstmiseks ning kulude vähendamiseks iga toodanguühiku kohta põllumajandusliku tootmise edasise kontsentreerimise arvel. Eriti kehtib see kolhooside osas. Paljudes kolhoosides toimub köögiviljakasvatus väikestel pindaladel, millede suurus piirdub sõna tõsises mõttes osaga hektarist. Paljudes kolhoosides on puudulikult arenenud loomakasvatusharud. Nii oli 1955. aasta algul Kalinini oblasti Rževi rajooni kümnel kolhoosil keskmiselt vähem kui 28 lehma, viieteistkümnel kolhoosil aga 28—40 lehma. Smolenski oblasti Jelnja ja Potšinoki rajooni seitsmeteistkümnel kolhoosil oli keskmiselt kõigest 9—25 lehma, kahekümne viiel kolhoosil aga 26—36 lehma. Kalinini oblasti Rževi, Bežetski ja Krasnoholmi rajooni nejakümne kolme kolhoosi seafarmides polnud keskmiselt rohkem kui kümme emist.

Väikestes farmides, nagu igasuguses väiketootmiseski, eriti aga köögiviljakasvatuses, on raske tootmist ratsionaalselt organiseerida. Iga toodanguühiku kohta kulutatakse niisugustes kolhoosides tööjõudu ja materiaalseid vahendeid tunduvalt rohkem kui suurtes majandeis.

Kuivõrd see on nii, nähtub järgmistest andmetest Kalinini oblasti Krasnoholmi rajooni kohta. Rajooni kolhooside üldarvust (kokku on neid 55) on võetud kaks rühma: 1) kõige väiksemate loomakasvatusfarmidega ja 2) kõige suuremate loomakasvatusfarmidega kolhoosid. Kummaski rühmas on 7 kolhoosi. Analüüsiti nende kolhooside 1955. a. aastaaruandeid. Tulemused on toodud tabelis 20.

Veiste eluskaalu juurdekasv on ümberarvestatud piimale järgmise koefitsiendi alusel: üks veise eluskaalu tsentner võrdub neljale tsentnerile piimale. Normipäevade kulu lambafarmides jaguneb võrdselt antud villale ja lammaste eluskaalu juurdekasvule.

Niisuguseid arvestusi on tehtud reas teistes rajoonides ja oblastites. Kõigil juhtudel täheldatakse kõrgemat tööviljakust suuremates loomakasvatusfarmides.

Tabel 20

Tööviljakuse sõltuvus loomakasvatusfarmide suurusest

Näitajad	Farmid					
	Veisefarmid		Seafarmid		Lambafarmid	
	I	II	I	II	I	II
Loomade arv keskmiselt kolhoosi kohta	67	210	18	119	121	258
Ühe farmitöötaja kohta:						
a) loomade arv aasta lõpul . . .	9,8	10,4	10,5	28,5	46	80
b) lüpstud piima keskmiselt ühe lüpsja poolt (liitrites)	13 914	20 304	—	—	—	—
c) üleskasvatatud loomi (eluskaalus, tsentnerites)	8,54	12,19	7,80	20,65	8,87	14,52
d) saadud villa (tsentnerites) . .	—	—	—	—	0,82	1,16
Kulutatud normipäevi iga tsentneri kohta (otsesed kulud):						
a) piima ja veiseliha tootmisel (ümberarvestatult piimale)	7,33	6,04	—	—	—	—
b) sea- ja lambaliha tootmisel (eluskaalus)	—	—	85,8	56,2	37,2	26,6
c) villa tootmisel	—	—	—	—	402	334

Kolhoosides ja sovhoosides peab igas tootmisharus tootmine toimuma suurtootmisena. Väikeste tootmisharude suurendamises ning nende organiseerimises vastavalt suurmajapidamise nõudeile peituvad suured reservid tööviljakuse tõstmiseks ning kulude vähendamiseks põllumajandussaaduste iga toodanguühiku kohta.

Maaviljeluse kultuuri tõstmine. Nagu mõnedes ekstraktiivse tööstuse harudes, nii ka maaviljeluses sõltub tööviljakus suurel määral looduslikest tingimustest. Ühe ja sama töö hulgaga võib soodsal aastal ja viljakatel muldadel toota tunduvalt rohkem põllumajandussaadusi kui meteoroloogiliste tingimuste poolest ebasoodsal aastal või vähese viljakusega muldadel.

Sellest maaviljeluse iseärasusest tuleneb, et looduslikest tootmistingimustest lähtudes on vaja õigesti paigutada põllumajandusharusid meie maa vööndites ja piirkondades.

Niisuguste kultuuride, loomaliikide ja tootmisharude valik, mis maksimaalselt on kohandatud antud piirkonna looduslikele tingimustele, soodustab põllumajandusliku töö viljakuse tõstmist ning kulude vähendamist toodanguühiku kohta.

Igas vööndis, igas piirkonnas ja majandis sõltuvad tegelikud töötulemused suurel määral maaviljeluse arengu tasemest, sellest, kuivõrd ratsionaalselt kasutatakse mulda, kuivõrd arukalt võetakse arvesse klimaatilisi tingimusi.

Kuid kaugeltki mitte kõik põllumajandusettevõtted ei kasuta vajalikul määral ära neil olemasolevaid võimalusi maaviljeluse arengu, koos sellega aga ka tööviljakuse tõstmiseks. Sellest kõnelevad andmed põllumajanduskultuuride saagikuse kohta, mille tase on üsna erinev mitte üksnes erinevais mullastiku- ja kliimavööndeis paiknevate piirkondade lõikes, vaid ka ühe ja sama vööndi ning ühtede ja samade piirkondade kolhooside lõikes. Kui teraviljakultuuride keskmine saagikus peamistes linakasvatuspiirkondades 1954. ja 1955. aastal võtta näiteks 100, siis Velikije Luki oblastis moodustab see 66,7 protsenti, Kostroma oblastis — 82,9, Smolenski oblastis — 85,7, Kalinini oblastis — 100, Gorki oblastis — 106,7, Ivanovo oblastis — 110,5, Jaroslavi oblastis — 115,2, Kirovi oblastis aga 119 protsenti. Tootmistingimustel, sealhulgas ka looduslikel tingimustel pole neis oblasteis märkimisväärseid erinevusi.

Veelgi järsumaid kõikumisi saagikuse osas võib täheldada kolhooside gruppide lõikes ühe ja sama rajooni ulatuses, nagu see nähtub tabelist 21.

Teaduse poolt ja eesrindlike kogemuste põhjal järeleproovitud agronoomiliste abinõude järjekindel rakendamine kolhoosides ja sovhoosides võimaldab tõsta tööviljakust. Varajane puhaskesa, võrreldes hiliskesaga, sügiskünd, võrreldes kevadkünniga, varajane sügiskünd, võrreldes hilisema künniga tõstab muude võrdsete tingimuste korral märgatavalt saagikust.

Kulud nende tööde läbiviimisel aga on kas samasugused nagu hilise kesakünni, kevadkünni ja hilise sügiskünni korral, või isegi väiksemad.

Tabel 21

Keskmine saagikus 1951.—1955. aastal Kalinini oblasti Bežetski rajooni kolhoosides (kokku 81 kolhoosi) (tsentnerites hektari kohta)

Kolhooside grupid*	Teraviljad	Linaseeme ja -kiud	Kartul
I	6,7	4,6	66
II	7,5	5,0	70
III	8,3	6,0	74
IV	8,8	6,1	80
V	14,4	8,6	117
Kõikides kolhoosides kokku	8,6	6,0	80

Väga tähtsat osa saagikuse tõstmisel etendab suviviljade õigeaegne külv (minimaalse ajavahemiku jooksul), eriti aga piirkondades, kus pole küllaldaselt niiskust. Sama tuleb öelda ka külvide õigeaegse hooldamise (harvendamine, rohimine, vaheltharimine, kahjurite tõrje) ning saagi õigeaegse koristamise kohta: nende töödega hilinemine, kusjuures kulud pinnaühiku kohta ei vähene, toob endaga kaasa olulisi saagikadusid ning järelikult ka toodanguühiku kallinemise.

Vähesaagiliste kultuuride ja sortide asendamine saagirikkamate kultuuridega avaldab olulist mõju nende kultuuride produktiivsuse tõusule. Ja seda võib teha üsna väikeste kuludega, mis on seotud vahetamisoperatsioonidega, või hoopis ilma lisakuludeta. Jätkub, kui mainida, et põhikultuuride külvidesse kahe või kolme sordi sisseviimine, milledel on erinevad vegetatsiooniajad, võimaldab külvata, hooldada taimi ning koristada saaki väiksema pingega: vajatakse vähem tööjõudu ja tööriistu ning ka kaod, mis on seotud vilja ülevalmimisega põllul, vähenevad järsult.

Kõrgete saakide kasvatamisel on teatavasti erakordne tähtsus seemnematerjali kvaliteedil. Seemnete madal idanevus toob endaga kaasa seemnete lisakulu või saagi languse. Mittemustmulla-vööndis on suur tähtsus taliviljade külvil mitte äsjakoristatud, vaid järelvalminud seemnega. Viimane võimaldab talivilja külvata õigel ajal ning kindlustab kõrgema saagi. Seejuures ei nõua seemnematerjali ettevalmistamine mingit lisakulu.

Õigete külvikordade sisseviimine ei nõua suurt töö ja materiaalsete vahendite lisakulu. Kuid nende rakendamine loob kindla aluse kogu majapidamisele, alates territooriumi organiseerimisest, teatud abinõude süsteemist mullaviljakuse taastamiseks ja tõstmiseks, söödabaasi loomiseks, tootmisharude õigeks kooskõlastamiseks jne.

* Kolhooside grupid on kõikidel aastatel samad. Need on eraldatud 1953. aasta kogutoodangu väärtuse alusel (ühe ja sama aasta varumishindades) iga 100 ha põllumajandusliku maa kohta.

Kõik see tõstab põllumajandusliku tootmise taset ja koos sellega ka tööviljakuse taset. Kulud iga toodanguühiku kohta aga vähenevad.

Paljud agronoomilised abinõud, mis tõstavad maaviljeluse kultuuri, nõuavad iga pinnaühiku kohta töö ja materiaalsete vahendite lisakulu. Nende abinõude hulka kuuluvad: sügavkünd ja künnikihi süvendamine, sagedam mullaharimine ja ristkülv, väetamine ja põllumajanduskultuuride kahjurite tõrje, seemnete puhastamine, puhtimine ja jaroviseerimine, maaparandus ja niisutamine, põllukaitsemetsade rajamine jne. Kuid kõik need abinõud, kui neid rakendatakse õigeaegselt ning agronoomiliselt õigesti, suurendavad märksa põllumajanduskultuuride saagikust.

Võib juhtuda ka nii, et saagikus tõuseb, kuid veel rohkem tõuseb seoses ühe või teise abinõu juurutamisega töö- ja materiaalsete vahendite kulu. Niisugused agrotehnilised abinõud ei õigusta end majanduslikult, need ei vii tööviljakuse tõstmisele ega kulude vähendamisele toodanguühiku kohta. Seepärast tuleb enne, kui hakata rakendama töö ja vahendite lisakulu nõudvat agronoomilist abinõu tootmise suuremas ulatuses, uurida selle abinõu majanduslikku efektiivsust.

Tööprotsesside mehhaniseerimine. Masinate kasutamine tõstab tohutult tööviljakust, võimaldab vähemal arvul töötajail ära teha samasuurt või veelgi suuremat tööd. Masin lühendab järsult tööaega, mis on vajalik toodanguühiku valmistamiseks ning aitab seega kaasa omahinna alandamisele.

Masinate ja tööprotsesside mehhaniseerimise laialdasel juurutamisel põllumajanduses on seda suurem tähtsus, et see aitab kaasa kogu tootmiskultuuri tõstmisele, eriti põllumajanduslike tööde läbiviimisele parimatel tähtaegadel ning kvaliteetsemalt, mis on väga tähtis põllumajanduskultuuride saagikuse tõstmisel.

V. I. Lenin kirjutas, et ainult suurtootmise alusel ja uusima tehnika baasil reorganiseeritud tööstus annab võimaluse rajada materiaalse aluse põllutöö ja üldse põllumajandusliku töö viljakuse tohutule tõstmisele, ergutades seega väikemaapidajaid eeskuju varal ja nende eneste kasu huvides üle minema kollektiivsele, masinalisele suurpõllumajandusele.

Viisaastakute jooksul on põllumajanduses toimunud tööriistade alal täielik revolutsioon. Sotsialistliku põllumajanduse tehnilise rekonstrueerimise tugipunktiks on riiklikud masina-traktorijaamad. Masina-traktorijaamad teevad lepingute alusel kolhoosides ligi kahtsada mitmesugust liiki tööd. Põhilised põllumajanduslikud tööd on peaaegu täielikult mehhaniseeritud (künd — 98—99 protsenti, külv — kuni 90 protsenti ning teraviljade koristamine kombainidega — 81 protsendi ulatuses).

Masinate kasutamise ning põllumajandusliku tootmise mehhaniseerimise kasv annab rahvamajandusele suurt tööaja kokkuhoidu. Selle üle võib osaliselt otsustada kokkuhoiu järgi, mis saadakse mõnede masinate kasutamise ning ühtede või teiste tööprotsesside mehhaniseerimise tulemusel.

Ühe hektari kündmiseks roomiktraktoriga, millele on haagitud järele kaks viiekorpuselist atra, kulub 20—25 korda vähem aega kui hobuadraga kündmisel. Umbes samal määral hoitakse kokku tööd ka külvamisel viiest kuni kuuest traktori-külvimasinast koosneva agregaadiga, võrreldes 13-realise hobukülvimasinaga. Teraviljade koristamisel haakes kahe kombainiga PCM-6 suureneb tööviljakus kümneid kordi, võrreldes lihtsate koristusmasinate tööga.

Suurt töökulu kokkuhoidu annab teraviljakultuuride koristamise kompleksne mehhaniseerimine. Ainuüksi teravilja töötlemise ning kombaini juurest äravedamise mehhaniseerimine hoiab kokku tööd 7—10-kordselt, võrreldes sellega, kui neid töid tehakse mehhaniseerimatult. Kombainist tulnud vilja käsitsi puhastamiseks ja kuivatamiseks kulub koristuspinna iga hektari kohta 3—4 inimpäeva, kui aga see töö tehakse ära viljapuhastusagregaatidega, siis ainult 0,4—0,5 inimpäeva. Kui põhk veetakse kokku traktori trosslohistitega, on iga hektari kohta kokkuhoid rohkem kui kuus inimpäeva.

Iseliikuvate ja järelehaagitavate niidumasinate, mehhaniseeritud rehade, lohistite ja kuhjategijate kasutamine vähendab töökulu iga hektari heinamaa kohta ligikaudu kümme korda.

Elustöö tunduvat kokkuhoidu annab töömahukate protsesside mehhaniseerimine loomakasvatusfarmides. Veevarustuse mehhaniseerimine, automaatjootmine, lehmade elekterlüps, lammaste elekterpügamine, farmisisene mehhaniseeritud transport, söötade ettevalmistamise ja etteandmise, sõnniku koristamise ning loomalautade puhastamise mehhaniseerimine — kõik see hoiab suurel määral kokku ja kergendab inimese tööd, muudab töö viljakamaks.

Üleminekus üksikute töömahukate protsesside mehhaniseerimiselt kõigi põllumajanduslike tööde komplekssele mehhaniseerimisele peitub tohutu reserv tööviljakuse tõstmiseks ning kulude vähendamiseks igalt toodanguühikult.

Kuid põllumajanduse mehhaniseerimise suurte edusammude üldisel taustal on veel küllaltki palju mahajäänud alasid ning tõsiseid puudusi. Näiteks on tugevasti maha jäänud kartuli, köögivilja ja rea tehniliste kultuuride tootmise mehhaniseerimine ning töömahukate tööde mehhaniseerimine loomakasvatuses.

Kõige kõrgema taseme on saavutanud mehhaniseerimine teraviljamajanduses. Kuid ka siin neelab tootmise lõppstaadium — vilja koristusjärgne töötlemine, tema transportimine ja peksujäätmete koristamine lõviosa elustöö kulust teraviljakultuuride alal, sest need tööd on veel üsna puudulikult mehhaniseeritud.

NLKP XX kongress seadis ülesande kõige lühema aja jooksul üle minna üksikute tööde mehhaniseerimiselt kogu põllumajandusliku tootmise komplekssele mehhaniseerimisele. Kongress pööras erilist tähelepanu vajadusele laialdaselt juurutada teraviljakultuuride jaotatud koristamist. Nende ülesannete edukaks lahendamiseks tuleb märksa suurendada traktorite, kombainide ja mitmesuguste põllumajandusmasinate tootmist, täiustada olemasolevaid masinatüüpe

ja -marke ning konstrueerida uusi masinaid eriti seni veel vähe mehhaniseeritud tööde jaoks.

Masinate juurutamine peab kõigepealt vähendama elustöö kulu, ja peale selle muutma ka iga toodanguühiku valmistamise odavamaks ning alandama tema omahinda. See on tähtsaimaks ülesandeks teaduslikele uurimisasutustele põllumajanduse ja põllutöömasinate ehitamise alal, samuti sovhoosidele, masina-traktorijaamadele ja kolhoosidele.

Palju võimalusi on tööviljakuse tõstmiseks põllumajandusliku tehnika täielikuma ja ratsionaalsema ärakasutamise arvel. Tehnika ebarahuldav kasutamine paljudes masina-traktorijaamades teeb masina- ja traktoritööde omahinna kõrgeks.

Igas masina-traktorijaamas on olemas suuri reserve tehnika kasutamise parandamiseks, masina- ja traktoritööde omahinna alandamiseks ning nende tööde eest laekuva põllumajandussaaduste toodangu odavamaks muutmiseks. Nendeks reservideks on: traktorite võimsuse täielik ärakasutamine agregaatide õige rakendamisega, masina- ja traktoripargi seisakute likvideerimine remontide kvaliteedi tõstmisega, regulaarse tehnilise hooldamise ja töökoha õigeaegse ettevalmistamisega, mootorikütuse, vee ja seemnetega häireteta varustamisega, masina- ja traktoritööde ning kütusekulu õige planeerimise ja normeerimisega, dispetšeriteenistuse parandamisega jne. Üldkokkuvõttes kõik see, samuti koosseisuliste liialduste likvideerimine masina-traktorijaama aparaadis ja brigaadides, administratiivkulude vähendamine, remondi-, kütuse- ja muude kulude arukas kokkuhoidmine ilma tööde kvaliteeti kahjustamata, — aitab muuta masina- ja traktoritööd odavamaks, vähendada kulutusi naturaaltasu iga ühiku kohta ning tõsta mehhanisaatorite kaadri ja kolhoosnikute töö viljakust.

Töö õige organiseerimine. Tööviljakus sõltub suurel määral töö organiseerimisest, töötaja kvalifikatsioonist, tööaja tihendamisest.

Töö organiseerimise väljakujunenud vormiks kollektiivses põllumajanduses on alaline tootmisbrigaad kolhoosides ja traktoribrigaad masina-traktorijaamas. Suurt tähtsust kolhooside tootmistegevusega seotud inimeste tööviljakuse tõstmisel omab kolhooside tootmisbrigaadide ja masina-traktorijaamade traktoribrigaadide õige organiseerimine. Õige just nende brigaadide suuruse, töötajate koosseisu, tehnilise varustatuse, maade või loomade kinnistamise mõttes, selles mõttes, et kindlaksmääratud töödega oleks võimalik toime tulla parimate tähtaegade jooksul. Seepärast peab kolhooside ja masina-traktorijaamade juhtkond pidevalt hoolitsema kolhooside alaliste tootmisbrigaadide ja masina-traktorijaama traktoribrigaadide tugevdamise eest, eriti selle eest, et likvideerida neis tööjõu voolavus ning et nende vahel oleks tihe koostöö.

Tööviljakus sõltub suurel määral töötajate kvalifikatsioonist, nende oskusest, kogemustest ja vilumustest. Selleks, et tootlikult ära kasutada looduslikke töötingimusi on vähe sellest, et neid tunda ja neist aru saada, vaid neid tuleb ka rakendada ratsionaalselt nii-

suguste agro- ja zootehniliste abinõude süsteemi, mille on rajanud teadus ja eesrindlikud kogemused. Töötamiseks keerukatel põllumajandusmasinatel on vaja erialase ettevalmistusega kaadrit, kusjuures neilt, nagu ka kõigilt teistelt põllumajanduse alal töötajailt, nõutakse peale oskuse tootlikult töötada ka veel arusaamist sellest, milline tähtsus on teostataval tööoperatsioonil kollektiivi ühise töö lõppresultaadi seisukohalt.

Kvalifikatsioon omandatakse nii praktilises töös — sedamööda, kuidas suurenevad kogemused — kui ka erialase ettevalmistuse teel. Kvalifikatsiooni tõstmisel on suur tähtsus kaadri püsivusel, kaadri tööstaažil, agrozootehnilise õppuse süsteemil ja eesrindlike kogemuste propageerimisel. Kvalifikatsiooni tõstmine sõltub muidugi ka töötaja võimetest, tema tähelepanelikkusest, visadusest, tahtest, üldhariduslikust ja kultuurilisest tasemest.

Töötajate kvalifikatsiooni, nende oskuse ja vilumuse tõstmine on esmajärgulise tähtsusega ülesanne. Seejuures on põllumajanduses väga tähtis, et igal töötajal oleks mitte üks, vaid kaks või rohkem kutseala.

On kindlasti vaja, et kombaineri, ühe või teise masina masinisti, autojuhi, traktoristi jms. kitsaste kutsealadega isikute asemel oleks põllumajanduse alal töötajad, eriti aga mehhanisaatorite kaader, kellel on mitu kutseala ning kes võiksid edukalt teha erinevaid töid. Seda nõuavad põllumajanduse iseärasused, mis on tingitud tema hooajalisusest.

Kaadri kvalifikatsiooni üheks näitajaks on võime teha samalaadseid töid nii, et tööjõudu maksimaalselt kokku hoida, rakendada seda säästlikult ja majanduslikult otstarbekalt. See eeldab tootmisvahendite kokkuhoidu, kuid ka igasuguse kasutu töö, igasuguste liigsete operatsioonide likvideerimist. Niisugune kokkuhoid on võimalik nii tööstusliku iseloomuga töödel, nagu remont, transport jt., kui ka põllul, loomakasvatuses ja kõigil majapidamises tehtavail töödel. Ühelt operatsioonilt või töökohalt teisele operatsioonile või töökohale ülemineku järjestikkust tuleb planeerida ning eelnevaid, abija põhitöid on vaja kooskõlastada nii, et poleks ei liigseid üleminekuid ja sunnitud vaheaegu töös, ega ka töötempo aeglustamist järjestikuliste tööoperatsioonide kooskõlastamatuse pärast ega esineks töid, ilma milleta võib täiesti läbi saada.

Ühe ja sama kestusega tööaja jooksul, kui muud tingimused on võrdsed, võib valmistada erineva hulga toodangut. Toodangu hulk sõltub tööaja tihendamisest: mida tihendatumalt tööaega kasutatakse, seda kõrgem on tööviljakus.

Kapitalistlikus ettevõttes viib tööaja tihendamine ja tööviljakuse tõstmine tööliste tööjõudu kurnavale intensiivistamisele. Kapitalistid ei ole huvitatud töölise eluenergia säilitamisest; nad on huvitatud vaid sellest, kuidas temast rohkem välja pigistada lisatööd.

Sotsialistlikus ettevõttes saavutatakse tööaja tihendamine ja tööviljakuse tõstmine printsipiaalselt teistsugustel alustel. Neist on väga tähtsad tööprotsesside ratsionaliseerimine; tööpäeva õige

režiim, mis kindlustab töölise eluenergia taastamise; progressiivsete töö- ja palganormide rakendamine, mis tõstavad töötajate materiaalset huvitatust oma töö tulemuste vastu; töötajate teadlikkuse ja distsipliini tase.

Tööaja tihendamise näitena tööprotsessi ratsionaalse organiseerimise arvel võib tuua traktori- ja kombainiagregaatide töö tunni graafiku alusel, kusjuures kasutatakse ühtlasi plaan-maršruute nende liikumiseks ühest töölõigust teise; saagi koristamine voolumeetodil, lehmade lüpsmine spetsiaalsetel lüpsiplatsidel jne.

Tööpäeva režiimil, mis näeb ette range töökorra, töö alguse ja lõpu, vaheaegade kellaaja ja kestuse, on suur organiseeriv tähtsus igasuguses tootmises. Põllumajanduses etendab ta eriti tähtsat osa loomakasvatusharudes. Täpselt kindlaksmääratud tööpäeva kord loomakasvatusfarmides ning sellest range kinnipidamine on tootmiskultuuri tõstmise ja tööaja tootliku ärakasutamise vältimatu tingimus.

Töönormid määratakse kindlaks sellise arvestusega, et neid oleks keskmise kvalifikatsioonitaseme juures võimalik täita kohusetruu tööga tööpäeva (või -tunni) jooksul. Töönormide täitmise järgi otsustatakse selle üle, kuidas inimene tuleb tööga toime ja milline on ta tööviljakus. Madalad töönormid ei soodusta tööpäeva tihendamist. Samuti ei soodusta tööviljakuse tõstmist põhjendamatult kõrged normid, mida kohusetruud töötajad ei suuda täita. Niisugused normid desorganiseerivad töötajat, kes, teades, et norm jääb nagunii täitmata, kaotab huvi tema täitmise vastu.

Põllumajanduses, eriti kolhoosides ja masina-traktorijaamades on töö normeerimises palju puudusi. Halvasti on korraldatud põhjendatud progressiivsete töönormide uurimine ja teaduslik väljatöötamine. Paljud kolhoosid on töönorme vähendanud, lähtudes mitte eesrindlike kolhoosnikute väljatöötusest, vaid kõikide kolhoosnikute, kaasa arvatud ka halvasti töötavad kolhoosnikud, keskmisest väljatöötusest. Paljud kolhoosid on hakanud töönorme tõsiselt revideerima ning korrigeerivad neid oluliselt just peamiselt tõstmise suunas.

Küllaltki tähtsat osa etendab töödistsipliin. Abinõud, milliseid tuleb rakendada töödistsipliini kindlustamiseks, on erinevad: alates seltsimehelikust märkusest kuni töölt vallandamiseni. Kolhoosides rakendatakse ühiskondlikku laitust, noomitust, trahvi mõnede normipäevade ulatuses, teatud ajaks töölt eemaldamist, õueaiamaa kasutamisõiguse piiramist ning äärmise abinõuna väljaheitmist artelli liikmete hulgast. Töödistsipliini kontrollimise üheks abinõuks on normipäevade kohustusliku miinimumi kehtestamine, mille peab täitma iga töövõimeline kolhoosnik.

Materiaalsete ja moraalsete stiimulite osatähtsus. Eriti tuleb märkida materiaalse stiimuli tähtsust. Kõik tööviljakuse tõstmiseks suunatud abinõud avalduvad täiel määral ainult sel juhul, kui tootmises töötavad inimesed on tööviljakuse tõstmisest materiaalselt huvitatud.

Osa ühismajapidamise tuludest jaotatakse kolhoosides normipäe-

vadele, arvesse võttes töö hulka ja kvaliteeti. Tööde õige klassifitseerimine gruppide järgi, sõltuvalt tööde tähtsusest, raskusest ja keerukusest, ning vastavalt sellele päevaste töönormide õige hindamine normipäevades on kolhoosides töö järgi jaotamise printsiibi elluviimise põhitingimuseks.*

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrustega «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ja kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel» ning «Kolhoosnikute igakuisest avansseerimisest ja lisatöötasu maksmisest kolhoosides» on põllumajanduslikele artellidele antud suured õigused töö tasustamise küsimuste lahendamisel. Kooskõlas nende määrustega tehakse kolhoosides suurt loovat tööd kolhoosnikute materiaalse stimuleerimise kõige progressiivsemate vormide otsimisel ja juurutamisel, mis aitab kaasa tööviljakuse edasisele kasvule.

Töö järgi jaotamise printsiibi elluviimine kolhoosides ei ole võimalik ilma tükitöötasu laialdase juurutamiseta. Progressiivseimaks töövormiks, mis stimuleerib kõige rohkem kolhoosnikute materiaalset huvitatust, järelikult aga ka nende tööviljakuse kasvu, on tükitöö kõigi tööde alal, kus seda on võimalik rakendada. Neil töödel, milliste iseloom nõuab üheaegselt töötajate grupi osavõttu, tuleb kasutada grupiviisilist tükitööd. Neil töödel aga, kus on ülekaalus käsitsi ja hobustega tehtav töö ning on võimalik pidada arvestust eraldi iga töötaja väljatöötuse kohta, kasutatakse individuaalset tükitööd.

Tabelist 22 nähtub, et tööviljakus on kõrgem neis kolhoosides, kus töötasu on suurem. Tööviljakuse kasv loob omakorda tingimused normipäevatasu tõstmiseks. Kolhoosid on grupeeritud põllumajandussaaduste kogutoodangu järgi põllumajandusliku maa iga hektari kohta, kusjuures grupid on järjestatud selle näitaja suurusest lähtudes.

Tabel 22

Tööviljakus ja normipäevatasu (rahas ja natuuras kokkuostuhindade alusel) Smolenski oblasti Jelnja ja Potšinoki rajooni kolhoosides

Kolhooside grupid	1953. a.		1954. a.		1955. a.	
	Antud normipäevale (rublades)	Kogutoodang ühe tingtöötaja kohta (rublades)	Antud normipäevale (rublades)	Kogutoodang ühe tingtöötaja kohta (rublades)	Antud normipäevale (rublades)	Kogutoodang ühe tingtöötaja kohta (rublades)
I	1,05	2007	1,53	2622	2,92	4564
II	1,43	2491	2,06	3549	4,75	6850
III	1,43	3053	2,87	4159	5,21	7177
IV	1,82	3454	4,23	4840	6,66	8186
V	1,99	3783	6,99	5364	8,97	9342
Keskmiselt	1,59	3040	3,71	4233	6,08	7583

Smolenski oblasti ülalmainitud rajoonide kolhoosides, eriti esimestesse gruppidesse arvatud kolhoosides on töötasu veel madal. Esimesest viienda grupini aastate lõikes see aga tunduvalt suureneb. Samas suunas muutub ka tööviljakus, mis on antud kogutoodangu rahalises väljenduses (kokkuostuhindade alusel) iga täistöötaja kohta. Seejuures on toodang kõigi kolme aasta lõikes hinnatud ühesuguste hindade järgi; kolhoosi de gruppide koosseis kolme aasta jooksul on samuti muutumatu.

Äärmiselt tähtsat osa tööviljakuse tõstmisel etendab sotsialistlik võistlus. Erinevalt kapitalistlikust konkurentsist väljendab ta töötajate seltsimehelikku koostööd, nende ühist võitlust tootmise üldise tõusu eest, arendab töötajate loovaid võimeid ning aitab kaasa töö sotsialistliku organiseerimise eeliste täielikumale ärakasutamisele. Eesrindlike kogemuste ning teaduse ja tehnika saavutuste levitamine ning tootmisse juurutamine on sotsialistliku võistluse üheks peamiseks ülesandeks.

Kolhoosides, masina-traktorijaamades ja sovhoosides on laialdaselt arenenud sotsialistlik võistlus kõrgete saakide ja loomade kõrge produktiivsuse eest; selle eest, et saada kõlvikute iga 100 hektari kohta maksimaalsel hulgal põllumajandussaadusi minimaalsete kuludega iga toodanguühiku kohta; ühisloomakasvatuse arendamise ja tema tulude kasvu eest.

Majapidamise intensiivsuse tõstmine. Põllumajanduse tähtsaimaks iseärasuseks on see, et peamine tootmisvahend — maa — õige viljelemise korral ei muutu halvemaks, vaid paremaks. Sellele rajaneb maaviljakuse intensiivistamisprotsess kui üks tööviljakuse tõstmise vahendeid.

Paralleelselt külvipindade laiendamisega, mille näiteks üldriiklikus ulatuses on uudis- ja jäätmaade kasutuselevõtmine, on põllumajandussaaduste tootmise suurendamisel määrav tähtsus tootmise intensiivistamisel.

Põllumajanduse intensiivsust saab tõsta mitte ainult täiendavate materiaalsete vahendite ja tööjõu mahutamisega eesrindliku agrotehnika juurutamise, väetiste andmise, uute masinate kasutuselevõtmise, mehhaniseerimise ja teiste eespoolkäsitletud abinõude rakendamise teel. Väga tähtis on samuti parem ja intensiivsem maa kasutamine, haritava põllumaa erikaalu suurendamine. Paljudes piirkondades on osa künnipinnast iga aasta puhaskesa all. Kui neis piirkondades, kus sademeid on piisavalt (näiteks mittemustmullavööndis), likvideerida põldude umbrohtumine, saab kesasid kasutada põllumajanduskultuuride viljelemiseks.

Maaviljeluse intensiivsust tõstab ka tehniliste ja rühvelkultuuride külvipindade laiendamine, nisu külvipindade suurendamine rukki, odra ja kaera asemel, kultuuride sortimendi parandamine, vahe- ja järelkultuuride ning tihendatud külvide juurutamine, aianduse arendamine jne.

Loomade arvu suurenemine põllumajandusliku maa iga ühiku kohta annab samuti tunnistust majapidamise intensiivsuse kasvust. Loomade küllaldane ja ratsionaalne söötmine on kõrge produktiiv-

susega loomakasvatuse arendamise aluseks. Küllaltki tähtsat osa etendab siin ka loomade kvaliteet, eriti nende tõuline koosseis.

*

Tööviljakuse kasvu ning kulude vähendamist iga toodanguühiku kohta soodustab samuti looma- ja taimekasvatusharude ratsionaalne organiseerimine. Näiteks on tähtis likvideerida emasloomade ahtrus, suurendada piimakarjanduses lehmade erikaalu karjas, seakasvatuses aga kasutada laiaulatuslikult ühekordselt poegivaid emiseid. Väga palju kaotab loomakasvatus noorloomade lõppemise, halvasti korraldatud loomade nuumamise ja nuumkarjatamise ning kunstliku seemendamismeetodi puuduliku kasutamise tõttu.

Üleminek mitmekordselt lüpsilt kahekordsele lüpsile võimaldab järsult vähendada töökulu lüpsmisel. «Elektrikarjuse» kasutamine annab kokkuhoidu karjatamiskuludes. Tunduvat kokkuhoidu saadakse loomade söötmismeetodite muutmise tulemusena, näiteks «isesöötjate» kasutuselevõtmisega, millistesse kuivsööt pannakse korraga mitmeks päevaks, üleminekuga nuumsigade kahekordsele söötmisele jne.

Tööviljakuse tõstmisel ja kulude vähendamisel iga toodanguühiku kohta on suur tähtsus toodangu kvaliteedi parandamiseks. Kõvanisu on hinnalisem kui pehmenisu. Suhkrusisalduse suurendamine suhkrupeedis, õlikultuuride seemnete õlisisalduse ning kartulite tärklisesisalduse tõstmine ainult ühe protsendi, või isegi selle kümnendiku osa võrra, võib tõsta tunduvalt suhkru-, taimeõli ja tärklisetoodangut. Suuri võimalusi on olemas puuvilla-, lina- ja kanepitoodangu kvaliteedi parandamiseks. Sama tuleb öelda ka loomakasvatussaaduste — piima rasvasisalduse ja villa kvaliteedi tõstmise ning lihaks realiseeritavate loomade toitumuse parandamise kohta.

Niisugune lihtne abinõu nagu territooriumi organiseerimise parandamine (maatükkide pindala suurendamine nende pikkuse ja laiuse suhte muutmise teel, teedevõrgu ratsionaalsem paigutamine jne.) võib anda põllutööde teostamisel märgatavat elustöö kokkuhoidu.

Paljudes kolhoosides on suuri liialdusi administratiiv- ja juhtiva personali ülalpidamise kulude osas. Otsides reserve normipäevade kulu vähendamiseks iga toodanguühiku kohta, teevad kolhoosid õigesti, kui nad koondavad administratiiv- ja juhtiva personali koosseisu, ühistavad ametikohti, ühendavad väikesi brigaade, real juhtudel aga moodustavad kompleksbrigaade, kes töötavad üheaegselt nii taimekasvatuses kui ka loomakasvatuses. Palju liigseid vahendeid kulutatakse niinimetatud majandi üldkuludeks. Osalt toimub see sellepärast, et puudub range kontroll soetatavate materiaalsete väärtuste kulutamise üle ning isiklik vastutus tootmisvahendite kasutamisel. Rangema kontrolli kehtestamine põllumajandusettevõtete kogu majandusliku tegevuse üle peab saama tõhusaks vahendiks kulude vähendamisel iga toodanguühiku kohta.

IV peatükk

PÕLLUMAJANDUSLIKU ARTELLI PÕHIKIRI. KOLHOOSIDE ORGANISATSIOONILINE JA MAJANDUSLIK TUGEVDAMINE

1. Põllumajanduslik artell kui vabatahtlikult ühinenud talupoegade kollektiivne majapidamine

Kommunistliku partei juhtimisel loodud ja tugevnenud kolhoosikord kujundas põhjalikult ümber tootmise alused ja kümnete miljonite talupoegade elu alused uutel sotsialistlikel põhimõtetel ning avas kõigile põllumajandustöötajatele avara tee jõukale ja kultuursele elule. Muutus vankumatuks tööliskiassi ja kolhoositalurahva liit. Mahajäänud ja killustatud põllumajandus muutus eesrindlikuks suurmajapidamiseks, mis areneb sotsialistliku laiendatud taastootmise alusel.

Põllumajanduse üha suurenev abistamine sotsialistliku riigi poolt ja kolhoositootmises peituvad tohutud võimalused avavad kolhoosidele laialdased perspektiivid ühismajapidamise edasiarendamiseks ja kolhoosnikute materiaalse heaolu parandamiseks.

Põllumajanduse sotsialistlik ümberkujundamine meie maal teostus leninliku kooperatsiooniplaani alusel. Põllumajanduse kollektiviseerimise ettevalmistamisel ja läbiviimisel oli otsustav tähtsus sotsialistliku tööstuse ja esmajärjekorras rasketööstuse igakülgsel arendamisel. Talupoegade ettevalmistamises üleminekuks kolhooside teele etendas tähtsat osa ka põllumajandusliku kooperatsiooni lihtsaimate vormide arenemine.

Kolhooside ülesehitustöö vormid NSV Liidus põllumajanduse sotsialistliku ümberkorraldamise erinevail etappidel muutusid sõltuvalt konkreetsetest ajaloolistest tingimustest.

Talurahva tootmisalase koopereerimise kõige lihtsamaks vormiks olid *ühise maaharimise ühistud*. Ühise maaharimise ühistutes ühistati peamiselt töö, maa selle harimise ajaks ja komplitseeritumad tootmisvahendid (viljapeksumasinad, külvimasinad jne.). Osa saadud tuludest jaotati töö järgi, ülejäänud osa aga — sissemakstud osamaksu järgi (sõltuvalt maa suurusest ja ühistatud tootmisvahendite ulatusest). Kolhooside ülesehitustöö edasiarendamine tõstis esile selle kõrgema vormi — *põllumajandusliku artelli*. Massilise kollektiviseerimise perioodil (1929.—1932. a.) läksid ühise maaharimise ühistud üle põllumajandusliku artelli põhikirjale.

Paljudes piirkondades oli teatav arv *põllumajanduslikke kommuune*, kus ühistati peale põhiliste tootmisvahendite ka väikeloomad, linnud, eluhooned jne. Kuna põllumajanduslikud kommuunid ei taganud tootmise puuduliku arenemistaseme tõttu ühiskondlike ja oma liikmete isiklike huvide õiget kooskõlastamist, läksid nad samuti üle põllumajandusliku artelli põhikirjale.

Põllumajanduslikus artellis ühistatakse maa, töö ja põhilised tootmisvahendid (kõik tööloomad ja osa produktiivloomi, majapidamishooned, masinad ja muu põllumajandusinventar ning põllumajandussaadusi töötlevad ettevõtted). Samal ajal aga lubatakse jätta kolhoosipere isiklikuks omanduseks õueaiamaa (köögivilja- ja viljapuuaia jaoks), eluhooned, produktiivloomad põhikirjas ettenähtud hulgal, nende pidamiseks vajalikud majapidamishooned ning põllumajanduslik väikeinventar. Põllumajanduslik artell tagab ühiskondlike huvide ja kolhoosnikute isiklike huvide õige kooskõlastamise ja loob eeldused ühismajapidamise kiireks tõusuks. Seepärast sai põllumajanduslik artell kolhoosiliikumise põhivormiks. NLKP Keskkomitee septembripleenum (1953. a.) rõhutas, et põllumajanduslik artell osutub kolhooside ülesehitustöö ainsaks õigeks vormiks sotsialismiperioodil.

Ühiskondlike ja isiklike huvide õige kooskõlastamise probleem ei piirdu üksnes ühiskondliku ja isikliku majapidamise kooskõlastamisega. Töö tasustamise ja tulude jaotamise süsteem, kolhoosnikute isiklike vajaduste rahuldamine ühismajandi poolt (lasteaiad ja -sõimed, ühiskondlik toitlustamine, pagaritöökojad jms.), kolhoosnikute abistamine elumajade ehitamisel ja muud abinõud artelli liikmete isiklike tarviduste rahuldamiseks peavad toimuma nii, et kolhoosnik selgesti näeks, et tema poolt ühismajapidamisse rakendatud töö suurendab kolhoosi rikkust ja tagab tema liikmete materiaalse heaolu pideva tõstmise.

Põllumajanduslikus artellis kui vabatahtlikult ühinenud talupoegade kollektiivses majandis käsutavad artelli liikmed ise artelli saadusi ja vara ning suunavad ta tegevust kooskõlas nõukogude võimu seadustega ning partei ja valitsuse otsustega riigi, kolhooside ja kolhoosnikute huvides.

Kolhoosidel kui sotsialistlikel ettevõtetel on rida iseärasusi. Kolhooslik tootmine põhineb sotsialistliku omandi kahel vormil — riiklikul ja kooperatiiv-kolhooslikul omandivormil. Põllumajandusliku artelli liikmed kasutavad maad, mis on riiklik, üldrahvalik omand. Tegelikult käsutavad nad seda kui enda omandit, sest maa on kinnistatud artellile põliseks tasuta kasutamiseks. Traktorid, komplitseeritud masinad ja teised tähtsamad tootmisriistad, mille abil teostub kolhooside tootmistegevus, kuuluvad riiklikele ettevõtetele — masina-traktorijaamadele. Seega kuulub riiklikule omandile juhtiv osa kolhooside tootmistegevuse arendamises.

Kolhooside ühismajapidamist ei saa vaadelda lahus sotsialistlikust rahvamajandusest kui tervikust. Kolhoosid arenevad meie maa ühtse sotsialistliku rahvamajanduse lahutamatu koostisosana.

Ühiskondlike huvide ja kolhoosnikute isiklike huvide õige kooskõlastamine tähendab:

kolhooside poolt riiklike kohustuste õigeaegset ja täielikku täitmist;

kolhoosnikute pidevat hoolitsemist ühiskondlike fondide loomise eest, mis on kolhooside ühismajapidamise ja kolhoosnikute heaolu arendamise ja tugevdamise materiaalseks aluseks;

kolhoosnikute poolt väljatöötatud normipäevade tasu süstemaatilist tõstmist, et kolhoosnikute tulud ühismajapidamisest normipäevade alusel oleksid nende isiklike tarviduste rahuldamise põhiallikaks.

Kolhooslikul tootmisel on suuri, veel kasutamata võimalusi taime- ja loomakasvatussaaduste kogu- ja kaubatoodangu suurendamiseks.

Selleks, et kasutada täielikumalt neid taime- ja loomakasvatussaaduste tootmise suurendamise võimalusi rahva materiaalse heaolu tõstmiseks, rakendavad kommunistlik partei ja nõukogude valitsus plaanipäraseid abinõusid kolhoosikorra igakülgseks tugevdamiseks.

Kolhooside edasiseks organisatsiooniliseks ja majanduslikuks tugevdamiseks oli nende ühendamisel suur tähtsus. Kui 1940. aastal oli kolhooside üldarv 235 500, siis 1950. aastal see vähenes 121 400-le ja 1955. aastal 85 700-le. Pärast ühendamist suurenesid kolhoosid tunduvalt.

Kolhooside ühismajapidamise kasv nähtub tabeli 23 andmetest (keskmiselt ühe kolhoosi kohta).

Tabel 23

Näitajad	1940. a.	1950. a.	1955. a.
Kolhoosipered	81	165	229
Jagamatud fondid (tuhandetes rublades)	117,6	416,8	1022
Külvid (hektarites)	492	967	1699
Ühisloomad (arv)			
veised	85	224	351
sead	35	98	265
lambad ja kitsed	177	546	972

NLKP XX kongressi direktiivides rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta on osutatud vajadusele tagada kolhooside edasine organisatsiooniline ja majanduslik tugevnemine, tööviljakuse tõus eesrindliku põllumajandusliku tehnika juurutamise, tööjõu kõige täielikuma ja ratsionaalsema ärakasutamise, töö parema organiseerimise ja töö tasustamise korrastamise loomise alusel kolhoosides. Kongress tegi ülesandeks ulatuslikult rakendada kolhoosnikute igakuist avansseerimist kui kolhoosides tööviljakuse tõstmise tähtsat stiimulit; jätkata tööd kolhooside tugevdamiseks juhtiva kaadriga ning parandada massilise kolhoosikaadri ettevalmistamist.

Kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku tugevdamise alal rakendatavate abinõude eesmärgiks on nende ühismajapidamise süstemaatiline ja pidev arendamine, kolhoosliku sotsialistliku omandi suurendamine ning maa, kõigi materiaalsete ja tehniliste vahendite ja tööjõu kasutamise parandamine.

Tähtsaks abinõuks kolhooside edasisel organisatsioonilisel ja majanduslikul tugevdamisel on põllumajanduse mehhaniseerimise taseme tõstmine ning traktorijaamade osatähtsuse edasine suurendamine kolhooside põllumajandusliku tootmise kõigi harude arendamises. NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohaselt on ette nähtud tunduvalt suurendada põllumajandusele traktorite, autode ja muu põllumajandustehnika hankimist ning rakendada põllumajanduslikus tootmises ulatuslikult elektrienergiat.

NLKP XX kongress püstitas nõude tõsta masina-traktorijaamade vastutust põllumajandussaaduste tootmise ja varumise plaanide täitmise eest, taime- ja loomakasvatuses töömahukate protsesside mehhaniseerimise eest, tagada masina-traktorijaamade alaliste tööliste täielik rakendatus kogu aasta kestel mehhanisaatorite erialade ulatusliku ühistamise ja kolhoosidele antava tootmisalase abi laiendamise teel. Mida paremini hakkavad töötama traktorijaamad, mida täielikumalt ja tootlikumalt hakkavad nad kasutama tehnikat ja abistama paremini ning igakülgselt kolhoose, seda kiiremini tugevnevad ja arenevad kolhoosid.

Põllumajanduslikku artelli saab tugevdada ainult siis, kui viiakse järjekindlalt ellu kolhooside ülesehitustöö tähtsamad põhimõtted, milleks on ühiskondlike ja isiklike huvide õige kooskõlastamine, isiklike huvide allutamine ühiskondlikele huvidele, kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmine tootmistulemuste vastu, kolhooside ja kolhoosnikute initsiatiivi igakülgne suurendamine ühismajandi organiseerimise ja juhtimise alal, arvesse võttes kohalikke tingimusi ja iseärasusi.

1956. aasta märtsis vastuvõetud määruses «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ning kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel» osutavad NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu järgmisele:

«Organiseerides kollektiivseid majandeid, on kommunistlik partei ja Nõukogude riik lähtunud ja lähtuvad sellest, et kõrgeimat tööviljakust ning uue ühiskondliku distsipliini edasist tugevnemist kolhoosides on võimalik saavutada ainult kolhoosnikute tõelise omaalgatuse ning nende aktiivse osavõtu alusel artelli majapidamise juhtimisest.»[1]

See määrus on suunatud ühismajapidamise kui kolhooside peamise jõu tugevdamiseks ning ühiskondlike huvide ja kolhoosnikute isiklike huvide õige kooskõlastamise tagamiseks; ta soodustab kolhoosnikute initsiatiivi suurendamist kolhoosi tootmistegevuse organiseerimisel, töö organiseerimise ja artelli juhtimise korrastamist ning kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmist põllumajandussaaduste tootmise suurendamise vastu.

Üksnes ühismajapidamise arendamise ja tugevdamise alusel võib

[1] Ajaleht «Rahva Hääl» nr. 60 — 10. märtsist 1956. a.

üha rohkem toota kolhoosides mitmesuguseid põllumajandussaadusi ning üha täielikumalt rahuldada riigi, kolhooside ja kolhoosnikute vajadusi. Kolhoosnikute poolt ühismajapidamisest saadavad tulud peavad moodustama peamise osa kolhoosnikute üldtuludest. Õueaiamaal ja sellest saadavatel tuludel peab olema abistav tähtsus ja nad peavad rahuldama peamiselt kolhoosnikute isiklikke vajadusi värske köögivilja, puuvilja ja marjade järele. Kolhoosnikute poolt oma isikliku majapidamise igasugune suureks paisutamine ühismajapidamise arvel kahjustab kolhoose ja kolhoosnikuid, sest see takistab nende materiaalse heaolu põhialuse arenemist.

Kolhooside ja kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmist põllumajandussaaduste tootmise suurendamise vastu on kommunistlik partei alati käsitanud kui tähtsat vahendit kolhooside edasiseks organisatsiooniliseks ja majanduslikuks tugevdamiseks. Partei ja valitsuse poliitika põllumajandussaaduste hindade kehtestamisel on suunatud sellele, et tõsta kolhooside ja kolhoosnikute materiaalset huvi. Viimaste aastate jooksul vaadati läbi ja kõrgendati põllumajandussaaduste varumis- ja kokkuostuhindu; ulatuslikult rakendatakse ka teisi ergutusabinõusid põllumajandussaaduste tootmise suurendamiseks. Partei suunab oma jõupingutused sellele, et paremini töötavate artelliliikmete ergutamise põhimõtet viidaks ellu järjekindlalt ja kõrvalekaldumatult. Seoses sellega on eriline tähtsus kolhoosnikute igakuisel avansseerimisel ja selleks otstarbeks vajalike ülejäävate naturaal- ja rahaliste fondide moodustamisel. Igakuise avansseerimise sisseseadmine tähendab tõsiseid muudatusi seni kehtivas tulude jaotamise praktikas, normipäeva osatähtsuse tõusu ja kolhoosnikute huvi suurenemist ühismajapidamise arendamise vastu.

Kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmist soodustab lisatöötasu maksmine, mis osutub ergutustasuks hea töö eest. Selle tasu maksmise korra määrab ja kinnitab kolhoosnikute üldkoosolek.

Põllumajanduse planeerimise uue korra, mis päästis valla kolhoosnikute loova initsiatiivi, järjekindlal rakendamisel on suur tähtsus kolhooside edasiseks organisatsiooniliseks ja majanduslikuks tugevdamiseks.

Planeerimise uue korra alusel on kolhoosides viimase kahe aasta jooksul tunduvalt muudetud külvipindade struktuuri. Suurenesid väärtuslike, majanduslikult kõige kasulikumate kultuuride — nisu, maisi, suhkrupeedi, lina ja teiste kultuuride külvipinnad, tugevnes söödabaas ja tõusis loomakasvatuse produktiivsus.

Arendades antud looduslikes ja majanduslikes tingimustes kõige efektiivsemaid põhi-, täiendavaid ja abitootmisharusid ning -kultuure, tagavad maa eesrindlikud kolhoosid kõlvikute 100 hektarilt maksimaalse toodanguhulga saamise minimaalse tööjõu ja vahendite kuluga toodanguühiku kohta.

Ülesanne on selles, et rakendada kõrvalekaldumatult planeerimise uut korda ning rohkem abistada kolhoose tootmisharude ja kultuu-

ride majandusliku efektiivsuse kindlaksmääramisel ja nende efektiivsust tõstvate abinõude väljatöötamisel.

Kolhooside edasise organisatsioonilise ja majandusliku tugevdamise edu sõltub suuresti kolhooside tootmistegevuse kõigi harude kindlustamisest kvalifitseeritud kaadriga. Kui kolhoosi, brigaadi või farmi juhib kogenud, energiline ja algatusvõimeline töötaja, kes tunneb hästi oma ala, läheb töö edukalt. Ja vastupidi, tootmisbrigaadid ja loomakasvatusfarmid jäävad maha oma töös siis, kui neid juhivad vähese algatusvõimega, kvalifitseerimata töötajad. Suurtes kolhoosides juhivad juba praegu paljusid brigaade ja loomakasvatusfarme põllumajanduse spetsialistid.

Põllumajandusliku tootmise mehhaniseerimise kasv, majandi mitmekülgne arendamine ning teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste ulatuslik juurutamine nõuab tungivalt kõigi kolhoosnikute kvalifikatsiooni tõstmist. Seda tööd tehakse peamiselt kolmeaastaste agro- ja zootehniliste kursuste kaudu, kus valmistatakse ette sotsialistliku põllumajanduse meistreid. Kolhoosikaadri kvalifikatsiooni tõus loob soodsad tingimused üksikute kolhooside mahajäämuse, kolhoosides endis aga — üksikute brigaadide, loomakasvatusfarmide ja teiste kolhoosi tootmistegevuse lõikude mahajäämuse likvideerimiseks ning nende tõstmiseks eesrindlike tasemele.

2. Põhikiri — põllumajandusliku artelli tegevuse põhiseadus

Iga põllumajanduslik artell tegutseb põhikirja alusel, mis on vastu võetud artelliliikmete üldkoosoleku poolt ja registreeritud rajooni täitevkomitees.

1935. aastal võttis teine üleliiduline kolhoosnikute-lööktööliste kongress vastu põllumajandusliku artelli tüüppõhikirja, mis etendas suurt osa kolhoosikorra kindlustamises. Põhikiri suunas kolhoositalurahva jõupingutused ühismajapidamise igakülgsele arendamisele ja tugevdamisele, ühiskondlike ja kolhoosnikute isiklike huvide õigele kooskõlastamisele.

Põllumajandusliku artelli tüüppõhikiri võeti vastu rohkem kui 20 aastat tagasi. Selle aja jooksul tõusis kolhooside ülesehitustöö oma arenemise uude järku ning tüüppõhikiri ei hõlma enam kolhooside mitmekesise elu ja tegevuse kõiki külgi, paljudel juhtudel aga isegi piirab kolhoosnikute initsiatiivi parema ühismajapidamise juhtimise korra kehtestamisel.

Nende aastate jooksul on toimunud suured muudatused kolhoosielus: on loodud uus materiaalne ja tehniline baas, on kogutud rikkalikke kogemusi ühismajapidamise organiseerimise ja juhtimise alal, on kasvanud kolhoositalurahva kultuuriline ja tehniline tase ning poliitiline teadlikkus, on veelgi tugevnenud tööliskassi ja talurahva vankumatu liit. Kolhoose on tugevdatud vilunud kaadriga, kes on võimeline juhtima suuri, mitmekülgselt arenenud majandeid ja praktikas õigesti lahendama kollektiivse majapidamise juhtimise

küsimusi, lähtudes riigi üldrahvalikest huvidest, kolhooside ühiskondlikest huvidest ja kolhoosnikute isiklikest huvidest. Piisab märkimisest, et viimase kolme aasta jooksul on kolhoosidesse ja masina-traktorijaamadesse lähetatud üle 200 000 kvalifitseeritud agronoomi, inseneri ja teisi töötajaid. Paljude kolhooside eesotsas seisavad suurte töökogemustega põllumajanduse spetsialistid; paljud agronoomid juhivad tootmisbrigaade ja paljud zootehnikud — loomakasvatusfarme.

Uutes tingimustes suudavad kolhoosid ise veelgi iseseisvamalt kui seni lahendada kolhoosielu küsimusi. Arvestades kolhoosielus toimunud suuri muudatusi soovitasid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu kolhoosidele, lähtudes maaviljeluse ja loomakasvatuse järsu tõusu tagamise peamisest ülesandest, ise täiendada ja muuta põhikirja üksikuid sätteid, arvestades kolhoosi kohalikke, konkreetseid tingimusi.

Põllumajandusliku artelli põhikiri selles tehtud paranduste, muudatuste ja täiendustega, mis on vastu võetud kolhoosnikute üldkoosolekul ning registreeritud rajooni täitevkomitees, on põllumajandusliku artelli tegevuse põhiseaduseks ja sellest kinnipidamine on kõigile antud kolhoosi liikmetele kohustuslik.

Põllumajandusliku artelli põhikirjas paranduste, muudatuste ja täienduste tegemisel näevad kolhoosnikud ühismajapidamise arendamise huvides ette abinõud kolhoosidele kinnistatud maa kui kolhoosi peamise vara kõige ratsionaalsemaks ärakasutamiseks, kolhoosi ja masina-traktorijaama tootmisvahendite ning tööjõu täielikuks ärakasutamiseks, mittetootlike rahaliste, naturaal- ja töökulude ning administratiivkulude vähendamiseks. Kõik see on suunatud kolhoosnikute tööviljakuse tunduvaks tõstmiseks, põllumajandussaaduste tootmise suurendamiseks, kolhoosi ühismajapidamise tulude kasvuks ning kolhoosnikute materiaalse heaolu parandamiseks.

Kolhoosi põhikirja põhijaotused on järgmised:

a) artelli eesmärgid ja ülesanded;
b) maa;
c) tootmisvahendid;
d) artelli ja tema juhatuse tegevus;
e) liikmed;
f) artelli ainelised vahendid;
g) töökorraldus, töötasu ja töödistsipliin;
h) artelli juhtimine ja asjaajamine.

Põhikirjas osutatakse talupoegade vabatahtlikule ühinemisele kolhoosi, et rajada kõrge produktiivsusega ja tulukusega sotsialistlik ettevõte; eriti rõhutatakse ülesannet arendada ja tugevdada ühismajandit, mis on kolhoosi peamiseks jõuks ja kolhoosnikute materiaalse heaolu tõstmise aluseks.

Toome näitena Kiievi oblasti Brovarõ rajooni Vatutini-nimelise põllumajandusliku artelli liikmete üldkoosoleku poolt vastuvõetud põhikirja esimese osa peamise sisu.

Artelli liikmed teevad endale ülesandeks kõigi kolhoosile kinnistatud maade õige kasutamise, masinate ja riistade kõrge tootlikkusega kasutamise ning teaduse uusimate saavutuste ja eesrindlike kogemuste tootmisse juurutamise alusel suurendada järsult põllumajandussaaduste tootmist. Olles kindlalt veendunud, et kolhoosnikute isiklikke vajadusi saab kõige täielikumalt rahuldada ainult ühismajapidamise igakülgse arendamise teel, kohustuvad nad tugevdama oma artelli, töötama ausalt, jaotama kolhoosi tulusid töö järgi, kaitsma kolhoosi ja riigi omandit, võitlema maa igalt hektarilt maksimaalsel hulgal põllumajandussaaduste saamise eest minimaalsete tööjõu ja vahendite kulutuste juures toodanguühiku kohta ning ausalt täitma oma kohustusi Nõukogude riigi suhtes.

Artell juhib oma ühismajapidamist kindla plaani järgi ja peab oma tähtsamaks ülesandeks ühisloomakasvatuse kui kolhoosi juhtiva tootmisharu igakülgset arendamist. Linnalähedase majandina võtab artell tarvitusele abinõusid kartuli, köögivilja, puuvilja ja marjade tootmise, kui antud tingimustes kõige vajalikumate ja kasulikumate taimekasvatusharude laiendamiseks.

Artelli kohustuste täitmiseks riigi suhtes teravilja normi andmise, kolhoosnikute viljaga varustamise ning ühisloomakasvatuse jõu- ja koresöötadega kindlustamise alal arendab ja tugevdab artell igati teraviljamajandust, milles peamist tähelepanu osutatakse talinisu, talirukki, maisi ja söödalupiini tootmise suurendamisele.

Artelli liikmed kohustuvad tõstma põllumajanduskultuuride saagikust, pöörates peamist tähelepanu mullaviljakuse tõstmisele õigete külvikordade sisseseadmise ja neist range kinnipidamise, kohalike ja mineraalväetiste andmise, turbakompostide valmistamise ning liivastel muldadel lupiini haljasväetise eriti ulatusliku kasutamise teel; õigeaegselt ja hästi põllud umbrohtudest puhtaks rohima, võitlema põllumajandustaimede kahjurite ja haiguste vastu ning rangelt täitma kehtestatud agrotehnilisi reegleid.

Artelli juhatus ja kõik kolhoosnikud on kohustatud täielikult tagama ühismajandi sordiseemnete vajaduse rahuldamise; vältima külvamist madalasaagiliste ja väheproduktiivsete sortidega ning mittekonditsiooniliste seemnetega; rakendama abinõusid külvipindade laiendamiseks kolhoosile kinnistatud soode ja väheproduktiivsete karjamaade ülesharimise teel; kaitsma ning hoidma puhtad ja korras kuivendussüsteemid ja kaitseehitised; suurendama söötade tootmist, parandama heina- ja karjamaid; suurendama igati ühisloomade arvu, parandama nende tõulisust ja tõstma produktiivsust.

Põhikiri kohustab kolhoosnikuid ja artelli juhatust kasutama kõige paremini kõiki tootmisvahendeid, nii artellile kuuluvaid kui ka neid, mis antakse riigi poolt masina-traktorijaama kaudu; ulatuslikumalt mehhaniseerima ja elektrifitseerima töid taime- ja loomakasvatuses; tagama masinate, inventari, transpordivahendite, hoonete, ehitiste ja muu ühiskondliku ja riikliku vara õige hooldamise ja hea säilitamise; igati tugevdama ja laiendama kolhoosi jagamatuid fonde; ehitama uusi loomakasvatus-, majapidamis- ja muid tootmishooneid ja ehitisi, samuti kultuurilisi ja elukondlikke hooneid. Vastavalt artelli majapidamise tugevnemisele ja selle tulukuse suurenemisele abistama kolhoosnikuid oma elumajade ehitamisel, nende kultuurilise taseme ja tööalase kvalifikatsiooni tõstmisel.

Põhikirja teises osas osutatakse sellele, et artelli käes olev maa on üldrahvalik riiklik omand. Maa kinnistatakse artellile tähtajata kasutamiseks, s. o. põliseks kasutamiseks ja teda ei saa osta või müüa ega artelli poolt rendile anda. Põllumajanduse planeerimise uue korra alusel peab kolhoos tagama temale kinnistatud maa kõige ratsionaalsema kasutamise ja põllumajandusliku tootmiskultuuri süstemaatilise tõstmise, kasutades ulatuslikult agronoomiateaduse saavutusi ja eesrindlikke kogemusi. Nähakse ette, et kolhoosile kinnistatud maast eraldatakse iga kolhoosipere isiklikuks kasutamiseks väike maatükk õueaiamaana väikese abimajandi

(köögivilja- ja viljapuuaia) jaoks. Kolhoosipere kasutuses oleva õueaiamaa suuruse määrab kindlaks artelliliikmete üldkoosolek, kusjuures võetakse arvesse seda, kuidas kolhoosipere töövõimelised liikmed on töötanud artelli ühismajapidamises.

Põhikirja vastavates osades määratakse kindlaks artelli tootmisvahendite moodustamise ja kasutamise kord. Töövahendid ja tööriistad, nii need, mis on ühistatud kolhoosi organiseerimisel kui ka need, mis on omandatud või valmistatud artelliliikmete ühistööga, on artelli ühiskondlik kollektiivne omand. Artelli kollektiivse omandi moodustavad ka rahalised vahendid ja kogu artelli poolt toodetav toodang.

Artelli vahendid koosnevad artelli majandusliku tegevuse tulemusena saadud saadustest ja rahalistest tuludest. Põhikirjas on määratud nende jaotamise kord kooskõlas riigi, kolhoosi ja kolhoosnikute huvidega ning kindlaks määratud kolhoosipere isiklikus omanduses olevate loomade arv, arvesse võttes kohalikke tingimusi.

Põhikirja eri osas on kindlaks määratud artelli liikmeks vastuvõtmise ja artellist väljaheitmise kord, kusjuures on ette nähtud, et kolhoosist väljaheitmise kohta kolhoosnikute poolt rajooni täitevkomiteele esitatud kaebused vaadatakse teistkordselt läbi kolhoosnikute üldkoosolekul, kelle otsus on lõplik.

Põhikirjas on korraldatud ka töö organiseerimise, töö tasustamise ja töödistsipliini põhiküsimused. Kõik tööd artelli majapidamises tehakse kolhoosiliikmete isikliku tööga ja traktorijaama abiga vastavalt sisekorra eeskirjadele. Siin on ära toodud tootmisbrigaadide kui artelli liikmete töö korraldamise põhivormi organiseerimise põhimõtted, kolhoosnikute töö arvestamise kord, normipäevade miinimum ja muud küsimused. Normipäevade kohustuslik miinimum määratakse kindlaks lähtudes kolhoosi ühismajandi tööjõu vajadusest. Töönormid ja tööhinded normipäevades määratakse kindlaks lähtudes mehhaniseerimise tasemest, kohusetundlikult töötavate kolhoosnikute tegelikust tööviljakusest ja normipäevade säästliku kulutamise vajadusest. Seoses kolhooside ühistootmise arendamisega nähakse põhikirjas ette abinõud kolhoosnikute materiaalse huvi igakülgseks suurendamiseks ühistootmise arendamise vastu, paremate töötajate ergutamiseks, kolhoosnikute igakuiseks avansseerimiseks ning selleks otstarbeks vajalike üleminevate naturaal- ja rahaliste fondide moodustamiseks.

Põhikirja lõpposas on kindlaks määratud artelli juhtimise ja asjaajamise kord, artelliliikmete üldkoosoleku, kolhoosi juhatuse, revisjonikomisjoni, esimehe ja teiste juhtivate töötajate õigused.

3. Ühismajapidamine — kolhooside peamine jõud. Ühiskondlike ja isiklike huvide kooskõlastamine artellis

Kolhooside ühismajapidamise igakülgne arendamine tagab põllumajandussaaduste kogu- ja kaubatoodangu tõusu, kolhoosliku omandi suurenemise ja kolhoositalurahva materiaalse heaolu kasvu.

Ühismajapidamise arendamisest ja kolhoosi ühisomandi kindlustamisest on materiaalselt huvitatud iga kolhoosnik, sest mida enam on arenenud ühismajapidamine, seda suuremat tulu ta saab väljatöötatud normipäevade eest.

Kolhooside ülesehitustöö aastatel on kolhooside sotsialistlik omand — kolhooside ühismajapidamise alus — mitmekordselt suurenenud. Kolhooside organiseerimise algaastatel koosnes see peamiselt artelli koondunud talupoegade vara ühistamise tagajärjel saadud tootmisvahenditest. Need olid primitiivsed ehitised, põllumajanduslik väikeinventar, talupoegade tööloomad ja vähetootlik kari. Praegune kolhooside ühisomand on peamiselt nende ühismajapidamiste arendamise ja sotsialistliku riigi poolt kolhoosidele osutatud suure abi tulemus.

Põllumajandusliku artelli ühiskondlikud tootmisvahendid kuuluvad kolhoosi jagamatusse fondi.

Jagamatute fondide materiaalseks kehastuseks on kolhooside tootmis-põhifondid produktiivkarja, tööloomade, ehituste, masinate, inventari, istanduste, abiettevõtete ja elektrijaamadena. Kolhoosi jagamatusse fondi kuuluvad ka ühismajapidamise arendamiseks määratud materjalid ja rahalised vahendid. Jagamatusse fondi kuuluvad ka kultuur-elukondliku otstarbega ehitused (kolhoosiklubid, lugemistoad, lasteaiad jms.). Alates 1940. kuni 1955. aastani suurenesid kolhooside jagamatud fondid üle 3 korra, 27 700 000-lt rublalt 87 600 000 rublani.

Kollektiviseerimise perioodil ühistatud vara ja kolhoosnikute sisseastumismaksude osatähtsus moodustas juba sõjaeelsel ajajärgul ainult 10% kolhooside jagamatute fondide koguväärtusest. Jagamatute fondide väärtuse kaugelt suurem osa on moodustatud põllumajanduslike artellide tuludest eraldamiste arvel, loomade juurdesünni ja juurdekasvu väärtuse arvelevõtmisest, samuti akumulatsioonist ehituses ja tootmisvahendites ning kolhoosnikute tööpanustest.

Nii moodustavad Moskva oblasti Bronnitsõ rajooni kolhoosis «Borets» jagamatu fondi 8 010 900 rubla suurusest üldsummast kolhoosi organiseerimisel ühistatud vara väärtus ja kolhoosnikute sisseastumismaksud ainult 50 000 rubla ehk vähem kui 1% jagamatute fondide summast. Jagamatute fondide peamise osa moodustavad eraldamised kolhoosi tuludest jagamatusse fondi — 76 protsenti; selle järel tulevad akumulatsioonid ehituses ja tootmisvahendites (kolhoosi poolt valmistatud materjalide maksumus ja kolhoosnikute tööpanused) — 17 protsenti; loomade juurdesünni ja juurdekasvu väärtus — umbes 5 protsenti; tasuta saadud vara ja valitsuse otsusega kustutatud laenude arvelevõtmine moodustab veidi üle 1%.

Jagamatute fondide pidev suurenemine on kolhooside laiendatud taastootmise tempo kiirendamise, põllumajandusliku artelli edasise organisatsioonilise ja majandusliku tugevdamise ning külas sotsialistlike tootmissuhete kindlustamise ja arendamise üheks põhitingimuseks.

Kolhooside tootmis-põhifondide koosseisus on peamine tähtsus

produktiivkarjal, tööloomadel, hoonetel, ehitistel ja istandustel. Nende osatähtsus moodustab rahalises väljenduses üle 75 protsendi kõigi tootmisfondide väärtusest. Põllumajandusmasinate, inventari ja transpordivahendite osa aga on kokku vähem kui 25 protsenti. Selline vahekord on täiesti seaduspärane. Kolhoosidel ei ole tarvis kulutada vahendeid traktorite ja teiste komplitseeritud põllumajandusmasinate ja -riistade soetamiseks, sest need põllumajandusliku tootmise põhivahendid on masina-traktorijaamades ja kolhoosid saavad neid riigilt traktorijaamadega sõlmitud lepingu alusel.

Kolhooside kapitaalmahutused lähevad kõigepealt majapidamishoonete, loomakasvatushoonete, niisutus- ja kuivenduskanalite ja veemahutite ehitamiseks, maade võsast puhastamiseks, kolhooside elektrijaamade ja muude ehituste püstitamiseks.

Riigilt kapitaalmahutusteks saadud pikaajalisi laene kustutavad kolhoosid esmajärjekorras üldistest rahalistest tuludest, kandes sooritatud maksed jagamatute fondide arvele. Kolhoosidele on soovitatud loomakasvatushoonete ja teiste hoonete ja ehitiste püstitamiseks, samuti istanduste istutamiseks ja kasvatamiseks kulutatud normipäevade eest tasutud rahasummasid kanda kolhoosnikute üldkoosoleku otsuse põhjal rahaliste jagamatute fondide arvele kooskõlas kinnitatud tulude ja kulude eelarvega. Sellest korrast kinnipidamine võimaldab paremini kasutada kolhooside rahalisi jagamatuid fonde ning tõsta kolhoosnikute huvi kapitaalehituste vastu.

Ühismajapidamise kasv väljendub kogu- ja kaubatoodangu suurenemises, mille tagajärjel tõusevad rahalised tulud. Rahaliste tulude suurenemine võimaldab omakorda suurendada jagamatu fondi täiendamiseks eraldatavat üldsummat ning laiendada kapitaalmahutusi.

Kolhoosis «Borets» moodustasid rahalised tulud 1955. aastal 5 424 600 rubla, eraldamised tuludest jagamatute fondide täiendamiseks aga 941 400 rubla, s. o. 17,4 protsenti. Kapitaalmahutuste üldsumma moodustas 1 161 000 rubla (arvesse võttes summade jääki kapitaalmahutuste kontol Põllumajanduspangas ning kapitaalmahutusteks määratud materjalide jääki). Kapitaalmahutuste üldsummast oli saadud pikaajalisi laene kokku 25 000 rubla, ülejäänud olid kolhoosi omad vahendid.

Kolhooside ühiskondlike fondide hulka kuuluvad ka seemnefondid (põhi- ja kindlustusfond), söödafondid (põhi- ja kindlustusfond), toiduainete kindlustusfond, abistamisfond ja teised fondid, millede moodustamine on ette nähtud artelli põhikirjaga. Kõigil neil fondidel on suur tähtsus artelli ühismajapidamise õigeks juhtimiseks ja arendamiseks.

Paljudes kolhoosides moodustatakse seemnete ja sööda reservfondid, mis on arvestatud kahe aasta vajaduseks. Selliste fondide moodustamine garanteerib kolhoose igasuguse ilmastikutingimustega seotud juhuslikkuste eest.

Kapitaalmahutused ühismajapidamisse kolhoosi omade vahendite ja kolhoosnikute töö arvel, arvestamata karja laiendamise kulusid,

moodustasid 1946.—1950. aastatel umbes 40 miljardit rubla, 1951.—1954. aastatel — 52 miljardit rubla. Peale selle kulutasid kolhoosid 1946.—1950. aastate jooksul ühisloomade ja -lindude arvu suurendamiseks üle 11 miljardi rubla ja 1951.—1954. aastate jooksul — 6 miljardit rubla.

Kolhooside tootmisvahendite koosseisus toimuvad tunduvad muudatused.

Primitiivsed majapidamishooned asendatakse uute kapitaalsete hoonetega, ehitatakse elektrijaamu ja niisutussüsteeme. 1950. aastal oli 18 500 ehk 15 protsenti kolhoose, kes kasutasid elektrienergiat, 1955. aastal oli neid aga juba 35 600 ehk 41 protsenti. Tunduvalt kasvas veoautode park — 87 000-lt 1950. aastal 272 000-le 1955. aastal. Ka põllumajandusmasinate park muutus kolhoosides tõsiselt; suurenes loomakasvatuse mehhaniseerimisega seoses olevate masinate arv.

Eesrindlikud kolhoosid saavad aasta-aastalt ühismajapidamisest üha suurenevaid tulusid ja eraldavad jagamatute fondide täiendamiseks suuri summasid, mille arvel teostavad iga aasta kaunis suuri kapitaalmahutusi, suunates neid plaanipäraselt ühismajapidamise edasiarendamiseks.

Kolhoosi omandi kindlustamise eest hoolitsemine ning artelliliikmete kohusetruu töö ühismajapidamises tagab põllumajandussaaduste tootmise pideva kasvu ja kolhoosnikute materiaalse heaolu tõusu.

Vaatleme seda ühe eesrindliku kolhoosi — Odessa oblasti Berjozovka rajooni Budjonnõi-nimelise artelli näite varal.

Budjonnõi-nimeline kolhoos on viimaste aastate jooksul saavutanud suurt edu ühismajapidamise tugevdamise alal. Tema jagamatud fondid suurenesid 6 300 000-lt rublalt 1953. aastal 8 200 000 rublani 1955. aastal. Kahe aastaga suurenesid rahalised tulud 4 760 000-lt rublalt 6 716 000 rublani. Nende aastate jooksul on kapitaalmahutusteks kulutatud 2 800 000 rubla. Saadavatest tuludest eraldab kolhoos iga aasta jagamatute fondide täiendamiseks üle miljoni rubla.

Viimaste aastate jooksul on kolhoos järsult suurendanud taime- ja loomakasvatuse kogu- ja kaubatoodangut (tabel 24).

Tabel 24

Näitajad	1953. a.	1955. a.	1955. a. protsentides, võrreldes 1953. a
Teravilja kogutoodang (tsentnerites)	26 396	63 344	240,0
Teraviljasaak (tsentnerites 1 ha kohta)	18	35	194,4
Teravilja kaubatoodang (tsentnerites)	13 140	22 456	170,9
Päevalille kogutoodang (tsentnerites)	3 042	3 472	114,2
Piima kogutoodang (tuhandetes tsentnerites)	726	934	114,9

1955. aastal sai kolhoos põllumajanduslike kõlvikute iga 100 ha kohta 302,4 ts piima, 45,2 ts liha (tapakaalus), 56 kg villa ja 217 200 rubla rahalisi tulusid.

Budjonnõi-nimelise kolhoosi kõrgeltarenenud ühismajapidamine on muutunud kolhoosnikute heaolu kindla ja püsiva tõusu aluseks. Iga normipäeva kohta anti kolhoosis 1955. aastal 4,96 kg teravilja, 0,3 kg päevalille seemneid, 0,5 kg kartuleid, 12,5 rubla raha, samuti küllaldasel hulgal loomasööta. Kolhoosnikutele antakse iga kuu rahalist avanssi 5 rubla ja rohkem iga väljatöötatud normipäeva kohta.

Kolhoos arendab plaanipäraselt ja igakülgselt oma ühismajapidamist. See, mida on saavutanud Budjonnõi-nimeline kolhoos, on jõukohane igale kolhoosile sel juhul, kui hoolitsetakse tõsiselt ühismajandi eest ja arendatakse seda igati, rakendatakse loovalt põllumajandusteaduse saavutusi ja eesrindlike kolhooside kogemusi ning kui mobiliseeritakse kõik kolhoosnikud võitlusse partei ja valitsuse poolt põllumajanduse edasiarendamise kohta tehtud otsuste elluviimiseks.

Suurt mõju paljude kolhooside ühismajapidamise edukale arenemisele ja kolhoosnikute materiaalse heaolu tõusule avaldas uudis- ja jäätmaade ülesharimine.

Toome näitena Kasahhi NSV Akmolinski oblasti Atbassari rajooni Leninimelise kolhoosi. Tabelis 25 on toodud selle kolhoosi ühismajapidamise arenemise näitajad 1950.—1952. aasta kohta (keskmiselt) kõrvutatuna 1953.—1955. aastate keskmiste näitajatega.

Tabel 25

Näitajad	Keskmiselt 1950.—1952. a	Keskmiselt 1953.—1955.a	1953.—1955. a. protsentides, võrreldes 1950. — 1952. a
Kogutoodang teravilja (tuhandetes tsentnerites)	22,3	59,8	268,0
piima (tsentnerites)	2 684	4 666	173,8
villa (tsentnerites)	168,8	208,4	123,0
Rahaline tulu (tuhandetes rublades)	662,2	3 116,5	467,8
Tootmis-põhivahendid (tuhandetes rublades)	1 381,2	2 175,8	157,5
Normipäeva väärtus (saadused natuuras on hinnatud kokkuostuhindades)	3,72	8,31	223,4

Nagu nähtub neist andmetest kasvas teise kolmeaastase perioodi jooksul tunduvalt artelli ühismajapidamine ja suurenes tasu normipäeva eest. Veel paremaid tulemusi saavutati 1956. aastal. Teravilja kogutoodang suurenes kuni 160 000 tsentnerini, piima kogutoodang — peaaegu kuni 10 000 tsentnerini, rahalised tulud aga — kuni 8 miljoni rublani; tõusis normipäeva tasu.

Põllumajanduslikus artellis on peamise tähtsusega ühismajapidamine, ühtlasi on aga lubatud *kolhoosipere väike isiklik abimajapidamine õueaiamaal.* Kolhoosnikute abimajandi vajadus on tingitud sellest, et kolhooside ühismajapidamine ei ole veel jõudnud niisuguse arenemistasemeni, et ta võiks täiel määral rahuldada nii kolhoosi ühiskondlikke vajadusi kui ka kolhoosnikute isiklikke tarvidusi. Kolhoosiküla majanduslikud ja elukondlikud iseärasused nõuavad ühistootmise arendamise kõrval kolhoosnikute abimajapidamist õueaiamaadel.

Kommunistlik partei on alati osutanud vajadusele arvestada kolhoosnikute isiklikke, elukondlikke huve. Nende huvide kahjustamine

toob kahju kolhoosnikutele, kolhoosile ja riigile ning viib kolhooside artellivormi moonutamiseni.

Kolhooside ühishuvide ja kolhoosnikute isiklike huvide õige kooskõlastamise põhimõttest range kinnipidamine ühes isiklike huvide allutamisega ühishuvidele on põllumajandusliku artelli õige arenemise vajalikuks tingimuseks.

NLKP Keskkomitee septembripleenum (1953. aastal) märkis ühiskondlike ja isiklike huvide õige kooskõlastamise printsiibi rikkumise fakte artellides ja võttis tarvitusele abinõud nii kolhoosnikute isiklike majapidamiste suhtes rakendatud maksupoliitikas esinenud puuduste kõrvaldamiseks kui ka antud etapil kolhoosnikute abimajapidamise alahindamisnähete vältimiseks. Ühiskondlike ja kolhoosnikute isiklike huvide õige kooskõlastamise rikkumine oli eriti märgatav mahajäänud kolhoosides, kus töötamine ühismajandis ei andnud kolhoosnikule vajalikke tulusid normipäevade eest.

Teisest küljest aga väljendub ühiskondlike ja isiklike huvide õige kooskõlastamise rikkumine isikliku majapidamise paisutamises ühismajapidamise arvel eeskätt hooletute kolhoosnikute poolt, kes töötavad välja vähe normipäevi.

Kõik kolhooside ülesehitustöö kogemused — märgitakse NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruses «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ning kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel» — annavad veenvalt tunnistust sellest, et kolhoosnikute isiklikke vajadusi saab kõige täielikumalt rahuldada üksnes kolhooside ühistootmise igakülgse arendamise teel. «Kolhoosipere isiklik õueaiamaa peab olema ainult abivahendi iseloomuga. See on vajalik seni, kuni kolhoosi ühismajapidamine ei ole küllalt arenenud, selleks, et üheaegselt täielikult rahuldada nii kolhoosi ühisvajadusi kui ka kolhoosnikute isiklikke tarvidusi».

Ülesanne seisab selles, et väsimatult arendada ühismajapidamist, toota kolhoosides rohkem igasuguseid põllumajandussaadusi ning rahuldada täielikumalt riigi, kolhooside ja kolhoosnikute vajadusi.

Eesrindlikud kolhoosid teenindavad, vastavalt sellele, kuidas areneb ja tugevneb nende ühismajapidamine, üha paremini kolhoosnikute isiklikke vajadusi, organiseerides lasteaedu ja -sõimi, ühiskondlikku toitlustamist, pagaritöökodasid, kindlustades elatanud kolhoosnikuid ning abistades artelli liikmeid elumajade ehitamisel.

Kolhooside poolt vastuvõetud põhikirjades määratakse kindlaks kolhoosipere isikliku õueaiamaa suurus.

Kuni praeguseni määrati kolhoosiperede õueaiamaa suurused sõltumata sellest, missugusel määral töövõimelised kolhoosiliikmed oma tööga ühismajapidamisest osa võtsid. See mõjus negatiivselt ühismajapidamise arendamisele. Tihtipeale olid hooletutel kolhoosnikutel, kes töötasid välja vähe normipäevi, vahel aga isegi inimestel, kes olid tegelikult katkestanud igasugused töösidemed kolhoosiga, suured õueaiamaad, nad paisutasid oma isiklikku majapidamist ühismajandi kahjuks, kasutasid kolhoosi karjamaid ja said

teisi kolhoosnikute jaoks kehtestatud soodustusi, samal ajal aga ei täitnud elementaarseid kolhoosiliikme kohustusi.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu soovitasid kolhoosidele põllumajandusliku artelli põhikirjas paranduste, muudatuste ja täienduste tegemisel arvestada kolhoosipere õueaiamaa suuruste määramisel kolhoosipere töövõimeliste liikmete osavõttu oma tööga artelli ühismajapidamisest. Nendel kolhoosnikute perekondadel, kus on töövõimelisi inimesi, kes ei tööta kolhoosis või kes ei võta küllaldaselt oma tööga osa artelli ühismajapidamisest, peaksid olema väiksemad õueaiamaad kui nendel kolhoosnikute perekondadel, kes töötavad kolhoosis kohusetundlikult.

Sealjuures ei tohi lubada õueaiamaade fondi suurendamist kolhoosi ühismaade arvel, vaid peab, just vastupidi, taotlema selle fondi vähendamist, kuna maa kasutamine ühismajapidamises on masina-traktorijaamades suure hulga tehnika olemasolu tõttu ja ulatusliku mehhaniseerimise korral võrratult kasulikum ning kolhoosnikud saavad lõppkokkuvõttes tulusid tunduvalt rohkem.

Muudatuste tegemisel oma põhikirjades määravad kolhoosid kindlaks õueaiamaa suurused lähtudes kolhoosnikute perekondade osavõtust oma tööga ühismajapidamisest.

Vinnitsa oblasti Vinnitsa rajooni Ivanovka küla kolhoosis on põhikirjaga määratud järgmine õueaiamaade andmise kord. Artellis on 456 kolhoosiperet, neist oli 420 perel õueaiamaad suurusega 0,3 kuni 0,6 ha ja 36 perel — kuni 0,8 ha. Põhikirja paranduste, muudatuste ja täienduste arutamisel brigaadides ja volinikkude koosolekul asusid kolhoosnikud seisukohale, et 0,6 hektarit ületav õueaiamaa on suur. See kisub ühismajapidamisest eemale isegi distsiplineeritud artelliliikmeid, pealegi pole nad võimelised täielikult ja ratsionaalselt ära kasutama nii suurt maa-ala. Lähtudes sellest määrati siin kolhoosipere isiklikus kasutuses oleva õueaiamaa suuruseks 0,3 kuni 0,6 ha.

Õueaiamaad, mis ei ületa tähendatud normi, jäävad muutmata sel tingimusel, et kõik töövõimelised perekonnaliikmed võtavad aktiivselt osa artelli ühismajapidamisest. Juhul kui kolhoosipere õueaiamaa ületab määratud suuruse, võetakse ülejäägid ära. Seejuures ei kuulu äravõtmisele viljapuuaia all olev maa-ala.

Õueaiamaadest äralõigatud maad arvatakse artelli õueaiamaade fondi reservi ja kasutatakse ühismajapidamises seni, kuni nad eraldatakse artelli astuvatele uutele liikmetele või uuesti moodustatud kolhoosiperedele.

Õueaiamaa suurust võib vähendada ka kõigi kolhoosipere liikmete vabal tahtel, mis on väljendatud kolhoosi juhatuse nimele esitatud kirjalikus avalduses.

Neil juhtudel, kui ükski töövõimelistest perekonnaliikmetest (kolhoosipere liikmed) ei võta osa ühismajapidamisest või töötavad kolhoosi juhatuse loata väljaspool artelli, võetakse õueaiamaa täielikult ära, välja arvatud eluhoonete ja kuuride all olev maa, mis ei või ületada 0,04 ha.

Kui üks töövõimeline perekonnaliige heidetakse artellist normipäevade kohustusliku miinimumi mittetäitmise pärast või muudel põhjustel välja, vähendatakse õueaiamaa suurust. Sel korral otsustab õueaiamaa suuruse küsimuse kolhoosnikute üldkoosolek.

Juhul kui artellist väljaheidetud kolhoosipere liige võetakse uuesti vastu kolhoosi ja ta hakkab kohusetundlikult töötama, võib juhatus juhul, kui on olemas vaba õueaiamaa fondi, esitada kolhoosnikute üldkoosolekule läbivaatamiseks ettepaneku selle perekonna õueaiamaa endise suuruse taastamiseks. Juhul, kui töövõimelised perekonnaliikmed lahkuvad ajutiselt kolhoosipere koosseisust organiseeritud värbamise teel tööstusse, mobiliseerimisel Nõukogude Armeesse,

õppustele mineku või nõukogude ja ühiskondlikesse organisatsioonidesse valimise puhul, ei vähendata õueaiamaa suurust kogu nende ajutise äraoleku aja jooksul.

Kolhoosnikutele — I ja II grupi invaliididele ja elatanud kolhoosnikutele jäetakse sel juhul, kui perekonnas puuduvad töövõimelised inimesed, õueaiamaa edasi põhikirjaga määratud suuruses.

Ei vähendata, võrreldes põhikirjas määratud suurustega, ka nende kolhoosiperede õueaiamaade suurust, millede koosseisu on pärast töövõimeliste liikmete surma jäänud ainult lapsed. Volinikkude koosolek soovitab orbudele hooldajad ja määrab nende õueaiamaade kasutamise korra.

Traktoristidele ja teistele traktoribrigaadide töölistele, kes on arvatud alalisele tööle masina-traktorijaamadesse ja elavad kolhoosis, säilitatakse õueaiamaad samas suuruses, mis on määratud kolhoosiperedele. Sel juhul, kui traktoristide ja masina-traktorijaamade teiste alaliste tööliste perekondade töövõimelised liikmed ei tööta kolhoosis välja kehtestatud normipäevade miinimumi, võidakse neil õueaiamaa suurust kolhoosnikute üldkoosoleku otsusel vähendada.

Põllumajanduse spetsialistidele, kes ei ole kolhoosi liikmed, õpetajatele, arstidele ning riiklike ettevõtete ja asutuste töölistele ja teenistujatele säilitatakse maatükid valitsuse vastavate otsustega määratud suuruses.

Kolhooside ühismajapidamise igakülgse arendamise ning ühiskondliku ja isiklike huvide õige kooskõlastamise huvides määravad kolhoosid kindlaks, arvestades kohalikke tingimusi, kolhoosipere isiklikus kasutuses olevate loomade arvu. Näiteks Kiievi oblasti Brovarõ rajooni Vatutini-nimelise kolhoosi põhikirja järgi võib kolhoosipere isiklikus omanduses olla elumaja, kõrvalhooned loomapidamiseks, lehm, üks noorveis, üks siga ühes põrsastega, piiramatul arvul linde ja küülikuid ning 10 mesilasperet. Isikliku abimajandi igasugune suurekspaisutamine üle põhikirjas ettenähtud piiride ei ole lubatud.

4. Artelli juhtimine ja asjaajamine

Partei ja valitsus omistavad suurt tähtsust kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisele artelli juhtimise ja asjaajamise alal. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ning kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel» näeb ette kolhoosidemokraatia ning kolhoosiliikmete üldkoosoleku ja artelli juhatuse õiguste tunduva laiendamise.

Kolhoosi juhtimise ja asjaajamise demokraatlikud alused põhinevad sellel, et põllumajanduslik artell on oma ühismajapidamist ühiselt juhtivate töötavate talupoegade vabatahtlik koondis. Põllumajandusliku artelli juhtimine põhineb: juhtimisorganite valitavusel ning iga artelliliikme õigusel valida ja olla valitud kolhoosi juhtimisorganeisse; artelli esimehe ja juhatuse aruandekohustuslikkusel üldkoosoleku ees; artelliliikmete üldkoosoleku õigusel valida ja vahetada (ümber valida) kolhoosi juhatust, esimeest ja revisjonikomisjoni enne tähtaega, milleks nad valitakse artelli põhikirja kohaselt, sel juhul, kui nad ei õigustanud kolhoosnikute usaldust;

Akmolinski oblasti Atbassari rajooni **LENINI**-nimelise kolhoosi juhtimise skeem

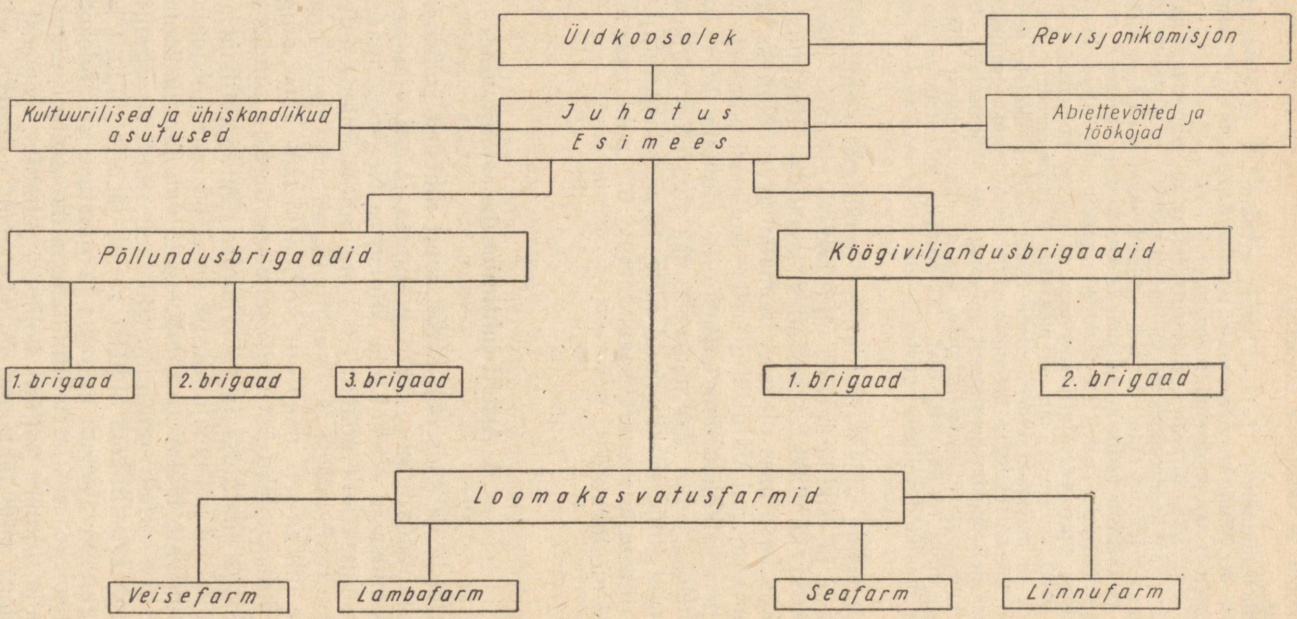

kolhoosiliikmete poolt kolhoosielu ja kolhoosi tegevuse põhiliste ja põhimõtteliste küsimuste ühisel arutamisel üldkoosolekutel ning neis küsimustes vastavate otsuste vastuvõtmisel.

Artelli juhtimise ja asjaajamise alal kolhoosnikute initsiatiivi suurendamisega ja neis õige peremehetunde kasvatamisega peab kaasnema kolhooside konkreetne ja pidev juhtimine kohalike parteija nõukogude organisatsioonide poolt, kolhoosliku tootmise ökonoomika küsimuste põhjalik tundmine nende organisatsioonide töötajate poolt ning artelli juhtimise demokraatlikest alustest range kinnipidamine.

Artelli juhtimise kõrgeimaks organiks on põllumajandusliku artelli liikmete *üldkoosolek*, kes valib artelli juhatuse ja esimehe, samuti revisjonikomisjoni.

Kiievi oblasti Brovarõ rajooni Vatutini-nimelise kolhoosi põhikirja kohaselt artelliliikmete üldkoosolek:

võtab vastu artelli põhikirja, teeb selles vajalikud muudatused ja täiendused ning valib artelli juhatuse;

vaatab läbi ja kinnitab aasta-tootmisplaani ning tulude ja kulude eelarve, artelli ja masina-traktorijaama vahel sõlmitava lepingu ning juhatuse ja revisjonikomisjoni aasta- ja pooleaasta-aruande;

määrab kindlaks kolhoosnikutele põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse plaaniülesannete ületamise eest makstava lisatöötasu suuruse ja väljaandmise korra;

määrab kindlaks mitmesuguste ühiskondlike fondide suuruse ning normipäevade järgi väljaandmisele kuuluvate saaduste hulga ja rahasummad;

teostab uute liikmete vastuvõtmist ja artellist väljaheitmist;

määrab kindlaks õueaiamaade suuruse;

määrab kindlaks normipäevade miinimumi aastaperioodide viisi;

kinnitab kolhoosi sisekorra eeskirjad.

Kolhoosnikute üldkoosolek loetakse otsusevõimeliseks, kui sellest võtab osa vähemalt kaks kolmandikku artelliliikmetest. Üldkoosoleku otsused võetakse vastu lihthäälteenamusega, lahtisel hääletamisel.

Vatutini-nimeline kolhoos asub kahes asustatud punktis. Sageli pole võimalik üldkoosolekut kokku kutsuda. Seepärast on kolhoosielu tähtsate küsimuste operatiivseks lahendamiseks põhikirjas ette nähtud *volinikkude koosoleku* kokkukutsumine. Volinikud valitakse brigaadide, farmide ja kolhoosi teiste tootmisüksuste koosolekul paremate, kohusetundlikult töötavate ja distsiplineeritud kolhoosnikute hulgast üheks aastaks, arvestades üks volinik viie artelliliikme kohta.

Juhul kui üks või teine volinik ei õigusta kolhoosnikute usaldust, ei ilmu volinikkude koosolekutele, rikub distsipliini või töötab halvasti, võib teda igal ajal ära kutsuda ja asendada teisega.

Volinikkude koosolek kuulab ära juhatuse aruanded põllumajanduslike tööde üksikute perioodide kohta; kinnitab ülesanded brigadiridele ja lülidele põllumajanduslike tööde üksikuteks perioodideks;

arutab läbi traktorijaama ja kolhoosi vahel sõlmitud lepingu täitmise käigu; vaatab läbi ja kinnitab lepingud artelli ning organisatsioonide ja isikute vahel; vaatab läbi ja kinnitab töönormid ja hinded normipäevades; vaatab läbi ja võtab vastu otsused revisjonikomisjoni kontrollaktide põhjal.

Volinikkude koosoleku kutsub kokku juhatus. Koosolek on otsusevõimeline, kui sellest võtab osa vähemalt 75 protsenti valitud volinikkude üldarvust. Volinikkude koosolek võtab otsused vastu lihthäälteenamusega lahtisel hääletamisel.

Artelli juhatus valitakse kolhoosnikute üldkoosoleku poolt kaheks aastaks. Oma tegevuse ajal on ta aruandekohustuslik artelliliikmete üldkoosoleku ja volinikkude koosoleku ees, kellele ta annab regulaarselt (vähemalt üks kord kvartalis) aru oma tööst, tootmisplaani ning tulude ja kulude eelarve täitmisest, arveldustest riigiga põllumajandussaaduste müügikohustuste alal ning muudest kolhoosielu põhiküsimustest.

Põhikirjas on määratud juhatuse kohustused artelli majapidamise planeerimise, kaadri valiku ja paigutamise jne. alal.

Oma praktilises tegevuses juhindub kolhoosi juhatus kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse otsustest kolhooside ülesehitustöö alal, vastuvõetud artelli põhikirjast ning üldkoosoleku ja volinikkude koosoleku otsustest.

Artelli töö igapäevaseks juhtimiseks valib kolhoosiliikmete üldkoosolek kaheks aastaks *artelli esimehe*, kes on ühtlasi juhatuse esimeheks. Esimees on kohustatud juhatuse kokku kutsuma vähemalt 2 korda kuus.

Juhatuse ja tema poolt määratud ameti-isikute tegevuse üle süstemaatilise ühiskondliku kontrolli teostamiseks valib kolhoosnikute üldkoosolek kaheks aastaks *revisjonikomisjoni*. Revisjonikomisjon teostab revideerimisi neli korda aastas. Revideerimisaktid kinnitab kolhoosnikute üldkoosolek või volinikkude koosolek. Oma tegevusest annab revisjonikomisjon aru kolhoosnikute üldkoosolekule ja volinikkude koosolekule.

Partei mõistab hukka kolhoosidemokraatia rikkumise kahjuliku praktika, kolhoosidele üldiste organisatsiooniliste vormide ja majanduslike normatiivide pealesundimise, mis ei vasta konkreetsetele tootmistingimustele ega majapidamise arenemistasemele, nagu näiteks brigaadide ja lülide organiseerimise, töönormide ja tööhinnete (normipäevades) määramise, brigadiride ja teiste ameti-isikute kohustuste kindlaksmääramise ja juhtimisaparaadi kujundamise skeemide alal. Kõik need ja muud sarnased küsimused peavad lahendama kolhoosnikud ise, arvestades kohalikke konkreetseid olusid.

Kaubatoodangu mahu riiklike ülesannete alusel peavad kolhoosid ise planeerima ühismajapidamise arendamise, otsustama õueaiamaade suuruse ja nende eraldamise korra küsimuse, kolhoosipere isiklikus omanduses olevate loomade arvu ja kolhoosi karjamaade kasutamise korra küsimuse, määrama kindlaks normipäe-

vade miinimumi, otsustama kolhoosist väljaheitmise, tulude jaotamise, avansseerimise korra ja suuruse, brigaadide ja lülide organiseerimise, töönormide ja tööhinnete normipäevades kindlaksmääramise küsimusi jne.

Kolhoosi tootmistegevuse õigel juhtimisel on suur tähtsus artelli juhtimisaparaadi läbimõeldud ülesehitusel ja kohustuste täpsel piiritlemisel ameti-isikute — artelli esimehe, tema asetäitja, põllumajanduse spetsialistide ja brigadiride vahel.

Asjaajamise juhtimine peab igas kolhoosis olema ülesehitatud läbimõeldult ja kõige õigemini. Artelli juhatuse ja esimehe, tema asetäitjate, brigadiride, loomakasvatusfarmide juhatajate ja kolhoosi teiste ameti-isikute töö peab olema suunatud ühismajandi igakülgsele tugevdamisele, kogu- ja kaubatoodangu kasvule, artelli kohustuste täitmisele riigi vastu põllumajandussaaduste varumise alal ning ühiskondlike ja kolhoosnikute isiklike huvide õigele kooskõlastamisele.

Juhtimisaparaadi konkreetne ülesehitus kolhoosides sõltub antud majandi tootmisstruktuurist ning ühismajandi üksikute tootmisharude olemasolust ja arenemise tasemest.

Vaatleme Tambovi oblasti Kirsanovi rajooni Lenini-nimelise kolhoosi ühismajapidamise struktuuri ja juhtimisaparaadi organisatsioonilist ülesehitust. Lenini-nimeline põllumajanduslik artell on suur, mitmekülgselt arenenud ja suure tootmismahuga majand. Kolhoosi ühismajapidamises on põllunduse ja produktiivloomakasvatuse kõrval arenenud ka aiandus, köögiviljakasvatus ja mesindus; on olemas mehaanikatöökoda, sepikoda, garaaž ja elektrijaam. Siin töötab rida asutusi kolhoosnikute kultuurilise ja elukondliku teenindamise alal: klubi, raamatukogu-lugemistuba, raadiosõlm, lasteaed, lastesõimed, staadion, söökla ja saun.

Kolhoosile on kinnistatud aktiga põliseks kasutamiseks 5357 ha maad; ühismajandis töötab 1000 töövõimelist kolhoosnikut, kes töötavad välja aastas üle 400 000 normipäeva.

Põllunduses, kus teravilja-, tehniliste ja söödakultuuride all on peaaegu 3000 ha, on organiseeritud 3 brigaadi, sealhulgas 2 põllundusbrigaadi ja 1 söödatootmise brigaad. Põllundusbrigaadides on moodustatud 18 lüli vaheltharitavate kultuuride viljelemiseks. Lülide juhtimisel abistavad brigadire lülivanemad, kes teevad kõiki töid ühistel alustel kolhoosnikutega. Brigadirid alluvad kolhoosi esimehele ja kolhoosi agronoomile.

Kolhoosi agronoomi peale on pandud põllunduse vahetu juhtimine, ta on vastutav aasta- ja tööplaanide (perioodide viisi) koostamise ja agrotehniliste abinõude rakendamise eest ning kontrollib nende elluviimist. Kolhoosi agronoom annab brigaadidele töökorraldused ja kontrollib nende täitmist, samuti kontrollib iga päev põllumajanduslike tööde kvaliteeti ning põllumajanduskultuuride paigutust külvikorraväljadel ja brigaadide maatükkidel, organiseerib töid põllusaaduste varumisplaani täitmiseks, kontrollib töö arvestust, samuti saagi arvestust brigaadides ja lülides.

Ühisloomakasvatus on kolhoosis kõrgesti arenenud. Kõik loomakasvatusfarmid on tõufarmid. Kolhoos müüb iga aasta riiklikule elusloomade ostu-müügikontorile palju tõunoorloomi. Veisefarmi juhib keskharidusega zootehnik, kes allub kolhoosi esimehele. Sea-, lamba- ja hobusefarme juhivad kolhoosnikud, kes on lõpetanud agro-zootehnilised kursused. Ka nemad alluvad kolhoosi esimehele.

Kolhoosis on arenenud puu- ja köögiviljandus. Aia all on üle 80 ha maad, on olemas viljapuukool. Köögivilja ja kõrvitsaliste all on üle 100 ha maad. Puu- ja köögiviljandust juhib aiandusagronoom. Köögiviljanduses on

loodud üks brigaad, puuviljanduses samuti üks brigaad. Nende brigaadide brigadirid alluvad aiandusagronoomile ja kolhoosi esimehele.

Mehaanikatöökoda juhib vahetult insener-mehaanik, kes on kolhoosi liige. Tema korralduses on autopark ja kõik mehaanikaseadmed.

Tootmis- ja elukondlikke vajadusi teenindavaid töökodasid ja asutusi juhib majandusjuhataja.

Kolhoosi tootmistegevuse organiseerimise ja artelli asjaajamise juhtimise alal kolhoosnikute initsiatiivi suurendamiseks rakendatud abinõud ei vähenda, vaid suurendavad partei-, nõukogude ja põllumajandusorganite vastutust olukorra eest kolhoosides. Partei ja valitsus nõuavad nendelt poliitilise ja organisatsioonilise töö pidevat täiustamist külas, kaadri vastutuse suurendamist olukorra eest igas kolhoosis ning kolhoosnikute loomingulise aktiivsuse tõstmist, et täielikumalt ära kasutada kolhoosikorra suuri võimalusi.

V peatükk

KOLHOOSI TOOTMISTEGEVUSE PLANEERIMINE

1. Kolhoosi tootmistegevuse plaanipärane juhtimine. Uus kord põllumajanduse planeerimisel

Rahvamajanduse arendamise plaanipärane juhtimine on üks sotsialistliku majanduse tähtsamaid eeliseid.

Töötades välja rahvamajanduse arendamise perspektiiv- ja jooksvad plaanid, määrab Nõukogude riik neis kindlaks ülesanded kõikide majandusharude kohta, abinõud majandusharude vastastikuseks kooskõlastamiseks ning kindlustab sotsialistliku tootmise kõrvalekaldumatu kasvu.

Riiklikes rahvamajandusplaanides määratakse kindlaks ülesanded ka põllumajanduse kaubatoodangu mahu osas, mis kohalike nõukogude organite kaudu viiakse iga kolhoosini. Need ülesanded on aluseks kolhoosisisesele planeerimisele, s. o. oma ühismajapidamise arendamise plaanide koostamisele kolhoosi poolt.

Kommunistlik partei toetab ja arendab igati kolhooside ja kolhoosnikute loovat initsiatiivi ühismajapidamise planeerimisel ja juhtimisel kohalikke tingimusi ja iseärasusi silmas pidades. Suur tähtsus selles suhtes on põllumajandusliku tootmise planeerimise uuel korral, mis kehtestati alates 1955. aastast.

Kuni 1955. aastani kehtinud põllumajanduse planeerimise süsteem oli ülemäära tsentraliseeritud. Igale kolhoosile määrati ülevaltpoolt kindlaks, milliseid kultuure ja kui palju on vaja külvata, missuguseid loomi ja kui palju tuleb kolhoosil pidada. Kabinettides määrati kindlaks agrotehniliste ja zootehniliste abinõude kompleks, millised teatavasti ei kannata šablooni, vaid sõltuvad täielikult konkreetsetest tootmistingimustest. Šablooniline planeerimine põhjustas põllumajanduskultuuride ebaõige paigutuse ning avaldas negatiivset mõju loomakasvatuse olukorrale.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusega 9. märtsist 1955. aastal «Põllumajanduse planeerimise praktika muutmisest» kehtestati planeerimises uus kord, mille juures on lähtealuseks kaubatoodangu maht, planeerimine aga algab vahetult kolhoosides, masina-traktorijaamades ja sovhoosides ning toimub

niisuguse arvestusega, et maksimaalselt ära kasutada kõiki kõlvikuid ning suurendada toodangut iga 100 hektari põllumajandusliku maa kohta töö ja vahendite minimaalse kuluga iga toodanguühiku kohta.

Igale kolhoosile määratakse kindlaks ülesanne põllumajandussaaduste hulga kohta, mis tuleb anda ja müüa riigile kohustuslike müüginormide alusel, naturaaltasuna masina-traktorijaamade tööde eest, riikliku kokkuostu ja kontraheerimise korras. Põllumajanduse riiklik planeerimine hõlmab järelikult mitte kõike kogutoodangut, vaid ainult kaubatoodangut.

Kogutoodang on kolhoosi poolt aasta jooksul toodetud põllumajandussaaduste üldkogus. *Kaubatoodang* on see osa kogutoodangust, mis kuulub realiseerimisele väljaspool majapidamist. Praktiliselt muutuvad kaubatoodanguks kõik need saadused, mis kolhoos annab või müüb riigile kohustuslike müüginormide alusel, naturaaltasuna masina-traktorijaama tööde eest, kokkuostu ja kontraheerimise korras, samuti saadused, mis on müüdud kooperatiivile või realiseeritud kolhoositurul.

Kaubatoodangu suhe kogutoodangusse iseloomustab *majapidamise kaubalisust.*

Peale selle, kui aasta jooksul toodetud põllumajandussaadustest teatud osa on antud või müüdud riigile, jääb suurem osa saadusi kolhoosi enese käsutusse. Planeerimise uue korra tingimustes avanevad kolhoosile avarad võimalused kasutada tootlikult, vastavalt kohalikele tingimustele, temale kinnistatud maad, olemasolevaid materiaalseid ja tehnilisi ressursse ning tööjõudu.

Lähtudes taime- ja loomakasvatussaaduste riigile andmise ülesandeist ning kolhoosi ja kolhoosnikute vajaduste kindlustamisest nende saadustega, töötab kolhoos masina-traktorijaama osavõtul välja kultuuride külviplaanid ning loomakasvatuse arendamise plaani vastavalt majapidamise konkreetsetele tingimustele, määrab oma äranägemisel kindlaks külvipindade suuruse kultuuride lõikes, samuti loomakasvatuse produktiivsuse ning loomade arvu liikide lõikes.

Kolhoosile antud riiklik ülesanne kaubatoodangu osas väljendab üldrahvalikke nõudeid kolhoosi vastu. See ülesanne tuleb tingimusteta täita nii toodangu kvantiteedi ja kvaliteedi kui ka liikide osas. Kolhoosi ühismajapidamise organiseerimine, tootmisharude struktuur ja nende arenemistase peab olema allutatud selle ülesande täitmisele.

Kolhoos peab planeerima põllumajandussaaduste iga liigi osas niisuguse tootmismahu, mis võimaldaks täielikult täita riiklikke plaaniülesandeid taime- ja loomakasvatussaaduste andmise ja müümise alal, rahuldada ühismajandi vajadusi, anda kolhoosnikutele piisaval hulgal saadusi ja raha normipäevadele. See tähendab, et kolhooside plaanid peavad lähtuma olemasolevate võimaluste maksimaalsest ärakasutamisest taime- ja loomakasvatussaaduste kõikide liikide tootmise suurendamiseks.

«Planeerimise uue korra jõud,» rõhutas N. S. Hruštšov meie maa loodepiirkonna oblastite ja autonoomsete vabariikide põllumajanduse töötajate nõupidamisel, «seisab selles, et riik kontrollib ka edaspidi põhiliste saaduste tootmist niisuguses koguses, mis on vajalik linnade ja tööstuskeskuste varustamiseks, kaubanduse jaoks ja reservide loomiseks. Ühtlasi annab põllumajanduse planeerimise praktika muutmine kolhoosnikutele laialdase initsiatiivi kolhooside kõikide võimaluste täielikumaks ärakasutamiseks vastavalt kohalikele tingimustele.»[1]

Põllumajanduse planeerimise uus kord vastab seega täielikult Nõukogude riigi, kolhooside ja kolhoosnikute huvidele, kogu meie ühiskonna huvidele. Selle korra kehtestamine suurendab kolhooside huvi ja vastutust vajalikul hulgal põllumajandussaaduste tootmise eest riigile, tähendab ka kogu nõukogude rahvale, ning tõstab kolhooside plaanipärase juhtimise uuele, kõrgemale tasemele.

2. Riigi poolt kolhoosile antav plaaniülesanne ja selle teatavaks tegemise kord

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise riiklikus plaanis, mis kinnitatakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt eeloleva aasta peale liiduvabariikide lõikes, määratakse kindlaks taime- ja loomakasvatussaaduste varumise maht ulatuses, mis kindlustab meie maa elanikkonna vajaduste rahuldamise toiduainetega ning tööstuse vajaduste rahuldamise põllumajandusliku tooraine alal. Selles plaanis kinnitatakse ka masina-traktorijaamade poolt kolhoosides tehtavate traktoritööde maht, ümberarvestatult pehmekünnile.

Oblastilise jaotusega liiduvabariikide ministrite nõukogud annavad riikliku plaani vastavad plaaniülesanded kraidele, oblastitele ja autonoomsetele vabariikidele; nende liiduvabariikide ministrite nõukogud, kus oblastilist jaotust ei ole, samuti autonoomsete vabariikide ministrite nõukogud, kraide ja oblastite täitevkomiteed aga annavad plaani rajoonidele, ning traktoritööde alal — masina-traktorijaamadele.

Põllumajanduse arendamise riikliku plaani alusel teevad rajooninõukogude täitevkomiteed hiljemalt 1. septembriks igale kolhoosile teatavaks eelseisva aasta plaaniülesande taime- ja loomakasvatussaaduste varumise mahu alal — kohustuslike müüginormide, masina-traktorijaamade tööde eest makstava naturaaltasu, kontraheerimise ja kokkuostu osas.

Näitena toome põllumajandussaaduste kaubatoodangu riigile andmise (müümise) ülesanded 1955. aastal, mis on rajooni töörahva saadikute nõukogu poolt tehtud teatavaks kolhoosile «Leninski Šljahh» Vinnitsa oblasti Vinnitsa rajoonis (tabel 26).

[1] Ajaleht «Pravda» 13. aprillist 1955. a.

Tabel 26

Põllumajandussaaduste kaubatoodangu riigile andmise (müümise) ülesanded Vinnitsa oblasti Vinnitsa rajooni kolhoosile «Leninski Šljahh» 1955. aastaks

Toodang	Mõõtühik	Kohustuslik müüginorm	Riiklik kokkuost	Kontraheerimine	Naturaaltasu	Kokku
1	2	3	4	5	6	7
Taimekasvatussaaduste toodang						
Teravili — kokku	ts	1 668	100	—	2 318	4 086
Sealhulgas:						
nisu	„	879	100	—	1 106	2 085
rukis	„	316	—	—	284	600
kaunvili	„	176	—	—	59	235
tatar	„	53	—	—	27	80
hirss	„	53	—	—	27	80
mais	„	71	—	—	109	180
muu teravili	„	121	—	—	706	287
Suhkrupeet	„	—	—	13 600	4 503	18 103
Päevalill	„	26	48	—	34	108
Taliraps	„	88	79	—	66	233
Looduslik hein	„	671	—	—	44	715
Kartul	„	895	300	—	792	1 987
Köögivili — kokku	„	1 316	819	—	63	2 198
Sealhulgas:						
kapsas	„	439	167	—	—	606
sibul	„	35	90	—	—	125
kurk	„	158	212	—	13	383
porgand	„	158	74	—	—	232
peet	„	140	134	—	—	274
tomat	„	38	142	—	50	578
Loomakasvatussaaduste toodang						
Liha — kokku	kg	14 074	12 700	—	7 239	34 003
Sealhulgas sealiha	„	7 556	—	—	—	7 556
Piim	l	54 975	40 826	—	12 553	108 356
Vill	kg	660	158	—	29,2	847,2
Munad	tk.	40 411	3 527	—	—	43 938
Suured nahad	„	53	—	—	—	53
Väikesed nahad	„	59	—	—	—	59
Seanahad	„	95	—	—	—	95

Vastavalt põllumajandussaaduste kinnitatud varumisplaanile anti 1956. aastal kolhoosidele ülesanded kaubatoodangu alal mitte ühe, vaid kahe aasta peale — 1956. ja 1957. aastaks. See lõi soodsamad tingimused põllumajandussaaduste tootmise planeerimise parandamiseks ning kolhooside majandusalase initsiatiivi avaldumiseks.

Lähtudes kolhoosidele teatatud põllumajandussaaduste varumise

ja kokkuostu plaanidest ning silmas pidades ühismajandi edasiarendamist, koostavad kolhoosid masina-traktorijaamade osavõtul põllumajanduse arendamise aastaplaanid, määrates neis kindlaks külvipinnad ja saagikuse kultuuride ning loomade arvu järgi ja nende produktiivsuse loomaliikide lõikes. Need plaanid arutatakse läbi ja kinnitatakse kolhoosnikute üldkoosolekuil.

Kolhoosnikute üldkoosolekutel vastu võetud külviplaanid kultuuride lõikes ning loomakasvatuse arendamise plaanid vaadatakse läbi rajooninõukogude täitevkomiteedes. Neil juhtudel, kui kolhoosi poolt esitatud plaan ei kindlusta temale kindlaks määratud ülesannete täitmist kohustuslike müüginormide ja masina-traktorijaamade naturaaltasu, kontraheerimise ja riikliku kokkuostu alal, soovitab rajooninõukogude täitevkomitee kolhoosidele teha plaanis vajalikud muudatused. Niisuguse korra ülesandeks on garanteerida üldrahvalike huvide silmaspidamist iga kolhoosi tootmise arendamise plaani kindlaksmääramisel.

Kolhooside poolt väljatöötatud plaanide alusel koostavad rajooninõukogude täitevkomiteed rajooni kolhooside kaupa järgneva aasta peale põllumajanduse arendamise koondplaanid, mis hiljemalt 1. oktoobriks esitatakse oblastite, kraide või vabariiklikele nõukogude organeile. Oblastite ja kraide täitevkomiteed ning autonoomsete vabariikide ministrite nõukogud on kohustatud esitama oblasti, krai või autonoomse vabariigi põllumajanduse arendamise koondplaanid liiduvabariikide ministrite nõukogudele, viimased aga omakorda esitavad liiduvabariikide põllumajanduse arendamise koondplaanid 10. novembriks NSV Liidu Riiklikule Majanduskomisjonile ning NSV Liidu Põllumajanduse Ministeeriumile.

NSV Liidu Riiklik Majanduskomisjon analüüsib ja üldistab esitatud plaane põllumajanduse arendamise kohta, kontrollib süstemaatiliselt kõigi põllumajandusharude arendamist ning põllumajandussaaduste tootmis- ja varumisplaani täitmist. Tema ülesandeks on kindlustada ka riigi poolt põllumajanduse arendamiseks suunatud tehnika, kapitaalmahutuste, energeetiliste ja teiste materiaalsete ressursside õiget jaotamist.

Kaubatoodangu ülesanne määratakse kindlaks vastavalt rahvamajanduse vajadustele põllumajandussaaduste alal ning piirkondade ja kolhooside konkreetsetele tingimustele. Põllumajandussaaduste riiklike kohustuslike müüginormide arvutamise aluseks on hektarite järgi arvutamise põhimõte. Iga administratiivse rajooni kolhooside jaoks on kehtestatud põllumajandussaaduste riiklike müügikohustuste kindlad hektarinormid. Taimekasvatussaadusi — teravilja, kartulit, köögivilja, päevalille- ja teiste õlikultuuride seemneid antakse riigile vastavate normide järgi iga hektari künnimaa kohta, loomakasvatussaadusi aga — liha, piima, villa, toornahku — vastavate normide järgi kolhoosile kinnistatud põllumajanduslike kõlvikute (põllumaa, kaasa arvatud puu- ja köögiviljaaiad, heina- ja karjamaad) iga hektari kohta. Munade ja seanahkade riiklikud müügikohustused määratakse kindlaks normide järgi

iga hektari põllumaa kohta, mille pealt arvestatakse teravilja kohustuslikud müüginormid. Põllumaade hulka arvatakse külvide, puhaskesade, söötide ja jäätmaade all olevad pindalad.

Antud administratiivse rajooni jaoks on hektarinormid tavaliselt ühesugused. Kuid nad on erinevad meie maa põllumajanduslike vööndite lõikes ning nad määratakse kindlaks looduslikke tingimusi (mullastikku, kliimat) ja põllumajandusliku tootmise spetsialiseerumist silmas pidades. Näiteks teraviljapiirkondade kolhooside jaoks on teiste piirkondadega võrreldes kindlaks määratud suhteliselt kõrged teravilja kohustuslikud müüginormid. Linnalähedaste piirkondade jaoks, mis on spetsialiseerunud piima, köögivilja ja kartuli tootmisele, on määratud nende saaduste osas kõrgemad, teravilja ja heina osas aga madalamad kohustuslikud müüginormid.

Põllumajandussaaduste kokkuost planeeritakse rajoonide ja kolhooside lõikes umbes võrdses proportsioonis kohustuslike müüginormidega. Niisugustes tingimustes on kolhoosidel, kes kasutavad maad paremini ning saavad põllumajanduslike kõlvikute iga hektari kohta rohkem saadusi, võimalus realiseerida tunduv osa toodetud saadusi üle plaani ning saada suuri täiendavaid tulusid.

Veelgi suuremal määral puudutab see tehnilisi kultuure, millede varumine toimub kontraheerimise korras. Toodangu eest, mis kolhoos on andnud üle kindlaksmääratud koguse või kontraheerimisplaani, saab ta varumisorganisatsioonilt premiaalset hinnalisandit. Nii näiteks üle kontraheerimisplaani antud suhkrupeedi eest makstakse kolhoosile premiaalset hinnalisandit 50 protsenti varumishinnast. Mõnede saaduste osas on preemia määr seda suurem, mida rohkem on antud toodangut külvipinna igalt hektarilt.

Niisugune hindade süsteem tõstab kolhooside ja kolhoosnikute materiaalset huvitatust põllumajandusliku tootmise arendamisel ning toodangu suurendamisel iga hektari kohta.

Riiklikud plaaniülesanded kolhoosidele põllumajandussaaduste andmise ja müümise kohta riigile on seega tõhusaks abinõuks, mis avaldab mõju kolhooside tootmistegevuse arendamisele. Kolhoosidele plaaniülesannete kindlaksmääramisel arvestatakse põllumajandusliku tootmise majanduslikke ja looduslikke tingimusi, ratsionaalse maaviljeluse nõudeid, olemasolevaid tööjõu ning materiaalseid ja tehnilisi ressursse. Kaubatoodang niisuguste kultuuride osas, mida kasutatakse toorainena töötlevas tööstuses, koondatakse võimalikult töötlevate ettevõtete — suhkru- ja piiritusvabrikute, konservitehaste jne. lähemasse ümbruskonda. Seejuures on vaja kindlustada igas kolhoosis külvipindade niisugune kontsentratsioonitase, mis vastab ratsionaalse maaviljeluse ja põllumajanduslike tööde õigeaegse teostamise nõuetele. Loomakasvatussaaduste kaubatoodangu plaaniülesannete kindlaksmääramisel kolhoosidele arvestatakse muude tegurite kõrval ka söödabaasi olukorda ning selle edasise tugevdamise võimalusi.

Kohalike tingimuste igakülgne arvesse võtmine võimaldab ratsionaalselt paigutada põllumajandussaaduste tootmist niisuguses ula-

tuses, mis on vajalik meie maa vajaduste rahuldamiseks, kindlustades seejuures ühiskondliku töökulu maksimaalset kokkuhoidu ning tootmise rentaabluse tõstmist.

Tõsisteks puudusteks kolhooside tootmistegevuse planeerimise praktikas on see, et mõned kohalikud töötajad püüavad piirata kolhooside initsiatiivi külvipindade kõige otstarbekohasema struktuuri, loomade arvu ja kolhoosi tootmistegevuse arendamise teiste näitajate kindlaksmääramisel, sundida kolhoosidele ülevaltpoolt peale nende ühismajapidamise struktuuri ja juhtimise konkreetsete küsimuste juba varakult valmistehtud lahendusi.

Kaugeltki mitte kõikjal ei ole kolhoosi tootmistegevuse planeerimisele kaasa tõmmatud kolhoosnikute hulki. Vähe abistavad kolhoose planeerimise organiseerimisel teaduslikud uurimisasutused ja masina-traktorijaamade spetsialistid. Paljudes kolhoosides juurutatakse aeglaselt tootmise organiseerimise progressiivseid norme ja meetodeid, mida kasutavad põllumajanduse eesrindlased. Nende puuduste kõrvaldamine võimaldab tõsta tootmistegevuse planeerimise kolhoosides veelgi kõrgemale tasemele.

3. Kolhoosisisese planeerimise organiseerimine

Kolhoosile antud riiklikud plaaniülesanded põllumajandussaaduste kaubatoodangu alal on kolhoosisisese planeerimise aluseks.

Kolhoosisisese planeerimise süsteem näeb ette igas kolhoosis ühismajapidamise arendamise jooksvate ja perspektiivplaanide, samuti põllumajanduslike tööde läbiviimise tööplaanide (operatiivplaanide) väljatöötamist ja täitmise organiseerimist.

Kolhoosisisese planeerimise ülesandeks on kindlustada kogu kolhoosi ja tema üksikute tootmisüksuste — brigaadide, brigaadide koosseisus lülide, farmide ja abiettevõtete plaanipärast tegevust selleks, et edukalt täita ja ületada riiklikke plaaniülesandeid ning igati suurendada põllumajandussaaduste toodangut põllumajandusliku maa igalt 100 hektarilt töö ja vahendite minimaalse kuluga iga toodanguühiku kohta, tõsta kolhoosnikute materiaalset heaolu.

Perspektiivne planeerimine toimub sel teel, et koostatakse kolhoosi ühismajapidamise arendamise perspektiivplaan, mis on arvestatud mitmeks aastaks.

Kolhoosi tootmis- ja finantstegevuse *jooksev (aasta-) planeerimine* toimub sel teel, et töötatakse välja:

a) kolhoosi aasta-tootmisplaan;

b) kolhoosi tulude ja kulude eelarve;

c) brigaadide, lülide ja loomakasvatusfarmide aasta-tootmisülesanded, ning organiseeritakse nende plaanide ja ülesannete täitmist.

Töö- (operatiiv-) plaanid koostatakse tootmisbrigaadide kaupa põllumajandusaasta iga põhiperioodi peale.

Kolhoosi aasta-tootmisplaanid ning ülesanded brigaadidele ja farmidele koostatakse NSV Liidu Põllumajanduse Ministeeriumi poolt

kinnitatud vormide järgi. Need vormid on näidisvormid ning kolhoosid teevad neis mitmesuguseid muudatusi ja täiendusi. Nii näiteks normipäevade kulu arvestamisel iga toodanguühiku kohta planeerivad paljud kolhoosid mitte ainult otsest, vaid ka kaudset normipäevade kulu. See võimaldab leida täiendavaid reserve normipäevade kulu vähendamiseks ja tööviljakuse tõstmiseks. Rida kolhoose koostab loomade nuumamise ja nuumkarjatamise plaane mitte kvartalite lõikes, nagu see on ette nähtud plaanivormides, vaid kuude lõikes; see muudab plaani konkreetsemaks ja operatiivsemaks ning parandab kontrolli organiseerimist plaani täitmise käigu üle.

Põllumajandussaaduste tootmine kolhoosides toimub masina-traktorijaamade ja kolhooside tootmisvahendite osavõtul. Seejuures kasvab pidevalt masina-traktorijaamade osatähtsus sedamööda, kuidas suureneb põllumajanduslike tööde tehniline varustatus ning tõuseb nende tööde mehhaniseerimistase.

Masina-traktorijaamad kui Nõukogude riigi tugipunktid kolhooside tootmistegevuse juhtimisel on väga huvitatud sellest, et plaanipäraselt ja kõrge tootlikkusega kasutada nii riiklikke kui ka kolhooside materiaalseid, tehnilisi ja tööjõuressursse ning igakülgselt tugevdada kolhooside majandust. Sellest on tingitud tihe kooskõla masina-traktorijaamade ja kolhooside planeerimistegevuses ning masina-traktorijaamade vahetu osavõtmise vajadus kolhoosisisesest planeerimisest. Selles suhtes omab suurt praktilist tähtsust:

a) masina-traktorijaamade abi kolhoosidele ühismajapidamise arendamise plaanide koostamisel ja põhjendamisel;

b) traktoritööde igakülgselt põhjendatud nõudeavalduste väljatöötamine kolhooside poolt;

c) progressiivsete agro- ja zootehniliste abinõude laialdane juurutamine kolhooside tootmistegevusse masina-traktorijaamade plaanipärase organiseerimistegevuse alusel.

Traktoritööde nõudeavalduste koostamine ning masina-traktorijaama ja kolhoosi vahelise lepingu sõlmimine on tähtsaks lüliks kolhoosi tootmistegevuse planeerimisel. Masina-traktorijaama ja kolhoosi tootmistegevuse kooskõla kindlustatakse mitte ainult aastatootmisplaanide väljatöötamise ja lepingu sõlmimisega, vaid ka põllumajanduslike tööde operatiivse juhtimise protsessis tegelikult väljakujunenud tootmistingimusi silmas pidades. Saagikuse tõstmise huvides võivad masina-traktorijaam ja kolhoos teha ning peavad tegema oma plaanides vajalikke täpsustusi ja parandusi. Kolhoosi nõudmisel ning kolhoosiga kooskõlastatult on masina-traktorijaama direktoril vajaduse korral õigus muuta masina-traktorijaama tootmisplaanis ja kolhoosiga sõlmitud lepingus ettenähtud traktoritööde üksikute liikide mahtu.

Sotsialistlik planeerimine rajaneb miljonite inimeste elavale loovale tegevusele. Kolhooside ühismajapidamise arendamise plaanide väljatöötamine peab toimuma kolhoosnikute ja põllumajanduse spetsialistide aktiivsel osavõtul. Suur tähtsus on õigeaegselt läbiviidud ettevalmistustööl.

Plaanide koostamise ettevalmistamise tähtsamateks elementideks on:

1) iga-aastane inventuur, mille juures selgitatakse välja kolhoosi materiaalsete väärtuste olemasolu ja seisukord;

2) eelmise aasta plaani täitmise analüüs, tootmisbrigaadide, brigaadide koosseisus lülide, loomakasvatusfarmide töötulemuste kriitiline läbivaatamine, positiivsete tootmiskogemuste ning kasutamata tootmisreservide väljaselgitamine;

3) töönormide täpsustamine majandi kõigis tootmisharudes ning farmides töötavate kolhoosnikute-loomakasvatajate jaoks ette nähtud loomade kinnistamisnormide täpsustamine;

4) kolhoosnikute poolt kolhoosi töö parandamiseks tehtud konkreetsete ettepanekute üldistamine, nende ettepanekute ning koostatud plaani projekti laialdane läbiarutamine tootmisnõupidamistel brigaadides ja farmides.

Kolhoosisiseste plaanide koostamise lõppetapiks on nende läbiarutamine ja kinnitamine kolhoosi liikmete üldkoosolekul.

Kolhoosisisesele planeerimisele esitatav tähtsaim nõue seisab selles, et väljatöötatavad plaanid lähtuksid olemasolevate võimaluste maksimaalsest ärakasutamisest ning põllumajandussaaduste kõikide liikide tootmise järsu suurendamise vajadusest. Praktikas esineb küllaltki tihti plaanide vähendamist, neis niisuguste toodangu näitajate kindlaksmääramist, mis on madalamad tegelikult saavutatud tasemest ning kaugeltki ei ammenda olemasolevaid võimalusi. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu oma üleskutses põllumajanduse töötajaile (1956. a. aprillis) kritiseerisid kolhooside, masina-traktorijaamade, sovhooside, rajoonide ja oblastite juhtivaid töötajaid, kes lepivad madalate plaanidega ning sageli kulutavad energiat peamiselt mitte selleks, et välja selgitada madala tootmistaseme põhjused ning määrata kindlaks konkreetsed abinõud põllumajanduse edasiviimiseks, vaid selleks, et põhjendada oma mahajäämust igasuguste objektiivsete põhjustega.

Kolhooside tootmistegevuse arendamise plaanide vähendamine tekitab tõsist kahju, takistab olemasolevate reservide väljaselgitamist ja kasutamist põllumajandussaaduste toodangu suurendamiseks. Madalate, minimaalsete plaanide täitmine ja ületamine loob näilise heaolu õhkkonna ning nõrgendab seega kolhoosnikute jõupingutusi majapidamise edasiarendamiseks.

Kolhoosisisese planeerimise kvaliteedi tõstmisel ja tootmisreservide täielikul ärakasutamisel omab suurt tähtsust progressiivsete, teaduslikult põhjendatud normatiivide (töönormid, loomade söödaratsioonid, mootorikütuse kulunormid autotranspordi töös jne.) juurutamine, teaduse ja praktika saavutuste, paremate majandite ja põllumajanduse eesrindlaste kogemuste plaanipärane juurutamine kolhooside tootmistegevusse.

4. Kolhoosisisese planeerimise süsteem

Kolhoosi perspektiivplaan

Kolhooside tootmistegevuse plaanipärane arendamine nõuab tungivalt perspektiivplaanide väljatöötamist, mis määravad kolhooside ühismajapidamise kasvu ja täiustamise mitme aasta ulatuses. Eriti on kasvanud perspektiivplaani osatähtsus põllumajanduse planeerimise uue korra tingimustes, kus kolhoos riigi huvisid silmas pidades ise otsustab oma ühismajapidamise struktuuri küsimusi ning määrab kindlaks iga saaduse tootmise mahu.

Põllumajandusettevõttes on perspektiivne planeerimine teaduslikult põhjendatud majandamissüsteemi ja tootmise ratsionaalse organiseerimise rakendamise, üksikute tootmisharude arendamise proportsionaalsuse kindlustamise vältimatu tingimus. Õigete külvikordade sisseviimist, istanduste rajamist, maaparandus- ja niisutustööde teostamist, söötade tootmise ulatust, loomakasvatus- ja teiste tootmishoonete ehitamist ning paljusid teisi küsimusi saab õigesti lahendada vaid siis, kui võetakse arvesse majapidamise arendamise lähemate aastate perspektiive.

Paljudes kolhoosides töötati ühismajapidamise arendamise perspektiivplaanid välja siis, kui toimus sisseviidatavate külvikordade agrotehniline ja majanduslik põhjendamine ning majandisisene maakorraldus.

Põllumajanduse spetsialistide osavõtul määrasid kolhoosid kindlaks taime- ja loomakasvatuse arendamise põhinäitajad külvikordade sisseviimise perioodiks ning otsustasid seejuures niisuguseid tähtsaid majapidamise organiseerimise küsimusi, nagu ühismaade kasutamine, külvikordade ja loomakasvatusfarmide paigutus majandi territooriumil, tootmisbrigaadide organiseerimine.

Paljud kolhoosid on omandanud hinnalisi kogemusi viie aasta perspektiivplaanide koostamisel. Need plaanid on neile suureks abiks maa ning materiaalsete ja tehniliste ning tööjõuressursside paremal ärakasutamisel, tootmisharude õigel kooskõlastamisel, tootmishoonete plaanipärasel ehitamisel jne.

Pärast NLKP Keskkomitee jaanuaripleenumit (1955. a.) töötati igas kolhoosis välja abinõud põllumajandusliku tootmise, peamiselt teraviljamajanduse ja loomakasvatuse arendamiseks aastaiks 1955—1960. Seejuures juhindusid kolhoosid planeerimise uuest korrast ning tegid palju olulisi muudatusi külvipindade väljakujunenud struktuuris, määrasid kindlaks loomakasvatusharude ratsionaalsema suuna, karja struktuuri jne. Selgitati välja ja rakendati tegevusse paljud seni kasutamata tootmisreservid.

Oma perspektiivplaanides käsitavad kolhoosid niisuguseid ühismajapidamise arendamise põhiküsimusi, nagu:

1) kõlvikute kasutamise parandamine, kaasa arvatud uute maade kasutusele võtmine, looduslike söödakõlvikute produktiivsuse tõstmine, maaparandus- ja niisutustööde teostamine, istanduste rajamine;

2) põhitootmisharude arenemistase planeeritava perioodi aastate kaupa (kultuuride külvipinnad ja saagikus, loomade arv ja nende produktiivsus, kogu- ja kaubatoodang, naturaal- ja rahaliste tulude jaotamine);

3) tootmise edasise kasvu ja täiustamisega seotud organisatsioonilised ja majanduslikud küsimused (külvikordade ning loomakasvatusfarmide tüübid ja paigutus, tootmisbrigaadide organiseerimine, materiaalse ja tehnilise baasi arendamine, kapitaalmahutuste iseloom ja maht jne.);

4) materiaalsete ja tööjõubilansside koostamine majapidamise plaanikindla arendamise kindlustamiseks (tööjõu, väetiste ja söötade bilanss, toodangu bilanss jne.);

5) tootmise majanduslike põhinäitajate (toodang 100 hektari põllumajandusliku maa kohta, tööviljakus, töötasu jne.) kindlaksmääramine.

Perspektiivne planeerimine aitab välja selgitada ja mobiliseerida kolhoosi tootmistegevuse reserve, kõrvaldada disproportsioone ühismajandi arengus, kasutada efektiivsemalt kolhoosi ning masina-traktorijaama põhi- ja käibevahendeid, juurutada tootmisse teaduse ja tehnika saavutusi ning eesrindlikke kogemusi.

Perspektiivse planeerimise üheks tähtsamaks positiivseks tulemuseks paljudes kolhoosides on külvipindade struktuuri parandamine. Täites NLKP Keskkomitee jaanuaripleenumi (1955. a.) otsuseid, kasutasid kolhoosid oma perspektiivplaanide koostamise praktikas laialdaselt põllumajanduskultuuride, eriti aga majandisiseste vajaduste rahuldamiseks minevate sööda- ja söödateravilja-kultuuride võrdleva majandusliku hindamise meetodit. Seejuures oli kriteeriumiks söötühikute hulk külvipinna igalt hektarilt ning iga kulutatud inimpäeva või normipäeva kohta. Sel eesmärgil kasutati kolhooside eneste ning sordivõrdluskatsete punktide andmeid. Näiteks Kurski oblasti Homutovka rajooni Kalinovka küla kolhoosis saadi 1954. aasta andmete järgi iga kulutatud normipäeva kohta söötühikuid: odra kasvatamisel — 50 sü, söödapeedi kasvatamisel — 50, kartuli kasvatamisel — 66 ja maisi kasvatamisel 270 sü. Mogiljovi oblasti Mogiljovi rajooni «Kominterni» kolhoosis näitasid arvestused, et iga kulutatud normipäeva kohta annab maisikasvatus 124 söötühikut, kaerakasvatus aga ainult 41 ja odrakasvatus — 54 sü. Niisugused võrdlevad andmed, eriti kui need hõlmavad rida aastaid, ning kõikide tootmistingimuste sügav analüüsimine andis paljudele kolhoosidele aluse kavandada ja ellu viia külvipindade ratsionaalsemat struktuuri ning suurendada selle arvel tunduvalt teravilja, loomasööda ja teiste saaduste tootmist.

Näiteks Voroneži oblasti Kalatši rajooni Tšapajevi-nimeline kolhoos nägi oma perspektiivplaanis ette suurendada 1960. aastaks teraviljakultuuride üldist külvipinda 257 ha või 15 protsendi võrra, tehes seejuures külvipindade struktuuris tõsiseid muudatusi. Saagirikkamate kultuuride külvipinda otsustas kolhoos laiendada maisil 44-lt hektarilt 1954. aastal 600 hektarini 1960. aastal, talinisul 332-lt hektarilt 500 hektarini. Väiksema saagikusega kultuuride — suvi-

nisu, odra ja kaera külvipinda kavandati vähendada ligikaudu 400 hektari võrra.

Juba perspektiivplaani elluviimise esimesel aastal laiendas kolhoos maisi külvipinda kuni 350 hektarini, parandas selle arvel tunduvalt oma söödateravilja bilanssi ning tugevdas loomakasvatuse söödabaasi. Teravilja kogusaak moodustas 1955. aastal 32 000 tsentnerit 19 900 tsentneri 1950.—1954. aastate keskmise vastu. See võimaldas kolm korda rohkem kui 1954. aastal eraldada teravilja söödafondi, valmistada iga lehma kohta 8 tonni ja iga emise kohta 3 tonni silo. Kuni 1954. aastani, kui kolhoosis ilma tema konkreetseid tingimusi arvesse võtmata šablooni järgi juurutati mitmeaastaste põldheinte külve, oli nende all 600—700 hektarit, keskmise heinasaagiga igalt hektarilt mitte üle 9 tsentneri.

Loomakasvatus kannatas söötade vähesuse all, tema arenemistase oli madal.

Külvipindade uue struktuuri tingimustes suurendas kolhoos kõikide söödaliikide, eriti aga mahlakate ja jõusöötade tootmist.

Tšapajevi-nimelise kolhoosi perspektiivplaanis on lahendatud tootmise organiseerimise, teravilja ja suhkrupeedi tootmise ning arenenud piimamajanduse, sea- ja linnukasvatuse kooskõlastamise põhiküsimused, üksikasjaliselt läbi töötatud agro- ja zootehnilised küsimused, tehtud olulisi muudatusi söödabaasi organiseerimises, külvikordade struktuuris ja farmide paigutuses. Kolhoosnikud otsustasid 1955. aastast alates sisse viia piimakarja suvise laagriviisilise pidamise koos haljaskonveieri organiseerimisega, taastada loomade kunstliku seemendamise punkt, organiseerida veiste nuumkarjatamist, saada igal aastal ühekordselt poegivailt emistelt vähemalt 400—500 põrsast, organiseerida suurt valget tõugu ja livnõ tõugu sigade tõugudevahelist ristlust, ehitada vastavad ruumid sigade nuumamiseks, organiseerida kodulindude pidamist põllul pärast teraviljade koristamist. Need ja paljud teised abinõud, mida plaanipäraselt juurutatakse kolhoosi tootmistegevusse, annavad suurt majanduslikku efekti.

Perspektiivplaanis pööras kolhoos suurt tähelepanu tootmishoonete ja silohoidlate ehitamisele. Kolhoosnikud tulid järeldusele, et loomakasvatusfarmide praegune paigutus ei ole otstarbekohane, nad on mitmes kohas laiali ja asuvad söödakülvikorrast kaugel. Kolhoos otsustas paigutada farmid söödakülvikordade lähedusse, mis vahetult piirneb looduslike karjamaadega. Plaanis on kavandatud ehitusobjektid, määratud kindlaks vajalikud kapitaalmahutused. Kolhoos pani käima kohalike ehitusmaterjalide tootmise.

Külvipindade struktuuri ja teiste tootmise organiseerimise küsimuste õige lahendamine kolhoosi perspektiivplaanis, kogu artelli liikmete kollektiivi järjekindel võitlus kindlaksmääratud plaanide elluviimise eest kindlustasid kõikide põllumajanduskultuuride tootmise suurendamise kõrge tempo, kolhoosi ja iga kolhoosipere tulude suurenemise. 1955. aastal tootis kolhoos teravilja peaaegu kaks korda, piima ja liha — poolteist korda ning mune kaks ja pool korda rohkem kui eelmisel aastal.

Kolhooside tootmistegevuse perspektiivsel planeerimisel omandatud kogemusi peab iga kolhoos täies ulatuses ära kasutama oma ühismajapidamise arendamise plaani koostamisel kuuendaks viisaastakuks. Tähtsaimaks ülesandeks niisuguste plaanide väljatöötamisel on kommunistliku partei XX kongressi poolt seatud ülesannete ennetähtaegne täitmine põllumajanduse arendamise alal.

Kolhoosi ühismajapidamise plaanikindel arendamine eeldab vastastikku seotud tootmisharude teatud kooskõla, nende bilansilist seost. Seepärast ongi perspektiivplaanide väljatöötamisel suur tähtsus tööjõu, toodangu, söötade, väetiste ning kapitaalmahutuste vajalike vahendite bilansside koostamisel.

Tööjõu bilanss koostatakse tavaliselt kuude lõikes või kõige pingelisema perioodi, näiteks kolmanda kvartali kohta. Tööjõu vaja-

dus arvestatakse välja normatiivide alusel, mis vastavad mehhaniseerimistasemele ning lähtuvad põllumajanduslike tööde teostamisest agrotehniliselt põhjendatud tähtaegadel.

Tööjõu bilansi alusel töötab kolhoos välja abinõud selleks, et ühistootmisse maksimaalselt kaasa tõmmata kolhoosi töövõimelisi inimesi, eriti põllumajanduslike tööde kõige pingelisemal perioodil, ning koostab abinõud tööjõuressursside täielikumaks ärakasutamiseks sügis- ja talveperioodil. Nendel abinõudel, samuti osa kolhoosnikute vabastamisel liigseid tööjõuressursse omavates piirkondades nende tööle asumiseks tööstuses, ehituse alal jne., on suur rahvamajanduslik tähtsus.

Söödabilanss koostatakse eraldi lauda- ja karjatamisperioodiks. Selles bilansis peegelduvad loomakasvatuse vajadused koresöötade, talviste ja suviste mahlakate söötade ning jõusöötade alal vastavalt plaaniga kindlaks määratud loomade produktiivsusele, samuti nende vajaduste katteallikad. Bilanss peab arvestama ka kolhoosnikute isiklike loomade söödavajadusi.

Söödakulu normatiivid iga looma ning loomakasvatussaaduste toodanguühiku kohta määratakse kindlaks antud piirkonna iseärasustest ja eesrindlike majandite kogemustest lähtudes, samuti kohalike teaduslike uurimisasutuste andmete alusel. Söödabilansis nähakse tingimata ette söötade kindlustusvarude moodustamine, võetakse arvesse põllunduse jäätmed, mida saab kasutada loomasöödaks, ja põllumajandussaaduste varumisel vastukaubana saadavad söödad, samuti toiduainetetööstuse jäätmed (suhkrupeedi lõigud, praak, õlleraba jm.).

Kapitaalmahutuste bilanss on vajalik selleks, et plaanipäraselt finantseerida perspektiivplaanis kavandatud kapitaaltööde — hoonete ja seadeldiste — ehitamist, niisutus- ja maaparandustööde teostamist, põllumajandusmasinate ja -riistade ning seadmete soetamist, majapidamise elektrifitseerimist jne. Bilansis arvestatakse rahaliste vahendite vajadust iga objekti kohta, samuti nende vajaduste katteallikaid.

Akumulatsioonieallikad ja kapitaalkulutuste maht laieneb kolhoosides iga aastaga. See nõuab kapitaalmahutuste plaanide igakülgset põhjendamist. Teatavasti paljud kolhoosid killustavad kapitaalmahutusteks eraldatud summasid ning küllaltki sageli venitavad tootmishoonete ja muude objektide ehitamise lõpuleviimisega; see kõik vähendab tehtud kulutuste efektiivsust. Kolhoosi tootmistegevusele tekitavad samuti kahju liialdused ehitustegevuses, ehituste ebaratsionaalne planeerimine ja paigutus, disproportsioonid üksikute tootmisharude arendamise vahel (näiteks loomakasvatuse ja söödabaasi vahel, katmik-köögiviljanduse ja avamaa-köögiviljanduse vahel). Perspektiivse planeerimise üheks ülesandeks on see, et kindlustada kapitaalmahutuste efektiivsem ärakasutamine ning alandada kulutusi iga toodanguühiku kohta.

Kaubatoodangu riikliku plaaniülesande ning oma võimaluste igakülgse arvestamise alusel määrab kolhoos aasta-tootmisplaanis kindlaks tootmise mahu, kvaliteedinäitajad, normipäevade kulu ning toodangu jaotamise ühismajapidamise iga tootmisharu osas. Plaanis, samuti lülide ja loomakasvatusfarmide tootmisülesandeis töötatakse ühtlasi välja organisatsiooniliste, agro- ja zootehniliste abinõude süsteem, mis peab kindlustama vastuvõetud tootmisprogrammi täitmise ja ületamise.

Kolhoosi aasta-tootmisplaani sisu on kõige otstarbekam käsitada ühismajapidamise põhiliste tootmisharude kaupa.

Taimekasvatuse planeerimine. Taimekasvatuse alal määrab kolhoos aasta-tootmisplaanis kindlaks:

1) abinõud kõlvikute parandamiseks;
2) iga põllumajanduskultuuri külvipinna suuruse, saagikuse ja kogusaagi;
3) külvide paigutuse külvikorraväljadel ning majandi kindlustamise seemnetega;
4) ülesanded katmik-köögiviljanduse ja istanduste osas ning kolhoosimetsade majandamise alal;
5) ülesanded väetiste kogumise ja väetamise, mürk-kemikaalide soetamise ja kasutamise alal;
6) agrotehniliste abinõude süsteemi ning kolhoosi ja masina-traktorijaama poolt põllumajanduskultuuride viljelemisel tehtavate tööde mahu.

Plaanis määratakse kindlaks normipäevade kulu põllunduses, köögiviljakasvatuses, aianduses ja viinamarjakasvatuses, samuti taimekasvatussaaduste toodangu jaotamine, tööviljakuse näitajad ning toodangu näitajad iga 100 hektari põllumaa kohta.

Aasta-tootmisplaani tähtsamaks ülesandeks on kindlaks määrata külvipindade niisugune suurus ja struktuur, et kolhoos saaks edukalt täita kohustused riigi ees kaubatoodangu osas, rahuldada ühismajapidamise vajadusi, samuti kolhoosnikute isiklikke vajadusi antud toodanguliigi alal, luua vajalikud tingimused mullaviljakuse tõstmiseks ning kolhoosi ja masina-traktorijaama tootmisvahendite ja tööjõu ühtlasemaks, tootlikumaks ärakasutamiseks.

Kõik see nõuab hoolikaid arvestusi, üksikute kultuuride kasvatamise efektiivsuse väljaselgitamist, nende võrdlevat iseloomustamist selle järgi, kui palju nad annavad toitaineid iga hektari külvipinna ja iga kulutatud tööühiku kohta, samuti teiste näitajate järgi.

Belgorodi oblasti Šebekino rajooni Andrejevi-nimelise kolhoosi juhatus võttis 1956. aasta plaani koostamisel aluseks rajooni täitevkomiteelt saadud plaaniülesande põllumajandussaaduste toodangu kohustuslike müüginormide, masina-traktorijaamade naturaaltasu, kokkuostu ja kontraheerimise kohta. 1956. aastal riigile antava ja müüdava teravilja kaubatoodangu maht oli plaaniülesande järgi 19 968 ts. Kolhoosi juhatus arvestas iga teraviljakultuuri alal välja ühiskondlike tootmisfondide — seemne-, sööda- ja kindlustusfondide loomise vajaduse. Lähtudes külvipinna suurusest, loomade arvust, seemnete külvi-

normidest ja söödateravilja vajadusest keskmiselt ühe looma kohta aastas, oli vaja selleks otstarbeks eraldada 25 332 ts teravilja, sealhulgas 20 795 ts loomasöödaks.

Edasi võeti arvesse teravilja kulu traktoribrigaadi töölistele garanteeritud miinimumi (1350 ts) väljaandmiseks ning määrati kindlaks normipäevadele antav fond, arvestusega 3 kg teravilja igale normipäevale (20 000 ts).

Ühismajandi tulude tõstmiseks pidas kolhoosi juhatus vajalikuks müüa 1540 ts teravilja komisjonikaubanduse korras.

Seega oli teravilja üldine vajadus 1956. aastal (tsentnerites):

a) müük varumise ja riikliku kokkuostu korras	19 968
b) ühiskondlikud tootmisfondid (seemne-, sööda- ja kindlustusfond)	25 332
c) garanteeritud miinimum traktoribrigaadide töötajaile	1 350
d) eraldamine kolhoosnikutele normipäevade eest	20 000
e) müük komisjonikaubanduse korras	1 540
Kokku	68 190

Tootmisplaanis kavandas kolhoos saada teravilja 69 345 ts, s. o. 1145 ts rohkem kui väljaarvestatud vajadus. Selleks määrati teraviljakultuuride külvipinna suuruseks 3082 hektarit ning nähti saagikuse plaanis ette saada igalt hektarilt keskmiselt 22,5 ts; selle põhjenduseks olid andmed eelmistel aastatel saadud saakide kohta ning kavandatud agrotehniliste abinõude süsteem.

Samal viisil arvestas kolhoosi juhatus välja vajaduse teiste põllumajandussaaduste alal. Iga põllumajandussaaduse alal nähti plaanis ette niisugune tootmise maht, mis kindlustab plaani ülesannete täitmise riigile varumise ja kokkuostu korras müüdava toodangu osas, ühismajapidamise vajaduste rahuldamise ning piisavate fondide loomise jaotamiseks normipäevadele. Ühtlasi otsiti plaani koostamisel võimalusi tootmise edasiseks laiendamiseks, et realiseerida rohkem saadusi üleplaaniliselt ning suurendada seega kolhoosi ja kolhoosnikute rahalisi tulusid.

Lähtudes taimekasvatussaaduste tootmise kavandatud mahust ning arvesse võttes majapidamise konkreetseid tingimusi, määras kolhoos kindlaks külvipindade ratsionaalsema struktuuri ning iga põllumajanduskultuuri külvipinna suuruse. Koos sellega viis ta ühtlasi läbi kasvatatavate kultuuride võrdleva hindamise, tegi kindlaks toodangu iga hektari ja iga kulutatava normipäeva kohta ning vastavalt saadud tulemustele tegi muudatusi külvipindade struktuuris, laiendades produktiivsemate kultuuride külvipinda ning piirates väiksema produktiivsusega kultuuride külvipinda.

Heina- ja jäätmaade üleskündmise ning puhaskesa mõninga vähendamise arvel suurendas kolhoos üldist külvipinda 177 hektari võrra. Kõige saagirikkama kultuuri — maisi — külvipinda suurendati 430 hektarilt 585 hektarile, peale selle laiendati haljassöödaks kasvatatava maisi külvipinda 210 hektarile 107 hektari vastu 1955. aastal. Seejuures kavatseti külvata 50 hektarit maisi järelkultuurina. Samuti suurendati talinisu külvipinda 1131 hektarilt 1336 hektarile. Vähendati külvipinda väiksema saagikusega kultuuride — kaera ja söödajuurvilja osas, mis annavad keskmiselt igalt hektarilt ja ühe kulutatud normipäeva kohta tunduvalt vähem söötühikuid kui mais, mida kasutatakse kolhoosis nii söödaks kui ka siloks.

Erinevate piirkondade ja erinevate põllumajandusvööndite tingimustes on abinõudel, mida kolhoosid rakendavad külvipinna struktuuri parandamiseks ja maade täielikumaks ärakasutamiseks, muidugi erinev iseloom. Neis kajastuvad kohalikud iseärasused ja tingimused, kuid nad kõik on suunatud põllumajandussaaduste tootmise suurendamisele ja tootmise ökonoomika parandamisele.

Kolhoosi tootmisplaani tähtsaks osaks on põllumajanduskultuuride saagikuse ja agrotehniliste abinõude rakendamise plaan.

Aastaplaanis kavandab kolhoos tähtsamad agrotehnilised abinõud, mis määravad ära põllumajandussaaduste tootmise tehno-

loogia. Plaan näeb ette: a) põllumajanduskultuuride külvide paigutuse külvikorraväljadel niisuguse arvestusega, et iga kultuur külvataks antud tingimustes kõige sobivamate eelviljade järel, kultuuride üldine vaheldumine aga kindlustaks mullaviljakuse tõstmise, kinnipidamise õigetest külvikordadest ning nende edasise täiustamise; b) abinõud sordiseemnete kasvatamiseks seemnepõldudel ning maisi hübridiseerimispõldudel, vajalikul juhul aga ka seemnete soetamiseks ja vahetamiseks; c) abinõud kohalike ja mineraalväetiste kogumiseks ja kasutamiseks ning majandi kindlustamiseks kemikaalidega põllumajanduskultuuride kahjurite, haiguste ja umbrohtude tõrjeks; d) kõikide põllumajanduslike tööde, sealhulgas masina-traktorijaama jõududega ning kolhoosi jõududega tehtavate tööde üldmaht ja teostamise tähtajad (tööpäevades).

Üksikasjalisemalt töötatakse välja agrotehniliste abinõude süsteem iga kultuuri osas brigaadide ja lülide aasta-tootmisülesannete koostamisel. Teatud mõttes on see kolhoosi agrotehniline plaan. Selle koostamisel on tähtis silmas pidada konkreetseid tootmistingimusi, hoiduda agrotehniliste abinõude šablooonilisest rakendamisest ning diferentseerida neid külvikorraväljade, brigaadide ja lülide lõikes, arvesse võttes kohalikke tingimusi. Agrotehniliste abinõude planeerimine peab kaasa aitama kogemuste varal järeleproovitud teaduse saavutuste ja eesrindliku praktika laialdasele tootmisse juurutamisele, eriti aga nende saavutuste ja kogemuste juurutamisele, mis annavad kiiret efekti saagikuse suurendamisel — töö ja vahendite minimaalsete kuludega või ka nende kulude kokkuhoidu. Agrotehniliste plaanide väljatöötamisel võetakse arvesse kohalike, antud piirkonnas asuvate teaduslike uurimisasutuste järeldusi ja ettepanekuid, antud piirkonna eesrindlike majandite ning üleliidulisest põllumajandusnäitusest osavõtjate töökogemusi.

Meie maa kagu-osa ja teiste põuapiirkondade tingimustes on suur tähtsus niiskuse kogumise ja õige kasutamise abinõudel: veeäravoolu reguleerimisel, lume ja sulamisel tekkinud vete kinnipidamisel, limaanniisutuse kasutamisel. Mittemustmulla-vööndis on põllumajanduskultuuride saagikuse tõstmine seotud orgaaniliste väetiste — sõnniku ja turba, samuti mineraalväetiste ning orgaaniliste ja mineraalväetiste segude laialdase kasutamisega, happeliste muldade lupjamisega. Köögivilja- ja piimatoodangu suurendamisel annavad siin, eriti aga linnalähedastes piirkondades, suurt efekti abinõud luhamaade täielikumaks ärakasutamiseks.

Üldistades kolhooside ja sovhooside tootmistegevuse praktikat, töötavad põllumajanduslikud teaduslikud uurimisasutused välja põllumajandusliku tootmise juhtimissüsteemi vastavalt igale meie maa loodusliku ja majandusliku piirkonna tingimustele. Teaduse järeldusi ja soovitusi maaviljeluse ja taimekasvatuse kõigi tähtsamate küsimuste kohta tuleb laialdaselt kasutada kolhooside tootmistegevuse arendamise plaanide koostamise praktikas.

Progressiivsete agrotehniliste võtete juurutamine on tihedalt seotud uue tehnikaga ja põllumajanduslike tööde komplekse mehhani-

seerimisega. Teatavasti annab maisi, päevalille, puuvilla, kartuli ja teiste rühvelkultuuride ruutpesiti külv ning mehhaniseeritud harimine suurt majanduslikku efekti ning tõstab järsult tööviljakust. T. S. Maltsevi poolt soovitatud mullaharimissüsteemi loominguline rakendamine, arvesse võttes kohalikke tingimusi, suurendab saagikust ning vähendab samuti töö- ja vahendite kulu iga toodanguühiku kohta. Nende ja paljude teiste progressiivsete meetodite laialdaseks rakendamiseks on vaja järsult parandada olemasolevate mehhanismide kasutamist, õigesti organiseerida tootmisprotsesse kolhoosides ja masina-traktorijaamade traktoribrigaadides. Teaduslikult põhjendatud agrotehniline planeerimine ning masinatehnika plaanikindel kasutamine põllutöödel loovad suuri võimalusi põllumajanduskultuuride saagikuse tõstmiseks.

Aasta-tootmisplaanis määrab kolhoos kindlaks iga kultuuri plaanilise saagikuse ning viib selle brigaadide ja lülide tootmisülesannetes iga brigaadi ja lülini.

Loomakasvatuse planeerimine. Loomakasvatusharude arendamise planeerimisel kolhoosis määratakse kindlaks:

a) kogutoodangu maht naturaalsetes näitajates;

b) loomade ja lindude arv majandusaasta lõpuks, loomade tõulisuse parandamise abinõud;

c) abinõud varumise ja riikliku kokkuostu korras müüdava lihaning piimatoodangu plaanide täitmiseks;

d) söötade vajaduse ja kulutuste plaan;

e) abinõud loomakasvatushoonete ehitamise alal ning töömahukate tööde mehhaniseerimiseks farmides.

Nagu taimekasvatuses, nii ka siin koostatakse normipäevade kulutamise ja toodangu jaotamise plaan, määratakse kindlaks tööviljakuse näitajad ning toodangu näitajad põllumajanduslike kõlvikute iga 100 hektari kohta: piim ja liha — iga 100 ha põllumaa, heina- ja karjamaa, sealiha — iga 100 ha põllumaa ning munad — iga 100 ha teraviljakultuuride külvipinna kohta.

Loomakasvatuse arendamise plaani koostamisel lahendatakse selle tootmisharu organiseerimise küsimusi kohalikest tingimustest lähtudes. Määratakse kindlaks iga loomakasvatusharu arendamise suund, majanduslikult kõige kasulikum karja struktuur, loomade poegimise tähtajad, sigade nuumamisaja kestus, loomade pidamise ja söötmise ning tootmisprotsesside mehhaniseerimise ja elektrifitseerimise ratsionaalseimad võtted ja meetodid.

Igas kolhoosis on loomakasvatuses välja kujunenud teatud suund, veise-, sea- ja lambakarja struktuur, loomade poegimiste jagunemine kuude järgi, on olemas loomapidamise ja söödabaasi organiseerimise konkreetsed kogemused. Loomakasvatuse arendamise plaani väljatöötamisel analüüsitakse igakülgselt väljakujunenud praktikat, tuuakse esile olemasolevad puudused ning selle alusel lahendatakse loomakasvatuse edasiarendamise küsimusi.

Karja struktuuri, emasloomade poegimise ja loomade realiseerimise tähtaegade kindlaksmääramisel võetakse arvesse riigile

antava ja müüdava kaubatoodangu maht ja kohustuste täitmise tähtajad, samuti antud loomakasvatusharu suund, mis on välja kujunenud vastavalt majapidamise konkreetsetele majanduslikele ja looduslikele tingimustele.

Veisefarmides sõltub tootmise organiseerimine suurel määral lehmade erikaalust karjas, remontloomade hulka mittekuuluvate noorloomade arvust ja nende realiseerimise tähtaegadest. Kui lehmade protsenti karjas tõsta, võimaldab see suurendada piimatoodangut ning tõsta kiiresti veiste arvu karja majandisisese taastootmise arvel. Linnalähedastes vööndites ja teistes piirkondades, kus veisekasvatuse peamiseks ülesandeks on täispiima tootmise suurendamine, määratakse kindlaks võimalikult suurem lehmade erikaal karjas — kuni 60 protsenti ja rohkem.

Lihakarjakasvatuse arendamise piirkondades (Kasahstani, Siberi, Alam-Volga ja Põhja-Kaukaasia stepipiirkondades ning Kaug-Ida piirkondades, kus on olemas looduslik söödabaas) on veisekarja koosseisus ülekaalus remontloomad ning selle hulka mittekuuluvad mitmesuguses vanuses noorloomad.

Seakasvatuses on suur majanduslik tähtsus sigade nuumamistüübil, nuumamise kestuse ja kalendriaegade õigel valikul. Eesrindlike kolhooside ja sovhooside praktika näitab, et suure efektiivsusega on sigade lihanuum, kus muude söötade kõrval saab kasutada ka niisuguseid odavaid söötasid nagu heinajahu, silo ja haljas karjamaasööt. Lihanuuma korral kulutatakse iga toodanguühiku kohta söötasid (söötühikutes) vähem, kuna noorsead pannakse nuumale kõige intensiivsemal kasvuperioodil; tunduvalt lüheneb nuumaperiood, mille tulemusena on vaja vähem tootmishooneid ja töökulu, samuti on seakasvatusse paigutatud vahendite käive kiirem.

On tehtud kindlaks, et sigade söötmisel teravilja ja kartulitega kulutatakse rasvanuuma korral sea eluskaalu iga kilogrammi kohta sööta ligikaudu 17 protsenti rohkem kui lihanuuma korral. Eesrindlikes majandites, kus sigade söötmiseks kasutatakse liblikõielistest taimedest valmistatud heinajahu ja haljassööta, ilmnevad lihanuuma eelised veelgi kujukamalt.

Lihanuuma on hea kooskõlastada noorte emiste kasutamisega ühekordseks poegimiseks. Niisugune moodus on majandile kasulik, sest see võimaldab saada üleskasvatamiseks vajalikul hulgal põrsaid põhiemiste minimaalse arvu juures, järelikult ka nende minimaalsete pidamiskuludega.

Ukraina Loomakasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi andmeil on ühekordselt poegivatelt emistelt saadud põrsa omahind 30 protsenti madalam põhiemiselt saadud põrsa omahinnast.

Ühisloomakasvatuse arendamise plaanis määrab kolhoos kindlaks põhilised kvaliteedinäitajad: piimatoodang iga lehma kohta, villatoodang iga lamba kohta, iga looma (nuumkarjatamisel või nuumal oleva noorlooma või täiskasvanud looma) keskmine ööpäevane kaaluiive, juurdesünd iga 100 emaslooma kohta. Nende näitajate kindlaksmääramine nõuab loomakasvatuse produktiivsust

mõjutavate põhitegurite — karja tõulise ja vanuselise koosseisu, söötadega kindlustatuse ja loomade pidamisviiside igakülgset arvestamist. Nagu teistegi tootmisharude planeerimisel, nii pole ka siin lubatav kehtestada madalaid kvaliteedinäitajaid.

Loomakasvatussaaduste kogu- ja kaubatoodangu ning loomade arvu planeerimisel kasutatakse arvestusi karja käibe kohta, s. o. mitmesuguste loomagruppide suuruse muutumise kohta planeeritava aasta kestel. Toome näitena veisekarja aastakäibe, lähtudes sellest, et loomade arv aasta algul on 500 (tabel nr. 27).

Karjakäibe koostamine kergendab loomade arvu ja lihatoodangu planeerimist, võimaldab kindlaks määrata emasloomade kasutamise astme ning loomade soetamiseks vajalikud kulud.

Suur tähtsus on abinõude väljatöötamisel liha riiklike normikohustuste ja müügiplaanide, veiste ja lammaste nuumamis- ja nuumkarjatamise plaani, sigade ja kodulindude nuumamisplaani täitmise kindlustamiseks. Niisugused plaanid koostatakse kuude või kvartalite lõikes. Nende koostamisel lähtutakse vajadusest täita liha riiklikud normikohustused kindlaksmääratud kalendriaegadeks, samuti sellest, et müüa liha riikliku kokkuostu korras ühtlaselt kogu aasta kestel. Seejuures pööratakse erilist tähelepanu sealiha riiklike normikohustuste ja müügiplaanide täitmisele esimesel poolaastal, mil veiste ja lammaste realiseerimine on suhteliselt väiksem kui teisel poolaastal.

Seatalitajaile, karjatalitajaile ja teistele loomakasvatusala töötajaile määratakse kindlaks kuuülesanded loomade nuumamiseks ja nuumkarjatamiseks, kusjuures neis ülesannetes näidatakse ära nende loomade ja kodulindude arv ja eluskaal, millised tulevad nuumale panna ja nuumalt ära võtta. Niisugune planeerimiskord kergendab süstemaatilist kontrolli loomade nuumamise üle, kindlustab lihatootmise plaanide õigeaegse täitmise kolhooside poolt ning elanikkonna häireteta varustamise lihaga.

Ühismajapidamise plaanipärasel arendamisel on eriline tähtsus söödavajaduse ja söötade kulutamise plaanil ehk söödabilansil, mis koostatakse kõigepealt ajavahemikuks antud aasta saagist kuni järgmise aasta saagini. Siin kõrvutatakse olemasolevaid söödavarusid, mis on toodetud jooksva aasta saagist, söödavajadusega plaanis kindlaks määratud loomade arvu kohta. Peale selle arvestatakse plaanis söödavajadus aasta peale ette, et põhjendada söötade tootmist järgmisel aastal.

Söödavajaduse arvestus söödabilansi koostamiseks toimub normatiivide järgi iga looma kohta loomaliikide ja -gruppide kaupa. Samuti võetakse arvesse heina kogus, mis tuleb anda riigile kohustuslike müüginormide katteks, söötade kindlustusfondi loomine ning kolhoosnikutele söötade andmine normipäevade eest.

Peale selle koostavad kolhoosid karjamaasöötade bilansi, mis on aluseks haljaskonveieri organiseerimisele loomakasvatuse vajaduste häireteta rahuldamiseks haljassöötadega. Loomade produktiivsuse tõstmiseks on äärmiselt tähtis, et söödavajaduse katmise plaan nii

Tabel 27

Veisekarja käive

Loomagrupid	Loomade arv aasta algul	Sissetulek				Väljaminek						Loomade arv aasta lõpul
		Juurdesünd	Ost		Üleminek nooremate gruppidest	Üleminek vanematesse gruppidesse	Antakse riigile	Müük		Väljaminek lisatasudeks	Loomade tapmine	
			kokku	sealhulgas tõuloomad				kokku	sealhulgas tõuloomad			
Sugupullid	5	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	5
Lehmad	215	—	—	—	45+5	—	18	—	—	—	2	245
Tiined mullikad	45	—	—	—	50+5	45	—	—	—	—	—	55
Lehmmullikad vanusega üle aasta	55	—	—	—	70	55	—	—	—	—	—	70
Lehmmullikad vanusega kuni aasta	85	—	—	—	87	75	—	15	15	—	—	82
Pull- ja härgmullikad vanusega kuni aasta ja vanemad	90	—	2	2	85	2	57	20	20	—	10	88
Juurdesünd: lehmvasikad	—	133	—	—	—	87	—	30	10	16	—	—
Juurdesünd: pullvasikad	—	132	—	—	—	85	—	40	20	7	—	—
Härjad vanusega üle 2 aasta	5	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	5
Kokku	500	265	2	2	—	—	77	105	65	23	12	550

talviseks laudaperioodiks kui ka suveperioodiks oleks tasakaalustatud mitte ainult söötühikute koguhulga, vaid ka valgusisalduse ja üksikute söödaliikide alal.

Ehituse, autotranspordi ja abiettevõtete töö planeerimine. Kolhooside ühismajapidamise pidev kasv tingib ulatuslikke ehitustöid tootmis- ning kultuuri- ja elutarbeliste hoonete rajamisel. Paljud kolhoosid on loonud ehitusmaterjalide — telliste, katusekivide jm. tootmiseks oma ettevõtted. Iga aastaga laieneb kolhooside autopark, kes peab transportima suure osa põllumajandussaadustest ja muudest veostest. Kolhoosides on tuhandeid elektrijaamu, põllumajandussaaduste töötlemise ettevõtteid (jahu- ja kruubiveskid, puu- ja köögiviljade töötlemise punktid jt.), transpordivahendite ja inventari valmistamise ja remontimise töökodasid.

Kõik need tootmisalad etendavad kolhooside ühismajapidamise tugevdamisel suurt osa ning seepärast on nende plaanipärase töö kindlustamine kolhooside tootmistegevuse planeerimise tähtsamaid ülesandeid.

Aasta-tootmisplaanis määrab kolhoos kindlaks ehitiste ja hoonete ehitamise ja remontimise tähtajad, tööde mahu põllumajandusinventari ning transpordivahendite valmistamise ja remondi alal, ehitus- ja remondimaterjalide, mootorikütte ja kütuse varumise ja soetamise alal, määrab kindlaks abiettevõtete ja autotranspordi tootmisprogrammi, jõumasinate ja elektrimootorite kasutamise.

Ehitustöid tehakse kolhoosides peamiselt kolhoosnikute eneste jõududega. Suures kollektiivmajandis on ehitustööde ulatus küllaldane selleks, et luua alalised ehitusbrigaadid. Vajalike tingimuste korral luuakse rajoonides kolhoosidevahelised (osamaksu alusel) ehitusorganisatsioonid, millede käsutusse kolhoosid annavad kvalifitseeritud ehitustöölised ning eraldavad vajalikud vahendid ehitustööde mehhaniseerimiseks.

Kolhooside ja kolhoosidevaheliste ehitusmaterjale tootvate ettevõtete organiseerimise otstarbekus sõltub antud rajooni konkreetsetest tingimustest — ehitusmaterjalide vajadusest, toorainega kindlustatusest, võimalustest organiseerida kohaliku tööstuse süsteemis ehitusmaterjalide tootmist kõrgemal tehnilisel tasemel.

Tõsist tähelepanu nõuab kolhoosi autotranspordi töö planeerimine. Kolhooside autopark suureneb iga aastaga. Autotranspordi pidamiseks ja ekspluateerimiseks teevad kolhoosid suuri kulutusi. Häired autopargi varustamises mootorikütuse ja tagavaraosadega, remonditööde ja planeerimise ning autoveoste normeerimise ja arvestuse korraldamatus põhjustab vahendite suurt ülekulu, autopargi tootmisvõimaluste puudulikku ärakasutamist.

Autotranspordi, kolhooside elektrijaamade ja põllumajandussaaduste töötlemise abiettevõtete töö alal näeb kolhoosi aasta-tootmisplaani vorm ette ainult tööde aastamahu ja normipäevade üldkulu kindlaksmääramist. Üksikasjalisemalt töötatakse kolhooside ettevõtete töö planeerimise küsimused välja iga ettevõtte tootmisüles-

annetes ning kolhoosi juhatuse poolt kinnitatavates sisekorra eeskirjades, töönormides ja normipäeva hinnetes.

Põllumajandussaaduste tootmiskulude planeerimine. Põllumajandussaaduste tootmise suurenemisega kolhoosis peab kaasnema tööning materiaalsete ja rahaliste vahendite kulu vähenemine iga toodanguühiku kohta. See võimaldab samade ressurssidega anda rohkem kogu- ja kaubatoodangut ning kiiremini tõsta kolhoosnikute materiaalset heaolu.

«Põllumajanduse juhtimise oluliseks parandamiseks,» öeldakse NLKP Keskkomitee aruandes partei XX kongressile, «tuleb pöörata meie kaadri tähelepanu ökonoomika küsimustele, töökulu vähendamisele saaduste tootmisel.» Kolhoosisisene planeerimine on kolhoosi tootmistegevuse ökonoomika parandamise võimsaks hoovaks.

Tootmisplaanis määrab kolhoos kindlaks normipäevade kulu iga tootmisharu, iga kultuuri või samalaadsete kultuuride grupi ja iga loomaliigi kohta, samuti normipäevade limiidi igale farmile ja brigaadile, brigaadi koosseisus aga tehniliste ja teiste vaheltharitavate kultuuride lülidele. Ühtlasi määratakse kindlaks normipäevade kulu iga ehitusobjekti alal, samuti majandisiseste tööde ning administratiiv- ja teenindava personali töötasu alal.

Normipäevade kulu planeerimine on suunatud normipäevade kokkuhoidmisele kolhoosides, tööviljakuse ja tootmise rentaabluse tõstmisele.

Normipäevade kulutuste plaan koostatakse põllumajanduskultuuride kindlaksmääratud külvipindade ja saagikuse ning loomakasvatuse arendamise näitajate alusel, samuti kolhoosis kehtivate töönormide ja normipäeva hinnete alusel.

Enne normipäevade kulutuste plaani koostamist täpsustatakse töönorme ja tükitööhindeid normipäevades. Kui ilmneb, et kehtivad normid on saavutatud tööviljakuse tasemega võrreldes madalad, siis kolhoosnikute üldkoosoleku otsusel neid norme suurendatakse ning määratakse nad kindlaks, võttes arvesse töötingimusi ja eesrindlike kolhoosnikute poolt saavutatud tööviljakuse taset.

Aasta-tootmisplaanis määrab kolhoos kindlaks normipäevade otsese (paljud kolhoosid aga ka kaudse) kulu saaduste (teravilja, kartuli, köögivilja, tehniliste kultuuride, sealiha, piima, villa jne.) iga tsentneri tootmiseks, samuti toodangu iga töövõimelise kolhoosniku ja kõlvikute iga 100 hektari kohta. Need näitajad iseloomustavad kolhoosi tootmistegevuse arengutaset ning tööviljakust kolhoosides.

Normipäevade kulu iga tsentneri toodangu kohta määratakse kindlaks brigaadide ja farmide aasta-tootmisülesannete alusel, kus tehakse üksikasjalised arvestused iga kultuuri ja iga loomakasvatusharu osas. Arvestuste aluseks võetakse tööde maht iga antud kultuuri alal või antud loomakasvatusharus ning kolhoosis kehtivad töönormid ja tööhinded normipäevades. Normipäevad kolhoosi ja masina-traktorijaama töötajate poolt tehtavate tööde eest arvestatakse välja eraldi.

Normipäevade kulu toodangu iga tsentneri kohta on seda väiksem, mida suurem on põllumajanduskultuuride saagikus ja loomakasvatuse produktiivsus ning mida ökonoomsemalt normipäevi kulutatakse. Normipäevade kokkuhoid aga sõltub õigete töönormide ja tükitööhinnete kehtestamisest ning tootmisprotsesside otstarbekamast organiseerimisest. Normipäevade kulu planeerimine toodangu iga tsentneri kohta stimuleerib kolhoosnikute võitlust tootmise rentaabluse tõstmise eest.

Eesrindlikes kolhoosides, kus planeerimist on hakatud hästi korraldama ning iga päev kontrollitakse plaanide täitmist, on töökulu iga toodanguühiku kohta vähenenud ühismajapidamise kõigis tootmisharudes.

Näiteks Krasnodari krai Labinski rajooni Lenini-nimelises kolhoosis kulutati 1955. aastal iga tsentneri teravilja tootmiseks 0,43 normipäeva, iga tsentneri piima tootmiseks 3,01 ja iga tsentneri päevalille tootmiseks 0,94 normipäeva. Juba mitu aastat planeerib kolhoos normipäevade kulu iga külvipinna hektari ja iga tsentneri toodangu kohta, teostab ranget kokkuhoiurežiimi ning võitleb normipäevade raiskamise vastu. Masina-traktorijaama abiga on ta komplekssselt mehhaniseerinud teraviljade tootmise ning juurutab edukalt tootmisse teaduse saavutusi ja eesrindlikke kogemusi.

Samuti väärivad tähelepanu Vinnitsa oblasti Vinnitsa rajooni kolhoosi «Leninski Šljahh» kogemused, kus plaanipäraselt rakendatakse abinõude süsteemi tööviljakuse tõstmiseks ja kulude kokkuhoiuks ning on saavutatud sel alal märkimisväärseid tulemusi. Aastail 1952—1953 suurenes kolhoosis teravilja kogutoodang 149 protsenti, suhkrupeedi kogutoodang 100 protsenti, piima kogutoodang 90 protsenti ja liha kogutoodang 307 protsenti, kulutatud normipäevade üldarv aga suurenes kõigest 17 protsenti. Siin saavutati administratiiv- ja majanduskulude märgatav vähendamine. Tööloomade pidamiseks, abi- ja remondiettevõtteis ning administratiiv- ja juhtimisaparaadile kulutatud normipäevade erikaal vähenes 18 protsendilt 1952. aastal 13,7 protsendini 1955. aastal. Kolme aasta jooksul vähendas kolhoos normipäevade kulu iga tsentneri teravilja kohta peaaegu kahekordselt ning rahaliste vahendite kulu tootmisvajadusteks 21,8 protsenti.

Tootmisplaani ning tulude ja kulude eelarve koostamisel antakse selles kolhoosis brigaadidele ja farmidele ülesanded mitte ainult kogutoodangu, vaid ka kaubatoodangu alal, peetakse rahaliste tulude arvestust, mis on saadud toodangu realiseerimisel iga brigaadi ja farmi poolt. Siin on välja töötatud ja ellu viidud abinõud autotranspordi ja elavveojõu maksimaalsemaks ärakasutamiseks, samuti materjalide ja väikeinventari kulunormid brigaadidele. Kõikides brigaadides ja farmides teostatakse ranget kokkuhoiurežiimi, võideldakse järjekindlalt kolhoosi varasse, söötadesse või muudesse kolhoosisaadustesse ebamajandusliku suhtumise vastu.

Sotsialistliku tootmise planeerimise ja organiseerimise tähtsaimaks nõudeks on elustöö ja asjastatud töö maksimaalne kokkuhoid, tööviljakuse kasvu ja toodangu omahinna alandamise kindlustamine. Põllumajanduses väljendub tööviljakuse tõus eelkõige põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomade produktiivsuse tõstmises, töökulude kokkuhoius ning nende vähendamises iga saadud toodanguühiku kohta.

Kuidas saagikuse suurenemisega töökulu toodangu iga tsentneri kohta väheneb, võime näha A. Bõkova lüli kogemustest Partei XVIII kongressi nimelises kolhoosis, mis asub Leningradi oblasti Gatšina rajoonis (tabel 28).

Tabel 28

Töökulu kapsa tootmisel A. Bõkova lülis (kaasa arvatud ka traktoritööd)

Näitajad	1952. a.	1954. a.	1954. a. protsentides 1952. a. suhtes
1. Kapsasaak (tsentnerites hektarilt) . .	180	630	350
2. Kulutatud inimpäevi kapsapõllu iga hektari kohta	69,1	89,2	129
3. Kulutatud inimpäevi iga tsentneri kapsaste kohta	0,38	0,14	37

Samal ajal, kui hektarisaak kasvas kolm ja pool korda, suurenes töökulu iga hektari kohta kõigest 29 protsenti, toodangu iga tsentneri kohta vähenes ta aga peaaegu kolmekordselt. Tööde mehhaniseerimine köögiviljanduses vähendab töökulu veelgi rohkem tööviljakuse tõusu arvel.

Põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmise efektiivsemate abinõude järjekindel juurutamine kolhooside poolt koostatud plaanide alusel parandab tunduvalt tootmise ökonoomikat. Ühtlasi peab kolhooside tootmistegevuse planeerimine kindlustama töö- ning rahaliste ja materiaalsete vahendite kulude kokkuhoidu kokkuhoiurežiimi järjekindla elluviimise teel kolhooside tootmistegevuses.

1956. aasta tootmisplaanide väljatöötamisel tegid paljud kolhoosid ära suure töö administratiiv- ja juhtiva personali koosseisude korrigeerimise, tootmise organiseerimise, töö normeerimise ja tasustamise, lüpsjate-karjatalitajate, sea- ja linnutalitajate ning põllundusbrigaadide töötajate tööpäeva tihendamise, vahendite ja materjalide mitmesuguste ebatootlike kulutuste vähendamise alal. Reas kolhoosides kaotati ära kolhoosi aseesimehe ametikoht ning koondati paljud laohoidjad, valvurid ja arvestajad. Näiteks Moskva oblasti kõikides kolhoosides, masina-traktorijaamades ja sovhoosides vabanes administratiiv- ja juhtimisaparaadi koondamise, tööpäeva tihendamise ja töönormide korrigeerimise tulemusena 15 000 aasta-töötajat, kes kasutatakse ära teistel töödel.

Suur tähtsus kulude kokkuhoidmiseks on tootmisprotsesside ratsionaalsemal organiseerimisel kolhooside farmides ja brigaadides, nagu üleminek lehmade kahekordsele lüpsmisele, automaatsöötjate kasutamisel, töömahukate tööde mehhaniseerimisel ja elektrifiitseerimisel, kompleksel mehhaniseerimisel, ruutpesiti külviviisi juurutamisel ning külvide mehhaniseeritud piki- ja ristisuunalisel harimisel, kalibreeritud, s. o. ühtlaste seemnete kasutamisel maisi külvamisel, keemiliste vahendite kasutamisel umbrohu tõrjeks ja teistel teaduse ja eesrindliku praktika poolt väljatöötatud võtete rakendamisel.

Suur tähtsus kogu kolhoosi tegevuses on tema finantsmajanduse õigel organiseerimisel. Iga aastaga kasvavad kolhooside rahalised tulud, suurenevad kulud kapitaalmahutusteks, tootmisalasteks ja kultuurilisteks vajadusteks, suurenevad normipäevadele jaotatavad rahalised vahendid, laieneb kolhoosnikute avansseerimine. Sellest, kuidas juhitakse finantsmajandust, sõltuvad ikka rohkem kolhoosi tootmistegevuse edusammud ning ühismajapidamise kasvutempo.

Kolhoosi finantsplaaniks on tema tulude ja kulude aasta-eelarve. Eelarve koostatakse üheaegselt aasta-tootmisplaaniga ning see peegeldab kõikide rahaliste vahendite laekumist ja kasutamist aasta jooksul, kusjuures nii tulud kui ka kulud on jaotatud kvartalite lõikes. Paljud eesrindlikud kolhoosid planeerivad tulusid ja kulusid kuude lõikes.

Nagu kolhoosi tootmisplaan, nii ka tema tulude ja kulude eelarve suunab kolhoosi juhatuse tegevust ühismajapidamise edasise kindlustamise ja kõikide riiklike kohustuste täitmise huvides.

Kolhoosi tulude ja kulude eelarve koosneb neljast jaost:

1. Rahalised tulud ja nende jaotamine.
2. Vahendid kapitaalmahutusteks ja nende kulutamine.
3. Vahendid kultuurilisteks ja elutarbelisteks vajadusteks ja nende kulutamine.
4. Vahendid arveldusteks, nende laekumine ja kulutamine.

Eelarve esimese jao tulude osas planeeritakse kõik rahalised laekumised aasta jooksul. Nende laekumiste peamiseks allikaks kolhoosides on tulud kõikide kolhoosi tootmisharude toodangu realiseerimisest ja loomade müügist. Rahaliste tulude hulka arvatakse ka laekumised kolhoosi abiettevõtteist, kolhoosiväliste tööde eest, kolhoosnikutele kasutada antud veojõu eest, jooksva arve protsendid ning kindlustushüvitused hävinud külvide eest.

Rahaliste tulude suuruse plaanilisel kindlaksmääramisel võetakse aluseks tootmisplaani näitajad, mis määravad ära kaubatoodangu mahu ja kvaliteedi ning järelikult ka selle toodangu realiseerimisest saadavate rahaliste laekumiste suuruse. Suurte rahaliste tulude saamine sõltub otseselt põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomade produktiivsuse tõstmisest, toodangu kvaliteedi parandamisest ning täiendavate kaubatoodangut andvate tootmisharude arendamisest.

Põllumajandussaaduste riiklikud varumis- ja kokkuostuhinnad on kehtestatud nende saaduste kvaliteedist lähtudes. Need hinnad stimuleerivad sordiseemnete, kõrgenumbrilise linakiu, suurema õlisisaldusega päevalilleseemnete, kõrgema tärklisesisaldusega (tööstleva tööstuse piirkondades) kartulite, peen- ja poolpeenvilla, parema toitumusega loomade, varajase ja kõrge kvaliteediga köögivilja jne. tootmist. Nii on suure õlisisaldusega päevalilleseemnete varumishind 50 protsenti ja kokkuostuhind 10 protsenti kõrgem kui vastavad hinnad tavaliste seemnesortide eest. Eelarve koostamisel

selgitatakse välja ja võetakse arvesse kõik need tulude suurendamise allikad.

Tulude ja kulude eelarve koostamisel tehakse abiarvestusi, lähtudes põllumajandussaaduste kehtestatud hindadest, tulumaksu määradest, kindlustusmaksetest ja teistest andmetest.

Sverdlovski oblasti Talitsa rajooni Budjonnõi-nimelise kolhoosi juhatus määras 1956. aasta tulude ja kulude eelarve koostamisel kindlaks, et rahalised tulud taime- ja loomakasvatussaaduste realiseerimisest moodustavad 1 813 900 rubla, sealhulgas:

teraviljakultuuride toodang	75 200	rbl.
köögiviljakasvatuse „	191 800	„
kartulikasvatuse „	370 700	„
aiandussaaduste „	9 000	„
heinakasvatuse „	1 400	„
Kokku rahalised laekumised taimekasvatusest	648 100	rbl.
piimafarmide toodang	557 200	rbl.
seafarmi „	461 300	„
lambafarmi „	12 000	„
linnufarmi „	82 400	„
hobusefarmi „	30 000	„
karusloomade farmi toodang	22 400	„
mesinduse toodang	500	„
Kokku rahalised laekumised loomakasvatusest	1 165 800	rbl.

Peale selle saab kolhoos 114 700 rubla abiettevõtetest, kolhoosiväliste tööde eest ja muude laekumiste arvel.

Kõik need summad moodustavadki eelarve esimese jao tulude osa.

Eelarve *kulude osa* näeb kõigepealt ette artelli rahaliste kohustuste täitmist riigi ees (tulumaks, kindlustusmaksud, laenude tasumine pankadele). Tähtsaks kuluartikliks on tootmiskulud, s. o. rahalised kulutused ehitiste ja inventari jooksvaks remondiks, mineraalväetiste ja põllumajanduskultuuride kahjurite tõrjevahendite soetamiseks, mootorikütuse ja määrdeõlide ostmiseks, masina-traktorijaamade poolt tehtud tööde eest tasumiseks rahas, väljastpoolt palgatud spetsialistidele töötasu maksmiseks, väikeinventari soetamiseks jne.

Nagu kogu kolhoosi majandusliku tegevuse, nii ka tootmiskulude planeerimisel tuleb kindlustada ühisvahendite ranget säästlikkust ja kokkuhoidu. Eesrindlike kolhooside kogemused näitavad, et niisugused abinõud, nagu täpse arvestuse sisseseadmine ja isikliku vastutamatuse likvideerimine väikeinventari kasutamisel, oma ehitustööliste kaadri ettevalmistamine, materjalide progressiivsete kulunormide kehtestamine võimaldavad kolhoosidel tootmiskulusid tunduvalt vähendada. Samal ajal aga niisuguseid kulutusi, nagu kulud mineraalväetiste soetamiseks ja muud tootmise intensiivistamisega seotud kulud, on otstarbekas suurendada, sest saakide suurenemine tasub selle täielikult ära.

Eelarves näidatakse administratiiv- ja majanduskulude suurus (palgalise administratiiv- ja juhtiva personali töötasu, kantselei-, posti- ja telegraafi- ning muud kulud). Selleks otstarbeks võib kolhoos kulutada kõige rohkem kaks protsenti rahalistest tuludest.

Edasi näeb eelarve ette eraldamised rahalistest tuludest jagamatu fondi täiendamiseks ja kultuurilisteks vajadusteks, osa rahaliste tulude eraldamise tootmisvajadusteks aasta algul ja kolhoosnikute avansseerimiseks. Eelarve määrab kindlaks rahalised vahendid, mis kuuluvad normipäeva tasuna väljamaksmisele kolhoosnikutele ja traktoribrigaadi töötajatele.

Teatavasti toimub akumulatsioon kolhoosis naturaalses ja rahalises vormis. Jättes kõrvale realiseerimisprotsessi, leiab kolhoosis aset omatootmise arvel toimuv põhi- ja käibevahendite juurdekasv naturaalses väljenduses (täiskasvanud loomade ja noorloomade, samuti nuumal olevate loomade juurdekasv, kandeealiste puuvilja- ja marjaistanduste, seemne-, sööda- ja orgaaniliste väetiste varude ning lõpetamata toodangu juurdekasv). Rahaline akumulatsioon toimub jooksva aasta rahalistest tuludest eraldamiste teel jagamatu fondi täiendamiseks. Teatud osa neist eraldamistest läheb kulunud tootmisvahendite taastamiseks, ülejäänud osa aga kolhoosi omandi edasiseks laiendamiseks.

Jagamatu fondi täiendamiseks eraldavad kolhoosid kõikidest rahalistest tuludest 15—20 protsenti. Nende eraldamiste kasutamine koos teiste kapitaalmahutusteks määratud vahenditega planeeritakse eelarve teises jaos.

1956. aasta eelarve kulude-osa koostamisel Sverdlovski oblasti Talitsa rajooni Budjonnõi-nimeline kolhoos tegi ühtlasi vastavad arvestused ning määras kindlaks kulude suuruse iga kuluartikli osas. Tootmisvajadusteks minevate kulutuste arvestamisel peeti silmas järgmisi kulusid (rublades):

mineraalväetiste soetamiseks	8 040
maisi- ja köögiviljaseemnete ostmiseks	8 535
söötade (õlleraba, kliide, õlikookide, kombineeritud söötade, mineraalsöötade, kalamaksaõli) ostmiseks	116 360
bensiini ostmiseks	19 800
muudeks vajadusteks	124 065

Nende kulutuste arvestamisel on lähtutud tootmisplaani ülesandeist ja kehtivaist hindadest.

Eraldamised rahalistest tuludest kolhoosi ühiskondlike fondide täiendamiseks määrati kindlaks 454 600 rubla suuruses, sealhulgas (tuhandetes rublades):

jagamatu fondi täiendamiseks (20 protsenti rahalistest tuludest)	385,2
kultuurilisteks vajadusteks	48,8
kulutuste katteks uuel majandusaastal (rahaliste käibevahendite fond)	20,0

Paljud kolhoosid näevad eelarve koostamisel ette üleminevate fondide moodustamise kolhoosnikute avansseerimiseks.

Eelarves määratakse kindlaks summad, mis kuuluvad väljamaksmisele kolhoosnikutele ja mehhanisaatoritele normipäevade alusel, sealhulgas avansside andmiseks väljatöötatud normipäevadele kuude ja kvartalite kaupa.

Eelarve *teises jaos* nähakse ette kõikide jagamatu fondi rahaliste vahendite laekumine ja ka kulutamine aasta jooksul. Peale eraldamiste rahalistest tuludest võivad kapitaalmahutuste allikateks olla tulud kolhooside mittevajalike varade müügist, tulud loomade müügist paremate või tõuloomadega asendamise eesmärgil, raha-

liste vahendite jäägid kapitaalmahutuste kontol ja ehitusmaterjalide jäägid, lühi- ja pikaajalised laenud kapitaalmahutusteks.

Suur tähtsus eelarves on kapitaalmahutusteks ette nähtud kuludeartiklil. Siin nähakse ette vahendite kulu ehitiste ja hoonete rajamiseks ning kapitaalremondiks, masinate, inventari ja seadmete remondiks, masinate, töö- ja produktiivloomade, transpordiinventari ja seadmete ostmiseks, metsaistanduste rajamiseks, maaparandus- ja niisutustöödeks jne.

Need kulutused peavad olema igati põhjendatud, nende siht ja otstarve peab vastama ühismajapidamise edasiarendamise vajadustele. Kapitaalmahutused suunatakse esmajärjekorras ühismajapidamise arendamiseks: majapidamishoonete ja loomakasvatushoonete ehitamiseks, niisutus- ja kuivendusvõrkude rajamiseks, maade puhastamiseks võsast, põllukaitsemetsaribade rajamiseks, elektrijaamade ja teiste seadeldiste ehitamiseks, mis on vajalikud kolhooside ühismajapidamise edukaks arendamiseks ning kolhooside ja kolhoosnikute tulude suurendamiseks.

Majanduslikult tugevad kolhoosid, kes saavad suuri rahalisi ja naturaaltulusid, kasutavad sedamööda, kuidas kasvab nende ühismajapidamine, suure osa oma tuludest klubide, kultuurimajade, lasteaedade ja lastesõimede, sünnitusmajade ning teiste kultuuriliste ja elutarbeliste hoonete ehitamiseks, et luua kolhoosnikutele paremaid elu- ja töötingimusi kolhoositootmises.

NLKP XX kongress rõhutas oma otsuses, et praegu, kus paljude kolhooside majanduslikud võimalused on märksa suurenenud, tuleb rööbiti tootmise igakülgse laiendamisega, mis alati peab olema esiplaanil, pöörata tõsist tähelepanu elumajade, klubide, lasteasutuste ning teiste kultuuriliste ja elutarbeliste hoonete ehitamisele kolhoosides.

Budjonnõi-nimelise kolhoosi 1956. aasta eelarves nähti ette kapitaalmahutusteks 448 800 rubla, sealhulgas (tuhandetes rublades):

lambalauda ehitamiseks	18,0
vooderdatud silotranšeede ehitamiseks	18,0
kahe kaetud viljapuhastusplatsi ehitamiseks	19,5
piimatsehhi hoone ehitamiseks	16,0
klubi ehitamiseks koos sisustusega	65,0
elumajade ja ühiselamu ehitamiseks	52,0
lastesõime ruumide laiendamiseks	12,0
loomakasvatushoonete ja ladude kapitaalremondiks	17,0
masinate, jõumasinate, inventari ja seadmete kapitaalremondiks	53,0
väliselektrivõrgu remondiks	28,0

Peale selle on eelarves ette nähtud saeraami, kahe veoauto, sorteerijate, elektrimootorite ja muude seadmete soetamine.

Kõik need kulutused on tingitud ühismajapidamise vajadustest ning põhjendatud vastavate eelarvete ja projektidega.

Arvestused näitasid, et kapitaalmahutuste finantseerimiseks jääb kolhoosil oma vahenditest puudu 100 800 rubla. See summa kavatseti saada Põllumajanduspangast pikaajalise laenu korras.

Kapitaalmahutusteks kulutatavate vahendite õige planeerimine on edasiste edusammude vältimatuks tingimuseks kolhooside ühisomandi kindlustamisel.

Suuri muudatusi kolhoosisiseses planeerimises tegid Amuuri oblasti Tambovi rajooni kolhoosi «Krasnõi Orden» kolhoosnikud. Sovhooside eeskujul koostatakse selles kolhoosis 1955. aastast alates tootmisplaani ning tulude ja kulude eelarve asemel ühtset tootmis- ja finantsplaani. Iga toodanguliigi mahu kindlaksmääramisel planeeritavaks aastaks arvestatakse kolhoosis kõiki materiaalseid, rahalisi ja töökulutusi iga toodanguliigi ühiku kohta, samuti autoveoste tonn-kilomeetri, hobupäeva jne. omahinda. Kolhoosis on sisse viidud igakuine normipäevatasu, mille järgi määrataksegi kindlaks töötasule tehtavad kulutused. Tehes kindlaks kaubatoodangu mahu kõikide tema realiseerimisliikide ja -vormide kaupa (kohustuslikud müüginormid, kontraheerimine, riiklik kokkuost, müük turul) ning võttes kokku loodetava rahalise sissetuleku, võrreldakse igast toodanguliigist saadavaid tulusid planeeritavate kuludega.

Niisugune planeerimiskord võimaldab kolhoosil laialdaselt juurutada isemajandamise elemente kõikides farmides, brigaadides ja abiettevõtetes. Brigaadide, farmide, elektrijaamade, garaaži ja teiste abiettevõtete tootmisülesannetes määrab kolhoosi juhatus kindlaks mitte ainult ülesanded toodangu mahu ning limiidid materiaalsete kulutuste ja töökulu alal, vaid ka ülesanded toodangu omahinna ja toodangu realiseerimisest saadavate rahaliste tulude alal. Tänu sellele kontrollib kolhoosi juhatus rubla abil iga tootmisüksuse tööd.

1956. aastal hakkasid ühtse tootmis- ja finantsplaani järgi tööle Amuuri oblasti Tambovi rajooni kõik 18 kolhoosi ning rida kolhoose sama oblasti teistes rajoonides.

Kolhooside tootmistegevuse planeerimispraktika edasise parandamise viiside ja mooduste väljatöötamise alal pakuvad need kogemused suurt huvi.

Brigaadide, lülide ja farmide aasta-tootmisülesanded

Kolhoosi juhatus annab kindla tootmisülesande eelseisvaks aastaks igale farmile, alalisele tootmisbrigaadile ja lülile.

Farmide, brigaadide ja lülide tootmisülesannete koostamisele tõmbab kolhoosi juhatus kaasa põllumajandusspetsialistid, brigadirid, farmijuhatajad, lülivanemad ja eesrindlikud kolhoosnikud. Enne, kui hakatakse koostama brigaadide ja farmide tootmisülesandeid eelseisvaks aastaks, täpsustatakse brigaadide koosseisu ja neile kinnistatud tootmisvahendeid, et kõikide brigaadide töökoormus kolhoosis oleks kogu aasta vältel ühtlane. Seejuures pööratakse erilist tähelepanu kolhoosi tootmisbrigaadide ja masina-traktorijaama traktoribrigaadide töö õigele kooskõlastamisele.

Tootmisülesanded konkretiseerivad kolhoosi loomakasvatusfarmide ja alaliste tootmisbrigaadide ülesandeid, määravad kindlaks iga kolhoosnikute tootmiskollektiivi ülesanded eelseisvaks aas-

taks ning mobiliseerivad kolhoosnikuid plaanide edukale täitmisele ja ületamisele.

Tootmisülesannetel on suur tähtsus võitluses isikliku vastutamatuse likvideerimise eest kolhoosi tootmistegevuses. Nende ülesannete alusel toimub tootmisvahendite kinnistamine brigaadidele, agronoomiliste ja teiste abinõude diferentseerimine vastavalt brigaadide ja lülide konkreetsetele töötingimustele.

Põllundusbrigaadi aasta-tootmisülesandes näidatakse ära brigaadi koosseis, brigaadile kinnistatavad maad, tööloomad, põllumajandusinventar ja majapidamishooned. Nii kogu brigaadile kui ka igale rühvelkultuuride kasvatamiseks moodustatud lülile antakse ülesanne põllumajanduskultuuride külvamise, koristamise ja saagikuse alal ning põhiliste agrotehniliste abinõude (näiteks seemnete ettevalmistamine, väetiste varumine ja väetamine) rakendamise alal. Ülesandes määratakse kindlaks nende tööde aastaplaan, mida tuleb teha iga kultuuri osas nii masina-traktorijaama jõududega kui ka põllundusbrigaadi oma jõududega, samuti kõigi muude tööde aastaplaan (tööloomade hooldamine, puude varumine, hoburakmete parandamine jne.). Ühtlasi näidatakse ära tööde tähtajad ning selleks vajalik normipäevade ja inimpäevade kulu. Brigaadi tootmisülesandes määratakse seega iga kultuuri alal kindlaks normipäevade ja inimpäevade kulu külvipinna hektari ja toodangu iga tsentneri kohta.

Loomakasvatusfarmi aasta-tootmisülesandes näidatakse ära kogu- ja kaubatoodang, mida farmitöötajad peavad andma igas kvartalis, loomade arv, mis tuleb saavutada majandusaasta lõpuks, ning loomade produktiivsuse näitajad.

Farmile antud tootmisülesandes määratakse kindlaks iga põhitöötaja töömaht: lüpsjate-karjatalitajate osas — lehmade hooldamise, vasikate saamise ja üleskasvatamise ning piimatoodangu alal; vasikatalitajate osas — vasikate üleskasvatamise ja nende kaaluiibe alal; karjatalitajate-karjakute osas — loomade talitamise organiseerimise, loomade nuumkarjatamise ning piima väljalüpsi alal. Seafarmis antakse ülesanded loomade talitamise, põrsaste üleskasvatamise, sigade nuumamise ja nende eluskaalu juurdekasvu alal igale seatalitajale. Lambafarmides antakse ülesanded loomade talitamise, tallede üleskasvatamise, villatoodangu ja lammaste nuumkarjatamise alal brigaadidele, mis moodustatakse selles loomakasvatusharus spetsialiseeritud lambakarjade hooldamiseks.

Loomakasvatusfarmi aasta-tootmisülesandes konkretiseeritakse abinõud loomade tõuomaduste parandamiseks, kunstliku seemendamise ja tõugudevahelise ristamise rakendamiseks; siin töötatakse välja loomade paaritamis- ja kunstliku seemendamise plaan, söötade kulutamise ning zootehniliste abinõude plaan (profülaktilised süstimised, desinfitseerimised, loomade veterinaarsed järelevaatused, söötade ettevalmistamine jm.).

Brigaadidele ja loomakasvatusfarmidele ülesannete andmisel peab kolhoosi juhatus arvesse võtma konkreetseid tootmistingimusi.

Ülesanded külvipindade osas peavad vastama kõlvikute suurusele, ülesanded saagikuse alal aga peavad lähtuma mullastikutingimustest, eelviljade iseloomust, põllukaitsemetsaribade kaugusest ja teistest tingimustest. Brigaadid, kus tingimused on paremad (looduslikku viljakuse poolest paremad maad, antud kultuuri jaoks kõige sobivamad eelviljad), saavad saagikuse alal ka suurema ülesande.

Ka loomakasvatuses diferentseeritakse plaani kvaliteedilised näitajad (piima- ja villatoodang, loomade kaaluiibed jt.) ühele või teisele töötajale kinnistatud loomagruppide kaupa. Seejuures peetakse silmas loomade tõulisust, vanust, eelmiste aastate produktiivsust ning kindlustatust söötadega.

Tööplaanid

Tööplaanides, mis koostatakse põllumajandusaasta teatud perioodideks (kevadkülv, rühvelkultuuride hooldamine, kesaharimine ja heinakoristustööd; saagi koristamine, sügiskünd ja mustkesa kündmine; talvised tööd), näevad kolhoosid ette töötõu paigutuse ja tootmisvahendite (masinate, elavveojõu jne.) ärakasutamise niisuguse arvestusega, et kõik antud perioodi põllumajanduslikud tööd viia läbi edukalt, lühikese ajavahemiku jooksul ja kõrgekvaliteediliselt.

Tööplaanid koostatakse igas tootmisbrigaadis. Kolhoosi üldplaan, mis rajaneb brigaadide tööplaanidele, on konkreetseks programmiks kolhoosnikute võitluses aasta-tootmisplaani ülesannete eduka täitmise eest.

Tööplaani tähtsaim ülesanne seisab selles, et tagada kõigi antud perioodi põllumajanduslike tööde õigeaegne ja kvaliteetne läbiviimine, rakendada kolhoosipõldudel eesrindlikku agrotehnikat, õigesti kooskõlastada masina-traktorijaama traktorite ja masinate ning kolhoosi elavveojõu kasutamist, luua kõik tingimused masinatehnika kõrge tootlikkusega kasutamiseks, kindlustada brigaadides ja lülides alaline koosseis ning nende tööjõuressursside plaanikindel kasutamine.

Kolhoosid kasutavad tööplaanide mitmesuguseid vorme. Nende kõigi ühiseks jooneks on see, et neis määratakse kindlaks põllumajanduslike tööde tegemise teatud ajaline järjestikkus ning arvestatakse välja igapäevane tööjõu ja tööriistade vajadus. Tööplaanide alusel organiseerivad brigadirid tootmisprotsesse brigaadides, täpsustades plaane sõltuvalt tööde tegelikust käigust, ilmastikust ja teistest konkreetsetest tootmistingimustest.

VI peatükk

TÖÖ ORGANISEERIMINE JA TASUSTAMINE KOLHOOSIDES

1. Töö kollektiivne iseloom ja ühiskondlik töödistsipliin põllumajanduslikus artellis

Põllumajandusliku artelli ühismajapidamise aluseks on kolhoosnikute kollektiivne töö. Suures sotsialistlikus ettevõttes nagu seda on kolhoos, töötab sadu, sageli aga tuhandeid inimesi. Nende töö on organiseeritud plaanipäraselt ning see moodustab sotsialistliku ühiskonna kogutöö koostisosa.

Töö kolhoosis tehakse kolhoosi liikmete isikliku tööga. Väljastpoolt võidakse ühismajandisse tööle võtta ainult neid, kellel on erialased teadmised ja ettevalmistus (agronoomid, insenerid jt.). Ajutist tööjõudu võib palgata ainult erandjuhtudel, kui artelli liikmed ei suuda kiireid töid nõutavaks tähtajaks ära teha oma jõuga, ja nad on tööga täielikult koormatud. Samuti võib palgata ajutist tööjõudu ehitustöödele.

Kolhoosnikute tööalase aktiivsuse astmest ning nende töö õigest organiseerimisest sõltuvad kollektiivse tootmise tulemused ja artelli liikmete heaolu. Iga kolhoosniku lahutamatuks õiguseks ja kohustuseks on isiklikult oma tööga osa võtta artelli ühismajapidamisest. Kõikidel kolhoosnikutel on võrdne õigus tööle ning ühistulude teatud osa saamisele vastavalt kulutatud tööle. Ühtlasi aga nõutakse igalt töövõimeliselt kolhoosnikult, et ta võtaks oma tööga osa ühismajapidamisest ning peaks kõrvalekaldumatult kinni töödistsipliinist, ilma milleta kollektiivne tootmine on võimatu.

Kolhoosides on välja kujunenud ühiskondlik, seltsimehelik töödistsipliin, mis vastab sotsialistlike tootmissuhete iseloomule, mille tingimustes ei ole ühe inimese ekspluateerimist teise inimese poolt. Kolhooside tootmistegevuses rakendatakse töö järgi jaotamise sotsialistlikku printsiipi, mis tekitab kolhoosnikute isiklikku materiaalset huvitatust kollektiivmajapidamise arendamise vastu. Ühiskondliku ja isikliku huvitatuse ühendamine kollektiivses töös on sotsialistliku töödistsipliini aluseks ning määrab ära kolhoosnikute tööalase aktiivsuse kasvu.

V. I. Lenin õpetas, et kommunismile üleminek nõuab palju aastaid ning et sellel perioodil tuleb majandust korraldada mitte otseselt entusiasmi alusel, vaid suure revolutsiooni poolt tekitatud entusiasmi abil, isikliku huvi alusel, isemajandamise alusel.

Range kinnipidamine kolhoosnikute isikliku materiaalse huvitatuse printsiibist ühiskondlikus töös on tähtsaimaks ülesandeks kolhooside ülesehitustöös, töödistsipliini tugevdamisel ja tööviljakuse tõstmisel. Koos sellega on suur tähtsus igapäevasel organiseerimis- ja kasvatustööl, mille sihiks on likvideerida mineviku igandeid, väikeomaniku- ja ülalpidamismeeleolusid ning kolhoosnikute mahajäänud osa hooletut suhtumist kolhoosiomandisse.

Lähtudes konkreetsetest tootmistingimustest ja -ülesannetest koostab iga kolhoos sisekorra eeskirjad, mis kinnitatakse kolhoosnikute üldkoosoleku poolt. Neis määratakse kindlaks tööpäeva kord (tavaliselt hooaegade järgi) igas kolhoosi majapidamisharus, näidatakse ära ergutus- ja karistusabinõud, varade kasutamise kord ning vastutus nende säilitamise eest, töökaitse abinõud, artelli liikmete isiklike tarviduste rahuldamise kord jne.

Põllumajandusliku artelli liikmed on kohustatud rangelt hoidma ühisomandit ja riigile kuuluvaid masinaid, mis töötavad kolhoosipõldudel; töötama ausalt, alluma põhikirja nõuetele, kolhoosi liikmete üldkoosoleku ja juhatuse otsustele, kinni pidama sisekorra eeskirjadest, korralikult täitma juhatuse ja brigadiri poolt antud töö- ja ühiskondlikke ülesandeid; pidama rangelt töödistsipliini.

Tugev töödistsipliin kolhoosis on tema edasise kasvu ja tugevnemise tähtsaim tingimus. Ühisvarasse ebamajandusliku ja hooletu suhtumise eest, ilma mõjuvate põhjusteta töölt puudumise, mittekvaliteetse töö ning muude töödistsipliini rikkumiste eest on kolhooside poolt vastu võetud põhikirjades ette nähtud süüdlaste karistamine (näiteks mittekvaliteetse töö ümbertegemine, selle eest normipäevi arvestamata, hoiatus, noomitus, laitus üldkoosolekul, üleviimine madalamale töökohale, trahv kuni 5 normipäeva ulatuses jne.).

Paljud kolhoosid näevad vastuvõetud põhikirjades ja sisekorra eeskirjades ette kolhoosnikutele iga-aastaste puhkuste andmist kolhoosi kulul ning iga nädal puhkepäeva võimaldamist.

Kolhoosnikute igapäevase kasvatamise protsessis luuakse ja tugevneb kolhoosides sotsialistlik töödistsipliin. See toimub ühismajapidamise järjekindla arendamise põhimõtte, samuti töö organiseerimise ja tasustamise sotsialistlike põhimõtete elluviimise alusel.

Kolhoosi tootmistegevuses võtab plaanipäraselt ja ühiselt ühest ja samast tööprotsessist või erinevatest, kuid omavahel seotud tööprotsessidest osa palju töötajaid. Nende töö organiseerimise vormid muutuvad sedamööda, kuidas areneb kolhoosi tootmistegevus, muutuvad täiuslikumaks kasutatavad tööriistad ja masinatehnika.

Kollektiivne töö kindlustas kolhoosidele suured majanduslikud eelised juba nende ülesehitustöö esimestel aastatel, kui neil polnud

veel arenenud tehnikat ning nad kasutasid oma majapidamises peamiselt talupoegade ühistatud tööriistu. Kolhoosid kasutasid tootlikumalt ära kõlvikuid, tööloomi, põllumajanduslikku inventari ja ehitusi; rakendasid täiuslikumaid majandamismeetodeid, likvideerisid tööaja kaod, mis olid paratamatud väikeste üksiktalupidamiste tingimustes ning seotud selle killustatuse ja töö universaalse iseloomuga.

Kollektiivsed töövormid andsid võimaluse kasutada iga kolhoosniku tööd vastavalt tema kvalifikatsioonile, kogemustele ja füüsilisele jõule. Majapidamises sai võimalikuks mitmekülgsem tööjaotus. Kõik see soodustas põllumajandusliku tootmise tehnilist progressi, tööjõu täielikumat ärakasutamist, tööviljakuse tõstmist ning ühismajapidamise tugevdamist.

Kui Nõukogude riik hakkas industrialiseerimise baasil põllumajanduslikku tootmist mehhaniseerima ning varustama kolhoose masina-traktorijaamade kaudu täiuslikumate tööriistadega, ilmnesid kollektiivse töö eelised kolhoosides veelgi suuremal määral. Põllumajandussaaduste tootmises hakkas järjest suuremat osa etendama masina-traktorijaamade mehhanisaatorite kaader, kelle tööd plaanipäraselt kooskõlastatakse kolhoosnikute tööga.

Töö organiseerimisvormide arenemine kolhoosides on lahutamatult seotud majapidamise suurendamise ning mitmekülgse arendamise protsessiga, lakkamatu tehnilise progressiga põllumajanduslikus tootmises.

Põllumajanduslikus artellis spetsialiseeruvad kolhoosnikud üksikute tööde tegemisele. Siin leiab aset tööjaotus nii ühismajandi tootmisharude kui ka kutsealade järgi üksikute tootmisharude ulatuses. Iga kolhoosnik töötab alaliselt või põhiliselt teatud kindlas tootmisharus ja teeb teatud kindlaid töid, võttes seejuures muidugi arvesse tootmisharude hooajalisust. Põhilistes tootmisharudes — taimekasvatuses, loomakasvatuses, köögiviljakasvatuses ja viinamarjakasvatuses töötavad tavaliselt kolhoosnikute alalised grupid, kes on omandanud tootmiskogemusi ja vilumust teatud põllumajanduskultuuride viljelemisel, ühtede või teiste loomade pidamisel. Üksikutes tootmisharudes on samuti läbi viidud tööjaotus. Kolhooside loomakasvatuses on näiteks selgepiiriliselt välja kujunenud lüpsjate-karjatalitajate, vasikatalitajate, karjaste, lamburite, seatalitajate jne. kutsealad. Taimekasvatusharude hooajalisusest lähtudes on töö siin samuti spetsialiseeritud. Niisugune olukord aitab suurendada kolhoosnikute tootmiskogemusi. Nende kvalifikatsioon tõuseb, kasvab tööviljakus ning kasutatakse täielikumalt ära tootmisriistu ja -vahendeid.

Võimsaks kolhooside tootmistegevust edasiviivaks jõuks on sotsialistlik võistlus, kolhoosnikute loomingulise aktiivsuse kasv. Sotsialistliku võistluse edusammudes avaldub kolhoositalurahva kultuurilise ja tehnilise taseme ning kommunistliku teadlikkuse tõus.

Kolhoosid ja brigaadid kolhoosides võtavad iga aasta endale sotsialistlikke kohustusi kõrgete saakide saamise ja loomade kõrge

produktiivsuse saavutamise alal, tehnika kasutamise, ühismajapidamise arendamise ja tugevdamise, tootmise rentaabluse tõstmise alal. Kindlaksmääratud plaanide ennetähtaegseks täitmiseks ja ületamiseks selgitatakse võistluse käigus välja ja rakendatakse tegevusse tootmises seni veel kasutamata reservid.

Sotsialistliku võistluse efektiivsus sõltub sellest, kuidas parteiorganisatsioonide ja kolhooside juhatused seda võistlust juhivad. Praktikas esineb tihti juhtumeid, kus kolhooside ja brigaadide poolt võetud sotsialistlikke kohustusi ei täideta, ning võetud kohustuste täitmist süstemaatiliselt ei kontrollita, ning kusjuures ka kohustused ise pole alati konkreetsed. Võistlejate kohustustes on mõnikord väga puudulikult ära toodud tootmise majanduslikud näitajad — töökulu vähendamine toodanguühiku kohta, toodang ja tulu põllumajanduslike kõlvikute iga 100 hektari kohta jne. Paljud kolhoosid rakendavad veel puudulikult majapidamise juhtimise eesrindlikke kogemusi ning tööviljakuse tõstmise paremaid meetodeid.

Võistlus on miljonite inimeste elav üritus, nende loova initsiatiivi avaldus, mis viib edasi sotsialistlikku tootmist. Võistluse organiseerimist ei tohi asendada käraga ja miitingute pidamistega, mis ainult hukutavad selle elava ürituse. Võistlus nõuab pidevat juhtimist ning võistlevate kolhoosnikute abistamist võetud kohustuste täitmisel kolhoosi juhatuse ja spetsialistide poolt. Selleks, et võistlus oleks edukas, tuleb võetud kohustuste täitmist pidevalt kontrollida.

Kõige paremad on võistluse tulemused seal, kus parteiorganisatsioonid ja kolhooside juhatused hoolitsevad võistluse avalikkuse eest, tutvustavad laialdaselt kõiki kolhoosnikuid võistlejate saavutustega ning ergutavad eesrindlasi.

Nii on Krasnodari krai Novo-Titarovskaja rajooni Kalinini-nimelises kolhoosis kõikides brigaadides ja farmides üles pandud tahvlid sotsialistliku võistluse näitajatega, kus tuuakse regulaarselt ära võistluse kokkuvõtted; võistluse käiku valgustatakse kolhoosi suuretiraažilises ajalehes ja brigaadide seinalehtedes. Võistluse kokkuvõtteid tehakse siin iga kuu ning tähtsamate põllumajanduslike tööde lõpuleviimise puhul.

Esimesele kohale tulnud kollektiivile antakse kolhoosi rändpunalipp.

Võistluse eesrindlasi premeeritakse. Laialdaselt propageeritakse ning juurutatakse kolhoosi brigaadide ja farmide tööpraktikasse võistluses saavutatud parimaid töökogemusi. Põllumajandusspetsialistid aitavad välja töötada sotsialistliku võistluse konkreetseid kohustusi, mille juures oleks arvestatud olemasolevaid võimalusi nende kohustuste realiseerimiseks põllumajandusteaduse saavutuste laialdase kasutamisega.

Tööjõu paigutus tootmisharude kaupa ning töö organiseerimise vormid igas tootmisharus sõltuvad konkreetsetest tootmistingimustest, kasutatavate tööriistade iseloomust, mehhaniseerimise tasemest, tootmisharude paigutusest majandi territooriumil ja muudest tingimustest.

Töö õigel organiseerimisel on suur tähtsus tootmise edukal arendamisel ja tööviljakuse tõstmisel kolhoosides, nende organisatsioonilisel ja majanduslikul kindlustamisel.

Pärast seda, kui töölisklass on võtnud võimu enda kätte, õpetas V. I. Lenin, kerkib «...põhiülesandena esiplaanile kapitalismist kõrgema ühiskonnaformatsiooni loomine, nimelt: tööviljakuse tõstmine ja seoses sellega (ja selle jaoks) töö kõrgem organisatsioon.»[1]

Töö organiseerimine kolhoosides hõlmab kolhooside tootmistegevuse niisuguseid tähtsaid külgi nagu tööjõu paigutamine ja kasutamine majapidamises, isikliku vastutamatuse likvideerimine, brigaadide organiseerimine ja brigaadides lülide moodustamine rühvelkultuuride kasvatamiseks, töö normeerimine ja õige tasustamine, sisekorra eeskirjade kehtestamine ning tootmisprotsesside ratsionaalne organiseerimine ühismajapidamise igas tootmisharus.

2. Alaline tootmisbrigaad

Kolhoosnikute töö organiseerimise põhiliseks vormiks on alaline tootmisbrigaad.

Brigaadide organiseerimise põhiprintsiibid. Kolhooside ülesehitustöö esimestel aastatel moodustati põllu- ja teiste tööde tegemiseks ajutisi brigaade. Nii näiteks moodustati taimekasvatuses niitjate, külvajate jne. brigaade. Künni- ja külvitööde lõpuleviimisel saadeti need brigaadid laiali ning loodi teised brigaadid teiste järjekordsete tööde jaoks.

Ajutine brigaad, mille ülesanded piirdusid üksikute tööde tegemisega, ei rahuldanud kolhooside ratsionaalselt organiseeritud tootmistegevuse nõudeid. Saagikuse tõstmiseks oli vaja parandada mullaharimist ning tõsta kõigi põllumajanduslike tööde agrotehnilist taset. Seda võis aga saavutada ainult sel tingimusel, kui likvideerida isiklik vastutamatus maa ja teiste tootmisvahendite kasutamisel, ja kui masinatehnikat kasutada täie tootlikkusega.

Lähtudes kolhooside tootmistegevuse akuutsetest vajadustest ja paremate põllumajanduslike artellide kogemustest, näitas partei Keskkomitee oma otsuses 4. veebruarist 1932. aastal «Järjekordsetest abinõudest kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku tugevdamise alal» kätte alaliste tootmisbrigaadide organiseerimise peamised põhimõtted ning abinõud nende brigaadide tugevdamiseks.

«Töö organiseerimise tähtsaimaks lüliks kolhoosides,» on öeldud selles otsuses, «peab muutuma **brigaad.** Vastavalt paremate põllumajanduslike artellide kogemustele peab Keskkomitee otstarbekohaseks organiseerida kolhoosides brigaadid kolhoosnikute stabiilse koosseisuga selleks, et niisugused brigaadid teeksid kõiki põhilisi põllumajanduslikke töid teatud töölõikudes kogu aasta kestel. Nende brigaadide töötamise ajaks eraldab kolhoos neile vajalikud masinad, inventari ja tööloomad, millede seisukorra eest vastutab kogu

[1] V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 229.

brigaad. Kolhoosnikute normipäevatasu peab suurenema või vähenema sõltuvalt brigaadi töö edukusest.

... Ulatusliku leviku osaliseks peab saama **kolhooside** paremate **loomakasvatusfarmide** kogemuste varal kontrollitud praktika, mis seisab selles, et brigaadis töötavad kolhoosnikud hooldavad kindlat loomade gruppi ning **loomakasvatusbrigaad** ja selle koosseisu kuuluvad kolhoosnikud saavad tasu sõltuvalt oma töö tulemustest (lüpstud piima kogus, noorloomade eluskaalu juurdekasv, juurdesündide hulk jms.).»

Kolhooside ülesehitustöö praktika on kinnitanud ülalmainitud lähteprintsiipide elulisust kolhoosi brigaadi kohta.

Alaline tootmisbrigaad on saanud artellitöö organiseerimise põhiliseks vormiks seetõttu, et ta kõige täielikumalt vastab põllumajandusliku tootmise plaanipärase juhtimise, ühismaade ja kaasaegse masinatehnika ratsionaalse ärakasutamise ning maaviljeluse kultuuri tõstmise nõuetele.

Põllumajandusliku tootmise tähtsaimaks tootmisvahendiks on maa. Seepärast on loomulik, et töö organiseerimise vormid kolhoosides peavad kõigepealt likvideerima isikliku vastutamatuse maaharimisel ning looma maksimaalselt soodsad tingimused mullaviljakuse tõstmiseks ja kõrgete saakide saamiseks.

Mullaviljakuse pideva tõstmise huvid nõuavad maade pikemaajalist kinnistamist brigaadile, et see oleks huvitatud nende maade mullaviljakuse tõstmisest ning saaks rakendada vajalikke abinõusid kõlvikute kvaliteedi parandamiseks.

Alalist tootmisbrigaadi iseloomustab kolhoosnikute koosseisu ja kinnistatud maade püsivus. Põllundusbrigaadid organiseeritakse vähemalt täieliku külvikorra ajaks ning ka maa eraldatakse neile kogu külvikorra ajaks. Loomakasvatusbrigaadid organiseeritakse aga vähemalt kolmeks aastaks. Igale brigaadile kinnistab kolhoosi juhatus vajaliku inventari, majapidamishooned, tööloomad ning loomakasvatusbrigaadidele ka produktiivloomad.

Tehniline progress ja uusima masinatehnika kasutamine on kolhooside tootmistegevuse kasvu ja täiustamise otsustavaks tingimuseks. Seepärast peab kolhoosnikute töö organiseerimine vastama traktorite ja põllutöömasinate kõrge tootlikkusega kasutamise nõuetele. Kui teraviljakultuuride koristamisel sirbiga töötas teatavasti üks tööline, kes teistest sõltumata tegi kõiki tööoperatsioone, siis hobuviljaniitjaga koristamisel oli nõutav juba masinisti ning 4—6 siduja ühine töö. Teraviljakultuuride koristamine kaasaegsete kombainidega toimub aga juba paljude inimeste ühise tööna, kes teenindavad traktorit ja kombaini, veavad, kuivatavad ja puhastavad selleks vastavalt organiseeritud platsidel vilja, koristavad põhku, veavad juurde vett ja mootorikütust jne. Teraviljade koristamisel kombainidega on grupi inimeste ühine, rangelt kooskõlastatud töö saanud kohustuslikuks tingimuseks, tehniliseks vajalikkuseks.

Kolhooside tootmistegevuses kasutatavate tööriistade ja tehnika

iseloom on tähtsaks teguriks, mis määrab ära konkreetsed töö organiseerimise vormid.

Alaline tootmisbrigaad, selle koosseis nii töötajate arvu kui ka nende kvalifikatsiooni poolest, samuti brigaadile kinnistatud maade suurus peab vastama traktorite, põllumajandusmasinate ja -mehhanismide täie tootlikkusega ärakasutamise nõuetele, maaviljeluse ja loomakasvatuse ratsionaalse organiseerimise nõuetele.

Lähtudes majanduslikest nõuetest ja konkreetsetest tootmistingimustest organiseeritakse kolhoosides alalised tootmisbrigaadid, määratakse kindlaks nende suurus ja spetsialiseerumine, samuti brigaadisisese töö organiseerimise vormid.

Tootmisbrigaadide liigid ja nende suurus. Kolhoosides on levinud alalised tootmisbrigaadid, kes teenindavad üht või mitut tootmisharu. Nii on olemas põllundus-, köögiviljandus-, aiandus-, viinamarjakasvatuse, puu- ja köögiviljandus-, puuviljandus- ja viinamarjakasvatuse brigaadid, söödatootmise brigaadid, köögiviljandus-söödatootmise brigaadid, mitmesuguse erialaga loomakasvatusbrigaadid (veise-, lamba-, sea- ja linnukasvatuse alal), ehitusbrigaadid, brigaadid abiettevõtete ja autotranspordi teenindamiseks. Viimastel aastatel on paljudes kolhoosides loodud kompleksbrigaadid, mis töötavad nii taime- kui ka loomakasvatusharudes.

Alaline tootmisbrigaad on peamiselt nende kolhoosnikute töö organiseerimise vormiks, kes töötavad mõnes ühismajandi ühes tootmisharus. Sõltuvalt tootmisharu suurusest organiseeritakse üks või mitu brigaadi, kelledest igaüks koos masina-traktorijaama traktoribrigaadi töötajatega teevad kogu tööde kompleksi kuni põllumajandussaaduste valmistoodangu saamiseni.

Selleks, et ühes või teises tootmisharus organiseerida *spetsialiseerunud* alalist tootmisbrigaadi, peab sellel tootmisharul olema teatav ulatus ning see peab kindlustama tööjõu enam-vähem ühtlase ärakasutamise kogu põllumajandusaasta kestel. Ainult sel juhul on võimalik säilitada brigaadi koosseisu püsivust ning likvideerida isiklik vastutamatus, samuti küllalt täielikult ära kasutada tööjõudu ning organiseerida otstarbekat tööjaotust.

Oma olemasolu esimestel aastatel moodustasid paljud kolhoosid, kus oli vähe produktiivloomi, niinimetatud segafarme, kuhu kuulusid veised, sead ja lambad. Iga niisugust farmi teenindas üks brigaad, kuna tootmise maht polnud küllaldane eri loomaliikide järgi brigaadide organiseerimiseks.

Taimekasvatuses on ka praegu levinud brigaadid, kes töötavad kahes tootmisharus. Näiteks moodustatakse puuviljandus- ja viinamarjakasvatuse, puu- ja köögiviljandus-, köögiviljandus- ja söödatootmise ning teisi brigaade. Niisuguste brigaadide organiseerimise majanduslikuks aluseks on nõue, et oleks kindlustatud brigaadi tööjõu ühtlane koormus ning peetaks kinni peamisest põhimõttest — maade ja brigaadi tööjõu koosseisu püsivusest. Nii on tootmistingimustest sõltuvalt ühtedes kolhoosides otstarbekas organiseerida eraldi aiandusbrigaade, teistes aga kombineeritud puu- ja köö-

giviljandusbrigaade. Näiteks on Sumõ oblasti Sostka rajooni kolhoosis «Bolševik» moodustatud kombineeritud puu- ja köögiviljandusbrigaad. See on tingitud sellest, et noore puuviljaaia reavahedes kasvatatakse köögiviljakultuure. Poleks olnud otstarbekohane kinnistada üht ja sama maa-ala kahele brigaadide — köögiviljakasvatusbrigaadile ja puuviljandusbrigaadile. Ka ei oleks ainuüksi puuviljandusega tegelev brigaad olnud noores puuviljaaias töödega ühtlaselt koormatud.

Spetsiaalsed aiandusbrigaadid organiseeritakse kolhoosides, kus on puuvilja- ja marjakultuuride mitmekülgne sortiment ning viljapuukoolid, ja ainult sel tingimusel, kui on kindlustatud brigaadi töö jõu täielik ja ühtlane kasutamine.

Tootmisbrigaadide organiseerimisvormide sõltuvust kolhooside majapidamistingimustest võib näha söödatootmisbrigaadide moodustamise kogemuste varal. Seni, kuni kolhoosid külvasid söödakultuure põllukülvikordades ning kasvatasid neid kultuure piiratud hulgal, ei olnud alust spetsiaalsete söödatootmisbrigaadide organiseerimiseks.

Farmilähedaste- ning niidu-karjamaa söödakülvikordade sisseviimine ja kasutuselevõtmine kolhoosides kutsus esile vajaduse organiseerida eraldi söödatootmisbrigaadid. Nendele brigaadidele kinnistatakse söödakülvikordade maa-alad, kus kasvatatakse mitmesuguseid kultuure (teravilju, mitme- ja üheaastaseid heinu heinaks, haljassöödaks ja seemneks, söödajuurvilju, silokultuure jne.). Erinevate kultuuride kasvatamine võimaldab tööjõudu ühtlasemalt ära kasutada kogu põllutööde hooaja kestel.

Söödatootmisbrigaadile kinnistatakse samuti nagu teistelegi taimekasvatusbrigaadidele ka heinamaad. Söödatootmisbrigaadi ülesandeks on sileerimine, heina- ja karjamaade parandamine, loomade kindlustamine suvisel laagriviisilisel pidamisel lisahaljassöödaga ja muud tööd. Sööda tootmise intensiivistamine ning sellest tingitud olulised muudatused majapidamise organiseerimises kutsuvad järelikult esile spetsiaalsete söödatootmisbrigaadide moodustamise. Seejuures peetakse konkreetses majandis silmas ka teisi tingimusi, nagu söödakülvikordade paigutust, nende suurust jne.

Kui on olemas mitu söödakülvikorda ning need on väikesed ja üksteisest kaugel, pole spetsiaalsete söödatootmisbrigaadide organiseerimine sageli otstarbekohane. Neil juhtudel kinnistatakse söödakülvikorrad põllundusbrigaadidele.

Kolhoosi loomakasvatuses luuakse alalised brigaadid spetsialiseeritud loomakasvatusfarmide — veise-, sea-, lamba-, hobuse- ja linnufarmide teenindamiseks. Sõltuvalt tootmise ulatusest, farmide paigutusest kolhoosi territooriumil ja muudest tootmistingimustest võidakse moodustada mitu samalaadset brigaadi igas loomakasvatusharus. Nii on rea kolhooside veisefarmides organiseeritud iseseisvad brigaadid iga 100 lehma ja vastava arvu noorloomade kohta, seafarmides iga 30—50 põhiemise kohta. Lambafarmides moodustatakse lammaste karjamaaviisilise pidamise tingimustes 2—4 ini-

mesest koosnevad lamburite brigaadid 600-pealiste ja suuremate lambakarjade hoidmiseks. Brigaadide arv sõltub lammaste arvust.

Peale spetsialiseerimise kinnistatud loomaliikide (veised, sead, lambad) järgi leiab kolhoosi loomakasvatuses aset brigaadide veelgi detailsem spetsialiseerimine. Tootmise seisukohast erinevate loomagruppide hooldamiseks organiseeritakse real juhtudel ühes ja samas farmis üksikuid brigaade lüpsikarja, karjamaanuumal olevate veisekarjade, erineva vanusega noorloomade, emiste, nuumsigade, suurte lamba- ja oinakarjade jne. hooldamiseks.

Nii on Moskva oblasti Luhhovitsõ rajooni Stalini-nimelises kolhoosis piimakarjakasvatuses organiseeritud kolm brigaadi lehmade, üks brigaad kuni 6—8-kuuliste vasikate ja üks brigaad vanemate noorloomade talitamiseks. Stavropoli krai Apanassenkovi rajooni Budjonnõi-nimelises kolhoosis on organiseeritud eraldi lamburite brigaadid sugu-uttede, nooruttede ja noorjäärade, oinaste, nuumkarjatamisel olevate lammaste ning sugujäärade hooldamiseks. Seakasvatuses on laialdaselt levinud brigaadide spetsialiseerumine põhiemiste (koos põrsastega) ja nuumsigade talitamiseks.

Loomakasvatusbrigaadide spetsialiseerimise ja nende organiseerimise küsimusi lahendatakse olenevalt konkreetsetest tootmistingimustest: loomade arvust ja karja struktuurist; loomakasvatushoonete, loomade suvelaagrite ja karjamaade paigutusest, töömahukate tööde mehhaniseerimistasemest farmides ja muudest teguritest lähtudes.

Tootmisbrigaadide suurus igas kolhoosi tootmisharus oleneb reast tingimustest. Määrav tähtsus on antud tootmisharus kasutatavate tööriistade kompleksil ja mehhaniseerimise tasemel. Võtame näiteks põllunduse. Kuna põllundusbrigaadi koosseis peab olema püsiv ning ta peab oma jõududega (koos masina-traktorijaama traktoribrigaadiga) ära tegema kõik tööd temale kinnistatud maadel, siis loomulikult ei tohi selle brigaadi koosseisus olla vähem kolhoosnikuid kui on vaja keeruka agregaadi (kombaini, keeruka peksumasina jne.) normaalseks tööks. Kui aga brigaadis on inimesi vähem kui on vaja selle agregaadi teenindamiseks ja samaaegseks kaasnevate tööde tegemiseks, siis vajab niisugune brigaad lisatööjõudu, järelikult rikutakse tema koosseisu püsivuse printsiipi.

Põhilised põllutööd tehakse kolhoosides ära masina-traktorijaamade traktoritega.

Traktoriagregaadi kõrge tootlikkusega kasutamiseks peab olema teatud suurusega tööesi. Seepärast oleks ebaõige moodustada kolhoosides väikesi põllundusbrigaade, millede maad on väikesed. Niisuguste väikeste maalappide harimisel traktorite tootlikkus langeb ning traktoritööde omahind tõuseb.

Brigaad ei tohi koosseisult olla ka liiga suur, kuna see raskendaks tema juhtimist brigadiri poolt.

Põllundusbrigaadide arvu ja suuruse kindlaksmääramisel iga kolhoosi konkreetsetes tingimustes peetakse silmas ka kolhoosnikute elukohta, brigaadi külvikorra väljade ja maade paigutust, kindlustatust tööjõuga ja muid tegureid.

Olenevalt põllumajanduslike piirkondade iseärasustest ja kolhoosi tootmistegevuse struktuurist on kolhooside ülesehitustöö praktikas välja kujunenud mitmesuguse suurusega põllundusbrigaadid. Kõige suuremad brigaadid on meie maa lõuna- ja kagu-osa stepirajoonides; kõige väiksemad — põhja- ja looderajoonides.

60—80-st inimesest koosnevad brigaadid võimaldavad meie maa ida-osa teraviljarajoonide tingimustes teenindada kombainiagregaate (valmistada ette põllud kombainiga koristamiseks, ära vedada ja töödelda vilja, koristada põllult põhku ja aganaid jne.), samuti teha koristusega samaaegseid töid rühvelkultuuride ja muude kultuuride hooldamisel.

Brigaadi niisuguse suuruse juures on iga brigaadile kinnistatud põllukülvikorra välja suuruseks tavaliselt 100—150 hektarit, mis on küllaldane selleks, et eraldada sobiva suurusega eed põlluharimiseks traktoritega.

Voroneži oblasti Talovaja rajooni Dokutšajevi-nimelises kolhoosis on kolm asustatud punkti, mis asuvad üksteisest 4—7 km kaugusel. Kohalikke tingimusi arvestades on siin sisse viidud kaks põllukülvikorda, üks söödakülvikord ja üks niisutatav külvikord, millede üldpind moodustab 2855 hektarit. Nende külvikorraväljade harimiseks on moodustatud kolm brigaadi — kaks põllundus- ja üks söödatootmisbrigaad. Iga brigaad harib neid külvikorramaid, mis piirnevad selle asustatud punktiga, kus antud brigaadi kolhoosnikud elavad. Söödatootmisbrigaadis on 60, esimeses põllundusbrigaadis 120 ja teises põllundusbrigaadis 56 töövõimelist kolhoosnikut. Peale üheteistväljase põllukülvikorra on esimesele brigaadile kinnistatud ka niisutatav külvikord 150 hektari suurusel pindalal, seepärast on selle brigaadi arvuline koosseis teiste brigaadide omast suurem. Tööjõu jaotamisel brigaadide vahel võeti arvesse mitte ainult külvikordade suurust ja asukohta, vaid ka kasvatatavate kultuuride iseloomu. Põldude kaugus vastavate brigaadide koosseisu kuuluvate kolhoosnikute elukohast ei ületa nelja kilomeetrit, brigaadile kinnistatud maade suurus aga moodustab 90—100 hektarit põllukülvikordades ja 70 hektarit söödakülvikorras.

Seda, kuidas töö organiseerimise konkreetsed vormid sõltuvad ühismajandi tootmistingimustest ja struktuurist, illustreerime näite varal Sumõ oblasti Sostka rajooni kolhoosist «Bolševik». Kolhoosis on 2480 hektarit põldu, 718 hektarit heina- ja karjamaid. On sisse viidud kaks põllukülvikorda, üks erikülvikord kanepi külvidega ning kaks söödakülvikorda, millede paigutamisel on arvestatud loomakasvatusfarmide asukohta. Peale selle on kolhoosil 71 hektarit noort puuviljaaeda, millede reavahesid kasutatakse köögiviljakultuuride kasvatamiseks.

Põllukülvikordades on välja suuruseks 80—82 hektarit, kanepikasvatamise erikülvikorras 42 hektarit ja söödakülvikordades 21—25 hektarit. Kolhoosis on kaks asulat. Siin on organiseeritud järgmised alalised tootmisbrigaadid:

4 põllundusbrigaadi, millede koosseisus on 470 inimest;
1 puu- ja köögiviljandusbrigaad — 45 inimest;
1 söödatootmisbrigaad — 48 inimest;
1 ehitusbrigaad — 16 inimest;
1 teetööde brigaad — 10 inimest;
1 abiettevõtete brigaad — 10 inimest;
2 brigaadi veisefarmides — kokku 55 inimest;
2 brigaadi seafarmis — 16 inimest;
1 brigaad lambafarmis — 3 inimest;
1 brigaad linnufarmis — 6 inimest.

Põllundusbrigaadid hooldavad põllu- ja erikülvikordi. Seejuures on iga külvikord kinnistatud kahele brigaadile, arvesse võttes kolhoosnikute elu-

kohta. Brigaadimaade suurus igas külvikorraväljas on üle 40 hektari, mis Polesje tingimustes kindlustab masinatehnika kõrge tootlikkusega kasutamise. Iga brigaadi koosseisus on 100—120 inimest. See arv on täiesti piisav kõige keerukamate traktoriagregaatide teenindamiseks ning käsitsitööde tegemiseks kanepi ja rühvelkultuuride kasvatamisel.

Erikülvikord kanepi külvidega on kinnistatud kõigile neljale põllundusbrigaadile niisuguse arvestusega, et kaks brigaadi hooldavad seda poolt külvikorrast (neli välja), mis piirneb ühe asulaga, kaks teist brigaadi aga külvikorra teist poolt, mis koosneb samuti neljast väljast. Töökoormus iga töövõimelise kolhoosniku kohta brigaadides on ligikaudu võrdne.

Söödatootmisbrigaad hooldab söödakülvikordi, mis võtavad enda alla 216,4 hektarit maad ning piirnevad ühe asulaga. Nagu põllundusbrigaadidele, nii on ka sellele brigaadile kinnistatud osa heinamaad. See brigaad veab söötasid farmide juurde nii talve- kui ka suveperioodil. Söödakülvikordades kasvatab brigaad ühe- ja mitmeaastasi heintaimi, kartulit, söödapeeti, silokultuure, kõrvitsalisi söödakultuure ja teraviljakultuure.

Puu- ja köögiviljandusbrigaadile on kinnistatud 71 hektarit puuvilja- ja marjaaedu. Samuti tegeleb ta köögiviljakultuuride kasvatamisega noore puuviljaaia reavahedes.

Kolhooside tootmisbrigaadide tugevdamise ja kaasaegse masinatehnika kõrge tootlikkusega kasutamise vajalikeks tingimusteks on põllu- ja söödakülvikordade õige organiseerimine ja paigutus, brigaadimaade ning põllumajanduskultuuride külvipindade ratsionaalne paigutus külvikorraväljadel. Suur tähtsus on brigaadimaade kompaktsel asetusel. See loob traktori- ja põllundusbrigaadide tööks soodsamad tingimused: vähendab ajakulu ühelt töökohalt teisele töökohale siirdumisel, suurenevad tööeed traktoritega harimiseks ning paraneb põllutööde operatiivne juhtimine.

Kolhoosi tootmisbrigaadide ja masina-traktorijaamade traktoribrigaadide töö kooskõlastamine. Tootmisbrigaadide õige organiseerimine kolhoosides ning nende plaanipärane tootmistegevus, mis on kooskõlastatud traktoribrigaadide tööga, on kogu kolhooside ühismajapidamise organiseerimise tähtsaimaks ülesandeks.

Mõlemad brigaadid — traktori- ja põllundusbrigaad — peavad töötama kooskõlastatud plaani järgi, milles tööde maht ja liigid on traktorite ja elavveojõu vahel õigesti jaotatud, samuti kindlustatud nii masina-traktorijaamade traktorite ja masinate kui ka kolhoosi tootmisvahendite plaanipärane ja täielik kasutamine. Masina-traktorijaama brigaad peab tegema traktoritöid kogu hooaja kestel ühtedel ja samadel maadel, rakendades eesrindlikku agrotehnikat ning kindlustades traktoritööde kõrge kvaliteedi. Ainult sel juhul vastutab traktoribrigaad tõesti saagikusplaanide täitmise eest.

Traktoribrigaadidele kinnistatavate maa-alade suuruse kindlaksmääramisel lähtutakse brigaadi koosseisu otstarbekusest, et kindlustada traktorite kõrget tootlikkust; samuti võetakse arvesse traktoritööde struktuur, sisseviidud külvikorrad ja muud tingimused. Kogemused näitavad, et stepipiirkondades, kus igale põllundusbrigaadile kinnistatakse mitte vähem kui 1000—1200 hektarit põllumaad, on kõige ratsionaalsem niisugune moodus, kui traktoribrigaad teenindab üht põllundusbrigaadi. Väiksemates kolhoosides

teenindab üks traktoribrigaad mitut põllundusbrigaadi või kogu kolhoosi.

Masina-traktorijaama traktorite ja masinate kõrge tootlikkusega kasutamiseks on nõutav brigaadimaade õige organiseerimine ning traktoribrigaadi täpne teenindamine põllundusbrigaadi poolt. Paremate traktoribrigaadide, eesrindlike traktoristide ja kombainerite praktilised kogemused kinnitavad, et nende poolt saavutatud suur väljatöötus ja tööde eeskujulik agrotehniline kvaliteet sõltub suurel määral täpsest teenindamisest kolhoosi põllundusbrigaadi poolt.[1]

Kompleksbrigaadid (tootmisjaoskonnad) kolhoosides. Viimastel aastatel on paljudes kolhoosides organiseeritud kompleksbrigaadid, mis teenindavad majapidamises nii taime- kui ka loomakasvatusharusid. Kompleksbrigaadide organiseerimine on esmajoones tingitud suurte kolhooside juhtimise parandamise vajadustest. Pärast ühinemist oli paljudel kolhoosidel 10 000—15 000 ja rohkem hektarit künnimaad, kümneid brigaade ja loomakasvatusfarme, mis paiknevad laiali suurel territooriumil. Neis tingimustes on kolhoosi juhatusel raske juhtida operatiivselt iga brigaadi ja farmi.

Näiteks Stavropoli krai Novo-Aleksandrovskaja rajooni kolhoosis «Rossija» oli pärast kolhooside ühendamist 16 põllundusbrigaadi, kuni 40 loomakasvatusfarmi, palju abiettevõtteid ja teisi väikesi tootmisüksusi. Kõigis neis olid brigadirid, juhatajad, laohoidjad. Kolhoosi juhatus ei saanud neid konkreetselt juhtida, lahendada arvukaid operatiivseid küsimusi ning samal ajal tegelda ühtlasi tähtsamate tootmisküsimustega.

Kolhoos hakkas revideerima juhtimissüsteemi, et seda lihtsustada, tõsta keskmise astme juhtivate töötajate vastutust ning vabastada juhatus pisiasjadest ja teisejärgulise tähtsusega küsimuste lahendamisest. Organiseeriti 8 suurt brigaadi, millest igaüks teenindab mitut tootmisharu. Nende brigaadide brigadiridele allutati mitte ainult põllunduses, vaid ka loomakasvatuses töötavad kolhoosnikud. Brigaade hakati nimetama kompleksbrigaadideks. Territoriaalsest paigutusest ja muudest tingimustest lähtudes kinnistati igale brigaadile vastavad külvikorrad (brigaadide külvipind kõigub 1767 hektarist kuni 3501 hektarini) ning loomakasvatusfarmid.

Grigoripolisskaja masina-traktorijaam, mis teenindab ühte nendest kolhoosidest, kinnitas igale kompleksbrigaadile eraldi traktoribrigaadi. Selle tulemusena kujunes välja kolhoosi tootmistegevuse juhtimise harmooniline süsteem, millel on vaieldamatud eelised, tagati juhtimise suur operatiivsus, tihedam side taime- ja loomakasvatuse vahel, tööjõu parem ärakasutamine. Eriti paranes loomakasvatuse kindlustamine söötadega. Vastutades võrdsel määral nii põllunduse kui ka loomakasvatuse olukorra eest, rakendavad kompleksbrigaadide brigadirid efektiivseid abinõusid söödatootmise suurendamiseks.

Kuid oleks ebaõige arvata, et tootmise suurte mastaapide tingimustes kompleksbrigaadid asendaksid igas nende poolt teenindatavas tootmisharus alalisi tootmisbrigaade. Kompleksbrigaadide olemasolu korral teostatakse tootmisprotsesse igas tootmisharus samuti kolhoosnikute alaliste gruppide poolt, kes vastutavad töö lõpptulemuste eest — saagikuse eest taimekasvatuses, loomade pro-

[1] Masina-traktorijaama traktoribrigaadide ja kolhooside põllundusbrigaadide töö kooskõlastamise küsimusi on üksikasjalisemalt valgustatud IX peatükis.

duktiivsuse eest loomakasvatuses, kindlaksmääratud toodanguplaanide täitmise eest.

Suurtes kompleksbrigaadides on brigadiridel asetäitjad põllunduse alal, farmide eesotsas aga on farmijuhatajad või brigadiride asetäitjad loomakasvatuse alal, kes sisuliselt täidavad brigadiride kohustusi: jaotavad tööd kolhoosnikute vahel, aitavad neil paremini organiseerida tootmisprotsesse, kontrollivad tööde kvaliteeti, kindlustavad vajalikud tootmisvahendid, võtavad vastu tehtud töid ning arvestavad normipäevi. Mõnede piirkondade kolhoosides nimetatakse seepärast kompleksbrigaade tootmisjaoskondadeks, mis õigemini kajastab nende olemust.

Mittemustmullavööndi piirkondades organiseeritakse kompleksbrigaade kolhoosides, mis ühendavad mitu küla ja kus loomakasvatusfarmid on territoriaalselt laiali, tootmise mastaabid ei ole aga küllaldased selleks, et moodustada eribrigaade. Neis tingimustes annab kompleksbrigaadide moodustamine rea kolhooside ühismajapidamise praegusel arenguastmel positiivseid tulemusi. Nii on Kirovi oblasti Sabalinski rajooni kolhoosis «Pobeda» organiseeritud kõigis kuues asulas kompleksbrigaadid. Nende brigaadide brigadirid juhivad töid nii taime- kui ka loomakasvatuses, mis paiknevad antud asula piirkonnas. See võimaldas kolhoosil koondada farmijuhatajate ja arvestajate üleliigsed ametikohad, vähendada normipäevade kulu ning paremini kindlustada ühiskari söötadega.

Sedamööda, kuidas ühismajapidamine areneb, muutuvad kolhoosides põllumajandusliku tootmise tõusu ja tööviljakuse kasvu huvides täiuslikumaks ka töö organiseerimise vormid.

Kolhooside tootmisbrigaadide organiseerimises on veel tõsiseid puudusi. Reas kolhoosides ei ole tagatud brigaadide koosseisus oleva tööjõu püsivus ning esineb tööjõu voolavust, samuti rikutakse brigaadimaade stabiilsuse põhimõtet.

Töö organiseerimise edasine parandamine kolhoosides nõuab alaliste tootmisbrigaadide kui artellitöö organiseerimise põhilise vormi tugevdamist, nende tihedamat tootmisalast koostööd masina-traktorijaama traktoribrigaadidega; brigaadimaade ratsionaalset organiseerimist; diferentseeritud suhtumist brigaadidesse kolhoosi tootmistegevuse planeerimisel; brigadiride koosseisu tugevdamist.

Brigaadisisene töö organiseerimine. Lülid rühvelkultuuride kasvatamiseks. Aasta jooksul teeb tootmisbrigaad temale kinnistatud maadel mitmesuguseid töid, kasutades seejuures erinevaid tootmisriistu ja -vahendeid. Niisugused põhilised tööd nagu kündmine, külvamine, kultiveerimine, koristamine, eriti aga teraviljakultuuride koristamine tehakse peamiselt masina-traktorijaama traktoribrigaadi jõududega. Kolhoosi brigaad tegeleb põhiliselt traktoriagregaatide teenindamisega ning rea tähtsate tööde teostamisega käsitsi ja elavveojõu abil.

Real juhtudel võtavad ühtedest ja samadest käsitsi või hobustega tehtavatest töödest osa üheaegselt paljud kolhoosnikud, kes teevad ühesuguseid või samalaadseid operatsioone (põldude puhastamine

umbrohust, suhkrupeetide muldamine jt.). Teistel juhtudel teeb töid kolhoosnikute grupp, kusjuures üksikud operatsioonid on nende vahel ära jaotatud. Niisugune ühine töö leiab aset näiteks tubaka, köögivilja- ja teiste kultuuride käsitsi istutamisel ning eriti masinate teenindamisel.

Ühine töö koos tööjaotusega suurendab õige organiseerimise korral tunduvalt tööviljakust. Eriti ulatuslikult rakendatakse tööjaotust masinate kasutamisel (linapeks, vilja sorteerimine jne.).

Brigaadisisese töö organiseerimise üheks vormiks on *lülid*.

Brigaadisisese töö organiseerimise vormina tekkisid lülid vaheltharitavate kultuuride (puuvill, suhkrupeet jt.) kasvatamisel, millised nõudsid ja nõuavad ka veel praegu tunduvalt käsitsitööd. Lülivanema juhtimisel teeb lüli temale kinnistatud vaheltharitavate kultuuride külvipindalal ära kõik käsitsitööd. Lüli koosseisu kuuluvate kolhoosnikute töö tasustamine vastavalt saadud saagile (lisatöötasu) tekitab lülis huvi saagikuse suurendamise vastu.

Kolhooside tootmisbrigaadide koosseisus lülide organiseerimise põhimõtted on kindlaks määratud Nõukogude valitsuse ja partei Keskkomitee määrusega 31. detsembrist 1940. aastast «Lisatöötasu maksmisest kolhoosnikutele põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmise eest Ukraina NSV-s».

«Võttes arvesse,» öeldakse selles määruses, «lülide töö positiivseid kogemusi suhkrupeedi, puuvilla ja teiste tehniliste kultuuride kasvatamisel, soovitada kolhoosidel kõikjal organiseerida tootmisbrigaadide koosseisus lülisid ning kinnistada neile teatud kindlad tehniliste ja köögiviljakultuuride, kartuli, maisi ja teiste rühvelkultuuride külvipinnad, milliste kasvatamine nõuab tunduvat käsitsitööd.

Teravilja- ja teised mitte vaheltharitavad kultuurid, kus peaaegu kõik põllutööd on ulatuslikult mehhaniseeritud ning toimuvad masina-traktorijaama masinatega või brigaadi inventari ja elavveojõuga, kus mulla ettevalmistamine ja külvitööd tehakse ära peamiselt traktoritega, kus kultuuride hooldamine nõuab väikest töökulu, kus saagi koristamine toimub põhiliselt kombainidega, millede õigeks kasutamiseks on vajalikud suured maatükid; kus saagi koristamisest lihtsate masinatega ja viljapeksust võtab osa palju kolhoosnikuid, kinnistatakse vahetult kogu brigaadile.»

Lüli on brigaadi koostisosa, töö organiseerimise abivorm. Asetleidnud katsed luua eraldi lülisid, kinnistada neile teraviljakultuuride külvid, veojõud ja teised tootmisvahendid, samuti maad ühe külvikorra ulatuses viisid tegelikult brigaadi asendamisele lüliga, artellitöö organiseerimise põhilise vormi õõnestamisele. Lülide organiseerimine koos neile teraviljakultuuride kinnistamisega takistab masinate kasutamist ning vähendab nende tootlikkust.

Lülile kinnistatakse üks või mitu vaheltharitavat kultuuri selle arvestusega, et mitte killustada külvipindasid ning kindlustada lüli liikmetele ühtlast töökoormust põllutööde perioodi vältel.

Lülile kinnistatud vaheltharitavate kultuuride põldudel tehakse

kõik käsitsitööd põllumajandusaasta kestel — mulla ettevalmistamisest kuni saagi koristamiseni — lüli liikmete poolt alalise tootmisbrigaadi brigadiri üldjuhtimisel. Kinnistatud kultuuride hooldamisest vabal ajal teevad kõik lülid brigadiri korraldusel võrdselt teiste kolhoosnikutega brigaadi üldtöid.

Lüli juhib lülivanem. Ta määratakse kolhoosi juhatuse poolt antud lüli liikmete hulgast, kusjuures teda ei vabastata töötamisest põllul. Lülivanem paigutab inimesi töökohtadele, jälgib seda, et lüli liikmed peaksid kinni kehtestatud tööpäeva-režiimist, jälgib töönormide täitmist ja tööde kvaliteeti ning võtab osa lüli koosseisu kuuluvate kolhoosnikute poolt tehtud tööde vastuvõtmisest brigadiri poolt.

Lülide suurus, samuti nagu nende arvgi brigaadis, sõltub reast tingimustest. Kuna lülid moodustatakse käsitsitööde tegemiseks, on nende juhtimisel määrav tähtsus lülivanemate kontrolli lüli iga liikme töö üle. Kolhooside praktikas on peamiselt välja kujunenud lülid koosseisuga 8—12 inimest. Lülile kinnistatavate rühvelkultuuride külvipinna suurus oleneb sellest, kui palju tuleb neid kultuure iga töövõimelise kolhoosniku (lüli liikme) kohta, käsitsitööde teostamise tähtaegadest ja muudest tingimustest. Kolhoosides, kus rühvelkultuuride külvipinnad on suured, arvatakse lülide koosseisu tavaliselt enamik brigaadis töötavaid kolhoosnikuid, et minimaalsete tähtaegade jooksul läbi viia külvide harimist ja hooldamist, saagi koristamist ja teisi töid.

Lülide organiseerimine rühvelkultuuride hooldamiseks põllundus-, köögiviljandus- ja teistes brigaadides aitab kaasa isikliku vastutamatuse likvideerimisele nende kultuuride harimisel, kindlustab nende viljelemisel rakendatava agrotehnika parandamise, järelikult ka saagikuse tõstmise.

3. Töö tasustamine kolhoosides. Normipäev ja selle osatähtsus kolhoosi tootmistegevuses. Töö normeerimine ja tükitöö rakendamine

Nagu kogu NSV Liidu rahvamajanduses, nii ka kolhoosides rakendatakse sotsialistlikku põhimõtet: «Igaühelt tema võimete järgi, igaühele tema töö järgi.» Töö järgi jaotamine on sotsialistliku ühiskonna majandusseadus. See tekitab töötajais huvi tööviljakuse tõstmise vastu ning on tootmise arendamise ja töötajate ainelise heaolu järjekindla tõstmise tähtsaks stiimuliks.

Riiklikes ettevõtteis (vabrikutes, tehastes, sovhoosides) toimub töö järgi jaotamine palga kujul, mida saavad töölised ja teenistujad. Kolhoosides toimub selle sotsialistliku põhimõtte rakendamine tulude jaotamise kaudu normipäevadele, mis vastab kollektiivse majapidamise aluseks oleva kooperatiiv-kolhoosliku omandi iseloomule. Normipäev on kolhoosnikute poolt ühismajapidamises tehtud töö hulga ja kvaliteedi mõõt ning ühtlasi ka kolhoositulude selle osa jaotamise mõõduks, mis eraldatakse põllumajandusliku artelli

liikmete isiklike vajaduste rahuldamiseks, s. o. nende töö tasustamiseks. Kolhoosi liikme poolt väljatöötatud normipäevade hulk määrab ära tema osa kolhoosi tuludes.

Kolhoosnikute töötasu sõltub otseselt kolhoosi tootmistegevuse arengutasemest ja kolhoosi poolt saadud tuludest. Eesrindlikud põllumajanduslikud artellid, kes on saavutanud ühismajapidamise suure produktiivsuse ning selle alusel kõrge kaubalisuse, suurendavad aastast aastasse kolhoosnikute põhitöötasu, s. o. raha ja saaduste andmist kõigile ühismajapidamises väljatöötatud normipäevadele. Peale selle annavad kolhoosid veel lisatöötasu brigaadide, lülide ja üksikute kolhoosnikute poolt saavutatud edusammude eest põllumajandussaaduste tootmise suurendamisel.

Ühismajapidamise edukas arendamine kindlustab kõrge töötasu kõikides kolhoosides, olenemata nende tootmissuunast.

Toome andmeid meie maa mitmesuguste piirkondade kolhoosidest, millised on spetsialiseerunud erinevate põllumajandussaaduste tootmisele.

Hmelnitski oblasti Gorodoki rajooni Hruštšovi-nimeline *suhkrupeedikasvatuse* kolhoos andis kolhoosnikutele ja mehhanisaatoritele igale nende poolt 1955. aastal väljatöötatud normipäevale 13 rubla 50 kopikat raha, 3 kg teravilja, 0,5 kg kartuleid ning 3 kg loomasööta. Artell annab iga kuu normipäevale 5 rubla avanssi. Teraviljakultuuride keskmine saak kolhoosis 1955. aastal moodustas 23,5 ts hektarilt; peamise kaubakultuuri — suhkrupeedi saak moodustas 365 ts hektarilt. Piima väljalüps keskmiselt iga lehma kohta oli 3924 kg.

Smolenski oblasti Gžatski rajooni Kirovi-nimeline *linakasvatuskolhoos*, saavutanud linaseemnete keskmiseks saagiks 6,7 ts ja linakiu keskmiseks saagiks 4,5 ts igalt hektarilt, tõstis 1955. aastal normipäeva rahalise tasu kuni 11 rublani ning andis peale selle igale normipäevale veel 2,5 kg teravilja ja teisi saadusi.

Krasnodari krai Labinski rajooni Lenini-nimelises *teraviljakolhoosis* saadi 1955. aastal igale normipäevale 12 rubla raha, 4 kg teravilja ning peale selle päevalilleseemneid, kartuleid, köögivilja, arbuuse, loomasööta.

Partei XVIII kongressi nimeline *linnalähedane* kolhoos, mis asub Leningradi oblasti Gatšina rajoonis, kindlustas köögiviljakasvatuse ja piimamajanduse eduka arengu ning andis 1955. aastal igale normipäevale üle 8 rubla raha, 3 kg kartuleid, 2,5 kg köögivilja, teravilja ja teisi saadusi.

Kõrvalekaldumatult suureneb töötasu kolhoosides, kus võetakse kasutusele uudis- ja jäätmaid.

Akmolinski oblasti Molotovi rajooni kolhoos «Putj Lenina», võtnud kahe aasta jooksul kasutusele 6000 hektarit uudismaad ning suurendanud järsult teravilja tootmist, andis 1956. aastal normipäeva kohta mitte vähem kui 8 rubla raha, 3 kg nisu, 2 kg loomasööta.

Paljudes artellides saavad kolhoosnikud normipäevale 15—20 rubla ja rohkem raha, põllumajandussaadusi kaasa arvamata. Nii näiteks andis Mogiljovi oblasti Kirovi rajooni kolhoos «Rassvet» 1955. aastal igale normipäevale 3 kg teravilja, 10 kg kartuleid, 1 kg köögivilja, 1,5 kg koresööta ja 30 rubla raha.

Eesrindlike kolhooside kogemused, kes edukalt arendavad ühismajapidamist vastavalt kohalikele tingimustele ning on saavutanud kõrge tootmistaseme, näitavad kõikidele kolhoosidele reaalset teed põllumajandussaaduste kogu- ja kaubatoodangu suurendamiseks, samuti kolhoosnikute töötasu tõstmiseks.

Normipäev ja selle osatähtsus kolhoosi tootmistegevuses

Kolhoosides on mitmesuguseid konkreetseid tööliike. Paljude tootmisharudega majandites tehakse kümneid ja sadu töid. Selleks, et rakendada töö järgi jaotamise sotsialistlikku põhimõtet, on mitut

liiki töökulu vaja väljendada ühise mõõtjaga — normipäevaga. Normipäevaga mõõdab kolhoos kolhoosnikute töökulu ning vastavalt sellele jaotab tulud, andes kõikidele kolhoosnikutele võrdse töö eest võrdset tasu.

Normipäev etendab suurt osa ka kolhoosi tootmistegevuse organiseerimisel. Planeerides normipäevade kulu ühismajapidamise tootmisharude kaupa ning hoides kokku normipäevi, saavutab kolhoos oma tööjõuressursside plaanipärase ärakasutamise ning tõstab kolhoosnikute materiaalset huvitatust tootmistulemuste vastu.

Kuidas mõõdetakse konkreetseid tööliike normipäeva abil?

Vastavalt töötaja nõutavale kvalifikatsioonile, töö keerukusele ja raskusele ning tähtsusele artelli ühismajapidamises jagatakse kõik tööd kolhoosis gruppidesse. Vastavalt NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusele 19. aprillist 1948. aastal «Abinõudest töö organiseerimise parandamiseks, tööviljakuse tõstmiseks ja töötasu korraldamiseks kolhoosides» jagatakse kolhoosides praktiliselt kõik tööd põllunduses 9-sse gruppi, köögiviljanduses ja aianduses aga 7-sse gruppi. Päevanormi täitmisel on gruppide kaupa kindlaks määratud järgmine töötasu normipäevades.

Tabel 29

Tööde grupid keerukuse, raskuse ja selle järgi, milline tähtsus on antud tööl kolhoosi jaoks	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Päevanormi täitmise korral arvestatakse normipäevi	0,5	0,75	1,0	1,25	1,5	1,75	2,0	2,25	2,5

Nagu nähtub, on lähtealuseks võetud III grupp. Siia kuuluvad niisugused ulatuslikult levinud tööd nagu seemnete puhastamine ja sorteerimine ladudes, istutusaukude tegemine kultuuride rittaistutamisel, mahapandavate kartulite lõikumine, kohalike väetiste kogumine ja kompostide valmistamine jne. Nende tööde alusel hinnatakse päevanormi üheks normipäevaks.

Tööde arvamisel ühte või teise gruppi on kolhoosi tootmistegevuses suur tähtsus. Tööde gruppidesse jagamise õigsusest sõltub kolhoosnikute töö kvantiteedi ja kvaliteedi hindamine erinevatel töödel ja erinevates artellides. Töö, mis on kulutatud päevanormi täitmiseks IX-sse gruppi arvatud töödel, hindeks on 2,5 normipäeva, I-s grupis aga 0,5 normipäeva. Suhe kõrgema ja madalama grupi vahel võrdub 1 : 5. See suhe iseloomustab erinevuse astet suurema kvalifikatsiooniga või keerukama ja raskema töö ning väiksema kvalifikatsiooniga või lihtsama ja kergema töö vahel kolhoosides. IX-sse gruppi arvatakse niisugused tööd nagu masinisti töö vihusidujal ja lihtsal niidumasinal, allalaskja töö rehepeksumasinal, viljavihkude kuhjapanek, käsitsi linalõugutamine ja teised tööd, mis nõuavad suurt

vilumust, kvalifikatsiooni ja kehalisi pingutusi. I-sse gruppi on arvatud kõige lihtsamad ja kergemad tööd — umbrohtude põletamine põldudel, vihusidemete tegemine, viljapeksuplatside puhastamine, kottide parandamine.

Tootmistegevuse arenemisega tekivad kolhoosides uued tööliigid, mis on seotud uute masinate ja seadmete kasutamisega, uute agro- ja zootehniliste võtete juurutamisega (näiteks tööd maisi hübridiseerimisel, orgaaniliste ja mineraalväetiste segude valmistamisel, herbitsiidide kasutamisel, tibude kiiritamisel, tööd mehhaniseeritud farmides jne.). Seoses sellega tekib vajadus arvata neid töid vastavatesse gruppidesse päeva töönormi hinde alusel. Seejuures peab olema juhtivaks põhimõtteks kvalifitseeritud töö ergutamine, kõrgema tasu kindlustamine tähtsamate tööde eest, võrreldes teisejärguliste ja väiksema tähtsusega töödega.

Kuid töö järgi jaotamise sotsialistliku põhimõtte teostamiseks praktikas ei piisa üksnes tööde õigest tarifitseerimisest, s. o. tööde arvamisest vastavatesse gruppidesse päeva töönormi hinde alusel. Sama tähtis on töönormide õige kindlaksmääramine.

Töö normeerimine kolhoosides

Töönorm kolhoosis on teatud ühikutes (hektarites, tükkides, tsentnerites, tonn-kilomeetrites jne.) väljendatud töö hulk, mille kolhoosnik peab ära tegema tööpäeva jooksul, täites seejuures töö kvaliteedi kohta kehtestatud nõudeid.

Taime- ja loomakasvatusharudes on töö normeerimisel mõningad iseärasused. Taimekasvatuses määratakse normid ja tükitööhinded eraldi iga töö kohta. Loomakasvatuses aga kehtivad normid selle kohta, kui palju loomi peavad talitama üksikud farmitöötajad — lüpsja, vasikatalitaja, karjatalitaja, karjane, lambur, seatalitaja jne. Nende normide kindlaksmääramisel võetakse arvesse töö iseärasused ühes või teises farmis (loomade produktiivsuse tase, tootmishoonete paigutus ja sisustus, mehhaniseerimisvahendite olemasolu, tööjaotuse aste jne.). Loomade kinnistamisnormidest ja nende produktiivsuse plaanilistest näitajatest lähtudes määratakse kindlaks ülesanded teatud hulga toodangu andmise kohta farmi iga põhitöötaja poolt teatud kindla ajavahemiku jooksul (ööpäeva, kuu, aasta jooksul).

Õigesti kindlaksmääratud töönormid on suureks reguleerivaks jõuks kolhoosi tootmistegevuses. Määrates kindlaks normipäevahinded tehtud töö iga ühiku kohta, rakendab kolhoos töönormide ja normipäevahinnete abil tükitöötasu. See võimaldab praktiliselt arvestada iga kolhoosniku poolt mistahes ajavahemikul tehtud töö mahtu ja kvaliteeti, hinnata seda tööd normipäevades ning aasta jooksul väljatöötatud normipäevade üldarvu alusel määrata kindlaks antud kolhoosniku osa ühistulude jaotamisel.

Õigesti kindlaksmääratud töönormid aitavad kaasa tööviljakuse tõusule ja võrdsustamise likvideerimisele ning kasvatavad kol-

hoosnikutes sotsialistlikku suhtumist töösse ühismajapidamises. Töönormide ja tükitööhinnete alusel määrab kolhoos kindlaks tööjõu ja põllumajandusliku inventari vajaduse tootmisharude ja tööperioodide lõikes, organiseerib tööjõu ja tootmisvahendite plaanipärast kasutamist, määrab kindlaks normipäevade kulu põllumajanduslike tööde teostamisel ning toodangu iga tsentneri kohta. Õiged ja tehniliselt põhjendatud töönormid on järelikult ühismajapidamise plaanipärase arendamise ja kõrgema tööviljakuse saavutamise vajalikuks tingimuseks.

Töönormide kehtestamise kõige paremaks mooduseks kõikides tootmisharudes on tehniline normeerimine, mis rajaneb tööprotsesside igakülgsele tundmaõppimisele, saadud materjalide läbitöötamisele ja analüüsimisele, töönormide tehnilisele põhjendamisele, kusjuures on silmas peetud progressiivsema tehnoloogia ja tootmisprotsesside parema organiseerimise juurutamist.

Peale tehniliste arvestuste kasutatakse tehniliselt põhjendatud töönormide kindlaksmääramisel kronometraaži ja kronograafiat (tööaja fotografeerimist).

Kasutades erilisi kellasid — kronomeetreid või stoppereid — arvestatakse *kronometraaži* puhul tööaja kulu tootmisoperatsiooni iga üksiku elemendi täitmiseks. Saadud materjalide alusel tehakse kindlaks kõige ratsionaalsemad töövõtted ja -viisid ning määratakse ajanorm iga operatsiooni kohta. Oletame, et uuritakse lehmade elekterlüpsi protsessi. See koosneb üksikutest operatsioonidest (udara pesemine, udara masseerimine, lüpsikannude kinnitamine nisadele jne.); seejuures arvestatakse aega, mis kulub iga operatsiooni sooritamiseks. Saadud materjalide analüüsimise alusel töötatakse välja abinõud tootmisprotsessi ratsionaliseerimiseks, et vähendada ajakulu selle protsessi teostamisel ning parandada töö kvaliteeti. Sel teel tehakse kindlaks aeg, mis on vajalik antud tootmisprotsessi sooritamiseks uuel, ratsionaliseeritud alusel, ning mis kajastubki töönormis (muidugi arvesse võttes konkreetseid tootmistingimusi).

Kronografeerimise korral ei uurita mitte üksikuid võtteid, vaid tööprotsessi tervikuna kogu tööpäeva jooksul, selgitatakse välja tööaja täielikuma ärakasutamise ja tööviljakuse tõstmise tingimused. Antud juhul toimetatakse vaatlust ning arvestatakse ajakulu iga üksiku operatsiooni kaupa nende operatsioonide teostamise järjekorras. Ühtlasi peetakse silmas organisatsioonilisi ja tehnilisi tingimusi, millistes töö toimub. Kronograafia andmed on nagu ülesvõte üksiku töötaja või siis ühiselt üht või teist tööd tegevate inimeste grupi tööpäevast. Seepärast nimetatakse seda meetodit ka tööaja fotografeerimise meetodiks.

Niisuguste vaatluste tulemusel saadud andmete alusel töötatakse välja töö organiseerimise uued viisid või tehakse vastavaid parandusi olemasolevates organiseerimisviisides. Kronograafia andmed võimaldavad näha, kuidas tööaega kasutatakse, millised on seisakud, millest need on tingitud, kui palju aega kulub ühest töökohast teisele

töökohale siirdumiseks, eeltöödeks jne. Kõik see võimaldab välja selgitada tööviljakuse tõstmise reserve.

Traktoritega ja hobustega tehtavatel põllutöödel peetakse töönormi väljaarvestamisel silmas traktori või hobuse liikumiskiirust, põllumajandusmasinate ja -riistade haardelaiust, puhast tööaega, s. o. agregaadi tööaega põllul, seisakuid arvesse võtmata.

Oletame, et määratakse kindlaks päevast töönormi loodusliku heina niitmisel hobuniitjaga. Hobuste liikumiskiirus on 70 meetrit minutis, heinaniitja haardelaius — 2,1 m, puhas tööaeg päevas (arvesse võttes peatusi hobuste söötmiseks ja muudel põhjustel) — 300 minutit.

Selleks, et kindlaks määrata töönormi hektarites, on vaja agregaadi liikumiskiirus meetrites ühe minuti jooksul (70 m) korrutada agregaadi haardelaiusega, mis samuti on võetud meetrites (2,1 m), ning puhta tööaja minutite arvuga (300 minutit), saadud arv aga jagada 10 000-le, s. o. hektari ruutmeetrite arvule. Meie näites on see

$$\frac{70 \cdot 2{,}1 \cdot 300}{10\,000} = 4{,}4 \text{ ha.}$$

Kolhoosis tehtava töö tehnilise normeerimise meetodit kasutatakse tema keerukuse tõttu praegu peamiselt teaduslike asutuste ja üksikute eesrindlike kolhooside poolt.

Kõikide kolhoosis tehtavate tööde normid ja hinded töötab välja artelli juhatus kolhoosnikute ja põllumajandusspetsialistide laialdasel osavõtul. Töönormid ja tööhinded kinnitab kolhoosnikute üldkoosolek.

Valesti kehtestatud töönormid ja tükitööhinded rikuvad jaotamise sotsialistlikku põhimõtet ning nõrgendavad võitlust tööviljakuse tõstmise eest. Eriti lubamatu on see, kui mitmesugused abi- ja teisejärgulised tööd on tähtsamate ja põhiliste töödega võrreldes eelistatud olukorras. Suurt kahju tekitab näidistöönormide mehaaniline rakendamine ilma konkreetseid tootmistingimusi arvesse võtmata.

Eranditult kõikides kolhoosi tootmisharudes ja kõigi tööde alal tuleb töönormide ja tööhinnete koostamisel lähtuda mehhaniseerimistasemest, ausalt töötavate kolhoosnikute poolt saavutatud tegelikust väljatöötusest ning normipäevade kokkuhoidliku kulutamise vajadusest.

Töönormid ei tohi jääda muutumatuiks. Sedamööda, kuidas täiustub põllumajanduslik tehnika ja tootmise organiseerimine ning kasvab kaadri kvalifikatsioon, on kolhoosid kohustatud töönorme korrigeerima ja suurendama.

Odessa oblasti Berjozovka rajooni Budjonnõi-nimelise kolhoosi juhatus täpsustab enne aasta-tootmisplaani koostamisele asumist töönorme, tõmmates sellele tööle kaasa kõikide ühismajandi tootmisharude eesrindlased, brigadirid, farmijuhatajad ja spetsialistid. Normide tõstmisel arvestatakse tegelikult saavutatud väljatöötust ja konkreetseid tootmistingimusi, vilumuse suurenemist ja ratsionaalsemate töövõtete rakendamist. Nii näiteks suurendati 1949. aastast kuni 1955. aastani normi keskmiselt umbrohtunud külvide rohimisel 0,5 hektarilt kuni 1,1 hektarile, maisi kunstlikul tolmutamisel 0,4 hektarilt kuni 0,5 hektarile, maisi-

pesade esimesel käsitsiharimisel 0,4 hektarilt kuni 0,6 hektarile, teisel ja järgnevatel käsitsiharimistel 0,5 hektarilt kuni 0,75 hektarile.

Kalibreeritud seemnete kasutamise laialdane juurutamine kolhoosis maisi külvamisel loob näiteks tingimused töönormide tunduvaks tõstmiseks maisikülvide hooldamistöödel.

Kolhoosis on tööd normeeritud kõikides tootmisharudes ning toimub normide otstarbekohane diferentseerimine, olenevalt saagikusest, külvide puhtusest, ilmastikutingimustest jne.

Töönormide kehtestamisel on eriti tähtis kindlaks määrata progressiivsed võtted iga töö juures, normi sisu ja kvaliteedinäitajad. Nii lähtuvad paljud eesrindlikud kolhoosid töönormide kehtestamisel viljakoristustöödel kogutud saagi tsentneritest, mitte koristatud pindala hektaritest, transporditöödel aga tonn-kilomeetritest, mitte koormate arvust. Real juhtudel on otstarbekohane määrata põhi- ja abitööde osas eraldi töönormid; see süvendab tööjaotust ja tõstab töö viljakust. Ühtlasi näitavad kogemused seda, et töö ülemäärane spetsialiseerimine tekitab mõnikord isiklikku vastutamatust töös, vähendab vastutust töö lõpptulemuste eest.

Tükitöö rakendamine

Töö normeerimine on aluseks tükitöö rakendamisele kolhoosi tootmistegevuses, s. o. normipäevade arvestamisele vastavalt tehtud töö mahule ja kvaliteedile. Tehakse vahet tükitöö kahe põhilise vormi — *individuaalse* ja *väikegrupilise* tükitöö vahel. Individuaalse tükitöö korral peetakse eraldi arvestust iga kolhoosniku väljatöötuse kohta ning arvestatakse normipäevi selle arvestuse tulemuste järgi. Väikegrupilise tükitöö korral peetakse arvestust üheskoos töötavate kolhoosnikute grupi ühise väljatöötuse kohta, normipäevade arvestamine aga toimub vastavalt iga töötaja poolt kulutatud tööajale; kui aga kõik grupi liikmed tegid ühesugust tööd ning nende tööaja pikkus oli võrdne, siis jagatakse ka väljatöötus nende vahel võrdselt.

Kuid ühiselt töötavas grupis võib leida aset ka tööjaotus. Nii töötab kanepivarte lõugutamisel kuue rulliga püstlõugutil tavaliselt 3 inimest — varte juurdetooja, allalaskja ja töödeldud varte vastuvõtja. Juurdetooja töö on kergem ja väiksema kvalifikatsiooniga kui lõugutusmasinasse varte allalaskja ning masinas töödeldud varte vastuvõtja töö. Kanepivarte lõugutamisel kasutatakse antud juhul väikegrupilist tükitööd, normipäevi arvestatakse agregaadi poolt töödeldud toodangu igalt tsentnerilt. Väljatöötuse jagamine võrdselt kõigi töötajate vahel kahjustaks suurema kvalifikatsiooniga kolhoosnikute huvisid. Seepärast kehtestatakse niisuguste juhtudel tükitööhinded iga tsentneri toodangu kohta eraldi igale töötajale, vastavalt sellele, missugusesse gruppi kuulub tema poolt tehtav töö. Nii arvestatakse meie toodud näites päevanormi täitmise eest (näiteks 20 ts kanepivarte eest) juurdetoojale 1,5 normipäeva, vastuvõtjale ja allalaskjale aga kummalegi 2 normipäeva.

Ühe või teise tükitöövormi rakendamine sõltub kasutatavate tööriistade iseloomust ja teistest tootmistingimustest, sellest, kuidas töö on organiseeritud. Käsitsi- ja hobutöödel rakendatakse nii väikegru-

pilist kui ka individuaalset tükitööd; keerukate masinatega (peksumasinad, linalõugutamise agregaadid jne.) töötamisel aga on vältimatu grupiviisiline tükitöö, kusjuures kõigi agregaati teenindavate töötajate kohta kehtib ühesugune töönorm.

Niisugustel käsitsitöödel nagu kultuuride harvendamine ridades ja pesades, külvide umbrohust puhastamine, linakitkumine ja köögiviljade koristamine, rakendatakse ulatuslikult individuaalset tükitööd. Reas kolhoosides toimuvad need tööd edukalt väikegrupilise tükitöö korras, kui ühiselt tegutseva grupi liikmed töötavad üksmeelselt, joondudes eesrindlaste järgi.

Loomakasvatuses rakendatakse tükitööd vastavalt töö organiseerimise konkreetsetele vormidele igas tootmisharus. Piimakarjanduses on tükitööhinded kehtestatud iga toodanguühiku, juurdesünni ja loomade arvu säilitamise eest. Lüpsjale-karjatalitajale arvestatakse normipäevi iga 100 liitri piima eest ja iga terve vasika eest, mis ta on saanud temale kinnistatud lehmadelt, ning peale selle vasikate kasvatamise eest kuni 15—20 päeva vanuses, lehmade talitamise ning nende ahtruse likvideerimise eest; vasikatalitajale — vasikate eluskaalu iga 10 kg juurdekasvu ning iga säilitatud vasika eest; karjatalitajale-karjusele — iga 100 liitri piima eest, mis on saadud temale kinnistatud lehmadelt, iga terve vasika eest, mis on saadud kinnistatud lehmadelt ja mullikatelt, iga paaritatud lehma eest, peale selle lehmade ahtruse likvideerimise ning iga säilitatud lehma ja poeginud mullika eest.

Seakasvatuses arvestatakse farmitöötajatele normipäevi iga saadud ja võõrutamiseni üleskasvatatud terve põrsa eest (hinded muutuvad vastavalt põrsaste eluskaalule), iga säilitatud emise eest (kuutöötasu norm), põrsaste või nuumikute iga 10 kg eluskaalu juurdekasvu eest, iga nuumalt võetud sea eest, kes omab teatud kindlat konditsiooni.

Lambakasvatuses arvestatakse normipäevi lamburite brigaadile iga võõrutatud talle eest (lambatõugude kohta kehtestatud hinnete järgi), iga kilogrammi põetud villa eest, iga säilitatud täiskasvanud lamba eest (eraldi hinnete järgi suve- ja talvekuudel).

Linnutalitajale arvestatakse normipäevi iga saja muna eest ja lindude säilitamise eest (teatud arv normipäevi kuus iga 100 kodulinnu eest).

Tükitöövormid loomakasvatuses peavad tekitama kolhoosnikutes materiaalset huvi loomade ja kodulindude produktiivsuse tõstmise vastu, emasloomade ahtruse likvideerimise ning noorloomade ja täiskasvanud loomade säilitamise vastu, vastavalt iga tootmisharu iseärasustele.

Normipäevade arvestamise süsteem peab samuti äratama huvi toodangu kvaliteedi tõstmise vastu. Lambakasvatuses kehtestatakse erihinded iga kilogrammi saadud villa (peen, poolpeen, jäme või pooljäme) eest, iga vastsündinud talle karusnaha eest vastavalt selle sordile. Paljudes kolhoosides viiakse sisse puhta villa toodangu arvestus iga lambakarja kohta, mis stimuleerib kvaliteetse villa toot-

mist ning võimaldab õigemini hinnata lamburite brigaadide töö tulemusi. Piimakarjanduses praktiseeritakse töötajaile normipäevade arvestamist vastavalt piima rasvasusele.

Normipäevade kohustuslik miinimum

Töödistsipliini tugevdamisel kolhoosides ja tööjõu täielikumal ärakasutamisel on suur tähtsus normipäevade miinimumi kehtestamisel, mille peab välja töötama iga töövõimeline artelli liige.

Lähtudes ühismajapidamise vajadustest määrab kolhoosnikute üldkoosolek kindlaks normipäevade miinimumi, mille töövõimeline kolhoosnik peab välja töötama aasta jooksul ja eraldi igal tööperioodil. Kolhoosid määravad normipäevade miinimumi kindlaks diferentseeritult artelli liikmete gruppide järgi arvestusega, et teha ühismajapidamises õigeaegselt ära kõik tööd, kooskõlas vastuvõetud tootmisplaaniga.

Nii kehtestas Vinnitsa oblasti Vinnitsa rajooni Ivanovka küla kolhoos 1956. aastaks järgmise normipäevade miinimumi:

iga töövõimelise mehe kohta vanusega				kuni 55	aastat	300	normipäeva
„	„	„	„	55—60	„	200	normipäeva
„	„	naise	„	kuni 45	„	200	normipäeva
„	„	„	„	45—55	„	120	normipäeva
naistele, kellel on kuni aasta vanuseid lapsi						100	normipäeva

Kolhoosnikute üldkoosoleku otsusega võimaldatakse rasedatele naistele kolm kuud enne sünnitamist kergemaid töid, kuid kahe kuu jooksul enne sünnitamist ja kahe kuu jooksul pärast sünnitamist on nad töölt vabastatud, kusjuures ülalmainitud kuude eest arvestatakse neile normipäevi pooles koguses keskmiselt väljatöötatud normipäevadest.

Normipäevade miinimum diferentseeritakse aasta perioodide järgi vastavalt sellele, millised on ühismajapidamise vajadused tööjõu alal.

Kolhoosi juhtiva kaadri töö tasustamine

Lähtudes ühismajapidamise struktuurist ja selle üksikute tootmisharude osatähtsusest määravad kolhoosid ise kindlaks juhtivale kaadrile normipäevade arvestamise korra.

Kolhooside esimeestele, brigadiridele ja farmijuhatajatele arvestatakse tavaliselt normipäevi kuude kaupa vastavalt tootmise ulatusele ja edusammudele majapidamise juhtimisel.

Normipäevade arvestamisel põllundusbrigaadide brigadiridele (ja farmijuhatajaile) võetakse paljudel juhtudel arvesse saadud toodang ning normipäevade keskmine väljatöötus põhiliste tootmistööliste poolt.

Kolhoosi juhtivale kaadrile arvestatakse täiendavalt normipäevi tööstaaži eest 5—15 protsendi ulatuses iga kuu arvestatavaist normipäevadest.

Kolhooside esimeeste, brigadiride ja farmijuhatajate töö tasustamise tähtsaimaks põhimõtteks on töötasu sõltuvus põllumajanduskultuuride saagikuse ning loomakasvatuse arendamise plaanide täitmisest, saadud toodangu mahu täitmisest.

Nii toimub Vinnitsa oblasti Vinnitsa rajooni kolhoosis «Leninski Sljahh» normipäevade arvestamine juhtivale kaadrile iga tonni saadud toodangu eest, kusjuures tonnihinded määratakse kindlaks igaks aastaks. Hinnete kindlaksmää-

ramisel võetakse arvesse kolme eelneva aasta keskmine tegelik toodang. Kõik saaduste liigid arvestatakse seejuures ümber teraviljale koefitsientide alusel, mida rakendatakse ühe saaduseliigi teise saaduseliigiga asendamise korral nende saaduste andmisel varumisorganisatsioonidele.

Kolhooside ülesehitustöö praktikas muutuvad juhtiva kaadri töö tasustamise konkreetsed vormid pidevalt täiuslikumaks nende materiaalse huvi tõstmise suunas ühismajapidamise arendamise vastu.

Lisatöötasu

Aasta jooksul ühismajapidamises tehtud tööde eest arvestatud normipäevade tasu on kolhoosnikute töötasu põhivormiks. Ühtlasi on kolhooside ülesehitustöö praktikas välja kujunenud rida täiendavaid vorme nende kolhoosnikute materiaalseks ergutamiseks, kes saavutavad taime- ja loomakasvatussaaduste tootmise suurendamisel parimaid tulemusi.

1948. aastal soovitati kolhoosidele mooduseid, kuidas arvestada täiendavalt normipäevi brigaadidele ja lülidele juhul, kui nad saavad saaki üle plaani, või rohkem, kui on saagikuse plaani täitmise keskmine tase kolhoosi ulatuses. Ühtlasi soovitati mooduseid, kuidas arvestada normipäevi maha brigaadidelt ja lülidelt põllumajanduskultuuride saagikuse plaani mittetäitmise korral, samuti neil juhtudel, kui nende plaanide täitmine on väiksem kui kolhoosi keskmine.

Seda eesrindlike taimekasvatusbrigaadide ja -lülide ergutamisvormi rakendavad paljud kolhoosid. Peale selle on levinud praktika, kus arvestatakse normipäevi brigaadi või lüli poolt kogutud köögiviljakultuuride saagi iga tsentneri eest eraldi kindlaksmääratud hinnete järgi.

Laialdaselt rakendatakse kolhoosides lisatöötasu maksmist natuuras ja rahas.

Kuni viimase ajani oli kõige levinumaks lisatöötasu vormiks moodus, kus kolhoosnikutele ja masina-traktorijaama traktoribrigaadi töölistele anti teatud osa (1/3, 1/4 jne.) brigaadi, lüli või üksiku kolhoosniku poolt üle kindlaksmääratud plaani kogutud saadustest, või maksti neile välja nii suur rahasumma, nagu saadi selle toodangu realiseerimisest.

Natuuras antakse peamiselt toiduaineid ja loomasööta, rahas toimub lisatöötasu arvestamine tehniliste kultuuride (puuvilla, suhkrupeedi, kiulina, tubaka jt.) saagikuse plaanide ületamise eest. Brigaadile või lülile arvestatav lisatöötasu jagatakse kolhoosnikute vahel normipäevade järgi, mis on välja töötatud antud kultuuri kasvatamisel. Seejuures kehtestatud normipäevade miinimumi mittetäitnud isikutele lisatöötasu ei maksta.

Loomakasvatuses arvestatakse lisatöötasu iga töötaja — lüpsja, vasikatalitaja, karjase, seatalitaja, lamburi, linnutalitaja jne. töö tulemuste järgi. Seejuures lambakasvatuses makstakse lisatöötasu rahas, teistes loomakasvatusharudes kas natuuras (piim, liha, noorloomad) või rahas.

Kuid kolhoosnikutele lisatöötasu arvestamise praktikas oli palju puudusi. Oblasti, krai või vabariigi kõikidele kolhoosidele soovitati

ühesuguseid lisatöötasu määrasid, arvesse võtmata iga majandi tootmistaset ja iseärasusi. Põllumajandusliku tootmise planeerimise uue korra tingimustes osutus niisugune süsteem ebaeluliseks. See pidurdas kolhooside initsiatiivi ning real juhtudel ei soodustanud ausasti töötavate kolhoosnikute ergutamist.

Kolhooside initsiatiivi edasiarendamise ning kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmise vajadus ühismajapidamise arendamise vastu nõudis kolhoosidele võimaluste andmist ise lahendada lisatasu küsimusi. Määruses «Kolhoosnikute igakuisest avansseerimisest ja lisatöötasu maksmisest kolhoosides» NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu märkisid, et kaasaegsetes tingimustes, kus kolhoosid on organisatsiooniliselt tugevnenud ning omandanud küllaldasi kogemusi kollektiivmajapidamise juhtimisel, on langenud ära vajadus varem-soovitatud lisatöötasu maksmise korra ja määrade järele. Tunnistati õigemaks, et kolhoosnikutele, brigaadidele (lülidele), masina-traktorijaamade traktoribrigaadide töötajaile, spetsialistidele ja kolhoosi juhtivale koosseisule põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse plaanide ületamise eest antava lisatöötasu määraks kindlaks ja kinnitaks kolhoosnikute üldkoosolek.

Lisatasu kui hea töö eest antav ergutustasu vorm ei tohi asendada põhitöötasu. Lisatöötasu tuleb maksta ainult neile kolhoosnikutele, spetsialistidele ja masina-traktorijaama traktoribrigaadi töölistele, kes oma kvalifikatsiooni tõstes, loovat initsiatiivi üles näidates ja tootmise progressiivseid võtteid juurutades ületavad kolhoosi poolt vastuvõetud tootmisplaane ning loovad oma hea tööga täiendavaid saadusi.

Lisatöötasu suuruse kindlaksmääramisel on väga tähtis arvesse võtta tootmise taset, mis on brigaadi (lüli) poolt saavutatud põllunduses, loomakasvatuses ja teistes põllumajandusharudes. See esitab suuri nõudeid näitajate väljatöötamisele, millede saavutamise eest antakse lisatöötasu igas tootmisharus, lisatöötasu suuruse kindlaksmääramisele iga toodanguliigi alal, et kõigis ühismajapidamise tootmisharudes tagada enam-vähem võrdselt kolhoosnikute materiaalset ergutamist võrdsete tulemuste eest põllumajandussaaduste tootmise suurendamisel.

Nende nõuete täitmata jätmine viib töö järgi jaotamise sotsialistliku põhimõtte rikkumisele.

Põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse plaanide ületamise eest arvestatava naturaal- ja rahalise lisatöötasu maksmise korra ja suuruse kindlaksmääramisel on vaja kindlustada, et plaanides oleks arvestatud kõikide olemasolevate reservide täielik ärakasutamine.

Kolhooside praktikas rakendatakse mitmesuguseid lisatöötasu vorme. Nende väljatöötamisel ja kehtestamisel arvestavad kolhoosid igakülgselt oma majandusliku tegevuse konkreetseid tingimusi, saavutatud tootmistaset ning kolhoosnikute materiaalse stimuleerimise alal omandatud kogemusi.

Brigaadi, lüli või üksiku töötaja poolt saadud üleplaanilisest toodangust teatud osa väljamaksmist natuuras või rahas rakendatakse ka praegu ulatuslikult. Seejuures püüavad kolhoosid luua võrdset materiaalset huvitatust plaanide ületamise vastu kõigis tootmisharudes.

Paljude aastate jooksul väljakujunenud lisatöötasu andmise korras on rida kolhoose teinud olulisi muudatusi. Nad hakkasid andma lisatöötasu mitte saagikuse või loomade produktiivsuse plaanide ületamise, vaid *ühtede või teiste saaduste tootmise teatud taseme ületamise eest.* Seejuures määratakse lisatöötasu kindlaks teatud protsendi ulatuses brigaadi, lüli või üksiku kolhoosniku (loomakasvatuses) poolt saadud kogutoodangust.

Nii rakendas Uljanovi oblasti Astradamovka rajooni kolhoos «Putj k kommunizmu» piimakarjakasvatuses järgmise lisatöötasu süsteemi. Lehmade produktiivsuse tegelikult saavutatud taseme alusel määras kolhoos kindlaks igakuise piima väljalüpsinormi keskmiselt iga lehma kohta. Selle normi ületamisel antakse lisatöötasu.

Kindlaksmääratud näitajate ületamise korral arvestatakse 10 protsenti suvel ja 15 protsenti talvel lüpstud piimast lisatöötasufondi.

Nii moodustatud lisatöötasufond jagatakse teatud koefitsientide alusel lüpsjate, karjatalitajate ja karjaste, samuti farmi teenindavate juhtivate töötajate ja spetsialistide vahel. Näiteks antakse lüpsjale 60 protsenti lisatöötasufondi arvestatud piimast, mis on saadud temale kinnistatud lehmadelt; 25 protsenti antakse karjatalitajaile ja karjustele, ülejäänud osa aga farmijuhatajale, zootehnikule, veterinaartehnikule, põllundusbrigaadide brigadiridele, kolhoosi esimehele ja agronoomile.

Seega on kolhoosi poolt väljatöötatud lisatöötasusüsteemi juures iseloomulik, et lisatöötasu antakse iga kuu ning loomade teatud produktiivsuse normide ületamise korral, kusjuures need normid *antud kolhoosi tingimustes on progressiivsed;* lisatöötasu arvestatakse protsentides saadud piima kogutoodangust ning jagatakse kõigi töötajate vahel, kellest oleneb lehmade produktiivsuse tõstmine, silmas pidades seejuures iga töötaja tegelikku tööd.

Moskva oblasti Lenini rajooni Maksim Gorki nimelises kolhoosis otsustati samuti anda lisatöötasu teatud protsendi ulatuses piima kogutoodangust, kui on kindlustatud teatud piimatoodangu tase keskmiselt iga lehma kohta. Lisatöötasu arvestamiseks saavutuste eest piimamajanduses võttis kolhoos vastu järgmised normatiivid:

Tabel 30

Töötajate kategooriad	Piimatoodangu saavutamisel lehma kohta (kg-des)					
	Kuni 3500	3501—4000	4001—4500	4501—5000	5001—5500	üle 5500
	arvestatakse protsentides kinnistatud grupi kogutoodangust					
Lüpsjad	1,25	1,50	1,75	2,0	2,25	2,55
Söötade juurdevedamisega tegelevad karjatalitajad .	0,10	0,15	0,20	0,25	0,30	0,35
Teiste töödega tegelevad karjatalitajad	0,05	0,10	0,15	0,20	0,25	0,30
Brigadirid ja kolhoosi esimees	0,15	0,20	0,25	0,30	0,35	0,40

Aseesimehele ja zootehnikule makstakse selles kolhoosis lisatöötasu 70—90 protsenti kolhoosi esimehe lisatöötasust.

Lisatöötasu antakse iga kuu välja avansina, lõpparveldus aga toimub aasta lõpul. Samasugust lisatöötasu arvestamise põhimõtet rakendab kolhoos ka sea- ja linnukasvatuses.

Lisatöötasu annavad kolhoosid ainult neile kolhoosnikutele, kes töötavad ühismajapidamises järjekindlalt. Nii on Partei XIX kongressi nimelises kolhoosis, mis asub Moskva oblasti Kašira rajoonis, kehtestatud kord, et lisatöötasu natuuras ja rahas antakse teatud tootmisnäitajate saavutamise eest ainult siis, kui täiskasvanud töövõimeline kolhoosnik on käinud tööl aastas 270 päeva, aga kuus vähemalt 22 päeva. Isikud, kes süstemaatiliselt ei täida kindlaksmääratud töönorme, jäetakse lisatöötasu saamise õigusest ilma. Kui esineb normipäevade ülekulu iga toodanguühiku kohta, võrreldes sellega, mis on kindlaks määratud brigaadile või farmile antud aasta-tootmisülesandes, samuti tööde läbiviimise tähtaegade rikkumise korral, väheneb lisatöötasu 25 protsenti.

Brigaadile või lülile arvestatud lisatöötasu jaotamine kolhoosnikute ja mehhanisaatorite vahel toimub normipäevade alusel, mis on välja töötatud selle kultuuri või kultuuride grupi alal, milliste saagi eest on lisatöötasu arvestatud.

Brigadiride lisatöötasu moodustab tavaliselt teatud osa sellest lisatöötasust, mida saab keskmiselt iga töövõimeline brigaadi koosseisu kuuluv kolhoosnik, traktoribrigaadi brigadiridele ning arvestajatele ja tankijatele aga arvestatakse lisatöötasu iga traktoristi poolt saadava keskmise lisatöötasu ulatuses.

Kolhooside kogemused, kus iseseisvalt lahendatakse lisatöötasu maksmise korra ja suuruse küsimusi majapidamise konkreetseid tingimusi silmas pidades, annavad kahtlemata nende kolhoosnikute materiaalse ergutamise mitmesuguseid vorme, kes töötavad paremini, täidavad plaaniülesandeid ja kindlaksmääratud normatiive ning loovad oma hea tööga põllumajandussaaduste täiendavat toodangut.

Kolhoosnikute avansseerimine

Viimaseil aastail on ulatuslikult levinud kolhoosnikute avansseerimine, mis soodustab kolhooside edasist organisatsioonilist ja majanduslikku tugevdamist.

Avansseerimine on kolhoositulude osalise jaotamise vorm, kus põllumajandusliku artelli liikmetele antakse nende poolt ühismajapidamises väljatöötatud normipäevadele teatud osa rahalistest ja naturaaltuludest enne nende tulude lõplikku jaotamist, s. o. enne aasta lõppu.

Kolhoosid annavad avansse natuuras ja rahas. *Rahaliseks avansseerimiseks* vajalike vahendite allikaks on rahalised laekumised taime- ja loomakasvatussaaduste ning abiettevõtete toodangu realiseerimisest, samuti avansid, mida kolhoosid saavad varumisorganisatsioonidelt. Paljud kolhoosid loovad erilisi üleminevaid avansseerimisfonde natuuras ja rahas, eraldades jooksva aasta tuludest osa toodangut ja rahalisi vahendeid kolhoosnikute avansseerimiseks järgmisel aastal.

Naturaalse avansseerimise korras annavad kolhoosid teravilja, kartuleid, köögivilja ja muid toiduaineid, samuti loomasööta. Koristusperioodil, enne vastavate põllumajandussaaduste varumisplaanide täitmist eraldatakse kolhoosnikute avansseerimiseks ja kolhoosi majandisisesteks vajadusteks: teravilja 15 protsenti, päevalille 5 protsenti, kartulit ja köögivilja 15 protsenti sellest kogusest, mis on nende kultuuride osas tegelikult riigile antud.

Nagu kogemused on näidanud, stimuleerib avansseerimine kolhoosnikute tööalase aktiivsuse kasvu jooksvate põllumajanduslike tööde läbiviimisel, aitab kaasa tööviljakuse tõusule ning tõstab artelli liikmete materiaalset huvi ühismajapidamise arendamise vastu.

Lähtudes eesrindlike kolhooside kogemustest, kes annavad iga kuu rahalisi avansse kõigile ühismajapidamises väljatöötatud normipäevadele, soovitasid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu kolhoosidele anda kolhoosnikute üldkoosoleku otsusega iga kuu avansina normipäevadele vähemalt 25 protsenti rahalistest tuludest, mis on tegelikult saadud kõigist ühismajandi tootmisharudest, ning 50 protsenti rahalistest vahenditest, mis laekuvad avansina põllumajandussaaduste kontraheerimise, kokkuostu ja kohustuslike müüginormide eest.

Kolhooside nõudmisel peab Riigipank kandma eespoolmainitud osa rahalistest tuludest ja avanssidest eri jooksvale kontole; sellele kontole laekunud vahendeid tohib kolhoosi juhatus kulutada ainult avansside andmiseks kolhoosnikutele ja jaotamiseks normipäevadele.

Igakuine avansseerimine toob kolhoosnikute töö tasustamise praktikasse olulisi muudatusi. Kolhoosnik saab oma töö eest tasu süstemaatiliselt, vastavalt normipäevade väljatöötamisele.

Paljud minevikus mahajäänud kolhoosid, kus kolhoosnikute materiaalne huvi ühismajapidamise arendamise vastu oli üsna väikeseks jäänud, ning kus hakati rakendama avansside andmist, tugevdasid üsna lühikese ajaga töödistsipliini ja saavutasid üldise majandusliku tõusu.

Reas kolhoosides antakse kolhoosnikute poolt väljatöötatud normipäevadele süstemaatiliselt iga kuu kindlat tasu. Aasta-tootmisplaani ning tulude ja kulude eelarve kinnitamisel määravad niisugused kolhoosid kindlaks igakuise tasumäära iga väljatöötatud normipäeva kohta, moodustades selleks erifondid.

Tähelepanu väärivad Amuuri oblasti Tambovi rajooni Kosmodemjanovka küla kolhoosi kogemused, kus rakendatakse igakuist normipäevatasu.

1955. aastaks koostati kolhoosis ühtne tootmis- ja finantsplaan, milles peale tavaliste näitajate määrati iga kultuuri alal kindlaks normipäevade kulu, seemnekulu, väetiste ja muude materiaalsete vahendite kulu, traktoritööde naturaaltasu, transpordikulude ja amortisatsioonieraldiste suurus. Loomakasvatusfarmide osas planeeriti kõik loomade pidamisega seoses olevad kulud. Nende andmete alusel määrati plaanis kindlaks põhi- ja abitootmisharude ning abiettevõtete toodangu omahind. Kolhoos planeeris anda ja ka andis iga kuu iga normipäeva kohta 4 rubla. Peale selle oli siin ette nähtud anda iga normipäeva kohta 4 kg teravilja. Sellest arvestusest lähtudes kanti iga kuu kolhoosnikute isiklikele kontodele see teravilja kogus, mille nad pidid saama väljatöötatud normipäevade eest, kuid

aasta lõpul, pärast saagi koristamist ja riiklike kohustuste täitmist, anti teravili välja natuuras.

Et tagada igakuise normipäevatasu väljamaksmist, eraldas kolhoos 1954. aastal oma tuludest 400 000 rubla normipäevatasu erifondi. Üleminevate naturaalsete ja rahaliste normipäevatasu fondide moodustamine võimaldab kolhoosil tagada kindlaksmääratud normipäevatasu väljamaksmise, sõltumata antud aasta tulemustest.

Aasta lõpul, kui selgus, et kolhoos oli saanud üle kahe miljoni rubla tulusid rohkem kui plaanis oli ette nähtud, kasutati need vahendid jagamatu fondi täiendamiseks, kultuurilisteks ja elutarbelisteks vajadusteks, käibefondide edasiseks suurendamiseks ning osaliselt täiendavaks jaotamiseks normipäevadele.

Eesrindlike kolhooside kogemused kolhoosnikute igakuisel avansseerimisel muutuvad kättesaadavaks kõikidele kolhoosidele ning avavad laialdased võimalused nende edasiseks organisatsiooniliseks ja majanduslikuks tugevdamiseks.

VII peatükk

KOLHOOSIDE TULUD JA NENDE JAOTAMINE

1. Kolhoositulud ja nende jaotamise põhimõtted

Kolhoosi tootmistegevuse tulukuse tõstmine on selle tegevuse edasiarendamise vältimatu tingimus. Kolhoositulude kasvu alusel toimub ühismajapidamise laiendamine ja kolhoosnikute materiaalse heaolu tõstmine.

Viiendal viisaastakul suurenesid kolhooside rahalised tulud 2,2 korda, jagamatud fondid kasvasid 1,7 korda. Kolhoosnikutele normipäevade eest antava rahalise ja naturaaltasu üldsumma suurenes 1955. aastal 1950. aastaga võrreldes (võrreldavais hindades) üle 1,8 korra.

NLKP XX kongressi direktiivides seati ülesanne kuuendal viisaastakul järsult tõsta põllumajandussaaduste toodangut kõlvikute iga 100 hektari kohta ning suurendada tööviljakust kolhoosides umbes kahekordseks. Taime- ja loomakasvatussaaduste tootmise tunduva suurendamise alusel ja kolhoosnikute tööviljakuse tõusu alusel peavad kolhoosnikute rahalised ja naturaaltulud kasvama kuuendal viisaastakul keskmiselt vähemalt 40 protsenti eelkõige ühismajapidamise tulude suurendamise arvel. Tunduvalt suurenevad kolhooside ühiskondlikud fondid.

Enne kui hakata käsitama kolhoosi naturaal- ja rahaliste tulude jaotamise küsimusi, tuleb kindlaks määrata kolhoositulude mõiste.

Kõik materiaalsed väärtused, mis on loodud kolhoosis tootmistegevuses teatud ajavahemiku, näiteks aasta jooksul, moodustavad kolhoosi *kogutoodangu*. Selle koosseisu kuulub:

a) taime- ja loomakasvatussaaduste ning teiste põllumajandusharude (teravili, kartul, suhkrupeet, puuvill, lina, köögivili, puuvili ja marjad, piim, liha, vill, munad jne.) toodang;

b) põllumajandusharude kõrvaltoodang (põhk, aganad, pealsed, sõnnik, karvavahetusel maha tulnud vill jne.);

c) abiettevõtete toodang (valmistatud väikeinventar, ehitusmaterjalid jne.);

d) kolhoosi abiettevõtetes töödeldud omatoodetud saaduste väärtuse suurenemine;

e) ehituste, maaparandusseadeldiste, metsa-, viljapuu- ja marjaistanduste väärtuse suurenemine töö ja vahendite kulutamise tule-

musena ehitamisel, istanduste rajamisel ning nende hooldamisel kogu aasta jooksul;

f) loomade väärtuse suurenemine loomakasvatusfarmides.

Kogutoodangut nimetatakse mõnikord kolhoosi tuluks. Majanduslikus mõttes ei ole kogutoodang ja tulu üks ja seesama. Kogutoodang on mitte ainult elustöö, vaid ka eelnenud töö kulutamise tulemus. Tulu all aga mõistetakse uuesti loodud väärtust. Kogu maa rahvamajanduse ulatuses kujutavad uuesti loodud väärtused rahvatulu.

Järelikult on kolhoosi *kogutulu* see osa kogutoodangu väärtusest, mis jääb järele pärast äratarvitatud tootmisvahendite (seemnete, loomasööda, tööriistade kulunud osa, väetiste ja teiste materiaalsete väärtuste kulu) asendamist.

Kolhoosi arvepidamises ja kolhooside bilanssides praegu kogutulu kindlaks ei tehta. Vastavalt põllumajandusliku artelli põhikirjale peetakse igas kolhoosis naturaal- ja rahaliste tulude arvestust ning jaotatakse neid.

Naturaaltulude hulka kuulub: a) põllumajandusharude põhi- ja kõrvaltoodang — teravili, lina, suhkrupeet, puuvill, kartul, köögivili, puuvili, hein, piim, liha, vill jne.; b) abitootmisharude ning põllumajandussaadusi töötlevate abiettevõtete toodang — või, juust, jahu jm. Naturaaltuludeks on ka loomade juurdesünd ja juurdekasv ning istanduste juurdekasv.

Kolhoosi *rahaline tulu* on rahaliste vahendite summa, mis kolhoos on saanud oma mitmekülgse majandusliku tegevuse tulemusena (rahalised tulud kaubatoodangu ja abiettevõtete toodangu realiseerimisest, kolhoosiväliste tööde eest ning muud allikad).

Suur osa kolhoosi kogutoodangust realiseeritakse väljapoole kolhoosi majapidamist. Seda osa toodangust nimetatakse *kaubatoodanguks*.

Kolhoosi kaubatoodangusse kuulub:

1) toodang, mis realiseeritakse riigile kohustuslike müüginormide katteks, kokkuostu ja kontraheerimise korras;

2) naturaaltasu masina-traktorijaama tööde eest;

3) kolhoosikaubanduse korras realiseeritud toodang.

Kaubatoodangu kasv on kolhoosi rahaliste tulude kasvu põhiallikas. Peale selle saab kolhoos rahalisi tulusid oma abiettevõtetelt, kolhoosiväliste tööde eest ja muudest allikatest. On vaja silmas pidada kolhoosisaaduste kasutamise iseärasust, kus teatud osa neist saadustest (seemned, loomasöödt, toiduainete kindlustusfondid jne.) rahas ei hinnata, ning see osa toodangust ei kajastu ka kolhoosi rahalistes tuludes.

Kaubatoodangu suurendamine on kolhooside tähtsaimaks ülesandeks. Kolhooside kaubatoodangu varumise ja kokkuostu arvel kindlustab riik elanikkonna varustamise toiduainetega ja tööstuse varustamise põllumajandusliku toorainega. Mida rohkem annavad kolhoosid kaubatoodangut, seda täielikumalt ja paremini saab riik varustada linnade ja tööstuskeskuste elanikke põllumajandussaadus-

tega ning arendada riide, jalatsite ja teiste rahvatarbekaupade tootmist.

Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus on loonud kolhoosidele kõik tingimused kogu- ja kaubatoodangu suurendamiseks ning selle kvaliteedi parandamiseks, ühismajapidamise tulude tõstmiseks.

Kolhoosidele on kinnistatud 397 000 000 hektarit põllumajanduslikku maad. Riik assigneerib iga aasta suuri summasid masina-traktorijaamade masina- ja traktoripargi suurendamiseks, maaparandustööde (maade kuivendamine ja niisutamine) ulatuse laiendamiseks, kaadri ettevalmistamiseks kolhooside ja masina-traktorijaamade jaoks, annab kolhoosidele soodustatud tingimustel krediiti, varustab kolhoose ja masina-traktorijaamu tootmistegevuseks vajalike materjalidega (mootorikütusega, määrdeainetega, ehitusmaterjalidega) jne.

Viimastel aastatel on rakendatud ulatuslikke abinõusid selleks, et tõsta kolhooside ja kolhoosnikute materiaalset huvi põllumajandussaaduste kogu- ja kaubatoodangu suurendamise vastu. Tõsteti põllumajandussaaduste varumis- ja kokkuostuhindu ning vähendati mõnede saaduste kohustuslikke müüginorme. Hindade süsteemiga stimuleerib riik realiseeritava toodangu kõrget kvaliteeti, mis suurel määral aitab kaasa rahaliste tulude suurenemisele.

Põllumajandusliku tootmise planeerimise uus kord suunas loomingulise initsiatiivi kolhoosides sisemiste ressursside mobiliseerimisele, nende ratsionaalsele kasutamisele põllumajandusliku tootmise suurendamise ja tema rentaabluse tõstmise huvides.

See kõik juba avaldub põllumajandussaaduste tootmise ja varumise suurenemises, kolhooside ja kolhoosnikute tulude kasvus. Kolhooside rahaliste tulude üldsumma moodustas (tabel 31):

Tabel 31

Kolhooside rahaliste tulude kasv

Näitajad	1950. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.
Tulud miljardites rublades .	34,2	42,8	49,6	63,3	75,6
Tulud protsentides 1950. a. võrreldes	100	122,2	145,0	185,1	221,1

Rahalised tulud ei hõlma kolhoosisaaduste toodangu seda osa, mis natuuras antakse normipäevadele ning kulutatakse majanduslikeks vajadusteks. Toodangu selle osa väärtus ületab tunduvalt kolhooside rahalised tulud.

Viienda viisaastaku aastail suurenesid talurahva rahalised ja naturaaltulud ühismajapidamisest ja isiklikust majapidamisest ühe töötaja kohta võrreldavais hindades 50 protsenti.

Käesoleval ajal on kolhoosnikute reaaltulud mitu korda suuremad kui talupoegade tulud enne revolutsiooni.

Kuid kaugeltki mitte kõik kolhoosid ei kasuta täiel määral ära soodsaid tingimusi tulude suurendamiseks. Ühesugustes tingimustes

olevad eesrindlikud kolhoosid toodavad põllumajandussaadusi ning saavad tulusid mitu korda rohkem kui naabruses asuvad mahajäänud kolhoosid.

Põllumajandussaaduste tootmise laiendamisel ning naturaal- ja rahaliste tulude suurendamisel saavutavad kiirema tempo need kolhoosid, kes pidevalt suurendavad ühisomandit, igakülgselt arendavad ja tugevdavad oma ühismajapidamist ning tõstavad tööviljakust. Majapidamise mitmekülgne arendamine loob majapidamise õige spetsialiseerimise korral tingimused ühismaade, tööjõu, masinate ja tööriistade ning looduslike tingimuste paremaks ärakasutamiseks. Niisugune majapidamine on stabiilsem ning ebasoodsad ilmastikutingimused avaldavad siin tulude tasemele mõju palju vähemal määral.

Kolhooside ja kolhoosnikute tulude suurendamise peamiseks teeks on kolhoosi tootmistegevuse taseme tõstmine, kogu- ja kaubatoodangu suurendamine ning kulude vähendamine iga toodanguühiku kohta.

Tootmisprotsessis loodud materiaalsete väärtuste jaotamine avaldab otsest mõju tootmise käigule, töötajate materiaalsele ja kultuurilisele elutasemele.

Igale tootmisviisile vastab temale omane saadava toodangu jaotamisvorm. Kapitalistliku majandussüsteemi tingimustes omandatakse lõviosa rahvatulust kapitalistide poolt.

Sotsialistlikus ühiskonnas kasutatakse rahvatulu kogu ühiskonna huvides, selle tulu loonud töötajate huvides. See tulu suunatakse sotsialistliku tootmise laiendamiseks, nõukogude rahva materiaalse ja kultuurilise taseme tõstmiseks.

Kogu sotsialistlikus tootmises valmistatud toodang jaguneb oma jaotamisprotsessis lõppkokkuvõttes kolmeks koostisosaks:

1) taastamisfond, a) akumulatsioonifond, 3) tarbimisfond.

Jaotamisele kuuluvast kogutoodangust eraldatakse kõigepealt see osa, mis on vajalik tootmisprotsessis äratarvitatud tootmisvahendite taastamiseks. Ilma niisuguse taastamiseta on normaalne tootmisprotsess järgmisel aastal võimatu. Kuid eelmisel aastal tegelikult äratarvitatud vahendite taastamisest üksi ei piisa. Sotsialistlikus ühiskonnas tootmine pidevalt laieneb, sest töötajate vajadused kasvavad ning rahva materiaalne ja kultuuriline elutase tõuseb. Tootmise laiendamiseks on jaotatavaist tuludest osa vahendeid vaja täiendavalt eraldada akumulatsioonifondi. Jaotamisel on samuti vaja luua reservfondid.

Tootmisest vahetult osavõtvate töötajate ühiskondlik ja isiklik tarbimisfond moodustab sotsialistliku ühiskonna tingimustes peamise osa jaotatavaist tuludest. See fond kasvab aastast aastasse.

Ülaltoodud põhimõtted moodustavad üldise tulude jaotamise skeemi sotsialistliku ühiskonna tingimustes. See kehtib ka kolhoositootmises. Kuid siin on mõningad iseärasused, mis on seotud kolhooslik-kooperatiivse omandivormiga.

Kolhoosid eraldavad teatud osa oma tuludest riigi käsutusse üld-

riiklike fondide loomiseks, millest on huvitatud nii kolhoosnikud kui ka kõik sotsialistliku ühiskonna töötajad. Just riik kindlustab kolhoose masinatega, transpordivahendite ja ehitusmaterjalidega, valmistab kolhooside jaoks ette spetsialistide kaadrit, õpetab koolides kolhoosnikute lapsi jne. Kohustuslike müüginormide katteks antavate põllumajandussaaduste varumishinnad kindlustavad osa kolhooside puhastulu laekumise üldriiklike vajaduste rahuldamiseks. Sama eesmärki teenindab ka kolhooside tulumaks. Seepärast on kolhooside esmajärguliseks ülesandeks tulude jaotamisel *kohustuste täitmine riigi ees* põllumajandussaaduste andmise, tulumaksu maksmise ning muude maksete õiendamise alal.

Pärast riiklike kohustuste täitmist on tulude jaotamisel kolhoosides tähtsaimaks ülesandeks moodustada piisavad ühiskondlikud *tootmisfondid* ärakulutatud tootmisvahendite taastamiseks ja tootmise edasiseks laiendamiseks.

Ühisomandi kasv kolhoosides väljendub tootmisharude laiendamises; produktiivloomade arvu, seemne-, sööda- ja kindlustusfondide suurenemises; kolhooside poolt põllumajandusmasinate soetamises; uute tootmis- ning kultuuri- ja elutarbeliste ehituste püstitamises; mitmeaastaste istanduste rajamises; tiikide ja veehoidlate, maaparandus- ja muude seadeldiste rajamises.

Tulude jaotamisel kindlustavad kolhoosid akumulatsiooni järgmisel kujul: a) seemne- ja söödafondide juurdekasvuga tootmise laiendamiseks; b) ühismajapidamise huvidest tingitud tootmiskulude suurendamisega mineraalväetiste, mootorikütuse ja muude materjalide soetamiseks; c) rahaliste vahendite eraldamisega jagamatu fondi (põhiliste tootmisfondide suurendamiseks pärast amortisatsioonikulude katmist); d) loomade juurdesünni saamisega ja juurdekasvu kindlustamisega; e) kolhoosi liikmete tööjõukulutustega tootmishoonete ehitamisel, metsaistanduste, maaparandusseadeldiste jne. rajamisel.

Kindlustusfond luuakse sel teel, et moodustatakse puutumatud seemne- ja söödavarud ikalduste ja loodusõnnetuste puhuks.

Ühiskondlikuks tarbimiseks kolhoosid eraldavad:

a) saadused invaliidide, vanade kolhoosi liikmete, vaeslaste ja ajutiselt töövõimetute abistamiseks; b) rahalised vahendid kolhoosi liikmete kultuuriliseks teenindamiseks ning kolhoosnikute kindlustamiseks pensionidega.

Isikliku tarbimise fondi kuuluvad saadused ja raha, mis jaotatakse normipäevadele ja makstakse välja lisatöötasuna.

Marksism-leninism lähtub sellest, et ühiskondliku produkti jaotamine, olles sõltuv tootmisviisist, ei ole tootmise suhtes sugugi passiivne.

«... jaotamine on meetod, tööriist, vahend tootmise suurendamiseks,» õpetab V. I. Lenin.[1]

Seepärast ongi tulude õige jaotamine kolhoosi tootmistegevuse

[1] V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., lk. 424.

kasvu, kolhoosnikute materiaalse ja kultuuritaseme tõstmise tähtsaim tingimus.

Viimastel aastatel vastuvõetud kommunistliku partei otsustes rõhutatakse, et partei- ja nõukogude organid peavad pidevalt hoolitsema selle eest, et peetaks kõrvalekaldumatult kinni kolhooside ja kolhoosnikute materiaalse huvitatuse printsiibist põllumajandusliku tootmise arendamise vastu. On vaja, et kolhoosnikud saaksid oma töö eest järjest paremat tasu ühismajapidamisest saadavate tulude arvel, et töötasu oleks üha rohkem garanteeritud ühismajapidamise igakülgse kasvu ja tugevdamisega.

2. Naturaaltulude jaotamine

Kolhoosi naturaaltulud koosnevad peamiselt taime- ja loomakasvatussaadustest. Saadud saagist ja loomakasvatussaadustest täidab artell oma kohustused riigi ees, moodustab ühiskondlikud fondid ning fondi jaotamiseks artelli liikmete vahel normipäevade alusel.

Kolhooside kõige esimeseks ülesandeks on kohustuste õigeaegne täitmine riigi ees. Põllumajandussaaduste varumine ning riigi poolt vajalike toidu- ja toorainete ressursside moodustamine on ülitähtis poliitiline ja majanduslik ülesanne. Põllumajandussaaduste riigile andmise (müümise) plaani täielikust ja õigeaegsest täitmisest kolhooside poolt sõltub meie maa elanikkonna kindlustamine toiduainetega ning kerge- ja toiduainetetööstuse varustamine toorainega.

Riik teostab põllumajandussaaduste varumist kolhoosides kohustuslike müüginormide, kontraheerimise (müümine lepingute järgi), masina-traktorijaama tööde eest makstava naturaaltasu, samuti põllumajandussaaduste kokkuostu korras riiklike ja kooperatiivsete organisatsioonide poolt.

Taime- ja loomakasvatussaaduste riiklikud müügikohustused. Taime- ja loomakasvatussaaduste kohustuslike müüginormide arvestamise aluseks on hektarite järgi arvestamise põhimõte, mis kehtestati 1940. aastast alates. Kõigi põllumajandussaaduste liikide riiklike müügikohustuste arvestamine toimub kolhoosidele kinnistatud kõlvikute pinna järgi. Riiklike müügikohustuste arvestamine hektarite järgi on tähtsaks hoovaks ühismajapidamise igakülgsel arendamisel, organisatsioonilisel ja majanduslikul tugevdamisel ning kolhooside tulude tõstmisel.

Teravilja, kartuli, köögivilja ja mõnede muude põllumajandussaaduste kohustuslike müüginormide arvestamine toimub iga hektari künnimaa järgi, liha, piima, villa ja nahkade kohustuslike müüginormide arvestamine aga kolhoosile kinnistatud põllumajanduslike kõlvikute iga hektari järgi. Künnimaade hulka arvatakse kündmiseks kõlblikud maad, samuti aedade all olevad ja uuesti kasutusele võetavad maad. Pärast uudismaa ülesharimist ja võsajuurimist kasutusele võetav pind võetakse müügikohustuste määramisel arvesse kasutusele võtmise teisel aastal, soode kuivendamisel saadud maad aga kasutusele võtmise kolmandal aastal. Silmas pidades seda, et

uute maade kasutusele võtmine Siberi, Kasahstani, Uraali, Volgamaa ja Põhja-Kaukaasia kolhoosides toimub täielikult riigi tehnikaga, siis neis piirkondades arvatakse uuesti kasutusele võetavad maad esimesest külviaastast alates künnimaade hulka, mille pealt arvestatakse teravilja riiklikke müügikohustusi ja naturaaltasu vastavalt normide ja kindlate määrade järgi, mis on kehtestatud antud piirkonna kolhooside jaoks. Teravilja müügikohustuste arvutamisel künnimaa pealt jäetakse välja tehniliste ja rea köögiviljakultuuride külvipinnad.

Põllumajandussaaduste kohustuslike müüginormide hektarite järgi arvutamise põhimõte on end täiesti õigustanud.

NLKP Keskkomitee septembripleenum (1953. a.) määras kindlaks, et ühe rajooni piirides peab kehtima ühtne müügikohustuste hektarinorm. Kohalikele võimuorganitele on keelatud muuta müügikohustuste kinnitatud hektarinorme. See aitab tõsta kõikide kolhooside huvi põllumajandussaaduste tootmise suurendamise vastu.

Põllumajandussaaduste kontraheerimine. Kontraheerimise korras varub riik peamiselt tehniliste kultuuride saadusi, millede tootmine peab rahuldama kerge- ja toiduainetetööstuse kiiresti kasvavaid vajadusi tooraine alal. Kontraheerimissüsteem on suunatud eelkõige nende kultuuride tootmise järjekindlale suurendamisele. Riiklike varumisorganitega sõlmitud lepingu järgi kohustub kolhoos tootma kindlaksmääratud koguses neid või teisi saadusi ning andma need õigeaegselt riigile. Lepingus nähakse ette abinõude süsteemi rakendamist, mis kindlustab tehniliste kultuuride külviplaani ja saagikuse plaani täitmise. Kontraheerimislepinguil on seaduse jõud.

Kehtivad tehniliste kultuuride kontraheerimistingimused stimuleerivad nende kõrgete saakide saamist ja kontraheerimisplaanide ületamist. Selleks, et tõsta kolhooside materiaalset huvitatust tehniliste kultuuride kontraheerimislepingute täitmise ja ületamise vastu, on valitsuse poolt kehtestatud riigile üle kontraheerimisplaani müüdavate saaduste eest premiaalne hinnalisandite süsteem, antakse avansse kontraheeritava kultuuri eest ning preemiaid juhtivale koosseisule (esimeestele, brigadiridele); sama eesmärki teenib ka tehniliste kultuuride tootmisega tegelevatele kolhoosnikutele lisatöötasu maksmise süsteem.

Tähtsa stiimulina tehniliste kultuuride toodangu kontraheerimislepingute ületamiseks kolhooside poolt on ette nähtud tööstus- ja toidukaupade vastumüük kolhoosidele ja kolhoosnikutele. Vastukaubanduse korras müüdavate kaupade kogus on tavaliselt otseses sõltuvuses kontraheerimisplaanide täitmise ja ületamise astmest.

Naturaaltasu masina-traktorijaamade tööde eest. Seoses sellega, et masina-traktorijaamade poolt kolhoosides tehtavate tööde maht pidevalt suureneb, kasvab põllumajandussaaduste varumisel järjest ka naturaaltasu hulk ja osatähtsus.

Masina-traktorijaama tööde eest maksmisele kuuluvat naturaaltasu arvestatakse vastavalt tehtud tööde mahule ning valitsuse poolt iga tööliigi kohta kehtestatud tasumääradele. Kuni 1954. aastani toi-

mus naturaaltasu arvestamine masina-traktorijaama tööde eest määrade järgi, mis olid sõltuvad kolhoosides saadud saagikuse tasemest; teatavasti aga sõltub saagikus mitte üksnes masina-traktorijaama töö, vaid ka kolhooside töö kvaliteedist. Nagu näitasid kogemused, viis niisugune naturaaltasu arvestamise süsteem selleni, et eesrindlikud kolhoosid, kus saadi kõrgeid saake, maksid naturaaltasu palju rohkem kui kolhoosid, kus saadi madalaid saake; see kõrgendas kolhooside huvi põllumajanduskultuuride saagikuse edasise tõstmise vastu.

Selleks, et tugevdada kolhooside materiaalset huvi kõigi põllumajanduskultuuride saagikuse tõstmise vastu, on NLKP Keskkomitee septembripleenumi otsuse alusel kehtestatud 1954. aastast alates masina-traktorijaamade poolt kolhoosides tehtavate tööde eest kindlad naturaaltasu määrad, mis on diferentseeritud meie maa piirkondade järgi.

Põllumajandussaaduste riiklik kokkuost. Kolhooside kaubatoodangu realiseerimise ja põllumajandussaaduste tsentraliseeritud plaanipärase varumise üheks vormiks on nende saaduste riiklik kokkuost. Põllumajandussaaduste riiklikud kokkuostuhinnad määratakse varumishindadest kõrgemad ning need on tähtsaks majanduslikuks hoovaks põhiliste põllumajandusharude arendamisel. Põllumajandussaaduste realiseerimine kolhooside poolt kokkuostu korras on kolhooside rahaliste tulude kasvu, nende organisatsioonilise ja majandusliku tugevdamise ning normipäevatasu suurendamise üheks tingimuseks.

Kokkuostu korras varub riik kolhoosidelt tera- ja kaunvilja- ning õlikultuure, heinaseemneid, kartuleid, köögivilja, liha, piima, mune, villa, toornahku ja mõningaid muid saadusi. Peale selle ostetakse kokku põllumajanduse abitootmisharude toodangut ning looduslikult kasvavaid puuvilju ja marju (mesi, aed- ja metsmarjad, seened, aed- ja metspähklid jne.), milliseid ei varuta kohustuslike müüginormide ega kontraheerimise korras.

Kuna riiklik kokkuost omab suurt tähtsust elanikkonna varustamisel toiduainetega ja tööstuse varustamisel toorainega, on tal samuti plaanipärane iseloom.

NLKP Keskkomitee juunipleenum (1955. a.) määras kindlaks, et teravilja, riisi, õlikultuuride seemnete, kartulite, köögivilja, liha, piima, munade ja villa varumis- ja kokkuostuplaanid loetakse vabariikide, kraide, oblastite ja rajoonide ulatuses täidetuks ainult sel tingimusel, kui varumisplaan ja riikliku kokkuostu plaan on mõlemad täidetud.

Kolhooside poolt kokkuostu korras realiseeritavate põllumajandussaaduste maht määratakse kindlaks plaaniga proportsionaalselt nende saaduste kohustuslike müüginormide mahule. Varumisorganisatsioonid sõlmivad kolhoosidega nendele antud plaanide alusel lepingud toodangu müümiseks plaanis näidatud koguses. Lepingus määratakse kindlaks saaduste kogus, kokkuostuhind ja saaduste äraandmise tähtajad.

Peale selle, et kokkuostuhinnad määratakse kõrgemad kui varumishinnad, stimuleeritakse riiklikku kokkuostu veel preemiaalsete hinnalisandite ning avansside andmisega, tööstuskaupade vastumüügiga.

Riiklik kokkuost on seega põllumajandussaaduste varumise organiseeritud vormiks, mis rajaneb riigi ja kolhooside huvide õigele kooskõlastamisele.

Riikliku kokkuostu süsteem võimaldab riigil üle kohustuslike müüginormide laekuva toodangu hulka ette planeerida, kolhoosidele ja kolhoosnikutele aga annab see toodangu realiseerimise garantii võimaluse saada rahalisi avansse ja soetada vastumüügi korras vajalikke tööstuskaupu.

Pärast toodangu realiseerimist kohustuslike müüginormide, masina-traktorijaama tööde eest antava naturaaltasu, kontraheerimise ja kokkuostu korras on kolhoosidel võimalus realiseerida osa toodangut turuhindadega. Toodangu realiseerimine turul ei tohi avaldada mõju põllumajandussaaduste riiklike varumisplaanide õigeaegsele täitmisele kolhooside poolt.

Õige organiseerimise korral omab kolhoosikaubandus suurt positiivset tähtsust elanikkonna varustamisel toiduainetega ning kolhooside tulude tõstmisel. Suur tähtsus on tarbijate kooperatiivide poolt arendataval komisjonikaubandusel, mis loob organiseerituse ja plaanipärasuse kolhooside kaubatoodangu ülejääkide realiseerimises ning võimaldab kolhoosidel oma toodangut realiseerida minimaalsete kuludega.

Komisjonikaubandusel on kahesugune tähtsus. Ühelt poolt soodustab ta põllumajandussaaduste suuremat juurdevoolu tööstuskeskuste ja linnade turgudele ning mõjutab seega hindade alanemist kolhoositurul. Teiselt poolt võimaldab komisjonikaubandus, mida organiseerivad kooperatiivid, efektiivsemalt ära kasutada kolhooside tööjõuressursse ühismajapidamises ja seda eriti kõige pingelisemal suveperioodil.

Seemne-, sööda- ja kindlustusfondide moodustamine. Kolhoosid moodustavad iga aasta seemne- ja söödafonde, mis lähevad põllumajandusliku tootmise uuendamiseks ja laiendamiseks.

Seemnete salvestamine toimub vastavalt külviplaanile ning agronoomiliselt põhjendatud külvinormidele iga kultuuri alal. Selleks kasutatakse saaki seemnepõldudelt, mis on külvatud valiksordiseemnetega. Juhul, kui seemnepõldudelt koristatud sordiseemnetest ei jätku, võib salvestada parimaid valikseemneid üldkülvide saagirikkamailt põldudelt enne, kui on täidetud nende kultuuride riigile andmise plaan.

Koristatud saagist moodustavad kolhoosid peale põhiliste seemnefondide ka seemne kindlustusfondid 10—15 protsendi ulatuses seemnefondidesse salvestatud seemnete kogusest. Seemne kindlustusfondid moodustatakse pärast seda, kui antud saaduste osas on täidetud riiklikud müügikohustused ja ära antud naturaaltasu masina-traktorijaama tööde eest.

Taliviljakultuuride saagikuse tõstmisel omab väga suurt tähtsust üleminevate seemnefondide moodustamine nende kultuuride osas, kuna taliviljade külv eelmise aasta seemnetega annab tunduvalt paremaid tulemusi kui külv äsjakoristatud seemnega.

Teraviljakultuuride ja kartuliseemne salvestamise kõrval varustab kolhoos end ka kõigi teiste kultuuride — tehniliste, sööda- ja köögiviljakultuuride seemnetega. Kogu seemnematerjal viiakse külvikonditsiooni ja antakse akti alusel üle kolhoosi laohoidjale. Majanduslikust seisukohast on ebaotstarbekas kasutada seemnevilja mistahes muul eesmärgil kui ainult külviks. Isikud, kes on süüdi seemnematerjali mittesihipärases kasutamises, võetakse vastutusele.

Ühiskarja varustamiseks söötadega moodustatakse kolhoosides söödafond. Saagi jaotamisel luuakse see fond niisuguses ulatuses, mis täielikult katab ühiskarja vajaduse kõikide söödaliikide osas. Söödavajaduse arvestamisel lähtutakse kolhoosi poolt vastu võetud loomade arvu suurendamise plaanist, selle ületamise korral aga loomade tegelikust arvust järgmise aasta alguseks, samuti söötmisnormidest ja söödaratsioonidest. Söötmisnormid ja söödaratsioonid peavad lähtuma niisuguse produktiivsuse saavutamisest, mis ei tohi olla väiksem kui on ära näidatud kolhoosi aasta-tootmisplaanis. Varutud söötade üldkogusest eraldab kolhoos ühiskarja jaoks sööda kindlustusfondi kõigi söödaliikide osas 10—15 protsendi ulatuses aasta üldisest vajadusest.

Suur tähtsus on söödafondide rangel arvestamisel, õigel hoidmisel ja kasutamisel. Igas kolhoosis koostatakse söötade kasutamise plaan, kus näidatakse ära üksikute söötade söötmisnormid ja söötmise tähtajad iga loomaliigi alal eraldi. Selle plaani täitmist tuleb iga päev rangelt kontrollida.

Pärast ühiskondlike fondide moodustamist eraldab kolhoos artelli liikmete üldkoosoleku otsusel fondid invaliidide, vanade, ajutiselt töövõime kaotanute, Nõukogude Armees teenivate isikute abivajavate perekondade abistamiseks ja lastesõime ülalpidamiseks mitte rohkem kui kahe protsendi ulatuses kogutoodangust, samuti toiduainete kindlustusfondi kahe protsendi ulatuses toiduteraviljade kogusaagist.

Põllundus- ja loomakasvatussaaduste jaotamine artelli liikmete vahel. Pärast riiklike kohustuste täitmist ja ühiskondlike fondide moodustamist jaotatakse kolhoosi poolt saadud naturaaltulud kolhoosi liikmete vahel normipäevade alusel. Toodangu jaotamine toimub aasta jooksul avansside andmise näol ja aasta lõpul, pärast majandusliku tegevuse tulemuste kokkuvõtmist, toodangu lõpliku jaotamise näol. Normipäevadele antakse avansse natuuras vastavalt sellele, kuidas kolhoos täidab oma kohustusi riigi ees. Kuni varumisplaanide täitmiseni eraldavad kolhoosid tavaliselt avansside andmiseks ja majandisiseste vajaduste katteks teravilja kõige rohkem 15 protsenti, riisi 10 protsenti, päevalilleseemneid 5 protsenti ja kartuleid 15 protsenti nende saaduste kogusest, mis on tegelikult riigile antud.

Pärast riiklike kohustuste täitmist ja laenude tagastamist annavad kolhoosid avansse natuuras vastavalt toodangu laekumisele, kuid kahjustamata seejuures ühismajandi naturaalfondide õigeaegset moodustamist. Avansside andmine toimub samuti normipäevade alusel nagu toodangu lõplik jaotaminegi.

Direktiivides kuuenda viie aasta plaani kohta pidas NLKP XX kongress vajalikuks laialdaselt rakendada kolhoosnikute igakuist avansseerimist kui tööviljakuse tõstmise tähtsat stiimulit kolhoosides.

Paljud kolhoosid annavad avansse natuuras iga kuu. Selleks moodustavad nad spetsiaalsed avansseerimisfondid.

Vaatame naturaaltulude jaotamise põhiküsimusi Ukraina NSV Tšerkassi oblasti Tšerkassõ rajooni kolhoosis «Zarja Kommunizma». See kolhoos on paljude tootmisharudega suurmajand. Kolhoosis on 1 635 peret, 2 047 töövõimelist kolhoosnikut. Kokku on kinnistatud kolhoosile maad 4 295,6 hektarit, millest põllumajanduslikku maad on 3 171,3 hektarit, sealhulgas 2 680 hektarit põldu.

Viimase viie aasta jooksul oli kolhoosis teraviljakultuuride keskmine saak 17,9 ts ja maisi keskmine saak 28,5 ts hektarilt, 1955. aastal saadi kanepiseemneid keskmiselt 7,6 ts ja kiudu 7,4 ts hektarilt. 1955. aastal moodustas lihatoodang 34,2 ts ja piimatoodang 183 ts põllumajanduslike kõlvikute iga 100 hektari kohta.

Põllumajanduslike kõlvikute iga 100 hektari kohta saadi rahalist tulu 316 400 rubla. Normipäevale anti 3 kg teravilja ning 10 rubla ja 36 kopikat raha. Rahale ümberarvestatult moodustas normipäevatasu 17 rubla ja 6 kopikat.

1955. aastal taimekasvatusest saadud naturaaltulud jaotas kolhoos järgmiselt (tabel 32).

Tabel 32

Taimekasvatussaaduste jaotamine 1955. aastal kolhoosis «Zarja Kommunizma»

Näitajad	Tera- ja kaunviljad		Päevalille-seemned		Kanepi-seemned		Hein	
	ts	%	ts	%	ts	%	ts	%
Üldse tuli jaotamisele	37 009	100	746	100	1 209	100	10 017	100
Müüdud riigile kohustuslike müüginormide ja kontraheerimislepingute korras	2 335	6,0	155	20,8	1 132	93,6	657	6,6
Naturaaltasu masina-traktorijaama tööde eest	6 163	16,7	109	14,6	—	—	248	2,5
Müüdud kokkuostuhindadega	1 229	3,5	427	57,2	—	—	—	—
Eraldatud ühiskondlikesse fondidesse:								
seemnefondi . . .	3 112	8,4	15	2,0	77	6,4	—	—
söödafondi . . .	10 270	27,4	—	—	—	—	8 877	88,5
Toiduainete kindlustusfond	400	1,0	20	2,7	—	—	—	—
Fond invaliidide jt. abistamiseks . . .	418	1,1	20	2,7	—	—	—	—
Anti normipäevadele .	13 082	35,9	—	—	—	—	235	2,4

Kolhoos «Zarja Kommunizma» täidab ja ületab oma riiklikke kohustusi toodangu kõikide liikide alal. Erinevate saaduste osas on üksikute kuluartiklite erikaal erinev ning sõltub saaduste iseloomust, sellest, milline on nende osa ja tähtsus riigi, ühismajapidamise ja kolhoosnikute jaoks.

Nagu tabelist 32 nähtub, on kaubalisus teraviljakultuuride osas 26,2 protsenti, päevalille osas 92,6 protsenti ja kanepi osas (seemned) 93,6 protsenti. Loomasöödaks eraldati teravilja kogusaagist 27,4 protsenti.

1955. aastal eraldas kolhoos normipäevadele jaotamiseks 35,9 protsenti teravilja kogusaagist.

Teistsugune pilt on tehniliste kultuuride toodangu jaotamisel. Tehniliste kultuuride toodang realiseeritakse peaaegu kogu ulatuses riigile. Päevalilleseemnetest veidi rohkem kui kolmandik on müüdud riigile kohustuslike müüginormide katteks ja antud naturaaltasuna masina-traktorijaama tööde eest, üle 50 protsendi päevalilleseemneist on müüdud riigile kokkuostu korras. Kanep realiseeritakse riigile kogu ulatuses kontraheerimise korras.

Loomakasvatussaaduste jaotamine on näidatud tabelis 33.

Tabel 33

Loomakasvatussaaduste jaotamine 1955. aastal kolhoosis «Zarja Kommunizma»

Näitajad	Piim		Liha eluskaalus	
	tuhandetes liitrites	protsentides	tsentnerites	protsentides
Saadud aasta jooksul toodangut . .	623	100	1 124,1	100
Antud kohustuslike müüginormide katteks	93	14,9	136,2	12,1
Naturaaltasu masina-traktorijaama tööde eest	19	3,1	40,0	3,6
Müüdud kokkuostuhindadega . . .	237	38,1	280,4	24,9
Müüdud kolhoositurul	61	9,8	296,7	26,4
Kulutatud tootmisvajadusteks . . .	171	27,4	—	—
Fond invaliidide jt. abistamiseks . .	12	1,9	22,5	2,0
Põhikarja juurdekasv	—	—	271,0	24,1
Antud normipäevadele	30	4,8	77,3	6,9

Tabelist 33 nähtub, et 14,9 protsenti piimast anti riigile kohustuslike müüginormide katteks, 38,1 protsenti realiseeriti kokkuostuhindadega ja 9,8 protsenti kolhoositurul. Suur kogus piima (27,4 protsenti) läks majandisisesteks vajadusteks (vasikate ja põrsaste jootmine jm.).

Taime- ja loomakasvatussaaduste jaotamisel kindlustab kolhoos riiklike kohustuste täitmise kõikide varumisliikide osas ning moodustab vajalikud ühiskondlikud fondid. Kolhoosil «Zarja Kommunizma» on olemas suuri reserve koguja kaubatoodangu edasiseks suurendamiseks ja normipäevatasu tõstmiseks.

Võib tekkida küsimus normipäeva naturaaltasu suhteliselt väikese erikaalu kohta. See on majanduslikult tugevas kolhoosis täiesti seaduspärane, kuna normipäeva naturaaltasu peab kindlustama kolhoosipere isiklike vajaduste rahuldamise toiduainete alal, kuid ülejäänud osa normipäevadele jaotatavast tulust on kolhoosnik huvitatud saama rahas.

Teraviljatoodangu madal kaubalisus kolhoosis «Zarja Kommunizma» on seletatav kolhoosi linnalähedase asukohaga. Põhilistes teraviljapiirkondades on kolhooside teraviljatoodangu kaubalisus palju suurem.

Selle kohta mõned näited. Kamenski oblasti Vorošilovi-nimeline kolhoos sai 1955. aastal 3 901 hektari suurusel pindalal keskmiselt 20,7 tsentnerit teravilja hektarilt. Teravilja kogusaak moodustas 87 300 tsentnerit. Sellest kogusest andis kolhoos riiklike müügikohustuste katteks 4 740 ts (5,4 protsenti), naturaaltasuks 15 823 ts (18,2 protsenti), müüs kokkuostu korras 14 831 ts (17,9 protsenti) ning kolhoositurul 511 ts (0,6 protsenti). Kogu teraviljatoodangu kaubalisus moodus-

tas 41,5 protsenti. Ühtlasi moodustas kolhoos vajalikud seemnefondid 5 830 ts (6,7 protsendi) ulatuses. Normipäevadele jaotati 17 364 ts (19,9 protsenti kogusaagist). Igale normipäevale anti 3,9 kg teravilja.

Akmolinski oblasti Atbassari rajooni Lenini-nimeline kolhoos suurendas uute maade kasutuselevõtmise arvel järsult teravilja tootmist ning tõstis teraviljatoodangu kaubalisust. 1954. aastal kogutud saagist, mis moodustas 87 846 ts, andis ja müüs ta riigile 55 176 ts ehk 62,8 protsenti kogusaagist. Kolhoos kindlustas end seemnetega, loomasöödaga ning andis iga normipäeva kohta 2 kg teravilja.

3. Rahaliste tulude jaotamine

Kolhooside rahaliste tulude põhiallikaks on kaubatoodang. Põllumajandussaaduste tootmise suurenemise ning põllumajandussaaduste varumis- ja kokkuostuhindade tõstmise tulemusena kasvavad kolhooside rahalised tulud aastast-aastasse. See esitab suuri nõudeid nende finantsmajanduse õigele organiseerimisele ja eelkõige rahaliste tulude õigele jaotamisele.

Kolhooside riiklikud kohustused rahaliste maksete alal. Rahaliste tulude jaotamisel kolhoosides tasutakse eelkõige tulumaks, kindlustusmaksud ja pangalaenud.

Tulumaksu maksab iga kolhoos. Selle maksu suurus sõltub eelmisel aastal saadud kolhoosi üldtulust ning see määratakse kindlaks kolhoosi aastaaruande järgi pärast viimast dokumentide kontrollimist rahandusorganite poolt. Nagu näitavad aruandeandmed, ei ületa tulumaks 8—10 protsenti kolhooside rahalistest tuludest.

Tulumaksuga maksustatavate kolhoosi tulude hulka kuuluvad nii rahalised kui ka naturaaltulud. Osa tulusid maksustamisele ei kuulu. Rahalistest tuludest ei maksustata summasid, mis on saadud riiklike müügikohustuste katteks antud toodangu eest ja Nõukogude Armeele müüdud hobuste eest, töö- ja produktiivloomade müügist laekunud ning kapitaalmahutuste kontole kantud riiklikelt kindlustusorganeilt hävinud varade ja külvide eest saadud summad, samuti rahalisi vahendeid, mis on makstud masina-traktorijaama poolt tehtud tööde eest ning kulutatud kolhoosi abiettevõtete tootmisvajadusteks.

Tulumaksuga mitte maksustatavate naturaaltulude hulka kuulub: ühisloomadele söötmiseks määratud loomasööda väärtus, kaasa arvatud ka söödakindlustusfond, kolhoosi abiettevõtetes töödeldud toodangu väärtus. Samuti ei maksustata naturaaltasu masina-traktorijaama tööde eest.

Tulumaksu üldsummast on kolhoosid kohustatud tasuma: 25. märtsiks avansina 20 protsenti eelmise aasta maksusummast, 1. juuniks 30 protsenti jooksva aasta maksust (arvesse võttes tasutud avanssi), 1. oktoobriks 30 protsenti ja 1. detsembriks 40 protsenti jooksva aasta maksusummast.

Valitsuse poolt on kehtestatud rida soodustusi — loodusõnnetuste läbi kannatada saanud kolhooside, samuti ümberasunutest organiseeritud uute kolhooside osaline või täielik vabastamine tulumaksust või maksetähtaegade pikendamine.

Kohustuslikule kindlustamisele kuulub kogu kolhoosi põhivara: ehitused, inventar, seadmed, transpordivahendid, toodang, tooraine, materjalid, põllumajanduskultuuride külvid, marja- ja viljapuuaedade saak, kuue kuu vanuseks saanud produktiivloomad ning aasta vanuseks saanud tööloomad. Koos kohustusliku kindlustamisega teostatakse ka põllumajanduskultuuride, loomade ja transpordivahendite *vabatahtlik kindlustamine*. Vabatahtlik kindlustamine võimaldab kolhoosidel loodusõnnetuste läbi tekkinud kahjude hüvitamise korral saada suuremaid summasid.

Ühistootmise tugevdamiseks annab riik kolhoosidele pika- ja lühiajalist krediiti. Tavaliselt laekuvad kolhooside rahalised vahendid peamiselt teisel poolaastal, kuna kolhoosil aga on terav vajadus nende järele esimesel poolaastal. Finantsabi osutamise eesmärgil annab Riigipank kolhoosidele lühiajalisi laene jooksvateks tootmisvajadusteks, et katta hooajalisi kulutusi, kusjuures need laenud peab kolhoos tagastama jooksva aasta rahalistest tuludest.

Peale selle vajavad kolhoosid riigilt pikaajalisi laene kapitaalmahutusteks. Pikaajaline krediit võimaldab kolhooside ühismajapidamise arendamise tempot kiirendada. Saanud krediiti, on igal kolhoosil võimalus mahutada majapidamisse üheaegselt rohkem vahendeid, kui ta oleks samaks ajaks ja samade ürituste teostamiseks suutnud koguda ise rahaliste tulude eraldamisega jagamatusse fondi.

Nii pika- kui ka lühiajalise krediidi saamise vältimatuks tingimuseks on see, et kolhoos peab hoidma oma rahalisi vahendeid jooksval arvel Riigipangas ja Põllumajanduspangas, ning et kolhoosil poleks aegunud võlgnevust varem saadud laenude alal.

Rahaliste vahendite eraldamine jagamatusse fondi. Jagamatu fond kujutab endast seda osa kolhoosi ühisomandist, mis ei kuulu jaotamisele normipäevade alusel ega väljamaksmisele artelli liikmele tema lahkumise korral artellist.

Jagamatu fond on kolhoosi ühismajapidamise materiaalseks aluseks. Siia kuuluvad tootmis-põhivahendid: töö- ja produktiivloomad, põllumajandusmasinad ja -inventar, transpordivahendid, ühiskondlikud tootmis- ning kultuurilise ja elukondliku otstarbega hooned, istandused ning mitmesugused seadeldised. Jagamatusse fondi kuuluvad ka rahalised vahendid, mis iga aasta eraldatakse selle fondi täiendamiseks ning on ühisomandi suurendamise allikaks. Need vahendid on määratud kolhoosi tootmis-põhivahendite taastamiseks ning edaspidiseks laiendamiseks.

Jagamatu fondi moodustamise põhiallikad:

1) ühistatud tootmis-põhivahendid ja kolhoosnikute sisseastumismaksud;

2) eraldamised kolhoosi rahalistest tuludest kooskõlas põllumajandusliku artelli põhikirjaga;

3) akumulatsioon, mis on tekkinud kolhoosnikute töö tulemusena ehitustöödel ja tootmis-põhivahendite valmistamisel;

4) akumulatsioon, mis on saadud loomade üleskasvatamise tulemusena;

5) riigi otsene abi kolhooside jagamatute fondide moodustamisel (riigi poolt antav spetsiaalne abi tagastamisele mittekuuluvate rahaliste ja naturaal-laenude näol, pikaajalised krediidid jne.).

Partei ja valitsus hoolitsevad pidevalt kolhooside ühismajapidamise tugevdamise ja arendamise eest, nende materiaalse baasi laiendamise eest. Kolhooside jagamatud fondid suurenevad aastast aastasse. Sellest annavad tunnistust järgmised andmed (tabel 34).

Tabel 34

Kolhooside jagamatud fondid aasta lõpul

Näitajad	1940. a.	1950. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.
Jagamatute fondide kasv (miljardites rublades)	27,7	50,6	63,1	69,8	78,1	87,6
Jagamatute fondide kasv (protsentides) . . .	100	182,7	227,4	252,0	282,3	316,2

Üheaegselt sellega suurenevad kiires tempos riiklikud tootmisvahendid, mis võtavad osa kolhooside tootmistegevusest.

Jagamatute fondide täiendamise ja suurendamise põhiallikaks on eraldamised rahalistest tuludest. Kolhoosid eraldavad iga aasta jagamatusse fondi vähemalt 15, kuid mitte rohkem kui 20 protsenti rahalistest tuludest. Jagamatusse fondi arvatakse ka kõik rahalised vahendid, mis laekuvad tootmis-põhivahendite realiseerimisest.

Rahalisi vahendeid jagamatutesse fondidesse eraldavad kolhoosid vastavalt sellele, kuidas need vahendid laekuvad ning kuidas täidetakse kohustusi riigi ees.

Jagamatute fondide rahaliste vahendite hulka arvatakse ka protsendid kapitaalmahutuste kontol olevailt summadelt, kindlustussummad hukkunud varade eest, lühi- ja pikaajalised laenud kapitaalmahutusteks.

Jagamatute fondide rahalisi vahendeid kulutatakse üritusteks, mis on ette nähtud tootmisplaanis vastavalt tulude ja kulude eelarvele. Neid vahendeid mahutatakse ühiskondlike tootmishoonete, niisutus- ja kuivendussüsteemide, elektrijaamade ja teiste tootmisseadeldiste ehitamiseks, kasutatakse suure produktiivsusega tõuloomade ning põllumajandusmasinate ja -riistade soetamiseks.

Iga kululiigi kohta tehakse täpne rahaliste vahendite vajaduse arvestus.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruses «Kolhoosnikute igakuisest avansseerimisest ja lisatöötasu maksmisest kolhoosides» on ette nähtud, et kolhoosid tasuvad pikaajalisi laene, mis on võetud kapitaalmahutusteks, esijoones üldistest rahalistest tuludest, kandes maksed jagamatute fondide arvele. Ühtlasi soovitatakse kolhoosidele kanda kolhoosnikute üldkoosolekute otsu-

sel rahaline tasu normipäevade eest, mis on kulutatud loomakasvatushoonete ning muude hoonete ja seadeldiste ehitamisele, samuti istanduste rajamisele ja kasvatamisele, rahaliste jagamatute fondide arvele vastavalt kinnitatud tulude ja kulude eelarvele.

Jagamatusse fondi eraldatud rahalisi vahendeid tuleb hoida Põllumajanduspangas erikontol ning kasutada rangelt sihipäraselt.

Rahalised vahendid jooksvateks tootmisvajadusteks. Tunduv osa tootmiseks vajalikke materiaalseid väärtusi, nagu söödad, seemned ja orgaanilised väetised, luuakse kolhoosi majapidamises. Kuid mineraalväetisi, mootorikütust, mitmesuguseid medikamente loomade ravimiseks, kemikaale taimekahjurite tõrjeks ja mitmesugust inventari peavad kolhoosid ostma.

Rahaliste vahendite vajadus mainitud eesmärkideks määratakse kindlaks eelseisvate tööde mahu alusel ning nähakse ette tulude ja kulude eelarves.

Kolhooside aastaaruannete analüüs näitab, et mõned kolhoosid kulutavad liiga palju jooksvateks tootmisvajadusteks ning ostavad niisuguseid materjale, mida saab toota oma majapidamises väiksema kuluga.

Ühismajapidamise kindlustamiseks rahaliste vahenditega jooksvateks tootmisvajadusteks majandusaasta algusest peale soovitatakse kolhoosidel tulude jaotamisel neist maha arvata materjalide, seemnete, loomasööda ja väikeinventari väärtus, millised on ostetud vastavalt tulude ja kulude eelarvele, kuid on jäänud aasta lõpuks kulutamata. Peale selle soovitatakse aasta rahalisest tulust eraldada 1—5 protsenti kulude katteks uuel majandusaastal.

Administratiiv- ja majanduskulud. Artelli juhatuse administratiivsete ja majanduslike funktsioonide teostamine on seotud mõninga rahaliste vahendite kuluga. Kolhoosid kulutavad raha kantseleitarvete ostmiseks, arvepidamises vajalike plankettide ja raamatute soetamiseks, posti- ja telegraafikuludeks ning komandeeringuteks. Administratiiv- ja majanduskulude hulka kuulub ka palgalise administratiivpersonali töötasu.

Põllumajandusliku artelli põhikirjas on ette nähtud, et artell ei tohi eraldada administratiiv- ja majanduskuludeks mitte rohkem kui 2 protsenti rahalistest tuludest. Konkreetne summa määratakse kindlaks tulude ja kulude eelarves.

Rahaliste vahendite eraldamisel ülalmainitud otstarbeks tuleb kinni pidada rangest kokkuhoiurežiimist.

Rahalised vahendid kultuurilisteks vajadusteks. Kolhoosikord on andnud töötavaile talupoegadele võimaluse süstemaatiliselt parandada oma materiaalseid ja kultuurilisi elutingimusi. Meie maa paljudes kolhoosides on ehitatud ja sisustatud klubid, raamatukogud, lugemistoad, kino, raadio, staadionid, lastesõimed, mänguväljakud jne., ning töö sel alal jätkub. Tulude jaotamisel eraldatakse vajalikud vahendid kultuurilisteks üritusteks — kultuuriliste ja elutarbeliste asutuste ülalpidamiseks, kirjanduse ja spordiinventari soetamiseks, kolhoosikaadri ettevalmistamiseks ja selle kvalifikatsiooni

tõstmiseks ning muudeks üritusteks. Kultuurilisteks vajadusteks eraldatavate rahaliste vahendite ulatuse määrab kindlaks kolhoosnikute üldkoosolek. Nende vahendite eraldamine sõltub kolhoosi tuludest ja vajadustest.

Rahaliste tulude jaotamine artelli liikmete vahel normipäevade alusel. Partei ja valitsus hoolitsevad väga suurel määral kolhoosniku normipäeva rahalise tasu süstemaatilise kasvu eest. Nad mõistsid hukka muretu suhtumise normipäevatasusse. Viimastel aastatel on rahaliste tulude kasvu alusel suurenenud ka normipäeva rahaline tasu. Eesrindlikud kolhoosid maksavad kõrget normipäevatasu. Näiteks anti Valgevene NSV Mogiljovi oblasti kolhoosis «Rassvet» 1955. aastal keskmiselt iga normipäeva kohta 30 rubla raha. Kuid paljudes kolhoosides antakse normipäevade eest veel vähe raha. Puudulikult soodustas kolhoosnikute tööviljakuse tõusu ka kehtinud praktika, kus rahaliste tulude jaotamine toimus alles majandusaasta lõpul. Niisugune kord töötasu maksmisel ei vastanud kolhoosnikute materiaalse huvi edasise tõstmise ülesannetele ühismajapidamise arendamise vastu. Kolhoosnikute igakuine avansseerimine vastavalt väljatöötatud normipäevadele likvideerib selle tõsise puuduse.

Rahalised vahendid jaotatakse kõikidele normipäevadele, mis on välja töötatud nii kolhoosnikute kui ka traktoribrigaadi töötajate — brigadiride, nende abide, arvestajate-tankijate, traktoristide ja haakijate poolt.

Normipäeva rahalise tasu suurus sõltub otseselt rahaliste tulude üldsuurusest, samuti nende tulude selle osa kindlaksmääramisest, mis kuulub jaotamisele normipäevade järgi. Normipäevade järgi kuulub jaotamisele see osa kolhoosi rahalistest tuludest, mis jääb järele pärast riiklike kohustuste täitmist ning vahendite eraldamist ühiskondlikesse fondidesse. Kuid ka rahaliste vahendite eraldamisel ühiskondlikesse fondidesse tuleb arvesse võtta kolhoosnikute töötasu.

Nii naturaal- kui ka rahaliste tulude jaotamisel esineb reas kolhoosides suuri puudusi.

Üheks olulisemaks puuduseks naturaaltulude jaotamisel on asjaolu, et pärast riiklike kohustuste täitmist ning vajalike ühiskondlike fondide moodustamist kolhoosides püütakse kogu ülejäänud toodang jaotada normipäevadele, kuigi selleks ei ole vajadust. Eesrindlikud kolhoosid annavad normipäevade eest naturaaltasu niisuguses ulatuses, et see rahuldaks kolhoosipere isiklikke vajadusi vastavate saaduste (teravilja, köögivilja jm.) alal. Tunduva osa toodangust realiseerivad nad riikliku kokkuostu korras ja kolhoositurul. Seega kolhoosid suurendavad oma rahalisi tulusid ning normipäeva rahalist tasu.

Raha andmine kolhoosnikutele normipäevade järgi toimub samuti nagu saaduste andminegi — avansside andmine aasta jooksul ning lõplik arveldus aasta lõpul. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu soovitasid kolhoosi liikmete üldkoosolekute

otsusega anda kolhoosnikutele aasta jooksul iga kuu avansina normipäevadele vähemalt 25 protsenti rahalistest tuludest, mis on tegelikult saadud ühismajapidamise kõikidest tootmisharudest, ning 50 protsenti rahalistest vahenditest, mis saadakse avansina põllumajandussaaduste realiseerimisel kontraheerimise, kokkuostu ja kohustuslike müüginormide korras. Selle korra rakendamiseks praktikas kannab Riigipank kolhooside nõudmisel ülalmainitud summad eri jooksvale kontole, millist raha võib kolhoosi juhatus kulutada ainult kolhoosnikutele avansside andmiseks ning normipäevadele jaotamiseks.

Rahalisi avansse tuleb samuti nagu naturaalavanssegi anda kolhoosnikutele täpses vastavuses nende poolt väljatöötatud normipäevade arvule. Parimad tingimused plaanipäraseks avansside andmiseks normipäevadele aasta jooksul on mitmekülgselt arenenud kolhoosidel, kus rahalised vahendid laekuvad regulaarselt kogu aasta jooksul.

Seoses tulude suurenemisega kujunevad kolhoosides järjest paremad tingimused vanade kolhoosnikute ja invaliidide eest hoolitsemiseks. Eesrindlikud kolhoosid kindlustavad juba praegu kolhoosnikuid pensionidega.

Näiteks Moskva oblasti Lenini rajooni kolhoosis «Serp i Molot», kus naturaal- ja rahalised tulud aastast aastasse kasvavad, otsustas kolhoosi liikmete üldkoosolek hakata 1956. aastast alates maksma kolhoosnikutele pensione ja toetusi ajutise töövõimetuse korral.

Kolhoosis «Serp i Molot» on pensioniõigus meestel, kes on saanud 60 aastat vanaks, ja naistel, kes on saanud 55 aastat vanaks, tingimusel, kui nende pidev tööstaaž moodustab vähemalt 25 aastat. Pensioniõigus on antud ka neile kolhoosnikutele, kes kolhoositöödel saadud vigastuste või mõnel muul nende töödega seoses oleval põhjusel on kaotanud töövõime (esimese ja teise grupi invaliidid) enne pensioni määramiseks vajalikku ikka jõudmist. Haigusega seotud ajutise töövõimetuse korral antakse toetust arsti tõendi alusel, milles kinnitatakse töövõimetust haiguse ajal.

Pensionid vanaduse ja invaliidsuse korral, samuti toetused ajutise töövõimetuse korral makstakse välja rahas spetsiaalsest pensionifondist, mis moodustatakse iga aasta artelli liikmete üldkoosoleku otsusega kahe protsendi ulatuses kõikidest kolhoosi rahalistest tuludest. Arvestused näitasid, et niisugustest eraldamistest jätkub kõikide kolhoosnikute kindlustamiseks, kellel on õigus saada pensioni või toetust ajutise töövõimetuse korral.

Partei XIX kongressi nimelises kolhoosis, mis asub Moskva oblasti Kašira rajoonis, toimub pensionide määramine sel teel, et igale pensioniõigust omavale kolhoosnikule arvestatakse normipäevi 30 protsendi ulatuses aasta keskmistest normipäevadest, mis ta on välja töötanud viimase viie aasta jooksul, kuid mitte vähem kui 50 ja mitte rohkem kui 100 normipäeva aastas. Peale selle antakse selles kolhoosis tasulist puhkust: esimehele, aseesimehele ja vanematele spetsialistidele 30 päeva, brigadiridele, farmijuhatajaile, noorematele spetsialistidele ja vanemale arvepidajale 21 päeva, kõigile teistele kolhoosnikutele 15 päeva ulatuses. See kehtib kolhoosnikute kohta, kes on töötanud vähemalt aasta ning täitnud kolhoosnikute üldkoosoleku poolt kindlaks määratud normipäevade miinimumi.

Vaatleme rahaliste tulude jaotamise praktikat varemmainitud kolhoosis «Zarja Kommunizma» (tabel 35).

Tabel 35

1955. aasta rahaliste tulude jaotamine kolhoosis «Zarja Kommunizma»

Kuluartiklid	Tuhandetes rublades	Protsentides üldsummast
Üldse kulusid ja eraldamisi	10 031,5	100
Sealhulgas:		
Maksud, kindlustusmaksud ja lõivud . . .	741,1	7,4
Kapitaalmahutusteks saadud pikaajaliste laenude tagastamine	72,2	0,7
Kulutused tootmisvajadusteks	744,5	7,4
Eraldamised jagamatu fondi täiendamiseks	2 006,5	20,0
„ kultuurilisteks vajadusteks . .	143,3	1,4
„ jooksvateks tootmisvajadusteks järgmisel aastal	140,0	1,4
Administratiiv- ja majanduskulud	38,7	0,4
Antud normipäevadele	6 145,2	61,3

Tabelis toodud andmed kajastavad riigi, kolhoosi ühismajapidamise ja kolhoosnikute huvide õiget kooskõlastamist rahaliste tulude jaotamisel. Rahalisi makseid riigile teostab kolhoos ennetähtaegselt ja täies ulatuses, selleks läheb rahalisest tulust suhteliselt väike osa — 7,4 protsenti. Kapitaalehitust teostab kolhoos omade vahendite arvel ning kasutab vähe riiklikku krediiti. Sellega on seletatav asjaolu, et kapitaalmahutusteks saadud pikaajaliste laenude tagastamine moodustab vähem kui ühe protsendi rahalisest tulust. Suuri summasid (20 protsenti) eraldab kolhoos jagamatusse fondi, mis on majapidamise kasvu aluseks. Tähelepanu väärivad suhteliselt väikesed kulutused tootmisvajadusteks — 7,4 protsenti rahalistest tuludest, mis on kokkuhoiurežiimi tulemus. Kolhoos kindlustab loomakasvatuse söötadega täies ulatuses ning kulutab vaid tähtsusetuid summasid mineraalsöötade soetamiseks, kombineeritud söötade ostmiseks kanadele jne. Põhiline osa tootmisvajadusteks tehtud kuludest langeb mootorikütuse, määrdeainete ja mineraalväetiste soetamisele. Üle poole rahalisest tulust jaotatakse normipäevadele.

Kolhoosi juhatus pöörab suurt tähelepanu kolhoosnikute normipäeva rahalise tasu tõstmisele.

Jagamatusse fondi eraldas kolhoos üle kahe miljoni rubla. Kolhoosi ühismajapidamises on tehtud suuri kapitaalmahutusi. Ainuüksi ehitustöödeks kulutati 1955. aastal 894 200 rubla, mis 3,4-kordselt ületab 1950. aastal tehtud kulutusi ehituse alal.

Kolhoosis on ehitatud kaks veetorni, rajatud veetorustik, mille üldpikkus on ligikaudu 10 km; külasse on püstitatud väikesed pumbamajad. Igas loomakasvatusfarmis on sisse seatud mehaaniline veevarustus, mis kindlustab küllaldasel hulgal vett igal aastaajal. Ehitustegevuse vajaduste rahuldamiseks on kolhoosis ehitatud tellisetehas ja mehaanikatöökoda.

Russkaja Poljaana külas, kus kolhoos asub, on suuri saavutusi kultuurilises ülesehitustöös. Küla on radiofitseeritud ja elektrifitseeritud; siin töötab ambulatoorium, apteek, 50-kohaline haigla; kolmes koolis — alg-, seitsmeaastases ja kümneaastases koolis õpib üle 800 kolhoosnikute lapse. Kolhoosi jõududega on viimase kahe aasta jooksul ehitatud sünnitusmaja, lastesõim ning kultuurimaja 500-kohalise vaatesaaliga.

Viimaseil aastail on kolhoosis ehitatud palju kolhoosnikute maju. Näiteks 1955. aastal oli ehitamisel artelli liikmete jaoks üle 100 maja.

Eesrindlike kolhooside kogemused naturaal- ja rahaliste tulude suurendamisel ning nende õigel jaotamisel on eeskujuks kõikidele kolhoosidele nende võitluses ühismajapidamise edasise kasvu eest.

VIII peatükk

MASINA-TRAKTORIJAAMAD KUI KOLHOOSITOOTMISE ARENDAMISE OTSUSTAV TEGUR. MASINA-TRAKTORIJAAMADE LEPINGULISED VAHEKORRAD KOLHOOSIDEGA

1. Masina-traktorijaama ülesanded kolhoosi tootmistegevuse arendamisel

Masina-traktorijaamad on riiklikud põllumajanduslikud suurettevõtted. Nad on kolhoosikorra tööstuslikuks materiaalseks ja tehniliseks baasiks ning tähtsateks tugipunktideks kolhooside juhtimisel riigi poolt. Omades mitmekesist ajakohast tehnikat ja kvalifitseeritud kaadrit, abistavad masina-traktorijaamad kolhoose igakülgselt nende majapidamise organiseerimisel ja juhtimisel kaasaegse tehnika baasil ning eesrindliku põllumajandusteaduse alusel.

Masina-traktorijaamade kaudu annavad kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus kolhoosidele järjest suuremat abi nende organisatsioonilisel ja majanduslikul tugevdamisel, ühisvara ja kolhoosnikute ainelise heaolu kasvu kindlustamisel.

Masina-traktorijaamad teevad põllumajanduslikke töid kolhoosides lepingu alusel, ühendades seejuures riiklikud tootmisvahendid kolhooside tootmisvahenditega, oma tööjõu — kolhooside tööjõuga.

Masina-traktorijaamade võrgu arendamine meie maal ning nende töö näitajad kajastuvad järgmistes andmetes (tabel 36).

Masina-traktorijaamad abistavad kolhoose agrotehniliste, zootehniliste ja veterinaarsete abinõude ning maakorralduse läbiviimisel, planeerimise, arvestuse ja aruandluse organiseerimisel. Masina-traktorijaamadele on nüüd pandud vastutus mitte ainult põllumajandussaaduste tootmise eest, vaid ka nende varumise organiseerimise ja läbiviimise eest kolhoosides kohustuslike müüginormide, naturaaltasu, kontraheerimise, riikliku ja kooperatiivse kokkuostu alal. Niisiis on masina-traktorijaamad kolhooside tootmistegevuse organisaatoriks, mis avaldab mõju kogu kolhoosi arenemisprotsessile.

Masina-traktorijaamade kaudu tugevdab sotsialistlik riik majanduslikke sidemeid tööstuse ja põllumajanduse vahel, tööliskiassi liitu kolhoositalurahvaga. Masina-traktorijaamade baasil kooskõlastub kolhoositalurahva omaalgatus kolhooside arendamisel

Tabel 36

Masina-traktorijaamade töö põhinäitajad

Näitajad	1932. a.	1940. a.	1950. a.	1953. a.	1955. a.
Masina-traktorijaamade arv aasta lõpul	2446	7069	8414	8985	9009
Aasta keskmine töötajate arv masina-traktorijaamades (tuhandetes inimestes)	144	537	705	1167	3120
Masina-traktorijaamade poolt haritav külvipind teenindatavates kolhoosides (protsentides)	49	94	97	99	99
Traktorite arv aasta lõpul (tuhandetes traktorites)	75	435	482	613	669
Sama, ümberarvestatult 15-hobujõulistele traktoritele	72	557	739	1007	1109 (1. VII)
Veoautode arv aasta lõpul (tuhandetes autodes)	6	40	57	76	95 (1. VII)
Üldse tehtud masina-traktorijaamade poolt töid, ümberarvestatud pehmekünnile (miljonites hektarites)	23	227	318	486	625

kõige täielikumalt organisatsioonilise ja tehnilise abiga ning juhtimisega riigi poolt.

Masina-traktorijaamad kindlustavad kolhooside tootmistegevuse kõrge mehhaniseerimistaseme (tabel 37).

Tabel 37

Tööde mehhaniseerimise tase kolhoosides (protsentides antud tööde üldmahust)

Tööde liigid	1940. a.	1950. a.	1953. a.	1955. a.
Kesakünd	83	92	97	98
Sügiskünd	71	93	98	99
Teraviljakultuuride külv	56	73	91	94
Puuvilla „	81	92	97	99
Suhkrupeedi „	100	92	95	96
Kiulina „	6	9	52	58
Kartulipanek	4	5	25	51
Teraviljakultuuride koristamine kombainidega	43	51	78	81
Suhkrupeedi koristamine suhkrupeedikombainidega	—	2	6	30
Kiulina koristamine linakitkumismasinate ja linakombainidega	14	9	31	43
Kartulivõtmine kõigi kartulivõtmise masinatega	2	3	10	18
Heinaniitmine	4	17	52	49
Sileerimine	5	14	48	63

Masina-traktorijaamu varustatakse ajakohase tehnikaga. Laialdaselt juurutatakse põllumajanduslikku tootmisse kõige ökonoomsemaid uusima konstruktsiooniga diiseltraktoreid, suure jõudlusega kombaine teraviljade, suhkrupeedi, kartuli, lina ja teiste kultuuride koristamiseks, rippuvaid ja poolrippuvaid põllutöömasinaid hüdraulilise juhtimissüsteemiga, iseliikuvaid heinaniitjaid, uusimaid mullaharimismasinaid ja palju muud uut tehnikat.

Masina-traktorijaamade tehnilise varustatuse kasvu tõendavad järgmised arvud. Kõikide masina-traktorijaamade traktorite arv suurenes ainult viienda viisaastaku aastail 187 000 traktori võrra. 1951.—1955. aastail suurenes teraviljakombainide arv 107 000 võrra, traktori jõul töötavate heinaniitjate arv 226 000, traktorikülvimasinate arv 306 000, kolmerealiste suhkrupeedikombainide arv 7400, puuvilla koristusmasinate arv 18 000 ning lammaste pügamisagregaatide arv 17 000 võrra.

Masina-traktorijaamade tehnilise varustatuse kasv tagab kolhoosi tootmistegevuses järjekindla tehnilise progressi. Masina-traktorijaamad teenindavad mehhaniseeritud vahenditega 99 protsenti kolhooside külvipinnast. Nad abistavad põllumajanduslikke artelle loomakasvatushoonete ehitamisel, vesivarustuse, söötade sileerimise, söötade valmistamise ja muude töömahukate tööde mehhaniseerimisel farmides.

Viimastel aastatel on masina-traktorijaamad ära teinud suure töö söötade varumise, tehniliste kultuuride, kartuli ja köögivilja koristamise ning loomakasvatuses töömahukate protsesside mehhaniseerimistaseme tõstmisel. Kuid kolhoosides on veel paljud tööd, eriti loomakasvatuses ja köögiviljakasvatuses, üsna puudulikult mehhaniseeritud. Tööde mehhaniseerimine on mahajäänud ka kiulina külvamise ja koristamise, maisi, kartuli, puuvilla, suhkrupeedi ja heina koristamise ning söötade sileerimise alal.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongress määras kindlaks masina-traktorijaamade ülesanded kuuendal viisaastakul. Kongress tunnistas vajalikuks:

«Tõsta masina-traktorijaamade osatähtsust kolhoosides kõigi põllumajandusliku tootmise harude arendamise ning kolhooside edasise organisatsioonilise ja majandusliku tugevdamise alal. Tõsta masina-traktorijaamade vastutust põllumajandussaaduste tootmise ja varumise plaanide täitmise eest, taime- ja loomakasvatuses töömahukate protsesside mehhaniseerimise eest. Tagada masina-traktorijaamade alaliste tööliste täielik rakendatus kogu aasta kestel mehhanisaatorite erialade ulatusliku ühitamise ja kolhoosidele antava tootmisalase abi laiendamise teel.»

Masina-traktorijaamadel on vaja tunduvalt tõsta tööde mehhaniseerimise taset taimekasvatuses ja loomakasvatuses, juurutada kolhooside tootmistegevuses elektrienergiat ning parandada tehnika kasutamist. Traktori ja teraviljakombaini päevast väljatöötust tuleb kuuendal viisaastakul tõsta vähemalt 30—35 protsenti, traktoritööde omahinda aga alandada ligikaudu 16 protsenti ning tun-

duvalt vähendada riigi kulutusi masina-traktorijaama poolt tehtud tööde eest naturaaltasu korras saadavate põllumajandussaaduste iga tsentneri kohta.

Masina-traktorijaamad peavad aitama kolhoosidel järjekindlalt ellu viia põllumajandusliku artelli tähtsamat põhimõtet — ühiskondlike ja isiklike huvide õiget kooskõlastamist, ühtlasi ka igati kaasa aitama kõikide põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomade produktiivsuse tõstmisele, põllumajandussaaduste toodangu suurendamisele kõlvikute iga 100 hektari kohta töö- ja vahendite minimaalse kuluga ning kolhooside ühiskondlike fondide edasisele kasvule.

Suur tähtsus on masina-traktorijaamade tegevusel kolhooside kaubatoodangu suurendamisel, riiklike kohustuste täitmisel põllumajanduslike artellide poolt, tööjõu kasutamise parandamisel kolhoosides, töö normeerimise kordaseadmisel ja distsipliini tugevdamisel. Oma organisatsioonilise tööga peavad nad aitama kolhoosidel planeerida tootmist, vähendada normipäevade, materiaalsete ja rahaliste vahendite kulu toodetavate põllumajandussaaduste iga toodanguühiku kohta, ellu viia kolhoosnikute materiaalse huvitatuse põhimõtet põllumajandusliku tootmise arendamisel ja kolhoositalurahva elutaseme edasisel tõstmisel.

2. Masina-traktorijaamade organisatsiooniline ja tootmisalane struktuur ja nende põhifondid

Sedamööda, kuidas masina-traktorijaamade tootmistehniline baas täiustub, muutuvad nad üha rohkem väljaarenenud põllumajandusettevõtteiks teatud kindla profiiliga, mis vastab konkreetsetele tingimustele meie maa erinevais piirkondades. Masina-traktorijaamade tehniline varustamine, nende suuruse ja struktuuri kindlaksmääramine toimub vastavalt kolhooside tootmistegevuse vajadustele. Teravilja-, puuvilla-, suhkrupeedi-, linakasvatuse, kartuli- ja köögiviljakasvatuse ning teistes meie maa spetsialiseeritud piirkondades vastab masina-traktorijaamade tootmistehniline baas järjest rohkem tootmise iseärasustele nende piirkondade kolhoosides. Vastavalt spetsialiseerumisele komplekteeritakse traktoripargi ja haakeinventari koosseis ning toimub kaadri valik ja ettevalmistamine.

Masina-traktorijaamade tegevuse spetsialiseerumine kajastub nende organisatsioonilises ja tootmisalases struktuuris. Reas rajoonides on moodustatud vastavad maaparandusjaamad, mis teostavad kuivendustöid, juurimist, võsast puhastamist, looduslike heina- ja karjamaade parandamist ning teisi maaparandustöid. Rajoonides, kus on rikkalikult looduslikke heina- ja karjamaid, on loodud vastavad masinajaamad loomakasvatuse teenindamiseks; need teostavad mehhaniseeritud vahenditega söötade varumist ja nende

transportimist farmidesse, lammaste elekterpügamist, aitavad kolhoosidel kasutusele võtta kaugemates kohtades paiknevaid suviseid ja talviseid karjamaid, rajades selleks teid, organiseerides veega varustamist jne.

Vastavalt oma ülesannete iseloomule on spetsialiseeritud jaamadel tunduvalt suurem tegevusraadius kui üldtüüpi masina-traktorijaamadel. Neis on tavaliselt organiseeritud vahepealsed juhtimislülid — tootmispunktid, samuti spetsiaalsed brigaadid kogu masina-traktorijaama piirkonna kolhooside teenindamiseks.

Igas masina-traktorijaamas ja spetsialiseeritud jaamas võib eristada järgmisi põhilisi tootmis- ja majanduslülisid: 1) traktoribrigaadid ja muud brigaadid, mis vahetult teevad mehhaniseeritud töid kolhoosides; 2) töökojad ja abiettevõtted, garaažid ja laod; 3) muud majandusobjektid, milledel on peamiselt üldmajanduslik ning elutarbeline majanduslik tähtsus (vt. skeem lk. 185).

Põllumajandussaaduste tootmine kolhoosides toimub masina-traktorijaama traktoribrigaadide ja muude brigaadide osavõtul koos kolhoosi brigaadidega. Masina-traktorijaama kõik muud majanduslülid ainult teenindavad tootmisprotsessi. Traktoribrigaadid teevad ära peaaegu kõik põllutööd, samuti paljud tööd aianduses, köögiviljakasvatuses, heinakasvatuses ja loomakasvatuses. Igale traktoribrigaadile kinnistatakse teatud arv traktoreid ja põllumajandusmasinaid, samuti maa-alad kolhoosides.

Traktoribrigaadi komplekteerimisel võetakse iga kord arvesse: majapidamise suund, külvikordade struktuur ja nende pindala, tööde agrotehnilised tähtajad kultuuride järgi, brigaadimaade suurus ja nende paigutus külvikorraväljadel, traktorite ja põllumajandusmasinate tüübid, tööde mehhaniseerimise maht ja tase, samuti mehhanisaatorite kaadri kogemused ja kvalifikatsioon.

Igale traktoribrigaadile kinnistatavate masinate arvu, tüübi ja margi kindlaksmääramisel lähtutakse plaanis ettenähtud tööde liikidest ja mahust, nende läbiviimise tähtaegadest ja töönormidest.

Traktoribrigaadi koosseis komplekteeritakse masina-traktorijaama alalistest ja hooajalistest töölistest: traktoristidest ja kombaineritest, brigadirist, tema abist, arvestajast-tankijast ja haakijaist. Artelli juhatus eraldab traktoribrigaadi teenindamiseks kolhoosnikud. Muudatusi brigaadi koosseisus võib teha äärmisel juhul ainult masina-traktorijaama direktori käskkirja alusel. Brigaadide komplekteerimisel tuleb laialdaselt praktiseerida seda, et igal mehhanisaatoril oleks mitu kutseala, samuti kindlustada, et haakeriistadel töötavate ja traktoribrigaadide teenindamisega tegelevate töötajate arv oleks minimaalne. Kogemused näitavad, et brigadiri abi on vaja määrata ainult suuremates brigaadides.

Peale nende kolhoosnikute, kes on kinnistatud traktoribrigaadile kogu tööde hooajaks, eraldavad artellid põllumajanduslike tööde

Masina-traktorijaama tootmisalane struktuur

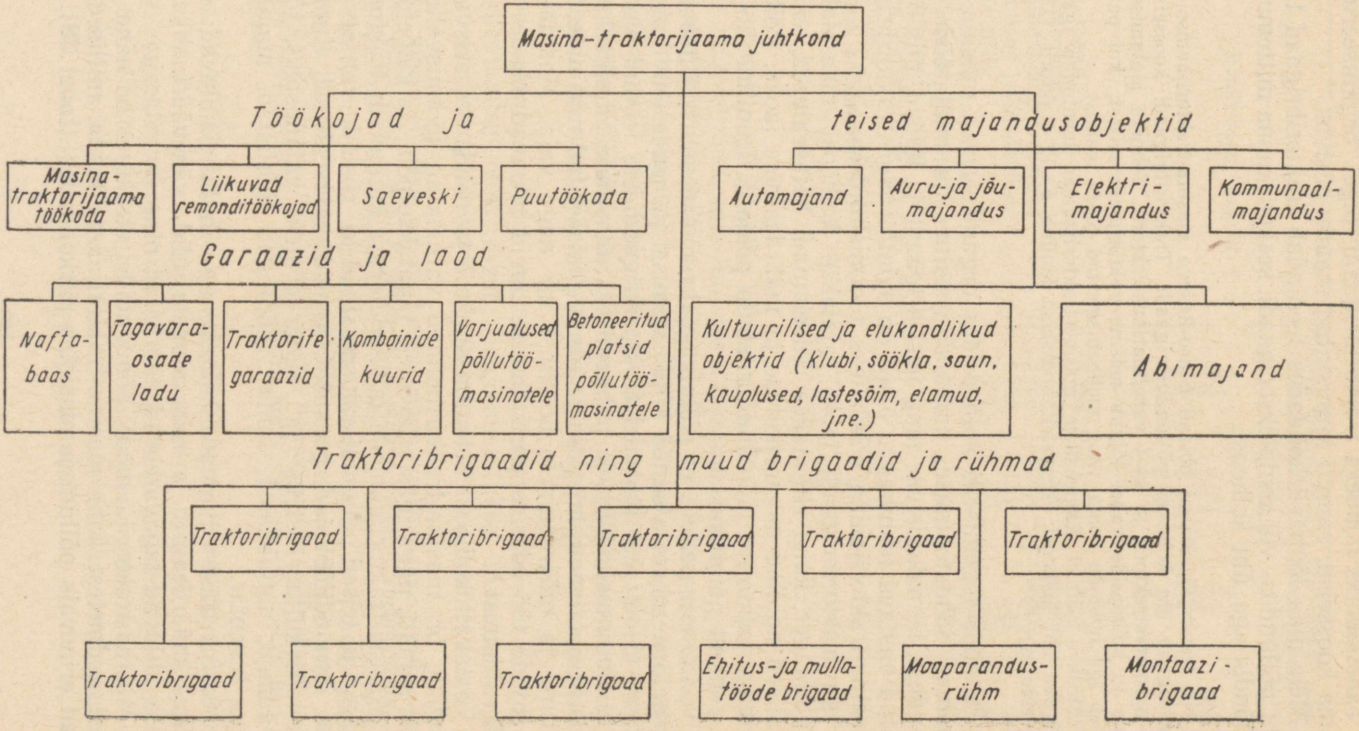

üksikutel perioodidel traktori- ja kombainiagregaatide teenindamiseks vajalikul hulgal kolhoosnikuid ja transpordivahendeid.

Tähtsaimaks nõudeks traktoribrigaadi õigel organiseerimisel on tema koosseisu, samuti kinnistatud maade püsivus.

Meie maa lõunapiirkondades teenindab traktoribrigaad tavaliselt üht põllundus- või kompleksbrigaadi, keskpiirkonna mittemustmullavööndis aga üht kolhoosi.

Nii teenindab Stalini oblasti Staro-Beševo masina-traktorijaamas iga traktoribrigaad üht kolhoosi põllundusbrigaadi. Traktoribrigaadi koosseisu kuulub 2—3 roomiktraktorit ja 3—4 vahelthariimistraktorit. Tehnika jaotamisel brigaadide ja kolhooside vahel lähtub masina-traktorijaam sellest, kui palju põldu tuleb iga hobujõu kohta, ning mehhaniseeritud tööde mahust.

Moskva oblasti Ramenskoje masina-traktorijaamas teenindab iga traktoribrigaad üht kolhoosi. Brigaadi koosseisu kuulub 5—12 traktorit (15 HJ-lises arvestuses).

Eritööde tegemiseks kolhoosides organiseerivad masina-traktorijaamad söödatootmise, montaaži-, ehitus- ja mullatööde, maaparandus-, heinakoristuse ning teisi brigaade ja lülisid, mis on varustatud vastava tehnikaga. Need on samuti nagu traktoribrigaadidki masina-traktorijaama põhilisteks tootmislülideks.

Iga traktoribrigaadi jaoks rajatakse kolhoosi maa-alal alaline põllulaager, kuhu ehitatakse ühiselamud, katusealused, väliköögid, alalised hoidlad mootorikütuse ja määrdeainete jaoks. Põllulaagris toimub traktorite ja põllutööriistade põhjalik tehniline hooldamine ja remont põllutööde hooajal.

Vaatamata sellele, et põllulaagrid omavad suurt tähtsust mehhanisaatorite normaalse töö kindlustamisel ja nende tööviljakuse tõstmisel, ei ole real juhtudel traktoribrigaadidele loodud elementaarseid tingimusi töölistele puhkamiseks, masinate tehniliseks hooldamiseks ja remontimiseks ega ole organiseeritud masinate, mootorikütuse ja määrdeainete hoidmist nii nagu vaja. Masina-traktorijaamade töö edasise parandamise huvid nõuavad nende puuduste kõrvaldamist.

Vastavalt kolhooside tootmissuunale ja nende ees seisvaile ülesandeile on masina-traktorijaamad varustatud tootmisvahenditega, mis samuti, nagu igas ettevõttes, jagatakse põhi- ja käibefondideks.

Masina-traktorijaamade *põhifondidesse* kuuluvad: traktorid, kombainid ja teised põllumajandusmasinad ja -riistad, transpordivahendid, remonditöökojad, garaažid, kuurid, katusealused, elamud ning ruumid kultuurilisteks ja elutarbelisteks vajadusteks, töökodade seadmed, naftabaasid, samuti mõningad tööriistad, majandus- ja muu inventar.

Masina-traktorijaamade *käibefondide* hulka kuuluvad: mootorikütus, määrdeained ja remondimaterjalid, väheväärtuslikud ja kiiresti kuluvad tagavaraosad, tööriistad ning inventar jne.

Masina-traktorijaamade põhifondide struktuur on näha järgmistest andmetest kahe masina-traktorijaama kohta, millised paiknevad erinevais põllumajanduslikes piirkondades (tabel 38).

Tabel 38

Masina-traktorijaamade põhifondide struktuur
(bilansilise väärtuse järgi seisuga 1. jaanuar 1956. a.)

Jrk. nr.	Põhifondide grupid	Kašira masina-traktorijaam Moskva oblastis		Sovetskaja masina-traktorijaam Krasnodari krais	
		tuhandetes rublades	protsentides üldsummast	tuhandetes rublades	protsentides üldsummast
1	Traktorid	3 203	23,3	1 627	26,0
2	Kombainid	2 172	15,8	1 102	17,6
3	Põllumajandusmasinad	3 805	27,8	1 683	26,9
4	Ehitised ja seadeldised	1 788	13,0	591	9,4
5	Seadmed	497	3,6	506	8,1
6	Transpordivahendid	692	5,0	477	7,6
7	Tööriistad ja majandusinventar	696	5,0	141	2,2
8	Elamufondi ning kultuuriliste ja elutarbeliste fondide maksumus	852	6,2	125	2,1
9	Muud põhifondid	5	0,3	8	0,1
	Kokku	13 710	100	6 260	100

Iseloomustav on traktorite, kombainide ja põllumajandusmasinate väärtuse suur erikaal, mis moodustab masina-traktorijaamade kõikide tootmispõhivahendite maksumusest 60—80 protsenti. Iga masina-traktorijaama kohta kogu NSV Liidu ulatuses tuli 1955. aastal keskmiselt 123 traktorit (ümberarvestatult 15 HJ-listele) üldvõimsusega 1846 HJ; üle 10 veoauto, 31 teraviljakombaini, 60 kultivaatorit, 68 atra, 67 külvimasinat ning palju muid masinaid ja tööriistu.

Masina-traktorijaamade varustatust tootmispõhivahenditega ja nende kasutamise efektiivsust iseloomustatakse tavaliselt põhivahendite väärtusega keskmiselt pehmekünni ühe hektari kohta.

Näiteks võrdus Moskva oblasti Kašira masina-traktorijaamas mehhaniseeritud tööde maht 1955. aastal 87 000-le pehmekünni hektarile, pehmekünni ühe hektari kohta tuli põhivahendeid 157 rubla väärtuses, kuid Sovetskaja masina-traktorijaamas, kus mehhaniseeritud tööde maht oli 123 000 pehmekünni hektarit, tuli põhivahendeid pehmekünni ühe hektari kohta 51 rubla väärtuses. Järelikult tehakse Sovetskaja masina-traktorijaamas põhivahendite iga rubla kohta mehhaniseeritud töid üle kolme korra rohkem kui Kašira masina-traktorijaamas.

Pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953. a.) on ära tehtud suur töö masina-traktorijaamade remondibaasi ehitamisel ja tugevdamisel, masina-traktorijaamade materiaal-tehnilisel varustamisel uute traktorite, kombainide, põllumajandusmasinate ja seadmetega. Selleks otstarbeks nähti ette assigneerida riigieelarvest 1954.—1956. aastail üle kümne miljardi rubla.

Igal masina-traktorijaamal on remonditöökoda. Peale statsionaarse töökoja töötab kaks-kolm liikuvat remonditöökoda. Remonditöökojas töötab pidevalt 10—15 töölist, kõige pingelisemal perioodil aga tõmmatakse remonttöödele kaasa traktoristid ja kombainerid. Töökoja juures on tagavaraosade ja remondimaterjalide ladu.

Masina-traktorijaama remondibaas organiseeritakse traktorite, kombainide, autode (sealhulgas ka kolhooside autode), põllumajandusmasinate, mullatöö- ja eriotstarbeliste masinate jooksvaks ja kapitaalremondiks ning tehniliseks hooldamiseks.

Keerukamaid remonte, mis nõuavad täiuslikumaid seadmeid, tehakse remonditehastes ja rajoonide-vahelistes kapitaalremondi töökodades. Remonditehased (1—2 igas oblastis) täidavad masina-traktorijaamade tellimusi autode, tööpinkide ja muude remondiseadmete ning statsionaarsete mootorite remontimisel. Rajoonidevahelised kapitaalremondi töökojad (üks töökoda iga 15—20 masina-traktorijaama kohta) remondivad traktorite, kombainide ja autode mootoreid, samuti üksikuid sõlmi ja agregaate.

Mõnedes masina-traktorijaamades ei ole veel lõpule viidud remonditöökodade ehitamist tüüpprojektide järgi ning olemasolevate ruumide ümbersisustamist remontimiseks sõlmmeetodil ja vooluviisilisel sõlmmeetodil. Tõsiseid puudusi esineb masina-traktorijaamade varustamisel tagavaraosade ja remondimaterjalidega ning mitte kõikides masina-traktorijaamades pole moodustatud sõlmede ja agregaatide vahetusfonde. Masina- ja traktoripargi parema kasutamise huvid nõuavad remondi kvaliteedi tõstmist, tähtsamate remonttööde kontsentreerimist remonditehastesse ja rajoonidevahelistesse kapitaalremondi töökodadesse, masina-traktorijaamade remonditöökodade materiaalse ja tehnilise baasi tugevdamist.

Remonttööde ning ehitustööde tegemiseks masina-traktorijaamas, samuti kolhooside abistamiseks majapidamishoonete ehitamisel on paljudel masina-traktorijaamadel saeveskid ja puutöökojad.

Masinate ja tööriistade hoidmiseks masina-traktorijaama keskuses ehitatakse traktorite jaoks garaažid, kombainide jaoks kuurid ning järelhaagitavate põllumajandusmasinate ja -riistade jaoks katusealuseid ja betoneeritud platse. Kui traktorite ja masinate hoidmine on hästi organiseeritud, vähenevad remondikulud ning pikeneb masinate iga. Garaažide ja kuuride ehitamisega seotud kulud katab saadav kokkuhoid täielikult.

Masina-traktorijaamade tegevuses on suur tähtsus naftamajandusel. Mootorikütuse ja määrdeainete kulu moodustab 20—30 protsenti kõigist masina-traktorijaama aasta tootmiskuludest. Mootorikütuse ja määrdeainete õigesti korraldatud hoidmine, väljaandmine ja transportimine kindlustab naftasaaduste kadude vähenemise ning põllumajanduslike tööde õigeaegse tegemise.

Masina-traktorijaama automajand koosneb 10—15-st veoautost, sealhulgas 2—5 masinast, mis on kohandatud mootorikütuse vedamiseks, ning 2—3 masinast, mida kasutatakse liikuvate remonditöökodade jaoks.

Paljudel masina-traktorijaamadel on transformaator-alajaamad või elektrijaamad, mis teenindavad peamiselt tootmisvajadusi ning töötajate ühiskondlikke ja elutarbelisi vajadusi. Meie maa masina-traktorijaamade üldarvust oli 1954. aastal 98 protsenti elektrifitseeritud. Elektrienergia tarbimine moodustas iga masina-traktorijaama kohta keskmiselt ligikaudu 100 000 kilovatt-tundi, elektrimootorite keskmine võimsus aga 92 kilovatti. Samal aastal kasutas 18 protsenti kolhoosidest masina-traktorijaamade liikuvaid elektrijaamu.

Masina-traktorijaamadel, mis on oma keskused välja ehitanud või need tüüpprojekti järgi rekonstrueerinud, on heakorrastatud kommunaalmajandus; igas neis masina-traktorijaamas on sisustatud elektrijaam või alajaam, pumbamaja koos veetorniga, veevärk ja kanalisatsioon, ehitatud kontor, klubi, lastesõimed, kauplused, söökla, ühiselamu ja elumajad. Peaaegu igal masina-traktorijaamal on abimajand, mis töötab isemajandamise alusel. Abimajand koosneb väikesest piimakarjafarmist ja seafarmist, maa-alast köögivilja, kartulite ja puuviljade tootmiseks masina-traktorijaama töötajate ühistoitlustamiseks. Heakorrastamise eesmärgil haljastavad paljud masina-traktorijaamad oma keskusi, rajavad parke, lillepeenraid ja istandusi; see kõik loob mehhanisaatoritele paremad töö- ja puhkamistingimused.

Kõik ülalmainitud tootmis- ja majandusobjektid peavad vastama tootmise vajadustele ja ulatusele, et riigi poolt masina-traktorijaamade ehitamiseks ja ülalpidamiseks tehtavad kulud tasuksid end kiiresti põllumajandussaaduste toodangu suurendamisega.

3. Masina-traktorijaama juhtimine

Masina-traktorijaamad on majanduslikult iseseisvad ettevõtted ning neil on juriidiliste isikute õigused. Nad võivad astuda vastastikesse suhetesse mitmesuguste organisatsioonide ja asutustega ning sõlmida nendega lepinguid, avada pankades jooksvaid kontosid ning esineda kohtus oma majanduslike huvide kaitsmisel.

Nagu teiste riiklike ettevõtete, nii ka masina-traktorijaamade juhtimine toimub sotsialistliku tootmise juhtimise leninlike printsiipide alusel. Juhtimise tähtsaimaks printsiibiks on poliitilise ja majandusliku juhtimise ühtsus. Kommunistliku partei ja nõukogude riigi majanduspoliitikat toetavad täielikult miljonid nõukogude inimesed, kes ennastsalgavalt võitlevad selle poliitika elluviimise eest. Masina-traktorijaamade ja kolhooside plaanides väljendatud majanduslike ülesannete lahendamine nõuab poliitilist lähenemist, poliitilise ja majandusliku juhtimise õiget kooskõlastamist. Masina-traktorijaama direktor ja kogu juhtiv koosseis peab esmajoones lähtuma riigi huvidest, allutama oma masina-traktorijaamade kohalikud huvid kogu meie maa rahvamajanduse arendamise huvidele, lähenema iga praktilise küsimuse lahendamisele nõukogude majanduse edasise arendamise perspektiivide seisukohalt, mis on kätte näida-

tud partei ja valitsuse poolt, kindlustama riiklike plaaniülesannete tingimusteta täitmise.

Masina-traktorijaama töö juhtimine toimub *ainujuhtimise* — sotsialistliku tootmise juhtimise ühe põhilisema printsiibi alusel. Ainujuhtimist tuleb ühendada laialdase demokraatiaga, kogu masina-traktorijaama kollektiivi kaasatõmbamisega jaama juhtimisele. Suurt osa traktorijaama töös etendavad töötajate ühiskondlikud organisatsioonid, kes tõmbavad rahvahulki kaasa praktiliste juhtimisküsimuste lahendamisele. Töötajate loomingulise aktiivsuse tõstmise tõhusaks vahendiks on sotsialistlik võistlus, koosolekute ja tootmisnõupidamiste regulaarne läbiviimine, töös esinevate puuduste kriitika ja enesekriitika arendamine.

Selleks, et edukalt juhtida, on vaja *oskuslikult valida töötajaid ja neid õigesti paigutada.* Kaadri valiku leninlik printsiip lähtub nende poliitiliste ja tööalaste omaduste arvesse võtmisest. Poliitilises suhtes on tähtis kindlaks teha, kas see või teine töötaja väärib poliitilist usaldust, kas ta suudab viia enda järel rahvahulki ning kindlustada partei poliitilise joone elluviimise. Tööalaste omaduste osas on vaja teada, kas antud töötaja on võimeline toime tulema temale pandud ülesannetega, kas tal on vajalikke erialaseid teadmisi, organiseerimisvõimeid ja kogemusi. Kaadri paigutamine konkreetsetes töölõikudes toimub nii, et iga töötaja saaks maksimaalselt rakendada oma võimeid ja energiat, et töötajate vahel oleks kindlustatud niisugune koostöö, mis viiks masina-traktorijaama ette püstitatud ühise ülesande edukale täitmisele nende poolt.

Kaadri õiget valikut ja paigutamist on vaja täiendada *täitmise süstemaatilise kontrollimisega,* kusjuures kontrollima peavad eelkõige juhtivad töötajad ise. Kontrolli ülaltpoolt täiendatakse kontrolliga altpoolt, masina-traktorijaamade ning kolhooside töötajate laialdase ringi poolt. Masina-traktorijaama parteiorganisatsioon, kasutades oma õigust kontrollida administratsiooni tegevust ning toetudes komsomoli- ja ametiühinguorganisatsioonidele arendab töös esinevate puuduste kriitikat ja enesekriitikat, mobiliseerib kollektiivi nende puuduste kõrvaldamisele ning riiklike plaanide ja kollektiivi poolt võetud kohustuste edukale täitmisele.

Tootmise juhtimise ratsionaalne organiseerimine nõuab, et juhtimine oleks konkreetne ja operatiivne. Masina-traktorijaama juhtivad töötajad peavad hästi tundma traktoribrigaadide, kolhooside brigaadide ja loomakasvatusfarmide tootmistegevuse kõiki külgi, õigeaegselt andma neile vajalikku abi, välja selgitama ja vältima puudusi töös, oskuslikult manööverdama tööjõu-, materiaalsete ja rahaliste ressurssidega, tagades seega masina-traktorijaama ja kolhooside kooskõlastatud töö.

Konkreetne ja operatiivne juhtimine pole mõeldav, kui juhtijal puudub side rahvahulkadega, kui ta ei toeta igakülgselt rahvahulkade initsiatiivi ega levita ja juuruta laialdaselt eesrindlaste kogemusi.

Et õigesti juhtida komplitseeritud majandit, tuleb osata näha põhilisi ülesandeid ja leida teed nende parimaks lahendamiseks. «Tuleb osata leida igal erilisel momendil see eriline ahela lüli, millest tuleb kõigest jõust kinni haarata, et kinni hoida kogu ahelat ja kindlalt ette valmistada üleminekut järgmisele lülile...»,[1] õpetas V. I. Lenin.

Riiklike sotsialistlike ettevõtete juhtimise üheks printsiibiks on *isemajandamine,* mis nõuab rahalises väljenduses tootmiskulude kõrvutamist tootmise tulemustega ning ettevõtete tulukuse tagamist.

Kuni viimase ajani on masina-traktorijaamu finantseeritud eelarvest. Partei XX kongress seadis ülesandeks viia nad järk-järgult üle isemajandamisele. Eesrindlike masina-traktorijaamade üksikutes majanduslülides (remonditöökojad, traktoribrigaadid) on isemajandamise põhimõtteid rakendatud juba pikemat aega. Isemajandamine kui juhtimise meetod soodustab tootmise ratsionaliseerimist, töö õiget organiseerimist, traktoritööde omahinna ning tootmiskulude vähendamist masina-traktorijaama tööde eest laekuva naturaaltasu iga tsentneri kohta.

Sotsialistlike ettevõtete juhtimise praktikas omab suurt tähtsust selle põhimõtte järjekindel rakendamine, et nii kogu ettevõte ja ka üksikud töötajad oleksid *materiaalselt huvitatud* tootmise arendamisest ja töö tulemustest. Selle eesmärgi teenistuses on direktorifond, mis moodustatakse sõltuvalt naturaaltasu plaani täitmisest ja tootmiskulude kokkuhoiust. Samal eesmärgil rakendatakse ka juhtivate töötajate premeerimist kultuuride saagikuse suurenemise, naturaaltasu plaani täitmise ja ületamise ning traktoritööde omahinna alandamise eest.

Administratiiv- ja juhtimisaparaat peab olema lihtne ja odav, juhtimise stiil aga vastama kõrgele tootmiskultuurile ning masina-traktorijaama mehhanisaatorite kaadri ja kolhoosnikute kasvavale kultuuritasemele. Partei ja valitsus võitlevad resoluutselt administratiiv- ja juhtimisaparaadi suurekspaisutamise vastu ning sotsialistliku tootmise iseloomule võõraste kantseleilike ja bürokraatlike juhtimismeetodite vastu.

Masina-traktorijaama juhtimise vorme ja meetodeid ei tohi käsitada valmisretseptide tardunud kogusummana. Sotsialistliku ülesehitustöö praktika rikastab ja täiustab neid pidevalt.

Ülesanne seisab selles, et ettevõtete töö konkreetseid tingimusi silmas pidades rakendada kõige ratsionaalsemaid juhtimise vorme ja meetodeid, mis kindlustavad püstitatud ülesannete eduka lahendamise.

Masina-traktorijaamade organisatsiooniline struktuur määratakse kindlaks tüüpkoosseisudest lähtudes. Masina-traktorijaamade töö parandamise, administratiiv- ja juhtimisaparaadi lihtsustamise ja ülalpidamiskulude vähendamise eesmärgil kinnitas NSV Liidu Põllu-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 245.

majanduse Ministeerium kooskõlastatult NSV Liidu Rahandusministeeriumiga alates 1. juulist 1956. aastast masina-traktorijaamade uued tüüpkoosseisud ning territoriaalsed piirkonnad koosseisude diferentseeritud rakendamiseks.

Tüüpkoosseisudes on kõikides masina-traktorijaamades ette nähtud järgmised ametikohad: direktor, peaagronoom (direktori asetäitja), peainsener (direktori asetäitja), peazootehnik, vanem veterinaararst (ta on ühtlasi ka veterinaarjaoskonna juhataja), insener-maakorraldaja, insener-mehaanik põllumajandusmasinate ja kombainide alal, remonditöökoja juhataja (insener-mehaanik), dispetšer (temale pannakse ka operatiivne arveldus), pearaamatupidaja, raamatupidaja, kassapidaja-arveametnik, vanem instruktor-raamatupidaja kolhooside arvepidamise alal, kaadriinspektor, naftabaasi juhataja, majandusjuhataja (ta on ühtlasi tuletõrjevalve ülemaks) ja koristaja.

Olenevalt tööde mahust, traktorite ja teenindatavate kolhooside arvust võib masina-traktorijaamas olla täiendavalt veel teisi ametikohti, mis on ette nähtud vastavate piirkondade tüüpkoosseisudes. Iga masina-traktorijaama koosseisud kinnitatakse liidu- ja autonoomsete vabariikide põllumajandusministrite ning kraide ja oblastite põllumajandusvalitsuste juhatajate poolt töötajate arvu ja masina-traktorijaama insener-tehniliste töötajate ja teenistujate palgafondi piirides, mis on kindlaks määratud antud oblasti, krai või vabariigi kohta. Seejuures lähtutakse piirkonna ja tootmise konkreetsetest tingimustest. Masina-traktorijaamadele, mis teenindavad 1—2 kolhoosi või millede tootmise maht on väike, määratakse vähem insener-tehnilisi töötajaid ja teenistujaid, eriti suurtele masina-traktorijaamadele aga rohkem, kuid oblastile, kraile või vabariigile antud üldplaani piirides.

Masina-traktorijaamade direktoritele on antud õigus tüüpkoosseisudest juhindudes kinnitada oma masina-traktorijaamade koosseisud kindlaksmääratud insener-tehniliste töötajate ja teenistujate arvu, samuti palgafondi piirides. Seejuures võib ühtesid ametikohti asendada teiste ametikohtadega.

Kogu masina-traktorijaama tegevust juhib direktor, kes määratakse riigivalitsemise organite poolt. Ainujuhtimise alusel käsutab direktor kõiki masina-traktorijaama materiaalseid ja rahalisi vahendeid, valib töötajate kaadri, vastutab töödistsipliinist, plaani- ja finantsdistsipliinist kinnipidamise eest ning suunab masina-traktorijaama tegevust vastavalt riiklikele plaaniülesandeile. Spetsialistide abiga (peaagronoomi, peainseneri, peazootehniku jt.) juhib direktor kogu masina-traktorijaama tootmistegevust.

«... selleks, et juhtida,» õpetas V. I. Lenin, «peab olema kompetentne, peab täielikult ja täpselt tundma tootmise kõiki tingimusi, peab tundma selle tootmise tehnikat tema kaasaegsel kõrgusel, peab omama teatud teaduslikku haridust.»[1]

[1] V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 397.

Masina-traktorijaama juhtivail töötajail, eelkõige direktoril ja tema asetäitjail peavad olema riikliku ettevõtte juhtijate üllad omadused, nad peavad olema rahvahulkade organiseerijaiks, kes on võimelised suunama nende energiat partei ja valitsuse poolt põllumajandustöötajatele ette nähtud ülesannete täitmisele.

Tiheda sideme loomiseks masina-traktorijaama ja kolhooside vahel organiseeritakse *masina-traktorijaama nõukogu.* Selle koosseisu kuuluvad: direktor (nõukogu esimees), tema asetäitjad, peazootehnik, vanem veterinaararst, pearaamatupidaja, masina-traktorijaama tegevuspiirkonna kolhooside esimehed ning kolhoosides töötavad agronoomid ja zootehnikud, eesrindlike tootmisbrigaadide brigadirid, loomakasvatusfarmide juhatajad, paremad mehhanisaatorid ja traktoribrigaadide brigadirid.

Nõukogu on nõuandev organ ning administratiivseid ja korraldavaid funktsioone tal ei ole. Ta on töötajate initsiatiivi ergutamise ning masina-traktorijaama ja kolhooside tegevuse tähtsamate küsimuste kollektiivse lahendamise abinõuks. Nõukogu ülesandeks on lepingutest tulenevate tööplaanide ja nende täitmise käigu läbiarutamine, eriti naturaaltasu ja rahaliste maksete osas, tööde kvaliteedi parandamisega seotud küsimuste ning põllumajanduskultuuride saagikuse tõstmiseks, loomade arvu ja nende produktiivsuse suurendamiseks rakendatavate abinõude läbivaatamine.

Nõukogu tuleb kokku vajaduse järgi, kuid mitte harvemini kui kolm korda aastas. Nõukogu kutsutakse kokku masina-traktorijaama direktori poolt, samuti võidakse teda kokku kutsuda ühe teenindatava kolhoosi nõudmisel.

Paljudes eesrindlikes masina-traktorijaamades on nõukogu tõhusaks vahendiks, mis aitab kaasa õigete vastastikuste suhete kehtestamisele masina-traktorijaama töötajate ja kolhooside vahel, vastastikuse nõudlikkuse tõstmisele ning abistamise efektiivsemaks muutmisele. Näiteks Leningradi oblasti Jelizavetinskaja masina-traktorijaamas arutatakse kõik tähtsamad küsimused ja üritused läbi masina-traktorijaama nõukogus. Koos kolhooside esimeestega koostavad masina-traktorijaama töötajad plaane tehnika kasutamiseks ning traktorite ja masinate jaotamiseks kolhooside ja brigaadide vahel. See väldib vigu ning aitab kaasa traktorijaama ja kolhooside koostöö parandamisele.

Masina-traktorijaama juhtimise organiseerimisel etendab suurt osa *dispetšeriteenistus* raadiojaamade ja telefonide rakendamisega. Dispetšeriteenistus on organiseeritud peaaegu kõikides masina-traktorijaamades. Erakordselt suur tähtsus on dispetšeriteenistusel masina-traktorijaamades, mis paiknevad uudis- ja jäätmaadel ning mille tegevuspiirkonna raadius on suur.

Kasutades ajakohaseid tehnilisi sidevahendeid, on masina-traktorijaama direktoril dispetšeriteenistuse kaudu olemas alati side traktoribrigaadidega ja teiste tootmislülidega, mõnedel juhtudel ka põllulaagritega ja kolhooside loomakasvatusfarmidega, mis asuvad masina-traktorijaama keskusest mõnikord kümnete kilomeetrite

kaugusel. See kindlustab operatiivsuse juhtimisel ja kontrolli teostamisel juhtkonna poolt antud ülesannete ja korralduste täitmise üle, masina-traktorijaama juhtivate töötajate igapäevase ja täpse informeerimise kõikide tähtsamate tööde käigust, aitab parandada masina- ja traktoripargi ja muu tehnika kasutamist ning tõsta tööviljakust. Dispetšeriteenistus, olles tehniliseks juhtimisaparaadiks, vabastab direktori ja spetsialistid operatiivsete korralduste ülekoormatusest ning aitab kaasa nende organiseerimistöö taseme tõstmisele.

Hästi on korraldatud dispetšeriteenistus näiteks Kamenski oblasti Millerovo masina-traktorijaamas, kus dispetšeril on käepärast kolhooside põldude kaardid, tööde läbiviimise plaan-graafikud ja vajalikud sidevahendid; kõiki neid kasutades organiseerib ta täpset sidet brigaadide ja juhtkonna vahel, hoiab ära traktorite ja masinate seisakuid, kontrollib nii tehnika kasutamist kui ka agrotehnika nõuetest kinnipidamist külvikorraväljadel. Täiuslikumate raadiovahendite juurutamine, kaugjuhtimise, valgussignalisatsiooni ja täiuslikumate arvutusmasinate rakendamine ning dispetšerite kvalifikatsiooni tõstmine võimaldab dispetšeriteenistust veelgi parandada.

Masina-traktorijaamu juhivad oblastite (kraide) põllumajandusvalitsused (autonoomsete vabariikide ning oblastilist jaotust mitteomavate liiduvabariikide põllumajanduse ministeeriumid), kes teevad masina-traktorijaamale teatavaks traktoritööde riikliku plaani, kinnitavad masina-traktorijaama tootmis- ja finantsplaani, kontrollivad masina-traktorijaama tegevust. Oblasti põllumajandusvalitsus organiseerib masina-traktorijaama varustamist traktorite, kombainide ja teiste põllumajandusmasinatega, naftasaadustega, tagavaraosade ja remondimaterjalidega. Samuti finantseerib ta masina-traktorijaamu ning jälgib nende rahaliste vahendite kasutamist.

4. Masina-traktorijaama lepingulised vahekorrad kolhoosidega

Masina-traktorijaamade ja kolhooside vastastikused suhted määratakse nende vahel sõlmitud lepingutega, mille aluseks on masina-traktorijaama ja kolhoosi vaheline tüüpleping, mis on kinnitatud valitsuse poolt.

Masina-traktorijaamade olemasolu kestel on tüüplepingut mitu korda korrigeeritud vastavalt kolhooside tootmistegevuse arenemistingimustele ning ülesannetele, mis partei ja valitsus on seadnud masina-traktorijaamade ja kolhooside ette. Praegu kehtib tüüpleping, mis on kinnitatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt 20. veebruaril 1954. aastal.

Masina-traktorijaamade ja kolhooside lepinguliste vahekordade sisu kajastab ülesandeid, mis seisavad põllumajanduse ees tema igal arenemisetapil.

Masina-traktorijaamade ja kolhooside vastastikused suhted on allutatud töölisklassi ja kolhoositalurahva vankumatu liidu tugev-

damise printsiibile, kusjuures tööliskassile kuulub juhtiv osa. Need suhted rajanevad masina-traktorijaamade ja kolhooside vastastikusele huvile kolhooside tootmistegevuse arendamiseks, vastuvõetud lepinguliste kohustuste vabatahtlikkusele ja poolte võrdõiguslikkusele, vastastikusele abistamisele ja vastutusele endale võetud kohustuste täitmise eest.

Tüüplepingus on järgmised põhilised osad:

1) masina-traktorijaama ja kolhoosi üldised ülesanded ja kohustused;
2) masina-traktorijaama kohustused;
3) kolhoosi kohustused;
4) masina-traktorijaama poolt tehtud põllumajanduslike tööde vastuvõtmise kord;
5) masina-traktorijaama ja kolhoosi vastutus lepingu rikkumise eest;
6) masina-traktorijaama nõukogu koosseis ning tema töötamise kord.

Masina-traktorijaama ja kolhoosi üldised ülesanded ja kohustused. Masina-traktorijaam ja kolhoos sõlmivad lepingu selleks, et ühiselt täita partei ja valitsuse poolt seatud ülesandeid kõikide põllumajanduskultuuride saagikuse igakülgse tõstmise, ühisloomade arvu suurendamise ja nende produktiivsuse samaaegse tõstmise alal, maaviljeluse ja loomakasvatuse kogu- ja kaubatoodangu suurendamise, kolhooside edasise organisatsioonilise ja majandusliku tugevdamise ning selle alusel kolhoosnikute materiaalse heaolu tõstmise alal.

Lepingu aluseks on riiklikud plaaniülesanded traktoritööde mahu ning taime- ja loomakasvatussaaduste kaubatoodangu mahu vahel, mis kolhoosid peavad andma kohustuslike müüginormide ja naturaaltasu katteks ning kontraheerimise ja riikliku kokkuostu korras.

Masina-traktorijaam ja kolhoos kohustuvad täitma järgmisi ülesandeid, mis on ette nähtud kolhoosi tootmisplaanis antud aastaks: tagada külvipindade kavandatud suurus, saagikus ja kogusaak iga kultuuri alal, samuti kindlustada ühisloomade arvulise plaani täitmine kõikide liikide alal, nende produktiivsuse tõstmine ja söötade varumine.

Masina-traktorijaama ja kolhoosi ühistesse kohustustesse võetakse samuti ülesanded põllumajandusliku tootmise majandusliku efektiivsuse tõstmise alal ning toodangu ja rahaliste tulude suurendamise alal künnimaa, heina- ja karjamaade iga 100 hektari kohta.

Lepingus tuuakse ära kõikide tööliikide täielik loetelu ning fikseeritakse nende maht; siia kuuluvad: kevadised, suvised ja varasügisesed tööd, väetiste ettevalmistamine ja maade väetamine, transporditööd, põllumajanduskultuuride kahjurite tõrje, heina- ja karjamaade parandamine, töömahukate tööde mehhaniseerimine loomakasvatusfarmides, ehitus- ja remonttööd. Lepingus näidatakse eraldi ära tööd, mis tulevad teha masina-traktorijaama jõududega ja kolhoosi jõududega, samuti määratakse kindlaks tööde läbiviimise ajad (tööpäevades).

Tööde koosseis tuleb kindlaks määrata agro- ja zootehniliste abinõude plaani alusel, mis on varem välja töötatud kolhoosi poolt koos masina-traktorijaamaga ning mille koostamisel on lähtutud tootmise progressiivsete meetodite juurutamisest iga kultuuri ja iga loomaliigi alal. Lepingule lisatakse maa-alade loetelu koos külvikorraväljade äranäitamisega, kus masina-traktorijaamal tuleb töötada.

Masina-traktorijaama kohustused. Masina-traktorijaam kohustub tegema teatud ulatuses põllumajanduslikke ja muid töid, mis on lepingus loetletud, kasutades seejuures alalisi ja hooajatöölisi, samuti vajalikku tehnikat — traktoreid, põllutöömasinaid ja -riistu; varustama oma kulul traktoreid ja masinaid mootorikütuse ja määrdeainetega; remontima masina-traktorijaamale kuuluvaid traktoreid, masinaid ja põllutööriistu; toimetama oma kulul mootorikütus masina-traktorijaama naftabaasi, traktorid, masinad ja põllutööriistad masina-traktorijaama keskusest töökohale ja tagasi; andma abi loomakasvatusfarmide sisustamisel ning loomakasvatushoonete, silohoidlate ja muude tootmishoonete ehitamisel, energeetikaseadmete ekspluateerimisel ja elektrienergia juurutamisel põllumajanduslikku tootmisse; maksma töötasu traktoribrigaadide alalistele ja hooajatöölistele.

Vastavalt tüüplepingus ettenähtud sätetele teostab masina-traktorijaam kolhoosi agrotehnilist, zootehnilist ja veterinaarset teenindamist, abistab teda maakorraldustööde läbiviimisel, aitab koostada põllumajandusliku tootmise plaane, sealhulgas agrotehniliste, zootehniliste ja veterinaarsete abinõude plaani ning plaani teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste juurutamiseks kolhoosi tootmistegevusse, samuti abistab tulude ja kulude eelarve koostamisel, finantsmajanduse õigel organiseerimisel ning arvestamise ja aruandluse parandamisel.

Masina-traktorijaam on kohustatud abistama kolhoose töö organiseerimisel, normeerimisel ja õigel tasustamisel ning tulude jaotamisel, kolhoosikaadri ettevalmistamisel.

Kolhoosi kohustused. Masina-traktorijaamaga sõlmitud lepingu alusel on kolhoosi poolt võetud kohustused suunatud sellele, et kindlustada oma tööjõu ja tootmisvahenditega teatud ulatuses põllumajanduslike ja muude tööde tegemine kindlaksmääratud tähtaegadel ja kõrgekvaliteediliselt; tõsta taime- ja loomakasvatuse produktiivsust. Neis kohustustes on ette nähtud abinõud seemnete salvestamise ja puhastamise, põllumajandusinventari, transpordivahendite jne. remondi alal; kolhoosnikute eraldamine töötamiseks masinatel ning masina-traktorijaama hooajatöölistena; maade ettevalmistamine masinatega töötamiseks; masina-traktorijaama ladudest mootorikütuse ja määrdeainete, samuti vee, seemnete, mineraalväetiste ja istutusmaterjali töökohale toimetamine oma transpordiga; vilja äravedamine kombainide juurest, viljapeksu- ja teiste masinate teenindamine oma jõududega ja transpordivahenditega; traktorite ja teiste põllutöömasinate ja -riistade, mootorikütuse ja määrde-

ainete hoidmise ja valve korraldamine traktoribrigaadides. Rea kohustusi võtab kolhoos endale loomakasvatuse arendamise alal: loomade kindlustamine söötadega ja ruumidega, loomade õige söötmise ja pidamise organiseerimine ning teised abinõud loomade arvu ja nende produktiivsuse suurendamise alal. Samuti nähakse ette kolhoosnikute suunamist teadmiste omandamiseks põllumajanduse mehhaniseerimise koolidesse ja kursustele.

Kolhoosi arvelduste kord masina-traktorijaama poolt tehtud tööde eest. Traktoritööde teostamiseks ja masina-traktorijaama organiseerimiseks ja ülalpidamiseks kulutab riik suuri summasid. Neid kulutusi hüvitavad kolhoosid naturaal- ja rahalise tasu maksmisega masina-traktorijaamade poolt tehtud tööde eest.

Kolhoosi tähtsaimaks kohustuseks on õigeaegselt ja täielikult tasuda masina-traktorijaama arved kolhoosile tehtud põllumajanduslike tööde eest natuuras (kinnitatud tasumäärade järgi) ja rahas (nende tööde eest, millede tasumine toimub kehtivate hinnete järgi rahas).

Lepingu järgi on kolhoos kohustatud maksma traktoribrigaadide töölistele töö eest tasu natuuras ja rahas kindlaksmääratud korra alusel, võimaldama neil tasuta ühiselamu kasutamist, samuti toitlustamist kindlaksmääratud hindade järgi, kindlustama traktoribrigaadi brigadirid kolhoosi töötamise perioodil transpordivahenditega.

Natuuras tasutakse nende tööde eest, mis masina-traktorijaam on teinud teravilja-, õli-, tehniliste kultuuride (puuvill, suhkrupeet, kiulina, kanep, džuut), kartulite ja köögivilja alal. Söödakultuuride alal tehtud tööde eest tasutakse liha ja piimaga, heinatööde eest aga heinaga või siis loomakasvatussaadustega, lammaste elekterpügamise eest — villaga.

Rahas tasuvad kolhoosid tööde eest, mis masina-traktorijaam on teinud mõnede köögiviljakultuuride (peale kapsaste, sibulate, kurkide, porgandite, suhkru- ja söögipeetide, tomatite, millede alal tehtud tööde eest tasutakse natuuras), eeterõlikultuuride ja ravimtaimede, tubaka ja mahorka alal, aedade ja viinamarjaistanduste rajamisel, metsavööndite istutamisel, puuvilla, suhkrupeedi, köögiviljade ja teiste kultuuride kastmisel, võsa juurimisel ja hävitamisel põldudena kasutusele võetavailt maadelt, niisutus-, maaparandus-, mulla- ja teiste tööde eest.

Kuni 1954. aastani kehtisid naturaaltasu määrad, mis määrati kindlaks vastavalt põllumajanduskultuuride saagikusele. See ei stimuleerinud kolhooside võitlust kõrgete saakide eest, sest mida suuremat saaki kolhoos sai, seda rohkem maksis ta naturaaltasu ühe ja sama töö eest, mis masina-traktorijaam oli teinud. Vastavalt NLKP Keskkomitee septembripleenumi (1953. a.) otsusele on kehtestatud piirkondade järgi diferentseeritud kindlad naturaaltasu määrad tehtud tööde iga liigi alal. Oblastite ja kraide täitevkomiteedele ning vabariikide (kus ei ole oblastilist jaotust) ministrite nõukogudele on antud õigus diferentseerida naturaaltasu määrasid masina-traktorijaamade gruppide kaupa, lähtudes seejuures kesk-

misest määrast, mis on kindlaks määratud antud oblasti, krai või vabariigi kohta.

Masina-traktorijaamade poolt tehtavate tööde eest makstava naturaaltasu määrad teraviljakultuuride alal on diferentseeritud NSV Liidu üheksa vööndi kaupa, olenevalt sellest, kuivõrd soodsad on tingimused põllumajanduslikuks tootmiseks. Näiteks Krasnodari krai on arvatud esimesse vööndisse. Teravilja alal on siin kehtestatud kõige kõrgemad naturaaltasu määrad. Üheksandasse vööndisse, kus naturaaltasu määrad on minimaalsed, on arvatud Komi ANSV, Sahhalini oblast ja rida teisi oblasteid.

Naturaaltasu määrad kartuli alal on jaotatud diferentseeritult kolme gruppi; kapsa, porgandi ja söögipeedi alal — kahte gruppi; päevalille alal — kuude vööndisse; suhkrupeedi alal — nelja, ja lõunakanepi alal — kahte vööndisse, puuvilla alal — kuude vööndisse; heinatööde alal aruheinamaadel — kahte vööndisse.

Nende tööde eest, mis masina-traktorijaamad on teinud õlikultuuride (välja arvatud päevalill), kiulina, Kesk-Vene kanepi, tomatite, kurkide ja sibulate ning söödakultuuride alal, samuti heinatööde eest luhaheinamaadel ja põldheina koristamisel, samuti lammaste elekterpügamise ning teravilja ja õlikultuuride transportimise eest arvestatakse naturaaltasu NSV Liidu kõikides vööndites ühtsete kindlate määrade alusel.

Tööde eest, mis tehti hilisematel tähtaegadel, kui oli kindlaks määratud masina-traktorijaama ja kolhoosi vahelises lepingus, vähendatakse naturaaltasu määrasid 10 protsenti. Kui aga saagikuse plaan antud kultuuri osas kogu kolhoosi ulatuses täideti, siis naturaaltasu määrade vähendamist ei toimu. Masina-traktorijaamale, milline kindlustas ühe või teise kultuuri saagikuse alal plaanilise ülesande ületamise, arvestatakse täiendavalt naturaaltasu 10 protsendi ulatuses antud kultuuri üleplaanilisest saagist.

Naturaaltasu korras antava toodangu kvaliteet peab vastama konditsioonidele, mis on kehtestatud kohustuslike müüginormide katteks ja kontraheerimise korras antava toodangu kohta. Kolhoosidel on lubatud asendada naturaaltasu korras antavaid saadusi teatud koefitsiendi järgi, näiteks 1 kg keskmise rammususega liha eluskaalus 5 liitri baasilise rasvasusega piima eest, 100 kg rukist 85 kg nisu eest jne.

Rahas tasutavate tööde hinded määrab kindlaks NSV Liidu Põllumajanduse Ministeerium, rea tööde osas aga teeb seda masina-traktorijaama direktor, lähtudes seejuures traktoritööde hektari plaanilisest omahinnast, mis on ette nähtud masina-traktorijaama tootmis- ja finantsplaanis. Kolhoosides tehtavate tööde eest arvestatava naturaal- ja rahalise tasu plaanide õigeaegne ja täielik täitmine ning tootmiskulude vähendamine naturaaltasu iga tsentneri kohta on masina-traktorijaama töö tähtsaimateks näitajateks.

Masina-traktorijaama ja kolhoosi vastutus lepingu rikkumise eest. Lepingus on ette nähtud teatud vastutus lepinguliste kohustuste täitmata jätmise eest. Kolhoosi poolt tähtajaks andmata jäänud

naturaaltasu ning teravilja eest, mis kuulub väljaandmisele traktoribrigaadide töölistele, samuti rahaliste maksete mitteõigeaegse teostamise eest arvestatakse viivist 0,5 protsendi ulatuses iga 10 päeva eest, mis on möödunud tähtajast. Kolhoosi poolt andmata jäänud naturaaltasu ja tema rahaline võlgnevus masina-traktorijaama tööde eest, samuti teravili, mis kuulub väljaandmisele traktoribrigaadide töölistele, nõutakse sisse rahvakohtu kaudu; kui aga on tegemist kuritahtliku keeldumisega, võetakse süüdlased peale selle veel kohtulikule vastutusele.

Tööde eest, mis masina-traktorijaam on teinud hilinemisega kolhoosi süü tõttu, tasub kolhoos nende määrade järgi, mis on kehtestatud tähtajaliselt tehtud tööde kohta. Masina-traktorijaama poolt tehtud mittekvaliteetset tööd kolhoos vastu ei võta. Tööde eest, mis masina-traktorijaam on teinud lepinguga võetud kohustuste ületamise korras, tasutakse natuuras nende määrade järgi, mis on kehtestatud tähtajaliselt tehtud tööde alal.

Kui masina-traktorijaama või kolhoosi süü tõttu jäävad tööd tegemata, hüvitab süüdlane pool teisele poolele tekkinud kahjud poolteisekordselt. Kahjude suuruse määrab kindlaks komisjon, mille koosseisu kuulub rajooni täitevkomitee esindaja (komisjoni esimees) masina-traktorijaama esindaja ja kolhoosi esimees. Poolte lahkarvamuse korral määrab kahjude suuruse kindlaks rahvakohus.

Masina-traktorijaama poolt tehtud põllumajanduslike tööde vastuvõtmise kord. Leping näeb ette kindla korra masina-traktorijaamalt tööde vastuvõtmisel. Iga vahetuse lõpul annab traktorist, kombainer või masinist tehtud tööd üle põllundusbrigaadi brigadirile või loomakasvatusfarmi juhatajale, traktoribrigaadi brigadirile või arvestajale-tankijale.

Iga töö lõpul, kuid mitte harvem kui üks kord kümne päeva jooksul, samuti üksikute tööde läbiviimise järel farmis annab masina-traktorijaam tehtud tööd üle, kolhoos aga võtab need vastu. Tööd võetakse vastu akti alusel, millele kirjutab alla masina-traktorijaama direktor (või tema asetäitja) ja kolhoosi esimees. Akt koostatakse kahes eksemplaris — üks traktorijaama, teine kolhoosi jaoks. Nende aktide alusel kirjutatakse kolhoosidele välja naturaaltasu ja rahalise tasu arved tehtud tööde eest.

Masina-traktorijaama ja kolhoosi vahelise lepingu sõlmimise kord. Masina-traktorijaama ja kolhoosi vahel sõlmitava lepingu konkreetsed näitajad rajanevad masina-traktorijaama traktoritööde plaanile, mille on kinnitanud oblasti (krai) põllumajandusvalitsus, ning kolhoosi tootmisplaanile, mis on välja töötatud koos masina-traktorijaamaga ja kinnitatud artelli liikmete üldkoosoleku poolt. Enne lepingu sõlmimist toimub suur ettevalmistustöö. Selle tähtsaimaks lüliks on aruande-aasta lepingu täitmise kontroll nii masina-traktorijaama kui ka kolhoosi poolt. Masina-traktorijaam peab kolhoosnikute üldkoosolekul andma aru selle kohta, kuidas lepingus ettenähtud traktoritööde ja muude tööde plaan on täidetud. Kolhoosnikute üldkoosolek toob esile puudused, mis on lepingu täitmi-

sel esinenud ühe või teise poole süü tõttu ning kavandab abinõud nende puuduste kõrvaldamiseks lepingu sõlmimisel eelolevaks aastaks. Suur tähtsus on agrotehniliste ja zootehniliste plaanide esialgsel väljatöötamisel kolhoosi brigaadide ja farmide osas, kolhoosi brigaadide ja farmide, samuti masina-traktorijaama traktoribrigaadide aasta-tootmisülesannete koostamisel.

Peale masina-traktorijaama spetsialistide tõmmatakse lepingu projekti koostamisele kaasa traktoribrigaadide brigadirid, kolhoosi juhtivad töötajad ja aktiiv.

Selleks, et kolhoosidega sõlmitavate lepingute projekte igakülgselt põhjendada ning välja töötada abinõud koostöö parandamiseks eeloleval aastal, organiseerivad eesrindlikud masina-traktorijaamad nende projektide läbiarutamist traktorijaama nõukogus. Lepingu projekt arutatakse läbi kolhoosi liikmete üldkoosolekul.

Lepingu sõlmimisel ei tohi muuta tüüplepingu põhisätteid, näiteks tehtud tööde eest tasumise korda jms. Ühtlasi on vaja igati arendada poolte majanduslikku algatust ja isetegevust agrotehnika parandamisel, mehhanismide õigemal ärakasutamisel, taime- ja loomakasvatuse kultuuri tõstmisel ning tööviljakuse suurendamisel. Üksikute tööliikide mahtu võib pärast lepingu sõlmimist vajaduse korral suurendada või vähendada traktorijaama ja kolhoosi vahelisel kokkuleppel. Lepingule kirjutab alla masina-traktorijaama direktor ja kolhoosi esimees. Pärast seda, kui leping on rajooni täitevkomitees läbi vaadatud ja registreeritud, omandab ta seaduse jõu. Lepingu üht eksemplari hoitakse masina-traktorijaamas, teist — kolhoosis.

Peale lepingu sõlmivad masina-traktorijaam ja kolhoos täiendava kokkuleppe tööde kalendritähtaegade kohta. Selles näidatakse ära tööde algus ja lõpp ning kvaliteedinäitajad. Eraldi sõlmitakse kokkulepe kevadkülvi, rühvelkultuuride vaheltharimise ja kesade kultiveerimise, saagi koristamise ja peksmise, sügiskülvi ja sügiskünni läbiviimise kohta. Seda võib teha ka üksikute tööde osas (sileerimine, heinaniitmine jm.). Kokkulepped sõlmitakse hiljemalt 10 päeva enne vastavate tööde algust.

Leping on kogu masina-traktorijaama tegevuse organiseerimise aluseks kolhoosi tootmistegevuse juhtimisel ning abinõude rakendamisel, mis on suunatud järsu tõusu saavutamisele põllumajanduses. Lepinguliste vahekordade alusel on traktorijaamal võimalus avaldada mõju kolhoosi majapidamise arendamisele, olla kolhoosi tootmistegevuse organiseerijaks eesrindliku tehnika baasil.

Krasnodari krai Sovetskaja masina-traktorijaam täidab näiteks kõiki lepingulisi kohustusi mitte ainult traktoritööde mahu ja tähtaegade, vaid ka kvaliteedi alal ning teeb kolhoosides suurt organisatsioonilist tööd.

1955. aastal rakendas masina-traktorijaam esmakordselt suurtel pindaladel teraviljade jaotatud koristamist, mis säästis kolhoosile 3—5 tsentnerit vilja igalt hektarilt. Jaotatud koristamine võimaldas vabanenud põldudele külvata varasematel tähtaegadel järelkülvina haljassöödaks maisi. Teostades koristustööde komplekssset mehhaniseerimist, mehhaniseeris masina-traktorijaam teravilja töötlemise peksuplatsidel, mis võimaldas kolhoosidel täita teravilja riigile and-

mise plaani 12 päevaga. Kombainidega grupiviisilise koristamise meetodit täpselt väljatöötatud plaan-marsruutide järgi rakendati mitte ainult teraviljade, vaid ka maisi koristamisel (kombainidega KŽ-2). See võimaldas tõsta iga masina väljatöötust 123—140 hektarini tööperioodil. Masina-traktorijaam parandab kolhoosides edukalt söödabaasi, tänu millele suurendati piima väljalüpsi keskmiselt iga lehma kohta 568 kg võrra aastas.

Masina-traktorijaama ja kolhoosi vahel sõlmitud leping tagab kindla korra riigi ja kolhoosi vahelistes suhetes, aitab kaasa masina-traktorijaama ja teenindatavate kolhooside plaanipärasele majanduslikule tegevusele.

N. S. Hruštšovi ettekandes NLKP Keskkomitee veebruari-märtsipleenumil (1954. a.) märgiti, et mõned masina-traktorijaama töötajad saavad valesti aru kolhooside juhtimise vormidest ja käituvad administraatoritena, ning selle asemel, et aidata kolhoosnikutel ühismajapidamist õigesti korraldada, annavad korraldusi kolhooside esimeestele. Masina-traktorijaama juhtivat osa kolhooside suhtes tuleb ellu viia mitte administreerimisega, vaid võetud lepingulistest kohustustest range kinnipidamisega ning kolhooside abistamisega majanduslike ülesannete ja riiklike kohustuste täitmisel.

Masina-traktorijaama organisatsiooniline tegevus on suunatud esmajoones tootmise planeerimise ja organiseerimise parandamisele kolhoosides, põllumajandussaaduste edukale varumisele, teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste juurutamisele, sotsialistliku võistluse organiseerimisele, kolhoosikaadri ettevalmistamisele ja tema kvalifikatsiooni tõstmisele. Masina-traktorijaamad peavad arendama ja tugevdama juhtimise demokraatlikke aluseid kolhoosides, igati ergutama kolhoosnikuid aktiivselt osa võtma artelli majanduse juhtimisest.

Eesrindlikes masina-traktorijaamades annab iga spetsialist kolhoosidele konkreetset, operatiivset abi põllumajanduskultuuride saagikuse tõstmisel, loomakasvatuse arendamisel, tootmise organiseerimisel ja planeerimisel, brigaadide tugevdamisel. Põhilise osa tööajast viibivad spetsialistid kolhoosides, kohtuvad inimestega, õpivad tundma tootmise tingimusi ja eesrindlikke kogemusi. Tänu sellele on neil võimalik operatiivselt aidata kolhoosidel paremini organiseerida tööd traktori- ja põllundusbrigaadides ning loomakasvatusfarmides. Kolhoosid näevad masina-traktorijaamades oma tõelisi abistajaid, organisaatoreid, kes toovad reaalset kasu.

Voroneži oblasti Kalatšejevskaja masina-traktorijaama poolt teenindatavais põllumajanduslikes artellides tehakse suurt tööd kolhoosnikute loomingulise intsiatiivi mobiliseerimisel. Põllumajanduse planeerimise uue korra alusel kavandasid kolhoosid masina-traktorijaama juhtimisel ühismajapidamise järsu tõusu perspektiivid aastaiks 1956—1960. Juba 1955. aastal võeti kasutusele tõhusad abinõud kultuuride saagikuse tõstmiseks. Väikest saaki andvad kultuurid asendati saagirikkamate kultuuridega, maisi külvipinda laiendati 427 hektarilt 2 286 hektarile. Palju tehti ära seemnematerjali parandamisel, orgaaniliste ja mineraalväetiste kasutamisel, niiskuse kogumisel ja säilitamisel mullas. Kevadkülvi läbiviimise aega lühendati 7 päevale, teraviljade koristamise aega aga 12 päevale.

Masina-traktorijaam tõstis teravilja-, sööda- ja teiste kultuuride tootmise mehhaniseerimise taset. Tema abiga on kolhoosides ehitatud ja rekonstrueeritud palju loomakasvatushooneid ning mehhaniseeritud paljud töömahukad protsessid loomakasvatuses.

Kolhoosnikute ja masina-traktorijaamade mehhanisaatorite hulgas võttis hoogu sotsialistlik võistlus kultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmise eest, töö- ja vahendite kulu vähendamise eest põllumajandussaaduste iga toodanguühiku kohta. Laialdaselt rakendati üleliidulisest põllumajandusnäitusest osavõtjate kogemusi.

Kolhooside ja masina-traktorijaamade ühiste pingutuste tulemusena tõusis traktorijaama tegevuspiirkonna kolhoosides talinisu saak iga hektari kohta 13,8 tsentnerilt 1954. aastal 19,3 tsentnerile 1955. aastal; maisisaak suurenes 6 tsentnerilt 29,4 tsentnerile hektarilt. Normipäevade kulu tsentneri teravilja tootmiseks vähenes 4,9-lt normipäevalt 2,7 normipäevale. Piima väljalüps iga lehma kohta suurenes 1 324 kilogrammilt 1953. aastal 2 324 kilogrammini 1955. aastal, normipäevade kulu iga tsentneri piima tootmiseks aga vähenes 12,5-lt 9,7-le. Normipäevade kulu iga tsentneri sealiha tootmiseks vähenes 65-lt 47-le.

Kolhoosid andsid ja müüsid teravilja 16 500 tsentnerit rohkem kui 1954. aastal ning moodustasid küllaldased seemne- ja söödafondid. Suurenes normipäeva tasu natuuras ja rahas.

Koos edusammudega kolhooside tootmistegevuse arendamisel saavutas masina-traktorijaam ka tehnika parema ärakasutamise, täitis täielikult kolhoosidega sõlmitud lepinguis ettenähtud kohustused ning ületas traktoritööde plaani 19,6 protsendi ulatuses. Võrreldes eelmise aastaga saadi tehtud tööde eest naturaaltasu poolteist korda rohkem.

Masina-traktorijaama ja kolhoosi lepingulised kohustused rajanevad nende tegevusplaanidele. Lepingute väljatöötamine ja sõlmimine peab olema tihedalt seotud masina-traktorijaama tootmis- ja finantsplaani ning traktoribrigaadide ülesannete koostamistöödega, samuti töödega kolhoosi tootmisplaani ning kolhoosi brigaadide ja farmide ülesannete koostamisel.

IX peatükk

MASINA-TRAKTORIJAAMADE TOOTMISTEGEVUSE PLANEERIMINE. TÖÖ ORGANISEERIMINE JA TASUSTAMINE

1. Masina-traktorijaama tootmis- ja finantsplaan. Traktoritööde planeerimine

Masina-traktorijaamade tootmistegevust juhitakse plaani alusel. Iga traktorijaam koostab aasta algul tootmis- ja finantsplaani, mis hõlmab kõiki jaama tegevuse peamisi külgi ja on tema tegevuse aastaprogrammiks. Tootmis- ja finantsplaan on tähtsaim hoob võitluses taime- ja loomakasvatuse kogu- ja kaubatoodangu igakülgse suurendamise eest minimaalse tööjõu ja vahendite kulutusega toodanguühikule ning võitluses traktorijaamade kogu majandusliku tegevuse parandamise eest.

Tootmis- ja finantsplaani sisu. Traktorijaama tootmis- ja finantsplaanis nähakse ette järgmised põhinäitajad:

a) põllumajandussaaduste ja tooraine varumise ja kokkuostu plaan planeeritava aasta kohta traktorijaama teenindamispiirkonna kolhooside kaupa;

b) põllumajanduskultuuride külvipinnad ja kogusaagid, ühisloomade arv, loomakasvatuse produktiivsus ja söötade tootmine kolhoosides;

c) traktorijaama poolt kolhoosides teostatavate traktoritööde ja teiste mehhaniseeritud tööde plaan, väljatöötus traktori, kombaini ja teiste komplitseeritud masinate kohta;

d) traktorijaama poolt kolhoosides teostatavate tööde eest saadava naturaal- ja rahalise tasu suurus ning riigi kulutused naturaaltasu korras saadavate põllumajandussaaduste ühe tsentneri kohta;

e) kütuse ja määrdeainete vajadus ja kohaleveo plaan;

f) traktorite, kombainide ja teiste põllumajandusmasinate remondi plaan ja remondi maksumus;

g) traktorijaama varustatus mehhanisaatorite kaadriga ja alaliste tööliste kasutamise plaan (aasta kohta);

h) traktoritööde omahind;

i) remonditöökodade ja veoautode töö plaan;

j) tootmis- ja muude kulude finantseerimise ulatus, traktorijaama käibevahendite vajadus.

Seega sisaldab traktorijaama tootmis- ja finantsplaan teenindatavate kolhooside töö põhinäitajate ning jaama enda traktoritööde ja muude mehhaniseeritud tööde kõrval ka tootmisplaani täitmiseks vajalikke materiaalseid ja tehnilisi vahendeid ning organisatsioonilisi abinõusid, samuti traktorijaama töö majanduslikke näitajaid.

Olenevalt kohalikest tingimustest nähakse plaanis ette agrotehniliste ja muude abinõude kompleks, mis tagab põllumajanduskultuuride planeeritud saagikuse ja ühisloomakasvatuse planeeritud produktiivsuse saavutamise ning traktorijaama ja iga teenindatava kolhoosi kõigi maakõlvikute, tootmisvahendite ja tööjõu täielikuma ärakasutamise.

Tootmis- ja finantsplaani koostamise kord. Tootmis- ja finantsplaan koostatakse oblasti- ja vabariiklike organisatsioonide poolt igale jaamale määratud riiklike plaaniülesannete, limiitide ja normatiivide alusel.

Tootmis- ja finantsplaani koostamise lähtealuseks on teenindatavatele kolhoosidele antud põllumajandus- ja loomakasvatussaaduste riiklikud müügikohustused, kontraheerimise ning kokkuostu ülesanded ja traktorijaama naturaaltasu. Põllumajandussaaduste varumise riiklik plaan kogu riigi ulatuses lähtub vajadusest rahuldada elanikkonda toiduainetega ja tööstust põllumajandusliku toorainega, samuti vajadusest moodustada toiduainete ja toorainete reservid. Üheaegselt kolhooside põllumajandussaaduste kaubatoodangu osas antavate plaaniülesannetega tehakse igale traktorijaamale teatavaks riiklik traktoritööde plaan tingkünn.s.

Kuni 1955. aastani määrati rahvamajandusplaaniga tsentraliseeritud korras traktorijaamadele kindlaks paljude traktoritööliikide maht. Tööde niisugune planeerimise kord vähendas traktorijaamade ja kolhooside initsiatiivi nende traktoritööliikide kindlaksmääramisel, millised on tõeliselt vajalikud põllumajanduskultuuride suurte saakide saamiseks kohalikes tingimustes.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu kehtestasid 1955. a. 9. märtsi määrusega traktorijaamade traktoritööde uue planeerimise korra, mille järgi riikliku plaaniga kinnitatakse ainult traktorijaama traktoritööde üldmaht ümberarvestatuna künniks. Tööde mahu üksikute liikide järgi, samuti liigid ise määrab kindlaks traktorijaama direktor traktorijaamale määratud traktoritööde üldmahu piirides vastavalt kolhoosidega sõlmitud lepingutele.

Traktorijaama traktoritööde ja teiste mehhaniseeritud tööde plaan on teenindatavate kolhooside tootmise arendamise üldplaani tähtsaim koostisosa. Plaani peaeesmärgiks on põllumajandussaaduste tootmise pideva ja kiire kasvu tagamine minimaalse tööjõu ja vahendite kulutusega toodanguühiku kohta, iga kolhoosi jaoks põllumajandussaaduste varumise alal kehtestatud riikliku ülesande täitmine ning kolhoosnikute materiaalse heaolu tõstmine. Planeeri-

tud tööde mahust ja kvaliteedist sõltuvad põllumajandusliku tootmise üldtulemused teenindatavates kolhoosides.

Ühtlasi on mehhaniseeritud tööde maht aluseks traktorijaama tööde eest makstava naturaal- ja rahalise tasu arvutamisel, jaama kütuse vajaduse, alaliste ja hooajatööliste vajaduse ja nende aastase koormuse kindlaksmääramisel ning finantseerimise ulatuse traktoritööde omahinna ja naturaaltasu tsentneri omahinna kindlaksmääramisel.

Põllumajandussaaduste riikliku varumise üldsüsteemis on tähtis koht traktorijaamade töö eest saadaval naturaaltasul. Traktorijaama poolt kolhoosides tehtud tööde eest makstava naturaaltasu suurus määratakse plaani koostamisel iga kultuuri või kultuuride rühma (näiteks teraviljade) kohta vastavalt antud kultuuri jaoks teostatud tööde mahule ning antud tsooni või traktorijaamade grupi jaoks kehtestatud naturaaltasu määradele. Seejuures tehakse eraldi arvestus tööde kohta, mis on teostatud planeeritava aasta saagi jaoks eelmisel aastal ning tööde kohta, mis on tehtud planeeritaval aastal.

Samal viisil tehakse naturaaltasu arvestus söödatootmise tööde kohta, mille eest tasutakse piima ja lihaga.

Üksikute tööliikide järgi tehtud arvestuste alusel koostatakse üksikute kultuuride ja kultuuride rühmade viisi naturaaltasu ja rahaliste tasude koondplaan, arvesse võttes ka möödunud aastate maksuvõlgade tasumist. Koondplaani koostamisel võetakse arvesse, et naturaaltasu lihana ja piimana heina- ja karjamaade puudest ja võsast puhastamise, kuivendamise, samuti väheproduktiivsete heina- ja karjamaade üleskündmise eest maksavad kolhoosid, alates teisest aastast pärast nende tööde tegemist, võrdsetes osades kolme aasta jooksul. Maade puudest puhastamise eest, võsalõikajate abil võsast puhastamise ning uudismaa üleskündmise eest võsa- ja sooatradega maksavad kolhoosid 50 protsenti nende tööde plaanilisest omahinnast.

Riigi kulutused traktorijaamade töö eest naturaaltasuna saadavate põllumajandussaaduste ühe tsentneri kohta tehakse kindlaks põllumajanduskultuuride ja loomakasvatussaaduste kaupa, lähtudes ühe või teise kultuuri jaoks tehtud traktoritööde kuludest. Seejuures arvestatakse planeeritava aasta saagi jaoks eelmistel aastatel tehtud tööde kulud, mis kuuluvad tasumisele käesoleval aastal, tingkünni hektari tegeliku omahinnaga. Planeeritava aasta saagi jaoks samal aastal ettenähtud tööde kulud arvestatakse plaanilise omahinnaga.

Kulud naturaaltasu ühe tsentneri kohta arvutatakse ühe või teise kultuuri jaoks tehtud tööde kulude kogusumma jagamise teel nende tööde eest makstava naturaaltasu tsentnerite arvuga. Näiteks moodustavad kõik traktorijaama kulud teraviljakultuuridele tehtud tööde eest 1 800 000 rubla, naturaaltasu nende tööde eest on aga 100 000 tsentnerit. Järelikult moodustavad riigi kulud traktorijaamade töö eest naturaaltasuna saadud teravilja ühe tsentneri kohta 18 rubla (1 800 000 : 100 000).

Seega on naturaaltasuna saadud teravilja omahind otseses sõltuvuses traktorijaama traktoritööde kulude suurusest ning nende tööde eest makstava naturaaltasu hulgast. Mida madalam on traktoritööde omahind ja mida suurem on naturaaltasu, arvestatuna traktoritööde ühe hektari kohta, seda väiksemad on riigi kulud masina-traktorijaama töö eest naturaaltasuna saadavate põllumajandussaaduste ühe tsentneri kohta.

Peale traktoritööde mahu tingkünnis ja naturaaltasu kehtestatakse riikliku plaaniga traktorijaamade jaoks limiidid töötajate arvu ja nende palgafondi, traktoritööde omahinna, mehhanisaatorite kaadri ettevalmistamise, samuti traktorite, kombainide ja teiste masinate pargi täiendamise kohta.

Üheaegselt riikliku plaani näitajatega tehakse traktorijaamale teatavaks kütuse ja määrdeainete limiidid. Kütuse limiidid määratakse vastavalt mehhaniseeritud tööde mahule ja tingkünni hektari kohta kulutatava kütuse keskmistele normidele traktorite gruppide (diiseltraktorid jne.) ja kütuse liikide järgi. Kütuse keskmised kulunormid määratakse kindlaks, arvestades iga jaama mullastikulisi ja muid tootmisalaseid erinevusi; neid täpsustatakse iga aasta vastavalt erinevat marki traktoritega teostatavate tööde mahule ja struktuurile.

Peale kütuse kulu traktoritöödeks nähakse limiitides ette ka kütuse kulu traktorite ja iseliikuvate masinate tühisõitudeks, sissetöötamiseks ja töökohale toimetamiseks. Naftasaaduste vajadus abitöödeks määratakse kindlaks kehtestatud normatiivide järgi, arvesse võttes kütuse tegelikku kulu üksikuteks operatsioonideks ja eesrindlike traktoribrigaadide kogemusi. Peale naftasaaduste aastase vajaduse moodustatakse traktorijaamas puutumatu normatiivne üleminev varu aasta alguseks, mille suurus ligikaudu vastab olemasoleva traktoripargi kaheksa töövahetuse vajadusele.

Vastavalt valitsuse otsusele tehakse eelseisva aasta põllumajandussaaduste varumise riiklik ülesanne kolhoosidele teatavaks hiljemalt jooksva aasta 1. septembriks. Samaks ajaks teevad vabariikide ministrite nõukogud või oblastite täitevkomiteed traktorijaamadele teatavaks traktoritööde plaanid tingkünnis.

Pärast ülesande saamist määravad kolhoosid ja traktorijaamad kindlaks põhilised tootmisnäitajad. Traktorijaama tootmis- ja finantsplaan ning traktorijaama poolt teenindatavate kolhooside aasta-tootmisplaanid koostatakse samaaegselt. See kergendab plaanide kooskõlastamist. Kooskõlastatud tootmisnäitajate alusel koostatakse traktorijaama tootmis- ja finantsplaani põhijaotused.

Üheaegselt tootmisnäitajate väljatöötamisega valmistatakse ette vajalikud materjalid lepingute sõlmimiseks traktorijaama ja kolhooside vahel.

Tootmis- ja finantsplaani õigeks koostamiseks omab suurt tähtsust traktorijaama eelmise aasta töötulemuste kokkuvõtmine, traktoribrigaadide ja üksikute mehhanisaatorite eesrindlike töökogemuste üldistamine, traktorijaama ja teenindatavate kolhooside töös

esinevate puuduste väljaselgitamine ning töötulemuste ja plaaniliste põhinäitajate laialdane läbiarutamine traktorijaama nõukogu ja kolhoosnikute üldkoosolekute poolt. Eesrindlikes traktorijaamades kutsutakse tootmis- ja finantsplaani koostamisest peale spetsialistide osa võtma ka traktori- ja põllundusbrigaadide brigadirid, eesrindlikud mehhanisaatorid ja kolhoosnikud.

Tootmis- ja finantsplaan kinnitatakse oblasti (krai) põllumajandusvalitsuse või vabariigi põllumajanduse ministeeriumi poolt.

Traktoritööde normeerimine. Traktorijaama tootmistegevuse õige planeerimise ning masina- ja traktoripargi tootlikkuse tõstmise üheks tähtsamaks tingimuseks on iga traktorijaama jaoks tehniliselt põhjendatud traktoritööde normide määramine, arvesse võttes iga jaama looduslikke ja tootmisalaseid erinevusi.

Käesoleval ajal kehtib üksikute traktoritööde ja muude mehhaniseeritud tööde jaoks vahetusnormide määramisel järgmine kord.

Pärast kooskõlastamist ÜAÜKN-iga kinnitab NSV Liidu Põllumajanduse Ministeerium põhitööde normid liiduvabariikide järgi, arvesse võttes iga vabariigi looduslikke ja majanduslikke iseärasusi. Liiduvabariikide põllumajanduse ministeeriumid kehtestavad kooskõlas nende normidega diferentseeritud töönormid üksikutele oblastitele, kraidele ja autonoomsetele vabariikidele.

Tabel 39

Vahetusnormid traktoril ДТ-54 (hektarites)

Tööde liigid	Ukraina NSV	Valgevene NSV	Eesti NSV	Vene NFSV	Sealhulgas üksikutes oblastites ja kraides		
					Krasnodari krai	Voroneži oblast	Arhangelski oblast
Põllumaa künd 20—22 sm sügavuselt	7,7	6,3	5,0	7,0	7,7	7,5	4,7
Künd 25—27 sm sügavuselt . . .	6,2	4,5	—	5,8	6,1	5,9	3,6
Uudis- ja jäätmaade künd	6,2	4,5	4,0	5,0	5,7	5,3	3,5
Teraviljakultuuride külvamine . . .	46	30	26	40	45	42	17

Tabelis 39 esitatakse käesoleval ajal kehtivad diferentseeritud vahetusnormid traktoriga ДТ-54 teostatavate mõnede tööliikide kohta üksikute vabariikide ja oblastite järgi.

Oblastite ja kraide põllumajandusvalitsused kehtestavad kooskõlas oblastile (kraile) kinnitatud normidega ja pärast kooskõlastamist Põllumajanduse ja varumise tööliste ja teenistujate ametiühingu komiteega iga traktorijaama jaoks diferentseeritud töönormid sõltuvalt mullastikulistest erinevustest, haritavate maatükkide suurusest ja reljeefist ning arvesse võttes paremate mehhanisaatorite saavutusi tööviljakuse tõstmise alal. Seejuures võidakse üksi-

kute traktorijaamade vahetusnorme oblasti keskmiste normidega võrreldes suurendada või vähendada vabariigi, krai või oblasti kohta kehtestatud normide piirides.

Tuleb märkida, et vastava kontrolli puudumise tõttu põllumajandusorganite poolt kehtestatakse üksikute tööde kohta madaldatud vahetusnorme. Esineb juhtumeid, kus sellistel töödel teenivad traktoristid ühe päeva jooksul 25—30 normipäeva.

Traktorijaamades töö normeerimise parandamiseks kohustasid partei ja valitsus põllumajandusorganeid kontrollima kehtivaid üksikute tööde norme ja kõrvaldama esinevad puudused, nii et töönormid kõigil põllumajanduslikel töödel oleksid tehniliselt põhjendatud, arvestaksid eesrindlike mehhanisaatorite saavutusi ning stimuleeriksid tööviljakuse tõstmist ja põllumajandusliku tehnika paremat ärakasutamist.

Traktoritööde planeerimine. Traktoritööde mahu üksikute tööliikide järgi määravad kindlaks traktorijaamad ise jaamale tingkünni hektarites määratud tööde üldmahu piirides. Aasta algul on raske ja mõnikord ka võimatu ette näha kõigi mehhaniseeritud tööde liike ja täpselt kindlaks määrata nende mahtu. Sellepärast on traktorijaamade direktoritele antud õigus vajaduse korral, kolhooside taotlusel ja nõusolekul, võtta kolhoosidega sõlmitavatesse täiendavatesse kokkulepetesse tööde mahte ja liike, mis ei ole ette nähtud lepingus ega tootmis- ja finantsplaanis.

Uus planeerimise kord võimaldab õigesti määrata traktoritööde mahtu üksikute tööliikide järgi, arvesse võttes kohalikke tingimusi ja iga kolhoosi tegelikku vajadust mehhaniseeritud tööde järgi, ning plaanide väljatöötamisele laialdaselt kaasa tõmmata spetsialiste, mehhanisaatoreid ja kolhoosnikuid. Ühtlasi tõuseb sel puhul tunduvalt traktorijaamade töötajate ja kolhooside juhtivate töötajate vastutus kolhoosi tootmistegevuse kõigi harude ning traktorijaama mehhaniseeritud tööde õige planeerimise eest.

Traktoritööde mahu määramine liikide järgi iga kolhoosi jaoks. Traktorijaama traktoritööde ja teiste mehhaniseeritud tööde plaani koostamine algab iga kolhoosi jaoks tööde mahu määramisega üksikute tööliikide järgi.

Tootmisplaanide koostamisel töötatakse kolhoosides vastavalt kavandatud kultuuride külvipindade suurusele, saagikusele ning kogu- ja kaubatoodangule välja agro- ja zootehniliste abinõude plaan. Arvestades kohalikke tingimusi nähakse plaanis ette traktorijaama ja kolhoosi jõududega läbiviidav abinõude kompleks, mis tagab iga kultuuri saagikuse ja kogusaagi ning loomakasvatuse produktiivsuse ülesannete täitmise.

Agrotehniliste abinõude plaan koostatakse iga külvikorravälja kohta. Plaanis märgitakse tööde maht ja teostamise tähtajad, harimiskordade arv, kvaliteedinäitajad, samuti masinad ja riistad, milledega tööd tuleb teha.

Traktoritööde maht üksikute tööliikide järgi määratakse kindlaks

agrotehniliste abinõude plaani alusel traktorijaama jaoks määratud traktoritööde üldmahu piirides, ümberarvestatult tingkünnile.

Traktoritööde mahu kindlaksmääramisel võetakse arvesse iga kolhoosi varustatus tööjõuga, veoloomadega ja põllumajandusliku inventariga ning majandi ökonoomiline seisund. Arvutatakse välja, kui palju olemasolevatest tööhobustest rakendatakse traktoribrigaadide teenindamisele ning iga liiki abi- ja majanduslikele töödele ning kui palju neist eraldatakse põllutööde läbiviimiseks. Võetakse arvesse ka kolhoosi autode kasutamine majanduslike veoste transportimiseks.

Traktorijaama traktoritööde plaani koostamisel pööratakse erilist tähelepanu järgmiste põhiülesannete lahendamisele:

a) kolhoosides kõigi tööde mehhaniseerimise taseme edasine tõstmine, eriti maisi, kartuli ja köögiviljakultuuride kasvatamise ning söötade tootmise alal, millised on praegu veel puudulikult mehhaniseeritud; põllutööde kompleksse mehhaniseerimise juurutamine, loomakasvatusfarmides palju jõukulu nõudvate tööde mehhaniseerimine;

b) tööviljakuse tõstmine ja kulude vähendamine toodanguühiku kohta;

c) traktorijaama masina- ja traktoripargi täielik ärakasutamine, kavandatava agrotehniliste abinõude kompleksi õigeaegne läbiviimine, tööde teostamise tähtaegade lühendamine ja kadude vältimine saagi koristamisel;

d) nii traktorijaama kui ka iga teenindatava kolhoosi tootmisvahendite ja tööjõu õige kooskõlastamine ja täielik ärakasutamine.

Allpool kirjeldatakse traktoritööde plaani koostamise korda ja metoodikat Kamenski oblasti Millerovo masina-traktorijaama näite abil.

Millerovo masina-traktorijaamas koostatakse iga kolhoosi kohta viie aasta perspektiivplaanid, milledes määratakse kindlaks majapidamise suund ning taime- ja loomakasvatussaaduste tootmise tõus, samuti kavandatakse põhilised agrotehnilised võtted üksikute kultuuride kasvatamiseks. Nende kolhooside plaanide alusel koostatakse traktorijaama töö viie aasta plaan.

Traktorijaama töö aastaplaanide koostamisel täpsustatakse kolhooside tootmise arendamise perspektiivplaanid, vastavalt täpsustatakse ka traktoritööde maht.

1955. aasta traktoritööde mahu määramisel kolhoosile «15 let Oktjabrja» toimis traktorijaam järgmiselt. Kolhoosis on 3 631 ha põldu. Kolm põllukülvikorda hõlmavad 2 586 ha põldu ja kolm söödakülvikorda — 883 ha põldu. Peale selle on 162 ha põldu väljaspool külvikorda. Pärast plaani koostamist kultuuride külvipindade, külvikorraväljadel külvide paigutuse, saagikuse ja kogusaagi kohta koostati üksikasjaline agrotehniliste abinõude plaan, arvesse võttes üksikute väljade ja põlluosade iseärasusi. Plaanis on märgitud külvikordade nimetused, üksikute väljade suurused, muldade iseloomustus, kultuuride nimetused, millised tuleb väljale külvata, samuti on loendatud kõik tööde liigid ühes nende mahu näitamisega. Plaanis oli ette nähtud 110 põllutööliigi läbiviimine. Peale selle arvati kokku transporditööde maht teravilja ja silomassi äraveol kombainide juurest, teravilja veol elevaatoritesse ja kolhooside viljahoidlatesse, koresöötade veol, haljasmassi kohaleveol, põldudele mineraal- ja kohalike väetiste väljaveol, ehitusmaterjalide ja muude veoste veol. Arvestused näitasid, et traktorijaama ja kolhoosi traktorite ja autodega tuleb 1955. aastal vedada üldse 29 735 tonnkilomeetrit mitmesuguseid veoseid, mis moodustab 11,7 protsenti kolhoosi tööde üldmahust. Kolhoosi autodega kavatsetakse vedada 18 905 tonnkilomeetrit, trak-

torijaama autodega — 7 390 ja traktorijaama traktoritega — 3 440 tonnkilomeetrit.

Vastavalt külvipindade suurusele kultuuride viisi ja kasutatavale agrotehnikale moodustas kolhoosi tööde kogumaht, ümberarvestatuna tingkünnile, kaasa arvatud ka transporditööd, 12 704 ha. Sellest võeti täitmisele traktorijaama traktorite ja masinatega 10 218 ha ning kolhoosi autode ja veoloomadega — 2 486 ha, 110 põllutööliigist oli ette nähtud täielikult mehhaniseerida 93 ja osaliselt — 17 tööliiki. Osaliselt kavatseti mehhaniseerida sellised tööd, nagu lumekogumine, taliviljade pealtväetamine, sügiskünni ja mitmeaastaste heintaimede äestamine, köögivilja ja kartuli külvamine ja mahapanek, metsaribade reavahede kultiveerimine, haljasmassi niitmine loomasöödaks, maisi koristamine ja mõned teised tööd.

Kolhoosis on 56 tööhobust ja 82 tööhärga, neist 6 hobust ja 10 härga teenindavad traktoribrigaade ja teevad majapidamise töid. Ülejäänud veoloomi kavatseti kasutada põllutöödel. Ümberarvestatuna mehaaniliseks veojõuks moodustas see 73 hobujõudu. Aastaseks koormuseks veoloomade ühe hobujõu kohta määrati 21 ha tingkündi, traktorijaama mehaanilise hobujõu kohta aga — 38 ha ehk 566 ha ühe 15-hobujõulise traktori kohta (arvestati, et suuremat osa traktoreid kasutatakse kahes vahetuses, veoloomi aga ühes vahetuses, ning et peale põllutööde ja muude tööde kolhoosis osa veojõust rakendatakse kolhoosnikute õueaiamaa harimiseks).

Plaanis on ette nähtud teraviljakultuuride ja päevalille harimise ning söödatootmise tööde (kaasa arvatud transporditööd) komplekssе mehhaniseerimise juurutamine. Põllutööde mehhaniseerimise tase (ilma transporditöödeta) oli plaani järgi 88 protsenti, koos transporditöödega aga — 80,5 protsenti.

Kolhoosi traktoritööde mahu arvestus tehakse järgmise vormi järgi (tabel 40).

Tabel 40

Jrk. nr.	Traktoritööde nimetus	Kolhoosi tööde kogumaht (ha, tonni)	Sealhulgas tööde maht, mis täidetakse		Mehhaniseerimise tase (%-des)	Tööde tingkünniks ümberarvestamise koefitsient	Mehhaniseeritud tööde maht ümberarvestatuna künniks (ha)
			traktorijaama traktorite ja masinatega	kolhoosi veoloomadega			
1							
2							
3							
4							
5							
	Kokku töid ümberarvestatuna künniks						

Tööde õige planeerimine oli üheks tähtsaks tingimuseks kogu agrotehnilise kompleksi ja teiste abinõude rakendamisel külvikorra igal väljal ja kultuuril, tööde teostamisel parimatel agrotehnilistel tähtaegadel ja põllumajanduskultuuride suurte saakide saamisel.

Traktorijaama traktoritööde koondplaani koostamine. Iga kolhoosi tööde mahu alusel koostatakse traktoritööde koondplaan kogu

traktorijaama piirkonna kohta ja tehakse kindlaks üksikute tööliikide mehhaniseerimise tase.

Üheaegselt traktoritööde plaani koostamisega arvestatakse välja planeeritud tööde mahu täitmiseks vajalike traktorite ja põllumajandusmasinate hulk ning koostatakse nende saamiseks tellimisavaldus. Traktorite vajadus tehakse kindlaks kõige pingelisema põllutööde perioodi (kevadkülvi, saagi koristamise, sügistööde) alusel masinamarkide viisi ning seejärel arvestatakse välja mehaanilise veojõu üldine vajadus ümberarvestatuna 15-hobujõulisteks traktoriteks. Selleks määratakse iga tööde liigi kohta kindlaks nende läbiviimise kalendrilised tähtajad ning näidatakse markide viisi traktorid, milledega vastavalt organisatsioonilis-tehnilistele eeskirjadele tuleb tööd teha. Pärast seda arvutatakse välja iga traktorimargi kohta teostatavate tööde maht kuude viisi, pingelisematel põllutööde perioodidel aga — dekaadide viisi. Saadud tööde maht jagatakse kehtivatele vahetusnormidele ja tehakse kindlaks vahetusnormide arv, mis tuleb täita iga traktorimargi kohta. Üheaegselt sellega tehakse kindlaks vahetuste kasutamise koefitsient üksikute traktorimarkide kohta.

Allpool esitatakse näidisvorm traktorite vajaduse arvutamiseks erinevate markide ja 15-hobujõulise arvestuse järgi (tabel 41).

Tabel 41

Jrk. nr.	Traktoritööde nimetus	Tööde maht (ha)	Tööde teostamise tähtajad		Traktori mark	Töönorm		On vaja traktoreid päevas	
			kalendrilised	tööpäevades		vahetuses	päevas	füüsilisi	15-hobujõulises arvestuses
1									
2									
3									
4									

Teades iga marki traktori poolt kõige pingelisemal perioodil töötatud vahetuste arvu, võib välja arvutada traktorite vajaduse markide kaupa. Sõltuvalt koormuse astmest võib üksikute traktorite tööde mahtu markide viisi korrigeerida.

Peamine arvestuses on traktorite vahetuse ja päevase töönormi õige määramine, arvestades eesrindlike mehhanisaatorite töökogemusi ning masina- ja traktoripargi kasutamise parandamiseks kavandatud abinõusid. Arvestamiseks kasutatakse progressiivseid töönorme.

Erinevat marki traktorite koormuse kindlaksmääramisel nähakse ette diiselmasinate kui kõige ökonoomsemate võimsuse täielikum

ärakasutamine. Teatavasti ei ole vahendite kulu erinevat marki traktoritega teostatavate tööde puhul ühesugune. Nii näiteks oli Kiievi oblasti Polesje tsooni traktorijaamades 1953. aastal otseste kulude suurus diiseltraktoril ДТ-54 tingkünni hektari kohta 40 protsendi võrra madalam kui karboraatoriga ratastraktoril СХТ3, sealjuures kütuse osas 2 korda, remondi osas 30 protsendi võrra ja tootmistööliste töötasu osas 24 protsendi võrra madalam.

Samaaegselt tehakse kindlaks põhiliste põllumajandusmasinate (teravilja- ja tehniliste kultuuride koristamise kombainid, adrad, külvimasinad, kultivaatorid, kartulipanemise ja kartulivõtmise masinad, heinaniidu- ja teised masinad) vajadus. Ka seejuures lähtutakse planeeritud tööde mahust, nende teostamise tähtaegadest ja iga masina päevasest jõudlusest.

Traktoritööde üksikute liikide plaani väljatöötamisest võtavad peale traktorijaama ja kolhooside spetsialistide osa ka traktori- ja põllundusbrigaadide brigadirid ja ratsionaliseerijad. See aitab leida täiendavaid võimalusi üksikute tööde mehhaniseerimise taseme tõstmiseks mitmesuguste lihtsamate seadeldiste ehitamise teel, näiteks teravilja kuivatamiseks ja puhastamiseks, põhu ja heina kogumiseks ja kuhjapanekuks, loomakasvatusfarmides palju jõukulu nõudvate tööde mehhaniseerimiseks jne.

Traktoritööde koondplaani vaatab läbi traktorijaama nõukogu ning seejärel esitatakse see koos tootmis- ja finantsplaani teiste osadega ning traktorite ja masinate tellimisavaldusega kinnitamiseks oblasti (krai) põllumajandusvalitsusele või vabariigi põllumajanduse ministeeriumile.

Üheaegselt traktoritööde plaani koostamisega sõlmitakse lepingud traktorijaama ja kolhooside vahel. Kolhoosidega sõlmitavas lepingus ning tootmis- ja finantsplaanis ettenähtud traktoritööde mahud üksikute tööliikide järgi peavad ühtima.

2. Traktoribrigaadide organiseerimine ja nende tööde planeerimine

Traktoribrigaad on masina-traktorijaama põhiline tootmislüli. Ta teeb teenindatavates kolhoosides lepingus ettenähtud töid. Eelkõige temast sõltub edu võitluses taime- ja loomakasvatuse kogu- ja kaubatoodangu suurendamise, põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmise ning toodanguühiku kohta tööjõu ja vahendite kulu vähendamise eest.

Traktoribrigaadide organiseerimine. Traktoribrigaadide arvu ja traktorite arvu igas brigaadis määrab kindlaks traktorijaama juhtkond, silmas pidades kolhooside parema tootmisalase teenindamise vajadust, tehnika tootlikku kasutamist ning traktorijaama traktoribrigaadi töö kooskõlastamist põllundusbrigaadidega ja kogu kolhoosiga. Traktoribrigaad teeb enamasti töid ühes ja samas kolhoosis või põllundusbrigaadis rea aastate kestel. Ta kannab täielikku vastutust määratud ülesannete täitmise eest.

Maa lõunapoolsetes stepirajoonides ja Volgamaa üksikutes rajoonides teenindab üks traktoribrigaad üldreeglina kolhoosi ühte tootmisbrigaadi. Kesk- ja looderajoonides teenindab üks traktoribrigaad ühte kolhoosi. Selline tööde organiseerimise vorm aitab luua ja tugevdada tihedamat tootmisalast koostööd traktori- ja põllundusbrigaadide vahel, tõstab nende vastutust plaani täitmise ning tööde kvaliteedi ja tähtajalise teostamise eest.

Suur tähtsus traktoribrigaadide edukaks töötamiseks on nende suuruse õigel kindlaksmääramisel. Traktoribrigaadi suurus sõltub tunduval määral teenindatava kolhoosi suurusest, kolhoosis aga — põllundusbrigaadi suurusest.

Seoses kolhooside ühinemisega, põllundusbrigaadide põllumaa suurenemisega ja tööde mehhaniseerimise taseme tõusuga on viimasel ajal paljudes traktorijaamades traktoribrigaade suurendatud, kusjuures traktori- ja kolhoosibrigaadide organiseerimise ning kolhooside majandisisese maakorralduse küsimused otsustati üheaegselt.

Käesoleval ajal tuleb lõunapoolsetes stepirajoonides, Volgamaa, Siberi ja Kasahstani rajoonides keskmiselt ühe traktoribrigaadi kohta 7—8 füüsilist traktorit, kesk-mustmullavööndis — 6—7, keskmittemustmullavööndis ning loode- ja põhjarajoonides aga, kus ülekaalus on väiksemad kolhoosid ja üks traktoribrigaad teenindab üldreeglina ühte kolhoosi — 5—6 füüsilist traktorit. Selline brigaadide suurus võimaldab kontrollida iga agregaadi tööd, teostada traktorite ja masinate hoolikat tehnilist hooldamist ning teenindada hästi masina- ja traktoriparki.

Põhjendamatu suurte traktoribrigaadide organiseerimine raskendab iga agregaadi töö juhtimist, mis paratamatult mõjutab masina- ja traktoripargi tootlikkust. Ülemäära väikeste traktoribrigaadide moodustamine aga põhjustab administratiivaparaadi suurekspaisutamist, tehnika killustumist ning lõppkokkuvõttes tehnika kasutamise halvenemist.

Suur tähtsus on traktorijaama traktoribrigaadide ja kolhooside tootmisbrigaadide tootmisalasel kooskõlastatud tööl. Traktori- ja põllundusbrigaadide kooskõlastatud töö eelduseks on kõigepealt tööde mahu õige planeerimine, nii et traktorijaama ja kolhooside tööjõud ja tootmisvahendid oleksid paigutatud ja kasutatud selliselt, mis tagaks kõigi planeeritud tööde teostamise parimatel agrotehnilistel tähtaegadel ja kõrgekvaliteediliselt. Põllumajandussaaduste tootmise plaanide täitmine kolhoosides sõltub esmajärjekorras traktoribrigaadide tööst ja olemasoleva tehnika tootlikust kasutamisest. Kolhoosi tootmisbrigaad ja kolhoos tervikuna peavad looma kõik vajalikud tingimused traktorijaama tehnika kõige tootlikumaks kasutamiseks ning eraldama vajalikul arvul kolhoosnikuid mehhanismide teenindamiseks ja igasuguste ettevalmistustööde läbiviimiseks (vee ja kütuse juurdevedu, seemnete ettevalmistamine ja töökohale vedu, teravilja äravedu kombainide juurest, põllu ettevalmistamine ja muude tööde teostamine).

Kolhoosid ja põllundusbrigaadid on kohustatud määratud tähtajaks teostama kõik lepingus ettenähtud tööd. Mehhaniseerimise kõrge taseme juures teostavad kolhoosid oma jõududega palju tähtsaid töid, mis on vajalikud põllumajanduskultuuride suurte saakide saamiseks ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmiseks. Selliste tööde hulka kuuluvad: seemnete ettevalmistamine, kohalike väetiste põldudele vedamine, külvide hooldamine jt. Nende tööde tegemata jätmine muudab mehhanisaatorite töö pahatihti mõttetuks.

Traktorijaama traktoribrigaadide ja kolhooside tootmisbrigaadide õiged vastastikused suhted eeldavad vastastikust nõudlikkust endale võetud kohustuste täitmises, sallimatut suhtumist igasugustesse puudustesse ja hooletusse töös ning võetud kohustuste täitmise ja töö kvaliteedi vastastikust kontrolli. Selles suhtes on suur tähtsus traktori- ja põllundusbrigaadide brigadiridel, kolhooside agronoomidel, samuti traktorijaama peaagronoomil, kellele on pandud põllumajanduslike tööde kvaliteedi kontrolli riikliku inspektori kohustused.

Mõnedes traktorijaamades korraldatakse põllulaagrites traktori- ja põllundusbrigaadide brigadiride ja kolhooside agronoomide igapäevaseid kohtumisi, kus otsustatakse järgnevaks päevaks masina- ja traktoripargi ja tööjõu paigutamise jooksvad küsimused.

Tootmisvahendite ning tööjõu õige ja kõrge tootlikkusega kasutamise eesmärgil on üksikud traktorijaamad ja nende poolt teenindatavad kolhoosid koondanud traktorijaama traktoribrigaadide ja kolhooside tootmisbrigaadide juhtimise ühe inimese kätte.

Nii juhib Stalingradi oblasti Deminski masina-traktorijaama kuulus mehhanisaator M. P. Denissov juba kaks aastat kolhoosi tootmisbrigaadi ja traktorijaama traktoribrigaadi. Brigadir organiseerib mehhanisaatorite ja kolhoosnikute tööd ning paigutab töötajaid ja tootmisvahendeid nii, et tagada kogu põllumajanduslike tööde kompleksi õigeaegne täitmine ning täielikumalt ära kasutada traktorijaama ja kolhoosi tehnikat ja tööjõudu. Oskuslik manööverdamine traktorijaama ja kolhoosi tööjõu ja tootmisvahenditega võimaldab järsult tõsta mehhanisaatorite ja kolhoosnikute tööviljakust.

Brigadir kannab täielikku vastutust tootmisülesannete täitmise ja tehnika õige kasutamise eest. Tema organiseerib traktorite teenindamist ja mehhaniseeritud tööde plaani täitmist, kontrollib nende kvaliteeti, vastutab brigaadile kinnistatud tööloomade ja põllumajandusinventari säilitamise ja õige kasutamise eest. Brigadir kui mehhanisaator allub traktorijaama juhtkonnale. Ühtlasi annab ta regulaarselt aru kolhoosi juhatusele saaduste tootmise plaani täitmisest ja söötade varumisest.

Üksikute traktorijaamade ja kolhooside kogemused traktoribrigaadide ja kolhoosibrigaadide juhtimise ühendamise alal väärivad igakülgset uurimist. Nagu iga teist organisatsioonilist vormi, ei tohi ka seda rakendada mehaaniliselt, arvestamata kohalikke tingimusi ja vastavat ettevalmistust. Otsustav tähtsus on siin brigadiride kogemustel ja kvalifikatsioonil.

Traktoribrigaadi aasta-tootmisülesanne. Traktoribrigaadi plaaniülesanne koostatakse traktorijaamale kinnitatud tootmis- ja finantsplaani ning kolhoosidega sõlmitud lepingute alusel pärast seda, kui

on lõplikult kindlaks määratud tööde maht igas teenindatavas kolhoosis, sel juhul aga, kui traktoribrigaad teenindab ühte või mitut tootmisbrigaadi — pärast tööde mahu kindlaksmääramist igas brigaadis.

Traktoribrigaadide aasta-tootmisülesandes nähakse ette järgmised näitajad:

a) brigaadile kinnistatud traktorite ja põllumajandusmasinate ning alaliste ja hooajatööliste arv;

b) külvipindade suurus, põllumajanduskultuuride saagikus ja kogusaak, traktorijaama töö eest makstava naturaaltasu plaan;

c) traktoritööde ja teiste mehhaniseeritud tööde aastane maht liikide järgi tingkünnis, jaotatuna traktorimarkide järgi, töönormid ja kütuse kulunormid;

d) vahendite kululimiidid kütuse ja määrdeainete ning traktorite ja masinate remondi ja tehnilise hooldamise kohta, tootmistööliste töötasu, tingkünni hektari omahind.

Traktoribrigaadile kinnistatavate traktorite arv ning masina- ja traktoripargi koosseis määratakse kindlaks vastavalt planeeritud töödele ja nende mahule ning kehtestatud töönormidele.

Üksikutele brigaadidele kinnistatud traktorite, põllumajandusmasinate ja muu vara koosseis on üldreeglina alaline, kuid seda kontrollitakse ja korrigeeritakse iga aasta seoses töötingimuste muutumisega.

Kamenski oblasti Millerovo masina-traktorijaamas on traktoribrigaadide traktorite ja masinatega varustatuse kontrollimiseks kehtestatud järgmine kord. Kõigepealt kontrollitakse roomiktraktorite paigutamist. Aluseks võetakse seejuures ühe 15-hobujõulise tingtraktori koormus põllumaa hektarites keskmiselt traktorijaama kohta. Seejärel tehakse igas traktoribrigaadis roomiktraktorite vajaduse arvestus ümberarvestatuna tingtraktoriteks, jagades brigaadile kinnistatud põllumaa pindala traktorijaama traktorite keskmisele koormusele (põllumaa hektarites).

Saadud andmed kõrvutatakse igas traktoribrigaadis olemasolevate roomiktraktorite arvuga, selgitatakse traktorite üle- või puudujääk üksikutes brigaadides ja vastavalt sellele tehakse vajalik ümberjaotamine. Tähtsusetuid kõrvalekaldumisi keskmisest koormusest arvesse ei võeta ja need reguleeritakse ratastraktorite vastava paigutamisega. Ratastraktorite jaotamisel traktoribrigaadide vahel võetakse arvesse säärased tööd nagu vaheltharitavate kultuuride külv ja reavahede kultiveerimine, heinakoristamine ja mõned teised tööd. Brigaadile määratud traktorid ja põllumajandusmasinad kinnistatakse üksikutele mehhanisaatoritele.

Traktorite ja komplitseeritud põllumajandusmasinate juures vahetult töötavate alaliste tööliste vajadus iga traktoribrigaadi jaoks määratakse kindlaks lähtudes üksikute tööde mahust ja teostamise tähtaegadest ning traktori koormatusest tööperioodide järgi, arvesse võttes tööviljakuse tõusu ja mehhanisaatorite erialade ühitamist.

Iga traktoribrigaadi jaoks mehhaniseeritud traktoritööde mahu kindlakstegemisel võetakse arvesse külvipindade suurus, planeeritud saagikus ja ühisloomakasvatuse arendamise plaan, mis on kolhoosis määratud põllundusbrigaadi jaoks või traktoribrigaadi poolt teenindatava mõne teise tootmisbrigaadi jaoks, samuti kolhoosi varustatus tööjõuga ja veoloomadega.

Üksikute tööliikide mahtude planeerimisel nähakse tavaliselt ette, et iga traktoribrigaad teeb haritavatel pindaladel kõik põllutööd kompleksselt: mulla ettevalmistamise, külvi, külvide hooldamise, saagi koristamise ja teravilja töötlemise. Söötade varumisel planeeritakse: rohu niitmine, heina riisumine, kokkulohistamine ja kuhjategemine, samuti sileerimistööde kompleksne mehhaniseerimine.

Tootmisülesandes nähakse ette mehhaniseeritud tööde aastane kogumaht kolhoosides, kaasa arvatud ka talvised tööd (lumekogumine, kohalike väetiste vedamine põldudele, koresöötade vedu farmide juurde ja nende peenestamine ning teised tööd).

Paljud traktorijaamad näevad tootmisülesannetes ette kolhoosides mehhaniseerimata tööde läbiviimise traktorijaama alaliste ja hooajatööliste poolt, mis võimaldab alalise mehhanisaatorite kaadri paremat ärakasutamist kogu aasta jooksul.

Väga tähtsaks ülesandeks traktoribrigaadide töö planeerimisel on igale brigaadile diferentseeritud töönormide ja kütuse kulunormide määramine üksikute tööliikide ja traktorimarkide järgi.

Töönormid ja kütuse kulunormid sõltuvad paljudest teguritest: mulla erinevustest, maatükkide reljeefist ja suurusest, mullaniiskusest, saavutatud tööviljakuse tasemest jt.

On teada, et mida pikemad on tööeed, seda vähem kulub aega pööretele ja sissesõitmistele, seda kõrgem on tööviljakus ja väiksem kütuse kulu. Näiteks on välja arvestatud, et kolmekorpuselise adraga kündmisel kulutab traktor CXT3 500 m pikkuse tööee juures sissesõitmistele ja pööretele 60 minutit vahetuses, 1000 m pikkuse tööee juures — 36 minutit ja 2000 m pikkuse tööee juures ainult 10—20 minutit. Süstikuviisilise külvi puhul kulutab traktorist CXT3 ja ühest 24-realisest külvimasinast koosnev agregaat 500 m pikkuse tööee juures pööretele ja sissesõitmistele 10 protsenti puhtast tööajast, 2000 m pikkuse tööee juures aga ainult 2,5 protsenti, traktorist C-80 ja viiest-kuuest külvimasinast koosnev agregaat kulutab vastavalt 20,8 ja 4,2 protsenti puhtast tööajast.

Nii maa-alade suurused kui ka teised töönormi ja kütuse kulunormi mõjutavad tegurid on erinevad mitte üksnes üksikute traktorijaamade tööpiirkonnas, vaid ka ühe ja sama traktorijaama piirkonna kolhoosides ja üksikutel maatükkidel.

Võtame näitena Moskva oblasti Voskressenski masina-traktorijaama. Selle traktorijaama teenindamispiirkond on jaotatud Moskva jõega kaheks teineteisest järsult erinevaks osaks: vasak- ja parempoolseks. Vasakpoolsele kaldale on iseloomulikud tugevasti leetunud liivmullad ja põhjavee lähedus. Põllumaad asetsevad väikeste saarekestena metsamassiivide, soode ja võsastike vahel. Maatükkide suurus kõigub 1 kuni 6 ha vahel. Tööete pikkus on 150—350 m. Parempoolne kaldaosa asetseb väikeste metsa-aladega kõrgendikul. Siin on mustmullataolised

rasked liivsavimullad. Põhjavesi asub sügaval. Maatükkide suurus on 20 kuni 100 ha, tööete pikkus kuni 1,5 km. On loomulik, et sellise mullastikutingimuste erinevuse puhul ei saa olla ühesuguseid töönorme ega kütuse kulunorme.

Masina-traktorijaamadele on antud õigus kehtestada diferentseeritud töönorme üksikute traktoribrigaadide ja üksikute maatükkide jaoks, kõrvale kaldudes traktorijaama keskmisest töönormist kuni 25 protsenti tingimusel, et keskmiselt traktorijaama kohta ei oleks need normid madalamad kinnitatud normidest. Diferentseeritud töönormid kooskõlastatakse traktorijaama tööliskomiteega ning arutatakse läbi traktoribrigaadide töötajate tootmisnõupidamistel.

Töönormide väljatöötamise juhtimine traktorijaamas on peaagronoomi ülesandeks, kütuse kulunormide väljatöötamine — peainseneri ülesandeks. Kinnitatud töönorme täpsustatakse igas traktoribrigaadis saavutatud tööviljakuse taseme alusel, kusjuures võetakse arvesse ka masina- ja traktoripargi ratsionaalsemaks kasutamiseks tarvitusele võetud organisatsioonilisi ja tehnilisi abinõusid.

Selleks, et kindlaks määrata õigeid diferentseeritud töönorme ja kütuse kulunorme traktoribrigaadide viisi, peavad igas kolhoosis olema üksikasjalised andmed maakõlvikute kohta. Selleks viiakse läbi põldude ja põlluosade hindamine.

Vahetusnormide väljatöötamiseks kasutatakse mehhanisaatorite töö kronometraažiliste vaatluste andmeid. Kronometraažiliste vaatluste andmed võimaldavad kindlaks teha aja kulu tööde teostamiseks ja mehhanisaatorite tööaja kasutamise astet ning seega õigesti määrata vahetusnorme üksikute tööliikide kohta.

Käesoleval ajal töönorme ja kütuse kulunorme traktoribrigaadide viisi sageli üldse ei diferentseerita, või diferentseeritakse neid lähtudes eelnevate aastate normide tegelikust täitmisest. Sel teel määratud vahetusnormid ei vasta tootmisvõimalustele, jäävad maha saavutatud tööviljakuse tasemest, legaliseerivad üksikute traktoribrigaadide töö puudusi ega koonda mehhanisaatorite tähelepanu nende puuduste kõrvaldamisele. Selline normeerimine viib praktikas sageli selleni, et traktoribrigaadid, kellel on tööks soodsamad objektiivsed tingimused, kuid kes kasutavad halvasti tehnikat, on paremas seisukorras võrreldes brigaadidega, kes on ebasoodsamates tingimustes, kuid kasutavad hästi traktoriparki.

Õigeid töönorme ja kütuse kulunorme iga traktoribrigaadi jaoks saab määrata ainult näitajate põhjal, mis iseloomustavad iga brigaadi objektiivseid töötingimusi, arvesse võttes eesrindlike mehhanisaatorite kogemusi ja vajalike abinõude rakendamist masina- ja traktoripargi kasutamise parandamiseks, kõigepealt aga tehnilistest korratustest ja organisatsioonilistest põhjustest tingitud traktorite ja masinate seisakute likvideerimiseks ning mehhanisaatorite hulgas töödistsipliini tugevdamiseks. Andmeid möödunud aastate töönormide tegeliku täitmise kohta kasutatakse igale brigaadile määratud normide õigsuse kontrollimiseks.

Katselisel teel määratud mulla eritakistuse ning masinate jõudlust ja kütuse kulu mõjutavate muude tegurite põhjal arvestatakse välja

tehniliselt põhjendatud normid konkreetsete töötingimuste puhul ning tehakse kindlaks töötavate riistade veotakistus ja traktori veojõud mitmesugustel käikudel. Seejärel määratakse kindlaks agregaadi ratsionaalne koosseis ja liikumise kiirus töötamisel. Nende andmete põhjal määratakse vahetusnorm ja kütuse kulu üksikute tööde puhul.

Naftasaaduste peamisteks tarbijateks traktorijaamades on traktoribrigaadid. Iga brigaadi naftasaaduste vajadus määratakse kindlaks vastavalt tööde mahule ja kütuse kulunormidele limiitide ja iga kütuseliigi keskmiste normide (tingkünni hektari kohta) piirides, mis on ette nähtud traktorijaama tootmis- ja finantsplaanis. Kütuse kulunormid iga traktoribrigaadi jaoks määratakse kindlaks tööde liikide ja iga traktorimargi järgi.

Vastavalt traktorijaamadele kvartaliks planeeritud tööde mahule planeeritakse naftasaaduste kohalevedu kvartalite viisi. Seejuures nähakse ette esimese kvartali jooksul, kui töötab ainult osa traktoritest, kütuse varumine kõigi kevadtööde jaoks. Teises kvartalis luuakse vajalikud varud koristustööde ja viimastega ühel ajal teostatavate põllutööde läbiviimiseks.

Kuni 1953. aastani vedasid Krasnodari krai Medvedovski masina-traktorijaamas naftasaadusi traktoribrigaadidesse kohale kolhoosid. Iga aasta kaheksa kuu jooksul (märtsist oktoobrini) tegeles kütuse veoga 23 hobusemeest 23 kahehobusevankriga. Selle töö jaoks kulutasid kolhoosid hooaja jooksul 5,5 tuhat inimpäeva ja 11 tuhat hobupäeva. Alates 1953. aasta kevadest veetakse kütus traktoribrigaadidesse traktorijaama autotranspordiga. Naftasaaduste transpordi mehhaniseerimine võimaldas vähendada kulusid 85 protsendi võrra.

Naftasaadusi hoitakse traktoribrigaadides spetsiaalsetes hoidlates. Sõltuvalt tööde mahust varustatakse brigaad 3—5 m^3-se mahuga 3—5 väikese tsisterniga, kusjuures iga kütuseliigi kohta arvestatakse üks või kaks tsisterni. See võimaldab pidada naftasaaduste varu, millest piisab kõigi põllutööde häireteta läbiviimiseks. Diiselkütuse varu suuruse määramisel võetakse arvesse, et see kütuse liik peab settima vähemalt kaks ööpäeva.

Traktorite ja iseliikuvate masinate tankimise õige korraldamine, traktoribrigaadide varustamine tankimisvankrite, pumpade, voolikute ja muu vajaliku tankimisinventariga, naftasaaduste kulutamise õige arvestus ja kontroll, nende kaitsmine aurumise ja muude kadude eest, haakemasinate korrasolek ja hea reguleerimine — kõik see on kütuse säästliku kulutamise tähtsaks eeltingimuseks. Nii näiteks suurendab kündmine nüri adrateraga kütuse kulu kuni 10 protsenti. Kütuse hoidmisel brigaadides tünnide sees lahtise taeva all tekib kadusid 1—1,5 protsenti, traktorite tankimisel ämbri ja kannuga aga — kuni 3 protsenti.

Suurt kütuse säästu annab tühisõitude vähendamine, traktoriagregaatide õige komplekteerimine ja traktorite võimsuse täielik ärakasutamine.

Üksikute tööperioodide tööplaanid. Neid plaane koostatakse traktoribrigaadi aasta-tootmisülesande konkretiseerimiseks. Tööplaaniga jaotatakse traktorijaama traktorite ja masinatega tehtavate tööde

maht igale traktoriagregaadile ja üksikule traktoristile, määratakse kindlaks tööde järjekord ja kalendritähtajad ning nähakse ette organisatsioonilised abinõud, mis tagavad kavandatud plaani täitmise parimatel agrotehnilistel tähtaegadel töö hea kvaliteedi juures.

Tööplaanid koostatakse järgmiste tööperioodide kohta: a) kevadkülv, b) vahelthariatavate kultuuride hooldamine, kesaharimine ja söötade varumine, c) saagi koristamine ja sügiskülv, d) sügiskünd ja mustkesa kündmine, e) talvised tööd.

Tööplaani koostamine algab tavaliselt perioodi tööde mahu täpsustamisega üksikute tööliikide järgi. Selliste tööliikide mahtu, nagu sügisel küntud põllu kevadine korduskünd, külvieelne kultiveerimine ja kevadine äestamine, saab täpselt kindlaks määrata alles kevadiste põllutööde perioodi lähenemisel. Tööde maht vahelthariatavate kultuuride reavahede harimise, kesaharimise ning teravilja ja tehniliste kultuuride koristamise alal täpsustatakse vastavalt üksikute kultuuride tegelikele külvi- ja istutuspindadele ning küntud kesa pindalale. Samaaegselt täpsustatakse tööde maht traktorimarkide järgi, määratakse kindlaks üksikute tööde teostamise ja maatükkide harimise järjekord, komplekteeritakse traktoriagregaadid ning määratakse kindlaks iga agregaadi juures töötavate tööliste arv.

Üksikute tööliikide teostamise tähtaegade ja järjekorra õigeks määramiseks on kõige parem arvestada antud töömahu täitmist iga päeva ja vahetuse jooksul iga traktori kohta. Seda arvestust, kohandatuna kevadperioodile, peavad mõned traktorijaamad järgmise vormi kohaselt (tabel 42).

Tabel 42

Kevadperioodil traktoribrigaadi poolt teostatavate tööde plaan-graafik

Traktori nr. ja mark	Vahetus	Põllutööde esimene päev	Järgnevad tööpäevad				jne.
			1.	2.	3.	4.	
ДТ-54	1	Sügiskünni äestamine, põllukülvikorra ... väli, ... ha	Sügiskünni äestamine, põllukülvikorra ... väli, ... ha	Sügiskünni kultiveerimine, põllukülvikorra ... väli, ... ha	Nisu külvamine, põllukülvikorra ... väli, ... ha	Odra külvamine, põllukülvikorra ... väli, ... ha	
	2	Sügiskünni äestamine, põllukülvikorra ... väli, ... ha	Sügiskünni äestamine, põllukülvikorra ... väli, ... ha	Sügiskünni kultiveerimine, põllukülvikorra ... väli, ... ha	Sama	Sama	

Graafikute koostamine võimaldab kindlaks määrata, missugused tööd, millises ulatuses ja missugusel külvikorraväljal teostatakse iga päev, iga traktoriga ja iga üksiku traktoristi poolt.

Graafik on aluseks traktoribrigaadi koondtööplaani koostamiseks. Ühtlasi võimaldab see sisse seada igapäevast kontrolli kogu töödetsükli täitmise üle.

Brigaadi tööplaani koostamisel määratakse kindlaks traktorite ja masinate vahetus- ja ööpäevased ülesanded üksikute tööliikide järgi. Eesrindlikud mehhanisaatorid tavaliselt ületavad kehtivaid vahetusnorme. Seepärast lähtutakse tööplaanide koostamisel tavaliselt neist vahetusülesannetest, kus on arvestatud kehtivate vahetusnormide ületamist ja tööde teostamise tähtaegade lühendamist. Vahetusülesanded on üldreeglina suuremad kui kehtivad vahetusnormid.

Traktoribrigaadi koondtööplaan koostatakse tavaliselt järgmises vormis: tööde liigid ja kultuurid, millede jaoks neid tehakse, tööde teostamise koht (külvikord, välja number), tööde maht kokku ja iga traktori kohta, haakemasinate arv ja agregaadi ööpäevane tööjõudlus, tööde alustamise ja lõpetamise kalendritähtajad, tööde teostamiseks vajalik aeg ja kvaliteedi näitajad.

Tööplaanis nähtakse ette kolhooside poolt vajalikul arvul inimeste, veoloomade ja transpordivahendite andmine traktoribrigaadide teenindamiseks. Määratakse kindlaks kütuse ja määrdeainete vajadus.

Traktoribrigaadi tööplaan kooskõlastatakse teenindatava kolhoosi või põllundusbrigaadi tööplaaniga.

Paljud traktorijaamad ja kolhoosid koostavad ühtsed tööplaanid traktori- ja põllundusbrigaadide jaoks. Nii näiteks koostab Krasnodari krai Medvedovski masina-traktorijaam viimastel aastatel ühtsed tööplaanid, kus nähakse ette: tööde liigid, koht ja maht, sealhulgas traktorijaama jõududega ja kolhoosi veoloomade ja masinatega teostatavad tööd, töö alguse ja lõpu kalendritähtajad ning töödest osavõtvate kolhoosnikute arv, traktorijaama traktorite ja masinate ning kolhooside veoloomade arv. Ühtsele tööplaanile kirjutavad alla traktorijaama direktor või peaagronoom ja kolhoosi esimees ning see antakse traktori- ja põllundusbrigaadide brigadiridele.

Kevadkülvi perioodiks tööplaani koostamisel pööratakse erilist tähelepanu kogu kevadtööde tsükli läbiviimisele lühikese ajaga, samuti sellele, et ei tekiks vaheaega külvieelse mullaharimise ja külvi vahel, ning külviagregaatide täielikule ja tootlikule ärakasutamisele. Külvide hooldamise perioodiks tööplaani koostamisel nähakse ette tootmisvahendite ja tööjõu selline paigutamine, mis tagab õigeaegse ja hoolika külvide hooldamise, kesaharimise ja üheaegselt sellega söödavarumise tööde läbiviimise. Nende ülesannete täitmine sõltub kõigepealt vahelharimistraktorite ja kultivaatorite õigest kasutamisest reavahede harimiseks. Tööviljakuse tõstmiseks ja tööde läbiviimise tähtaegade lühendamiseks kasutavad mõned traktorijaamad traktoreid kogu päeva jooksul kahes vahetuses.

Saagi koristamine on meie maa enamikes rajoonides kõige pingelisem põllutööde periood. Teravilja koristamise, töötlemise ja väljaveo kõrval külvatakse paljudes rajoonides samal ajal talivilja, varutakse söötasid ja koristatakse tehnilisi kultuure. Neis tingimustes on vaja eriti hoolikalt läbi mõelda traktorijaama ja kolhooside kõigi koristus- ja teiste masinate, transpordivahendite ja tööjõuressursside paigutamine ja õige kasutamine.

Koristusperioodiks tööplaani koostamisel pööratakse erilist tähele-

panu koristustööde läbiviimisele lühima ajaga ja kadudeta. Tööplaanides märgitakse ära teraviljakultuuride pindalad, millised tuleb koristada jaotatud koristamise meetodil, ning vajalikud abinõud jaotatud koristamise tagamiseks. Teraviljakultuuride jaotatud koristamine võimaldab traktorijaamadel ja kolhoosidel asuda saagi koristamisele 4—6 päeva varem, kasutada tootlikumalt kombaine, kõrvaldada saagikadusid ja saada kõrge kvaliteediga teri.

Aastatootmisülesande ja tööplaani alusel kirjutatakse igale traktoribrigaadile (vastavalt üksikute tööde teostamise tähtaegade lähenemisele) välja viie- või kümnepäevane (sõltuvalt teostatava töö iseloomust) töökäsk, milles märgitakse tööde liik ja maht, külvikorraväljade numbrid, agrotehnilised nõuded tööde kvaliteedi kohta, tööde läbiviimise tähtaeg ning vajalik arv traktoreid ja haakemasinaid. Selle töökäsu järgi teostatud töödest annab brigaad aru traktorijaama direktsioonile. Töökäsus märgitud tööde tähtajad, maht, iseloom ja koht kooskõlastatakse aegsasti kolhoosiga, selleks et kolhoosi töötajatel oleks võimalik maatükid ette valmistada ning tööde läbiviimiseks määrata inimesed ja veoloomad.

Traktoribrigaadide edukat tööd soodustab suurel määral mehhanisaatoritele vajalike tootmis- ja elukondlike tingimuste loomine ning traktoribrigaadidele alaliste põllulaagrite sisseseadmine. Alaliste põllulaagrite ehitamine traktoribrigaadide jaoks on kolhooside ülesandeks; haljastamine ning masinate seisuplatside ja naftahoidlate jaoks platside korrastamine toimub traktorijaama jõududega.

Suurt tähtsust omavad abinõud, mis võetakse tarvitusele traktoribrigaadide brigadiride koosseisu tugevdamiseks, nende osatähtsuse tõstmiseks ning vastutuse suurendamiseks plaanide täitmise ja tehnika tootliku kasutamise eest. Paljude brigaadide juhtijateks on käesoleval ajal määratud endised jaoskonnamehaanikud, kel on keskeriharidus ja suured töökogemused. On seatud ülesandeks, et kuuenda viisaastaku lõpuks juhiks iga traktoribrigaadi tehnilise keskharidusega brigadir-mehaanik.

3. Masina- ja traktoripargi kasutamine, remondi ja tehnilise hooldamise organiseerimine

Masina- ja traktoripargi tootlik kasutamine ja mehhanismide häireteta töötamine on traktoribrigaadide eduka töö üheks määravaks tingimuseks. Selles suhtes on eriti suur tähtsus traktorite ja masinate päeva- ja vahetusnormide tõstmisel, et tagada kõigi põllutööde läbiviimist parimatel agrotehnilistel tähtaegadel, tõsta töö kvaliteeti ja tootmiskultuuri ning järelikult suurendada ka põllumajanduskultuuride saagikust ja tõsta loomakasvatuse produktiivsust.

Kustanai oblasti Džarkulski traktorijaamas, Tšeljabinski oblasti Jessaulski traktorijaamas ja Moskva oblasti Kolomna traktorijaamas, mis teataval määral on tüüpilised masina- ja traktoripargi kasutamise alal, 1955. aastal läbiviidud traktorite töö kronometraa-

žilised vaatlused näitasid, et traktorite võimaliku tööaja kasutamise koefitsient moodustas 0,5—0,6. Traktorite seisakud tehniliste rikete tagajärjel ulatuvad 15—20 protsendini üldisest tööajast. Suured on traktorite seisakud organisatsioonilistel põhjustel, peamiselt traktoriagregaatide halva ja mitteõigeaegse teenindamise tõttu põllundusbrigaadide poolt. Eriti suured seisakud esinevad töödel, mis vajavad agregaatide teenindamiseks suurel arvul kolhoosnikuid (saagi koristamine, kartuli ruutpesiti mahapanek jt.). Nii näiteks oli Džarkulski traktorijaamas traktori ДТ-54 tööaja kasutamise koefitsient künnil 84 protsenti, maisi külvil 68 protsenti, kartuli mahapanekul 35 protsenti ja silokultuuride koristamisel 42 protsenti.

Tehnilistest riketest ja organisatsioonilistest põhjustest tingitud seisakute likvideerimine, tööaja kadude vähendamine ja mehhanisaatorite tööpäeva tihendamine on masina- ja traktoripargi tootlikkuse suurendamise ja põllumajanduslike tööde läbiviimise tähtaegade lühenemise peamiseks reserviks.

Masina- ja traktoripargi tootlikkuse suurendamiseks on vajalik traktorite ja põllumajandusmasinate õigeaegne ja kvaliteetne remontimine ja tehniline hooldamine ning nende korrashoidmine. Käesoleval ajal kehtiv masina- ja traktoripargi tehnilise hooldamise ja plaanilise ennetusremondi süsteem näeb ette:

hooldamist igas vahetuses ja perioodiliselt (nr. 1—4); traktorite ja kombainide jooksvat ja kapitaalremonti; põllumajandusmasinate remonti; autode jooksvat, keskmist ja kapitaalremonti.

Traktorite ja põllumajandusmasinate kapitaal- ja jooksvat remonti tehakse vajaduse järgi, arvesse võttes kehtestatud remontidevahelisi tähtaegu ja masina tehnilist seisundit. Iga traktori poolt remontidevahelise tähtaja jooksul teostatud tööde maht ei ole aga veel aluseks traktori või põllumajandusmasina remonti andmiseks. Remondi vajadus ja selle liik määratakse igal üksikul juhul ülevaatuse teel, sõltuvalt iga masina tehnilisest seisundist.

Varemalt lükati traktorite ja masinate remont talveperioodile. See tõstis remondi maksumust ja alandas selle kvaliteeti. NLKP Keskkomitee septembripleenum (1953. a.) mõistis hukka sellise praktika kui ebaõige ja tegi ülesandeks rakendada range süsteem traktorite ja põllumajandusmasinate plaaniliseks tehniliseks hooldamiseks ja remontimiseks kogu aasta jooksul, arvesse võttes masinate töö hooajalisust. Remondi planeerimine aastaringse graafiku järgi võimaldab diferentseerida üksikute masinate remondi tähtaegu, seostada neid traktoritööde mahuga ja teostamise kalendritähtaegadega, kasutada remontimiseks soodsamat aega, koormata ühtlasemalt ja täielikumalt töökoda ja seadmeid ning alandada remonttööde omahinda.

Remondiplaani koostamiseks peab olema:

a) andmed traktori viimase remondi kohta ning väljatöötuse kohta tingkünni hektarites või teatava tööliigi hektarites pärast viimast remonti;

b) plaaniline tööde maht traktorimarkide järgi; iga masina aasta ja kuu koormus;

c) traktorijaama jaoks kinnitatud tehniliste hooldamiste ja remontidevahelised tähtajad ning nende perioodilisus.

Remondi-aastaplaan koostatakse jaotusega kvartalite viisi. Aastaplaani alusel koostatakse täielike tehniliste hooldamiste läbiviimise kuugraafik, määratakse traktorite remonti andmise kuupäev ja planeeritakse remonditöökoja koormus aasta jooksul.

Erinevalt remontidest teostatakse traktorite ja põllumajandusmasinate tehnilised hooldamised kohustuslikus korras — igavahetuselised — enne vahetuse algust, perioodilised (nr. 1—4) — teatava ajavahemiku järel, pärast määratud töömahu täitmist.

Selline kord võimaldab kõrvaldada traktorite ja masinate tehnilistest riketest tingitud seisakuid, vältida avariisid, tagada mehhanismide säilimist ja nende rütmilist tööd, kokku hoida kütust ja rahalisi vahendeid ning võimaldab pikendada remontidevahelisi tähtaegu.

Põllutööde perioodil viiakse täielikud tehnilised hooldamised läbi liikuvate autoremonditöökodade koosseisus töötavate spetsiaalsete remonditööliste brigaadide poolt koostöös traktoribrigaadide töötajatega. Mõnedes traktorijaamades teostatakse täielikud tehnilised hooldamised nr. 3 ja 4 remonditöökodades. Igavahetuselised ja lihtsamad tehnilised hooldamised (nr. 1 ja 2) viiakse läbi traktoribrigaadide alaliste ja hooajatööliste poolt.

Masina- ja traktoripargi töövõimelisena ja korras hoidmiseks kogu põllumajanduslike tööde perioodil moodustatakse traktorijaamades traktorite ja põllumajandusmasinate sõlmede ja agregaatide vahetusfondid. Tehniliste hooldamiste ning jooksva ja kapitaalremondi läbiviimisel asendatakse üksikud sõlmed ja agregaadid juba varem remonditud sõlmede ja agregaatidega vahetusfondist. See võimaldab vähendada miinimumini tehnilistest riketest põhjustatud traktorite seisakuid ja lühendada nende remontimise aega töökojas. Agregaatide vahetusfond moodustatakse peale tagavaraosade alalise normatiivse varu ja kulunormide.

Üheks tähtsaks abinõuks masina- ja traktoripargi korrashoidmisel ja masinate töötamisea pikendamisel on masinate hoolikas käsitsemine ja nõuetekohane säilitamine töövabadel perioodidel.

Masina- ja traktoripargi parema ärakasutamise ja traktoribrigaadide tootmistegevuse operatiivse juhtimise tagamiseks organiseeritakse traktorijaamades dispetšeriteenistus. See aitab teostada igapäevast operatiivset kontrolli masina- ja traktoripargi töö üle, õigeaegselt märgata ja parandada puudusi üksikute traktoribrigaadide töös ning osutada neile tehnilist ja muud abi.

Remondi kvaliteedi tõstmine, traktorite ja masinate tehnilise hooldamise õigeaegne ja kvaliteetne läbiviimine, traktoribrigaadide tehnilise teenindamise hea organiseerimine ning mehhanisaatorite kaadri kõrge kvalifikatsioon ja nende koosseisu püsivus kindlustavad tehnika tootliku ärakasutamise. Seda näitavad eesrindlike masina-

traktorijaamade kogemused. Nii vähenesid Stalino oblasti Staro-Beševo traktorijaamas viimase kuue aasta jooksul, nagu nähtub allpool esitatud andmetest, pidevalt traktorite seisakud, väljatöötus aga suurenes (tabel 43).

Tabel 43

Näitajad	1950. a.	1951. a.	1952. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.
Seisakud (protsentides väljatöötatud ajast)						
a) traktorite ja masinate rikete tõttu	14	8,7	7,2	6,4	5,5	4,5
b) organisatsioonilistel põhjustel . . .	4,2	2,7	2,3	1,4	1,3	0,7
Väljatöötus 15-hobujõulise traktori kohta (ha)						
a) hooaja jooksul . .	670	707	843	890	889	916
b) vahetuse keskmine	4,5	4,4	4,4	4,6	4,9	5,1
Tehtud tööde maht (ha)	65 397	76 756	88 416	93 616	96 814	112 151

Traktoribrigaadis nr. 5, mida juhib sotsialistliku töö kangelane P. N. Angelina ning kus tehnilistest riketest ja organisatsioonilistest põhjustest tingitud traktorite seisakud on täiesti kõrvaldatud, oli vahetuse keskmine väljatöötus 15-hobujõulise traktori kohta 1955. aastal 5,3 ha plaanilise 4,6 ha asemel, aastane väljatöötus aga — 1 084 ha plaanilise 760 ha asemel.

Tehnika tootlik kasutamine aitas lühendada põllutööde läbiviimise tähtaegu ning saada teenindatavates kolhoosides suuri teravilja- ja teiste kultuuride saake. Teraviljakultuuride keskmine saak brigaadi poolt teenindatavatel põldudel oli 1955. aastal 22,9 ts, 1956. aastal aga — 24 ts hektarilt.

4. Mehhanisaatorite kaadri vajaduse planeerimine. Töö tasustamine masina-traktorijaamades

NLKP Keskkomitee septembripleenumi otsuse kohaselt on traktoristid, traktoribrigaadide brigadirid, nende abid, arvestajad-tankijad, ekskavaatorite masinistid ja nende abid, samuti kombainerid arvatud traktorijaama koosseisu alaliste töölistena, haakijad, põllumajandus- ja maakaevamismasinate masinistid ja kombainerite abid aga — hooajatöölistena.

Nagu kõik Nõukogude Liidu riiklike ettevõtete töölised, on ka mehhanisaatorid kohustatud täitma riiklike ettevõtete jaoks kehtestatud sisekorra eeskirju ja pidama kinni töödistsipliinist. Ühtlasi on

neil õigus sotsiaalkindlustusele, puhkusele ning pensionikindlustusele vanuse ja invaliidsuse korral. Samal ajal on aga traktoribrigaadi alalised töölised kolhoosi liikmed, nad varustatakse õueaiamaaga ja neil on kõik kolhoosnikutele antud õigused ja soodustused; nende perekonnad elavad ja töötavad tavaliselt kolhoosides.

Mehhanisaatorite kaadri üleviimine traktorijaama alaliste tööliste koosseisu aitas tugevdada töödistsipliini, tõsta traktoribrigaadi tööliste kvalifikatsiooni ja mehhanisaatorite tööviljakust ning vähendada tööjõu voolavust. See võimaldas parandada kolhooside tootmisalast teenindamist traktorijaamade poolt, tõsta tööde kvaliteeti ja lühendada nende tähtaegu.

Organiseerides õigesti alaliste tööliste kasutamist kogu aasta jooksul, laiendasid eesrindlikud traktorijaamad tunduvalt kolhooside tootmisalast abistamist. Nii viis Stavropoli krai Nadeždinski traktorijaam läbi suure töö mehhanisaatoritele teiste, peamiselt ehituseriala õpetamiseks. Traktorijaamas 1955. aastal olnud 186 alalisest töölisest omasid 136 inimest kolme ja rohkem eriala, sealhulgas 100 inimest nelja eriala ja üksikud töölised viit ja rohkem eriala. Nadeždinski mehhanisaatorite hulgas on 26 puuseppa, 49 müürisseppa, 10 plekisseppa, 19 katusekatjat, 93 lukusseppa ja 15 vaskseppa. Kõik kombainerid võivad töötada traktoristidena. See võimaldab koormata täielikult iga töölist kogu aasta jooksul. Nii näiteks töötati 1955. a. esimeses kvartalis iga töölise kohta kuus keskmiselt 21,4 inimpäeva, neljandas kvartalis — 25,3 inimpäeva, 1956. a. esimeses kvartalis — 20,8 inimpäeva. Kui arvestada seda, et talvel viibisid töölised korralisel puhkusel ja õppisid ning kui maha arvata puhke- ja pühapäevad, siis võib konstateerida, et iga töölise poolt on tööaeg täielikult ära kasutatud.

Nadeždinski traktorijaama alaliste tööliste valdav enamus on talvel traktori- ja teistel töödel kolhoosides. Nii kulus 1954. aasta esimeses kvartalis 74,2 protsenti alaliste tööliste kogu tööajast traktori- ja teisteks töödeks kolhoosides ning ainult 25,8 protsenti — töödeks remonditöökojas. Neljandas kvartalis, kui traktorite ja masinate remondiga tegeles suhteliselt rohkem töölisi, töötati samuti üle 60 protsendi tööajast kolhoosides, 1955. aasta esimeses kvartalis aga — 87 protsenti.

Nadeždinski traktorijaama alalised töölised on põllutööde perioodil täielikult koormatud. 1954. aasta teises kvartalis töötati iga töölise kohta kuus keskmiselt 25 inimpäeva, kolmandas kvartalis 24,7 inimpäeva, 1955. ja 1956. aasta teises ja kolmandas kvartalis aga — 25,1 inimpäeva. Nadeždinski traktorijaama mehhanisaatorid tavaliselt ületavad kehtestatud vahetusnorme. 1954. aasta põllutööde perioodil töötasid mehhanisaatorid vahetult masinatega 10 166 vahetust. Nende vahetuste jooksul täideti 12 386 vahetusnormi, mis moodustab 121,7 protsenti töötatud vahetustest. 1955. aasta põllutööde perioodil töötati 10 541 vahetuse jooksul ja täideti 13 756 vahetusnormi, mis moodustab 130,5 protsenti töötatud vahetustest.

Peale traktoritega töötamise tegelevad Nadeždinski traktorijaama

mehhanisaatorid põllutööde perioodil kolhoosides lammaste elektrepügamisega, mehhaniseeritud töödega loomakasvatusfarmides ja mehhaniseeritud viljapeksu- ja -puhastusplatside ehitamisega.

Samal ajal aga kasutatakse paljudes traktorijaamades juhtivate töötajate korraldusoskuse puudumise tõttu alalisi töölisi ikka veel halvasti, töödistsipliin mehhanisaatorite hulgas on madal, osa töölistest ei täida kehtestatud vahetusnorme; tunduv hulk alalisi töölisi talvel kolhoosides ei tööta. Need puudused tuleb kõige kiiremas korras kõrvaldada.

Viimastel aastatel on mehhanisaatorite kaadri ettevalmistamise parandamiseks läbi viidud ulatuslikud abinõud. NLKP Keskkomitee septembripleenumi otsuse põhjal on mehhaniseerimiskoolid reorganiseeritud põllumajanduse mehhaniseerimise koolideks, millede ülesandeks on: laia profiiliga lukussepa kutsega traktoristide-masinistide ettevalmistamine töötamiseks diiseltraktorite, kombainide ja komplitseeritud põllumajandusmasinatega; lukussepa kutsega traktoristide ettevalmistamine töötamiseks roomik- ja ratastraktorite ja põllumajandusmasinatega; mehaanikute-kombainerite ettevalmistamine töötamiseks iseliikuvate ja järelhaagitavate kombainidega ning montaažlukussepatöödel; lukussepa ja sepa kutsega traktoribrigaadide brigadiride ja nende abide ettevalmistamine.

Põllumajanduse mehhaniseerimise koolid valmistavad ette ka oskustöölisi autode, traktorite, kombainide ja teiste põllumajandusmasinate remondi alal.

Mehhanisaatorite kaadri ettevalmistamine on ülesandeks tehtud riiklike tööjõureservide süsteemile. Seejuures rakendatakse tööstuskoolide õpilaste kohta kehtivat õpilaste rõivaste, jalatsite, pesu ja vooditarvetega varustamise korda ja norme ka põllumajanduse mehhaniseerimise koolide suhtes.

Mehhanisaatorite kaadri vajaduse planeerimine. Traktoristide, brigadiride ja traktoribrigaadide teiste töötajate arvamisega traktorijaamade alaliste tööliste koosseisu on tekkinud vajadus ja on loodud eeldused tööjõu planeerimiseks, kusjuures võetakse arvesse erialade ühitamist ja kaadri tegelikku vajadust ettenähtud töömahtude täitmiseks määratud agrotehnilistel tähtaegadel.

Mehhanisaatorite kaadri koosseisu püsivuse säilitamiseks ja tööjõu voolavuse vältimiseks tuleb hoolitseda selle eest, et tööd jätkuks kõigile alalistele töölistele kogu aastaks. Sel eesmärgil koostavad traktorijaamad plaani alaliste tööliste kasutamise kohta aasta jooksul ja üksikutel tööperioodidel (kvartal, kuu).

Vahetult traktorite ja komplitseeritud põllumajandusmasinatega töötavate alaliste tööliste arv sõltub:

töötavate traktorite, kombainide ja teiste komplitseeritud põllumajandusmasinate arvust;

erinevat marki traktorite ja masinatega tehtavate tööde planeeritud mahust ja liikidest, nende täitmiseks ettenähtud agrotehnilistest tähtaegadest ning seoses sellega erinevat marki traktorite koormusest põllutööde erinevatel perioodidel;

traktoristide ja teiste tööliste poolt kehtivate vahetustöönormide täitmise tasemest ning masina- ja traktoripargi tootlikkusest;

mehhanisaatorite erialade ühitamise ulatusest traktorite ja komplitseeritud põllumajandusmasinatega töötamisel.

Erinevat marki traktorite koormus erinevatel perioodidel, tööde liigid ja nende täitmise tähtajad, traktoristide poolt vahetusnormide täitmise ulatus ning mehhanisaatorite erialade ühitamise ulatus ja vormid on erinevates tsoonides ja üksikutes traktorijaamades erinevad. Mehhanisaatorite arvu õigeks määramiseks tuleb välja arvutada iga traktori koormus üksikutel põllutööde perioodidel igas traktoribrigaadis.

Traktorite koormuse arvestus tehakse järgmiselt. Aasta-tootmisülesandega traktoribrigaadile ette nähtud traktoritööde maht üksikute tööliikide järgi jaotatakse traktorimarkidele, ära näidates vahetusnormid ja kulutatud vahetuste arvu, ning määratakse ligikaudsed kalendritähtajad teatavate traktoritööliikide täitmiseks. Pärast seda arvutatakse välja iga traktori koormus plaaniliste vahetuste arvu järgi kuu jooksul, pingelisematel perioodidel aga — dekaadi jooksul.

Arvestuse andmed võimaldavad kindlaks teha kõige pingelisemat perioodi masina- ja traktoripargi töös, mille järgi määratakse vajalik arv mehhanisaatoreid, samuti saab nende abil kindlaks teha erialade ühitamise võimalust.

Kuid mehhanismidega tegelevate töötajate arv sõltub vahetusnormide täitmise ulatusest traktoristide poolt, samuti tööde organiseerimise ning masina- ja traktoripargi kasutamise tasemest. Mida paremini on korraldatud traktorite ja masinate kasutamine, suhteliselt seda vähem vajatakse töölisi planeeritud tööde mahu täitmiseks.

Erinevat marki traktorite tippkoormuste ja komplitseeritud põllumajandusmasinate tööperioodide mitteühtimine võimaldab kasutada ühtesid ja samu isikuid erinevatel perioodidel mitmesugust marki traktorite ja komplitseeritud põllumajandusmasinate juures. Mida paremini on seejuures korraldatud erialade ühitamine, seda vähem vajatakse inimesi planeeritud töömahu täitmiseks.

Mehhanisaatorite erialade ühitamise vormid on erinevad sõltuvalt konkreetsetest tingimustest. Ühel juhul kasutatakse ühte ja sama töötajat põllutööde erinevatel perioodidel vahetustraktoristina roomik- ja ratastraktoritel, teisel juhul aga — traktoristina, kombainerina või komplitseeritud põllumajandusmasinate masinistina. Mulla ettevalmistamise ning suviteravilja ja varajaste tehniliste kultuuride külvi perioodil töötab mehhanisaator vahetustraktoristina traktoril, kartulipaneku ja maisi külvi perioodil aga — masinistina külvimasinal ja kartulipanemismasinal; koristamisel töötab ta kombainerina, sügisperioodil aga — vahetustraktoristina sügis- ja kesakünnil.

Mõnikord kinnistatakse ühele mehhanisaatorile kombain teravilja koristamiseks ning, olenevalt tootmistingimustest, mehhanismid

suhkrupeedi, kartuli, lina ja teiste kultuuride koristamiseks, ruutpesiti-külvimasin, kartulipanemismasin, iseliikuv ja laiahaardeline heinaniidumasin ja teised komplitseeritud masinad. Ühtset käsitust kõigi juhtude jaoks selle küsimuse otsustamisel ei saa olla.

Mehhanismidega vahetult tegelevate alaliste tööliste vajadus tehakse kindlaks lähtudes traktorite ja põllumajandusmasinate arvust, nende koormusest üksikutel põllutööperioodidel, tööviljakuse kavandatud tõusust, mehhanisaatorite erialade ühitamise võimalusest ja tööjõu ligikaudsest paigutusest.

Brigadiride ja arvestajate-tankijate arv määratakse kindlaks traktoribrigaadide arvu järgi.

Brigadiride abide ametikohad planeeritakse ainult suurtes traktoribrigaadides. 1956. aasta töökogemused näitasid, et väikestes ja keskmise suurusega traktoribrigaadides tulevad brigadirid üldreeglina kaunis hästi toime brigaadi juhtimisega ilma abideta. Paljudes traktoribrigaadides võimaldas brigadiri abi ametikohtade kaotamine kasutada neid tööks vahetult mehhanismidega, tugevdada mehhanisaatorite kaadrit ning vähendada tunduvalt kulutusi traktoritööde teostamiseks.

Traktoribrigaadide brigadiri abide küsimust, samuti kui kõiki teisi traktoribrigaadide töö organiseerimise ja juhtimisega seoses olevaid küsimusi, pole võimalik lahendada kõigil juhtudel ühteviisi. Seejuures tuleb arvestada mitte üksnes igale traktoribrigaadile kinnistatud traktorite ja komplitseeritud masinate arvu, vaid ka traktoripargi tehnilist seisukorda, maa-alade laialipillatust ning traktoristide ja teiste mehhanisaatorite kvalifikatsiooni ja töökogemusi.

Hüdraulilise juhtimissüsteemiga ripp- ja poolrippmasinate laialdane juurutamine põllumajandusse võimaldab järsult vähendada haakijate arvu. Haakijaid tuleb ette näha töötamiseks ainult neil traktoriagregaatidel, milledel tehniliste tingimuste kohaselt üks traktorist ei suuda tagada tööde teostamist. Haakijate vajaduse planeerimisel tuleb arvestada võimalust kasutada haakeriistadel üksikutel tööperioodidel vahetustraktoriste sel ajal, kui nad ei tööta traktoritel.

Masina-traktorijaama tootmistööliste töö tasustamine. Traktoribrigaadide töötajate töötasu kujutab endast osa nende poolt loodud kolhoosisaadustest, mis läheb töötajate isiklike tarvete rahuldamiseks. Traktorijaama traktoribrigaadide töötajate töö tasustamine toimub vastavalt kulutatud töö hulgale ja kvaliteedile ning põllumajanduskultuuride saagikuse plaanide täitmisele, mis tehakse kindlaks traktoribrigaadi poolt haritavatelt kolhoosipõldudelt tegelikult kogutud saagi järgi.

Traktoribrigaadide töötajad on otseselt huvitatud kolhooside tootmis- ja finantsalase tegevuse tulemustest. Seda tingivad mehhanisaatorite töö tasustamise erilised vormid. Traktorijaama traktoribrigaadide töötajatele makstakse töötasu normipäevade järgi, mis on arvestatud otsese tükitöö alusel, sõltuvalt vahetusnormide täitmise ulatusest.

Käesoleval ajal on vahetult mehhanismidel töötavatele traktoribrigaadide töötajatele töötasu maksmiseks normipäevades täidetud vahetusnormi eest kehtestatud ühtne kord. Traktoristidele normipäevade arvestamisel lähtutakse järgmisest tasu suurusest vahetusnormi täitmise eest:

diiseltraktoritel C-80 ja kõigil gaasigeneraatortraktoritel töötajatele — 7 normipäeva;

traktoritel ДТ-54, СТЗ-НАТИ, КД-35, ЧТЗ-С-65, ЧТЗ-С-60 ja teistel roomiktraktoritel, samuti traktoril «Belaruss» töötajatele — 5 normipäeva;

ratastraktoritel СХТЗ töötajatele — 4,5 normipäeva;

traktoril «Universaal», ХТЗ-7 ja teistel vahelthariмisratastraktoritel töötajatele — 4 normipäeva.

Normipäevi arvestatakse ainult agrotehnika nõuetele vastavate ning kolhoosi tootmisbrigaadi brigadiri ja agronoomi poolt vastu võetud tööde eest.

Traktoristide ergutamiseks on kehtestatud kõrgendatud hinded normipäevades keerulisemate ja tähtsamate tööde teostamise eest vahelthariтavate kultuuride külvil, ruutpesiti mahapanekul ja reavahede harimisel, samuti põllukaitse metsaribade rajamisel.

Esimese klassi traktoristile, kes on töötanud traktorijaamas üle kahe aasta, arvestatakse tingimusel, kui ta täidab vahetusnormi, täiendavalt 10 protsenti vahetuse jooksul väljateenitud normipäevadele. Vanemtraktoristile arvestatakse nende päevade eest, kus tema ise ja ta vahetustraktorist täitsid neile kinnistatud traktoriga vähemalt kaks vahetusnormi, täiendavalt 10 protsenti tema poolt väljateenitud normipäevadele.

Lisaks normipäevadele, mis arvestatakse traktoristidele otsese tükitöötasu korras, ja normipäevadele, mis arvestatakse täiendavalt esimese klassi traktoristidele ja vanemtraktoristidele, on kehtestatud lisatasud tööülesannete ületamise eest tähtsamate tööde osas.

Põllumajanduslike tööde üksikutel perioodidel tööülesannete ületamise eest traktorijaama ja kolhooside vahel sõlmitud lepingutes ettenähtud tähtaegadeks (täites agrotehnilisi nõudeid kvaliteedi osas) arvestatakse traktoristidele täiendavalt normipäevi järgmiselt (protsentides nende tööde eest otsese töötasu alusel arvestatud normipäevadest):

kevadtöödel (sügiskünni korduskünd, kultiveerimine, äestamine, külv) — 25%;

vahelthariтavate kultuuride reavahede harimisel — 25%;

kesa kündmisel ja harimisel — 30%;

sügiskünnil — 45%;

söötade sileerimisel — 50%;

heinakoristamisel (heina niitmine, riisumine, lohistamine, kuhjategemine, saadude tegemine) — 40%;

kartulivõtmisel, suhkrupeedi, juur- ja köögivilja koristamisel — 45%.

Eespool nimetatud lisatasu arvestatakse tööülesande ületamise eest iga töö osas eraldi.

Traktorijaama traktoristide ja haakijate vastutuse tõstmiseks põllumajanduskultuuride külvi ja harimise kvaliteedi eest on alates 1957. a. 1. jaanuarist kehtestatud nimetatud tööde vastuvõtmiseks ja nende eest töötasu maksmiseks järgmine kord.

Kõik vaheltharitavate kultuuride külvi, istutamise ja harimise tööd võetakse vastu tingimata kolhoosi agronoomi ja traktoribrigaadi brigadiri poolt, kusjuures näidatakse ära ka tehtud tööde kvaliteet. Külvi- ja istutustööd võetakse vastu pärast tõusmete ilmumist, külvide vaheltharimise tööd aga — teisel päeval pärast nende tegemist.

Kõigi kultuuride külvil ja istutamisel ning vaheltharitavate kultuuride reavahede harimisel ja vagude ajamisel töötavatele traktoristidele ja haakijatele töötasu maksmine toimub kehtivate normide ja hinnete alusel, kusjuures peavad olema tingimata täidetud järgmised nõuded:

a) ruutpesiti külvamisel ja istutamisel — tuleb kinni pidada ruutudest, mis võimaldab vaheltharida kahes suunas;

b) teravilja- ja teiste kultuuride lauskülvi puhul — ei tohi olla vahelejätmisi põllul;

c) põllumajanduskultuuride reaskülvamisel ja -istutamisel — külviread ja vaod peavad olema sirged ja ettenähtud laiuses reavahedega;

d) seeme ja istutusmaterjal peavad olema külvatud ja istutatud ettenähtud sügavusse;

e) külvatud ja istutatud põldudel reavahede harimisel ei tohi esineda taimede vigastatud tõusmeid, mullaharimine reavahedes peab olema täielik ja kvaliteetne.

Neil juhtudel, kui külvi-, istutamis- ja reavahede harimise tööde kvaliteet ei vasta ülaltähendatud nõuetele, praagitakse välja pindalad, kus tehakse kindlaks vastavad nõuete rikkumised ja nende eest tasu ei maksta. Kõigil ülejäänud juhtudel alandatakse puuduliku kvaliteediga tööde puhul töötasu 10 kuni 30 protsendi ulatuses.

Mehhanisaatorite töö on kvalifitseeritud töö ja kaasaegsetes tingimustes on sellel otsustav tähtsus kolhooside tootmistegevuse edukaks arendamiseks. Traktoristide ja traktoribrigaadide teiste alaliste tööliste väljaõppele kulutab riik suuri summasid. Võrreldes suurema osa kolhoosnikutega, on mehhanisaatorite töötingimused raskemad. Seepärast on hinded täidetud vahetusnormi eest määratud mehhanisaatoritele kõrgemad kui kolhoosnikutele, kes ei oma eriettevalmistust. Kuid mehhanisaatorite kõrgem tööviljakus tasub kuhjaga nendele kõrgendatud töötasu maksmise.

Peale normipäevades täidetud töönormi eest saadava kõrgema hinde on mehhanisaatoritele kehtestatud garanteeritud miinimum iga normipäeva eest rahas ja toiduteraviljas.

Olenevalt tsoonist on traktoristidele, traktoribrigaadide brigadiridele ja nende abidele kehtestatud garanteeritud miinimumina

5 kuni 8 rubla iga normipäeva eest, arvestajatele-tankijatele — 3 kuni 4 rubla, kombainerite abidele — 4 kuni 6 rubla ja haakijatele 2 rubla 50 kopikat. Seejuures ei või traktoribrigaadide töötajatele nende poolt väljatöötatud iga normipäeva eest väljamakstav rahasumma olla väiksem kui normipäeva eest makstav rahaline tasu selles kolhoosis, kus nad töötasid.

Naturaalset garanteeritud miinimumi toiduteraviljas makstakse traktoribrigaadide alalistele töölistele sõltuvalt saagikuse plaaniülesande täitmisest, mis tehakse kindlaks tegelikult koristatud saagi järgi, tulevase aasta saagi jaoks tehtud tööde ja teiste tööde eest aga — sõltuvalt tööde teostamise tähtaegadest.

Jooksva aasta saagi jaoks tehtud tööde, samuti saagi koristamise ja viljapeksu tööde eest arvestatud normipäevade alusel antakse garanteeritud miinimumina 3 kg teravilja normipäeva kohta tingimusel, kui on täidetud saagikuse plaaniülesanne traktoribrigaadi poolt haritaval maa-alal, juhul aga, kui saagikuse plaan on jäänud täitmata — 2 kg teravilja normipäeva kohta. Haakijatele makstakse garanteeritud miinimumina saagikuse plaaniülesande täitmisel 2 kg teravilja normipäeva kohta, kui aga saagikuse plaan on jäänud täitmata — 1,5 kg.

Peale teraviljas makstava garanteeritud miinimumi saavad traktoribrigaadide alalised ja hooajatöölised väljatöötatud normipäevade eest kolhoosilt kõiki teisi normipäevadele jaotatavaid saadusi ühistel alustel kõigi kolhoosnikutega, samuti vahe kolhoosis normipäeva kohta tegelikult antava toiduteravilja koguse ja garanteeritud miinimumi vahel, kui normipäeva väärtus kolhoosis on suurem garanteeritud naturaalsest miinimumist.

Sellise töö tasustamise süsteemi juures on traktorijaama traktoribrigaadide töötajad materiaalselt huvitatud kolhoositootmise pidevast tõusust ja tugevnemisest ning sel alusel ka — kolhoosnikute sissetulekute ja mehhanisaatorite endi töötasu suurenemisest. Mida paremini töötavad traktoribrigaadide liikmed ja mida edukamalt areneb kolhooside tootmistegevus, seda kõrgem on nende töötasu. Ja vastupidi, mida halvemini nad töötavad, seda väiksemad on kolhoosi sissetulekud ja seda väiksem on nende teenistus.

Töötasu maksmine traktorijaama alalistele töölistele traktorijaamas ja kolhoosides ehitustöödel ning loomakasvatusfarmides töömahukate protsesside mehhaniseerimise alal töötamise eest toimub kinnitatud määrade ja tööhinnete järgi.

Traktoribrigaadide brigadiride, nende abide ja arvestajate-tankijate töö tasustamisel lähtutakse brigaadi traktoristide poolt teostatud tööde üldmahust ümberarvestatuna vahetusnormidele ning sõltuvalt brigaadile kinnistatud traktorite arvust. Lisaks otsesele töötasule arvestatakse brigadiridele täiendavalt normipäevi tööstaaži eest 5 kuni 15 protsenti otsese töötasuna arvestatud normipäevade arvust.

Traktori haakemasinatel ja -riistadel töötavatele haakijatele (igaühele eraldi) arvestatakse normipäevi 75 protsendi ulatuses selle

traktoristi poolt otsese tükitöötasuna väljateenitud normipäevade arvust, kellega haakija töötas. Traktoribrigaadide hooajatöölistele, kes teenindavad saotegemismasinaid, kuhjatõstukeid ja lohisteid, samuti ka kuhjategijatele makstakse töötasu haakijatele määratud suuruses ja korras.

Peale põhitöötasu saavad traktoribrigaadide töötajad vastavalt antud kolhoosis kehtestatud korrale lisatasu natuuras ja rahas põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse plaanide ületamise eest.

Masinaid ja traktoreid remontivatele mehhanisaatoritele makstakse töötasu rahas traktorijaama arvel otsese tükitööpalga alusel, vastavalt töö tariifijärgule ja kehtivatele hinnetele.

Masina-traktorijaama juhtivate töötajate ja spetsialistide töö tasustamine. Masina-traktorijaama juhtivate töötajate ja spetsialistide töö tasustamine toimub ametipalkade järgi, mille kehtestamisel võetakse arvesse haridus, mõnede töötajate kategooriate jaoks aga peale selle ka traktorijaama traktoripargi suurus ümberarvestatuna 15-hobujõulisteks traktoriteks. Peale ametipalkade on juhtivatele töötajatele ja spetsialistidele kehtestatud igakuised palgalisandid erialase tööstaaži eest 7 kuni 20 protsendi ulatuses põhipalgast, sõltuvalt tööstaaži kestusest. Peale töötasu makstakse masina-traktorijaama juhtivatele töötajatele ja spetsialistidele preemiaid tootmisnäitajate täitmise ja ületamise eest.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu pidasid vajalikuks masina-traktorijaama juhtivate töötajate ja spetsialistide materiaalse huvi ja vastutuse tõstmiseks põllumajandussaaduste tootmise suurendamise vastu nende poolt teenindatavates kolhoosides teha direktorite, peainseneride, peaagronoomide, peazootehnikute ja tootmisharude spetsialistide töötasu sõltuvaks põllumajandustoodangu suurusest ning saaduste varumiseks ja kokkuostuks kehtestatud plaaniülesannete täitmisest traktorijaama piirkonna kolhoosides. Vastavalt sellele peab traktorijaama juhtivate töötajate ja spetsialistide töötasu koosnema kindlast ametipalgast — garanteeritud miinimumist ja rahalisest lisatasust kolhooside poolt põllumajandussaaduste tootmise ja riigile müümise eest.

X peatükk

TRAKTORITÖÖDE JA NATURAALTASU OMAHINNA ALANDAMINE. ISEMAJANDAMISE JUURUTAMINE MASINA-TRAKTORIJAAMADES

1. Masina-traktorijaamade kulutused põllumajandussaaduste tootmiseks kolhoosides

Kolhoositootmine areneb tingimustes, kus pidevalt suureneb masina-traktorijaamadesse koondatud riiklike (üldrahvalike) tootmisvahendite osatähtsus. Ainuüksi 1951. aastast 1955. aastani suurenes masina-traktorijaamade tootmis-põhivahendite bilansiline väärtus 21 miljardilt rublalt peaaegu 51,5 miljardi rublani. Iga aastaga suurenevad riigi kulutused traktorijaamade ülalpidamiseks ja kasvab nende kulutuste osatähtsus kolhoositoodangu omahinnas. Riigi üldised eelarvelised assigneeringud (kaasa arvatud kapitaalmahutused) traktorijaamade ülalpidamiseks ulatusid 1955. aastal 32,6 miljardi rublani, sealhulgas moodustasid kolhoosides tehtud traktoritööde ja teiste mehhaniseeritud tööde tootmiskulud üle 20 miljardi 775 miljoni rubla.

Põllumajandussaaduste omahinna alandamine on mõeldamatu ilma range kokkuhoiurežiimita masina-traktorijaamades, ilma et seal maksimaalselt vähendataks töö ja vahendite kulutusi nende poolt tehtud tööde ühiku kohta ja kolhoosidelt nende tööde eest naturaaltasu korras saadava toodangu iga tsentneri kohta.

Direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta seadis NLKP XX kongress ülesande: «Rakendada masina-traktorijaamades rangeimat kokkuhoiurežiimi, saavutada traktoritööde omahinna alanemine umbes 16 protsendi võrra ning tunduvalt vähendada riigi kulutusi masina-traktorijaamade tööde eest naturaaltasu korras saadava põllumajandustoodangu iga tsentneri kohta.» Selle ülesande täitmine on rahvamajandusele määratu suure tähtsusega. Tarvitseb ainult öelda, et masina-traktorijaamades traktoritööde omahinna alandamine üheainsa protsendi võrra võimaldab riigil kokku hoida üle 200 miljoni rubla. Järelikult, kui masina-traktorijaamade tootmiskulusid vähendada 16 protsendi võrra, hoitakse riigile kokku üle 3 miljardi rubla aastas. Nende vahenditega võib ehitada palju uusi masina-traktorijaamu ja märksa tõsta põllumajanduse tehnilist varustatust.

Kolhoositoodangu tootmiskulud koosnevad traktorijaamade ja kolhooside kulutustest. Masina-traktorijaamade ja kolhooside ühiste kulutustega toodetud põllumajandustoodang on kolhooside omand. Masina-traktorijaamad on kohustatud organiseerima kogu oma tootmis- ja finantstegevuse nii, et see tagaks põllumajandustoodangu omahinna süstemaatilise alanemise nende poolt teenindatavates kolhoosides. Mis puutub traktorijaamade poolt põllumajandussaaduste tootmiseks tehtavatesse kulutustesse, siis need tasutakse kolhooside poolt riigile naturaal- või rahalise tasu näol.

Masina-traktorijaamade poolt ühe või teise kultuuri või loomakasvatustoodangu liigi alal tehtavate tööde kulutusi arvestatakse rahavormis. Kantuna tehtud tööde ühikule iseloomustavad nad traktoritööde omahinda ja kantuna selle toodangu ühikule, mis on saadud kolhoosidelt naturaaltasu korras nende poolt tehtud tööde eest, iseloomustavad need kulutused naturaaltasu omahinda. Järelikult näitab naturaaltasu korras saadud toodangu omahind, kui palju läheb riigile maksma kolhooside kogutoodangu selle osa iga tsentner, mis on nende käest saadud tehtud tööde naturaaltasuna.

Traktoritööde omahind ja naturaaltasu korras saadud toodangu omahind on tähtsaimad üldistavad majanduslikud näitajad, mis iseloomustavad masina-traktorijaamade kogu tootmis- ja finantstegevuse kvaliteeti. Ühe või teise kultuuri alal mehhaniseeritud töödeks tehtud kulutuste summa puhul on naturaaltasu korras saadud toodangu omahind seda väiksem, mida rohkem saadi naturaaltasu. See on võimalik üksnes siis, kui tööde kvaliteet on hea ja põllumajanduskultuuride saagikus kõrge. Järelikult iseloomustab naturaaltasu korras saadud toodangu omahind kaudselt masina-traktorijaamade poolt kolhooside teenindamise kvaliteeti ja efektiivsust. Masina-traktorijaamades, kus naturaaltasu omahind on madalam, on tavaliselt madalam ka teenindatavate kolhooside poolt toodetud toodangu omahind. Kindlate naturaaltasu määrade korral on traktorijaamade kulutused iga naturaaltasu tsentneri kohta seda väiksemad, mida madalam on tehtud tööde omahind, ja ümberpöördult. Sellest järgneb, et traktorijaamade võitlus nende kulutuste alandamise eest, mida nad teevad naturaaltasu korras saadava toodangu iga tsentneri kohta, on lahutamatult seotud võitlusega nende poolt tehtavate tööde omahinna alandamise eest.

Samuti nagu teistes riiklikes sotsialistlikes ettevõtetes, väljendatakse tootmiskulusid ka traktorijaamades rahavormis. Nad koosnevad kulutustest tootmisprotsessis kasutatud tootmisvahenditele ja kulutustest palgale.

Keskmiselt igale tehtud tööde ühikule või igale naturaaltasu korras saadud toodangu ühikule langevate traktorijaama kulutuste suuruse arvutamist nimetatakse traktoritööde ja naturaaltasu omahinna kalkuleerimiseks.

Traktoritööde omahinna ja naturaaltasu korras saadava toodangu omahinna kalkuleerimiseks, planeerimiseks ja arvestamiseks, samuti nende omahinna alandamise reservide väljaselgitamiseks on

väga tähtis õigesti klassifitseerida traktorijaamade tootmiskulud. Need kulud koosnevad järgmistest kulutustest: 1) mootorikütusele ja määrdeainetele; 2) traktorite ja põllumajandusmasinate remondiks ning nende tehniliseks hooldamiseks; 3) tootmistööliste palgale koos eraldistega sotsiaalkindlustuseks; 4) masina-traktorijaamade insener-tehniliste töötajate ja teenistujate palgale koos eraldistega sotsiaalkindlustuseks; 5) administratiiv- ja majanduskuludeks; 6) hoonete, ehituste ja seadmete kapitaalremondiks (kaasa arvatud tööde omahind ja naturaaltasu korras saadava toodangu omahind — alates 1956. aastast).

Nende kuluartiklite vahekord protsentides kõigi kuludega võrreldes iseloomustab omahinna struktuuri.

Vaatleme traktorijaamade traktori- ja teiste mehhaniseeritud tööde omahinna struktuuri viimastel aastatel.

Ajavahemikul 1950. aastast 1955. aastani toimus masina-traktorijaamade omahinna struktuuris kogu maa ulatuses olulisi muudatusi: mootorikütusele ja määrdeainele tehtud kulutuste osatähtsus väheneb peaaegu kahekordselt, palgale tehtud kulutuste osatähtsus aga ümberpöördult, märksa suureneb. Mootorikütusele ja määrdeainele tehtavate kulutuste osatähtsuse vähendamine on seletatav nende hindade alanemisega, samuti sellega, et masinapargis on märksa suurenenud ökonoomsemate traktorite — diiseltraktorite arv, mis kulutavad kütust tehtud tööde iga hektari kohta teiste traktorimarkidega võrreldes palju vähem ning kasutavad pealegi odavamaid kütuseliike. Tootmistööliste palgale minevate kulutuste osatähtsuse järsk suurenemine on seotud nende palga suurenemisega.

Naturaaltasu omahind kalkuleeritakse kolhoosidelt saadava põllumajandustoodangu liikide järgi: teravilja, kartuli, köögivilja, suhkrupeedi, lina, puuvilla, liha, piima, villa jne. järgi.

Erinevalt sovhoosidest on omahinna kalkuleerimisel traktorijaamades rida iseärasusi.

Esiteks, tööde omahinda ei kalkuleerita traktorijaamades seniajani tööliikide järgi eraldi, vaid summaarselt tingkünni hektari kohta arvestatult. Tänapäeva tingimustes ei vasta säärane traktoritööde omahinna kalkuleerimise meetod neile nõuetele, mida esitab võitlus range kokkuhoiurežiimi eest ja isemajandamise juurutamise eest traktorijaamades, ega võimalda avastada konkreetsete tööde kõrge omahinna põhjusi, välja selgitada nende tööde omahinna alandamise reserve.

Masina-traktorijaamade üleviimisel isemajandamisele on vaja kalkuleerida tööde omahind mitte ainult summaarselt tingkünni hektari kohta, vaid ka eraldi tööliikide järgi. See võimaldab õigemini kalkuleerida ka naturaaltasu korras saadava toodangu omahinda, sest üksikute tööliikide omahinna arvutamisel iga kultuuri järgi saab täpselt arvestada ja õigesti kindlaks teha tegelikud kulutused just vastava kultuuri alal tehtud tööde eest saadud naturaaltasu iga tsentneri kohta.

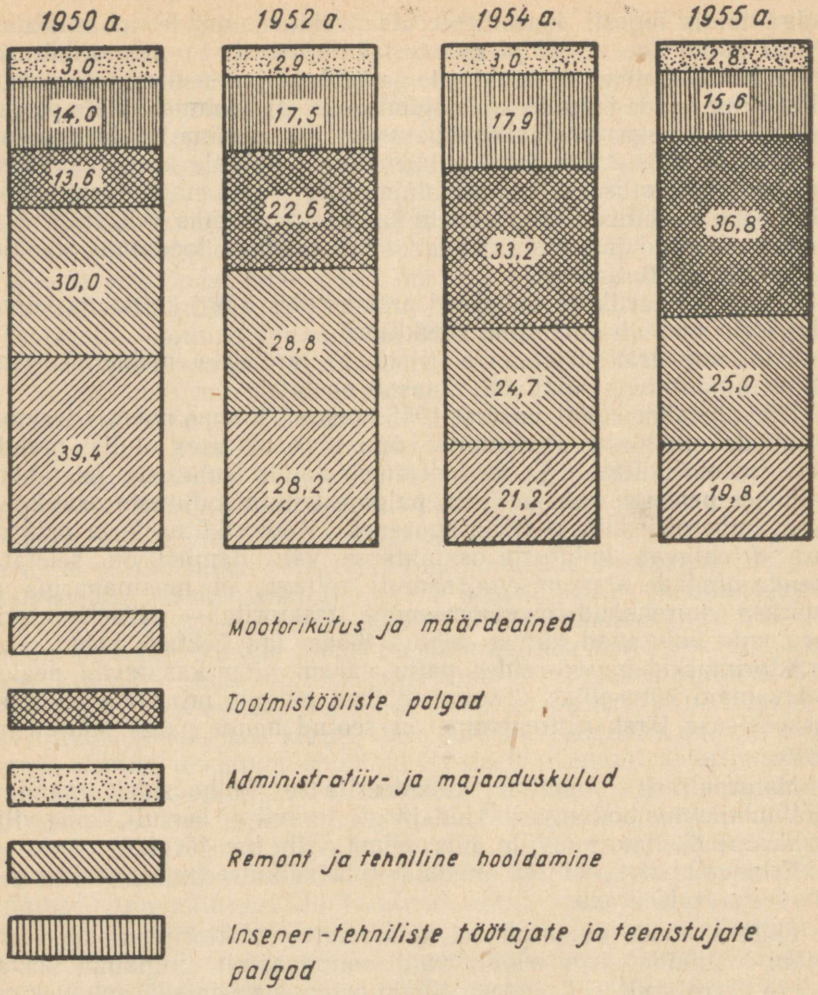

Skeem 5. Masina-traktorijaamade traktoritööde omahinna struktuur (protsentides aastaaruannete andmeil)

Teiseks, tasu brigadiride, nende abide, traktoristide ning haakijate ja traktoribrigaadide teiste hooajatööliste töö eest ei lähe masina-traktorijaamade tootmiskuludesse täielikult, vaid osaliselt. Suur osa nende töö tasustamiseks minevatest kuludest tehakse kolhooside arvel. Kolhoosid tasustavad täielikult ka traktoribrigaadide teenindavat personali (mootorikütuse ja vee vedajaid, kokkasid, valvureid ja teisi).

Kolmandaks, masina-traktorijaamades ei arvutata niisugust tähtsat kuluelementi nagu tootmis-põhivahendite amortisatsioon (traktorite, põllutöömasinate, remondi- ja teiste seadmete, hoonete, ehi-

tuste jne. kulumise väärtus). Masina-traktorijaamade kulutusi tootmis-põhivahendite kulumise asendamiseks, samuti nagu kulutusi teiste kuluartiklite osas, tehakse riigieelarve vahendite arvel ning arvestatakse tööde ja naturaaltasu omahinna hulka masina- ja traktoripargi, seadmete, hoonete ja ehituste kapitaalremondi tegelike kulude ulatuses.

Tootmis-põhivahendite kapitaalremondi tegelike kulude täielik arvestamine masina-traktorijaamade tootmiskulude hulka ei aita mobiliseerida traktorijaamade töötajaid selleks, et nad taotleksid tööde ja naturaaltasu omahinna alandamist masinate ja teiste tootmisvahendite ratsionaalsema kasutamise ja heas tehnilises seisukorras hoidmise arvel. On saanud vajalikuks, et kulutusi traktorijaamade masinate, seadmete, ehituste ja teiste põhivahendite remondiks tehtaks amortisatsioonieraldiste arvel, arvestades need tööde ja naturaaltasu omahinna hulka kehtivate normide alusel, nagu seda tehakse sovhoosides ja teistes riiklikes sotsialistlikes ettevõtetes.

Olenevalt sellest, mil viisil kulud üksikutele tööliikidele kantakse, jagunevad masina-traktorijaamade kulud otsesteks ja kaudseteks.

Otseste kulude hulka kuuluvad need kulud, mis on vahetult seotud mingi ühtainsat liiki tööga: kündmisega, külvamisega, saagi koristamisega jne. Nende kulude absoluutne suurus, arvestatult ühe või teise tööühiku kohta, tehakse kindlaks sel teel, et kulude üldsumma jagatakse kogu tehtud tööde mahuga. Masina-traktorijaamade otseste kulude hulka kuuluvad: 1) mootorikütuse ja määrdeainete kulu traktorite, kombainide ja mootorite töötamisel; 2) juurdemaks traktoristidele ja haakijatele kuni rahalise garanteeritud miinimumini; 3) kombainerite ning masinaid ja mehhanisme teenindavate tootmistööliste palk. Tööühiku omahinna kalkuleerimisel kantakse otsesed kulud vahetult sellele tööle, mille tegemiseks need kasutati.

Masina-traktorijaamade *kaudsed kulud* koosnevad niisugustest kuludest, mis ei kuulu mingi ühe töö, vaid mitme erineva töö juurde: 1) mootorikütuse ja määrdeainete kulu masinate tühisõitudeks ning masinate toimetamiseks traktorijaama keskusest töökohale ja tagasi, uute masinate sissesõitmiseks jne.; 2) kulutused masina- ja traktoripargi seadmete, hoonete ja ehituste remondiks; 3) rahalised maksed traktoribrigaadide brigadiridele, nende abidele ja arvestajatele-tankijatele; 4) masina-traktorijaama administratiivpersonali palk; 5) administratiiv- ja majanduskulud.

Tööde omahinna planeerimiseks, arvestamiseks ja analüüsimiseks on väga tähtis kaudseid kulusid õigesti jaotada. Tööde omahinna kalkuleerimisel jaotatakse kaudsed kulud üksikute tööde vahel mitmesugusel viisil: kulud masinate remontimiseks, personali palgaks, administratiiv- ja majanduskulud — proportsionaalselt tööde mahule, ümber arvestatult pehmekünnile; rahalised maksed brigadiridele, nende abidele ja arvestajatele-tankijatele — proportsionaalselt tootmistööliste otsese palga summale; mootorikütuse ja

määrdeainete kulud tühisõitudeks, uute masinate kohaletoimetamiseks, sissesõitmiseks jne. — proportsionaalselt põhilise mootorikütuse otsestele kuludele.

Tehtud tööde mahu suurenemisel, mis on saavutatud masina- ja traktoripargi tootlikuma kasutamise tulemusena, jääb niisuguste kulude üldsumma, nagu kulud kütuseks, remondiks ja tehniliseks hooldamiseks, sageli muutumatuks või suureneb mõnevõrra, kuid mitte proportsionaalselt tehtud tööde mahule. Paljud eesrindlikud traktoribrigaadid, eriti isemajandavad, ületavad traktorite ja haakemasinate arvu muutmata märksa planeeritud töömahu, suurendamata sealjuures kütuseks, määrdeaineteks, remondiks ja tehniliseks hooldamiseks minevate vahendite üldist kulu. Selle tulemusena on niisugustes brigaadides nende poolt tehtud tööde hektari omahind ja naturaaltasu korras saadud toodangu omahind märksa madalam.

2. Traktoritööde ja naturaaltasu omahinna alandamise teed

Riigi ja kolhooside huvid nõuavad tungivalt, et võitlus tööde ja naturaaltasu omahinna alandamise eest oleks oskuslikult ühendatud masina-traktorijaamade peaülesande täitmisega — teenindatavates kolhoosides igalt 100-lt hektarilt põllumajanduslikult maalt suurima hulga toodangu saamisega toodanguühiku kohta väikseimate töö ja vahendite kuluga. Masina-traktorijaamades kokkuhoiu eest peetava võitluse efektiivsust tuleb hinnata eeskätt nende tegevuse lõpptulemuste seisukohalt — saadud taimekasvatus- ja loomakasvatustoodangu hulga ja kvaliteedi järgi. Niisugune traktorijaamade tootmiskulude kokkuhoid, mis põhjustab teenindatavates kolhoosides toodangu kvaliteedi halvenemist ja toodangu hulga vähenemist, on lubamatu. Kuid traktorijaamade töö ja vahendite täiendavat mahutamist, mis tagavad töö parema kvaliteedi ning põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõusu (näiteks täiendav mootorikütuse kulu künni sügavamaks muutmiseks jne.), tuleb igati ergutada. Niisugused täiendavad kulud põhjustavad mitte üksnes seda, et kolhoosid saavad rohkem toodangut ja rahalist tulu põllupinna iga hektari kohta, vaid ka traktorijaamade ja kolhooside töö- ja vahendite kulu vähenemist toodanguühiku kohta. Sel juhul alaneb ka selle toodangu omahind, mida riik saab kolhoosidelt naturaaltasu korras traktorijaamade töö eest.

Naturaaltasu ja traktorijaamade tööde omahinna taseme määravad mitmesugused tingimused ja tegurid.

Esiteks, suurt mõju traktorijaamade tööde omahinnale ja nende poolt naturaaltasu korras saadava toodangu omahinnale avaldab tehniline progress, mis võimaldab traktorijaamu varustada täiuslikumate ja ökonoomsemate masinatega, juurutada kõige progressiivsemat ja odavamat põllumajandus- ja remonditööde tehnoloogiat.

Seoses sellega on eriti tähtis igati edendada ja ergutada ratsionaliseerijate ja leiutajate tegevust, kes aitavad oma loominguga luua

uut, täiuslikumat tehnikat ja juurutada tootmisse tööde mehhaniseerimise efektiivsemaid meetodeid.

Teiseks, tööde omahinnale avaldavad suurt mõju põllumajandusliku tootmise tsonaalsed tootmistingimused, naturaaltasu omahinnale aga peale selle ka naturaaltasu määrade suurus. Soodsate mullastiku- ja klimaatiliste tingimustega tsoonides saavad kolhoosid suuremaid saake. Tasane reljeef ja maatükkide suured mõõtmed tingivad masina-traktorijaamade väiksemaid kulusid tehtud tööde ühiku ja naturaaltasu tsentneri kohta. Teistel võrdsetel tingimustel on traktorijaamade naturaaltasu omahind madalam nendes tsoonides, mille jaoks on kehtestatud kõrgemad naturaaltasu määrad.

Kolmandaks, masina-traktorijaamade kulude suurusele ning nende tööde ja naturaaltasu omahinnale avaldavad suurt mõju tootmis-põhivahendite kasutamise aste ja tööviljakuse tase, materjalide (kütuse, määrdeainete, remondi- ja teiste materjalide) säästlik kulutamine, hoolikas masinatesse suhtumine ja nende heas tehnilises seisukorras hoidmine, teaduse ja eesrindliku praktika saavutuste juurutamine, liigsete koosseisude likvideerimine ja traktorijaamade juhtimise süsteemi täiustamine.

Eesrindlike masina-traktorijaamade kogemused näitavad, et kõigis masina-traktorijaamades on suuri võimalusi tööde ja naturaaltasu omahinna süstemaatiliseks alandamiseks tootmissiseste reservide täielikuma ja oskuslikuma kasutamise arvel. On iseloomulik, et eesrindlikud traktorijaamad, kes alandavad süstemaatiliselt tööde omahinda ja naturaaltasu korras saadud toodangu omahinda, parandavad ühtlasi tööde kvaliteeti. Selle tõttu suureneb nende poolt teenindatavates kolhoosides iga aastaga põllumajanduskultuuride saagikus.

Kõigi kuluelementide osas tööde ja naturaaltasu omahinna alandamise tähtsaks tingimuseks on *traktorijaamade masina- ja traktoripargi kasutamise parandamine ja tootlikkuse tõstmine,* eriti traktorite ja kombainide vahetus- ja päevase väljatöötuse suurendamine. See saavutatakse eeskätt masinate eeskujuliku hooldamise ja nende heas tehnilises seisukorras hoidmise teel, töö ratsionaalse organiseerimise teel ja igasuguste seisakute kõrvaldamise arvel tööpäeva tihendamise teel, traktorite võimsuse täielikuma ärakasutamise teel, agregaatide õige komplekteerimise tulemusena ja suurema kiirusega töötamisel käikudega manööverdamise tulemusena.

Traktorite võimsuse täielikul ärakasutamisel ja tööpäeva tihendamisel, eriti organisatsioonilistel ja tehnilistel põhjustel tekkivate ja mootorite tühikäike põhjustavate tööseisakute likvideerimise arvel, väheneb järsult kütusekulu tehtud töö ühiku kohta. Traktorite, haake- ja rippmasinate eeskujulikul hooldamisel ja nende heas tehnilises seisukorras hoidmisel suureneb masinate vahetus- ja päevane väljatöötus, väheneb mitte üksnes mootorikütuse kulu, vaid ka remondikulu.

Masina- ja traktoripargi kasutamise parandamine ja hooaja väljatöötuse suurendamine võimaldavad traktorijaamadel tõsta

mehhaniseerimise taset, teha kolhoosides märksa rohkem töid ja saada neilt rohkem naturaaltasu ilma täiendavate töö ja vahendite kulutusteta.

Eesrindlikud masina-traktorijaamad ja traktoribrigaadid taotlevad traktorite ja kombainide hooaja väljatöötuse suurendamist masinate vahetuse tootlikkuse tõstmise ja samaaegse tööde kvaliteedi parandamise arvel. Selle tõttu suureneb masinate hooaja väljatöötus ja on ühtlasi tagatud, et tööd tehakse ära normaalsetel agrotehnilistel tähtaegadel, tõuseb maaviljeluskultuur ja suureneb põllumajanduskultuuride saagikus kolhoosides. Saagikuse suurenemisel saavad traktorijaamad rohkem naturaaltasu ja on tagatud, et kolhoosid annavad selle täielikult ja õigeaegselt riigile.

Seega ühendatakse masina- ja traktoripargi parema ärakasutamise tulemusena võitlus tööde ja naturaaltasu omahinna alandamise eest õigesti traktorijaamade peaülesande täitmisega. Seda tõendavad kujukalt Voroneži oblasti masina-traktorijaamade 1955. aasta aastaaruannete läbitöötamise andmed (tabel 44).

Tabel 44

Masina- ja traktoripargi kasutamise mõju traktorijaamade majanduslikele töönäitajatele (Voroneži oblasti masina-traktorijaamade 1955. aasta aruannete andmeil)

Masina-traktorijaamade rühmad, väljatöötusega ühe 15-hobujõulise traktori kohta (pehmekünni hektarites)	Masina-traktorijaamade arv rühmas	Tegelik väljatöötus 15-hobujõulise traktori kohta (pehmekünni hektarites)		Hooaja väljatöötus ühe 15-jala laiuse kombaini kohta (hektarites)	Saagikus (tsentnerites hektarilt)			Masina-traktorijaamade kulud naturaaltasu tsentneri kohta (rublades)	
		aastas	vahetuses		teravili	päevalill	suhkrupeet	teravili	päevalilleseemned
Kuni 500	5	485,0	3,2	280,0	13,6	11,3	183,2	65,73	97,20
501—700	71	618,0	3,7	328,0	14,5	12,4	191,2	59,70	85,90
üle 700	28	736,0	4,2	378,0	14,9	13,4	215,9	50,48	82.25

Masina-traktorijaamade rühmad, väljatöötusega ühe 15-hobujõulise traktori kohta (pehmekünni hektarites)	Masina-traktorijaamade arv rühmas	Ühe pehmekünni hektari omahind (rublades)				
		kokku	sealhulgas kulutused			
			mootorikütusele ja määrdeainetele	remondiks ja tehniliseks hooldamiseks	personali palgale	administratiiv- ja majanduskuludeks
Kuni 500	5	38,09	7,25	8,82	6,15	1,05
501—700	71	34,55	6,36	7,47	4,74	0,82
üle 700	28	32,35	6,10	6,86	4,02	0,76

Nagu tabelist 44 nähtub, on masina-traktorijaamades, kus on suurem hooaja ja vahetuse väljatöötus 15-hobujõulise traktori ja 15 jala laiuse kombaini kohta, suurem ka keskmine saagikus teenindatavates kolhoosides ja madalam traktoritööde omahind. Kolmanda rühma masina-traktorijaamade kolhoosides on teraviljakultuuride saagikus 10 protsenti suurem kui esimese rühma kolhoosides, pehmekünni hektari omahind aga on tehnikat kõige paremini kasutavates masina-traktorijaamades 13,8 protsenti madalam kui esimese rühma masina-traktorijaamades.

Masina-traktorijaamade tehnika kasutamise parandamine ning traktori- ja kombainiagregaatide päevase väljatöötuse suurendamine võimaldab märksa alandada tööde omahinda ja riigi kulutusi naturaaltasu tsentneri kohta, märksa tõsta põllumajanduskultuuride saagikust.

Erilist tähelepanu nõuab tehniliselt kõige täiuslikumate, ekspluateerimisel kulumiskindlamate ja ökonoomsemate diiseltraktorite kasutamise parandamine. Masina-traktorijaamade 1955. aasta koondaruande andmeil kulutati kogu maa ulatuses mitmesugust marki diiseltraktoritega (ДТ-54, «Belaruss», КДП-35, С-80) teostatud pehmekünni iga hektari kohta mootorikütust keskmiselt 8,9 kuni 11 kilogrammi, kusjuures ratastraktorid (СХТЗ, «Universaal») ja kergemate kütustega töötavad roomiktraktorid (СХТЗ-НАТИ) kulutasid vastavalt 14,1 kuni 15,8 kilogrammi, s. o. 50 protsenti rohkem. Remondikulud ja tehnilise hooldamise kulud moodustavad ühe pehmekünni hektari kohta arvestatult diiseltraktoritel 4 rubla 80 kopikat (sealhulgas kulud varuosadele 2 rubla 60 kopikat), kerge mootorikütusega töötavatel traktoritel aga 7 rubla (sealhulgas kulud varuosadele 3 rubla 42 kopikat). Need andmed näitavad diiseltraktorite täielikuma ja tootlikuma kasutamise määratu suurt rahvamajanduslikku tähtsust.

Masina-traktorijaamade tööde omahinnas moodustavad mootorikütuse ja määrdeainete kulud peaaegu 20 protsenti kõigist kuludest. Nende kulude vähendamine oleneb süstemaatilisest võitlusest *naftasaaduste kokkuhoiu* eest, selleks et mootorikütuse ja määrdeainete iga kilogramm kasutataks ära kõrgekvaliteedilisteks töödeks kolhoosides.

On kindlaks tehtud masina-traktorijaamade poolt Naftaturustuse Peavalitsuse baasidest saadava mootorikütuse märgatavad kaod. Nende kadude suurus oleneb sellest, kuidas on organiseeritud naftamajandus masina-traktorijaamades ja igas traktoribrigaadis, kui oskuslikult ja järjekindlalt võideldakse kadude vastu niihästi kütuse transportimisel ja hoidmisel kui ka traktorite tankimisel ja nende töötamise ajal.

On kindlaks tehtud, et kütuse vedamisel vedelikku läbi laskvas taaras hobuveokitega 20—25 kilomeetri kaugusele tilgub esimesel pilgul tühise hulgana (30 tilka minutis) igast vaadist maha 350—400 grammi mootorikütust. Veelgi suuremad on kütuse kaod

sel juhul, kui seda vedelikku läbi laskvas taaras hoitakse. Mootorikütuse hoidmisel lahtise taeva all päikese käes ulatuvad selle kaod aurumisest suvel palavatel päevadel 2 protsendini, kusjuures päikesekiirte soojuse toimel aurub mootorikütuse kõige väärtuslikum osa, mistõttu halveneb ka kütuse kvaliteet.

Selleks, et sääraseid mootorikütuse aurumisest tingitud kadusid vältida, kaetakse taara heleda värviga ega hoita natfasaadusi päikese käes.

Traktoribrigaadides hoitakse mootorikütust muldkeldrites või poolkeldrites, samuti katusealustes või lehtpuudega varjatud spetsiaalsetes telkides. Mootorikütuse valamisel traktorite ja kombainide paakidesse ulatuvad kaod 2 protsendini. Eesrindlikes masina-traktorijaamades kasutatakse kõigis traktoribrigaadides mootorikütuse mehhaniseeritud, pumpadega tankimist. Selle tõttu on seal mitte üksnes kõrvaldatud mootorikütuse ümbervalamisel tekkivad kaod, vaid ka vähendatud traktorite ja kombainide tankimise ajakulu.

Eesrindlike traktorijaamade ja traktoribrigaadide kogemused näitavad, et transportimisel, hoidmisel ja tankimisel tekkivate kadude likvideerimine võimaldab kokku hoida kuni 5 protsenti kulutatavast mootorikütusest.

Põhilised abinõud, mis tagavad mootorikütuse säästliku kulutamise töötamise ajal, on järgmised: 1) organisatsiooniliste ja tehniliste puuduste tõttu tekkivate seisakute täielik kõrvaldamine; 2) eeskujulik tehniline hooldamine, mis tagab masina- ja traktoriagregaatide hea tehnilise seisukorra ning nende häireteta ja täiskoormusega töö; 3) traktori- ja kombainimootorite kütteaparatuuri, samuti haake- ja rippmasinate tööorganite õige reguleerimine; 4) sissesõitmiseks ja pööramiseks, samuti tühisõitudeks ühelt maatükilt teisele kuluva aja lühendamine miinimumini.

Iga traktoritel ja haakemasinate tööorganitel esinev tehniline rike ja halb reguleerimine põhjustab mootorikütuse suure ülekulu. Nii näiteks ulatub kütuse ülekulu kulunud kolvirõngastega töötamisel 4—5 protsendini, klappide halva lihvimise ja vale reguleerimise tõttu 8—10 protsendini, valesti reguleeritud kütteaparatuuriga töötamisel ja nüride hõlmadega adraga kündmisel aga 20—25 protsendini ja rohkem.

Naftasaaduste kokkuhoidu taotlevate abinõude süsteemis on suur tähtsus töötanud õli kogumisel ja selle andmisel nafta turustamise baasidesse. Eesrindlikes traktorijaamades kogutakse ja antakse ära aastas kuni 40 tonni läbitöötanud autooli, millest pärast regenereerimist (spetsiaalset töötlemist) saadakse üle 15 tonni taastatud õli ja üle 10 tonni puhast petrooleumi. Selle abinõu rakendamisel hoitakse ühesainsas masina-traktorijaamas kokku mitu tuhat rubla aastas.

Tähtsaks abinõuks võitluses kulude vähendamise eest masina-traktorijaamades on mootorikütuse kulu õige normeerimine, samuti mootorikütuse hästi korraldatud arvestus ning traktoribrigaadides

naftasaaduste vastuvõtmise ja väljastamise kehtivast korrast range kinnipidamine.

Masina-traktorijaamade tööde omahinnas on remondikuludel veel suurem osatähtsus kui mootorikütuse ja määrdeainete kuludel. Peale selle, nagu paljude masina-traktorijaamade praktika näitab, esineb remondiks minevate vahendite ülekulu kehtivate normidega võrreldes sagedamini ja märksa suuremas ulatuses kui vahendite ülekulu teiste kulukirjete osas. Seepärast peab *remondikulude vähendamise* abinõudele pöörama suuremat tähelepanu.

Ekspluateerimisprotsessis kuluvad traktorite ja põllumajandusmasinate detailid ning neid tuleb teatava aja pärast kas remontida või asendada. See on seotud teatavate töö- ja vahendite kuluga. On väga tähtis, et tehtaks plaanilist ennetusremonti, mis tagaks masinate korrasoleku ja häireteta töötamise kogu ekspluateerimisaja jooksul.

Remondi perioodilisus ja remondikulude suurus olenevad eeskätt traktorite ja põllumajandusmasinate kasutamise, tehnilise hooldamise ja hoidmise organiseerimisest. Eesrindlike traktorijaamade ja traktoribrigaadide kogemused näitavad, et remondikulude vähendamise põhiliseks tingimuseks on masinate õige ekspluateerimine, eeskujulik tehniline hooldamine ja hea hoidmine. Neil tingimustel kuluvad traktorid ja põllumajandusmasinad vähem ning nad püsivad kauem heas tehnilises seisukorras, nende väljatöötus suureneb, remondikulud aga vähenevad märksa niihästi iga masina kohta kui ka tehtud tööde ühiku kohta arvestatult.

Mitteõigeaegne ja halvakvaliteediline tehniline hooldamine põhjustab rikete ja purunemiste tõttu tekkivaid masinate seisakuid, remontidevahelise aja tunduvat lühenemist, muudab keerulisemaks ja kulukamaks järgmised remondid. Masinate remondi liiga hiline alustamine ja nende halb hoidmine põhjustavad masinate avariisid kulumise tõttu ja rikkeid, millega käib samuti kaasas remondikulude tunduv suurenemine.

Eesrindlike traktorijaamade kogemused näitavad, et eeskujulikul tehnilisel hooldamisel ja remondi, eriti jooksva remondi õigeaegsel teostamisel suureneb märksa masinate väljatöötus ja vähenevad vastavalt remondikulud. Seda tõendavad Kasahhi NSV Kzõl-Orda oblasti masina-traktorijaamade aastaaruannete järgmised andmed (tabel 45).

Tabelis 45 toodud andmeist nähtub, et suurema väljatöötuse ja väiksemate üldiste remondikuludega traktorijaamade rühmades suureneb mõnevõrra jooksva remondi ja tehnilise hooldamise kulude osatähtsus, kapitaalremondi kulude osatähtsus aga, ümberpöördult, väheneb. See näitab, et suure väljatöötusega masina-traktorijaamad teostavad paremini plaanilist ennetusremonti ja tehnilist hooldamist. Kulutades rohkem vahendeid tehniliseks hooldamiseks ja jooksva remondi teostamiseks, vähendavad nad sellega masinate kapitaalremondi vajadust ja suurendavad nende kasutamist töödel. Selle tulemusena suureneb masinate väljatöötus ning vähenevad

Tabel 45

Remondikulud ja nende struktuur Kzõl-Orda oblasti masina-traktorijaamades

Masina-traktorijaamade rühmad, väljatöötusega ühe 15-hobujõulise traktori kohta (pehmekünni hektarites)	Protsentides, madala väljatöötusega rühmaga võrreldes		Remondikulude struktuur (protsentides)	
	aastane väljatöötus ühe 15-hobujõulise traktori kohta	remondikulud ühe pehmekünni hektari kohta arvestatult	kapitaalremondi kulud	jooksva remondi ja tehnilise hooldamise kulud
Kuni 300	100,0	100,0	41,2	58,8
301—400	115,2	98,8	33,0	67,0
Üle 400	132,6	82,6	27,7	72,3

nende üldised remondikulud ja tehnilise hooldamise kulud, arvestatult tehtud töö ühiku kohta.

Üheks tähtsaks traktorite ja põllumajandusmasinate remondikulude vähendamise abinõuks on traktorijaamades niisuguste tüüpremonditöökodade organiseerimine, mis on varustatud ajakohaste remondiseadmetega, spetsiaalsete tööriistade ja vajalike aparaatidega. See võimaldab juurutada kõige progressiivsemat remondimeetodit — sõlm-meetodit, mis tagab remondi kõrge kvaliteedi ja väiksema maksumuse.

Eesrindlikud masina-traktorijaamad juurutavad laialdaselt koguaastase remondi süsteemi, kusjuures kasutatakse vahetatavaid sõlmi ja agregaate. Koguaastase remondi süsteem võimaldab likvideerida tormamist ja tagada remonditöökodade ühtlast koormamist, ratsionaalsemalt organiseerida tööd, tõsta selle viljakust, tagada remondi head kvaliteeti ja märksa vähendada masina-traktorijaamade tootmiskulusid selleks otstarbeks.

Suurt mõju omahinna tasemele avaldavad mootorikütuse, määrdeainete, remondimaterjalide jne. hinnad, samuti traktorite, põllumajandusmasinate ja masina-traktorijaamade poolt kolhooside tootmisalaseks teenindamiseks kasutatavate teiste tootmisvahendite hinnad.

Masina-traktorijaamades on suuri võimalusi tööde omahinna alandamiseks ja tootmistööliste palgaks minevate summade vähendamiseks, eriti brigadiride, nende abide ja arvestajate-tankijate palgaks minevate vahendite kokkuhoiu arvel. Eesrindlikud masina-traktorijaamad saavutavad selle eeskätt traktoribrigaadide *koosseisude vähendamise teel.* Paljudes traktorijaamades on rohkesti väikseid brigaade, kellel on 3—5 traktorit. Nagu kogemused näitavad, võib kolhooside tootmisalast teenindamist mingil määral kahjustamata sellised brigaadid ühendada. Neil juhtudel, kus väikseid traktoribrigaade tootmistingimuste tõttu ühendada ei saa, võib neis kaotada

brigadiri abi ametikoha, või siis arvestaja-tankija ametikoha, pannes tema kohuste täitmise brigadiri abile.[1]

Ühendatud brigaadide etteotsa panevad eesrindlikud masina-traktorijaamad kõige vilunumad ja kvalifitseeritumad brigadirid või endised jaoskonnamehaanikud, kes juhivad edukalt brigaade, omamata koosseisus brigadiri abi. Reas lõunapoolsetes traktorijaamades, kellel on kõige suuremad traktoribrigaadid, peetakse brigadiride abisid, kes täidavad ühtlasi arvestajate-tankijate kohuseid. Nende liigsete ametikohtade kaotamine annab samuti märgatavat vahendite kokkuhoidu.

Kõigis masina-traktorijaamades on suuri võimalusi haakijate ja teiste põllumajandusmasinaid teenindavate tööliste palgaks minevate summade vähendamiseks.

NLKP XX kongress seadis ülesande kuuendal viisaastakul välja töötada ja laialdaselt juurutada hüdraulilise juhtimissüsteemiga ripp- ja poolripp-põllumajandusmasinate süsteemi, mis võimaldab ühel traktoristil toime tulla masinate tööga ilma haakijate ja teiste hooajatöölisteta. See progressiivne abinõu võimaldab tootmistööliste palgaks minevaid traktorijaamade summasid järsult vähendada. Kuid ka paljudes niisugustes eesrindlikes brigaadides, kellel ei ole rippmasinaid, töötavad traktoriagregaadid kündmisel, kultiveerimisel ja paljudel teistel töödel edukalt ilma haakijateta, kusjuures töö kvaliteet ei halvene.

Suur tähtsus masina-traktorijaamade kulude vähendamiseks on *tööprotsesside ratsionaliseerimisel.* Nii näiteks teenindab tavalisel mõõtetraadi ülekandmise meetodil töötavaid ruutpesiti-külvimasinatega agregaate 7—9 inimest, kusjuures sedasama külviagregaati teenindab diagonaalsel mõõtetraadi ülekandmise meetodil külvaja üksi.

Külvimasinate seemnete ja mineraalväetistega käsitsi täitmisel on töökulu suur. Selle tööprotsessi mehhaniseerimisel iselaadijatega väheneb töökulu rohkem kui kolmekordselt. Neist näidetest nähtub, kui suurt vahendite kokkuhoidu võib traktoritööde ja teiste mehhaniseeritud tööde tegemisel saavutada ratsionaliseerimisega.

Paljudes traktorijaamades on töö normeerimine lohakile jäetud, mistõttu seal esineb tootmistööliste palgaks minevate vahendite suuri ülekulutusi. Masina-traktorijaamades on laialt levinud ilmselt vähendatud kogemuslik-statistilised töönormid, mis ei arvesta eesrindlikke kogemusi ega mobiliseeri mehhanisaatoreid võitlema tööviljakuse suurendamise reservide kasutamise eest.

Normeerimise korrastamine, tehniliselt põhjendatud töönormide juurutamine traktoritöödel ja teistel mehhaniseeritud töödel võimaldab märksa vähendada masina-traktorijaamade kulusid.

Personali palgaks minevate summade ning administratiiv- ja

---

[1] Vastavalt Eesti NSV põllumajanduse ministri 1957. a. 9. aprilli käskkirjale on Eesti NSV masina-traktorijaamades traktoribrigaadi brigadiri abi ametikoht likvideeritud, samuti on vähendatud arvestajate-tankijate arvu. — *Toimet. märkus.*

majanduskulude vähendamise arvel saavutatakse masina-traktorijaamade tööde omahinna alandamine eeskätt teostatavate tööde mahu suurendamise tulemusena, mistõttu vähenevad kulud tööühiku kohta. Masina- ja traktoripargi tootlikuma kasutamise tulemusena tööde mahu suurenemisel vähenevad masina-traktorijaamade kulud tööühiku kohta ka mootorikütuseks ja remondiks minevate kulude vähenemise arvel. See ongi põhjus, miks suuremates masina-traktorijaamades, kes kasutavad paremini tehnikat ja teevad rohkem tööd, on tootmiskulud tööühiku kohta palju väiksemad (tabel 46).

Tabel 46

Masina-traktorijaamade suuruse mõju nende tootmis- ja finantstegevuse näitajatele

(Altai krai masina-traktorijaamade 1954. aasta aastaaruannete andmeil)

Masina-traktorijaamade rühm kolhooside künnimaade pinnaga (tuhandetes hektarites)	Masina-traktorijaamade arv rühmas	Keskmiselt ühe masina-traktorijaama kohta			Ühe pehmekünni hektari tegelik omahind (rublades)	Aastane väljatöötus 15-hobujõulise traktori kohta (pehmekünni hektarites)	Teraviljade saagikus (tsentnerites)
		künnimaad (tuhandetes hektarites)	15-hobujõulisi traktoreid	tehtud kõiki töid, ümberarvestatult pehmekünnile (tuhandetes hektarites)			
Kuni 10	7	7,9	65	19,3	54,9	296	6,6
10—20	22	15,4	140	50,8	40,7	363	10,8
20—30	68	25,0	190	87,2	34,7	458	13,8
30—40	62	34,5	223	109,3	32,1	489	15,4
Üle 40	46	48,6	290	152,08	29,8	526	15,8

Tabelis 46 toodud andmeist nähtub, et Altai krai suuremates traktorijaamades kasutatakse tehnikat paremini, tööde omahind on madalam ja teenindatavates kolhoosides on ka saagikus suurem. Niisugustes masina-traktorijaamades on tootmiskulud tehtud tööde ühiku kohta ja eriti teenindava personali palgaks minevad summad ning administratiiv- ja majanduskulud märksa väiksemad.

Suur tähtsus tööde omahinna alandamise seisukohalt, mis saavutatakse personali palgaks minevate summade ning administratiiv- ja majanduskulude vähendamise arvel, on *masina-traktorijaamade administratiivaparaadi lihtsustamisel ja tema ülalpidamise odavamaks muutmisel.*

Vastavalt partei ja valitsuse direktiividele koondatakse masina-traktorijaamades koosseisusid ja vähendatakse administratiivpersonali ülalpidamiskulusid. Selleks on kõik masina-traktorijaamad jaotatud territoriaalsete tootmistsoonide järgi ja 1956. aasta juulist alates on neile kehtestatud uued administratiivpersonali tüüpkoosseisud. Selle personali suurus on igas tsoonis diferentseeritud masina-traktorijaamade suurusest olenevalt. Uute tüüpkoosseisude oluline paremus seisab selles, et nendes on ette nähtud märksa

vähem ametikohti kui endistes tüüpkoosseisudes. Eesrindlike traktorijaamade kogemused näitavad, et on olemas rohkesti võimalusi traktorijaamade administratiivpersonali edasiseks koondamiseks ja tema ülalpidamiskulude vähendamiseks.

Riigi ja kolhooside huvid nõuavad, et traktorijaamade administratiivpersonali koondamisega käiks kaasas tema töö parandamine ning et arvult väiksem administratiivpersonal märksa paremini juhiks traktorijaamade kogu tootmis- ja finantstegevust.

Masina-traktorijaamade tootmiskulude kokkuhoiu kõigi reservide täielik ja oskuslik kasutamine võimaldab mitte üksnes alandada tööde omahinda ja riigi kulusid naturaaltasu tsentneri kohta, vaid ka märksa tõsta traktorijaamade ja kolhooside rentaablust ning alandada põllumajandussaaduste omahinda.

3. Masina-traktorijaamades isemajandamise juurutamise ülesanded ja teed

Tööde omahinna ja naturaaltasu korras saadava toodangu omahinna alandamisel etendab esmajärgulist osa traktorijaamades isemajandamise juurutamine ja tugevdamine.

Isemajandamine eeldab kulude ja tootmise tulemuste mõõtmist rahalises väljenduses, ettevõtte tootmiskulude katmist omaenda tuludega (isetasuvus) ja tootmise rentaabluse (kasulikkuse) tagamist.

Isemajandamise kui sotsialistliku majandamise meetodi iseärasus seisab selles, et selle rakendamine põhineb väärtusseaduse kasutamisel sotsialistliku tootmise kõige ratsionaalsema arendamise huvides. Kuivõrd sotsialismi ajal veel säilivad kaubalis-rahalised suhted, siis neis tingimustes saab ja tuleb sotsialistliku ettevõtte kõik tootmiskulud ja tootmise tulemused, kulud ja tulud ning majanduslik efektiivsus väljendada ja mõõta väärtuselises rahavormis.

Väärtusseaduse kasutamine isemajandamissuhete tingimustes kutsub esile vajaduse kalkuleerida tööde ja toodangu omahinda rahavormis, välja selgitada tulukus või kahjumlikkus, teostada ranget kontrolli rublaga iga ettevõtte tootmis- ja finantstegevuse üle. Isemajandamine koos rubla abil teostatava efektiivse kontrolliga kasvatab ettevõtete juhtijaid kõige ratsionaalsema majandamise vaimus, sunnib neid täpselt arvestama tootmissuurusi ja igal alal teostama kokkuhoiurežiimi, avastama ja täielikult ära kasutama sisemised reservid ning võimalused tootmiskulude vähendamiseks ja tootmise rentaabluse tõstmiseks.

Kuid seda praktikas läbiproovitud ja kontrollitud sotsialistlikku majandamise meetodit ei ole seniajani juurutatud traktorijaamades, kelle tootmiskulud kaetakse riigieelarve vahenditega.

Masina-traktorijaamade tootmiskulusid finantseeritakse riigieelarvest traktoritööde mahu alusel (mis määratakse tingkünnis), olenemata nii masina-traktorijaamade endi kui ka nende poolt teenindatavate kolhooside majanduslikest töönäitajatest. See põhjustab

traktorijaamade üksikute töötajate vastutustundetust, ei virguta neid sihikindlalt võitlema selle eest, et põllumajandussaaduste tootmist suurendataks minimaalsete kuludega.

Masina-traktorijaamade finantseerimise põhiliste puuduste kõrvaldamiseks ja nende muutmiseks rentaabliteks ettevõteteks tunnistas NLKP XX kongress otstarbekohaseks viia traktorijaamad lähemail aastail järk-järgult üle isemajandamisele.

Masina-traktorijaamade isemajandamisele üleviimise ülesanne seisab selles, et majanduslike ja finantsiliste hoobade süsteemiga, tootmis- ja finantstegevuse üle rubla abil teostatava kontrolli tugevdamisega stimuleerida masina-traktorijaamade võitlust selle eest, et kolhoosides suureneks järsult toodangu väljatulek põllumajanduslike kõlvikute iga 100 hektari kohta töö ja vahendite minimaalsete kulutustega, majanduslikult ergutada masina-traktorijaamade töötajaid avastama ja täielikult kasutama sisemisi reserve, taotlema traktoritööde omahinna süstemaatilist alandamist ja seda, et riigi kulud kolhoosides tehtud tööde eest naturaaltasu korras saadava toodangu tsentneri kohta väheneksid.

Isemajandamine masina-traktorijaamades peab vastama samadele põhilistele nõuetele, mida sellele esitatakse tööstuses ja teistes sotsialistlikes majandusharudes. Isemajandavate ettevõtete kõik kulud on teatavasti seotud nende majandusliku tegevusega ja kaetakse täielikult nende vahenditega, mida nad saavad oma toodangu realiseerimisel kehtivate riiklike hindadega. Sealjuures seatakse isemajandavate ettevõtete kulude finantseerimine otsesesse sõltuvusse nende poolt majandusliku tegevuse tulemusena saadavatest tuludest.

Kuna traktorijaamadel ei ole sovhoosidest ja tööstusettevõtetest erinevalt omaenda toodangut, siis on otstarbekohane seada nende rahanduslik seisund ja nende majandusliku tegevusega seotud kulud otsesesse sõltuvusse neist tuludest, mida nad saavad kolhoosidele tehtavate tööde eest naturaal- või rahalise tasu näol. Sellise korra puhul on traktorijaamad majanduslikult huvitatud mitte ainult sellest, et teenida võimalikult palju naturaal- ja rahalist tasu, vaid ka sellest, et nad selle tasu kolhoosidelt täielikult kätte saaksid.

Kolhoosid tasuvad traktoritööde eest kindlate tasumäärade järgi, mida mõnevõrra suurendatakse ainult saagikuse plaanide ületamisel ning vähendatakse, kui masina-traktorijaamad kolhoosidega sõlmitud lepingutes ettenähtud tööde tähtaegadest kinni ei pea. Neis tingimustes peavad masina-traktorijaamad selleks, et saada suuri tulusid kolhoosides tehtud töö eest laekunud naturaal- ja rahalise tasu näol, ning et kindlustada oma rahanduslikku seisundit, tagama kõigi põllumajanduskultuuride suurte saakide saamise ja loomakasvatuse produktiivsuse suurenemise kolhoosides. Ainult sel tingimusel suudavad isemajandavad masina-traktorijaamad teenida rohkem naturaal- ja rahalist tasu ning selle kolhoosidelt täielikult kätte saada, vähendades sealjuures märgatavalt kulusid naturaaltasu tsentneri kohta, ja sellega parandada oma rahanduslikku seisundit. Selles võib veenduda tabeli 47 andmete alusel.

Tabel 47

Krasnodari krai masina-traktorijaamade töönäitajad (1955. a.)

Näitajad	Masina-traktorijaamade rühmad ühe 15-hobujõulise traktori kohta saadud naturaal- ja rahalise tasu suuruse järgi (tuhande rubla kohta)		
	madalam (kuni 8000 rubla)	keskmine (8000—10 000 rubla)	kõrgem (üle 10 000 rubla)
Masina-traktorijaamade arv rühmas .	39	71	72
Kolhoosidelt tegelikult saadud naturaal- ja rahaline tasu ühe 15-hobujõulise traktori kohta arvestatult (rublades)	6119	9002	11657
Saagikus kolhoosides (tsentnerites ühelt hektarilt):			
teravili	11,6	14,7	16,0
mais	13,8	17,8	24,2
päevalill	10,4	14,6	17,0
Keskmine väljatöötus ühe 15-hobujõulise traktori kohta (hektarites) . .	593	688	720
Tehtud traktoritöid kolhoosidega sõlmitud lepingutes ettenähtud tähtaegadel (protsentides)	93,5	96,1	97,2
Masina-traktorijaamade kulud naturaaltasu korras saadud teravilja tsentneri kohta (rublades)	42,15	28,55	28,83

Rea kraide ja oblastite masina-traktorijaamade aastaaruannete läbitöötamise andmed näitavad, et rohkem naturaal- ja rahalist tasu teenivad need traktorijaamad, kes saavutavad suurema saagikuse, kasutavad paremini tehnikat ja teostavad tööd kindlaksmääratud tähtaegadel.

Isemajandamisele üleviimisel seatakse masina-traktorijaamade kulu otsesesse sõltuvusse nende tuludest ja kaetakse kolhoosides tehtud tööde eest naturaal- ja rahalise tasu korras saadud vahenditega.

Masina-traktorijaamades isemajandamise sisseseadmiseks on vaja õigesti kindlaks määrata *naturaaltasu korras laekuva toodangu hinnad.* Majanduslikult põhjendatuks võib tunnistada niisugused hinnad, mis võimaldavad katta masina-traktorijaamade ühiskondlikult vajalikke kulutusi töödeks, mida nad teevad ühe või teise kultuuri alal, kaasa arvatud amortisatsioonieraldised kapitaalremondiks ning masinate, ehituste ja teiste tootmis-põhivahendite uuendamiseks.

Amortisatsioonikulude arvestamine tööde ja naturaaltasu omahinna hulka sunnib traktorijaamade juhtijaid mitte soetama tarbetuid ja liigseid traktoreid ega teisi masinaid, vaid rohkem hoolitsema olemasoleva tehnika säilimise ja tootliku kasutamise eest.

Naturaaltasu majanduslikult põhjendatud hind peab sisaldama ka

minimaalselt vajalikku plaanilist akumulatsiooni, mis tagab masina-traktorijaamade rentaabluse (tulukuse). Naturaaltasu hindade kindlaksmääramisel on lubamatud rentaabluse suurendatud normid. Niisugused normid ei erguta traktorijaamade juhtijaid teostama igal alal kokkuhoiurežiimi ja taotlema akumulatsiooni suurendamist tööde ja naturaaltasu omahinna alandamise arvel, s. o. sisemiste reservide ärakasutamise arvel ja tootmise organiseerimise kõige progressiivsemate meetodite juurutamise arvel.

NLKP Keskkomitee aruandes partei XX kongressile on öeldud, et ei ole võimalik kehtestada ühtset isemajandamise süsteemi ühesuguste näitajatega kõigi meie maa traktorijaamade jaoks. Tuleb kehtestada painduv isemajandamise süsteem traktorijaamade jaoks, arvestades üksikute tsoonide iseärasusi ning tsoonide piirides — rajoonide iseärasusi.

Naturaaltasu korras laekuvate saaduste tsentneri hinnad ei saa olla ühtsed kõigi meie maa masina-traktorijaamade jaoks või individuaalsed iga traktorijaama jaoks. Ühtsed hinnad pole vastuvõetavad esiteks sellepärast, et traktorijaamade poolt naturaaltasu ühiku kohta tehtavate kulutuste suurusele avaldavad suurt mõju põllumajanduse tsonaalsed iseärasused (mullastiku- ja kliimatingimused, teenindatavate kolhooside kõlvikute suurus ja reljeef jne.). Teiseks avaldavad naturaaltasu tsentneri omahinnale olulist mõju naturaaltasu määrad, mille suurus kõigub kaunis suures ulatuses ja mis ei saa olla mitmesuguste põllumajandustsoonide masina-traktorijaamade jaoks ühesugused.

Igale traktorijaamale individuaalsete naturaaltasu hindade kindlaksmääramine põhjustaks hindade rohkust ja varumisorganisatsioonidega toimuvate arvelduste keerukust. Peale selle ei erguta naturaaltasu individuaalsed hinnad majanduslikult mahajäänud masina-traktorijaamade juhtkonda taotlema eesrindlike traktorijaamade tasemele jõudmist ning pidevalt hoolitsema tootmise organiseerimise kõige progressiivsemate meetodite juurutamise eest, mis tagavad kolhoosimajanduse tõusu, traktoritööde omahinna alanemist ja naturaaltasu korras saadava toodangu tsentneri kohta riigi poolt tehtavate kulutuste vähenemist.

Igas oblastis ja krais tuleb kindlaks määrata traktorijaamade poolt tehtud tööde eest naturaaltasu korras laekuva toodangu tsonaalsed hinnad. Neid hindu on otstarbekohane diferentseerida mullastiku- ja kliimatingimustest ning teistest objektiivsetest tingimustest (haritavate maatükkide suurus ja reljeef jne.) olenevalt, mis avaldavad olulist mõju tööde ja naturaaltasu tsentneri omahinnale. Ühesugustes tingimustes töötavate traktorijaamade jaoks peavad olema ühesugused ka naturaaltasu korras laekuva toodangu hinnad.

Naturaaltasu tsonaalsete hindade korral on kahjumiga töötavate masina-traktorijaamade juhtkond huvitatud kahjumite põhjuste kiirest kõrvaldamisest, kahjumiga töötavate masina-traktorijaamade kiirest muutmisest kasumiga töötavateks masina-traktorijaamadeks.

Isemajandavate masina-traktorijaamade jaoks on väga tähtis keh-

testada *Riigipanga poolt finantseerimise ja krediteerimise niisugune kord,* mis tagab ranget kontrolli rublaga nende tootmis- ja finantstegevuse üle, suurendab finantside ja krediitide osatähtsust kokkuhoiurežiimi teostamisel, traktorijaamade tööde omahinna ja naturaaltasu korras saadava toodangu tsentneri kohta tehtavate tööde ja kulude omahinna alandamise stimuleerimisel. Ühtlasi peab traktorijaamade finantseerimise ja krediteerimise süsteem arvestama niisugust põllumajandusliku tootmise olulist iseärasust, nagu seda on hooajalisus, mis põhjustab töö ja vahendite kulutuste ning põllundus- ja loomakasvatussaaduste realiseerimisest saadavate tulude laekumise ebaühtlust. Masina-traktorijaamad ei saa kolhoosidele tehtud tööde kulusid katta naturaal- või rahalise tasu näol kohe pärast nende tööde tegemist. Tavaliselt saavad traktorijaamad kolhoosidelt naturaal- või rahalist tasu alles pika ajavahemiku järel (mis rea kultuuride osas ulatub väljapoole kalendriaastat).

Selleks, et isemajandavatel masina-traktorijaamadel oleks võimalik häireteta arendada oma majanduslikku tegevust, peab neile andma omi käibevahendeid nii palju, et neist piisaks naftasaaduste minimaalselt vajalike alaliste varude loomiseks, samuti selleks, et oma vahenditega katta kolhoosides järgmise aasta saagi jaoks tehtavate tööde plaanilised kulud.

Isemajandavatel masina-traktorijaamadel peab olema võimalik saada Riigipangalt krediite hooajaliste tootmiskulude katmiseks, naftasaaduste, kütteaine, varuosade, remondi- ja teiste materjalide ülenormatiivsete varude moodustamiseks, nendeks kuludeks, mis tekivad kolhoosides järgmise aasta saagi jaoks tehtavate tööde plaani ületamisel ning neljandas kvartalis traktorite ja masinate remondiplaani ületamisel, samuti teisteks ajutisteks vajadusteks.

Laenud, mida isemajandavad traktorijaamad saavad hooajalisteks kuludeks, tuleb kustutada nende oma tuludega tähtaegadel, mis on kehtestatud kolhooside poolt naturaaltasu äraandmiseks ja arveldusteks rahaliste maksete alal neile tehtud tööde eest.

Riigipanga poolt rubla abil teostatava kontrolli ülesandeks on kaasa aidata masina-traktorijaamades range kokkuhoiurežiimi teostamisele, kusjuures ühtlasi luuakse soodsad rahanduslikud tingimused ja võimalused selleks, et masina-traktorijaamad saaksid edukalt täita neile antud ülesandeid kolhooside tootmisalase teeninda-mise alal, kõigi lepinguliste kohustustega ettenähtud tööde õigeaegse ja kvaliteetse teostamise alal.

Krediteerimisplaan peab mitte ainult õigesti kindlaks määrama masina-traktorijaamade hooajaliste tootmiskulude katteks minevate krediitide üldise vajaduse, vaid ka iseäranis hoolikalt ette nägema krediitide laekumise tähtajad, et traktorijaamad saaksid kolhoosides häireteta töötada.

Põua-aastail ja teiste loodusõnnetuste aastail on võimalikud juhud, kus isemajandavad masina-traktorijaamad ei saa täielikult katta oma kulusid kolhoosidelt nende tööde eest naturaal- ja rahalise tasuna saadud tuludega. Seepärast on otstarbekohane luua raha-

liste vahendite *tsentraliseeritud kindlustusfond* traktorijaamade kasumite teatava osa iga-aastaste eraldamiste arvel. Niisuguse iga aasta täiendatava kindlustusfondi olemasolu korral saab liiduvabariigi põllumajandusministeerium Riigipangale tasuda laene, mida mõningad traktorijaamad ei suuda tasuda, katta ühe või teise masina-traktorijaama kahjumid põua-aastail või teiste loodusõnnetuste aastail, kasutamata riigieelarve vahendeid.

Isemajandavates masina-traktorijaamades on otstarbekohane osa plaanilisi ja üleplaanilisi kasumeid kulutada limiidiväliseks elumajade ning kultuuriliste ja elukondlike hoonete ehitamiseks, abimajandite loomiseks ja laiendamiseks, masinate ja seadmete juurde mitmesuguste seadeldiste valmistamiseks (lisaks põhilistele plaanilistele kapitaalmahutustele).

Isemajandamise edukas rakendamine traktorijaamades pole mõeldav ilma kogu kollektiivi ja tema iga töötaja materiaalse huvita traktorijaama majanduslike töönäitajate parandamise ja teenindatavate kolhooside majandusliku taseme tõstmise vastu. Selleks on isemajandavates masina-traktorijaamades vajalik *ettevõttefond* (nimetati varem direktorifondiks) masina-traktorijaama töötajate kultuurilise ja elukondliku teenindamise ning nende materiaalse ergutamise parandamiseks. Niisugune fond tuleb luua plaanilisest ja üleplaanilisest kasumist eraldamiste arvel, nendes masina-traktorijaamades aga, kellel kasumit ei ole, — naturaaltasu korras saadava toodangu tsentnerile tehtavate plaaniliste kulutuste vähendamise arvel. Ettevõttefondi vahendeid võib kulutada elumajade, klubide ning teiste kultuuriliste ja elukondlike hoonete ehitamiseks, remondiks, sanatooriumi- ja puhkekodutuusikute eest tasumiseks, premeerimiseks ja ühekordseks abistamiseks, traktorijaamade töötajate kultuurilise ja elukondliku teenindamise parandamiseks.

Mida paremini isemajandavad masina-traktorijaamad töötavad ja mida suuremad on nende tulud kolhoosides tehtud tööde eest saadud naturaal- ja rahalisest tasust, seda rohkem laekub vahendeid ettevõttefondi masina-traktorijaamade töötajate kultuurilise ja elukondliku teenindamise parandamiseks ning nende premeerimiseks. Selle tulemusena suureneb nende materiaalne huvi selle vastu, et paraneks traktorijaamade tegevus kolhooside tootmisalasel teenindamisel isemajandamise alusel.

Masina-traktorijaamade üleviimisel isemajandamisele ühendatakse nende tsentraliseeritud plaaniline juhtimine veelgi enam nende majandusliku initsiatiiviga.

Masina-traktorijaamadel on eelarvelise finantseerimise puhul teatav operatiivne majanduslik iseseisvus. Kuid sellel on piiratud iseloom nii rahaliste vahendite kasutamise kui ka kogu tootmistegevuse planeerimise ja organiseerimise alal (õiguste kitsendamine töönormide ja mootorikütuse kulunormide ning traktorijaamade tingimustele ja iseärasustele vastavate teiste tootmisnormatiivide kehtestamisel, traktorite ja muu tehnika soetamise planeerimise liigne tsentraliseerimine jne.).

Isemajandamise tingimustes laieneb märksa ettevõtete operatiivne majanduslik iseseisvus. Nende juhtkonnale antakse rohkem õigusi, et nad saaksid manööverdada rahaliste ning materiaalsete ja tehniliste vahenditega; välja selgitada sisemised reservid ja need minimaalsete töö ja vahendite kulutustega ära kasutada tootmise suurendamiseks, tööviljakuse tõstmiseks ja toodangu omahinna alandamiseks. Seepärast on masina-traktorijaamade üleviimine isemajandamisele nende tootmis- ja finantstegevuse parandamise tähtsaks hoovaks.

4. Majandisisene isemajandamine masina-traktorijaamades

Isemajandamise edukas juurutamine masina-traktorijaamades pole mõeldav ilma kõigi masina-traktorijaamade töötajate kaasatõmbamiseta aktiivsesse võitlusesse sisemiste reservide väljaselgitamise ja igakülgse ärakasutamise eest taime- ja loomakasvatussaaduste tootmise suurendamiseks kolhoosides ning tööde omahinna ja naturaaltasu korras laekuva toodangu omahinna alandamiseks. Eesrindlike traktorijaamade kogemused näitavad, et selle ülesande lahendamise üheks kõige efektiivsemaks vormiks on majandisisese isemajandamise järjekindel rakendamine, s. o. isemajandamise elementide juurutamine traktoribrigaadides, remonditöökodades ja masina-traktorijaamade teistes tootmislülides. Aastaaruannete andmeil langeb traktoribrigaadidele ja remonditöökodadele üle 80 protsendi masina-traktorijaamade kõigist kuludest. See näitab, et isemajandamise juurutamine ja tugevdamine neis tootmislülides ning nende töötajate kaasatõmbamine võitlusse range kokkuhoiurežiimi teostamise ja tootmiskulude vähendamise eest on esmajärgulise tähtsusega.

Masina-traktorijaamade isemajandamise ja üksikute tootmislülide isemajandamise ülesanded tervikuna on ühesugused. Majandisisesele isemajandamisele on iseloomulikud niisugused üldised isemajandamise põhimõtted nagu iga isemajandava allüksuse teatav operatiivne majanduslik iseseisvus, tema vastutus oma tegevuse tulemuste eest, töötajate materiaalne huvi oma töö lõpptulemuste vastu, kõigi materiaalsete ja rahaliste kulude arvestus ja kontroll, range kokkuhoiurežiim.

Kuid majandisisese isemajandamise organisatsioonilised vormid erinevad masina-traktorijaamade isemajandamisest tervikuna ja neil on rida olulisi iseärasusi.

Esiteks, isemajandamise elementide juurutamine traktoribrigaadides, remonditöökodades ja masina-traktorijaamade teistes tootmislülides ei tähenda nende täielikku majanduslikku eraldumist. Brigaadide ja töökodade üleviimisel isemajandamisele ei sõlmi nad majanduslepinguid kolhoosidega, neil ei ole otseseid vastastikuseid suhteid rahandus-, varumis- ja varustusorganisatsioonidega, ei ole iseseisvat raamatupidamisbilanssi ega arvelduskontot pankades, neile ei anta käibevahendeid.

Teiseks, majandisisese isemajandamise puhul ei planeerita ega arvestata traktoribrigaadide ja majanduslike allüksuste osas traktorijaamade kõiki kulusid, vaid ainult neid, mis olenevad vastavast isemajandavast allüksusest. Üksikute isemajandavate allüksuste majandusliku tegevuse hindamisel ei kõrvutata nende tegelikke kulusid naturaaltasu korras saadud toodangu realiseerimise tuludega, vaid plaaniliste kuludega.

Masina-traktorijaama majandusliku tegevuse hindamisel tervikuna, mis toimub sel teel, et tema tegelikud kulud kõrvutatakse nende tuludega, mis laekusid naturaaltasu korras saadud toodangu realiseerimisest ja kolhooside poolt rahas tasutud tööde eest, selgitatakse välja kas kasum või kahjum. Majandisisese isemajandamise puhul tegelike kulude kõrvutamine plaaniliste kuludega võimaldab selgitada, kas traktorijaama ühes või teises allüksuses esineb kokkuhoid või ülekulu.

Seega erinevad kogu traktorijaama isemajandamise näitajad oluliselt brigaadide, töökodade ja traktorijaamade teiste isemajandavate allüksuste tegevuse näitajatest. Sealjuures on vaja eriti alla kriipsutada, et traktoribrigaadide, samuti nagu kogu traktorijaama isemajandamise põhinäitajaks on eeskätt teenindatavates kolhoosides kultuuride saagikuse suurendamine ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmine ning seal iga 100 hektari maa kohta suurima toodanguhulga saamine. Sellest järeldub, et kui üksikutes isemajandavates brigaadides saavutatakse rahaliste vahendite ja mootorikütuse kokkuhoid tööde kvaliteedi halvendamise arvel ja saagikuse suurendamise ülesande mittetäitmise arvel, siis niisugust kokkuhoidu tuleb pidada mitte üksnes võltsiks, vaid ka lubamatuks.

Majandisisest isemajandamist edukalt juurutavates eesrindlikes traktorijaamades planeeritakse traktoribrigaadide, töökodade ja teiste isemajandavate allüksuste tööd eriti hoolikalt. Krasnodari krai Sovetskaja masina-traktorijaamas näiteks töötatakse isemajandavate traktoribrigaadide jaoks välja aastased tootmis- ja finantsülesanded, kus näidatakse ära:

a) traktoribrigaadi koosseis, brigaadile kinnistatud traktorite ja põllumajandusmasinate arv;

b) põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse plaan teenindatavas kolhoosis või brigaadis;

c) traktori- ja mehhaniseeritud tööde plaan;

d) kogu aasta jooksul brigaadide tööliste kasutamise plaan;

e) naftasaaduste kulutamise limiidid (naturaalses või rahalises väljenduses);

f) masina- ja traktoripargi remondi ja tehnilise hooldamise plaan ning rahaliste vahendite limiit nende läbiviimiseks;

g) brigaadide tööliste töö tasustamiseks minevate rahaliste vahendite limiit;

h) traktoritööde omahind ja naturaaltasu tsentneri omahind põhiliste kulude osas (naftasaaduste väärtus, remondi ja tehnilise hooldamise kulud, tootmistööliste palk);

i) brigaadi poolt tehtud traktori- ja mehhaniseeritud tööde eest naturaal- ja rahalise tasu arvestamise plaan.

Näitena esitame selle rahaliste vahendite limiidi ning naturaaltasu arvestamise ja tsentneri omahinna plaani, mis on kindlaks määratud Sovetskaja masina-traktorijaama traktoribrigaadi nr. 10 jaoks (tabelid 48 ja 49).

Aasta tootmis- ja finantsülesannetes kindlaksmääratud kütuse ja määrdeainete kulu, remondikulude ja brigaadide töötajate töötasudeks minevate kulude limiitide alusel on Sovetskaja masina-traktorijaamas organiseeritud rahaliste vahendite, naftasaaduste, varuosade ja teiste materjalide tegeliku kulu täpne arvestus isemajandavates brigaadides.

Kõrvutades plaanilised ja tegelikud kulud iga brigaadi kohta, brigaadis aga iga agregaadi kohta, tehakse kindlaks kas kulude kokkuhoid või tekkinud ülekulu. See aitab kaasa kokkuhoiurežiimi teostamisele, mittetootlike kulude likvideerimisele.

Isemajandavad traktoribrigaadid töötavad koos kolhooside juhatuste ja brigadiridega välja kindlaksmääratud saagikuseplaanide täitmist ja ületamist tagavate agrotehniliste abinõude konkreetsed plaanid.

Traktoribrigaadidele tootmis- ja finantsülesannete väljatöötamisest võtsid Sovetskaja traktorijaamas osa traktorijaama peaagronoom, agronoom-ökonomist, peainsener ja pearaamatupidaja, kolhooside agronoomid, traktori- ja kolhoosibrigaadide brigadirid ja arvestajad.

Enne kui neile koostati ülesanded, organiseeriti spetsiaalne seminar, kus viidi läbi üksikasjaline instruktaaž, töötati välja ja arutati hoolikalt läbi praktilised abinõud saaduste tootmise suurendamiseks kolhoosides, samuti tööde omahinna alandamiseks ja naturaaltasu korras saadava toodangu tsentnerile langevate kulude vähendamiseks.

Elu on näidanud, et isemajandamise edukaks juurutamiseks traktoribrigaadides on tähtis see, et isemajandamise elemente juurutataks ka nende poolt teenindatavates kolhoosibrigaadides, et tootmis- ja finantsülesanded traktori- ja kolhoosibrigaadidele töötataks välja ja arutataks läbi ühisel tootmisnõupidamisel üheaegselt.

Isemajandamise juurutamine ergutab traktorijaamade töötajaid välja töötama ja ellu viima konkreetseid organisatsioonilisi ja tehnilisi abinõusid traktorijaamade ja kolhooside tootmis- ja finantstegevuse parandamiseks. Selles suhtes on õpetlik Krasnodari krai Sovetskaja masina-traktorijaama töötajate kollektiivi eeskuju, kuna selles masina-traktorijaamas viidi 1956. aastal kõik traktoribrigaadid üle isemajandamisele.

Seadnud ülesande alandada juba 1956. aastal traktoritööde hektari omahinda 6 protsenti ja kulutusi naturaaltasu tsentneri kohta 5 protsenti, töötasid selle traktorijaama töötajad välja ja viivad nüüd edukalt ellu praktiliste abinõude kompleksi oma tootmistegevuse parandamiseks, tööde omahinna ja naturaaltasu tsentnerile

Tabel 48

Rahaliste vahendite limiit ja tööde omahind põhiliste kulude osas

Traktori mark ja number		Rahaliste vahendite kulutused (rublades)					
		naftasaadustele	tehniliseks hooldamiseks	palgale	kokku kulusid ilma remondita	remont	kokku kulusid koos remondiga
ДТ-54 nr. 90	Kokku	7 199	1 352	10 644	19 195	2 830	22 025
	hektari kohta	3,56	0,67	5,31	9,54	1,40	10,94
ДТ-54 nr. 92	Kokku	7 431	1 352	10 682	19 465	2 830	22 295
	hektari kohta	3,70	0,67	5,35	9,72	1,41	11,13
КД-35 nr. 105 . . .	Kokku	4 591	770	8 902	14 263	2 990	17 253
	hektari kohta	3,40	0,57	6,59	10,56	2,21	12,77
КДП-35 nr. 122 . . .	Kokku	3 303	616	7 526	11 445	1 495	12 940
	hektari kohta	2,54	0,47	5,79	8,80	1,15	9,95
У-2 nr. 60	Kokku	2 488	388	4 274	7 150	1 711	8 861
	hektari kohta	4,36	0,68	7,50	12,54	3,00	15,54
СХТЗ nr. 38	Kokku	1 501	189	2 600	4 290	3 089	7 379
	hektari kohta	5,40	0,68	9,35	15,43	11,11	26,54
СХТЗ nr. 40	Kokku	1 465	188	2 883	4 536	—	4 536
	hektari kohta	5,40	0,68	10,60	16,68	—	16,68
Üldse brigaadis . . .	Kokku	27 978	4 855	47 511	80 344	14 945	95 289
	hektari kohta	3,59	0,62	6,09	10,30	1,92	12,22

Tabel 49

Naturaaltasu arvestamise plaan ja ühe tsentneri omahind põhikulude osas

Toodangu liik	Tööde maht plaani järgi (pehmekünni hektarites)	Naturaaltasu arvestamise plaan (tsentnerites)	Kulutused traktori- ja teisteks töödeks plaanilise omahinna järgi rublades (naftasaadused, remont ja tehniline hooldamine, brigaadi töötajate töötasu)	
			kokku	naturaaltasu 1 tsentneri kohta
Teravili . .	4 940	7 350	59 627	8,11
Päevalill .	1 143	820	12 131	14,78
Suhkrupeet .	474	2 400,5	4 717	1,96
Liha . . .	1 364	93,4	15 784	169,0

langevate kulude alandamiseks. Ainuüksi koosseisu (administratiiv- ja teenindava personali, jaoskonnamehaanikute, brigadiride abide, arvestajate abide, kaalujate ja haakijate) koondamise arvel on ette nähtud aasta jooksul kokku hoida üle 200 000 rubla.

Remondikulude vähenemine saavutatakse masinate tehnilise hooldamise parandamise ja hoolika hoidmise tulemusena. Selleks on sisse seatud traktorite ja põllumajandusmasinate koguaastase remondi süsteem ning remonditöökoda on üle viidud isemajandamisele.

Liikuvate remonditöökodade kasutamise korrastamiseks anti need remonditöökoja käsutusse ja viidi samuti üle isemajandamisele.

Liikuvad remonditöökojad sõitsid traktoribrigaadidesse ainult brigadiride väljakutsel täieliku tehnilise hooldamise läbiviimiseks ja avariiremontide teostamiseks.

Igas brigaadis töötati välja praktilised abinõud traktorite ja kombainide vahetuse väljatöötuse suurendamiseks ning naturaaltasu tsentnerile langevate tööde ja kulude vähendamiseks.

Majandisisese isemajandamise juurutamine Sovetskaja masina-traktorijaamas avaldus positiivselt tema tootmis- ja finantstegevuses 1956. aastal. Traktoribrigaadid tegid kõik põllumajanduslikud tööd kolhoosidega sõlmitud lepingutes kindlaksmääratud tähtaegadel ja kvaliteetselt. Teenindatavad kolhoosid said igalt hektarilt 24 tsentnerit teravilja, 18,2 tsentnerit päevalille ja üle 200 tsentneri suhkrupeeti. Masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides suurenes piimatoodang iga lehma kohta 1955. aastaga võrreldes keskmiselt 500 liitrit ja moodustas 2 523 liitrit.

On paranenud masina- ja traktoripargi, eriti kõige ökonoomsemate traktorite — diiseltraktorite kasutamine. Traktoribrigaadide töötajad on hakanud hoolikamalt suhtuma masinatesse ja märksa parandanud nende tehnilist hooldamist. See võimaldas masina-traktorijaamadel tunduvalt vähendada kütuse- ja remondikulusid. Seisuga 1. oktoober 1956. aasta moodustas rahaliste vahendite üldine kokkuhoid plaaniliste kuludega võrreldes kõigi traktoribrigaadide ulatuses

173 000 rubla ehk 1 rubla 66 kopikat tehtud tööde iga hektari kohta, ümber arvestatult pehmekünnile.

Mitte üksnes Sovetskaja masina-traktorijaama, vaid ka Voroneži oblasti Kalatšejevskaja masina-traktorijaama, Harkovi oblasti Volkovskaja masina-traktorijaama, Vladimiri oblasti Vladimirskaja masina-traktorijaama ja paljude teiste eesrindlike traktorijaamade kogemused tõendavad, et traktoribrigaadides ja traktorijaamade teistes tootmislülides isemajandamise elementide juurutamine on progressiivne vorm traktorijaamade töötajate laiade hulkade kaasatõmbamiseks aktiivsesse võitlusse põllumajandussaaduste tootmise suurendamise ja kolhoosimajanduse tõstmise eest, traktorijaamades range kokkuhoiurežiimi teostamise ja nende rentaabluse tõstmise eest.

XI peatükk

KOLHOOSIDE JA MASINA-TRAKTORIJAAMADE MAJANDUSLIKU TEGEVUSE ANALÜÜS

1. Analüüsi ülesanded ja meetodid

Kolhooside ja masina-traktorijaamade majandusliku tegevuse analüüsi põhiülesandeks on välja selgitada ettevõtte käsutuses olnud materiaalsed ja tööjõuressursid, nende kasutamine tootmisprotsessis plaani täitmise tagamiseks ning saavutatud materiaalsed tulemused, samuti näidata, kuidas need ettevõtted on suutnud rahuldada üldriiklikke, majandisiseseid ja isikliku tarbimise vajadusi ning kuidas nad on ette valmistatud uueks tootmistsükliks. Niisuguse analüüsi lõppeesmärgiks on välja selgitada kasutamata jäänud majanduslikud võimalused ja tootmise mahu suurendamise reservid, vähendades sealjuures kulutusi ühele toodanguühikule.

Analüüsi kõige tähtsamaks võtteks on võrdlus, s. t. võrdlus plaaniga, eelmiste aastate tulemustega, sisemiste võimalustega, mis olid majandil reaalselt olemas, ja teiste majanditega. Sotsialistlikud ettevõtted töötavad plaani järgi, seepärast on eelkõige vajalik võrdlus plaaniga. Kuid isegi hästi koostatud plaan ei või ette näha kõiki meie sotsialistlikus majanduses peituvaid võimalusi, seda enam, et osa neid võimalusi ilmneb ja luuakse tootmise edasiarendamise protsessis endas. Põllumajanduses ei saa samuti arvestamata jätta meteoroloogilisi tingimusi.

Analüüsimisel on tingimata tarvis kasutada võrdlemiseks katsemajandite ja eesrindlike kolhooside, sovhooside ning masina-traktorijaamade andmeid. Kuid võrdlus teiste majanditega võib ainult siis teaduslikult õige olla, kui täpselt arvestatakse tingimusi, millistes need majandid töötavad.

Kolhoosid ja masina-traktorijaamad on sotsialistlikud põllumajandusettevõtted, mis võtavad osa ühest ja samast tootmisprotsessist. Seepärast ei saa kolhoosi majandusliku tegevuse analüüs olla täielik traktorijaama tegevust arvestamata ja masina-traktorijaama majandusliku tegevuse analüüs ei saa olla küllalt põhjalik, kui ei võeta vaatluse alla tema poolt teenindatavate kolhooside tööd.

Analüüsi metoodikat on kõige otstarbekohasem vaadelda konkreetse näite abil. Selleks on siin võetud Moskva oblasti Dmitrovi

rajooni Dmitrovi I masina-traktorijaam ja tema piirkonna kolhoosid. Muidugi on igasugune näide suures osas spetsiifiline, seepärast ei saa metoodikat mehaaniliselt kopeerida, vaid konkreetseid tingimusi arvestades tuleb vaatluse alla võtta tootmise vastavaid lõike ja uusi näitajaid, juurutada uusi võtteid.

Ettevõtte majandusliku tegevuse analüüsi alustatakse tavaliselt kogu- ja kaubatoodangu plaani täitmise kontrollist, järgnevalt selgitatakse, kui ratsionaalselt ja ökonoomselt kasutati olemasolevaid tootmisvahendeid ja tööjõudu, kui suures ulatuses võimaldasid need laiendada tootmist ning vähendada töö ja vahendite kulutusi ühele toodanguühikule.

Kuna ettevõtted, eriti riiklikud ettevõtted, saavad suure osa tootmisvahendeid väljastpoolt, on suur tähtsus ka materiaalse ja tehnilise varustamise analüüsil. Analüüsi lõpuks tuleb vaatluse alla võtta toodangu realiseerimine ja tulud ning selgitada, kuidas on toimunud ärakasutatud tootmisvahendite asendamine ja akumulatsioon ning kuidas on tagatud uue laiendatud tootmistsükli ettevalmistamine.

Toodangu plaani täitmise analüüs eeldab antud ettevõtte majanduslike ja looduslike tootmistingimuste, tema spetsialiseerimise ning materiaalse ja tehnilise baasi tundmist.

Seega peab kolhooside ja masina-traktorijaamade majandusliku tegevuse analüüsi skeem sisaldama järgmisi osi:

1) antud ettevõtete majanduslikud ja looduslikud tootmistingimused, spetsialiseerumine ning materiaalne ja tehniline baas;
2) toodangu plaani täitmise analüüs;
3) mehhaniseeritud tööde plaani täitmise ning masina-traktorijaama masina- ja traktoripargi kasutamise analüüs;
4) tööjõu kasutamise ning kolhoosnikute ja masina-traktorijaama töötajate tööviljakuse analüüs;
5) kolhoosi põllumajandustoodangu omahinna ja traktorijaama masina- ja traktoritööde omahinna analüüs;
6) kolhoositoodangu jaotamise ja realiseerimise, akumulatsiooni ja kapitaalmahutuste analüüs.

Vaatleme Dmitrovi I masina-traktorijaama ning tema piirkonna kolhooside majanduslikku tegevust tervikuna ning analüüsi näitena masina-traktorijaama piirkonna ühe kolhoosi — kolhoosi «Kolos» — majanduslikku tegevust. Samasuguselt tuleb analüüsida ka teisi masina-traktorijaama piirkonna kolhoose.

2. Analüüsitavate ettevõtete tootmistingimused ja materiaalne baas

Moskva oblasti Dmitrovi rajoon asub Moskvast ligikaudu 50 kilomeetri kaugusel ning on spetsialiseerunud piima ja kartuli tootmisele. Seda suunda õigustab Moskva ja Dmitrovi linna lähedus, millest samuti on tingitud vajadus toota suurel hulgal ka köögivilja ja marju. Kartuli all olev suur pindala loob soodsad tingimused seakas-

vatuse arenguks. See üldine tootmissuund, mis vastab põllumajanduse osatähtsusele rajooni ühiskondliku tööjaotuse süsteemis, leiab konkreetse väljenduse rajoonile antud põllumajandussaaduste kaubatoodangu riikliku plaaniülesande näitajais.

Masina-traktorijaama piirkonna kolhoosidele on kinnistatud põlliseks kasutamiseks 34 406 hektarit maad, sellest on ühiskondlikus kasutuses 15 055 hektarit põllumaad, millest 14 515 hektarit on kasutamisel põlluna, 182 hektarit puuvilja- ja marjaaedadena, 6 308 hektarit looduslike heinamaadena ja 3 736 hektarit karjamaadena. Kokku on põllumajanduslikku maad 25 281 hektarit, koos kolhoosidele pikaajaliseks kasutamiseks eraldatud heinamaadega aga 25 631 hektarit. Peale selle on kolhoosidel 4 766 hektarit metsa.

Iga kolhoosi tähtsaimaks ülesandeks on ratsionaalselt kasutada iga maatükki. Sellepärast tuleb maafondide vaatlemisel põhjalikult uurida: esiteks, kas ei ole võimalik maaviljeluseks vähesobivaid maid muuta vastavate maaparandustööde abil põllumajanduslikuks maaks; teiseks, kas on otstarbekohane jätta nii suures ulatuses looduslikke söödakõlvikuid.

Künnimaalt saadakse tavaliselt suuremal hulgal põllumajandustoodangut. Suhteliselt suur loomakasvatussaaduste toodang neis majandites, kus looduslike söödakõlvikute osatähtsus on suurem, on tavaliselt seletatav mitte nende kõlvikute suurema saagikusega, vaid söödakõlvikute suurema osatähtsusega põllumajandusliku maa üldpindalas. Kõrge saagikusega heinamaid jõeluhtades ning mäenõlvadel asuvaid maatükke, kus tavaline maaharimine on raskendatud ja ähvardab erosioonioht, on majanduslikult otstarbekam kasutada põhiliselt looduslike kõlvikutena tingimusel, et neid hästi hooldatakse. Kõrge saagikusega ja väärtusliku kamaraga pikaajaliste karjamaade olemasolu aga vähendab tunduvalt töökulu loomakasvatuses.

Dmitrovi I masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides moodustab põllumaa, kaasa arvatud aiad, 59,5 protsenti kogu põllumajanduslikust maast. Osa olemasolevaid looduslikke söödakõlvikuid, eriti neid, mis asuvad Jahroma jõe luhas, võib pärast maaparandustööde läbiviimist muuta täiendavalt põlluks ja köögiviljaaedadeks; suurem osa aga, mis asub mäenõlvadel, lohkudes ja metsades, tuleb esialgu säilitada, kuid parandada väetamise, täiendava heinaseemnekülvi jne. teel.

Dmitrovi I masina-traktorijaam teenindab 19 kolhoosi. Keskmiselt tuleb masina-traktorijaama piirkonna iga kolhoosi kohta 1 330,6 hektarit põllumajanduslikku maad, sealhulgas 764 hektarit künnimaad.

Kolhoosile «Kolos» on kinnistatud 1 794 hektarit, sellest on kolhoosnikute õueaiamaade all 101,7 hektarit. Ühiskondlikus kasutuses olevatest maadest on 800,9 hektarit põllumaa, 25,4 hektarit viljapuuja marjaaedade, 4 hektarit lavade ja kasvuhoonete, 206,3 hektarit looduslike heinamaade ja 303,8 hektarit karjamaade all. Kolhoosi käsutuses on seega 1 336,4 hektarit, koos pikaajaliseks kasutamiseks

eraldatud heinamaadega aga 1 371,4 hektarit põllumajanduslikku maad. Peale selle on kolhoosil 221,7 hektarit metsa ja 34,9 hektarit võsa all.

Ülesharitud põllumajandusliku maa protsent on peaaegu niisama suur kui rajooni keskmine (60,5%). Põllumaade laiendamise võimalused looduslike söödakõlvikute arvel on siin veelgi piiratumad (mitte üle 100—150 ha).

Andmed maa suuruse kohta kõlvikute järgi ei ole veel küllaldased. Peab teadma maa kvaliteeti, viljakust. Neid andmeid võib saada mulla uurimise teel. Vaadeldava masina-traktorijaama põhilisteks mullaliikideks on keskmiselt leetunud tolmjad saviliivmullad. Esinevad samuti keskmiselt leetunud saviliiv- ja liivmullad, samuti soostunud mullad. Suhteliselt halvemad, vaesemad mullaerimid (liivmullad) esinevad naaberkolhoosides («Udarnik», Mitšurinimeline ja Gorki-nimeline).

Samuti võib eraldada mõned kolhoosid, kus domineerivad väga rasked savimullad, mis on raskesti haritavad (kolhoosid «Putj Lenina», «Novõi Putj», Viljamsi-nimeline). Teistes kolhoosides on erinevused loodusliku mullaviljakuse osas tähtsusetud. Looduslike erinevuste kõrval esinevad ka intensiivistamise tasemest tingitud olulised erinevused mullaviljakuse alal.

Masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides oli 1955. aasta alguses 3 425 töövõimelist inimest (välja arvatud need, kes töötasid tööstusettevõtetes, transpordi alal jne.), kes võisid alaliselt töötada kolhoosides.

Peale selle oli masina-traktorijaama töötajate arv aasta alguses 469 inimest, sellest 196 töötajat olid arvesse võetud ka kolhoosnikutena. Aasta lõpuks suurenes töövõimeliste kolhoosnikute arv, kes ei töötanud tööstusettevõtetes, 3 752 inimesele.

Kolhoosis «Kolos» oli töövõimeliste kolhoosnikute arv, välja arvatud need, kes töötasid tööstuses ja transpordi alal, 290 inimest, neist töötasid pidevalt masina-traktorijaamas 13 inimest. Traktoribrigaadide töötajaid ja kombainereid, kes teenindasid seda kolhoosi, oli 32 inimest, s. t. 19 inimese võrra rohkem kui kolhoosnikuid, kes töötasid masina-traktorijaamas. Kui võrrelda töövõimeliste inimeste üldarvu, kellel oli võimalus kolhoosi tootmistegevusest pidevalt osa võtta, maa suurusega, võime saada väga tähtsa majandusliku näitaja — maa hulga ühe inimese kohta. Maa hulk 1 inimese kohta võib oluliselt muutuda olenevalt majandi tootmisprofiilist ja tehnilisest varustatusest. Kolhoosides on see seotud ka juba minevikus väljakujunenud üldise tööjõu olemasoluga ja nende muutustega, mis on toimunud kolhoosi organisatsioonilisest ja majanduslikust olukorrast tingitult.

Maa hulk ühe töövõimelise inimese kohta masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides oli 1955. aasta alguseks 6,5 hektarit põllumajanduslikku maad. Selle näitaja tähtsust võib hinnata ainult suhteliselt. Nii näiteks Moskva oblasti intensiivsetes linnalähedastes kolhoosides väheneb maa suurus ühe inimese kohta 2—2,5 hektarini,

lõuna teraviljarajoonides tõuseb aga 12—15 hektarini. Masina-traktorijaama piirkonna maa suuruse keskmise näitaja taga peituvad olulised erinevused: masina-traktorijaama piirkonna 4 kolhoosil on 1 töövõimelise inimese kohta 11 hektarit, 4 kolhoosil aga vähem kui 5 hektarit maad. Kolhoos «Kolos» kuulub viimasesse gruppi, iga inimese kohta oli seal aasta alguseks 4,3 hektarit maad, s. t. tunduvalt alla keskmise. Maad ühe inimese kohta on palju põhiliselt nendes kolhoosides, kus domineerivad suhteliselt halvemad (liiv-) mullad. Kuna looduslikele erinevustele lisanduvad siin ka olulised majanduslikud erinevused (kolhoosides, kus maad ühe inimese kohta on palju, on teiste võrdsete tingimuste korral võimalik mahutada vähem tööd ja vahendeid pinnaühiku kohta), on eriti tähtis nende täpne arvestamine masina-traktorijaama tööde planeerimisel ning organisatsiooniliste ja majanduslike abinõude rakendamisel.

Selgitame nüüd välja tootlike jõudude teise koostisosa — tootmisriistade, tehnika suuruse.

Masina-traktorijaama traktoripargi üldine võimsus (veohaagil) 1955. aasta alguseks oli 2 431 hobujõudu. Keskmiselt tuli iga 15-hobujõulise tingtraktori kohta peaaegu 90 hektarit künnimaad ja peaaegu 150 hektarit põllumajanduslikku maad.

Koos traktoritega töötasid kolhoosides kombainid, autod ja statsionaarsed soojus-, vee- ja elektrijõul töötavad mootorid. Kõigi mootorite[1] üldine efektiivne võimsus masina-traktorijaama piirkonna ulatuses oli aasta alguseks 10 943 hobujõudu ja aasta lõpuks 12 751 hobujõudu. Masina-traktorijaama ja kolhoose teenindavate riiklike elektrijaamade (selles osas, mis nad töötasid kolhooside jaoks) võimsuste osatähtsus oli aasta alguseks umbes 60 protsenti ja aasta lõpuks 62 protsenti, kolhooside endi energeetika osatähtsus vastavalt 40 protsenti aasta alguseks ja 38 protsenti aasta lõpuks. Kolhooside energeetikast langes umbes 15 protsenti elavveojõule, ülejäänud — peamiselt automootoritele.

Masina-traktorijaama piirkonna kohta tuli 1955. aasta alguseks iga 100 hektari põllumajandusliku maa kohta peaaegu 43 hobujõudu, iga kolhoositootmisest osa võtnud töövõimelise inimese kohta aga keskmiselt 3 hobujõudu.

Kolhoosis «Kolos» oli energiaga varustatus 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 73 hobujõudu, s. t. 1,7 korda kõrgem kui keskmiselt traktorijaama kohta, mis on tingitud peamiselt sellest, et kolhoos on paremini varustatud autotranspordiga.

Põllumajandusliku tootmise komplekssel mehhaniseerimisel on suur tähtsus masinatesüsteemi arengutasemel. Kõige üldisemalt võib seda iseloomustada järgmiste näitajatega. Masina-traktorijaama 1 traktori kohta tuli keskmiselt 4 mitmesugust mullaharimismasinat, 1 külvi- ja istutusmasin, 2 koristusmasinat.

Viimaste aastate jooksul sai traktorijaam suurel hulgal taimeistutus- ja kartulipanemismasinaid, kartulivõtmismasinaid, mitmesugu-

[1] Traktoritel ei ole siin arvestatud võimsust veohaagil, vaid traktorimootorite koguvõimsust.

seid heinakoristusmasinaid (traktori-niidumasinad, -rehad, -heinakogujad, lohistid, kuhjatõstukid), silokoristusmasinaid, autode ja traktorite järelveokeid ja väetamismasinaid.

Masina-traktorijaama masinatesüsteemi täiendavad kolhooside endi hobumasinad ning mehhaniseeritud loomakasvatusfarmide seadmed. Masina-traktorijaamal on vastavalt kaasaja nõuetele sisustatud masinate ja traktorite remonditöökoda, mis on varustatud vajalike tööpinkide, elektri- ja gaasikeevitusaparaatide, liikuvate kraanade ja muude seadmetega.

Tähtsaks tootmisvahendiks on produktiivkari. 1. jaanuaril 1955. aastal oli traktorijaama piirkonna kolhoosidel 3 893 veist, sealhulgas 2 550 lehma, 1 195 siga, neist 529 emist vanusega üle 9 kuu, ja 6 582 kodulindu. Kolhoosis «Kolos» oli samaks kuupäevaks 266 veist (sealhulgas 182 lehma), 137 siga (neist 50 emist vanusega üle 9 kuu) ja 714 kodulindu. Iga 100 hektari põllumajandusliku maa kohta tuli masina-traktorijaama piirkonnas keskmiselt 10 lehma, kolhoosis «Kolos» — 13,3 lehma; iga 100 hektari põllumaa kohta tuli traktorijaama piirkonnas 3,5 emist, kolhoosis «Kolos» — 6,2 emist.

Väga suure tähtsusega on karja kvaliteet, mida iseloomustab tõuline koosseis, eluskaal ja produktiivsus. Kolhoosi «Kolos» piimakari koosneb peamiselt jaroslavi ja holmogori tõugu lehmadest. Masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides on seda tõugu lehmade osatähtsus samuti suhteliselt suur. Loomapidamistingimuste iseloomustamiseks võib kasutada karja tüüpehitustega kindlustatuse näitajat. Masina-traktorijaama piirkonna kohta oli tüüp-lehmalautade ja -sealautade ning -kanalate osatähtsus keskmiselt peaaegu 50 protsenti, vasikalautade osas — peaaegu 40 protsenti.

Kõrge ei olnud ka töömahukate tööde mehhaniseerimise tase loomakasvatuses. Nii oli mehhaniseeritud veevarustusega kindlustatud ainult umbes $^1/_5$ veiste arvust ja umbes $^1/_{10}$ hobuste ja sigade arvust; farmisisese transpordiga olid varustatud hooned, kus peeti ainult 7 protsenti veiste ja sigade üldarvust. Söötade ettevalmistamisel (välja arvatud sileerimine) töötas kõigis 19 kolhoosis ainult 6 mootorit, veega varustamisel samuti 6. Täiesti mitteküllaldane oli siloaukude ja -kraavide maht.

Kolhoosis «Kolos» oli tüüpehituste osatähtsus tunduvalt kõrgem (lehmalaudad peaaegu $^2/_3$, vasikalaudad peaaegu $^9/_{10}$, sealaudad peaaegu $^4/_5$). Kõrgem oli siin ka veevarustuse mehhaniseerimise tase (veiste osas peaaegu $^3/_4$). Kuid üldiselt on loomakasvatuse mehhaniseerimise tase ka siin ilmselt mitteküllaldane.

Seega on ilmne, et loomakasvatuse materiaalne baas ei vasta kaasaja nõuetele.

Arenenud köögiviljakasvatusega kolhoosides on suur tähtsus lava- ja kasvuhoonemajandusel.

Traktorijaama piirkonna kolhoosides tuli köögiviljade külvipinna iga hektari kohta keskmiselt 7,4 lavaraami, kolhoosis «Kolos» — 42,5 lavaraami.

Kasvuhoonete pindala moodustas kokku 582 m², sealhulgas kolhoosis «Kolos» — 332 m².

Tootmis-põhivahendite kõrval on põllumajanduslikus tootmises tähtis koht niisugustel käibefondidel, nagu seemned, söödad ja väetised. Seda liiki fondide olemasolu on kõige parem vaadelda tootmise enda analüüsimisel.

Vaatlesime lühidalt masina-traktorijaama enda ja tema piirkonna kolhooside materiaalset ja tehnilist baasi ning tööjõuressursse.

Kuid põllumajandussaaduste hulk ei sõltu ainuüksi tootmisvahendite ja tööjõu olemasolust, vaid ka sellest, kuidas neid tootmisprotsessis kasutatakse.

3. Põllumajandussaaduste tootmise plaani täitmise analüüs

Kolhoosi plaani tähtsaimaks, määravamaks elemendiks on riiklik ülesanne kaubatoodangu alal. Kuid kaubatoodang on siiski ainult osa kolhoosi kogutoodangust. Seda osa võib kindlustada nii tootmise edasiarendamise baasil kui ka teiste kolhoosisiseste tarvete ajutise kitsendamise arvel, mis pole kaugeltki üks ja seesama. Seepärast on otstarbekam vaadelda esmalt kogutoodangu aastaplaani täitmist ja sel alusel kaubatoodangu plaani täitmist.

Vaatleme andmeid põhiliste toodanguliikide tootmise kohta kõigis Dmitrovi I masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides ja eraldi kolhoosis «Kolos» (tabel 50).

Tabel 50

Põllumajanduse kogutoodang Dmitrovi I masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides

Toodang	Mõõtühik	Masina-traktorijaama piirkonna kolhoosid			Sealhulgas kolhoos «Kolos»		
		1954. aasta (tegelik)	1955. aasta		1954. aasta (tegelik)	1955. aasta	
			plaan	tegelik		plaan	tegelik
A. Taimekasvatus							
Teravili	ts	36 604	68 963	76 207	3 379	4 229	5 387
Kartul	„	143 134	218 400	96 270	20 521	20 250	17 177
Köögivili	„	47 103	91 200	50 748	8 217	7 332	7 996
Puuvili ja marjad	„	669	—	997	278,1	—	58,3
Söödad	tsentnersöötühikut	41 062	90 618	55 002	2 150	5 720	3 913
Mitmeaastaste heintaimede seeme	ts	606,6	360	471,2	29,5	17,5	23,2
B. Loomakasvatus							
Piim	tuh. liitrit	3 554,3	4 787,2	5 417,1	370,9	385,4	554,6
Lihatoodang (eluskaalus)	ts	2 999,3	—	5 608	274,3	—	532,8
Munad	tuh. tk.	242,7	—	318,9	40,5	33,9	51,8

Tabelist 50 nähtub, et traktorijaama piirkonna kolhoosid ületasid 1955. aastal teravilja, piima ja mitmeaastaste heintaimede seemne tootmise plaani ning ei täitnud kartuli, köögivilja ja söötade tootmise plaani. Võrreldes 1954. aastaga suurenes teraviljatoodang kolhoosides enam kui 2 korda, 1 1/3 korda suurenes söötade tootmine, 1 1/2 ja enam korda suurenes piima, liha, puuvilja ja marjade tootmine ning mõnevõrra ületati 1954. aasta tase köögivilja alal. Vähenes kartuli ja mitmeaastaste heintaimede seemnetoodang. 1955. aastal ületas kogu põllumajandustoodang võrreldavates hindades 1954. aasta taseme 29,9 protsendi võrra.

Nii kolhoosis «Kolos» kui ka kogu masina-traktorijaama kohta tervikuna ületati tunduvalt teravilja ja piima tootmise plaan, kuid jäi täitmata söötade ja kartuli tootmise plaan. Tõsi, see täitmata jäämine kartuli osas moodustab siin ainult 15 protsenti, kogu masina-traktorijaama kohta aga — 56 protsenti. Köögivilja- ja mitmeaastaste heintaimede seemnetoodang oli plaanilisest veidi kõrgem. 1954. aastaga võrreldes on teravilja-, söötade, piima- ja lihatoodang tunduvalt suurenenud, kuid järsult on langenud puuvilja- ja marjatoodang ning mõnevõrra on alanenud kartuli-, köögivilja- ja mitmeaastaste heintaimede seemnetoodang. Põllumajandustoodangu maht kolhoosis tervikuna oli 1955. aastal 20,5 protsendi võrra kõrgem kui 1954. aastal.

1954. aastaga võrreldes on kõik traktorijaama piirkonna 19 kolhoosi järsult suurendanud teravilja, söötade, piima ja liha tootmist. Kartuli tootmine vähenes 14 kolhoosis. Mainitud muutused on teataval määral seletatavad meteoroloogiliste tingimuste erinevusega. Kuid meteoroloogilistest tingimustest olenevate muutuste ulatus ei ole ühesugune. Suurema intensiivsusega kolhoosides, kus töö on paremini korraldatud ja kus on suuremad majandusalased reservid, on tootmine kahtlemata stabiilsem. Kasutamata sisemiste reservide mobiliseerimine võimaldab sageli täita plaani, mis on tavaliselt koostatud keskmiste tingimuste järgi, isegi väga ebasoodsail aastail. Kuid selleks tuleb need reservid, samuti nende ärakasutamiseks vajalikud majanduslikud abinõud välja selgitada.

Põllumajanduse kogutoodangu hulk isè ongi tootmise mahu näitaja. Et teada saada tootmise kvaliteeti, tuleb see näitaja koostiselementideks jaotada ning uurida teda seoses teiste majanduslike näitajatega.

Põllumajandussaaduste tootmiseks kasutatakse põllumajanduse peamist (spetsiifilist) tootmisvahendit — maad. Maa suhtes vaadeldava põllumajandustoodangu hulk on maa iga pinnaühiku tegeliku viljakuse näitaja. Põllumajandustoodang luuakse töös, töö mahutamise tagajärjel. Põllumajandustoodangu hulk kulutatud töö suhtes on tööviljakuse näitaja. Põllumajandustoodangut saadakse teatud materiaalsete vahendite ja töö mahutamise tulemusena. Nende kogutulude suhtes vaadeldav põllumajandustoodang on tootmiskulude ja nende kasutamise efektiivsuse näitaja.

Vaatleme põllumajandustoodangut kõigepealt maa kui põllu-

majanduse peamise (spetsiifilise) tootmisvahendi suhtes. Tootmise suurendamise peamiseks reserviks on maakasutuse parandamine ja mullaviljakuse tõstmine. Kõige üldisemaks maa viljakuse näitajaks on põllumajandustoodangu hulk põllumajandusliku maa ühiku kohta. Teiste võrdsete tingimuste juures on viljakus seda suurem, mida kõrgem on intensiivsuse tase, mida rohkem on mahutatud vahendeid ja tööd pinnaühiku kohta. Kuid mahutuste efektiivsus oleneb ka looduslikest tingimustest. Järelikult on viljakus seda kõrgem, mida kõrgem on looduslik viljakus, mida suuremad on mahutused ja mida ratsionaalsemalt neid mahutusi kasutatakse.

Põllumajanduse kogutoodang koosneb erinevatest toodanguliikidest: teravili, köögivili, piim, puuvill jne. Nende toodanguliikide

Tabel 51

Põllumajandustoodang põllumajandusliku maa 100 hektari kohta ja mõned intensiivsuse näitajad (1955. a.)

Näitajad	Mõõtühik	Moskva oblast				Krasnodari krai Vostotšnaja masina-traktorijaam	Kirovi oblasti Vožgalõ rajooni kolhoos «Krasnoi Oktjabr»
		Dmitrovi I masina-traktorijaam	Sealhulgas kolhoos «Kolos»	Molokovo masina-traktorijaam	Uhtomski rajooni Vorošilovi-nimeline kolhoos		
Põllumajandusliku maa 100 ha kohta							
Teravili	ts	297	393	193	6	867	553
Kartul	„	376	1253	1029	3216	4	218
Köögivili ja kõrvitsalised kultuurid	„	198	583	1522	6159	179	29
Piim	hl	211	404	554	1194	137	151
Lihatoodang (eluskaalus)	ts	18,0	38,9	40,5	103,2	34,8	21,9
Munad	tuh. tk.	1,24	3,78	13,19	22,20	6,36	1,44
Kokku põllumajandustoodangut 1951. a. hindades	tuh. rbl.	117,0	237,5	437,6	1519,0	165,2	106,0
Ostusöötade maksumus	„	6,1	18,3	44,5	201,4	0,8	5,0
Põllumajandusliku maa 1 ha kohta							
Tootmis-põhivahendite maksumus: masina-traktorijaamal	rbl.	570	570	1087	1 383	218	140
kolhoosidel	„	867	2047	3826	13 555	549	1878
Teostatud masina-traktorijaama töid (pehmekünnis)	ha	2,89	3,02	6,59	6,92	4,08	2,18
Väetatud orgaaniliste väetistega	t	2,7	2,9	8,5	34,4	0,4	2,8
mineraalväetistega (fosforiidijahuta)	ts	0,6	1,5	1,6	3,8	0,1	0,6
Kulutatud normipäevi		59	99	132	336	72	75

vahetu summeerimine on võimatu, iga liigi toodang kogu pindala kohta aga sõltub mitte ainult looduslikest tingimustest ja intensiivsuse tasemest, vaid ka antud toodanguliigi osatähtsusest üldtoodangus, majapidamise tootmissuunast ja tema spetsialiseerumisest. Saagikuse üldistatud näitaja saame ainult väärtuselises vormis, kusjuures hinnad peavad olema majanduslikult põhjendatud.

Tabelis 51 on toodud intensiivsuse ja saagikuse näitajad maa erinevates rajoonides asuvates traktorijaamades ja kolhoosides.

Tabelis 51 on võrdluseks Dmitrovi I masina-traktorijaamaga ja kolhoosiga «Kolos» näidatud kõrge intensiivsusega linnalähedane Molokovo masina-traktorijaam ja üks suurema intensiivsusega linnalähedasi kolhoose — Uhtomski rajooni Vorošilovi-nimeline kolhoos. Edasi on võetud üks Krasnodari krai soodsamais looduslikes tingimustes asuv Vostotšnaja masina-traktorijaam. Ja lõpuks on tabelis toodud andmed Kirovi oblasti Vožgalõ rajooni kolhoosi «Krasnõi Oktjabr» kohta, mis asub meie maa kirdeosa karmides tingimustes. Kolhoosi «Krasnõi Oktjabr» andmete vaatlemisel tuleb silmas pidada seda, et aasta varem ühendati see kolhoos ümberkaudsete mahajäänud kolhoosidega.

Üksikute toodanguliikide näitajais põllumajandusliku maa 100 hektari kohta avalduvad kõigepealt erinevused spetsialiseerumises. Moskva oblasti rajoonide kolhoosid toodavad rohkem kartulit, piima, köögivilja; meie maa lõunaosa kolhoosid — rohkem teravilja, tehnilisi kultuure jne.

Kuid isegi naturaalnäitajate võrdlemisest nähtub, et näiteks kolhoos «Kolos» ja Molokovo masina-traktorijaam ületavad oma produktiivsuselt tunduvalt Dmitrovi I masina-traktorijaama, Uhtomski rajooni Vorošilovi-nimeline kolhoos aga ületab kõik teised majandid.

Kui võtta kogu toodang rahalises väljenduses, võib selgesti näha ühelt pinnaühikult saadava toodanguhulga seost inensiivsuse taseme ja looduslike tingimustega. Intensiivsuse tasemelt erineb suuresti Vorošilovi-nimeline kolhoos. Siin on ka kõige kõrgem produktiivsus. Edasi järgnevad Molokovo masina-traktorijaam ja kolhoos «Kolos». Vaatamata sellele, et need asuvad ebasoodsamates looduslikes tingimustes kui Krasnodari krai Vostotšnaja masina-traktorijaama piirkonna kolhoosid, ületavad nad oma kõrgema intensiivsuse tõttu produktiivsuselt Vostotšnaja masina-traktorijaama piirkonna kolhoose. Kuid sealjuures näiteks Krasnodari krai Vostotšnaja masina-traktorijaama ja Kirovi oblasti Vožgalõ rajooni kolhooside teiste näitajate võrdlemisel ilmneb juba selgesti looduslike tingimuste oluliste erinevuste mõju.

Taimekasvatustoodangu ühe või teise liigi hulk põllumajandusliku maa hektari kohta oleneb saagikuse tasemest, antud kultuuri osatähtsusest üldises külvipinnas, künnimaa külvideks kasutamise astmest ja künnimaa osatähtsusest põllumajandusliku maa üldpindalas.

Põllumajandustoodangu üldine suurenemine külvipinna antud suuruse juures on saavutatav saagikuse tõstmise ja viljakamate kultuuride osatähtsuse suurendamise teel. Intensiivsemate kultuuride osatähtsuse suurendamisel tuleb üheaegselt leida võimalusi täiendavaks väetamiseks, mehhaniseeritud tööde mahu suurendamiseks tehnika parema kasutamise arvel jne.

Maaviljeluse ratsionaalsesse süsteemi kuuluvad tähtsaima elemendina õiged külvikorrad. Põllumajanduskultuuride gruppide vahelised seosed määravad suures ulatuses ette külvikordade võimalikud tüübid. 1955. aastal moodustas külvipind 95 protsenti põllumaa pindalast traktorijaama kohta, kolhoosis «Kolos» aga 96,4

protsenti. Peaaegu kogu kesa kasutati Dmitrovi I masina-traktorijaama kolhoosides kultuuridega kesana. Masina-traktorijaama piirkonna kolhooside üldises külvipinnas olid üksikute kultuuride külvid 1955. aastal (sulgudes on toodud andmed 1954. aasta kohta) protsentides:

taliteraviljad 18,5 (12,5), suviteraviljad 23,7 (28,2), kartul 12,5 (15,8), köögivili 5,1 (5,1), mais 11,0, põldhein 26,1 (27,5), muud söödad 3,1 (10,9);
kolhoosis «Kolos» oli taliteraviljade osatähtsus 20,0 (8,1), suviteravili 15,1 (26,1), kartul 18,9 (21,3), köögivili 6,1 (6,1), mais 12,3, põldhein 27,3 (28,1), teised söödad 0,3 (10,3).

Vaatleme andmeid teraviljakultuuride kohta, milledel on selles rajoonis üsna oluline tähtsus jõusööda ja normipäevade alusel jaotamisele mineva toiduteravilja allikana (tabel 52). 1955. aastal mais siin tõlvikuid ei andnud ja seepärast on ta viidud söödakultuuride alla.

Tabel 52

Külvipinnad ja teraviljade saagikus
Dmitrovi I masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides

Kultuurid ja nende grupid	1954. a.		1955. a.			
	tegelikult		plaan		tegelikult	
	külvipind (ha)	keskmine hektarisaak (ts)	külvipind (ha)	keskmine hektarisaak (ts)	külvipind (ha)	keskmine hektarisaak (ts)
Taliteraviljad . .	1775	6,86	2717	12	2643	14,15
Sealhulgas:						
talirukis . . .	1149	7,3	—	—	1639	12,89
talinisu	626	6,2	—	—	1004	16,21
Suviteraviljad ja kaunviljad . . .	3980	6,09	3873	9	3389	11,45
Sealhulgas:						
suvinisu . . .	1108	7,4	500	10	584	12,8
kaer	2166	5,8	3173	9,3	2577	11,64
Kokku teraviljad	5755	6,36	6590	10,5	6032	12,63

Tabel 52 näitab, et masina-traktorijaama piirkonna teraviljade külvipinnad on 558 hektari (8,5 protsendi) võrra plaanilisest väiksemad, saagikus aga 2,13 tsentneri (23 protsendi) võrra plaanilisest kõrgem. Plaani mittetäitmine külvipindade alal on tekkinud peamiselt kaera ja osaliselt kaunviljade arvel (plaan 150 ha, kaunvilju külvatud 62 ha).

1954. aastaga võrreldes suurenes mõningal määral üldine külvipind ja tunduval määral taliviljade osatähtsus. Taliviljade väike osatähtsus 1954. aastal on seletatav tekkinud olukorraga (vähemkülv 1953. aasta sügisel seoses reljeefi madalamate alade liigniiskusega ja ümberkülv 1954. aasta kevadel seoses talvise hukkumisega).

1954. aastaga võrreldes tõusis saagikus järsult kõigi kultuuride osas, välja arvatud tatar.

Kolhoosis «Kolos» (tabel 53) on tegelikud külvipinnad lähedased plaanilistele (ületamine on tingitud talirukki, mis varem oli ette nähtud haljassöödaks, teradeks koristamisest).

Kolhoosis «Kolos» on kõigi kultuuride saagikus plaanilisest kõrgem, välja arvatud vikk, mille all oli ainult 4 hektarit. 1954. aastaga võrreldes on taliviljade külvipinnad tunduvalt suurenenud, mis on

Tabel 53

Külvipinnad ja teraviljade saagikus Dmitrovi I masina-traktorijaama kolhoosis «Kolos»

Kultuurid ja nende grupid	1954. a.		1955. a.			
	tegelikult		plaan		tegelikult	
	külvipind (ha)	keskmine hektarisaak (ts)	külvipind (ha)	keskmine hektarisaak (ts)	külvipind (ha)	keskmine hektarisaak (ts)
Taliteraviljad . .	62,6	13,95	144,55	19	154,55	20,84
Sealhulgas:						
talirukis . . .	33,6	12,82	45,8	15	55,8	16,50
talinisu	29,0	15,29	98,75	21	98,75	23,30
Suviteraviljad ja kaunviljad . . .	201,9	12,41	121,0	12	117,2	18,48
Sealhulgas:						
suvinisu . . .	64,2	12,55	30	12	23,8	14,39
kaer	120,3	13,37	36	12	89,4	20,22
Kokku teraviljad	264,5	12,77	265,55	15,9	271,75	19,82

seletatav juba varem märgitud puudustega. 1954. aastaga võrreldes kasvas kõigi põhiliste kultuuride saagikus, kuna aga 1954. aasta tase ei olnud siin nii madal kui keskmiselt masina-traktorijaama kohta, siis protsentides on see kasv vähem märgatav.

Toome andmed kartuli ja köögivilja kohta (tabel 54).

Tabel 54 andmed näitavad, et traktorijaama piirkonna kolhoosid on mõnevõrra ületanud kartuli külvipindade plaani ja täitmata jätnud köögivilja külvipindade plaani. Seoses maisikülvi juurutamisega kaunis suurtel pindaladel on 1954. aastaga võrreldes tunduvalt vähenenud kartuli all olev pindala. Keskmine kartuli saagikus on plaanilisest ja 1954. a. omast tunduvalt väiksem; köögivilja keskmine saagikus on plaanilisest madalam, kuid 1954. a. omast mõnevõrra kõrgem. Tuleb märkida, et see ületamine kehtib ainult keskmise näitaja suhtes, sest iga köögiviljakultuuri hektarisaak eraldi oli traktorijaama piirkonnas 1955. aastal madalam kui 1954. aastal. Siin andsid end tunda puhtstruktuurilised muutused, nimelt tõusis järsult kapsa osatähtsus, mille saagikus ühe hektari kohta oli

Tabel 54

Kartuli ning köögivilja külvipinnad ja saagikus

Kultuurid	1954. a.		1955. a.			
	tegelikult		plaan		tegelikult	
	külvipind (ha)	keskmine hektarisaak (ts)	külvipind (ha)	keskmine hektarisaak (ts)	külvipind (ha)	keskmine hektarisaak (ts)
Dmitrovi I masina-traktorijaam						
Kartul	2226	64,4	1680	130	1780	54,1
Köögivili	711	65,7	760	120	722	72,3
Sealhulgas:						
kapsas	287	115,2	—	—	386	113,9
tomat	35	138,7	—	—	45	59,1
Kolhoos «Kolos»						
Kartul	164,9	124,4	135	150	146,35	117,4
Köögivili	47,0	147,8	47	156	47,0	170,1
Sealhulgas:						
kapsas	21,85	255,2	27	185	27,0	265,8
tomat	3,15	242,4	6	120	6,0	68,4

keskmisest kõrgem. Samal ajal aga vähema saagikusega, kuid väärtuslikumate köögivilja liikide (tomatid, kurgid) hektarisaagid järsult vähenesid. Tuleb tunnistada, et kvaliteedinäitajad köögiviljakasvatuses 1954. aastaga võrreldes halvenesid.

Kolhoosis «Kolos» on plaani ja 1954. aasta tulemuste suhe põhiliselt sama, kui mitte arvestada seda, et köögivilja keskmine saagikus suurenes siin mitte üksnes 1954. aastaga, vaid ka plaaniga võrreldes. Tegelikult kasvas aga ainult kapsa saagikus. Tunduv osa üldisest saagikuse kasvust tuleb jällegi kanda kapsa külvipinna suurenemise arvele.

Mõni sõna söödakultuuridest. Mitmeaastaste heintaimede niitepindalad on 1954. aastaga võrreldes peaaegu muutumatuks jäänud nii masina-traktorijaama tegevuspiirkonna kui ka kolhoosi osas, seevastu aga on saagikus tõusnud ligikaudu 1½-kordselt. Kaera, kartuli, söödajuurvilja ja üheaastaste heintaimede pindalade vähenemise arvel vabastati pindalad maisi alla. 1955. aastal külvati kogu traktorijaama piirkonna ulatuses maisi 1573 hektarile (1954. aastal oli silokultuuride pindala 554 ha), kolhoosis «Kolos» — 95 hektarile (silokultuuride pindala oli siin 1954. aastal 28,9 ha). Kuid ebasoodsate tingimuste ja suurte puuduste tõttu agrotehnikas oli haljasmassi saagikus äärmiselt madal.

Vaatleme nüüd tekkinud muutuste põhjusi ning anname saagikuse võrdleva hinnangu. Kõigi saagikuse eest peetava võitlusega seotud asjaolude täielikuks väljaselgitamiseks (tegelikus analüüsis ei saa sellest mööda minna) tuleb põhjalikult võrrelda aasta loodus-

likke tingimusi ning üksikasjaliselt selgitada, kuidas täideti agrotehniliste abinõude plaan, millisel määral vastas see aasta tingimustele, kuidas kasutati majandi reserve jne. Siin me peatume ainult mõningatel tähtsamatel küsimustel. Alustame aasta tingimustest. Meteoroloogilised tingimused olid masina-traktorijaama piirkonnas teraviljakultuuride saagile 1955. aastal soodsamad kui 1954. aastal. 1953. aasta sügis paistis silma liigse sademetehulga poolest (perioodil augustist kuni detsembrini oli 462,6 mm sademeid), mis esiteks tingis madalamatel liigniiskusega aladel taliviljade vähemkülvi ja teiseks mõjus negatiivselt taliviljade talvitumisele. Talvitumise halbadele tingimustele lisandus väga kõrge temperatuur 1954. aasta juuni- ja juulikuus, mis ei soodustanud valmimist (1954. aastal oli 3 päeva suhtelise niiskusega alla 30 protsendi). 1954. aasta sügis oli aga sademete hulgalt optimaalne. Taliviljad mitte üksnes talvitusid hästi, vaid nagu suviteraviljadelgi, olid ka nende arenguks 1955. aasta kevadel ja suvel soodsad tingimused (paras temperatuur ning küllaldane hulk sademeid mais ja juunis).

Veidi teisiti kujunes olukord kartulile. Kui 1955. aasta suve esimese poole tingimused olid mõnes suhtes soodsamad kui 1954. aastal, siis sademete peaaegu täielik puudumine 1955. aasta juulis (ainult 9,7 mm 1954. aasta 55,9 mm-ga võrreldes) mõjus juba väga negatiivselt 1955. aasta kartulisaagile. Oleks muidugi suur eksitus seletada kõiki muutusi saagikuse osas meteoroloogiliste tingimuste muutumisega ja mitte näha organisatsioonilise ja majandusliku töö mõju saagikuse tasemele. Saagikuse analüüsimine ei lõpe, vaid algab meteoroloogiliste tingimuste väljaselgitamisega. Sealjuures on esmajärgulise tähtsusega küsimuseks saagikuse tõstmise reservide kindlaksmääramine igasuguse ilmastiku puhul.

1955. aastal anti väetisi tunduvalt rohkem kui 1954. aastal (traktorijaama piirkonna kolhoosides anti orgaanilisi väetisi 2 korda rohkem ja mineraalväetisi 20 protsendi võrra rohkem). Teostati rohkem traktoritöid (17,9 protsendi võrra), kõrgem oli mehhaniseerimise tase, lühenesid tööde tähtajad. Kõik see avaldas kahtlemata mõju teravilja- ja teiste kultuuride saagikusele. Kuid kujunenud ilmastikutingimustes plaani täitmiseks kartuli ja köögivilja osas oli neist abinõudest vähe. Oli tarvis tõsisemaid pingutusi ja suuremaid mahutusi, eriti väetiste osas. Sealjuures esines traktorijaama piirkonna kolhooside ja traktorijaama enda majanduslikus tegevuses suuri puudusi. Isegi eesrindlikus kolhoosis «Kolos» ei teostatud kõiki töid vajalikel tähtaegadel. Söödajuurviljakülvid hävisid mitteõigeaegse rohimise ja kultiveerimise tagajärjel, halvasti oli organiseeritud maisi hooldamine.

Siirdume nüüd saagikuse tõstmise reservide konkreetsemale vaatlemisele. Kõigepealt pakub huvi kultuuride viljakuse võrdlev hindamine. Vaatleme seda põhiliste teraviljakultuuride näite abil, uurides sealjuures viimase 17 aasta andmeid kolhoosi «Kolos» kohta (tabel 55).

Tabel 55 andmed näitavad, et saagikuselt on esimesel kohal talinisu, teisel kohal kaer ja talirukis; madala saagikuse poolest paistab silma suvinisu.

Materjalidest ilmneb, et teraviljakultuuride hulgas peab siin tähtis koht olema talinisul ja nendes rajoonides võrdlemisi hinnalisel söödateraviljakultuuril — kaeral, mis koos teradega annab hulgaliselt söötühikuid ka kaerapõhu näol. Sageli tuleb siiski osa sügis- ja talveperioodil hävinud taliviljade asemele külvata suvinisu.

Tabel 55

Teraviljakultuuride saagikuse suhe kolhoosis «Kolos»
(kõigi teraviljade keskmine saak on kõigil perioodidel võetud 100 protsenti)

Aastad	Talirukis	Talinisu	Suvinisu	Kaer
1939—1940	109,6	103,9	67,1	105,6
1941—1945	107,9	142,1	67,5	110,5
1946—1950	97,6	115,9	76,5	121,6
1951—1955	107,6	129,1	77,8	92,8
Keskmiselt 17 aasta jooksul	104,3	124,7	73,2	109,8
Aastate arv, mille vältel on antud kultuuri saagikus olnud teravilja keskmisest saagikusest kõrgem	9	14	—	11

Saagikuse tõstmise reservide leidmisel on erilise tähtsusega majandi kogemused. Väga õpetlikud on selles suhtes kolhoosi «Kolos» andmed, kus esinevad erinevused mulla kvaliteedi ja agrotehnika taseme alal (viimased kõigepealt majandi üldkülvide ja sordivõrdluskatsepõllu külvide alal).

Toome need andmed 1955. aasta kohta asustatud punktide ja brigaadide järgi (tabel 56).

Tabel 56

Saagikus kolhoosis «Kolos» brigaadide järgi
(tsentnerites hektarilt)

Kultuurid	Znukovo küla		Kunismikovo küla. Borodino küla (suhteliselt paremad maad) — V brigaad	Poddubki küla (suhteliselt halvemad maad) — II brigaad	Kuznetsovo küla, Vasjukovo küla (kauged ja vähe-väetatud maad) — III brigaad	Keskmine hektarisaak kolhoosi kohta
	sordivõrdluskatsepõllud (I brigaad)	tavalised külvid (IV brigaad)				
Talirukis	—	—	25,24	14,75	15,14	16,50
Talinisu	36,0	—	—	19,90	20,19	23,30
Suvinisu	21,77	—	—	—	13,78	14,39
Kaer	27,67	25,50	—	17,51	18,97	20,22
Kartul	234,88	123,18	136,16	128,78	83,27	117,4
Hiline kapsas . .	—	265,7	364,75	198,88	126,25	265,8

Suhteliselt kõrgema saagikuse poolest paistab silma viies brigaad, kus on paremad maad. Teises brigaadis, kus domineerivad kehvemad savimullad, kuid kus on kolmanda brigaadiga võrreldes rohkem väetisi antud, on saagikus teraviljakultuuride alal peaaegu sama mis kolmandas brigaadis, kartuli ja kapsa osas aga 1½ korda kõrgem. See tähendab, et loodusliku mullaviljakuse poolest halvematel, kuid tunduvalt paremini väetatud maadel on saavutatud kõrgem saagikus nende kultuuride osas, milledele orgaanilised väetised suuremat mõju avaldavad.

Võrdleme nüüd sordivõrdluskatsepõldu teiste brigaadide põldudega. Saagikus on siin talinisu osas 1⅗ korda kõrgem, 1½ korda suvinisu, märgatavalt kõrgem kaera ja peaaegu 2 korda kõrgem kartuli osas. Vahe on väga suur. Sealjuures asub aga see maa tavalisel pinnasel ja seda teenindavad needsamad kolhoosnikud. Milles siis asi seisab? Peamiselt järgnevas. Rohkem kui kümne aasta vältel on see maa saanud tunduvalt rohkem orgaanilisi ja mineraalväetisi. Maad, mis sordivõrdluskatsepõllu organiseerimise momendil ei paistnud loodusliku viljakuse poolest silma, on nüüd muutunud kvaliteedilt teiseks ja omavad sootuks teist efektiivset viljakust. Antud aasta saagi eel anti neile maatükkidele 2,5 korda rohkem sõnnikut ja 2 korda rohkem mineraalväetisi kui teistele kolhoosimaadele. Kui sellele lisada veel paremad seemned ja tunduvad eelised külvi ja saagi koristamise tähtaegades (sordivõrdluskatsepõllul on õigus esmajärjekorras tehnika saamiseks ning tööd teostatakse lühemate ja paremate agrotehniliste tähtaegade jooksul), siis põhjused on ilmsed.

Seega on kolhoosis «Kolos» nendesamade ilmastikutingimuste juures ja põhiliselt samadel maatükkidel saagikus 1½—2 korda kõrgem kui keskmiselt masina-traktorijaama piirkonna kohta, ühes kolhoosibrigaadis aga (sordivõrdluskatsepõllul) on see 1½—2 korda kõrgem kui keskmiselt kolhoosi kohta. Nende reservide kasutamiseks tuleb tunduvalt parandada töö kvaliteeti ja tõsta agrotehnika taset, eelkõige järsult suurendada orgaaniliste ja mineraalväetiste kasutamist ja lühendada tööde tähtaegu. Arvestused näitavad, et isegi kolhoos «Kolos» ei kasuta kaugeltki kõiki võimalusi sõnniku kogumisel; traktorijaama piirkonna kolhoosides on need kasutamata reservid veelgi suuremad. Mis aga puutub väetisturba tootmisse, siis siin on võimalused praktiliselt piiramatud. Ainuüksi 1955. aasta jooksul võis traktorijaam suurendada väetisturba varusid enam kui 4 korda. Selleks, et täielikult rahuldada kolhooside vajadusi väetiste osas, tuleb masina-traktorijaamal koos kolhoosidega muuta turba- ja turbasõnnikukompostide kodutööndusliк tootmine hästi organiseeritud, vajalike mehhanismidega varustatud kolhoositootmise spetsiaalseks haruks. Rea kolhooside liivmuldadel on suure tähtsusega samuti haljasväetise (lupiin) kasutamine.

Vaatleme nüüd kvaliteedinäitajaid loomakasvatuse alal. Iga liiki loomakasvatustoodangu hulk sõltub loomade arvust ja produktiivsusest. Kolhoosi aastaaruanne näitab aasta keskmist loomade arvu,

piimakarja ja kodulindude produktiivsust majandusaasta jooksul (1. oktoobrist kuni 1. oktoobrini) ja andmeid kogutoodangu kõigi liikide kohta, kaasa arvatud loomakasvatustoodang kalendriaasta jooksul (tabel 57).

Tabel 57

Produktiivloomakasvatuse arendamise näitajad

Näitajad	Dmitrovi I masina-traktorijaama piirkonna kolhoosid		Kolhoos «Kolos»	
	1954. a.	1955. a.	1954. a.	1955. a.
Põllumajandusaasta jooksul (1. oktoobrist kuni 1. oktoobrini)				
Aasta keskmine lehmade arv	2530	2610,8	191	189,5
Aasta keskmine piimatoodang 1 lehma kohta (liitrit)	1381	1938	2043	2657
Aasta keskmine munevate kanade arv	4551	4831	572	585
Keskmine munatoodang (tükki)	52,5	63	70	81,3
Kalendriaasta jooksul				
Piimatoodang põllumajandusliku maa 100 ha kohta (ts)	138,7	211,6	270,4	404,8
Veiselihatoodang (eluskaalus arvestatult) põllumajandusliku maa 100 ha kohta (ts)	8,4	14,0	12,6	17,8
Sealihatoodang eluskaalus arvestatult (ts):				
1 täiskasvanud emise kohta aasta alguseks	1,70	3,67	1,89	4,67
100 ha põllumaa kohta	5,6	9,9	11,8	29,0
Söödetud omatoodetud söötasid (arvestamata karjamaa söötasid) tsentner-söötühikuis:				
1 ha põllumajandusliku maa kohta	1,87	2,40	2,52	3,40
1 loomühiku kohta	9,8	12,2	9,7	12,2
Kulutatud 1 loomühiku kohta ostusöötasid (rbl.)	262,2	306,7	629,2	653,7

Tabelist 57 nähtub, et aasta keskmine lehmade arv on väga vähe muutunud. Lehmade produktiivsus kasvas aga 1,4 korda traktorijaama piirkonna ja 1,3 korda kolhoosi «Kolos» osas. Samasugune pilt on ka linnukasvatuse alal. Piimatoodangu plaan ühe lehma kohta on masina-traktorijaama piirkonnas ületatud 178 liitri ehk 10 protsendi võrra ja kolhoosis «Kolos» 607 liitri ehk 30 protsendi võrra.

Seega oli vaadeldava aasta jooksul piimatoodangu ja linnukasvatustoodangu suurendamise peamiseks allikaks põllumajandusloomade ja -lindude produktiivsuse tõstmine. Koos lehmade tootlikkuse ja piimatoodangu suurendamisega põllumajandusliku maa ühe hektari kohta suurenes ka lihatoodang. Eriti suured muutused toimusid sigade nuumamise arvel. Kuid seakasvatustoodangu tase ei ole veel küllalt kõrge.

Karja piima- ja lihaproduktiivsus sõltub söötmis- ja pidamistingi-

mustest ning tõulistest omadustest. Majandusliku tegevuse analüüsimisel tuleb uurida kõiki neid küsimusi (karja tõuline koosseis, iga loomadegrupi pidamistingimused, söödaratsioonide suurus ja struktuur aasta mitmesugustel perioodidel, söötmise kord jne.). Peatume ainult kõige üldisematel küsimustel.

Lähtudes ehitustöö ulatusest võib väita, et loomapidamise materiaalsetes tingimustes aasta jooksul muutusi ei toimunud. Loomakasvatuskaadri tugevdamise ja tema materiaalse huvi tõstmise tagajärjel töö farmides kahtlemata paranes. Kuid antud juhul oli toimunud muutuste peamiseks põhjuseks karja parem varustatus talviste söötadega karjamaade produktiivsuse ja mahlakate söötade osatähtsuse samaaegse tõstmise juures maisisilo arvel. 1955. aasta saagist eraldatud söödafondide üldine maht masina-traktorijaama piirkonna kohta ületas 1954. aasta vastavad fondid 1,56 korda, kolhoosis «Kolos» aga 1,7 korda. Tegelikult ühe loomühiku kohta kulutatud söötade hulk oli 1955. aastal 25 protsendi võrra suurem kui 1954. aastal. Kuna söötade hulga suurendamine muutis elatus- ja tootmissööda suhet, võimaldas see tõsta loomade produktiivsust keskmiselt 1,4 korda, alandades vastavalt kulutusi toodangu tsentneri kohta.

Kolhoosis «Kolos» on ühe hektari põllumajandusliku maa kohta piimatoodang 2 korda, veiselihatoodang 1/3 võrra ja sealihatoodang 2,5—3 korda suurem kui keskmiselt masina-traktorijaama piirkonna kohta. See on seletatav nii suhteliselt suure loomade arvu kui ka nende suurema produktiivsusega. Söötade tootmine pinnaühiku kohta on kolhoosis «Kolos» umbes 1/3 võrra kõrgem.

Kuid varustatus oma söötadega loomühiku kohta ei ole siin kõrgem. Kolhoos «Kolos» kulutab 2 korda rohkem ostusöötasid (enamasti jõusöötasid, mida saadakse piima äraandmise eest). Kaheldamatu on samuti, et loomade kõrgema produktiivsuse tulemusena on söötade kasutamine kolhoosis «Kolos» ökonoomsem. Kõrgema tootlikkuse üheks põhjuseks on siin karja parem tõuline koosseis. Kuid nii kolhoosis «Kolos» kui ka traktorijaama kohta tervikuna on piimatoodangu tõstmise võimalused veel suured: söötade tootmise edasise suurendamisega ja pidamistingimuste parandamisega on kolhoosis «Kolos» võimalik lähema perioodi jooksul tõsta piimatoodangut vähemalt 4000 liitrini ühe lehma kohta, masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides aga 3000 ja enam liitrini.

Suured reservid peituvad ka seakasvatuses. Loomade arvu taastootmist võib järsult laiendada ühekordselt poegivate emiste arvel. Eriti tähtis on suurendada sigade nuumamist kartulitoodangu suurendamise arvel koos rohke maisisilo ja liblikõieliste kultuuride söötmisega.

4. Mehhaniseeritud tööde plaani täitmise ja traktorijaama masina- ja traktoripargi kasutamise analüüs

Tootmisriistade, mitmesuguste põllumajandusmasinate abil sooritab inimene teatud tootmisoperatsioone, mis on vajalikud too-

dangu saamiseks. Sellepärast on tootmisriistade tootliku kasutamise resultatiivseks näitajaks nendega sooritatud töö maht.

Dmitrovi I masina-traktorijaama poolt teostatavate tööde maht suureneb aastast aastasse, samaaegselt toimuvad olulised muutused ka tööde struktuuris. Viimaste aastate jooksul on suure osatähtsuse omandanud mullatööd (melioratsioon, silokraavide kaevamine, kokku 1955. aasta jooksul 16,8 protsenti kogu mehhaniseeritud tööde mahust), tööd väetiste ettevalmistamise ja väetamise alal (arvestamata vedusid) — 13,9 protsenti, transporditööd — 10,6 protsenti, sealhulgas kohalike väetiste vedude alal — 8,2 protsenti. Ainult nende kolme töödegrupi osatähtsus moodustab nüüd üle 40 protsendi, künnitööde osatähtsus aga ainult 16,5 protsenti. Teistest töödest langeb 13,4 protsenti randaalimisele, vaheltharimisele ja kultiveerimisele (külvieelne ja kesa kultiveerimine), 4,5 protsenti äestamisele, 8,8 protsenti kartuli ja teravilja koristamisele, 3,8 protsenti heina ja silokultuuride koristamisele ning sileerimisele.

Tööde üldmahus on esimene koht teraviljakultuuridel, teisel kohal on kartul, kolmandale kohale asus 1955. aastal mais, edasi järgnevad teised söödakultuurid ja köögivili.

1955. aastal teostati teravilja külvipinna ühe hektari kohta (ilma maisita) 3,34 hektarit mehhaniseeritud töid (pehmekünnis), kartuli ühe hektari kohta — 5,43, köögivilja hektari kohta — 2,54 hektarit pehmekündi. Sealjuures kulutati pehmekünni iga hektari kohta teraviljade alal keskmiselt 7,5 normipäeva, kartuli alal — 13 ja köögivilja alal — 60,5 normipäeva. Sellest järgneb, et mehhaniseerimise tase on kartulikasvatuses palju madalam kui teraviljamajanduses, köögiviljakasvatuses aga veelgi madalam kui kartulikasvatuses.

Traktoritööde plaani täitmise enam-vähem täieliku analüüsiga selgitatakse masina-traktorijaama kohta tervikuna ja iga kolhoosi kohta välja: 1) tegelikult teostatud tööde mahu vastavus lepingule (plaanile); 2) täiendavate tööde vajadus seoses aasta tingimustega või ettenägemata tootmisvajadustega ja nende rahuldamise tase; 3) tööde teostamise tähtaegade vastavus plaanile ja tootmistingimustele, tööde kvaliteedi vastavus agrotehnika nõuetele (künni sügavus, kadude kõrvaldamine koristamisel jne.).

Nende konkreetsete küsimuste kompleksist antud masina-traktorijaama kohta märgime ära vaid rea üldisi näitajaid, mis annavad teatud ettekujutuse tema tööst.

Võrreldes töödega 1954. aasta lõikuseks suurendas traktorijaam 1955. aasta lõikuseks sügiskünni mahtu (peaaegu 2 korda), külvieelset ja reavahede kultiveerimist, äestamist, heinakoristustöid, sileerimist, töid kohalike väetiste ettevalmistamise ja väljaveo alal. Seoses sügiskünni mahu suurenemisega vähenes kevadkünni maht. Suurenes samuti nende tööde maht, mis teostati järgneva aasta lõikuseks.

Tööde plaani üldise ületamise juures jäi traktorijaamal tunduvas osas täitmata plaan vaheltharimise, sileerimise ja heinaniitmise alal, kuid ületati suuresti äestamise ja külvieelse kultiveerimise plaan.

Iseloomustav on märkida, et ka 1954. aastal jäi täitmata reavahede kultiveerimise plaan, kuid tunduvalt ületati äestamise ja külvieelse mullaharimise plaan. Teatud määral oli see tingitud sellest, et mahapanekul ei saavutatud ruutasetust, mis raskendas plaanis ettenähtud kahesuunalist harimist.

1955. aastal teostas traktorijaam planeeritud tähtaegadest hiljem ligikaudu 40 protsenti külvieelse kultiveerimise töödest, ligikaudu 10 protsenti külvitöödest, 6 protsenti teravilja koristustöödest, 13 protsenti heinaniitmis- ja 5 protsenti vahelharimistöödest. See muidugi avaldas negatiivset mõju saagile. Peale selle tuleb veel lisada, et plaanilised tähtajad iseenesest ei ole agrotehnilises mõttes õiged, vaid on suures osas määratud vastavalt tehnika olemasolule.

Kas traktorijaamal oleks olnud võimalik vältida neid hilinemisi ja lühendada tööde tähtaegu? Kahtlemata. Kuid selleks oleks tulnud vähendada seisakuid ja suurendada traktorite ja teiste masinate vahetuse ja päevast väljatöötust.

Masina-traktorijaama töö hindamisel ei saa piirduda ainult koondandmetega. Tarvis on vaatluse alla võtta tööde plaani täitmine mahu, tähtajalisuse ja kvaliteedi seisukohalt ka iga kolhoosi ja iga traktoribrigaadi kohta. Nende andmete analüüsimisel võib kindlaks teha, et näiteks kolhoosis «Pobeda» ja Partei XVII kongressi nimelises kolhoosis ei ole tagatud ainult kõrgem väljatöötus, vaid ka kõigi põhiliste tööde õigeaegne teostamine. Samal ajal aga kolhoosi «Vernõi putj» teenindav traktoribrigaad vaatamata samasugusele tehnikaga varustatusele teostas rida tähtsaid töid suure hilinemisega. Edasise analüüsi ülesandeks on nende erinevuste põhjuste konkreetne ja põhjalik väljaselgitamine iga kolhoosi ja brigaadi kohta (brigadiri ja traktoristide kvalifikatsioon, tehnika olukord, traktoribrigaadide organisatsioonilise ja majandusliku teenindamise kvaliteet kolhoosi poolt jne.).

1955. aastal olid masina-traktorijaama üksikud tööd mehhaniseeritud järgmises ulatuses: kevadkünd — 96,6 protsenti, suviteraviljade külv — 97 protsenti, kartuli mahapanek — ligemale 95 protsenti, maisikülv — 76 protsenti, köögivilja istutamine — 19 protsenti, teravilja koristamine — 95 protsenti, kartulivõtmine — 89 protsenti, maisi koristamine — 40,6 protsenti. Sileerimine ja põhu kokkuajamine oli mehhaniseeritud 75 protsendi ulatuses. Väga madal on mehhaniseerimise tase veel heina niitmise (veidi üle 1/8), heina kokkuajamise (1/4) ja eriti heina ja põhu kuhjapaneku (veidi üle 13 protsendi) alal. Oma transpordiga vedas traktorijaam 1955. aastal välja üle poole (56 protsenti) kohalikke väetisi.

Kolhoosis «Kolos» oli peaaegu kõigi tööde (välja arvatud heina niitmine ja suviteraviljade külv) mehhaniseerimise tase kõrgem.

Väga nõrgalt on masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides mehhaniseeritud köögivilja- ja loomakasvatus. Suured võimalused traktorijaama tööde mehhaniseerimise suurendamiseks peituvad kohalike väetiste, eriti turbamulla varumise ja väljaveo alal, samuti maaparanduse alal.

Traktori keskmise plaanilise ja tegeliku väljatöötuse vaatlemisel tuleb silmas pidada piirkonna iseärasusi (tugevasti liigestunud reljeef, väikesed metsade ja soodega vahelduvad künnipinnad, lühike suveperiood suhteliselt rohke vihmaste päevade arvuga). Seepärast on loomulik, et plaaniline väljatöötus on siin näiteks üle kahe korra väiksem kui lõunarajoonide traktorijaamades. Kuid reservid on siin niisama suured kui teistes traktorijaamades.

1955. aasta plaani järgi oli ette nähtud masina-traktorijaamas keskmine väljatöötus ühe 15-hobujõulise traktori kohta 331 hektarit pehmekündi 329 hektari vastu, mis 1954. aastal tegelikult välja töötati. 1955. aastal töötati tegelikult välja 396 hektarit. Keskmine väljatöötus traktori kohta aasta (sesooni) jooksul sõltub tööpäevade arvust ja väljatöötusest masinapäeva kohta, väljatöötus masinapäeva kohta saadakse aga vahetuse väljatöötusest ja vahetustega töötamise koefitsiendist. 1955. aasta jooksul töötas iga traktor keskmiselt 88 päeva (180-päevasest põllutööde perioodist), 1954. aastal — 71 päeva. Seega üle poole tööpäevade arvust traktorid seisid. Väljatöötus päeva kohta oli 4,48 hektarit, kusjuures vahetustega töötamise koefitsient oli 1,52; 1954. aastal oli päevane väljatöötus 4,8 hektarit ning vahetustega töötamise koefitsient oli 1,62. Päevase väljatöötuse mõningane langus 1955. aastal on peaaegu eranditult tingitud vahetustega töötamise koefitsiendi alanemisest.

Põllutööde perioodil seisakute likvideerimise arvel on võimalik tööde mahtu suurendada keskmiselt 2 korda. Suurim vahetuste arv oli augustis (koristustööd, taliviljade külv), kõige väiksem — juulis. $^1/_3$ kuni $^1/_4$ seisakute üldarvust oli tingitud tehnilistest riketest. Seda liiki seisakute likvideerimine võimaldab teostada töid parimatel agrotehnilistel tähtaegadel.

Seisakute likvideerimise probleem tervikuna on suurel määral seotud kolhoosi tootmistegevuse edasise arenguga ja uute tööde mehhaniseerimisega, milleks vajatakse ka uusi haake- või rippmasinaid.

Kui vaadelda väljatöötust ühe 15-hobujõulise tingtraktori kohta, siis näeme, et 1955. aastal saavutati traktorijaama suurim väljatöötus traktoril ДТ-54 (563 ha), tunduvalt väiksem traktoril «Universaal» (417 ha), millele järgneb traktor СХТЗ, veel väiksem väljatöötus on traktoritel С-80 (307 ha) ja «Belaruss». Kõige väiksem väljatöötus oli traktoritel КДП-35 ja СТЗ-НАТИ. Millest on tingitud need erinevused? Traktori aasta keskmine väljatöötus sõltub tööpäevade arvust, vahetustega töötamise keskmisest koefitsiendist ja väljatöötusest vahetuse jooksul. Vahetuse jooksul oli suurim väljatöötus ühe 15-hobujõulise traktori kohta traktoril «Universaal» ja СХТЗ, väiksem traktoritel ДТ-54 ja КДП-35 ja veel väiksem traktoril С-80. Kõige madalam väljatöötus vahetuse jooksul ühe 15-hobujõulise traktori kohta oli traktoril СТЗ-НАТИ. Vahetustega töötamise koefitsient oli traktoritel järgmine: «Belaruss» — 2; С-80 — 1,8; ДТ-54 — 1,68; СХТЗ — 1,58; traktoritel КДП-35, СТЗ-НАТИ ja ХТЗ-7 — 1. Suurim masinapäevade arv töötati välja traktoril ДТ-54 (120,4), järgnevad «Universaal» (100,8) ja СХТЗ (74).

Seega saavutati kõrgem väljatöötus ühe 15-hobujõulise traktori kohta peamiselt tööpäevade arvu suurendamise teel. Keskmisega võrreldes väiksem väljatöötus traktoritel КДП-35 ja СТЗ-НАТИ aga oli tingitud mitte ainult suhteliselt väiksemast tööpäevade arvust, vaid ka suhteliselt madalast vahetustega töötamise koefitsiendist (1,0).

Suurim koormus on tavaliselt mitmesugustele töödele kohandatud traktoritel. Teiste võrdsete tingimuste juures on väga tähtis tagada ökonoomsemate konstruktsioonidega traktorite kasutamine esmajärjekorras, sest see alandab pehmekünni hektari omahinda. Näiteks oli künnitöödel ühe hektari omahind vaadeldavas masina-traktorijaamas traktoritel ДТ-54 keskmiselt 2 korda madalam kui traktoritel СХТЗ. Seoses sellega tuleb lugeda positiivseks Dmitrovi I masina-traktorijaama traktorite ДТ-54 intensiivsemat kasutamist. Kuid sageli ei pöörata masina-traktorijaamades sellele asjaolule küllaldast tähelepanu.

Keskmine väljatöötus kombaini kohta oli 1955. aastal 51 hektari ehk 22 protsendi võrra plaanilisest madalam, sesooni norm kartulipanemismasina kohta vähesel määral ületati. Nende ja teiste masinate kasutamise juures on suurima tähtsusega päevane väljatöötus (kombainide kohta moodustas see 8,3 hektarit) ja töö kvaliteedinäitajad (kadude likvideerimine, ruutude õiged mõõted jne.). Kombainide väljatöötuse mittetäitmise põhjuseks olid sagedased seisakud tehniliste rikete tõttu.

5. Tööjõu kasutamise ning kolhoosnikute ja masina-traktorijaama töötajate tööviljakuse analüüs

Töö hulk väljendatakse tööajaga, mille vältel tööjõud funktsioneerib. Tööviljakust mõõdetakse tootmisprotsessi eri staadiumidel teostatud tööde hulgaga, kuid lõppkokkuvõttes toodete hulgaga, mis on valmistatud ajaühiku jooksul. Seoses sellega tuleb vaatluse alla võtta esiteks tööjõu kasutamine, teiseks tööviljakus ja selle tõstmiseks rakendatavad abinõud ning kolmandaks töö tasustamine, sest tasustamise tase mõjutab vahetult töö aktiivsust ja tööviljakust.

Eespool nägime neid tööjõuressursse, millised olid Dmitrovi I masina-traktorijaama, tema piirkonna kolhooside ja kolhoosi «Kolos» käsutuses. Osa töövõimelisi kolhoosnikuid (4 protsenti üldarvust) ei võtnud kolhoositöödest osa. Kolhoosis «Kolos» oli niisuguseid kolhoosnikuid 1955. aastal ainult üks protsent üldarvust. Keskmine normipäevade arv ühe töötava töövõimelise kolhoosniku kohta oli traktorijaama piirkonnas keskmiselt 334 (5,7 protsendi võrra kõrgem kui 1954. aastal), kolhoosis «Kolos» — 404 (peaaegu 20 protsendi võrra kõrgem kui 1954. aastal). Arvesse võttes normipäevades peetava arvestuse tähtsust iga kolhoosniku tööalase aktiivsuse hindamisel, ei ole see arvestus siiski küllaldane tööjõuressursside kasutamise astme väljaselgitamiseks, sest normipäeva ja tööpäeva vaheline suhe muutub. On vaja arvestada otseselt nii tööaja võimalikke ressursse kui ka tööaja tegelikku hulka.

Mõningase ettekujutuse kolhoosi tööjõuressursside kasutamisest võib saada töödest osavõtnud kolhoosnikute aasta keskmise arvu (esitatakse kolhoosi aastaaruandes) võrdlemisel kuu jooksul töödest osavõtnud kolhoosnikute maksimaalse arvuga.[1]

Vaadeldavas traktorijaamas moodustas see suhe 1954. aastal 82,4 protsenti ja 1955. aastal 83,5 protsenti, sealjuures jaanuarist aprillini, novembrist detsembrini — 70,9 protsenti, maist oktoobrini — 96,1 protsenti.

Õigemini, kuigi samuti ligikaudselt, saab hinnata tööaja kasutamise astet, kui eelnevalt määrata kindlaks suhe normipäevade ja neile vastavate tööpäevade arvu vahel. Kuid see koefitsient on ainult siis võrdne normipäevade ja tegelike tööpäevade suhtega, kui töönorme täidetakse. Orienteeruva arvestuse järgi moodustas suhe tööpäeva ja normipäeva vahel traktorijaama piirkonnas teraviljamajanduses ligikaudu 1,75, teistes taimekasvatusharudes 1,50, produktiivloomakasvatuses 1954. aastal ligikaudu 1,40, 1955. aastal suurenes seoses produktiivsuse kasvuga 1,75-le. Kolhoosis «Kolos», kus loomakasvatuse produktiivsus on suurem, oli suhe tööpäeva ja normipäeva vahel loomakasvatuses veidi suurem kui keskmiselt traktorijaama kohta (umbes 10%).

Nende koefitsientide põhjal teostatud arvestused näitasid, et võimalikku tööaega kasutati traktorijaama piirkonnas keskmiselt 79,5 protsendi ulatuses, kolhoosis «Kolos» — 85 protsendi ulatuses. Iga töövõimelise kolhoosniku poolt väljatöötatud tööpäevade arv jäi masina-traktorijaama piirkonna ulatuses 1954. aastaga võrreldes peaaegu muutumatuks, kolhoosis «Kolos» aga tunduvalt suurenes.

Suurem osa kasutamata reservidest langeb talveperioodile, kuigi teatud reservid on olemas ka suvekuudel. Eriti vähe rakendati kolhoosi tootmistegevuses noori.

Talveperioodil võib kolhoosnikute koormust suurendada paljude eeltööde üleviimisega sellele perioodile (kaasa arvatud väetiste ettevalmistamine ja väljavedu) ning tööde arvel loomakasvatuses. Kolhoosis «Kolos» ja reas teistes kolhoosides kasutatakse suurt osa vabast tööjõust abiettevõtetes ja -tööndustes.

Suur osa traktorijaama töötajatest töötab iga päev teatud arv tunde. Kuid osa alalisi töötajaid, kes on rakendatud kolhoosi töödele, ei leia veel talveperioodil täielikku rakendamist.

Alaliste tootmistööliste keskmine nimestikuline arv moodustas traktorijaamas 1955. aastal 329 inimest, kusjuures plaaniline oli 276.

Hooajatööliste tegelik keskmine nimestikuline arv (see võrdsustatakse tegelikult töötanud hooajatööliste aasta keskmise arvuga) oli 61 inimest, plaan — 54.

Autojuhtide tegelik aasta keskmine nimestikuline arv oli 21 ini-

---

[1] Kolhoositöödest osavõtnud kolhoosnikute aasta keskmine arv saadakse kuuandmetest lähtudes. Kuuandmetesse ei ole võetud töödest osavõtnud kolhoosnikute kuu keskmist arvu, vaid kolhoosnikute arv, kes selle kuu jooksul tööle ilmusid, ka sel juhul, kui nad töötasid vaid mõni päev. Seepärast on see näitaja väga ligikaudne.

mest, plaan aga 14, insener-tehnilisi töötajaid oli tegelikult 65, kusjuures plaan oli 68 (sealhulgas 3 masina- ja traktoritöökoja töötajat). Peale selle oli veel 14 teenistujat ja 10 noorema teenindava personali koosseisu kuuluvat töötajat, kusjuures plaaniline arv oli sama.

Arvestamata seega elamu- ja kommunaalmajanduse, lasteasutuste ja teistele töödele rakendatud töötajaid, kelle arvu ei planeeritud (plaani järgi on ette nähtud vaid palgafond, tegelikult oli neid keskmiselt 14 inimest), oli masina-traktorijaamas plaani järgi ette nähtud 438 inimest, nimestiku järgi oli keskmiselt 500 inimest. Tegelikult oli aasta jooksul tööle rakendatud aga ainult 426 inimest ehk 85,2 protsenti keskmisest nimestikulisest arvust. See vahe oli tekkinud traktorijaama alaliste tootmistööliste tööjõu mittetäieliku kasutamise tõttu. Vastavalt plaanile oli alaliste tootmistööliste keskmine nimestikuline arv määratud 276 inimesele (neist traktori- ja teistele mehhaniseeritud töödele kolhoosidesse 212 inimest, masina- ja traktoritöökotta 50 inimest, ehitustöödele kolhoosidesse ja teistele töödele 14 inimest). Tegelikult oli tööle rakendatud 255 inimest, neist 173 inimest traktori- ja teistel mehhaniseeritud töödel kolhoosides, 64 inimest masina- ja traktoritöökojas ja 18 — ehitus- ja teistel töödel kolhoosides.

Kui võrrelda traktorijaamas tööle rakendatud alaliste tootmistööliste arvu (225) nende keskmise nimestikulise arvuga (329), saame traktorijaama alaliste tööliste traktorijaama töödel kasutamise koefitsiendiks 77,6 protsenti. Talveperioodil (jaanuarist aprillini ja novembrist detsembrini) oli see 55,7 protsenti (sellest oli kolhoosides traktori- ja teistele mehhaniseeritud töödele rakendatud 15,6 protsenti, traktorijaamas — 31,4 protsenti, ehitus- ja teistel töödel kolhoosides — 8,7 protsenti), teistel kuudel aga üle 99 protsendi (sellest oli traktoritöödele rakendatud üle 90 protsendi, masina- ja traktoritöökojas — 7,5 protsenti, ehitus- ja teistel töödel — 1,9 protsenti).

Traktorijaama ja kolhooside kaadri tööaja kasutamise keskmise koefitsiendi kindlaksmääramisel tuleb arvesse võtta, et osa alalisi töölisi — kolhoosiliikmeid — võisid sel perioodil, kui neid ei rakendatud traktorijaama töödele, osa võtta kolhooside endi töödest.

Vaatleme nüüd, millised muutused toimusid tööviljakuse alal.

Teatud kindlate tööde teostamiseks kulutatud ühe või teise konkreetse töö viljakust iseloomustab tööaja ühiku jooksul teostatud töö hulk. Üldise töö selle osa lõplik efektiivsus sõltub mitte ainult sellest tööst, vaid ka teistest töödest.

Ühe mingisuguse tähtsa operatsiooni täitmata jätmine (rohimine, kultiveerimine jne.) võib lõpptulemusena väärtusetuks muuta kõik eelnevad tööd. Kogu põllumajandusliku tootmise tööviljakus aga ei sõltu ainuüksi töö enda kvaliteedist ja tootmisvahenditega varustatusest, vaid ka saagikusele mõju avaldavatest looduslikest tingimustest. Kuna kolhoosi tootmistegevusest võtavad osa kaks ettevõtet — kolhoos ja masina-traktorijaam, saame täielikud, lõplikud

näitajad kõigi harude kohta, millistest mõlemad ettevõtted osa võtavad, ainult üldiste, ühtsete näitajatena.

Tööviljakuse muutumist mehhaniseeritud tööde teostamisel näeme nendele töödele rakendatud alaliste ja hooajatööliste ühe tööpäeva kohta teostatud pehmekünni hektarites arvestatud keskmise väljatöötuse muutumisest. Dmitrovi I masina-traktorijaamas suurenes see väljatöötus 1955. aastal 1954. aastaga võrreldes 19,2 protsendi võrra. Konkreetsemalt võib neid muutusi kindlaks teha töönormide täitmise analüüsimisel üksikute tööde ja agregaatide järgi. Kolhoosides arvestatakse töökulutusi seniajani ainult normipäevades. Kuid lähtudes tööviljakuse tõstmise eest peetavast võitlusest ei ole kaugeltki ükskõik, kas see norm täideti 6, 8 või 12 tunni jooksul. Mida lühem on ajaperiood, mille jooksul üks või teine töö teostati, seda kõrgem (teiste võrdsete tingimuste juures) on tööviljakuse tase. Seepärast on analüüs väga tähtsaks ülesandeks normitäitmise taseme ja selle tõstmise reaalsete võimaluste väljaselgitamisel igas kolhoosis, brigaadis ja farmis. Selle ülesande täitmiseks on vaja, et analüüsimisest võtaksid osa kolhoosnikute ja traktorijaama mehhanisaatorite laialdased hulgad, eelkõige aga kogu kolhooside ja traktorijaama tootmisaktiiv.

Vaatleme nüüd toodangu väljalaske muutumist tööaja ühiku kohta.

Suuremal määral tõusis tööviljakus teraviljamajanduses, kus teraviljatoodang tööpäeva kohta kasvas 1,9 korda, vähem aga piimakarjakasvatuses (44,5 protsendi võrra). Tööviljakus kartuli, köögivilja ja söödakultuuride tootmisel jäi peaaegu muutumatuks.

Põllumajandustoodang võrreldavates hindades traktorijaama piirkonna kolhooside kohta tervikuna suurenes põllumajanduslikus tootmises kulutatud ühe tööpäeva kohta 1954. aastaga võrreldes 21,6 protsendi võrra. Nendes harudes kulutatud töö hulk aga suurenes 1955. aasta jooksul 6,7 protsendi võrra. Järelikult oli toodanguhulga suurenemine 1955. aastal traktorijaama piirkonna kohta tingitud peamiselt tööviljakuse tõusust ja väiksemal määral kolhoosi tootmistegevusest osavõtvate töötajate arvu suurenemisest tingitud tööaja kasvust.

Kolhoosis «Kolos» oli üldine tööviljakuse tase 1954. aastal 1,5 korda, 1955. aastal aga 1,3 korda kõrgem kui keskmiselt masina-traktorijaama piirkonna kohta. Kuid tööviljakuse kasvutempo 1955. aastal oli siin väiksem.

Toodangu üldine juurdekasv 20,5 protsendi ulatuses oli siin tingitud peamiselt tööaja kasvust, väiksemal määral aga tööviljakuse tõusust.

Tööalase aktiivsuse ja tööviljakuse tõstmisel on suurima tähtsusega töö tasustamine, mis tekitab igas kolhoosnikus ja traktorijaama töötajas materiaalse huvi ühiskondliku tootmise vastu. Kolhoosnikute töö tasustamist võib hinnata eelkõige normipäevatasu järgi. Keskmiselt anti masina-traktorijaama kolhoosides 1954. aastal ühe normipäeva kohta 1 rubla 45 kopikat raha, 1,25 kg kartulit, 0,42 kg

teravilja, 0,62 kg köögivilja, 0,49 kg heina ja rida teisi saadusi, üldsummas 3,88 rubla eest riiklike jaehindade järgi. 1955. aastal saadi normipäeva eest 1,74 rubla raha, 2,32 kg teravilja, 0,67 kg kartulit, 0,60 kg heina. Peale selle anti 0,32 kg piima ja 0,04 kg liha. Riiklike jaehindade järgi moodustas üldine normipäevatasu 8 rubla 40 kopikat.

Sellest nähtub, et kui 1954. aastal oli tasustamise üldine tase vajaliku materiaalse huvitatuse loomiseks ilmselt ebaküllaldane (eriti halvemates tingimustes töötavates või mahajäänud kolhoosides), siis 1955. aasta tasustamise tase tõstis tunduvalt ja tugevdas materiaalset huvitatust. Kuid tasustamine ei olnud ühesugune kõigis kolhoosides. Kolhoosis «Kolos», kus tööviljakus on kõrgem, oli normipäeva tasu 1954. aastal 2,5 korda, 1955. aastal aga 70 protsendi võrra kõrgem traktorijaama piirkonna keskmisest tasustamise tasemest.

6. Kolhooside põllumajandussaaduste omahinna ja masina-traktorijaama traktoritööde omahinna analüüs

Elustöö, s. t. antud tootmisprotsessis kulutatud töö ja eelnenud töö (mis on asjastatud kulutatud tootmisvahendites) kogukulutused moodustavad tootmiskulud. Igale toodanguühikule langevate tootmiskulude vähendamine tähendab materiaalsete ja tööjõuressursside vabastamist tootmise edasiseks laiendamiseks. Seepärast on rahvamajanduse üheks tähtsamaks ülesandeks võitlus ühele toodanguühikule langevate tootmiskulude alandamise eest.

Sotsialistlikus ühiskonnas, kus kaubatootmine säilib, toimub tootmiskulude arvestus rahavormis. Tegelikult arvutatakse sotsialistlikes ettevõtetes toodangu omahinda, mis väljendab antud ettevõtte kulutusi.

Riiklikes ettevõtetes võetakse toodangu omahinna arvutamisel töö hindamise aluseks palk, mille määramisel lähtutakse töö hulgast ja kvaliteedist.

Kolhoosides ei ole palga kategooriaid, normipäevade eest saadavad tasud erinevad tunduvalt nii igal aastal (saagikuse muutumise tõttu) kui ka igas üksikus kolhoosis (mitte ainult töö erinevuste tõttu, kvalifikatsioonist olenevalt, vaid ka loodusliku viljakuse, intensiivsuse taseme, majandusliku asukoha tõttu). Kui neis tingimustes omahinna arvutamiseks eri kolhoosides või erinevate aastate kohta võtta ühesuguse kvaliteediga töö tegelik hinne, võib see väga palju moonutada tegelikkust.

Kolhoosnik võib sel aastal (ebasoodsates tingimustes) saada vähem, järgneval aastal aga (soodsates tingimustes) rohkem, kuid keskmiselt peab ta rea aastate jooksul saama sellist töötasu, mis on lähedane ühiskondlikule töötasule niisuguse kvalifikatsiooni ja intensiivsusega töö eest. Vastasel korral väheneb materiaalne huvi tootmise arendamiseks.

Põllumajandustoodangu omahind kolhoosides koosneb kolhooside ja traktorijaamade (riigi) kulutustest. Kumbki neist ettevõtetest

arvestab ja analüüsib elementide järgi kõigepealt oma kulutusi. Nende kulutuste arvestamise küsimusi kolhoosides ja traktorijaamades vaadeldakse vastavates peatükkides.

Analüüsimisel tuleb iga kolhoosi ja traktorijaama iga toodanguliigi tegelikke kulutusi naturaalses ja rahalises väljenduses võrrelda kalkulatsioonielementide järgi plaaniliste ja eelmise aasta tegelike kulutustega. Sel teel on võimalik välja selgitada toimunud muutuste põhjused ja kulude edasise vähendamise võimalused.

Koos eraldi teostatava omahinna analüüsiga (kolhooside ja traktorijaamade järgi) omab tähtsat kohta ka nende kulude summaarne arvestus traktorijaama piirkonna kohta.

Kuid raamatupidamisarvestuse süsteem ei ole seniajani siiski andnud toodangu omahinna üldisi näitajaid. Seda on võimalik teostada ainult eri arvestuste teel. Niisugune orienteeruv arvestus teostati Dmitrovi I masina-traktorijaama piirkonna ja kolhoosi «Kolos» kohta. Sealjuures on kolhoosnikute töötasuks võetud 12 rubla 50 kopikat normipäeva eest, mis on lähedane keskmisele töötasule masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides 1955. aastal. Põllumajandussaaduste summaarne omahind, s. t. kaasa arvatud traktorijaama kulud, moodustas Dmitrovi I masina-traktorijaama piirkonnas 1955. aastal (rublades, taimekasvatussaaduste kohta on sulgudes näidatud kolhoosi kulutused): teravili — 79,5 (61,3); kartul — 45,0 (38,3); köögivili — 39,5 (37,1); piim — 138,0; veiseliha (eluskaalus) — 883,2; sealiha — 1 179,7. Kolhoosis «Kolos» moodustas 1 tsentneri omahind (rublades): teravili — 57,1; kartul — 21,5; köögivili — 29,7; piim — 118,8; veiseliha (eluskaalus) — 871,8; sealiha — 1 015,2.

1954. aastaga võrreldes alanes tunduvalt nii masina-traktorijaama piirkonnas tervikuna kui ka kolhoosis «Kolos» teravilja, piima, liha ja eriti sealiha omahind. Samal ajal kartuli ja köögivilja omahind mõningal määral tõusis.

Esitame kõige üldisema ülevaate omahinna põhielementidest ja toimunud muutuste põhjustest.

1955. aastal suurenesid kolhooside ja masina-traktorijaama kulud külvipinna ühe hektari kohta väga vähesel määral (umbes 4 protsendi võrra), kusjuures suuremal määral kasvasid masina-traktorijaama kulud. See-eest kasvas aga järsult teraviljakultuuride hektarisaak (üle 2 korra).

Teravilja omahinnas on tähtsaimateks kuluelementideks töötasu, seeme, tööstusliku iseloomuga materiaalsed kulutused (põllumajandusmasinate ja -riistade amortisatsioon, kütus, remondikulud ja kunstväetise kulud).

Seemnekulu suurus külvipinna hektari kohta naturaalses väljenduses (külvinorm) määratakse agrotehnika süsteemiga vastavalt antud konkreetsetele tingimustele. Üleminek viljelemise intensiivsematele viisidele (teravilja kitsarealine ja ristikülv, kõrgema absoluutkaaluga seemne kasutamine jne.) on tihtipeale seotud seemnekulude suurenemisega ühe hektari kohta, kuigi need kulud toodangu

tsentneri kohta seoses saagikuse progressiivse tõusuga alanevad. Vastupidi aga, agrotehniliselt õigustamata seemne kokkuhoid külvinormi vähendamise või halvema kvaliteediga seemne kasutamise arvel on lubamatu, sest saagikuse alanemisega tõusevad järsult tootmiskulud toodangu iga tsentneri kohta.

1954. aastaga võrreldes teraviljade külvinormid 1955. aastal oluliselt ei muutunud, kuid seemnekulud arvestusega toodangu ühe tsentneri kohta rahas vähenesid järsult seoses saagikuse tõusuga. Seemne osatähtsus teravilja omahinnas moodustas 37,4 protsenti. Nii kõrge seemne osatähtsus toodangu omahinnas ei tohiks olla võimalik, kuna naturaalses väljenduses moodustasid seemned 1955. aasta saagist vähem kui 20 protsenti. Tuleb aga arvestada seda, et seemne omahind oli 1954. aastal peaaegu 2 korda kõrgem ja see kõrge omahind kandus 1955. aasta saagikuludesse. Töötasu osatähtsus teravilja omahinnas moodustas ligikaudu 37 protsenti. Üldisest tööhulgast, mis kulutati teravilja tootmiseks, moodustas traktorijaama töötajate töö ligikaudu 40 protsenti (nii traktorijaama alalised töölised kui ka hooajatöölised — kolhoosi liikmed).

Analüüsi tähtis ülesanne seisab selles, et vaadelda, kuidas muutusid töökulutused mitte ainult hektari kohta ja toodangu ühe tsentneri kohta tervikuna, vaid ka iga konkreetse tööliigi teostamisel. Töökulutuste vähenemine iga konkreetse tööliigi osas mehhaniseerimise, ratsionaalse organiseerimise jm. tulemusena on üheks tähtsaks omahinna alandamise allikaks.

Mineraalväetiste (kolhooside liinis), põllumajandusmasinate, kütuse ja teiste tööstuslike tootmiselementide (masina-traktorijaama liinis) mahutused põllumajandusliku maa ühe hektari kohta kasvavad, põhjustades töökulutuste vähenemise ja tähistades tehnilist progressi ning sellega kaasnevat viljakuse kasvu ja toodangu omahinna alanemist.

Põllumajandustoodangu omahinna alandamise tähtsamateks abinõudeks on saagikuse tõstmine ja kolhoosnikute ning masina-traktorijaama töötajate elustöö kulude vähendamine. Olulise tähtsusega on ka tootmisvahendite ökonoomsem kasutamine (seadmete kulumine, kütuse ja remondimaterjali kulutuste vähendamine jne.).

Piima ja liha omahinnas on olulise tähtsusega söödad. Kuid seoses enamasti käsitsitöö kasutamisega loomakasvatuses on töötasude osatähtsus siin väga suur (piima omahinnas 1954. aastal 45,8 protsenti, söötade osatähtsus samal ajal — 29,7 protsenti).

Piima ja liha omahinda võib järsult alandada tööviljakuse kasvu arvel loomakasvatuses ja söödakulude vähendamise arvel toodangu ühe tsentneri kohta. Söödakulude vähenemine toodangu ühe tsentneri kohta võib toimuda esiteks omatoodetud söötade omahinna alandamise teel, teiseks kallite ostusöötade (1955. aastal moodustasid need traktorijaama piirkonna osas ligikaudu 30 protsenti kulutatud söötade üldisest maksumusest) asendamise teel omatoodetud söötadega ja kolmandaks söötade kasutamise efektiivsuse tõstmise arvel.

Omatoodetud söötade omahind jäi 1955. aastal, vaatamata heina ja teravilja saagikuse tõusule, peaaegu muutumatuks (seoses suurte kulutustega silokultuuridele, mis andsid väga madala saagi), kuid selle eest tõusis oluliselt söötade tasuvus — piimatoodang ühe söötühiku kohta oli 1955. aastal 21 protsendi võrra suurem.

Iseloomustav on märkida, et mitmeaastaste heintaimede ühe söötühiku omahind oli 1954. aastal peaaegu 3 korda väiksem teravilja söötühiku omahinnast, 1955. aastal see vahe järsult alanes, kuid endistviisi tulevad söödad mitmeaastaste heintaimede näol odavamalt kätte. See suhe väljendab loomulikult antud piirkonna iseärasusi. Paljudes lõunarajoonides on, vastupidi, heintaimede söötühiku omahind kõrgem kui teraviljal.

Kolhoosis «Kolos» on kõigi toodanguliikide, eriti teravilja, köögivilja ja kartuli omahind tunduvalt madalam. Selle põhjuseks ei ole mitte erinevad looduslikud tingimused, vaid olulised erinevused tootmise intensiivistamise tasemes (mahutuste üldsumma külvipinna hektarile oli kolhoosis «Kolos» 1955. aastal kõrgem kui keskmiselt traktorijaama kohta — teravilja osas 15 protsendi võrra, kartuli osas — 5 protsendi võrra ja köögivilja osas 1,7 korda) ja eriti mahutuste kvaliteedis (siin antakse tunduvalt rohkem orgaanilisi ja mineraalväetisi).

Huvitav on samuti märkida, et piima ja teiste loomakasvatussaaduste omahinnas oli töökulutuste osatähtsus kolhoosis «Kolos» väiksem, söödakulude osatähtsus aga suurem kui keskmiselt traktorijaama piirkonna kolhoosides. Samal ajal oli piimatoodang ühe tsentneri söötühiku kohta siin kõrgem kui keskmiselt traktorijaama piirkonnas.

Masina-traktorijaama kulutused kolhoositoodangu ühe tsentneri kohta võivad seoses tööde mahu suurenemisega kolhoosides ja mehhaniseerimise üldise taseme tõusuga ühel või teisel perioodil mõningal määral kasvada, kuid sealjuures toimub omahinna üldine alanemine kolhooside endi kulutuste (edasise mehhaniseerimise baasil) veelgi suurema alanemise arvel.

Masina-traktorijaama kulutusi arvestatakse mitte ainult kolhoositoodangu ühe tsentneri kohta, vaid ka traktorijaama poolt teostatud tööde hektari kohta või traktorijaama poolt saadud naturaaltasu ühe tsentneri kohta. Mida madalamad on masina-traktorijaama kulutused teatud kvaliteediga tööühikule, seda väiksemad on teiste võrdsete tingimuste juures tootmise kogukulud.

Masina-traktorijaama kulutused tööühiku (pehmekünni ühe hektari) ja naturaaltasu ühe tsentneri kohta on tootmis- ja finantsplaaniga kindlaks määratud. Kuid kuni käesoleva ajani pehmekünni ühe hektari omahinna ja naturaaltasu tsentneri omahinna arvutamisel ei võetud suures osas traktorijaama kuludes arvesse põhifondide amortisatsiooni (kulumist).

Dmitrovi I masina-traktorijaama aasta-aruandest nähtub, et pehmekünni ühe hektari omahind 1955. aastal oli 2 rubla 45 kopika võrra plaanilisest kõrgem, mis oli peaaegu tervikuna (2 rubla 32

kopikat) tingitud ülekulutustest remonttööde alal, eriti traktorite «Universaal», СТЗ-НАТИ ja samuti kombainide osas, mis on tarvitamisega väga kulunud.

1954. aastaga võrreldes alandas traktorijaam pehmekünni omahinda 2 rubla 78 kopika võrra, sellest kütuse ja määrdeainete arvel 2 rubla 5 kopika ja personali töötasu arvel 1 rubla 11 kopika võrra, mõningad remondikulud sealjuures suurenesid (1 rubla 9 kopikat).

Kui uurida konkreetselt kütusekulude vähenemise põhjusi, võib kindlaks teha, et vähenemise üldsummast, 1954. aastaga võrreldes, langeb 29 kopikat (14 protsenti üldisest kütuse hulgast ühe hektari kohta) kütusekulu vähenemisele iga tööühiku kohta ja 37 kopikat (18 protsenti) — kütuse maksumuse vähenemisele seoses ökonoomsemate diiseltraktorite töö osatähtsuse suurenemisega (1955. aastal moodustas diiseltraktoritega teostatud tööde maht 59,4 protsenti, 1954. aastal aga — 41,2 protsenti). Ülejäänud kokkuhoid on peaaegu täielikult tingitud kütuse hindade alandamisest.

Plaaninormidega võrreldes vastasid kütusekulud 1955. aastal täielikult plaanile, kusjuures traktoritel С-80, ДТ-54 ja «Belaruss» saavutati mõningane kokkuhoid, traktorid СТЗ-НАТИ, СТЗ ja У-2 aga kulutasid üle ettenähtud normide (nähtavasti seetõttu, et masinad olid liiga kulunud).

Kulusid pehmekünni hektari kohta on võimalik vähendada kõigepealt vahetuse väljatöötuse suurendamise teel. Kokkuhoid töö kvaliteedi või agrotehniliselt põhjendamata kergemate ja «tulusamate» tööde (kütusekulu või üldise väljatöötuse suhtes) osatähtsuse suurendamise arvel on lubamatu.

Masina-traktorijaamal pole üksnes tähtis teada pehmekünni ühe hektari keskmist omahinda, vaid ka iga tüüpi traktori poolt teostatud tööde ühe hektari omahinda. Uut, ökonoomsemat tüüpi traktorite juurutamine, mis nõuavad väiksemaid kütuse- ja eriti tööjõukulutusi (ripp-masinaid jne.), võimaldab edaspidi tunduvalt alandada omahinda.

Naturaaltasu ühe tsentneri omahinna tasemest oleneb traktorijaama kaudu riigieelarvesse laekuvate akumulatsioonieraldiste suurus. 1955. aastal ületas traktorijaam naturaaltasu plaanilise omahinna (protsentides) teravilja osas (2,9), liha (28,2), köögivilja (13,6) ja heina (8,6) osas, kuid alandas plaaniga võrreldes naturaaltasu omahinda kartulil (13,9) ja piimal (11,0). 1954. aastaga võrreldes alanes naturaaltasu ühe tsentneri omahind (protsentides): teraviljal (16), kartulil (22,8), heinal (21,4), kusjuures liha omahind tõusis (24,7 protsenti).

Sellest nähtub, et naturaaltasu ühe tsentneri omahinna muutumine ei peegelda paljudel juhtudel kolhoositoodangu omahinna muutumist. Samal ajal kui teravilja ühe tsentneri omahind langes kolhoosides peaaegu 2 korda, alanes teraviljana antava naturaaltasu ühe tsentneri omahind ainult 16 protsendi võrra. Samal ajal kui ühe tsentneri liha omahind kolhoosides alanes, tõusis lihaga tasutava

naturaaltasu omahind, kartuli osas on suhe vastupidine — kartuli tootmisomahind tõusis, naturaaltasu omahind alanes.

See vastuolulisus on tingitud sellest, et naturaaltasu omahinna muutumisele avaldab mõju rida teisi tegureid, nagu näiteks naturaaltasu määrade muutumine ja naturaaltasu plaani täitmise tase. Naturaaltasu ühe tsentneri omahinna absoluutne tase on antud traktorijaamas väga kõrge. Teraviljal oli see 1955. aastal 135 rubla 15 kopikat, kusjuures teravilja ühe tsentneri omahind 1956. aastal oli 79,5 rubla, piimal — 153 rubla 27 kopikat, piima tootmisomahind aga oli 138 rubla.

Kui naturaaltasu omahinna arvestusse viia sisse parandus osaliselt arvestamata jäänud masina-traktorijaama kulude osas (amortisatsioon jne. — 30 protsenti), siis laekuva teravilja omahind jääb teravilja riiklike jaehindade tasemele. Kehtiva hindade taseme juures ei anna riigile mingit akumulatsiooni ka naturaaltasuna saadud liha.

Naturaaltasu omahinna alandamise probleem on väga tähtis. Selle probleemi lahendamise edu sõltub nii produktiivsuse tõstmisest ja kolhoosi tootmistegevuse rentaablusest kui ka tööviljakuse järsust tõusust ja tööde omahinna alandamisest traktorijaamas endas.

7. Kolhoositoodangu jaotamise ja realiseerimise ning kolhoosisisese akumulatsiooni analüüs

Seoses realiseerimise vormide omapäraga, mis kahtlemata on tingitud tootmise iseloomust, kuuluvad kolhooside naturaaltulud (kolhoosi põllumajanduslik toodang) ning toodangu realiseerimisest ja kolhoosi poolt tehtud töö eest saadud rahalised tulud jaotamisele.

Ühtne väärtuseline jaotamise vorm, mis hõlmaks kogu naturaal- ja rahaliste tulude jaotamise, kolhoosi arvestussüsteemis puudub. Vaatleme eraldi põllumajandusliku toodangu põhiliikide ja rahaliste tulude jaotamist.

Dmitrovi I masina-traktorijaama piirkonna kolhooside kogu- ja kaubatoodangu põhiliikideks on piim, kartul, köögivili, teravili. Vaatleme nende toodanguliikide jaotamist 2 aasta vältel (tabel 58).

Masina-traktorijaama piirkonna kolhoosid täitsid 1955. aastal teravilja, piima ja liha riiklikud müügikohustused ja kokkuostu ülesande, kuid jätsid täitmata kohustused kartuli osas. Köögivilja varumise ja müügi plaan täideti koguseliselt, kuid jäi täitmata sortimendi osas.

Kaubalise piima osatähtsus oli 1955. aastal 70 protsenti. Suur osa piima müüdi riigile, sealhulgas $^2/_3$ riikliku kokkuostu korras. 1954. aastaga võrreldes suurenes naturaaltasu seoses traktorijaama suurenenud töömahuga söödatootmise alal; suurenenud produktiivsuse baasil kahekordistus piima müük riigile kokkuostu teel. Kaubalisuse üldine tase tõusis.

Üks viiendik piimatoodangust on kulutatud tootmisalasteks vajadusteks (peamiselt vasikatele ja põrsastele jootmiseks) ja $^1/_{10}$ töötasuks (enamasti lisatöötasuks).

Kartuli kaubalisus moodustas 1955. aastal 37,6 protsenti, kusjuures söödakartuli osa oli väga väike (vähem kui üks kümnendik) ja võrdlemisi väike osa (13 protsenti) läks jaotamisele normipäeva tasuna. Seoses kogusaagi tunduva alanemisega vähenes 1954. aastaga võrreldes tunduvalt riigile müüdud kartuli kogus, (eriti riikliku kokkuostu korras) ja samuti normipäevade alusel jaotamisele minev fond. Kuna suuremas osas toimus vähenemine kaubalise kartuli osas, siis loomulikult alanes ka kaubalisuse protsent.

Tabel 58

Piima, kartuli, köögivilja ja teravilja jaotamine Dmitrovi I masina-traktorijaama piirkonna kolhoosides 1954. ja 1955. aastal.
(piim — tuhandetes liitrites, ülejäänud — tsentnerites)

Näitajad	Piim		Kartul		Teravili		Köögivili	
	1954. a.	1955. a.	1954. a.	1955. a.	1954. a.	1955. a.	1954. a.	1955. a.
Antud ja müüdud riigile ja kooperatiividele	1 980,3	3 434,6	66 808	32 784	13 852	16 897	27 730	25 903
Sealhulgas: masina-traktorijaama naturaaltasuks	59,8	267,8	18 262	11 675	6 705	7 904	4 227	5 091
müüdud kokkuostuhindadega	1 156,5	2 306,2	20 851	10 852	3 038	1 064	16 225	11 967
seemnefondi tagastamiseks	—	—	11 325	1 856	589	4 449	—	—
müüdud kolhoositurul	343,2	345,9	2 351	3 271	579	2 338	5 325	5 755
Kokku kaubatoodangut	2 323,5	3 780,5	61 159	36 055	14 431	19 235	33 055	31 658
Kaubalisuse protsent	65,4	69,9	48,6	37,6	40,9	25,9	70,3	62,2
Jäetud sisemisteks tootmisvajadusteks	944,4	1 088,0	55 474	46 749	14 166	28 406	4 873	7 089
Sealhulgas: seemneks	—	—	43 208	36 498	11 719	16 643	23	2
söödaks	...	...	10 724	9 091	1 685	10 401	4 628	6 678
Töötasuks ja toiduainete fondiks	283,6	543,2	17 750	12 631	6 715	26 498	9 096	12 186
Sealhulgas: töötasu normipäevade järgi ja lisatasu (kaasa arvatud garanteeritud miinimum)	198,3	484,0	16 737	10 197	6 259	24 930	8 304	12 097
Kokku jaotatud, välja arvatud kuivamiskadu ja jäätmed	3 551,5	5 411,7	142 383	95 841	35 312	74 139	47 024	50 933

Jaotamisel esinevate puuduste põhjuseks on eelkõige tootmises esinevad lüngad ja suurte võimaluste puudulik kasutamine toodanguplaani täitmise osas. Teravilja kaubatoodangu osatähtsus teravilja üldkoguses moodustas 1955. aastal ainult 25,9 protsenti; ligikaudu $^2/_5$ teravilja kogusaagist läks tootmisvajadusteks ja veidi üle $^1/_3$ töötasudeks.

Muutused, mis toimusid 1954. aastaga võrreldes, ei ole esimesel pilgul mõistetavad. Tingimustes, kus teravilja kogusaak suurenes üle 2 korra, alanes kaubalisus 40,9 protsendilt 25,9 protsendile. Niisuguse nähtuse põhjused peituvad järgnevas.

Dmitrovi rajooni kolhoosid paiknevad linnalähedases piima, kartuli ja köögivilja tootmise piirkonnas, nende ülesandeks on varustada riiki eelkõige piima, köögivilja, kartuli ja sealihaga. Selle tootmise stimuleerimiseks on osa kolhoose vabastatud teravilja kohustuslikest müüginormidest üldse, osal kolhoosidest aga on sel alal väga väiksed ülesanded. Neilsamadel kaalutlustel vähendati 1955. aastal tunduvalt ka riikliku kokkuostu mahtu. Selle tulemusena oli kolhoosidel 1954. aastal suhteliselt suur teravilja ülejääk, mistõttu teravilja müük kolhoositurul suurenes; põhiline osa juurdekasvust aga kasutati söödafondide (1954. aastal olid need äärmiselt piiratud, mis oligi üheks karja madala produktiivsuse põhjuseks) ja naturaaltasu suurendamiseks (teraviljaga tasustamise fond suurenes 4 korda). Teraviljaga tasustamise suurendamine oli siin muidugi põhjendatud, eriti kui arvestada kartuli osatähtsuse vähenemist normipäeva tasuna, kuid vaevalt oli see otstarbekas nii suures ulatuses. Söödateraviljafondide suurendamine ja sellele vastav piimatoodangu kasv üheaegselt normipäeva rahalise tasu suurendamisega oleks siin kahtlemata kasulikum olnud nii riigile kui ka kolhoosnikutele.

Köögivilja veidi suurenenud kogutoodangu juures vähenes kaubatoodangu hulk, eriti riikliku kokkuostu osas. Siin etendas oma osa köögivilja tootmise mitteküllaldane materiaalne stimuleerimine eelmistel aastatel. Mis puutub köögivilja loomadele söötmisse, siis on see ilmselt negatiivne näitaja ning on tavaliselt tingitud sellest, et osa toodangust selle madala kvaliteedi või hilise koristamise tõttu ei olnud võimalik realiseerida ja oldi sunnitud loomadele söötma.

Kahtlemata võib ja tulebki olemasolevat köögiviljakasvatuse kaubalisuse protsenti tunduvalt tõsta kogusaagi suurendamise ja selle parema jaotamise arvel. Kartuli ja köögivilja varumis- ja kokkuostuhindade tõstmine avaldab kindlasti stimuleerivat mõju ka tootmisele ja realiseerimisele.

Vaatleme nüüd jaotamise iseärasusi kolhoosis «Kolos».

Kolhoosi kaubalise piima toodang põllumajandusliku maa ühe hektari kohta on tunduvalt suurem masina-traktorijaama piirkonna keskmisest. Kuid vaatamata piimakarja suuremale produktiivsusele on piima kaubalisuse protsent siin peaaegu niisama suur kui keskmiselt masina-traktorijaama kohta. Põhjus seisab selles, et suur osa piima kogutoodangust (üle 15 protsendi) läheb jaotamisele normipäevade eest. 1954. aastaga võrreldes suurenesid kolhoosis tundu-

valt piima müük riikliku kokkuostu korras (35 protsendi võrra), jaotamine normipäevade eest (87 protsendi võrra) ja kulud tootmisvajadusteks (87 protsendi võrra, eelkõige seakasvatuse arendamise tulemusena).

Kolhoosis «Kolos» oli kaubalise kartuli toodang ühe hektari künnimaa kohta 1954. aastal 1,7 korda, 1955. aastal aga 2,8 korda suurem masina-traktorijaama piirkonna keskmisest, kuid kartuli kaubalisuse protsent oli siin madalam (veidi üle 30-ne). Samal ajal läks suur osa (ligemale 1/3) kartulist jaotamisele normipäevade eest. Võttes arvesse, et suurema osa isiklike tarvete rahuldamiseks vajalikust kartulist saavad kolhoosnikud aiamaalt, näeme, et siin juba praegu on olemas mõningad kaubatoodangu reservid. Väga väike osa kartuli üldkogusest kasutati söödana (veidi üle 1/10).

Kaubalise ja söödakartuli tootmise suurendamine on tähtsaks ülesandeks siin ja ka kogu masina-traktorijaama ulatuses. Kartuli hindade tõstmine stimuleerib kahtlemata riiklikku kokkuostu.

Uletades traktorijaama keskmise taseme kaubalise köögivilja tootmise alal ühe hektari põllumaa kohta umbes 3,5 korda, oli kolhoosil 1955. aastal ka kaubalisuse protsent veidi kõrgem. Üsna suur kogus köögivilja läks jaotamisele normipäevade alusel (üle 27 protsendi), kuid sealjuures üsna tähtsusetu osa (vähem kui 3 protsenti) kulutati söödaks. Nii köögivilja kui ka kartuli osas alanes 1955. aastal tunduvalt riikliku kokkuostu maht, kuid samas proportsioonis suurenes müük kolhoositurul (peamiselt komisjonimüügi korras).

Suur osa kauba maksumusest (välja arvatud naturaaltasu masina-traktorijaama tööde eest) tuleb kolhoosidesse tagasi varutud ja müüdud toodangu eest saadud rahaliste tuludena. Peale selle saavad kolhoosid osa rahalisi tulusid oma abiettevõtteilt ja teenistusest väljastpoolt. On vaja välja selgitada, kuidas on muutunud nende tulude ulatus, millistest allikatest need on saadud ja kuidas neid on jaotatud.

Rahaliste tulude üldsumma traktorijaama piirkonna kolhoosides suurenes 10 706,4 tuhandelt rublalt 1954. aastal 14 635,7 tuhandele rublale 1955. aastal, s. t. 36,7 protsendi võrra, kogutoodang aga suurenes 29,9 protsenti.

Kolhoosis «Kolos» suurenes rahaliste tulude üldsumma 1 703,1 tuhandelt rublalt 2 277,7 tuhandele rublale, s. t. 33,7 protsendi võrra, kogutoodang aga kasvas 20,5 protsendi võrra. Rahaliste tulude suurenemise põhjuseks olid nii kaubatoodangu mõningane suurenemine kui ka kõrgemad keskmised realiseerimishinnad.

Selle tulemuseks on, eriti kui arvestada toodangu omahinna tunduvat alanemist, kolhoosidele jääva kogutulu osa tunduv kasv.

Masina-traktorijaama piirkonna rahaliste tulude üldsummas moodustasid 1955. aastal rahalised tulud taimekasvatusest 28 protsenti (neist ligemale 3/5 saadi kolhoosikaubandusest) ja loomakasvatusest 51,7 protsenti (neist ligemale 2/3 saadi müügist riikliku kokkuostu korras). Loomakasvatuse rahalistes tuludes moodustasid 55,7 protsenti tulud piima realiseerimisest. 1954. aastaga võrreldes

suurenesid järsult rahalised tulud loomakasvatusest (see kasv moodustas 3/4 üldisest rahaliste tulude juurdekasvust) ja teenistusest väljaspool.

Masina-traktorijaama piirkonna kohta tervikuna jäid kolhooside tulude ja kulude eelarved 1955. aastal täitmata. Kolhoosis «Kolos» on eelarve tulude osas ületatud 12,5 protsendi võrra.

Traktorijaama piirkonna kolhooside rahaliste kulude üldsummas moodustasid mitmesugused maksud ligikaudu 10 protsenti, veidi vähem kui pool (45,4 protsenti) kulutati tootmisvajadusteks; 19 protsenti eraldati jagamatutesse ja teistesse fondidesse, 4,4 protsenti kasutati pikaajaliste laenude tasumiseks ja 17,9 protsenti jaotati normipäevade alusel. Kolhoosis «Kolos» oli maksude osatähtsus veidi kõrgem (13,7 protsenti); tunduvalt väiksem oli tootmiskulude osatähtsus (36,1 protsenti), kuid vastavalt kõrgem oli normipäevade alusel jaotatavate rahaliste tulude osatähtsus (24,6 protsenti).

1955. aastal olid toodangu (eriti teravilja) keskmised realiseerimishinnad omahinnast enamasti tunduvalt kõrgemad. Kuid piima- ja lihatoodangu alal vajalikku vastavust hinna ja omahinna vahel siin veel polnud. Kolhoosis «Kolos» on toodangu omahind madalam, keskmised realiseerimishinnad aga tunduvalt kõrgemad (1 1/2 ja enam korda). Keskmiste realiseerimishindade kõrgem tase on seletatav kõigepealt riikliku kokkuostu ja kolhoosikaubanduse suurema osatähtsusega, teatud osa etendab samuti toodangu kõrgem kvaliteet (varajane kartul, köögivilja parem sortiment).

Vaatleme lõpuks, kuidas toimus tootmispõhivahendite uuendamine ja laiendamine.

Dmitrovi I masina-traktorijaama tootmispõhivahendite maksumus suurenes 1955. aasta jooksul 10 529 300 rublalt 14 617 300 rublale. See väärtuseline muutus peegeldab enam-vähem õigesti tootmispõhivahendite füüsilise mahu muutumist. Traktorijaama kapitaalmahutuste finantseerimise allikaks on riigieelarve.

Kolhoosides on kapitaalmahutuste peamiseks allikaks eraldamised jagamatusse fondi (1954. aastal eraldati jagamatusse fondi masina-traktorijaama piirkonnas 1 645 000 rubla, 1955. aastal 2 260 900 rubla). Suur tähtsus loomakasvatuse materiaalse ja tehnilise baasi ning lava- ja kasvuhoonemajanduse laiendamisel on riiklikel pikaajalistel laenudel (1954. aastal — 2 741 500 rubla, 1955. aastal — 2 642 300 rubla). Kokku oli 1955. aastal koos üleminevate jääkide ja muude laekumistega ette nähtud kapitaalmahutusteks 5 453 700 rubla (1954. aastal — 4 954 600 rubla). Tegelikult kasutati kapitaalmahutusteks 5 095 600 rubla, sellest ligi 2/3 ehitustöödeks, 12,5 protsenti — masinate, jõumasinate ja inventari soetamiseks, 18 protsenti — ehituste ja masinate kapitaalremondiks. Peale selle suunati kapitaalmahutusteks osa kolhoosnikute töömahutusi: 1954. aastal — 21 700 normipäeva, 1955. aastal — 37 900 normipäeva.

Kui kapitaalremondi kuludele lisada kulud aasta jooksul täieliku kulumise tõttu väljalangenud tootmispõhivahendite asendamiseks,

võib järeldada, et peaaegu 1/3 kapitaalmahutustest läks põhivahendite kulunud osa asendamiseks (amortisatsioon), 2/3 aga tootmispõhivahendite laiendamiseks.

Kolhoosis «Kolos» oli vahendite üldine summa kapitaalmahutusteks 1954. aastal 1 204 200 rubla (sellest eraldamised jagamatusse fondi jooksva aasta tuludest 255 500 rubla, pikaajalised laenud 927 100 rubla), 1955. aastal — 674 300 rubla (sellest eraldamised jagamatusse fondi 341 600 rubla, pikaajalised laenud 270 300 rubla). Seega seoses suuremate ehituste lõpuleviimisega (kasvuhoone ja muud objektid) suurenes kapitaalmahutusteks eraldatud omade vahendite summa ja vähenes riiklike laenude summa.

Vahenditest, mis olid 1955. aastal ette nähtud kapitaalmahutusteks, kasutati selleks tegelikult 561 300 rubla, sellest 61 protsenti — ehitustöödeks, 13 protsenti — masinate ja inventari soetamiseks, ligikaudu 17 protsenti — kapitaalremondiks, ülejäänud osa — tõuloomade soetamiseks ja teiste vajaduste rahuldamiseks. Peale selle kulutati ehitusteks ja kapitaalremondiks 2 700 normipäeva 1 300 normipäeva vastu 1954. aastal.

Kolhoosi lõppbilanss näitab kolhoosi vahendite olemasolu ja majanduslikku kasutamist (aktiva) ning nende saamise allikaid (passiva). Bilansi aktiva ja passiva võrdlemine võimaldab teha järelduse vahendite tegeliku kasutamise vastavusest nende allikatele, vastavate bilansikirjete võrdlemine aasta alguses ja lõpus aga — vahendite muutumisest aasta jooksul.

Kolhoosi bilansi formaalne lugemine ei valmista raskusi. Bilansi majanduslikku analüüsi aga raskendab see, et kolhoosi bilansi eri elemendid on näidatud erinevates hindadesüsteemides. Seepärast on omade vahendite õige suuruse, nende vahendite struktuuri ning sageli ka iga-aastaste muutuste kindlakstegemine võimatu ilma ühtede või teiste vahendite ümberhindamiseta.

Vaatleme kolhoosi «Kolos» bilanssi seisuga 1. jaanuar 1956. aasta bilansikirjete ühendatud ja muudetud rühmituste juures, mis kergendab bilansi lugemist (tabel 59). Antud kolhoosis puuduvad bilansikirjed on välja jäetud.

Kolhoosi vahendite esimesse rühma on lülitatud tootmis-põhivahendid[1], põhivahendite lõpetamata tootmine (kaasa arvatud noorkari), materjalid ja rahalised vahendid, mis on ette nähtud kapitaalmahutusteks. Esimese rühma vahendite hulgas on näidatud ka väärtpaberid. Selle vahendite rühma allikaks on põhiliselt jagamatu fond, osamaksud ja laenud kapitaalmahutusteks.

Võrdlusest nähtub, et 97,5 protsenti vahendeist, mis peavad funktsioneerima tootmis-põhivahendite ja neile vastavate vahendite näol (noorkari), kasutatakse sihtotstarbe järgi, s. t. nad kas on juba põhivahendid või valmistatakse neid selleks ette.

Seoses sellega, et osa jagamatut fondi on esindatud karjana, kes

[1] Peaaegu 4 protsenti moodustavad siin kultuurilised ja elukondlikud ehitused ning elumajad, mis ei kuulu tootmisvahendite hulka.

on üles kasvatatud oma majandis ning on bilansis arvel hindadega, mis on tunduvalt madalamad tootmiskuludega ja kehtivate riiklike hindadega võrreldes, on jagamatu fondi osatähtsust vähendatud, võrreldes laenudega kapitaalmahutusteks.

Vaatamata sellele on riiklike laenude osatähtsus siin võrdlemisi suur.

Tabel 59

Kolhoosi «Kolos» bilanss 1. jaanuariks 1956. a.

AKTIVA		PASSIVA	
Vahendid, nende paigutus ja kasutamine	Summa (tuhandetes rublades)	Vahendite allikad	Summa (tuhandetes rublades)
Tootmis-põhivahendid	2807,7	Jagamatu põhifond	2976,2
Noor- ja nuumloomad	39,3	Osamaksud	48,4
Kulutused lõpetamata ehitusteks	1364,4	Laenud kapitaalmahutusteks	1397,4
Materjalid ehitusteks ja kapitaalremondiks	35,9	—	—
Rahalised vahendid kapitaalmahutusteks	5,0	—	—
Väärtpaberid	58,4	—	—
Kokku	4310,7	Kokku	4422,0
Seemned ja omatoodetud istutusmaterjal	54,4	Seemnefondid	59,5
Seemnefondi seemnekulu	5,1	Söödafondid	53,4
Omatoodetud söödad ja allapanu	53,4	Eraldamised ostuseemnete, sööda, materjalide ja väikeinventari üleminevate varude maksumuse katteks	38,1
Ostetud seemned ja söödad	68,8		
Materjalid (välja arvatud materjalid ehitusteks ja kapitaalremondiks)	34,5	Eraldamised rahalistest tuludest jooksvateks tootmiskuludeks 1956. a. algul	12,0
Väikeinventar	30,6		
Kokku	246,8	Kokku	163,0
Saadused	143,2	Toiduainete fond	2,3
Kassa ja jooksvad kontod	101,5	Abistamiste ja kultuuriliste vajaduste fond	0,7
Kokku	244,7	Kokku	3,0
Kolhoosi liikmete võlad	0,7	Võlad kolhoosi liikmetele	165,8
Asutuste ja isikute võlad	63,6	Võlad asutustele ja isikutele (välja arvatud võlgnevus pikaajaliste laenude alal)	112,7
Kokku	64,3	Kokku	281,5
		Sealhulgas natuuras	28,6
Kokku aktiva	4 866,5	Kokku passiva	4 866,5

Vahendite teise rühma kuuluvad tootmise käibevahendid (välja arvatud nuumloomad, kes kuuluvad esimesse rühma). Allikad, mis peavad majapidamist käibevahenditega kindlustama, on nende tegelikust suurusest väiksemad. Osa käibevahendite üleminevaid jääke on siin loodud mitte rahalistest tuludest täiendavate eraldamiste, vaid jagamata fondi vahendeist ajutise laenu arvel.

Viimased kaks rühma on esindatud saaduste, rahaliste ja arveldustes olevate vahendite näol. Osaliselt moodustab see vahendite rühm üleminevaid rahalisi ja toiduainete reserve, kuid põhiliselt tuleb seda kasutada kolhoosi liikmetele, asutustele ja isikutele võlgade tasumiseks.

Kui võrrelda omade põhivahendite allikaid aasta alguseks ja lõpuks (bilansi passiva esimene rühm, maha arvatud laenud kapitaalmahutusteks), siis näeme, et aasta jooksul suurenesid need kolhoosis «Kolos» 11,8 protsendi võrra. Võlgnevus kapitaalmahutusteks saadud laenude arvel kasvas aasta jooksul 9,5 protsendi võrra. Järelikult suurenesid omade põhivahendite allikad veidi kiiremini.

Vastavate bilansikirjete võrdlemine aasta alguseks ja lõpuks näitab, millises ulatuses neid vahendeid kasutati.

Nii suurenes kolhoosis «Kolos» aasta jooksul tootmis-põhivahendite maksumus 4,8 protsendi võrra, 16,5 protsendi võrra kasvas lõpetamata ehituste maksumus. Ülemineva ehituse selline juurdekasv, kui arvestada selle väga suurt ulatust põhivahenditega võrreldes, annab tunnistust mitte üksi ehitustööde suurest ulatusest, vaid ka selle ehitustöö aeglasest tempost.

Käibevahendite omad allikad vähenesid bilansi järgi vähesel määral, eriti söödafondide arvel, mida ennemini võib kanda hindade erinevuste arvele, sest tegelikult üleminevate söödafondide maht suurenes enam kui poolteist korda.

*

Vaatlesime lühidalt kolhooside ja masina-traktorijaamade majandusliku tegevuse tähtsamaid näitajaid. Neist nähtuvad selgesti aasta positiivsed tulemused ja edasise kasvu suured võimalused, milliseid võib kasutada seda kiiremini, mida paremini on korraldatud majanduslik juhtimine. Oleks aga viga arvata, et majandusliku tegevuse analüüsi kõik ülesanded on ammutatud toodud näitajatega. Et täielikumalt avastada olemasolevaid tootmisreserve, tuleb majandusliku analüüsi tööle kaasa tõmmata kolhoosnikute ja masina-traktorijaama töötajate laiad hulgad, materiaalsete väärtuste vahetud tootjad. On vaja, et igas konkreetses töölõigus, igas kolhoosis, brigaadis ja farmis selgitataks välja, mida on võimalik teha, mis on jäänud tegemata ja mis on selle põhjuseks. Ainult niisugune analüüs loob planeerimisele kindla aluse, võimaldab öelda täiesti asjatundlikult, milliseid näitajaid võib saavutada uuel aastal ja milliseid abinõusid tuleb selleks kasutada.

XII peatükk

SOVHOOSID JA NENDE TOOTMIS- NING MAJANDUSLIKU TEGEVUSE ORGANISEERIMINE

1. Sovhooside osa sotsialistliku põllumajanduse arendamisel

Sovhoosid on kõrge mehhaniseerimistasemega sotsialistlikud põllumajanduslikud suurettevõtted, mis on organiseeritud riigi maal ja varustatud riigile kuuluvate tootmisvahenditega. Nad kujutavad endast sotsialistliku põllumajanduse organiseerimise kõrgemat vormi ja etendavad põllumajandussaaduste tootmisel tähtsat osa.

Meie maal hakati sovhoose looma juba nõukogude võimu esimestel aastatel. Sovhoosid tegid suure töö talumajapidamiste sordiseemnetega ja tõuloomadega varustamisel ning agronoomilisel teenindamisel. Sovhooside töökogemuste põhjal veendus Nõukogude Liidu talurahvas uuel tehnikal ja eesrindlikul põllumajandusteadusel baseeruva suurmajapidamise jõus ja eelistes.

Põllumajanduse massilisele kollektiviseerimisele ülemineku perioodil kasvas sovhooside osatähtsus veelgi. Riikliku maafondi vabadel maadel organiseeriti hoogsalt uusi teraviljasovhoose. Vaatamata organiseerimisperioodi raskustele andsid sovhoosid riigile kaubateravilja 1929/30. aastal üle 100 miljoni puuda, 1930/31. aastal aga juba üle 360 miljoni puuda. Järgnevatel aastatel tehti palju ära sovhooside tootmistegevuse organiseerimise parandamise ja kaubalisuse suurendamise alal.

Sõjajärgsel perioodil võtsid kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus tarvitusele rea tähtsaid abinõusid sovhooside materiaalse ja tehnilise baasi tugevdamiseks, nende majandusliku juhtimise parandamiseks, neis põllumajandussaaduste tootmise suurendamiseks, nende rentaabluse tõstmiseks.

Partei Keskkomitee veebruaripleenum (1947. a.) kritiseeris sovhoosimajanduse ühekülgset arendamist, mis alandab sovhoositootmise tulukust, nõrgendab majapidamise finantsilist olukorda, põhjustab töö- ja veojõu ressursside liigset hooajalist pinget põllutööde perioodil ja nende ressursside puudulikku kasutamist muul ajal. Pleenumi otsuse kohaselt viidi ellu abinõud sovhooside liigse spetsialiseerumise likvideerimiseks, loomakasvatuse arendamiseks taimekasvatuse põhi-tootmissuunaga sovhoosides ja taimekasvatuse arendamiseks loomakasvatuse põhi-tootmissuunaga sovhoosides. Siiski jäi sovhooside töösse veel tõsiseid puudusi. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee septembripleenum märkis, et sovhoosid ei ole veel muutunud eeskujulikeks ja kõrge rentaablusega

sotsialistlikeks majandeiks, paljudes neist on põllumajanduskultuuride saagikus ja loomakasvatuse produktiivsus madal, esineb ebamajanduslikkust, suuri mittetootlikke kulutusi ning raha ja materjalide ülekulutamist, toodangu omahind on kõrge.

Tõsise kriitika osaliseks sai sovhooside töö Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee jaanuaripleenumil (1955. a.). Oma otsuses näitas pleenum, et sovhooside töö tase ei vasta suurenenud nõudmistele ja olemasolevatele suurtele taime- ja loomakasvatustoodangu suurendamise võimalustele.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee septembripleenumi ja järgnevate pleenumite otsustes esitati sovhoosidele konkreetsed ülesanded nende töö edasiseks parandamiseks, põllumajandussaaduste tootmise järsuks suurendamiseks ja tootmise rentaabluse tõstmiseks. 1954. a. aprillis kehtestatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee määruses «NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhooside edasisest arendamisest ja nende rentaabluse tõstmisest» määrati kindlaks sovhooside tegevusprogramm lähemateks aastateks ja näidati abinõud nende organisatsiooniliseks ning majanduslikuks tugevdamiseks.

Partei ja valitsuse poolt sovhooside ülesehitamiseks ja tugevdamiseks kavandatud abinõude elluviimine, sovhooside poolt uudis- ja jäätmaade suurte massiivide kasutuselevõtmine tagasid sovhoositootmise tunduva kasvu (tabel 60).

Tabel 60

Sovhooside arengu põhinäitajad 1940.—1955. a.

Näitajad	1940. a.	1950. a.	1953. a.	1954. a.	1955. a.
Sovhooside arv	4 159	4 988	4 857	4 874	5 134
Külvipind (tuh. ha)	11 559	12 894	15 165	16 666	25 846
Sellest teraviljakultuure	7 681	7 537	7 842	9 400	17 842
Loomade arv aasta lõpuks (tuh. pead):					
Veised	2 462	2 802	3 450	3 586	3 719
Sellest lehmad	952	848	1 092	1 238	1 347
Sead	1 910	2 494	4 419	4 626	5 091
Lambad ja kitsed	5 908	7 633	10 954	11 202	11 675

NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhoosid andsid riigile 1955. aastal rohkem kui 1950. aastal: teravilja — 1,7 korda, köögivilja — 4,3 korda, kartuleid — 4,6 korda, liha, piima ja villa — 2 korda, mune — 2,9 korda.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi direktiividest NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta aastaiks 1956—1960 on sovhoosides ette nähtud põllumajandussaaduste tootmise edasine, veelgi suurem areng. 1960. aastal tuleb sovhooside ja abimajandite poolt anda riigile: tera-

vilja — 915 000 000 puuda, liha — 1 500 000 tonni, piima — 6 800 000 tonni, villa — 79 200 tonni ja mune — 2 miljardit tükki.

Tootmise kasv ja sovhoositoodangu kaubalisuse suurenemine tõstab veelgi sovhooside toodangu osatähtsust teravilja, liha, piima, köögivilja ja teiste saaduste riiklikus varumises. Kui NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhooside toodangu osatähtsus riiklikus varumises 1954. a. moodustas 16,5 protsenti, siis 1960. a. ulatub see 20,6 protsendini; sovhooside poolt riigile antava piima osatähtsus suureneb 16,2 protsendilt 24,4 protsendini, munade osatähtsus — 10,5 protsendilt 17,7 protsendini. 1956. a. kokkuvõtted näitavad, et sovhoosid saavutasid Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi poolt püstitatud ülesannete täitmisel teravilja ja teiste saaduste tootmise suurendamise osas suurt edu.

2. Sovhoositootmise spetsialiseerimine ja mitmekülgne arendamine. Sovhooside tootmisstruktuur

Tootmise spetsialiseerumise iseloomu poolest tehakse vahet teraviljasovhoosi, suhkrupeedikasvatuse, puuvillakasvatuse, tubaka- ja mahorkakasvatuse, teekasvatuse, tsitrusviljade kasvatuse, puuviljakasvatuse, viinamarjakasvatuse, puuvilja-viinamarjakasvatuse, puukooli-, kartulikasvatuse, puu- ja köögiviljakasvatuse, köögiviljakasvatuse, köögivilja-piimakarjakasvatuse, piimakarjakasvatuse, piimakarja-köögiviljakasvatuse, liha- ja piimakarjakasvatuse, seakasvatuse, lambakasvatuse, karakullikasvatuse, hobusekasvatuse, põdrakasvatuse, linnukasvatuse, karusloomakasvatuse, siidiussikasvatuse, mesinduse ja teiste tootmissuundadega sovhooside vahel.

Suuremat osa sovhoose juhib NSV Liidu Põllumajanduse Ministeerium, ülejäänud sovhoosid alluvad mitmesugustele teistele ministeeriumidele.

Sovhooside organiseerimine toimub valitsuse poolt kinnitatud plaani järgi. Igale uuele sovhoosile määratakse kindlaks tema põhitootmissuund. See määratakse olenevalt rahvamajanduse vajadusest põllumajandussaaduste järele ning arvesse võttes selle rajooni, kus sovhoos organiseeritakse, looduslikke ja majanduslikke tingimusi.

Teraviljasovhoosid organiseeritakse tavaliselt suurtel pindaladel künnikõlblike, teraviljakasvatuseks sobivate maade poolest rikastes rajoonides. Linnalähedastes ja tööstusrajoonides on organiseeritud köögiviljakasvatuse, piimakarja-köögiviljakasvatuse, piimakarjakasvatuse sovhooside võrk, mille toodang suunatakse värskelt linnade elanikkonna varustamiseks. Puuvilla ja teiste kiutaimede kasvatuse sovhoosid paiknevad peamiselt Kesk-Aasia rajoonides ja Kasahstanis, tee- ja tsitrusviljade kasvatuse sovhoosid — Taga-Kaukaasias, kus on soodsad tingimused nende kultuuride kasvatamiseks. Loomakasvatuse sovhoosid esinevad peaaegu maa kõigis

rajoonides; nende sovhooside paigutamisel tsoonide ja rajoonide järgi on arvesse võetud oma söötade tootmise võimalusi.

Vastavalt tootmissuunale moodustatakse sovhoosi põhivahendid, luuakse ehitused, eraldatakse põllumajandusmasinad.

Iga sovhoos spetsialiseerub ühe või mitme saaduse tootmisele, kõige enam arendatakse majapidamise põhitootmisharu, mis määrab sovhoosi tootmissuuna. Põhitootmisharu kõrval omavad sovhoosid täiendavaid ja abitootmisharusid. Lähtudes konkreetsetest tingimustest arendavad teraviljasovhoosid liha- või piimatootmissuunaga veisekasvatust, lambakasvatust või seakasvatust. Aianduse ja viinamarjakasvatuse arendamiseks soodsates rajoonides omavad sovhoosid aedu ja viinamarjaistandusi. Linnalähedaste rajoonide sovhoosid tegelevad nii piimakarja- kui ka köögiviljakasvatusega.

Majapidamise mitmekülgse arendamise eeskujuks võib seada Rostovi oblasti teraviljasovhoosi «Gigant». Organiseeritud kitsalt spetsialiseeritud teraviljamajandina, muutus see sovhoos oma olemasolu jooksul hästi ja mitmekülgselt arenenud põllumajanduslikuks ettevõtteks. Peale teravilja kasvatab sovhoos kõrvitsalisi kultuure, puuvilja, marju, viinamarju ja suuri koguseid söötasid. 1937. a. oli selles sovhoosis ainult 7 hektarit puuvilja- ja marjaaeda, kuid 1956. a. ületas aia pindala 200 hektarit. Aiandusest ja viinamarjakasvatusest sai sovhoos 1954. a. 298 500 rubla kasumit. Samal aastal, kasutades soodsaid realiseerimistingimusi, kasvatas sovhoos 204 hektari suurusel pindalal kõrvitsalisi kultuure ja sai selle toodangu realiseerimisest 706 000 rubla kasumit.

Sovhoosis on arenenud loomakasvatus — piimakarja- ja seakasvatus, 1. oktoobril 1955. a. oli sovhoosis 2 973 veist (neist 833 lehma), 6 267 siga, üle 10 000 linnu. Sovhoos «Gigant» andis peale teravilja riigile põllumajandusliku maa 100 hektari kohta: liha 17,1 tsentnerit, piima 48,5 tsentnerit, villa 62 kilogrammi ja mune (100 ha teravilja kohta) 2 900 tükki.

Täiendavate ja abitootmisharude toodangu paremaks kasutamiseks ja tulukuse suurendamiseks on sovhoosidele antud õigus ehitada ja seadistada ettevõtteid köögivilja, viinamarjade, puuvilja jt. töötlemiseks, kuivatamiseks ja konserveerimiseks. Sovhoosi abitootmisharude: aianduse, köögiviljakasvatuse, kõrvitsaliste kultuuride kasvatuse (välja arvatud köögiviljakasvatuse sovhooside toodang), mesinduse, kalakasvatuse, linnukasvatuse (välja arvatud linnukasvatussovhooside toodang) toodangut, sealhulgas ka seda, mis on majapidamises ümber töötatud, võivad sovhoosid riiklike jaehindadega vahetult müüa tarbijatele, avades selleks kioskeid ja kaubatelkisid.

Uute sovhooside rajamine uudis- ja jäätmaadel. Uudismaade ülesharimise rajoonides organiseeriti 1954. ja 1955. aastal 425 uut teraviljakasvatuseks spetsialiseeritud suurt sovhoosi. 1954. a. kündsid sovhoosid üles 6,9 miljonit hektarit ja 1955. a. — 6,8 miljonit hektarit uudis- ja jäätmaid. Neid maid kasutatakse nüüd täielikult põllumajanduslikuks tootmiseks. Uute maade ülesharimine sovhooside poolt jätkub.

Tänu uudis- ja jäätmaade ülesharimisele Kasahstanis, Siberi, Uraali ja Volgamaa rajoonides loodi väga lühikese aja jooksul suurim baas teravilja tootmiseks, mille tulemusena üldine külvipind

sovhoosides kasvas kuni 30 miljoni hektarini (13,8 miljoni hektari vastu 1953. a.). Sovhoosid laiendasid järsult teravilja külvipinda, mis 1956. aastal suurenes 23 miljoni hektarini, 7,3 miljoni hektari vastu enne uudismaade ülesharimist. Teraviljakultuuride osatähtsus sovhooside kogu külvipinnas kasvas kuni 76,5 protsendini 52,6 protsendi vastu 1953. a.

Kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse poliitika elluviimise tulemusena uudis- ja jäätmaade ülesharimise alal saavutasid sovhoosid teravilja tootmise suurendamisel suuri edusamme. 1956. a. andsid NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhoosid riigile 900,6 miljonit puuda teravilja, peamiselt nisu, ehk 4,6 korda rohkem kui 1953. a., enne uudis- ja jäätmaade ülesharimist. Uudis- ja jäätmaade rajoonides organiseeritud 425 uut sovhoosi andsid riigile 505 miljonit puuda teravilja, mis on 2,6 korda rohkem kui kõik NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhoosid 1953. a. kokku. Paljud uued sovhoosid andsid riigile 3 miljonit ja enam puuda teravilja. Nii näiteks andis Kustanai oblasti sovhoos «Železnodorožnõi» 4 miljonit puuda, Tškalovi oblasti sovhoos «Vostotšnõi» 3,7 miljonit puuda, Alma-Ata oblasti sovhoos «Iljiski» — 3,1 miljonit puuda teravilja.

Paljud sovhoosid kogusid ülesharitud uudismaadel 1956. aastal 100—120 ja enam puuda teravilja hektarilt. Nii sai Kustanai oblasti Pavlovi-nimeline sovhoos keskmiselt 21,6 tsentnerit teravilja hektarilt. Uudismaade ülesharimise ja kultuuride saagikuse tõstmise tulemusena suureneb sovhoositootmise kaubalisus veelgi. Üksnes Kasahhi NSV sovhoosid andsid riigile keskmiselt igalt koristuspinna hektarilt 53 puuda teravilja, kusjuures varem see arv ei ületanud 20 puuda. Seejuures oli sovhooside poolt riigile antav teravili kaks kuni kolm korda odavam kui kolhooside poolt antav teravili ja naturaaltasu masina-traktorijaamade töö eest. Esialgsed arvestused näitasid, et Kasahhi NSV ja Altai krai paljudes uutes teraviljasovhoosides ei ületa teravilja tsentneri omahind 16—20 rubla. On välja arvutatud, et Akmolinski oblasti Jesilski rajooni kolhoosidelt saadud 40 000 tonni teravilja eest maksis riik 21 miljonit rubla, kuid sovhoos «Zanõsski» poolt antud sama suur kogus teravilja läks riigile maksma 8 miljonit rubla, mis moodustab 38 protsenti kolhooside poolt antud teravilja maksumusest. Juba 1956. a. katsid paljud uudismaa sovhoosid peaaegu täielikult nende organiseerimiseks tehtud kulud. 18 sovhoosi Jesilski rajoonis katsid täielikult kapitaalkulutused ja andsid 17 miljonit rubla kasumit.

Esimestel aastatel kasutavad uued sovhoosid ülesharitud maad teraviljade külviks. Edaspidi aga rakendavad nad kõrge mullaviljakuse säilitamiseks kohalikele tingimustele vastavat maaviljelussüsteemi. Olemasolevad karja- ja heinamaad, suured kogused teraviljajäätmeid ja mahlakate söötade tootmine loovad loomakasvatusele kindla söödabaasi. Lähemail aastail suureneb uudis- ja jäätmaid ülesharivates sovhoosides järsult iga liiki loomade arv. Kuivades stepirajoonides hakatakse arendama peenvillalammaste ja

lihakarjakasvatust. Linnade ja tööstuskeskuste läheduses on ette nähtud piimakarjakasvatuse, seakasvatuse ja linnukasvatuse arendamine.

Moskva ja Leningradi, Uraali linnade, Donbassi ja Kuzbassi tsoonis ning uute tööstuskeskuste läheduses organiseeritakse 100 sovhoosi, mis spetsialiseeruvad kartuli ja köögivilja tootmiseks. Samuti laieneb seemnekasvatuse sovhooside võrk kõrgesaagiliste köögiviljade seemnete ja seemnekartuli kasvatamiseks. Uuesti kasutuselevõetavatel niisutatavatel maadel Näljastepis luuakse 34 uut puuvillakasvatuse sovhoosi 280 000 hektari suuruse pindalaga. Ülejäänud 20 000 hektarit uudismaad haritakse üles kolhooside poolt.

Sovhoosi *organisatsiooniline struktuur* oleneb sovhoosi tootmissuunast, tootmise mahust, maatükkide paiknemisest, juurdesõiduteedest, veesaamise võimalustest ja teistest tingimustest.

Vanades teraviljasovhoosides ja tehniliste kultuuride sovhoosides on põhiliseks tootmisüksuseks *osakond*. Igale osakonnale on kinnistatud tavaliselt ühest või mitmest üksteise lähedal asuvast maamassiivist koosnev maa-ala. Osakondadele kinnistatakse samuti traktori- ja masinapark, elavveojõud ja teised tootmisvahendid. Osakonna keskuses paiknevad administratiiv- ja tootmishooned ning elamud.

Hästiarenenud loomakasvatusega teraviljasovhoosides organiseeritakse loomakasvatusfarmid. Enamikes sovhoosides kuuluvad need osakonna koosseisu, kuid esineb ka iseseisvaid farme, mis alluvad vahetult sovhoosi direktsioonile.

Rostovi oblasti teraviljasovhoosis «Gigant», kus maa üldsuurus on 46 500 hektarit, sellest 38 100 hektarit põldu, on organiseeritud 12 osakonda ja nende juures 7 loomakasvatusfarmi: 3 veisefarmi, 2 seafarmi, 1 lambafarm ja 1 linnufarm. Kõigis osakondades on korrastatud veekogud ja kasvatatakse kala.

Igas osakonnas on vajalik elamufond, kontor, laod seemnevilja, söötade ja teiste materiaalsete väärtuse hoidmiseks, ruumid masinate hoidmiseks, hobusetall, samuti remonditöökoda masinate jooksva remondi teostamiseks. Loomakasvatusfarmi omavate osakondade territooriumile on ehitatud hooned loomade jaoks.

Loomakasvatusfarmide paiknemine vahetult osakonna keskuses või selle läheduses võimaldab majapidamist ratsionaalsemalt majandada, täielikumalt kasutada tööjõudu, kõlvikuid ja tehnikat, alandada transpordi- ja üldkulusid.

Majapidamise sellise organiseerimise juures kasutatakse taimekasvatuse kõrvaltoodang ja jäätmed ära kohapeal, alanevad söötade veokulud, mis aitab kaasa taimekasvatus- ja loomakasvatussaaduste toodangu omahinna alanemisele.

Rostovi oblasti teraviljasovhoosis «Salski» on 5 loomakasvatusfarmi organiseeritud osakondades, 1 on iseseisev.

Sama oblasti teraviljasovhoosis «Tšelinski» on 7 farmist 4 organiseeritud osakondades, mida on siin 5.

Uudis- ja jäätmaadel organiseeritud uutes teraviljasovhoosides on põhiliseks tootmisüksuseks *traktori-põllundusbrigaad*.

Olenevalt kohalikest tingimustest — sovhoosidele kinnistatud maa-ala suurusest ja kujust — luuakse suurtel eraldatud ja kaugetel massiividel majanduskeskused — põllulaagrid. Sageli tekib vajadus põllumajandussaaduste ladude organiseerimiseks. Igal üksikul

juhul lahendatakse majapidamise struktuuri küsimus konkreetseid tootmistingimusi arvestades.

Uutel teraviljasovhoosidel on suured võimalused loomakasvatuse arendamiseks. Tekkivad koresöötade ja teraviljajäätmete tagavarad ning edaspidi, pärast maaviljelussüsteemi sisseviimist, arenev oma mahlakate söötade tootmine nõuavad loomakasvatusfarmide lähendamist söötade tootmise kohtadele. Majanduskeskuste organiseerimise küsimus lahendatakse majanduslikku otstarbekust arvesse võttes. Algperioodil on loomakasvatuse organiseerimine uutes teraviljasovhoosides tunnistatud otstarbekaks peakeskuses, kus juba on olemas võimalused tööliste paigutamiseks.

Loomakasvatussovhoosides on põhiliseks tootmisüksuseks *farm*. Farm on harilikult vahetult allutatud sovhoosi direktorile, spetsiaalküsimuste alal aga — peaspetsialistidele.

On välja kujunenud kaks põhilist farmide organiseerimise viisi. Ühel juhul tegeleb farm üheaegselt nii loomakasvatuse kui taimekasvatusega, omades alaliseks kinnistatud maatükke. Selliselt on organiseeritud enamus piimatootmissuunaga sovhoose ja osa seakasvatus- ja lambakasvatussovhoose. Teisel juhul luuakse loomakasvatusfarmid ainult farmilähedaste külvikordadega väikestel maatükkidel mahlakate ja haljassöötade tootmiseks. Sel põhimõttel on organiseeritud enamik tööndusliikke seakasvatussovhoose. Paljud lambakasvatusfarmid ei tegele üldse maaviljelusega, vaid varuvad ainult heina lammaste talvitamiskohtadesse. Olenevalt majapidamise konkreetsetest tingimustest võib samas sovhoosis organiseerida erinevat liiki osakonnad ja farmid.

Mõnedes sovhoosides on näiteks emiste-, lüpsikarja-, nuumloomade- ja noorkarjakasvatuse spetsialiseeritud farmid.

Loomakasvatuse õige organiseerimine nõuab, et igal farmil oleks püsiv põhikarja koosseis ja karja õige struktuuri säilitamiseks vajalik arv noorloomi, et ta tegeleks noorloomade suunava kasvatusega ning valiks oma karja komplekteerimiseks kõrge produktiivsusega loomad. Kuid sel alal on sovhoosides veel palju puudusi. Paljudel farmidel ei ole veel välja töötatud neile kõige otstarbekamat karja struktuuri, nad tegelevad ebarahuldavalt tõuaretustööga, põhikarja komplekteerivad peamiselt teistest majapidamistest saadud tõuloomadega. On otstarbekohane, et igas tarbe-loomakasvatussovhoosis (mittetõukarjasovhoosis) oleks oma karja komplekteerimiseks kõrge produktiivsusega loomade aretustuumik.

Konkreetse sovhoosi tootmisstruktuur — farmide ja osakondade arv, nende suurus ja nende töö kooskõlastus — oleneb sovhoosi spetsialiseerumisest, tootmise ulatusest ja sellest, millised tootmisharud on olemas sovhoosis. Suur tähtsus on maakõlvikute paiknemisel, üksikute maamassiivide suurusel, ühendusteedel ja massiivide vahemaal, reljeefi iseärasustel, veekogude olemasolul ja teistel tingimustel. Harilikult on suurtel taimekasvatussovhoosidel 3—5, mõnedel aga 8—10 osakonda.

Tootmise erineva spetsialiseerumisega sovhooside suurust iseloomustavad andmed tabelis 61.

Tabel 61

Sovhooside 1955. a. tootmistegevuse põhinäitajad
(keskmiselt 1 sovhoosi kohta)

Näitajad	Sovhoosid					
	Teravilja	Puuvillakasvatuse	Piimakarjakasvatuse	Seakasvatuse	Lambakasvatuse	Köögiviljakasvatuse
Maa üldpind (tuh. ha)	28,5	10,0	10,1	5,1	62,6	5,9
Külvipind (tuh. ha)	13,7	3,8	3,6	3,1	12,7	1,9
Aasta keskmine tööliste arv	447	1 372	391	396	509	348
Traktorite arv ümberarvestatult 15-hobujõulisteks	131	103	38	36	94	29
Loomade arv:						
Veiseid	893	439	1 077	530	1 523	485
Sellest lehmi	296	152	437	205	457	202
Sigu	844	281	764	4 245	245	625
Lambaid ja kitsi	1 580	1 376	395	122	16 364	90

Perioodil 1940.—1955. a. toimus sovhooside keskmise suuruse mõningane kasv nii majapidamiste liitmise kui ka uute suurte sovhooside organiseerimise teel.

Külvipinna ja traktoripargi suuruse poolest on kõige suurematekssovhoosideks teraviljasovhoosid. Peale teraviljakasvatuse on neis sovhoosides iga majapidamise kohta ligemale 300 lehma, 844 siga ja üle 1500 lamba, mis näitab, et need sovhoosid on vabanenud kitsast teraviljakasvatusele spetsialiseerumisest. Loomakasvatuse tootmissuunaga sovhoosides arendatakse põhitootmisharu kõrval edukalt teisi loomakasvatusharusid, mis võimaldab paremini kasutada söötasid ja tootmisvahendeid. Uudis- ja jäätmaadel organiseeritud iga teraviljasovhoosi kohta tuleb keskmiselt 21 700 hektarit teravilja.

Sovhoosid on varustatud kaasaegsete põllumajandusmasinatega ja omavad tootmishooneid, elumaju ning kultuuri- ja elutarbelisi hooneid ja seadmeid. Uudis- ja jäätmaade ülesharimise rajoonides organiseeritud uutes sovhoosides areneb väga ulatuslik ehitustöö. Peakeskuses on tavaliselt sovhoosi kontor (administratsioon), keskremonditöökoda, majapidamise kesklaod, elektrijaam, tööstusettevõtted, klubi, kool. Enamikes sovhoosides on sovhoosi peakeskuses üks osakond või farm.

Sovhoosi peakeskuse osakonna või farmi koha õige valik on suure tähtsusega sovhoosi juhtimisel ja tootmise organiseerimisel. Selle küsimuse lahendamisel, eriti loomakasvatushoonete, seemneladude ja teiste hoidlate paigutamisel võetakse arvesse seemnete, söötade,

kütuse ja muude materjalide sovhoosisiseste vedude vähendamise vajadust.

3. Sovhoosi juhtimine

Sovhooside kui riiklike ettevõtete majanduslikku tegevust suunatakse tsentraliseeritult kõrgemalseisvate organite, oblasti, krai ja vabariigi valitsuse või trustide, liiduvabariikide vastavate ministeeriumide ja NSV Liidu ministeeriumide poolt sovhooside alluvuse järgi (süsteemide järgi).

Sovhoosi juhtimisel on põhilisteks ülesanneteks: põllumajandusliku tootmise organiseerimine, sovhoosi kindlustamine vajalike tööjõu-, materiaalsete ja rahaliste ressurssidega, üksikute tootmise lülide (osakondade, farmide, abiettevõtete) tegevuse koordineerimine, plaaniliste ülesannete tingimusteta täitmise kindlustamine.

Sovhoosi juhtijaks on vastava ministeeriumi poolt nimetatud direktor.

Sovhoosi *direktor* juhib kogu ettevõtte tööd. Temal on õigus töötajaid tööle võtta ja töölt vabastada, peale direktori asetäitja ja peaspetsialistide (agronoomi, insener-mehaaniku, zootehniku, veterinaararsti ja pearaamatupidaja), kes kinnitatakse ametisse kõrgemalseisvate organite poolt direktori ettepanekul.

Direktor käsutab sovhoosile kuuluvaid materiaalseid ja rahalisi vahendeid, sõlmib lepinguid, saab Riigipangast laenusid, rakendab plaanide täitmisega, varustamisega, toodangu realiseerimisega ja sovhoosi muu tootmistegevusega seoses olevaid abinõusid. Tema vastutab riigi ees majapidamise õige organiseerimise ja juhtimise eest, riiklike plaanide täitmise ja sovhoosi kahjumita töötamise eest, tootmis- ja teiste plaanide ning ülesannete täitmise eest, masinate tootliku kasutamise eest.

Peale direktori kuuluvad sovhoosi juhtivasse koosseisu: peaagronoom, peazootehnik, peainsener-mehaanik, peaveterinaararst, ehitusinsener, pearaamatupidaja ja osakondade juhatajad.

Sovhoosi *direktori asetäitjaks* on tavaliselt üks peaspetsialistidest — peaagronoom, peazootehnik või peainsener-mehaanik. Iga peaspetsialist kannab vastutust temale alluva majapidamisharu või töölõigu seisukorra eest. Peaspetsialistid võtavad vahetult osa perspektiiv-, aasta- ja operatiivplaanide väljatöötamisest vastavate majapidamisharude viisi ja pärast nende plaanide kinnitamist organiseerivad nende täitmist osakondade ja farmide poolt. Nende põhiülesandeks on tootmise organiseerimine, eesrindlike kogemuste ja põllumajandusteaduse saavutuste kasutuselevõtmine ning sel alusel põllumajanduskultuuride suurte saakide saamise ja loomade produktiivsuse tõstmise plaanide eduka täitmise kindlustamine.

Peaspetsialistid vastutavad masinate, riistade ja loomade õige ning tootliku kasutamise eest, sovhoosi varade säilitamise eest.

Osakonna juhataja juhib tööd ja vastutab osakonna seisukorra ning kindlaksmääratud plaaniliste ülesannete täitmise eest saaduste tootmise ja tootmiskulude kokkuhoiu alal. Sellele ametikohale nimetatakse harilikult spetsialiste, kellel on kogemusi tootmise juhtimises. Paljudes sovhoosides töötavad osakondade juhatajatena spetsialistid kohakaasluse alusel. Osakonna juhataja nimetatakse ametisse oblasti sovhooside valitsuse juhataja või vahetult sovhoosi direktori poolt, olenevalt osakonna suurusest.

Osakonna või iseseisva farmi juhataja allub vahetult sovhoosi direktorile, spetsiaalküsimuste — agronoomiliste, zootehniliste, veterinaarsete, mehhaniseerimisalaste ja teiste küsimuste alal saab juhiseid peaspetsialistidelt, kes teostavad osakonna (farmi) tehnilist juhtimist ja selle töö kontrollimist.

Osakondades olevaid loomakasvatusfarme juhib farmijuhataja või zootehnik. Sellise farmi juhataja allub osakonna juhatajale.

Osakonna või iseseisva farmi juhataja juhib põllundus- ja loomakasvatusbrigaade osakonna (farmi) spetsialistide — agronoomi, mehaaniku, zootehniku, veterinaartöötaja kaudu.

Osakonna (farmi) juhataja ja osakonna ühe spetsialisti ametikohtade ühendamist kohakaasluse alusel loetakse otstarbekohaseks ja ergutatakse suurendatud töötasuga.

Kogu sovhoosi ja tema osakondade ning farmide tööd juhitakse vastavate ameti-isikute poolt *ainujuhtimise* põhimõttel.

Ainujuhtimine sovhoosides nagu teisteski sotsialistlikes ettevõtteis ei lülita välja, vaid vastupidi, eeldab tööliste ja teenistujate aktiivset osavõttu tootmise juhtimisest. See osavõtt avaldub selles, et sovhoosi, osakondade ja farmide spetsialistid, brigadirid ja eesrindlikud töölised ning teenistujad võtavad osa perspektiivplaanide ning aasta tootmis- ja finantsplaanide koostamisest ja saaduste tootmise ning riigile andmise, nende kvaliteedi tõstmise ja omahinna alandamise alal sovhooside ette seatud ülesannete lahendamiseks suunatud organisatsiooniliste ja tehniliste abinõude väljatöötamisest. See osavõtt avaldub sovhoosi tootmistegevuse arendamise põhiküsimuste läbiarutamises tootmisnõupidamistel ning julge kriitika ja enesekriitika arendamises töös esinevate puuduste kiiremaks kõrvaldamiseks.

Tööliste ja teenistujate tootmistegevuse juhtimisest osavõtu üheks vormiks on plaanide täitmise ja ületamise eest peetav massiline sotsialistlik võistlus, mille käigus ilmnevad ja ära kasutatakse tootmise uued reservid.

Töötajate laialdaste hulkade kaasatõmbamises tootmise juhtimisele on väga suur osa töötajate ühiskondlikel organisatsioonidel, kes juhivad sovhoosi kollektiivi võitlust riiklike plaanide ja vastuvõetud sotsialistlike kohustuste täitmise eest. Eriti suur osa on täita parteiorganisatsioonil, kes, ellu viies oma õigust kontrollida administratsiooni tegevust, mobiliseerib sovhoosi töötajaid riiklike plaaniülesannete täitmisele ja ületamisele.

4. Sovhooside tootmistegevuse planeerimine

Sovhoosides nagu teisteski riiklikes ettevõtetes töötatakse välja perspektiiv- ja jooksvad majandusplaanid. Perspektiivplaanis (viisaastaku kohta) määratakse kindlaks taimekasvatus- ja loomakasvatustoodangu maht, kapitaalmahutused tootmis- ning kultuuri- ja elutarbeliste hoonete ehitamiseks, tööviljakuse kasv, omahinna alandamine ja sovhoosi arendamise teised olulisemad näitajad.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrasid 1955. aasta 9. märtsi määrusega kindlaks põllumajanduse planeerimise, sealhulgas sovhoositootmise planeerimise, uue korra. Uus planeerimise kord tõstab töötajate initsiatiivi majapidamise kõigi tootmisharude arendamisel, maakõlvikute ratsionaalsel kasutamisel. Ta võimaldab sovhoosidel paljud

majapidamise igakülgse arendamise küsimused lahendada iseseisvalt riiklike plaaniülesannete põhinäitajate alusel.

Riikliku plaaniülesande korras määratakse sovhoosile:

a) toodangu riigile andmise plaan toodanguliikide viisi;
b) personali suurus ja palgafond;
c) kapitaalmahutuste suurus;
d) toodangu omahinna alandamise ülesanne.

Need näitajad kinnitatakse vastavate ministeeriumide poolt sovhooside oblastivalitsustele ja trustidele, nende puudumisel aga vahetult sovhoosidele, kooskõlas NSV Liidu rahvamajanduse arendamise riikliku plaaniga ja liiduvabariikide majanduse arendamise plaanidega.

Pärast NSV Liidu riigieelarve ja liiduvabariikide eelarvete kinnitamist teatatakse sovhoosidele finantseerimise aasta-limiidid käibevahendite normatiivi juurdekasvuks, põhikarja moodustamiseks, kapitaalmahutusteks, samuti määratakse kindlaks plaaniline kasum ja teised finantsnäitajad. Juhindudes plaaniülesannetest, kindlaksmääratud finantsnäitajatest ja limiitidest, koostab sovhoos oma tootmis- ja finantsplaani.

Sovhoosi tootmis- ja finantsplaan. Sovhoosi tootmis- ja finantsmajanduslikku tegevust organiseeritakse kooskõlas tema tootmis- ja finantsplaaniga. Seepärast on tootmis- ja finantsplaani õigeaegne ja õige väljatöötamine väga tähtsaks tingimuseks sovhoosi kõigi tootmisharude edukal arendamisel.

Sovhoosi tootmis- ja finantsplaani koostisosadeks on:

1) eelseisva aasta plaani põhinäitajad kõrvutatult jooksva aasta tegelike andmetega;
2) taimekasvatuse ja loomakasvatuse tootmisprogramm;
3) toodangu kasutamis- ja realiseerimisplaan;
4) tööjõu ja palgafondi plaan;
5) taimekasvatus- ja loomakasvatussaaduste omahinna plaan;
6) finantsplaan.

Tootmis- ja finantsplaani *esimeses osas* määratakse saaduste tootmise ja loomade arvu näitajad põllumajandusliku maa 100 hektari kohta. Määratakse kindlaks riigile antava toodangu kogus, külvipindade suurus ja struktuur, põllumajanduskultuuride saagikus, loomade arv ja produktiivsus, töökulu toodanguühiku kohta, toodanguühiku omahind, majapidamise üldine tulukus, samuti keskmine väljatöötus traktori ja kombaini kohta, söödakulu loomakasvatustoodangu ühiku kohta ja teised sovhoositootmise efektiivsust iseloomustavad näitajad.

Toome näiteks Rostovi oblasti sovhoosi «Gigant» 1955. a. tootmis- ja finantsplaani põhinäitajad (tabel 62).

Sovhoosi tootmis- ja finantsplaan näeb ette taimekasvatus- ja loomakasvatussaaduste põhiliste liikide tootmise järsu suurendamise, et kuuenda viisaastaku ülesanded täita lähema 2—3 aasta jooksul.

Sovhoosi tootmis- ja finantsplaanis määratakse kindlaks töökulu inimpäevades ühe tsentneri taimekasvatus- ja loomakasvatussaaduste tootmiseks. 1956. aastaks

Moskva oblasti „Lesnõje Poljanõ" sovhoosi tootmisstruktuur

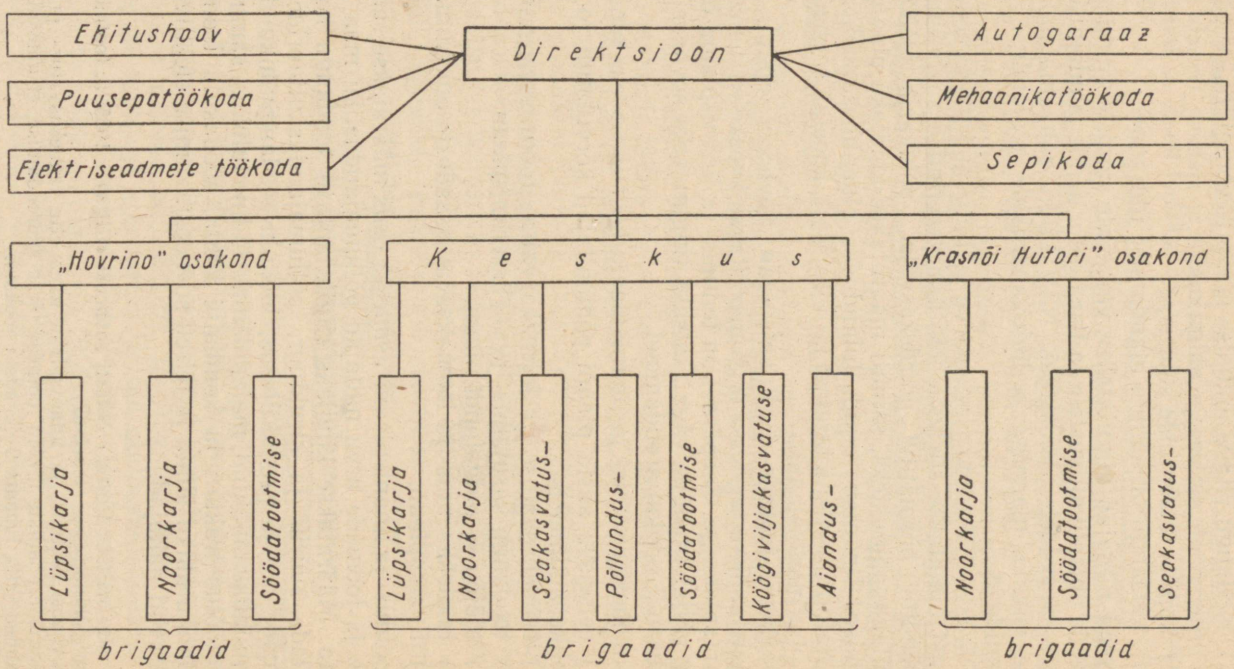

planeeris sovhoos «Gigant» töökulu ühe tsentneri kogutoodangu kohta järgmiselt (inimpäevades):

teravili (ilma maisita)	0,16
teramais	0,52
kartul	0,54
hein	0,10
piim	1,30
vill	18,10
veiste kaaluiive	5,30
sigade kaaluiive	2,90

Tabel 62

Rostovi oblasti sovhoosi «Gigant» 1956. a. tootmis- ja finantsplaani põhinäitajad

Näitajad	1955. a. tegelik	1956. a. plaan	1956. a. 1957. aastast protsentides
Toodang põllumajandusliku maa 100 ha kohta			
Piima (ts)	59,4	75,5	127
Liha (eluskaalus) kõigilt looma- ja linnuliikidelt (ts)	17,3	32	185
sellest sealiha põllumaa 100 ha kohta (ts)	10,3	29,7	288
Mune teravilja külvipinna 100 ha kohta (ts)	3 020	4 556	150
Põllunduse kogutoodang põllumaa 100 ha kohta (söötühikutes)	98 723	228 382	231
Toodangu riigile andmine (ts)			
Teravilja	170 841	238 000	140
Päevalille	6 525	12 100	186
Köögivilja ja kõrvitsalisi kultuure	17 390	21 000	121
Piima	20 055	28 000	140
Liha (eluskaalus)	7 258	13 600	190
sellest sealiha	4 157	11 300	271
linnuliha	170	480	281
Mune (tuhandetes tükkides)	649,5	820	127
1 tsentneri toodangu omahind (rublades)			
Teravili	24.56	17.92	73
Päevalill	45.40	38.12	84
Piim	101.63	84.99	84
Sealiha (eluskaalus)	705.44	464.11	66
Veiseliha (eluskaalus)	533.39	489.35	91
Linnuliha (eluskaalus)	1 424.03	1 053.80	74
Munad (10 tükki)	4.03	3.11	77

Tootmis- ja finantsplaanis on kindlaks määratud sovhoosi üldtulud ja kasum kui tema tootmis- ja majandusliku tegevuse kõige tähtsamad näitajad. Vahendite laekumist toodangu realiseerimisest planeeritakse tootmisharude ja põhiliste toodanguliikide viisi põllumajandusliku maa 100 hektari ja aasta keskmise alalise ja hooajatöölise kohta. 1956. aasta plaani alusel pidi sovhoos «Gigant» realisee-

rima toodangut 27 930 000 rubla eest, kusjuures realiseeritava toodangu omahind oli 18 291 500 rubla. Sovhoosi plaaniline kasum oli kindlaks määratud 9 638 500 rublale.

Sovhoosi tootmis- ja finantsplaani kõige tähtsamaks osaks on *taimekasvatuse ja loomakasvatuse tootmisplaan.*

Taimekasvatuse osas nähakse plaanis ette maakasutuses kavandatud muudatused, külvipindade suurus, seemnekulu, põhi- ja kõrvalsaaduste toodang ning selle kasutamine ja realiseerimine. Põllumajanduse planeerimises uue korra kehtestamise tõttu paranes sovhoosides tunduvalt külvipindade struktuur, suurenesid saagirikkamate kultuuride külvipinnad. Sovhoosi tootmis- ja finantsplaanis nähakse samuti ette plaaniliste saakide saamist kindlustavad põhilised agrotehnilised abinõud ja teaduse saavutuste ning eesrindlike kogemuste juurutamine.

Nii näiteks planeeris sovhoos «Gigant» 1956. aastal mustkesade kündi 4 500 hektarit, varakevadist äestamist niiskuse säilitamiseks sügiskünni ja mustkesade kogu pindalal, teraviljade rist- ja kitsarealist külvi 12 000 hektaril, suviteraviljade külvi jaroviseeritud seemnega 1457 hektaril, maisi, päevalille ja kartuli ruutpesiti külvi ja mahapaneku, lumekogumist kogu talinisu külvipinnal. Sügavkündi T. S. Maltsevi meetodil planeeriti 2200 hektarit.

Kasahhi NSV puuvillakasvatuse sovhoos «Pahta-Aral» planeeris 1956. aastaks, vastavalt kohalikele tingimustele, puuvilla alal järgmised agrotehnilised abinõud: orgaaniliste ja mineraalväetiste seguga väetamine, ruutpesiti külv, taimede kontrollimine ja istutamine, sügavkünd, mulla uhtmine, planeerimine (tasandamine), puuvilla mehhaniseeritud harvendamine, salkade kohendamine ja liigsete taimede kõrvaldamine, põigiti ja pikuti kultiveerimine üheaegselt väetiste külviridadesse andmisega, niisutusvagude ajamine, kastmine, pintseerimine, kahjurite tõrje, lehtede kõrvaldamine, saagi koristamine masinatega.

Loomakasvatuse tootmisprogramm hõlmab kõigi loomaliikide karja taastootmise, loomakasvatussaaduste (piima, liha, villa, munade jt.) tootmise ja riigile andmise näitajaid. Toodangu riigile andmist planeeritakse kvartalite viisi, mõnedes sovhoosides aga kuude viisi. Plaanis nähakse ette tagada loomadele kogu aastaks ja kvartalite viisi kore-, mahlakad ja jõusöödad, määratakse kindlaks kvaliteedinäitajad — piimatoodang lehma kohta, piima rasvaprotsent, ööpäevane kaaluiive, poegimiste arv emise kohta, vasikate, põrsaste, tallede, varssade saamine ja säilitamine 100 emaslooma kohta, villatoodang lamba kohta.

Sovhoosi «Gigant» 1956. a. plaanis on loomakasvatuse alal ette nähtud järgmised kvaliteedinäitajad:

piimatoodang lehma kohta	3170 kg
keskmine villatoodang lamba kohta	4,23 kg
nuumsigade keskmine ööpäevane kaaluiive	436 g
munatoodang muneja kana kohta	144 tk.
vasikate saamine ja säilitamine 100 lehma ja tiine mullika kohta	92
tallede saamine ja säilitamine 100 sugu-ute kohta . .	95
põrsaste saamine ja säilitamine 100 emise kohta . .	2656

Toodangu hulga suurenemisega sovhoosis kaasneb söödakulu vähenemine toodanguühiku kohta. Kilogrammi piima tootmiseks planeeriti 1,44 söötühikut, sel-

lest 280 g jõusöötasid, sigade ühe kilogrammi kaaluiibe kohta 5,38 söötühikut, sellest 4,35 söötühikut jõusöötasid.

Sovhoosi 1956. aasta tootmis- ja finantsplaan näeb ette varuda oma majandis söötasid üle loomakasvatuse söödavajaduse, nimelt: jõusöötasid — 108,6 protsenti, koresöötasid — 142,4 protsenti, sealhulgas heina — 128,6 protsenti, mahlakaid söötasid — 118 protsenti, sealhulgas maisi varte ja lehtede silo — 123 protsenti.

Suure tähtsusega sovhoosi kogu tootmistegevuses on tehnika tootlik kasutamine. Sovhoosi tootmis- ja finantsplaanis määratakse kindlaks hooaja keskmine väljatöötus traktori, kombaini ja iseliikuva heinaniidumasina kohta. Planeeritakse väljatöötus tingkünnis ühe füüsilise ja ühe 15-hobujõulise traktori kohta olemasolevate traktorite markide viisi, väljatöötus ühe füüsilise ja ühe 15-jalalise kombaini kohta markide viisi.

Sovhoositootmise edasine varustamine kõige uuema tehnikaga ning viimase täielik ja ratsionaalne kasutamine on üheks tähtsamaks tingimuseks tööviljakuse tõstmisel sovhoosides. Käesoleva ajani on sovhoosides nõrgalt mehhaniseeritud sellised tööd, nagu mineraal- ja orgaaniliste väetiste laadimine ja külv. Külvieelsete, külvi- ja koristustööde mehhaniseerimise kõrge kvaliteedi juures on teravilja puhastamine, kuivatamine, peale- ja mahalaadimine puudulikult mehhaniseeritud. Samuti on nõrgalt mehhaniseeritud põhu ja aganate koristamise, põhu ja heinte pressimise ning kuhja- ja küünipanekuga seotud tööd. Kuuendal viisaastakul laseb tööstus välja suurel hulgal uusimat tehnikat, mis võimaldab sovhoositootmises masinatesüsteemi kasutamisel arvesse võtta eri tsoonide iseärasusi.

Suur tähtsus on ka sovhoosides olevate masinate paremaks kasutamiseks rakendatavatel abinõudel. Sovhooside eesrindlikud mehhanisaatorid saavutavad kõrget tööviljakust traktoriagregaatide õige komplekteerimise, traktorite täieliku koormamise, töömasinate täiustamise ja mitmesuguste seadeldiste ehitamise teel. Nii aitab Akmolinski oblasti «Iževski» sovhoosis kevadkülvitööde aega lühendada terade kottipaneku mehhaniseerimine. Altai krai «Kõtmanovski» sovhoosis kasutati 1956. a. kevadkülvil külvimasinate juures teraviljaiselaadijat, mida teenindas üks inimene ning mis laadis teri nelja külviagregaati korraga.

Ratsionaliseerijate igakülgne abistamine, eesrindlike mehhanisaatorite töömeetodite tootmisse juurutamine avab sovhooside ees suured võimalused tööviljakuse edasiseks tõstmiseks.

Tööjõu- ja palgafondi plaanis määratakse kindlaks töötajate arv tootmisharude järgi ning palgafond aasta kohta ja kvartalite viisi. Töötajate arv ja palgafond igas töötajate rühmas määratakse kindlaks kooskõlas tööjõulimiitidega, tootmisplaaniga, kinnitatud töönormidega ja töötajate koormusnormatiividega, samuti kehtivate töö tasustamise eeskirjadega. Traktoriste määratakse tavaliselt iga roomiktraktori kohta 2 ja ratastraktori kohta 1, aga elavveojõuga töötavate tööliste arv määratakse kindlaks majapidamises olevate tööloomade arvu ja kasutamise järgi, arvestusega 1 töölise kohta

1—2 hobust (või 1—2 paari härgi). Tööliste arv loomakasvatusfarmides määratakse kindlaks koormusnormide põhjal.

Nii määrati sovhoosi «Gigant» 1956. aasta tootmis- ja finantsplaanis 955-pealise piimakarja teenindamiseks 121 aasta keskmist töötajat, lähtudes järgmisest arvestusest (tabel 63).

Tabel 63

Tööliste arvu arvestus lüpsikarja teenindamiseks sovhoosis «Gigant»

Töötajate kategooriad	Töömahu mõõtühik	Töömaht	Koormusnorm	Tööliste arv (aasta keskmine)	Keskmine kuupalk (rubladega)	Põhipalga aastafond ühes puhkustasudega (tuhandetes rubladega)
Lüpsjad	Aasta keskmine lehmade arv	955	17,5	55	630	434,5
Lüpsikarja karjakud .	Sama	955	33,0	32	402	161,1
Pullitalitajad-karjakud	Aasta keskmine pullide arv	20	6,0	3	755	28,4
Lüpsikarja brigadirid jne.	Aasta keskmine lehmade arv	955	250,0	4	710	35,4

Analoogiliselt arvestatakse töötajate arv ja palgafond iga loomakasvatusharu kohta.

Tööjõu hooajalise vajaduse kindlaksmääramisel võetakse arvesse alaliste tööliste kasutamise võimalus hooajatöödel nende põhikohustuste täitmisest vabadel perioodidel.

Hooajatöölisi kasutatakse tavaliselt kevadistel põllutöödel, põllumajanduskultuuride hooldamisel ja saagi koristamisel.

Sovhoosi «Gigant» 1956. aasta tootmis- ja finantsplaanis on aasta keskmine tööliste ja teenistujate arv sovhoosi kohta tervikuna kindlaks määratud järgmiselt (tabel 64).

Tabel 64

Sovhoosi «Gigant» aasta keskmine tööliste ja teenistujate arv 1956. aastaks

Töötajate kategooria	Aasta keskmine arv (inimest)	Üksikute töötajatekategooriate osatähtsus (%)
Töötajaid kokku	1667	100,0
sellest: alalisi töölisi	945	56,7
hooajatöölisi	600	36,0
insener-tehnilisi töötajaid	55	3,3
teenistujaid	22	1,3
nooremat teenindavat personali . .	12	0,7
elamumajanduse ja elutarbelise teenindamise alal töötajaid	15	0,9
kapitaalremondi töölisi	18	1,1

Omahinna plaanis arvutatakse otsesed kulud taime- ja loomakasvatussaaduste tootmiseks, koostatakse üldkulude eelarved, kalkuleeritakse teenindavate ja abitootmisharude toodang. Nende arvestuste alusel määratakse kindlaks üksikute toodanguliikide omahind.

Finantsplaanis määratakse kindlaks käibevahendite vajadus, põhikarja moodustamise kulud, tootmis-põhivahendite kapitaalremont, kulutused mittetootmisalasteks vajadusteks, kulutuste finantseerimise allikad, tehakse tootmise rentaabluse arvestus ja kasumi jaotamise arvestus ning koostatakse tulude ja kulude bilanss.

Tootmis- ja finantsplaanides töötatakse välja abinõud tootmise täiustamiseks, masinapargi ja seadmete paremaks kasutamiseks, teaduse saavutuste ning eesrindlike kogemuste juurutamiseks.

Tootmis- ja finantsplaani koostamisel lähtutakse vajadusest tagada toodangu riigile andmise plaanide tingimusteta täitmine, söötade ja seemnete vajaduse katmine oma toodangust, saavutada sovhoosi kõrge rentaablus.

Plaani iga osa töötatakse läbi vastava tootmisharu spetsialistide (agronoomide, zootehnikute, mehaanikute jt.) ja pearaamatupidaja poolt sovhoosi direktori juhtimisel.

Peale sovhoosi direktori vastutavad plaani koostamise õigsuse eest sovhoosi peaspetsialistid ja pearaamatupidaja.

Tootmis- ja finantsplaani näitajad arutatakse läbi sovhoosi töötajate tootmisnõupidamisel või üldkoosolekul, mille järele sovhoosi direktor, läbi vaadanud kõik plaani kohta tehtud märkused ja ettepanekud, kannab plaani vastuvõetud parandused ja esitab plaani kontrollimiseks kõrgemalseisvale organile.

Trust, oblasti valitsus või ministeerium, saanud sovhoosilt tootmis- ja finantsplaani, vaatab selle läbi, kontrollib, kas on tagatud sovhoosile riigi poolt määratud ülesannete täitmine toodangu riigile andmise, selle omahinna ja kasumi alal.

Pärast seda, kui sovhoosi tootmis- ja finantsplaan on kõrgemalseisva organi poolt läbi vaadatud ja seal tehtud märkuste põhjal vajalikud muudatused sisse kantud, kinnitab sovhoosi direktor plaani ning esitab selle lõplikul kujul kõrgemalseisvale organile ja krediteerivale Riigipanga osakonnale.

Üheaegselt sovhoosi aasta-tootmis- ja finantsplaani väljatöötamisega määratakse igale osakonnale, farmile, tööstusettevõttele ja teistele tootmisüksustele *aasta-tootmisülesanded.* Neis ülesannetes kinnitatakse tööde maht taimekasvatuses, kultuuride saagikus ja kogusaak, saagi kasutamise plaan, tööjõulimiidid ja palgafondid, kütuse, väetiste ja teiste materjalide kulunormid. Olenevalt sellest, kui täielikult rakendatakse osakondades ja farmides sovhoosisisest isemajandamist, diferentseeritakse plaani näitajad hooaegade või aasta perioodide viisi. Loomakasvatusfarmidele kinnitatakse ülesanded karja taastootmise, loomade produktiivsuse, kogutoodangu ning toodangu riigile andmise kohta, samuti tööjõu, palgafondi ja söötade limiidid, materjalide kulunormid ja teised näitajad. Tööstuslikele ja teistele tootmisüksustele töötatakse välja ülesanded vasta-

valt nende tegevuse iseloomule. Osakondade ja farmide jaoks väljatöötatud plaan-ülesanded kinnitab pärast nende läbiarutamist osakondade ja farmide töötajate poolt sovhoosi direktor.

Sovhoosis organiseeritakse plaani täitmise alaline kontroll. Kontrollimise meetodid on mitmesugused. Tähtsamaks neist on kindlaksmääratud arvestuse ja aruandluse süsteem.

Osakonnad, farmid ja teised tootmisüksused koostavad kõigi tehtud tööde, tööjõu, materjalide ja rahaliste kulude ning laekunud toodangu kohta kehtivate vormide kohaselt algdokumendid ja aruandluse.

Dokumentatsioon ja aruandlus, eriti kuu-, kvartali- ja teised aruanded, võimaldavad süstemaatiliselt kontrollida plaaniliste ülesannete täitmise käiku.

Raamatupidamine peab kõigi tehtud tööde, toodangu, kulude ja tulude ning majanduslike operatsioonide arvestust osakondade, farmide ja sovhoosi teiste tootmisüksuste poolt esitatud dokumentide ja aruannete põhjal. Arvestust peetakse kindla, rangelt läbitöötatud näitajate süsteemi järgi nii kogu majapidamise kohta kui ka kõigi tootmisallüksuste viisi.

Majandusoperatsioonide kirjendite põhjal koostab sovhoosi raamatupidamine plaani täitmise kohta bilansid ja aruanded kõigi sovhoosi majandusliku tegevuse kontrollimiseks ja analüüsimiseks kasutatavate põhinäitajate kohta.

5. Töö organiseerimine ja tasustamine sovhoosides

Sovhoosides teenindavad tootmist peamiselt alalised töölised. Hooajatöölisi kasutatakse ainult alaliste tööliste mittepiisavuse korral hooajatöödel, kusjuures see puudujääk kaetakse tavaliselt alaliste tööliste mittetöötavate perekonnaliikmete kaasatõmbamise teel.

Taimekasvatuses arvatakse hooajalisteks töölisi, keda kasutatakse massilistel töödel haakemasinatel, viljapeksul, heinakoristustöödel, loomakasvatuses aga — lammaste paarituse ja massilise poegimise perioodil, loomade karjatamisel ja mõnedel teistel töödel. 1955. aasta aruandluse andmeil moodustasid hooajatöölised NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides ainult 22 protsenti aasta keskmisest tööliste üldarvust.

Taimekasvatuses on sovhoosides põllutööde kõrge mehhaniseerimistaseme juures põhilisteks alalisteks töölisteks traktoristid, kombainerid, iseliikuvate masinate masinistid, haakijad. Kõigist neist erialadest on põllutöödega kõige enam seotud traktoristid. Traktoristid, kombainerid ja nende abid, masinistid ja teised töölised remondivad harilikult ise neile kinnistatud masinaid. Kuid need tööd ei seo küllaldaselt kõiki mehhanisaatoreid põllutöödest vabal perioodil. Seepärast on vajalik, et sovhoosides oleks laia profiiliga mehhanisaatoreid, kes võivad töötada eri aegadel erinevatel masinatel ning neid remontida.

Sovhooside loomakasvatuskaader koosneb tavaliselt mitme-

suguse erialaga alalistest töölistest, olenevalt sovhoosis kasvatatavatest loomaliikidest.

Viimaseil aastail toimub tööliste-mehhanisaatorite juurdevool sovhoosidesse peamiselt tööjõureservide süsteemi koolidest ja õppeasutustest. Sovhooside loomakasvatuskaadrit valmistatakse ette mitmesugustel sovhooside süsteemis organiseeritavatel lühiajalistel kursustel või vahetult sovhoosides — zootehnilistel kursustel.

Töö organiseerimise põhialuseks sovhoosides on *tootmisbrigaad*. Osakondi omavates taimekasvatuse põhitootmissuunaga sovhoosides, samuti arenenud taimekasvatusega loomakasvatuse põhitootmissuunaga sovhoosides on organiseeritud alalised põllundusbrigaadid, uutes suurtes teraviljasovhoosides — alalised traktori-põllundusbrigaadid; loomakasvatust teenindavad kõigis sovhoosides alalised loomakasvatusbrigaadid. Puuvillakasvatuse, köögiviljakasvatuse, tsitrusviljadekasvatuse, viinamarjakasvatuse, teekasvatuse ja mõnedes teistes sovhoosides luuakse spetsialiseeritud brigaadid. Samuti organiseeritakse brigaadi koosseisu mittekuuluvad spetsialiseeritud lülid.

Traktori-põllundusbrigaad. Sovhoosides organiseeritakse brigaade vastavalt maa suurusele. Brigaadide arvu määrab kindlaks sovhoosi direktor.

Traktori-põllundusbrigaadile kinnistatakse harilikult ühes massiivis olev alaline maatükk kogu külvikorra rotatsiooni ajaks. Brigaadi korraldusse eraldatakse traktorid, kombainid, põllumajandusmasinad, tööloomad ja inventar, mis kinnistatakse kindlatele töölistele.

Traktori-põllundusbrigaad teostab temale kinnistatud maa-alal kõik kindlaksmääratud ülesandes ettenähtud põllumajanduslikud tööd, kasutades kultuuride kasvatamisel progressiivseid võtteid ja töö organiseerimise eesrindlikke meetodeid.

Traktori-põllundusbrigaadi juhib brigadir, kelle määrab sovhoosi direktor tehnilist või agronoomilist eriharidust omavate isikute hulgast, või kõige enam ettevalmistatud traktori- või põllundusbrigaadide brigadiride hulgast. Sovhoosi osakondades, kus on ainult üks traktori-põllundusbrigaad, brigadiri ei nimetata, vaid brigaadi juhib üks spetsialistidest — osakonna agronoom või mehaanik.

Traktori-põllundusbrigaadi koosseisu kuuluvad traktoristid, kombainerid, masinistid, haakijad, arvestajad-tankijad ja teised põllumajanduslikel töödel vajalikud töölised. Kõige pingelisemal tööperioodil täiendatakse brigaadi vajaliku arvu hooajatöölistega.

Traktori-põllundusbrigaadi brigadir organiseerib brigaadi liikmete tööd, kannab täit vastutust põllumajanduskultuuride saagikuse ja kogusaagi plaanide täitmise ning toodangu kvaliteedi eest. Tema vastutab tootmisvahendite täieliku ja õige kasutamise eest, masina- ja traktoripargi ning majandusinventari säilitamise ja tehnilise korrasoleku eest, tööloomade kasutamise ja pidamise eest. Brigadir peab tööliste tööd organiseerima selliselt, et igaüks neist täidaks töönorme, peaks kinni brigaadile iga tööliigi kohta määra-

tud töö ja materjalide kululimiitidest. Ta kannab vastutust õige ja õigeaegse arvestuse eest brigaadis.

Traktori-põllundusbrigaad töötab aasta-tootmisülesande alusel, mis on brigaadi tööplaaniks kogu aasta kohta. Traktori-põllundusbrigaadi juhivad sovhoosi direktor ja peaspetsialistid, brigaadi lülitamisel osakonna koosseisu aga osakonna juhataja.

Alalised põllundus-, traktori- ja spetsialiseeritud brigaadid, nagu traktori-põllundusbrigaadidki, saavad oma käsutusse tootmisvahendid, töötavad neile kinnistatud maatükkidel sovhoosi direktori poolt kinnitatud ülesannete alusel ja kannavad vastutust kultuuride saagikuse plaanide täitmise eest.

Traktori-põllundusbrigaadi aastaplaani võetakse järgmised ülesanded:

a) suvi- ja taliviljade külvi ja koristamise ning heinakoristamise tööprogramm;

b) agrotehniliste abinõude plaan;

c) traktoritega ja elavveojõuga teostatavate tööde mahu arvestus;

d) põhiliste põllutööde tähtajad ja kalenderplaan;

e) plaani võetud tööde normid ja tükitööhinded;

f) hooajatööliste vajaduse arvestus põllumajanduslike tööde perioodide viisi;

g) seemnete, väetiste, kütuse, määrdeainete, remondimaterjalide, inventari ja teiste materjalide vajaduse arvestus kindlaksmääratud tööde täitmiseks.

Üksikute põllumajanduslike tööde perioodide viisi koostatakse brigaadile operatiivplaanid, milles nähakse ette põllumajanduslike tööde teostamiseks konkreetsed tähtajad.

Loomakasvatusbrigaadid organiseeritakse loomakasvatussovhoosides, samuti arenenud loomakasvatusega taimekasvatuse põhitootmissuunaga sovhoosides eri liiki loomade ja tootmisrühmade teenindamiseks. Nende brigaadide koosseis on erinev. Brigaadis kinnistatakse igale lüpsjale, karjakule, vasikatalitajale, seatalitajale ja teistele töötajatele hooldamiseks kindel arv loomi.

Veisefarmides kinnistatakse lüpsjale lehmi olenevalt keskmisest piimatoodangust lehma kohta aastas. Keskmise piimatoodangu korral kuni 2000 kg lehma kohta aastas kinnistatakse lüpsjale 18—20 lehma. Kõrgema piimatoodangu korral lüpsjale kinnistatud lehmade arv vastavalt väheneb ja üle 5000 kg piimatoodangu juures lehma kohta kinnistatakse lüpsjale ainult 8—10 lehma. Lautade mehhaniseeritud puhastamise, automaatjootmise ja masinalüpsi korral suurendatakse lüpsjate koormusnorme kuni 50 protsenti.

Lüpsikarja brigadir määratakse ainult farmides, kus on vähemalt 200 lehma ja mille koosseisus pole zootehnikut. Kui keskmine piimatoodang lehma kohta aastas on üle 3000 kg ja lehmad on paigutatud mitmesse kohta, määratakse brigadir iga 100 lehma kohta.

Seafarmides kinnistatakse loomad seatalitajaile. Üks seatalitaja teenindab 16—18 täiskasvanud emist koos kuni 4 kuu vanuste põrsastega, või 140—150 2—4 kuu vanust põrsast, või 100—125 tõu-

noorlooma, või 120—130 nuumsiga. Emiste massilise poegimise perioodil ja real teistel juhtudel suurendatakse sigu teenindavate tööliste arvu.

Lambakasvatuses organiseeritakse igas lambakarjas lamburite brigaadid, kusjuures karjade moodustamisel ja lamburite brigaadi koosseisu kindlaksmääramisel lähtutakse töölise kohta ettenähtud koormusnormidest. Nii näiteks on ette nähtud töölise kohta peenvilla-, poolpeenvilla- ja karakull-uttesid — 200—225, peenvilla- ja poolpeenvilla tõu-uttesid 160—180, noori tõujäärasid 150—170 jne

Töö tasustamine taimekasvatuses. Taimekasvatuse põhilised tööd teevad traktoristid, haakijad, kombainerid ja nende abid ning iseliikuvate masinate masinistid.

Traktoristide töö tasustamine toimub vahetuse töönormi täitmise alusel (välja arvatud kombainiga koristamine), kusjuures lähtutakse tsooni-päevapalgamääradest eri tüüpi (marki) traktorite kohta.

Nii näiteks on vahetusnorm 20—22 sm sügavusel eelkoorijaga adraga künnil Krasnodari krai stepirajoonides traktori C-80 kohta määratud 15 hektarit. Traktoristi töötasu vahetusnormi täitmise eest selles krais (I tsoon) on 56 rubla. Kui traktorist kündis vahetuses 16 hektarit, siis moodustab tema otsene tükitöötasu 59 rubla 73 kopikat (56:15×16).

Keerukatel töödel, mis nõuavad spetsiaalseid seadeldisi, suurendatakse traktoristi töötasu. Nii suurendatakse rühvelkultuuride ruutpesiti ja ruutasetuses külvi ja istutamise töödel hindeid 40 protsendi võrra. Rühvelkultuuride reavahede harimisel suurendatakse 45-sentimeetrise reavahelaiuse korral hindeid 30 protsenti ja üle 45-sentimeetrise reavahelaiuse korral 20 protsenti. Statsionaarsetel töödel on traktoristide päevapalgamäärad 25 protsenti madalamad kui põllutöödel.

Kahe vahetusega tööks määratakse igale traktorile kaks traktoristi, kellest üks on vanemtraktorist. Vanemtraktoristi ja traktoristi poolt kokku kahe vahetusnormi täitmisel makstakse vanemtraktoristile tema vahetuse töötasule lisaks rahalist lisatasu 10 protsenti.

Esimese klassi traktoristile makstakse vahetusnormi täitmise eest rahalist lisatasu 10 protsenti vahetuse töötasust.

Traktoristidele ei maksta tasu osakonna (farmi) piires ühelt maatükilt teisele maatükile sõitmise aja, traktorite plaaniväliseks ja avariiremondiks kulutatud aja eest ega muu seisuaja eest tööpäeva jooksul.

Haakijad saavad palka 45—50 protsendi ulatuses traktoristi töötasust.

Erihariduse traktori-põllundusbrigaadi brigadiride palk on 600 rubla kuus, praktikute palk aga on 15 protsendi võrra madalam. Peale selle makstakse brigaadi traktoristide poolt täidetud iga töönormi eest brigadirile põhitöötasule lisatasu 2 rublast 75 kopikast kuni 5 rublani (olenevalt traktorite arvust ja markidest).

Brigadiri katkestamatu töö eest traktori-põllundusbrigaadis rea aastate jooksul makstakse temale igakuist lisatasu: tööstaaži eest üle 3 aasta — 5 protsenti, üle 5 aasta — 10 protsenti ja üle 10 aasta — 15 protsenti otsese tükitöötasu summast.

Kombaineri töö eest tasutakse tükitöö alusel — koristatud pindala ja pekstud viljakoguse järgi, olenevalt hektarisaagist ja rajoonist (tsoonist), kus sovhoos asub.

Näiteks Krasnodari krai sovhoosides (I tsoon) makstakse saagikuse korral üle 12 ts hektarilt 20 jala laiuse kombaini PCM-6 kombainerile iga koristatud hektari eest 1 rubla 45 kopikat, ja iga tsentneri pekstud terade eest 20 kopikat. Päevase peksunormi täitmise korral (sõltuvalt kombaini töönormist ja saagikusest) antakse iga tsentneri pekstud terade eest natuuras 100 g teri ja hooaja koristusnormi täitmise eest hektarites antakse iga tonni terade eest, mis on pekstud üle 200 tonni, 1 kg teri. Peale selle antakse kombainerile naturaalpreemiat hooaja töönormi täitmise eest lühendatud aja jooksul ja rahalist preemiat kombaini heas seisukorras hoidmise eest hooaja töönormi täitmisel.

Kombaineri abi palk on 60 protsenti, põhukogujal töötaval töölisel 45 protsenti, ratastraktoril töötaval traktoristil 75 protsenti ja roomiktraktoril töötaval traktoristil 85 protsenti kombaineri palgast ja naturaaltasust.

Taimekasvatuses hobu- ja käsitsitöödel ning statsionaarseil masinail töötavatele töölistele makstakse tasu tükitöö alusel, hinnete järgi, mis määratakse kindlaks iga töö kohta, olenevalt kinnitatud töönormist ja tariifi-palgamäärast sovhoosides kehtiva kuuejärgulise tariifivõrgu järgi. Tööhinded arvestatakse 8-tunnilise tööpäeva kohta kindlaksmääratud tükitöönormide alusel. Päeva jooksul üle normi tehtud töö, kaasa arvatud ka ületunnitöö eest suurendatakse tükitöö hindeid 50 protsendi võrra.

Sovhoosi direktoritel on keelatud muuta NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi poolt kinnitatud töönormides ettenähtud tööde tarifikatsiooni (tariifijärke). Harilikult kasutatakse neid sovhoosidele kinnitatud töönorme ja tööhindeid ka teiste süsteemide sovhoosides.

Töö tasustamine loomakasvatuses. Töö tasustamine loomakasvatuses toimub otsese tükitöötasu põhimõttel, kusjuures ettenähtud tootmisnäitajate ületamisel makstakse lisatasu. Nii näiteks makstakse lüpsikarja lüpsjale käsitsilüpsi korral iga tsentneri lüpstud piima eest 11 rubla. Lüpsjale kinnistatud lehmade rühma aastalüpsinormi ületamise eest makstakse lüpsjale lisaks põhitasule üle aasta-lüpsinormi lüpstud piima iga tsentneri eest 15—25 rubla, olenevalt keskmisest tegelikust piimatoodangust lehma kohta. Lehma iga poegimise ja terve vasika saamise eest makstakse lüpsjale 30 rubla; iga lehma või tiine mullika talitamise ja hooldamise eest 8—12 rubla kuus, olenevalt piimatoodangu plaanist lehma kohta.

Lüpsikarja karjakutele-karjastele arvestatakse lehmade talitamise eest tasu iga lehma pealt ja peale selle brigaadi lehmadelt lüpstud iga tsentneri piima eest. Seega on nad materiaalselt huvitatud nii lehmade heast hooldamisest kui ka piimatoodangu tõstmisest.

Emiseid talitavale seatalitajale makstakse iga temale kinnistatud

emise talitamise eest 11 rubla kuus, emise iga õnnestunud poegimise korral makstakse 15 rubla, samuti makstakse emisetalitajale ühe kuu vanuse põrsaste pesakonna eluskaalu iga kilogrammi pealt, samuti kahekuuse pesakonna (s. o. võõrutamisel) suure kaalu saavutamise eest. Nuumsigu talitavale seatalitajale antakse peale otsese tasu kaaluiibe eest veel 8 rubla iga kokkuhoitud söötade tsentner-söötühiku pealt, tingimusel, et loomade kaaluiibe plaan on täidetud.

Lambakasvatusbrigaadile arvestatakse palk kuu jooksul säilitatud iga lamba eest, olenevalt lammaste rühmast. Iga peenvilla ja poolpeenvilla sugu-ute pealt makstakse 2 rubla 20 kopikat, iga karakullute pealt 2 rubla jne. Tallede kasvatamise perioodil makstakse lamburitele ergutustasu tallede säilitamise eest. Säilitades aasta jooksul täiskasvanud lambaid vähemalt 98 protsenti ja sugu-uttesid vähemalt 97 protsenti, saavad lamburid 2 rubla iga lamba pealt. Üle kindlaksmääratud normi pügatud villa pealt (arvestuskaalus)[1] makstakse lambureile peen- ja poolpeenvilla kilogrammi eest 7 rubla, pooljämevilla kilogrammi eest 4 rubla ja jämevilla kilogrammi eest 3 rubla.

Sovhooside juhtivate töötajate töö tasustamine. Kuni viimase ajani toimus sovhooside juhtivate töötajate ja spetsialistide töö tasustamine majapidamise suuruse, tööstaaži ja töötajate hariduse põhjal määratud palkade alusel. Sovhooside töö edasiseks parandamiseks, töötajate vastutuse ja materiaalse huvi tõstmiseks ning põllumajandussaaduste toodangu ja selle riigile andmise suurendamiseks, samuti majapidamise tulukuse tõstmiseks kehtestati 1957. aasta 1. jaanuarist sovhoosi juhtivate töötajate ja spetsialistide töö tasustamiseks ning premeerimiseks uus kord.

Töö tasustamise uus kord näeb ette, et sovhooside juhtivatele töötajatele ja spetsialistidele määratakse kuu ja aasta palgamäärad sõltuvalt sovhoosis toodetavate ja realiseeritavate põllumajandussaaduste maksumusest. Nii näiteks sovhoosides, kus tootmis- ja finantsplaani järgi on ette nähtud realiseerida põllumajandussaadusi 3—4 miljoni rubla eest aastas, on sovhoosi direktori aasta-palgamäär 18 000 rubla (1500 rubla kuus); kui toodangu realiseerimise aastaplaan on 8—10 miljonit rubla, on direktori aasta-palgamäär 22 000 rubla (1900 rubla kuus). Samal viisil, olenevalt realiseeritavate põllumajandussaaduste kogusest, määratakse palgamäärad sovhooside spetsialistidele.

Osakondade ja farmide juhtivate töötajate ja spetsialistide palgamäärad määratakse olenevalt plaanis ettenähtud põllumajandussaaduste kogutoodangu maksumusest. Nii kõigub aasta palgamäär osakonna juhatajatel 10 800 rublast kuni 14 400 rublani, agronoomidel ja zootehnikutel 10 200 rublast kuni 13 200 rublani.

Palga väljamaksmine toimub järgmiselt:

a) iga kuu — garanteeritud miinimum 70 protsendi suuruses summas kuu palgamäärast;

[1] Tõlkija märkus.

b) iga kuu — lisatasu 30 protsenti aasta palgamäärast proportsionaalselt aastaplaani täitmisele aruandekuu jooksul (rahalises väljenduses): sovhooside töötajatele — lähtudes põllumajandussaaduste realiseerimise plaanist ning osakondade ja farmide töötajatele — kogutoodangu plaanist.

Oletame näiteks, et sovhoosi direktori kuu-palgamääraks on 1500 rubla. Iga kuu makstakse temale sellest palgamäärast 70 protsenti ehk 1050 rubla. Ülejäänud 30 protsenti moodustab 5400 rubla suuruse aastafondi, millest iga kuu makstakse lisatasu proportsionaalselt toodangu realiseerimise aastaplaani täitmisele. Kui sovhoos jaanuarikuu jooksul täitis 10 protsenti toodangu realiseerimise aastaplaanist (rahalises väljenduses), siis makstakse direktorile 10 protsenti aasta lisatasu summast, s. o. 540 rubla. Tema jaanuarikuu kogupalk oleks seega 1590 rubla.

Sovhooside juhtivate töötajate ja spetsialistide materiaalse huvi suurendamiseks põllumajandussaaduste tootmise ja riigile andmise plaanide täitmise ja ületamise ning sovhoosi rentaabli majandamise vastu on alates 1957. aasta töötulemustest määratud järgmised preemiad:

a) sovhoosi poolt toodangu riigile andmise aastaplaani ületamisel ja osakondade ning farmide kogutoodangu aastaplaani (mille järgi määratakse toodangu riigile andmise plaan) ületamisel iga ületatud protsendi eest üks viiendik kuu palgamäärast (tingimusel, et majapidamine on täitnud toodangu riigile andmise plaanid teravilja ja liha osas, spetsialiseeritud sovhoosides aga peale selle veel põhitootmisharu toodangu riigile andmise osas);

b) üleplaanilise kasumi saamise korral — 12 protsenti üleplaanilise kasumi summast (NSV Liidu Liha- ja Piimasaaduste Tööstuse Ministeeriumi loomade nuumamise sovhoosides — 5 protsenti). Üleplaanilise kasumi eest saadavate preemiate jaotamine sovhoosi juhtivate töötajate, spetsialistide ja teenistujate vahel toimub proportsionaalselt neile aasta jooksul arvestatud palgale.

Sovhoosi juhtivate töötajate ja spetsialistide uus töö tasustamise ja premeerimise süsteem on progressiivne süsteem, kuna ta seab nende töötajate töötasu otsesesse sõltuvusse toodangu hulgast ja kaubatoodangu riigile andmisest. Töö õigel organiseerimisel ja tasustamisel ning töötajate materiaalse huvi suurendamiseks vajalike abinõude rakendamisel on määratu suur tähtsus kogu sovhooside tootmistegevuse parandamisel. Nagu näitab eesrindlike sovhooside kogemus, likvideeritakse töö õige tasustamise ja organiseerimise korral isiklik vastutamatus tootmisvahendite kasutamisel ning suureneb vastutus plaaniliste ülesannete täitmise eest, mis aitab kaasa põllumajandussaaduste tootmise suurendamisele ja sovhoositootmise rentaabluse tõstmisele.

XIII peatükk

TOODANGU OMAHINNA ALANDAMINE JA SOVHOOSITOOTMISE RENTAABLUSE TÕSTMINE. SOVHOOSIDE MAJANDUSLIKU TEGEVUSE ANALÜÜS

1. Tootmiskulud ja toodangu omahinna struktuur

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi direktiivides NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta aastaiks 1956—1960 püstitati ülesanne — tagada põllumajandussaaduste tootmise suurendamise, maa ja kõigi tootmisvahendite ratsionaalsema ärakasutamise, isemajandamise tugevdamise ja toodangu omahinna alandamise alusel iga sovhoosi suure tulukusega töö.

Neljanda ja eriti viienda viisaastaku jooksul muutusid paljud sovhoosid suure kaubatoodanguga rentaabliteks majapidamisteks. Nad alandavad süstemaatiliselt toodangu omahinda. Nii alandasid NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhoosid 1955. aastal põhitoodangu tootmiskulusid võrreldes 1950. aastaga teraviljal — 6,7 protsenti, piimal — 9,7 protsenti, sealihal — 30,4 protsenti ja villal — 4,3 protsenti. Kuid mitte kõik sovhoosid ei töötanud veel rentaablilt. Sovhooside kõrval, kes kasutavad maad tootlikult ja töötavad seetõttu rentaablilt, leidub veel sovhoose, mis põllumajanduskultuuride madala saagikuse, loomakasvatuse ja täiendavate ning abitootmisharude nõrga arendamise tõttu toodavad ja annavad riigile põllumajandusliku maa iga 100 hektari kohta vähe teravilja, kartuleid, köögivilja, piima, liha, villa ja teisi taimekasvatus- ja loomakasvatussaadusi. Selle tulemuseks on neis sovhoosides toodangu omahind kõrge ja nad töötavad kahjumiga.

Viimastel aastatel on partei ja valitsus sovhooside töö parandamiseks, nende ökonoomika tugevdamiseks ja rentaabluse tõstmiseks võtnud kasutusele rea tähtsaid abinõusid.

Alates 1954. aastast kaotati ära sovhoosidele dotatsiooni maksmine plaaniliste kahjumite katmiseks ja kehtestati endiste hindadega võrreldes palju kõrgemad teravilja, õlikultuuride ja loomakasvatussaaduste põhiliikide realiseerimishinnad. Tunduvalt on kõrgendatud kartuli, köögivilja ja puuvilja realiseerimishindu. Sovhoo-

sid said suurel arvul võimsaid traktoreid ja kõrge tootlikkusega masinaid. Riigieelarvest on eraldatud vahendeid uuteks ehitusteks. Parandatud on sovhoositöötajate töö tasustamise süsteemi. 1955. aastal muudeti sovhooside tootmistegevuse planeerimise korda. Peale eespool toodud abinõude on tehtud suur töö sovhoosi tootmissuundade läbivaatamise alal. Lähtudes looduslikest ja majanduslikest tingimustest ning maa ja tootmisvahendite efektiivse kasutamise vajadusest, on mõnedele sovhoosidele määratud uus, majanduslikult palju otstarbekam põhitootmissuund.

Sovhooside majapidamise põhitootmisharud on taimekasvatus ja loomakasvatus. Reas sovhoosides on arenenud põllumajandusliku tooraine tööstuslik ümbertöötamine, ehitusmaterjalide tootmine jt. Tootmisharude töö kindlustamiseks organiseeritakse teenindavad ja abitootmisharud — remonditöökojad, elektrijaamad, autotransport, hobutransport (elavveojõud), elamu- ja kommunaalmajandus.

Sovhoosid on kõrge mehhaniseerimistasemega riiklikud sotsialistlikud suurettevõtted. Nad kujutavad endast põllumajanduse arendamise kõrgemat vormi ja neil on kõik võimalused selleks, et anda toodangut minimaalse töö ja vahendite kuluga.

Sovhoosi tootmiskuludesse kuuluvad järgmised kuluelemendid: põhi- ja täiendav palk, eraldised sotsiaalkindlustuseks, põhivahendite amortisatsioon (kulumine), kasutatud materjalide (seemnete, söötade, kütuse jt.) kulu, samuti tootmise juhtimisega ning selle materiaalse varustamisega seoses olevad rahalised kulud. Rahaliselt väljendatud kulutused moodustavad *toodangu omahinna.*

Sovhooside kulud jagatakse otsesteks kuludeks ja üldkuludeks.

Otseste kulude alla kuuluvad tootmistööliste palgad (põhi- ja täiendav) ühes juurdearvutustega ja vahetult tootmisprotsessis ära tarvitatud materiaalsete väärtuste maksumus. Põhivahendite kulumist (amortisatsiooni) ei arvata täielikult otseste kulude hulka. Taimekasvatuse otseste kulude hulka arvatakse traktorite, kombainide, põllumajanduslike haakemasinate, lavade ja kasvuhoonete amortisatsioon. Taimekasvatuse ja loomakasvatuse muude põhivahendite (ehituste, masinate, seadmete ja inventari) amortisatsioon arvatakse tootmiskuludesse iga tootmisharu üldkulude hulgas.

Üldkulud koosnevad iga põhitootmisharu tootmise üldkuludest ja sovhoosi (majandi) üldkuludest.

Taimekasvatuse, loomakasvatuse ja tööstusliku *tootmise üldkulud* arvatakse tootmiskuludesse ja kantakse kultuuridele, loomarühmadele ja tööstusettevõtetele proportsionaalselt otsestesse kuludesse arvatud palkadega.

Sovhoosi üldkulud jaotatakse põhitootmisharude vahel ja kantakse kultuuridele, loomarühmadele ja tööstusettevõtetele samuti proportsionaalselt otsestesse kuludesse arvatud palkadega.

Sovhooside planeerimises ja aruandluses kasutatakse järgmist põhitootmise kulude klassifikatsiooni.

Taimekasvatuses	Loomakasvatuses
I. Otsesed kulud	I. Otsesed kulud
1. Tootmistööliste põhi- ja täiendav palk koos juurdearvutustega.	1. Tootmistööliste põhi- ja täiendav palk koos juurdearvutustega.
2. Seemned ja istutusmaterjal.	2. Söödad — jõu-, kore-, mahlakad ja mineraalsöödad.
3. Traktorite, kombainide ja põllumajandusmasinate kütus.	3. Allapanu.
4. Määrdeained.	4. Abitootmisharude teenused.
5. Traktorite, kombainide, põllumajanduslike haakemasinate, lavade ja kasvuhoonete amortisatsioon.	5. Muud otsesed kulud.
6. Traktorite, kombainide, haakemasinate, lavade ja kasvuhoonete jooksev remont.	
7. Muud otsesed kulud.	
II. Üldkulud	II. Üldkulud
8. Tootmise üldkulud.	6. Tootmise üldkulud.
9. Sovhoosi (majandi) üldkulud.	7. Sovhoosi (majandi) üldkulud.

Abi- ja teenindavates tootmisharudes töötavate tööliste, samuti tootmise või majapidamise üldiste vajaduste rahuldamisel töötavate tööliste palgad (põhi- ja täiendav palk koos juurdearvutustega) arvatakse vastavalt kas nende tootmisharude kulude või üldkulude hulka.

Majapidamises kulutatud materiaalsed väärtused (seemned, istutusmaterjal, väetised, söödad, kütus jne.) arvatakse olenevalt nende kasutamise iseloomust kas otsesteks kuludeks, teenindavate ning abitootmisharude kuludeks või üldkuludeks.

Harilikult kasutavad sovhoosi põhitootmisharud peaaegu täielikult ära abi- ja teenindavate tootmisharude (autotranspordi, elavveojõu teenused, toodetud elektrienergia jne.) toodangu. Need tööd hinnatakse rahalises väärtuses omahinnaga ja arvatakse põhitootmisharude kulude hulka komplekskirjete näol.

Üksikute kuluelementide osatähtsus sovhoosi mitmesuguste tootmisharude kulude üldsummas pole ühesugune. Tabelis 65 on toodud kulude struktuur taimekasvatuses ja loomakasvatuses NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides 1955. aastal.

Taimekasvatuse eelmiste aastate kulude hulka on arvatud talivilja külvi, kesaharimise, sügiskünni ja teiste möödunud aastal tehtud tööde omahind. Loomakasvatuse eelmiste aastate kulusid nimetatakse lõpetamata tootmiseks. Need kulud moodustavad võõrutamata noorloomade (vasikate, põrsaste, varssade) omahinna.

Muude otseste kulude all arvestatakse teenindavate ja abitootmisharude tööde ja teenuste väärtust, samuti kulude komplekskirjeid. Komplekskirjete all arvestatavate kulude suurem osatähtsus taimekasvatuses, võrreldes loomakasvatusega, näitab selle tootmisharu suurt olenevust abi- ja teenindavatest tootmisharudest.

Et näitlikumat ülevaadet saada põhitoodangu omahinna kujune-

Tabel 65

Kulude struktuur taimekasvatuses ja loomakasvatuses NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides 1955. aastal (protsentides)

	Taimekasvatuses	Loomakasvatuses
Eelmiste aastate kulud	18,8	0,3
Tootmistööliste palgad koos juurdearvutustega	24,5	24,5
Seemned ja istutusmaterjal	15,6	×
Söödad	×	50,8
Väetised	1,9	×
Kütus ja määrdeained	4,1	×
Põhivahendite amortisatsioon	4,1	0,1
Muud otsesed kulud	14,0	5,8
Üldkulud	17,0	18,5
Kokku	100,0	100,0

misest ja sellest, millistest elementidest koosnevad sovhoosi kulud põhitegevuse alal, on tabelis 66 toodud Krasnodari krai loomakasvatussovhoosi «Urupski» põhitegevuse 1955. aasta kulud.

Tabelist 66 nähtub, et kõigis tootmisharudes (põhi-, teenindavates ja abitootmisharudes) moodustavad palgad kokku 4 147 000 rubla, samal ajal kui põhitootmisharude palgad moodustavad ainult 2 717 000 rubla. Elamu- ja kommunaalmajanduse, väljapoole tehtud tööde, kapitaalmahutustele osutatud teenuste ja materiaalsete väärtuste varumise osas moodustavad palgad 283 000 rubla. Järelikult tuleb kogu sovhoosi palgafondi kindlaksmääramisel arvesse võtta, et põhitootmisharude kulude komplekskirjetesse on sisse võetud abi- ja teenindavate tootmisharude ning administratiivaparaadi töötajate palgad.

Samasugune on olukord materiaalsete kulutustega. Traktorite, kombainide ja iseliikuvate masinate poolt taimekasvatuse töödel kulutatud kütuse ja määrdeainete väärtus on vahetult arvatud selle tootmisharu otsestesse kuludesse. Kuid ehituste ja seadeldiste, traktorite ja teiste masinate jooksvaks remondiks kulutatud varuosade ja materjalide väärtus on pärast jooksva remondi kõigi kulude kindlaksmääramist kantud põhitootmisharu kuludesse komplekskirjete alla.

Põhivahendite amortisatsioonist (käesolevas näites 533 000 rubla) on kantud taimekasvatuse otseste kulude hulka ainult 113 000 rubla, tööstusliku tootmise otseste kulude hulka 41 000 rubla ning elamu- ja kommunaalmajanduse kuludeks 42 000 rubla. Need summad koosnevad traktorite, kombainide, põllumajanduslike haakemasinate, lavade, kasvuhoonete, tööstusettevõtete masinate ja ehituste ning elamu- ja kommunaalmajanduse hoonete ja inventari kulumise maksumusest. Ülejäänud põhivahendite amortisatsioon läks üldkulude hulka ja on arvatud põhitootmise kuludeks kaudse jagamise teel.

Majapidamise kuluelementide vahekord tootmisharus tervikuna

Sovhoosi «Urupski» põhitegevuse 1955. a. kulud (tuhandetes rublades)

Tabel 66

Tootmisharud ja kulude komplekskirjed	Palgad koos juurdearvutustega	Seemned, istutusmaterjal ja väetised	Söödad	Kütus ja määrdeõ'ned	Varuosad ja remondimaterjalid	Abitootmisharude teenused: elavveojõud	veoautotransport	elektrienergia, veevarustus	põhivahendite jooksev remont	Põhivahendite amortisatsioon	Muud kulud	Üldkulud	Kokku
Põhitootmisharud													
1. Taimekasvatus	921	323	—	140	—	42	42	3	169	113	12	429	2 194
2. Loomakasvatus	1 547	—	2 074	—	—	78	3	24	—	—	82	705	4 513
3. Tööstuslik tootmine	249	—	—	18	7	25	62	27	11	41	29	20	489
Põhitootmisharud kokku	2 717	323	2 074	158	7	145	107	54	180	154	123	1 154	7 196
4. Elamu- ja kommunaalmajandus	16	—	—	—	2	3	1	61	41	42	6	—	172
5. Ühiskondlik toitlustamine, lasteasutused, kaadri ettevalmistamine	39	—	—	—	33	—	—	—	—	—	29	—	101
6. Tööd väljapoole ja materiaalsete väärtuste varumine	125	—	—	—	—	39	109	—	6	—	97	—	376
7. Kapitaalmahutustele osutatud teenused	103	—	—	—	33	94	138	5	11	—	—	—	384
Kulud kokku	3 000	323	2 074	158	75	281	355	120	238	196	255	1 154	8 229
8. Kulude komplekskirjed:													
a) elavveojõud (hobuste töö)	96	—	115	—	—	—	—	1	25	95	13	—	345
b) veoautotransport	159	—	—	91	—	—	—	—	46	73	2	—	371
c) elektri- ja pumbajaam	39	—	—	18	2	3	—	—	26	17	46	—	151
d) remonditöökojad	165	—	—	2	200	1	1	15	6	4	3	—	397
e) tootmise üldkulud	356	—	—	—	104	42	6	4	83	124	69	—	788
f) sovhoosi üldkulud	227	—	—	—	10	16	5	5	13	24	66	—	366
g) muud kulud	105	—	—	—	73	2	4	1	—	—	32	—	217
Komplekskulud kokku	1 147	—	115	111	389	64	16	26	199	337	231	—	2 635
Kõik kuluelemendid kokku	4 147	323	2 189	269	464	345	371	146	437	533	486	1 154	10 864

või üksiku tootmise liigi osas kujutab endast *kulude struktuuri,* toodanguühiku omahinna elementide vahekord aga — *selle toodangu omahinna struktuuri.*

Kulude struktuur mitmesugustes majapidamise tootmisharudes iseloomustab nende tootmisharude iseärasusi ja üksikute kuluelementide osatähtsust tootmisprotsessis. Seepärast on sovhoositoodangu omahinna planeerimisel iga kuluelement plaaniliste arvestuste objektiks.

2. Taimekasvatuse ja loomakasvatuse toodangu omahinna planeerimine

Toodangu omahind on kõige tähtsam ning kõige täielikum sovhoosi töö majanduslik näitaja. Selles väljendub tööviljakuse tase, tootmisvahendite kasutamine, rahaliste vahendite kulutamise efektiivsus, majandusliku ja organisatsioonilise tegevuse tulemused.

Sovhooside plaanides ja aruannetes määratakse kindlaks sovhoosi põhitootmisharude — taimekasvatuse, loomakasvatuse ja tööstusettevõtete *toodangu tootmisomahind* iga tootmisharu kohta tervikuna ja toodanguühiku kohta.

Kaubatoodangu riigile andmisel ja muul realiseerimisel teeb sovhoos kulutusi selle kohaletoimetamisel varumispunktidesse, kaubandusorganisatsioonidele, oma kioskitesse või müügitelkidesse. Teravilja, õlikultuuride ja loomakasvatussaaduste vastuvõtupunkti transportimise kulud tasub varumisorganisatsioon kindlaksmääratud normide alusel. Neile kuludele ei vaadata kui turustuskuludele ja neid ei arvata kaubatoodangu omahinda. Mõnede tooteliikide (puuvilja, köögivilja, tee ja teiste) varumispunkti toimetamise, töötlemise ja pakkimise mittetasutavad kulud, samuti viljapeksu- ja puhastusplatsidelt ja ladudest ärasaatmisega seoses olevad pealelaadimise kulud arvatakse turustuskulude hulka. Need kulud arvatakse kaubatoodangu omahinda.

Kaubatoodangu tootmisomahind ja mittetasutavad turustuskulud kokku moodustavad *toodangu täieliku omahinna.* Kaubatoodangu täieliku omahinna hulka arvatakse samuti sovhooside poolt trustide ja isemajandavate valitsuste ülalpidamiseks eraldatud summad.

Majapidamise vajadusteks jäetav sovhoositoodang arvestatakse planeerimisel tootmisomahinnaga, kaubatoodang aga (tema realiseerimise tulemuste kindlaksmääramisel) täieliku omahinnaga.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise riiklikus plaanis määratakse sovhoosidele süsteemide viisi (NSV Liidu Põllumajanduse Ministeerium ja teised ministeeriumid ning keskasutused) kindlaks ülesanded põllumajandustoodangu omahinna alandamiseks kogusummas (protsentides eelmise aruandeaasta omahinnast) ja kõige tähtsamate toodanguliikide kaupa. Rahvamajandusplaani alusel tegutsevad liidulis-vabariiklikud ministeeriumid töötavad välja ülesanded neile alluvatele liiduvabariikide ministeeriumidele, viimased aga — sovhoosidele. Juhindudes neist ülesannetest määrab sovhoos

kindlaks iga toodanguliigi tootmiskulud ja ühiku plaanilise omahinna. Selleks koostab ta tootmis- ja finantsplaanis kalkulatsioonid kultuurirühmade, üksikute kultuuride, produktiivloomade rühmade ja tööstusettevõtete toodangu liikide viisi.

Taimekasvatussaaduste omahinna planeerimine

Taimekasvatuse kulude planeerimisel on lähtepunktiks tööde aastaplaan, milles peegelduvad kõik selle tootmisharu tootmisprotsessid. Taimekasvatuse tööd jaotatakse kahte rühma: a) üldised paljudele või mitmetele kultuuridele: pehme- (põllumaa) künd, uudismaa künd, äestamine, kultiveerimine, teravilja külv ja teised ning b) ainult ühele kultuurile omased (kartulipanek, juurvilja külv, põldheina koristamine jne.).

Selleks, et kindlaks määrata kulude summa iga kultuuri või kultuuride rühma kohta, liidetakse kõigi antud kultuurile või kultuuride rühmale plaanis ettenähtud tööde maksumus. Selleks töötavad sovhoosid planeeritavaks aastaks välja otseste kulude keskmised normatiivid naturaalses ja rahalises väljenduses ühe hektari kohta kõigi tööliikide viisi. Seejuures lähtutakse üldistest normatiividest ja majapidamise konkreetsetest tingimustest (olemasolevate masinate tüüpidest ja markidest, mulla omadustest jms.).

Võtame näiteks ühe tööliigi — pehme- (põllumaa) künni. Oletame, et otseste kulude normatiiv sovhoosi plaani järgi ühe hektari künni kohta on määratud järgmiselt: palgad — 14 rubla 45 kopikat, kütus ja määrdeained — 10 rubla 65 kopikat, põhivahendite amortisatsioon — 4 rubla 41 kopikat, jooksev remont — 5 rubla 75 kopikat, kokku 35 rubla 26 kopikat.

Edasi oletame, et sovhoosi plaanis on ette nähtud 7 313 hektarit pehmekündi. Sellest on ette nähtud talivilja külvi jaoks terade saa-

Tabel 67

Künni maksumuse arvestus

Kulukirjed	Kulude normatiiv 1 ha kohta (rublades)	Kulud kogu töömahu kohta (tuhandetes rublades)					
		taliteraviljal	sügiskünnil	taliviljakülvil haljassõdaks	musikesal	puuvilja- ja köögiviljakultuuridel	kokku
Palgad koos juurdearvutustega	14.45	36,1	47,1	5,8	12,7	4,0	105,7
Kütus ja määrdeained . . .	10.65	26,6	34,7	4,3	9,4	2,9	77,9
Põhivahendite amortisatsioon	4.41	11,0	14,4	1,8	4,0	1,2	32,4
Jooksev remont	5.75	14,4	18,7	2,2	4,9	1,6	41,8
Kokku . . .	35.26	88,1	114,9	14,1	31,0	9,7	257,8

miseks 2 500 hektarit ja haljassööda saamiseks 400 hektarit, sügiskündi 3 260 hektarit, mustkesa kündi 878 hektarit, puuvilja- ja köögiviljaaia kündi 275 hektarit. Pehmekünni otsesed kulud on arvutatud tabelis 67.

Samal viisil määratakse kindlaks teiste plaanis ettenähtud tööde maksumus, mis seejärel arvatakse vastava kultuuri kasvatamise kuluks. Kui tööde maksumusele lisada möödunud aasta lõpuleviimata tootmise kulud, seemnete ja mineraalväetiste maksumus, samuti igale kultuurile või kultuuride rühmale langevad üldkulud, saadakse taimekasvatuse üldine kulusumma ja selle jaotus kultuuride või kultuurirühmade ning lõpuleviimata tootmise liikide järgi.

Seemned, mineraalväetised, mürkained ja kemikaalid taimekahjurite tõrjeks ning teised materjalid kantakse vastava kultuuri kuludesse tegeliku omahinnaga.

Ühe või teise kultuuri või kultuuride rühma kohta tehtud kulude arvestus lõplikul kujul võimaldab kindlaks määrata saaduste tootmiseks tehtud kulude üldsumma ja toodanguühiku omahinna.

Nii olid «Urupski» sovhoosis 1955. aasta plaanilise omahinna kalkulatsiooni järgi suviteraviljade eelmiste aastate kulud 87 700 rubla. Jooksva aasta kulud on järgmised (tuhandetes rublades): palgad 257,5; kütus 14,3; seemned 41,9; väetised 10,0; muud materjalid 3,9; amortisatsioon 18,8; abi- ja teenindavate tootmisharude teenused koos jooksva remondi kuludega — 104,3; tootmise üldkulud 88,5; sovhoosi üldkulud 37,1. Kokku kulusid 664 000 rubla.

Põhitoodangut on ette nähtud 30 800 tsentnerit, kõrvaltoodangut 16 800 tsentnerit, ümberarvestatult söötühikuiks kokku 44 000 tsentner-söötühikut. Kulude üldsummast on kantud põhitoodangule 645,3 tuhat rubla ja kõrvaltoodangule 18,7 tuhat rubla. Põhitoodangu ühe tsentneri omahind on 20 rubla 95 kopikat, ühe tsentner-söötühiku omahind 15 rubla 09 kopikat.

Taimekasvatuse toodang planeeritakse sovhoosides kultuuride või kultuuride rühmade viisi. Teravilja ühe tsentneri omahind määratakse keskmiselt kõigi teraviljakultuuride kohta, kaasa arvatud ka piim-vahaküpsuses koristatud teramais. Sealjuures arvutatakse ühe tsentneri terade omahind ilma maisita ning eraldi täisküpse ja piimvahaküpse maisi kohta. Teiste kultuuride toodangu omahind kalkuleeritakse iga kultuuri kohta eraldi. Eri rühma arvatakse tööd järgmise aasta lõikuseks, s. o. lõpuleviimata tootmine.

Peale tootmiskulude kuuluvad toodangu omahinda saagi põllult hoiu- või tarbimiskohtadesse toimetamise kulud. Seepärast kalkuleeritakse sovhoosides ühe tsentneri omahind juurviljal, kartulil, köögiviljal, kõrvitsalistel kultuuridel, linal, puuviljal ja marjadel — franko hoiukoht; silol — franko silotorn või silokraav, loomasöödaks kasutatavate taimede haljasmassil — franko tarbimiskoht; heintel ja õlgedel — franko kuhi või küün; teraviljal ja muudel saadustel — franko põld.

Eri liiki kaasnevale toodangule jaotatakse harilikult kulud kindlaksmääratud koefitsientide või söödaväärtuse alusel.

Nii näiteks jaotatakse kulud kanepi ja kenafi seemnekasvatuse külvidel ühele tsentnerile kaasnevale toodangule järgmiselt: varred — 1, seemned — esimene paljundus — 33, teine paljundus — 24, kolmas paljundus — 13, muud paljun-

duseď — 5,5. Piim-vahaküpsuses koristatava maisi kulud jaotatakse kaasnevale toodangule söötühikute alusel, s. o. söödaväärtuse järgi.

Taimekasvatusest saadava kõrvaltoodangu hindamiseks kasutatakse mitut viisi: teraviljakultuuride õled hinnatakse kindlaksmääratud tsonaalsete (oblastite) plaaniliste hindadega; täisküpsuses teradeks koristatud maisi varred — 80 protsenti kõrgema hinnaga kui õlgede hind antud majapidamises; sileerimiseks või loomade söötmiseks koristatavad juurviljapealsed — koristustööde tegeliku maksumusega, kütteks kasutatavad oksad, haod, taimede varred — realiseerimishindadega. Kõrvalsaaduste hindamise kord määratakse kindlaks vastavate ministeeriumide juhenditega.

Loomakasvatussaaduste omahinna planeerimine

Loomakasvatuse kulud ja selle tootmisharu saaduste omahind planeeritakse sovhoosis loomade rühmade viisi. Kulude arvestamisel jaotatakse loomaliigid (peale lammaste) kahte rühma — põhikarja moodustavad täiskasvanud produktiivloomad ning noorkari. Viimane rühm omakorda kas jagatakse reaks vanuserühmadeks või seda vaadeldakse kui üht rühma. Nii planeeritakse noorkarja üleskasvatamise kulud eraldi kahes rühmas: «Jooksval aastal sündinud vasikad» ja «Eelmistel aastatel sündinud noorveised».

Tööhobuste, kaamelite, muulade ja eeslite pidamiskulud kuuluvad teenindavate tootmisharude kulude hulka. Töömärade varssu vaadeldakse kui tööloomade üht toodanguliiki. Tööloomade noorkarja pidamiskulud planeeritakse tööloomade pidamiskuludest eraldi. Lammaste ja kitsede kõiki vanuserühmi vaadeldakse kui üht rühma, mistõttu nende pidamiskulud planeeritakse koos. Teiste loomaliikide ja karusloomakasvatuse kulud planeeritakse vastavalt tootmisprotsessi organiseerimisele neis harudes.

Loomakasvatussaaduste omahinna planeerimisel hinnatakse kõrvalsaaduste väärtus kas kindlaksmääratud hinnaga või realiseerimishinna alusel. Seejärel lahutatakse see väärtus antud loomarühma kulude üldsummast ja ülejäänud kulud kantakse põhitoodangu kulude hulka.

Näitena vaatleme piimakarja toodangu omahinna kalkulatsiooni «Urupski» sovhoosis 1955. aastal, millal aasta keskmine lehmade arv oli 680 (tabel 68).

Kalkuleerimisel loetakse sovhoosides vasika omahind võrdseks ühe tsentneri piima omahinnaga. Antud juhul on keskmine piimatoodang lehma kohta planeeritud 3800 kg, vasikate saamine kogu lehmade ja tiinete mullikate karja kohta — 690. Kulude üldsummast on lahutatud sõnniku väärtus (kõrvaltoodang) — 3400 rubla, mille järele põhitoodangule jääb 2 252 800 rubla (2 256 200 rubla — 3400 rubla). Põhitoodang koosneb: 25 840 tsentnerist piimast ja 690 vasikast, mis kokku moodustab 26 530 kalkuleeritavat ühikut. Ühe tsentneri piima ehk ühe vasika omahind on 84 rubla 91 kopikat (2 252 800 rubla : 26 530).

Tabel 68

Piimakarja toodangu omahinna plaaniline kalkulatsioon «Urupski» sovhoosis 1955. aastal

Näitajad	Söödakulu		Kulud rahas	
	Kokku (ts)	Lehma kohta (ts)	Kokku (tuhandetes rublades)	Lehma kohta (rublades)
Palgad koos juurdearvutustega	×	×	941,8	1 385
Söödad				
Jõusöödad	7 412	10,9	205,4	302
Koresöödad	16 524	24,3	122,4	180
Mahlakad söödad	66 640	98,0	381,5	561
Haljassöödad	68 000	100,0	131,2	193
Muud söödad	3 320	4,9	11,6	17
Söötade väärtus kokku	×	×	852,1	1 253
Muud otsesed kulud	×	×	59,8	88
Tootmise üldkulud	×	×	282,2	415
Sovhoosi üldkulud	×	×	120,3	177
Kulud kokku	×	×	2 256,2	3 318

Umbes samuti kalkuleeritakse teiste iseseisvatesse tootmisrühmadesse eraldatud loomaliikide toodangu omahind. Seakasvatuses arvatakse põhikarja toodanguks emistelt võõrutatud põrsad. Kõik sigade põhikarja pidamiskulud (ilma kõrvaltoodangu väärtuseta) moodustavad aasta jooksul võõrutatud ja aasta lõpuks võõrutamata jäänud põrsaste omahinna. Selle summa jaotamine kahe rühma vahel toimub proportsionaalselt põrsaste eluskaalule.

Noorloomade üleskasvatamiskulude kalkuleerimisel arvatakse kõik aasta jooksul noorloomade pidamiseks tehtud kulud (ilma kõrvaltoodangu väärtuseta) noorloomade väärtuse suurendamiseks. Seoses sellega määratakse plaanilistes kalkulatsioonides kindlaks kaalumisele kuuluvate noorloomade kaaluiibe ja eluskaalu ühe tsentneri omahind ja ülejäänud loomaliikide osas ühe noorlooma aastase juurdekasvu omahind.

Mitmesugustele loomarühmadele tehtud kulutuste kontrollimiseks määratakse plaanides ja aruannetes kindlaks söötmispäeva ja söötmiskuu omahind.

Sovhoosid annavad riigile ja tapavad lihaks väljapraagitud täiskasvanud ja noorloomi. Tootmis- ja finantsplaanides arvutavad nad ühe tsentneri kaubalise liha plaanilise omahinna iga loomaliigi kohta. Ühe tsentneri eluskaalu plaaniline omahind saadakse äraantavate ja lihaks planeeritud loomade omahinna jagamisel nende eluskaaluga.

Riigile andmiseks või tapmiseks ettenähtud sigade eluskaalu ühe tsentneri plaaniline omahind leitakse lähtudes kahe tootmisrühma — «2—4 kuu vanused noorsead» ja «üle 4 kuu vanused noorsead

ning nuumikud» — kalkulatsioonist, mis on tehtud keskmise omahinna arvutamise teel. Kooskõlas plaanilise käibega arvutatakse neis mõlemates rühmades sigade ühe tsentneri eluskaalu omahind, kusjuures lähtutakse aasta algul olemasolevate sigade bilansilisest väärtusest, aasta jooksul tehtavatest kuludest ning loomade produktiivsusest (kaaluiibest). Seejärel arvutatakse nende kalkulatsioonide alusel ühe tsentneri kaubalise liha keskmine omahind. Riigile antava lambaliha ühe tsentneri omahind arvutatakse lähtudes täiskasvanud lammaste bilansilisest väärtusest, noorloomade omahinnast ja loomade eluskaalust.

Toodangu omahinna plaaniline ja aruandeline kalkulatsioon

Sovhoositoodangu omahinna planeerimine avaldab suurt organiseerivat mõju tootmisele ja on majapidamise plaanilise juhtimise üheks olulisemaks elemendiks.

Plaaniliste ja aruandeliste kalkulatsioonide kõrvutamine võimaldab õigesti hinnata plaani täitmist kululiikide viisi iga toodanguliigi ühiku kohta ja avastada tegeliku omahinna kõrvalekaldumise põhjused plaanilisest omahinnast.

Plaaniline kalkulatsioon sovhoosis on konkreetse toodangu omahinna määramise ülesanne, mis põhineb kulude arvestusel kulukirjete viisi kogu antud liiki toodangu ja selle ühiku kohta.

Taimekasvatuse iseärasuste tõttu on samuti suur tähtsus *üksikute põllumajanduslike tööde omahinna kalkuleerimisel.* Seepärast määratakse sovhoosi tootmis- ja finantsplaanis ühe tsentneri toodangu omahinna kalkuleerimisel kindlaks taimekasvatuse kulud tööliikide, kultuuride ja kultuurirühmade viisi ning arvutatakse tööde omahind ühe hektari koristuspinna (või ühe hektari järgmise aasta lõikuseks tehtud tööde) kohta. Loomakasvatuse plaaniline kalkulatsioon põhineb kulude arvutamisel elementide viisi loomade üksikute rühmade kohta.

Pärast kalendriaasta lõppu koostavad sovhoosid *aruandelise kalkulatsiooni* kõigi tootmisharude ja toodanguliikide kohta.

Aruandeline kalkulatsioon sisaldab kõik plaanilises kalkulatsioonis ettenähtud näitajad, mistõttu plaanilist ja aruandelist kalkulatsiooni on võimalik kõrvutada toodangu omahinna elementide viisi.

Kalkulatsiooni vorme ja meetodeid täiustatakse pidevalt, selleks et need vastaksid muutuvatele tootmistingimustele ja sovhooside juhtimise parandamise ülesannetele.

3. Toodangu omahinna alandamise põhilised teed

Toodangu omahinna alandamine on sovhooside alatine ja tähtis ülesanne. Taimekasvatussaaduste omahinna edasise alandamise põhilisteks teedeks on: kõigi tööde omahinna alandamine (kulude kokkuhoid) ja põllumajanduslike kultuuride saagikuse tõstmine, loomakasvatuses aga — iga looma pidamiskulude alandamine ja

produktiivsuse (piimatoodangu, kaaluiibe, villatoodangu jne.) tõstmine, kogusummas kindlustab see kulude alanemise juures toodanguühiku kohta toodangu suurenemise põllumajandusliku maa 100 hektari kohta.

Vorošilovgradi oblasti sovhooside andmete põhjal näeme, kuidas kultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmine avaldavad mõju toodangu omahinnale (tabelid 69 ja 70).

Tabel 69

Teraviljakultuuride saagikus ja omahind Vorošilovgradi oblasti sovhoosis «Komsomolets» ja Kalinini-nimelises sovhoosis 1954. ja 1955. a.

Sovhoos	Aasta	Kulud põhitoodangule, arvestatud 1 ha kohta (rublades)	Saak hektarilt (ts)	1 ts terade omahind (rublades)
Kalinini--nimeline	1954	346	8,3	42.17
	1955	524	22,5	23.28
	1955. a. protsentides 1954. aastast	151.4	271,0	55.20
«Komsomolets»	1954	255	7,9	32.38
	1955	346	15,7	22.04
	1955. a. protsentides 1954. aastast	135.70	198,7	68.10

Vaatamata kulude suurenemisele külvipinna ühe hektari kohta, tagas saagi suurenemise palju kiirem tempo 1955. aastal terade omahinna tunduva alanemise.

Tabel 70

Lehmade produktiivsus ja ühe tsentneri piima omahind Vorošilovgradi oblasti «8. märtsi» ja Dzeržinski-nimelises sovhoosis 1954. ja 1955. a.

Sovhoos	Aasta	Kulud 1 lehma kohta aastas (rublades)	Piimatoodang ühe lehma kohta aastas (kg)	1 ts piima omahind (rublades)
«8. märts»	1954	3827	3272	113.13
	1955	3405	3662	90.—
	1955. a. protsentides 1954. aastast	89	111,9	79.50
Dzeržinski--nimeline	1954	3033	2550	114.31
	1955	2823	2683	101.05
	1955. a. protsentides 1954. aastast	93	105,2	88.40

Tabelist 70 nähtub, et üheaegselt piimatoodangu tõusuga vähenesid kulud lehma kohta. Selle tulemusena alanes ühe tsentneri piima omahind suhteliselt enam kui kulud lehma kohta.

Põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomade produktiivsuse tõstmisel sovhoosides on suur tähtsus selliste abinõude rakendamisel, mis aitavad kaasa majapidamise tootmiskultuuri süstemaatiliseks tõstmiseks, teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste laialdasemaks kasutamiseks, kõige saagirikkamate kultuuride ja sortide tootmisse juurutamiseks ning samuti kõige suurema produktiivsusega loomaliikide ja -tõugude kasvatamiseks.

Eesrindlikud, suure tulukusega sovhoosid parandavad kõigiti põllumajanduskultuuride viljelemise agrotehnikat, püüavad visalt tootmist kompleksselt mehhaniseerida, valivad õigesti kultuure ja paigutavad neid õigesti oma põldudele, omistavad suurt tähelepanu seemnefondide ning loomakasvatusele kindla söödabaasi loomisele, võitlevad saagi kadude, loomade lõppemise ja mittetootlike kulude vastu.

Ligi poole põllumajandussaaduste tootmiskuludest moodustavad äratarvitatavad materiaalsed väärtused — seemned, kütus, varuosad, remondimaterjalid, söödad jt. Söötade ja materjalide kokkuhoidlik ja efektiivne kulutamine loob suured võimalused kulude alandamiseks toodanguühiku kohta. Seoses sellega on kulude kokkuhoiu abinõude süsteemis tähtis koht tootmises äratarvitatavate materiaalsete väärtuste kulutamise rangel normeerimisel ja kindlaksmääratud normidest kinnipidamise kontrollil.

Suurt osa saaduste tootmiskulude alandamisel etendab *majapidamise põhivahendite kasutamise parandamine.* Tootmispindade, masinate ja riistade täielik kasutamine vähendab põhivahendite amortisatsiooni ja põhivahendite kasutamise ning ekspluateerimise kulude osatähtsust toodanguühiku kohta.

Tööviljakuse kasv on toodangu omahinna alandamise otsustav tingimus. Sovhoosides peab tööviljakus kuuendal viisaastakul tõusma umbes 70 protsendi võrra, esmajoones põllumajanduskultuuride kasvatamise ja koristamise tööde kompleksse mehhaniseerimise lõpuleviimise, loomakasvatuses töömahukate tööde mehhaniseerimise taseme tunduva tõstmise, põllumajandusliku toodangu kadude likvideerimise, samuti töö organiseerimise tunduva parandamise teel.

Kõrge tootlikkusega masinate kasutuselevõtmise, tootmisprotsesside mehhaniseerimise ja töötingimuste parandamise tulemusena alanevad elustöö kulud toodanguühiku kohta, järelikult alaneb palga osatähtsus tootmiskuludes, millega alaneb toodangu omahind. Seaduures aga on vajalik, et tööviljakuse kasv oleks palkade suurenemisega võrreldes palju kiirem.

Pidevalt tuleb kontrollida töönorme ja ühiku hindeid, millised koos tootmistingimuste parandamisega, mehhaniseerimistaseme tõstmisega süstemaatiliselt tuleb läbi vaadata.

Tunduvaid reserve kulude alandamiseks on sovhoosidel ka üldkuludes. Nende kulude alandamine on võimalik administratiiv- ja teenindava personali arvu, sõitude, komandeeringute, majandisiseste

vedude jms. vähendamise teel. Üldkulusid võib teha ainult minimaalses ulatuses ja nende kulude alandamise eest peavad võitlema nii sovhooside juhtkond kui ka teised sovhoosi töötajad.

4. Sovhoositootmise rentaablus. Isemajandamise juurutamine sovhoosides

Sovhoosid annavad riigile ja realiseerivad varumisorganisatsioonidele ning teistele ostjatele oma toodangut kindlaksmääratud hindadega vastavalt plaanile.

Sovhoositoodangule on määratud järgmised realiseerimishinnad.

1. *Riigile andmise hinnad* — teraviljale, sojale, päevalillele, lihale, piimale, võile, samuti Gruusia NSV teele.

Need hinnad on kindlaks määratud NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee 1954. aasta 15. aprilli määrusega «NSV Liidu Sovhooside Ministeeriumi sovhooside edasisest arendamisest ja nende rentaabluse tõstmisest».

2. *Kokkuostuhinnad* — toidumunadele ja linnulihale.

3. *Jaehinnad* (kaubandusliku mahahindlusega) — värskele köögiviljale, kartulile, puuviljale, marjadele, viinamarjadele, kõrvitsalistele kultuuridele ja teistele abitootmisharude toodetele nende andmisel varujatele riikliku plaani täitmiseks või üle plaani. Peale kaubandusliku mahahindluse teostatakse neil kaupadel veel varumisorganisatsioonide kulude katmiseks mahahindlust jaehinnast.

4. *Varumishinnad* — tehnilistele kultuuridele ja mõnedele teistele toodanguliikidele.

Riigile andmise hinnad on tsoonide järgi diferentseeritud ja tagavad ratsionaalse majandamise juures sovhooside kahjumita töö.

Realiseeritavate saaduste hinnad on määratud sortide ja konditsiooni järgi. Nii on Krasnodari krais (I tsoon) ühe tsentneri sealiha (eluskaalus) riigile andmise hind rasvasea ja peekonisea eest 765 rubla, lihasea eest 641 rubla, ühe tsentneri veiseliha hinnaks on (eluskaalus): heas toitumuses looma eest — 558 rubla, keskmises toitumuses 410 rubla ja alla keskmise toitumuse — 300 rubla.

Järelikult arvestatakse toodangu realiseerimisest saadavat tulu sovhoosi finantsplaanis riigile antavate toodanguliikide konditsioonilisest ja sordilisest vahekorrast lähtudes. Selle vahekorra muutumine plaani täitmisel kõrgemate sortide või parema konditsiooni kasuks annab täiendavat tulu. Näiteks on Usbeki NSV sovhoosidele määratud peenekiulise toorpuuvilla ühe tonni hinnaks 600 kuni 2910 rubla. Puuvillakiu kõrgemate sortide osatähtsuse suurenemine riigile andmisel suurendab tunduvalt majapidamise tulu, ühtlasi aga paraneb tööstusele varutava tooraine kvaliteet.

Riigile antava ja muu realiseeritava toodangu kvaliteedi parandamine on sovhooside rentaabluse tõstmise üks efektiivsemaid abinõusid.

Sovhoos saab kasumit siis, kui kaubatoodangu realiseerimisest

saadud tulu (sissetulek) ületab selle toodangu täieliku omahinna. Kasum iseloomustab majapidamise rentaablust. Mida suurem on sovhoosi kasum plaani kõigi näitajate täitmise juures, seda efektiivsem on tema majanduslik tegevus, seda kõrgem on tema rentaablus.

Rentaabluse taset mõõdetakse kasumisumma ja realiseeritud kaubatoodangu omahinna suhtega, mida väljendatakse protsentides.

Kui näiteks sovhoosi tulu (sissetulek) kaubatoodangu realiseerimisest oli 3 456 000 rubla, selle toodangu omahind aga 3 200 000 rubla, siis on kasum 256 000 rubla. Rentaabluse tase on sel juhul: $\frac{256\,000}{3\,200\,000} \times 100 = 8\%$.

Siin on näidatud rentaabluse tase kaubatoodangu realiseerimisest. Kuid igal sovhoosil on harilikult *realiseerimisväliseid tulusid ja kulusid* (mida ei arvata sissetulekusse ega omahinda), mis samuti peegelduvad sovhoosi majandusliku tegevuse tulemustes. Realiseerimisvälised tulud koosnevad elamu- ja kommunaalmajanduse kasumitest, aruandeaastal väljaselgitatud möödunud aastate kasumitest, sovhoosi poolt saadud trahvidest, viivistest, leppetrahvidest. Sovhoosi realiseerimisväliste kulude hulka kuuluvad: kahjumid külvatud kultuuride ja loomade hävimisest loodusõnnetuste tagajärjel, lootusetu debitoorse võlgnevuse mahakandmised, kahjumid elamu- ja kommunaalmajandusest, aruandeaastal väljaselgitatud möödunud aastate kahjumid jms.

Kaubatoodangu realiseerimise tulemus koos realiseerimisväliste tulude ja kuludega moodustab iga sovhoosi tootmistegevuse *finantstulemuse*.

Tabel 71

Kasumi jaotamine sovhoosidele (tuhandetes rublades)

Kasumi suunamine	Kasumit kokku	Sellest			
		plaaniline		üleplaaniline	
		%	summa	%	summa
Kasum pärast elamu- ja kommunaalmajanduse kahjumite katmist	2200	100	1600	100	600
a) ettevõttefondi — 4% plaanilisest ja 40% üleplaanilisest	304	4	64	40	240
b) ministeeriumi kindlustusfondi — 30% . .	660	30	480	30	180
c) majapidamise tugevdamise ja laiendamise fondi — 13,5% plaanilisest ja 30% üleplaanilisest	396	13,5	216	30	180
d) ülejäänud summa kantakse riigieelarvesse ja kapitaalmahutuste finantseerimiseks . . .	840	52,5	840	—	—

Sovhoosi tootmistegevuse finantstulemus määratakse kindlaks aastaaruande põhjal, kusjuures toodangu realiseerimisest saadud kasumist kaetakse elamu- ja kommunaalmajanduse kahjum, sest käesoleval ajal planeeritakse veel paljudes sovhoosides elamu- ja kommunaalmajandusele kahjum. Ülejäänud kasumisumma tinglikku jaotamist näitame tabelis 71.

Üleplaanilisest kasumist sovhoosid riigieelarve tuludesse ja kapitaalmahutuste finantseerimiseks summasid ei eralda.

Isemajandamine sovhoosides

Nagu riiklikud tööstusettevõtted, nii tegutsevad ka sovhoosid isemajandamise alusel. Isemajandamine on sovhoosides eelkõige suunatud tootmisplaanide ja toodangu riigile andmise plaanide täitmisele ja ületamisele, toodangu kvaliteedi parandamisele ja omahinna alandamisele, majapidamise tulukuse ning rentaabluse tõstmisele.

Isemajandamise põhilised printsiibid sovhoosides on: majanduslik ja operatiivne iseseisvus, isetasuvus, materiaalne huvi plaanide täitmise ja ületamise vastu; vastutus plaanide ja majanduslepingute täitmise eest, ettevõtte majandusliku tegevuse kontroll rublaga.

Isemajandamise põhiliste printsiipide täielikku elluviimist takistas teatud määral plaaniliste kahjumite katmiseks ettenähtud riiklik dotatsioonisüsteem, mida rakendati kuni 1954. aastani. Dotatsiooni kaotamine ja sovhoositoodangule uute, kõrgemate hindade kehtestamine on efektiivsed majanduslikud abinõud sovhooside ülesehitustöös, mis rajasid kindla aluse sovhooside ratsionaalseks majandamiseks ja neis isemajandamise põhiprintsiipide rakendamiseks.

Vaatleme isemajandamise põhiprintsiipide rakendamist sovhoosides.

Majanduslik ja operatiivne iseseisvus. Sovhooside isemajandamine on rajatud sovhooside tootmistegevuse tsentraliseeritud riikliku juhtimise kooskõlastamisele sovhoosi majandusliku ja operatiivse iseseisvusega tootmise planeerimisel ja toodangu riigile andmise ning majandi tulukuse plaanide täitmisel. Riik kinnistab sovhoosidele tootmis-põhivahendid ja varustab neid omade käibevahenditega. Sovhoosidel on õigus kasutada pangakrediiti plaanis ettenähtud otstarbeks. Nad realiseerivad iseseisvalt toodangut: annavad seda plaani alusel kindlaksmääratud eeskirjade järgi riigile ja realiseerivad majanduslepingute järgi.

Sovhoosid käsutavad ise neile eraldatud vahendeid neile antud õiguste ja volituste piires. Igal sovhoosil on Riigipangas käibevahendite hoidmiseks ja põhitegevuse-alasteks arveldusteks arvelduskonto ja riigieelarvest finantseerimiseks — eelarvekonto. Kapitaalmahutuste, põhikarja moodustamise ja kapitaalremondi kulude finantseerimine toimub Põllumajanduspanga kaudu, kus selleks on avatud erikontod.

Sovhoos on juriidiliselt iseseisev majanduslik üksus, kellel on õigus luua majanduslikke suhteid teiste ettevõtete ja organisatsi-

oonidega. Isemajandamise alusel tegutseva riikliku ettevõttena on sovhoosil oma majandusliku tegevuse kohta sisse seatud raamatupidamine, tal on iseseisev raamatupidamisbilanss ning ta esitab riigile kindlaksmääratud aruandlust.

Sovhoosi isetasuvus. Kõik kaubatoodangu tootmiseks tehtud kulud kaetakse selle realiseerimisest saadud tuludega. Need tulud on peamisteks allikateks palga maksmiseks töölistele ja teenistujatele, vajalike materjalide soetamiseks, põhivahendite kulunud osa asendamiseks ja teiste rahaliste kulude katmiseks.

Kuni riikliku dotatsioonisüsteemi kaotamiseni töötasid paljud sovhoosid plaanilise kahjumiga. Käesoleval ajal tegutsevad plaanilise kahjumiga ainult vähesed sovhoosid, kes asuvad looduslikult erilises olukorras — põhja-, Kaug-Ida ja teistes rajoonides. Kõigi sovhooside isetasuvuse tagamine ja kasumi saavutamine on isemajandamise tähtsaim printsiip sovhoositootmises.

Sovhooside materiaalne huvi plaanide täitmise ja ületamise vastu. Majandusplaanide täitmise ja ületamise materiaalseteks stiimuliteks sovhoosides on kehtiv premiaalne tükitöötasu ja töötajate premeerimise süsteem.

Sovhoosidel on samuti õigus moodustada ettevõttefond, kusjuures tingimuseks on, et oleks täidetud või ületatud riigile antavate või müügikorralduste põhjal realiseeritavate toodete kogutoodangu plaanid, taime- ja loomakasvatussaaduste riigile andmise plaanid, samuti toodangu omahinna alandamise plaanid (kogusummas) ja kasumi saamise plaanid. Ettevõttefondi arvatakse 4 protsenti plaanilisest ja 40 protsenti üleplaanilisest kasumist. Pool selle fondi vahenditest kulutatakse sovhoosi tööliste ja teenistujate kultuurilisteks ja elutarbelisteks vajadusteks, preemiateks ja toetusteks, teine pool aga — uue tehnika juurutamiseks, tootmise laiendamiseks, elamufondi ehituseks ja remondiks üle kapitaalmahutuste plaani.

Peale ettevõttefondi on sovhoosides loodud majapidamise tugevdamise ja laiendamise fond, millesse arvatakse 13,5 protsenti plaanilisest ja 30 protsenti üleplaanilisest kasumist. Selle fondi vahendeid kasutatakse põhiliselt üleplaanilisteks kapitaalmahutusteks.

Loodusõnnetuste läbi kannatanud sovhooside abistamiseks moodustatakse põllumajanduse ministeeriumide tsentraliseeritud kindlustusfond (nende alluvuse järgi), millesse arvatakse 30 protsenti üldisest kasumisummast.

Toodangu riigile andmise plaani ületamise korral saavad sovhoosid riigieelarvest rahalisi ergutustasusid iga tsentneri üle plaani antud toodangu eest. Nii saab sovhoos üle plaani riigile antud iga tsentneri teravilja eest ergutustasu 4 rubla 50 kopikat, iga tsentneri piima eest — 18 rubla, iga tsentneri peenvilla eest — 630 rubla jne. Nimetatud summadest kasutatakse 16 protsenti nende töötajate premeerimiseks, kes oma tööga vahetult aitasid kaasa toodangu riigile andmise plaani ületamiseks, 84 protsenti aga arvatakse majapidamise tugevdamise ja laiendamise fondi.

Nii aitab sovhoosides kasutatav materiaalse ergutamise süsteem kaasa plaanide täitmisele ja ületamisele, toodangu omahinna alandamisele ja sovhoosi rentaablile majandamisele.

Vastutus plaanide ja majanduslepingute täitmise eest. Sovhoosid on materiaalselt vastutavad toodangu riigile andmise plaanide täitmise, riigieelarve ning pankade vastu olevate kohustuste ja majanduslepingute täitmise eest. Nii maksavad sovhoosid toodangu riigile andmise plaani täitmata jätmise korral trahvi; laenu mittetasumise korral tähtajaks võtab Riigipank laenult kõrgendatud protsenti; ettenähtud summade mittemaksmise korral riigieelarve tuludesse nõutakse viivist, majanduslepingute täitmata jätmisega kaasneb trahvide ja leppetrahvide maksmine. Kõik need mittetootlikud kulud vähendavad majapidamise kasumit. Sovhoosid kannavad samuti materiaalset vastutust arvelduste täielikkuse eest hankijatega, palga õige väljamaksmise eest ja teistel oma kohustuste täitmata jätmise juhtudel.

Sovhoosi majandusliku tegevuse kontroll rublaga. Kontrolli rublaga teostavad eeskätt kõrgemalseisvad organid, esiteks, toodangu omahinna alandamisel ja kasumi planeerimisel, omade ja laenatud käibevahendite vajaduse kindlaksmääramisel, ja teiseks, tootmistegevuse protsessis. Sovhoosid saavad käibevahendeid tootmisplaani täitmise järgi.

Kontrolli rublaga sovhoosi tegevuse üle teostavad samuti rahandus- ja krediidiorganid. Nad jälgivad omade ja laenatud vahendite õiget kasutamist, akumulatsiooniplaanide täitmist, arveldusi hankijate ja ostjatega ning sovhoosi finantsilist olukorda.

Tõhusaks vahendiks kontrolli teostamisel rublaga plaanide täitmise üle on *isemajandamise juurutamine ja arendamine sovhoosi osakondades, farmides ja sovhoosi teistes tootmisüksustes.* Sovhoosi tootmis- ja finantstegevus oleneb nende üksuste töö kvaliteedist. Isemajandamisele üleviidud osakondadele, farmidele ja teistele tootmisüksustele kinnitatakse aasta- ja kvartali tootmisülesanded ning tööliste arvu, palgafondi, söötade ja kütuse limiidid, samuti põhiliste kuluelementide limiidid tööühiku või looma kohta. Paljudes sovhoosides on sovhoosisisene isemajandamine viidud kuni üksikute brigaadideni, kellele määratakse tootmisülesanded, töönormid ja tööjõu ning materjalide kulu limiidid.

Paljude sovhooside töökogemused näitavad, et häid tulemusi saavutavad need sovhoosid, kus ühtne isemajandamise süsteem haarab kõiki tootmisüksusi. Näiteks on Rostovi oblasti teraviljasovhoosis «Gigant» viidud isemajandamisele kõik osakonnad, farmid, töökojad ja teised tootmisüksused. Siin teostatakse majandisisest planeerimist, plaanide täitmise arvestust ja ranget kontrolli tulude ja kulude üle. Tänu sellele, et rentaabluse tõstmisele on kaasa tõmmatud kõik töölised ja teenistujad, sai sovhoos perioodil 1952. aastast kuni 1955. aastani ligi 11 miljonit rubla kasumit.

Hästi on organiseeritud isemajandamine ka Krasnodari krai sovhoosis «Vtoraja Pjatiletka», mis töötab kahjumita palju aastaid.

On näiteks iseloomulik, et selles sovhoosis oli 1954. aastal 18,9 tsentneri suuruse hektarisaagi juures ühe tsentneri teravilja omahind 20 rubla 68 kopikat; 1955. aastal oli teraviljasaak hektarilt 19 tsentnerit, ühe tsentneri omahind aga alanes 16 rubla 2 kopikale.

5. Sovhooside finantsmajandus

Finantsplaan. Sovhoosi finantsmajandust organiseeritakse plaani alusel. Finantsplaani koostamisel on lähteandmeteks: tootmise maht, kalkulatsioonid ja toodangu plaaniline omahind, taimekasvatuse, loomakasvatuse ja tööstusettevõtete toodangu kasutamise plaan, samuti kapitaalmahutuste, põhikarja moodustamise kulude ning kasumi saamise kindlaksmääratud plaanid ja teised näitajad.

Sovhoosi aasta-finantsplaanis määratakse kindlaks: a) omade käibevahendite vajadus ja selle vajaduse katmise allikad; b) toodangu realiseerimisest saadav kasum ja selle jaotamine; c) kapitaalmahutuste katmise allikad; d) põhikarja moodustamise ja põhivahendite kapitaalremondi kulude maht ning nende katmise allikad; e) kaadri ettevalmistamise, lasteasutuste ülalpidamise ja operatsioonide kulud ning nende kulude finantseerimise allikad; f) elamu- ja kommunaalmajanduse tulud ja kulud.

Sovhoosi finantsplaani põhiosaks on tulude ja kulude bilanss. Selles näidatakse üldistatud kujul sovhoosi kulud saaduste tootmiseks ning realiseerimiseks, toodangu realiseerimisest saadud rahalised tulud, majandusliku tegevuse finantstulemused ja kasumi jaotamine, samuti kulud kapitaalmahutusteks, põhikarja moodustamiseks ja kapitaalremondiks ning nende kulude katmise allikad. Tulude ja kulude bilansis peegeldub sovhoosi vahekord riigieelarvega — kasumieraldiste ja teiste maksete sissemaksmine, assigneerimised riigieelarvest omade käibevahendite juurdekasvuks, kapitaalmahutusteks, operatsiooni- ja teisteks kuludeks.

Majapidamise arendamiseks ja toodanguplaani täitmiseks saavad sovhoosid riigilt põllumajandusmasinad, vahendid tootmishoonete, elamute ning kultuuriliste ja elutarbeliste hoonete ehitamiseks, palkade maksmiseks, vajalike varude loomiseks ja teiste kulude katmiseks.

Sovhooside tootmisvahendid jagunevad põhivahenditeks ja käibevahenditeks.

Põhivahendid. Sovhoosi põhivahendite hulka kuuluvad: tootmishooned ja seadeldised, elamud, ehitused ja sisseseade kultuurilisteks ja elukondlikeks vajadusteks, traktorid ja põllumajandusmasinad, inventar, täiskasvanud produktiiv- ja tööloomad, linnud, karusloomad, mesilased, samuti mitmeaastased istandused — puuviljaaiad, marjaaiad, viinamarjaistandused, pargid jt.

Põhivahendite asendamiseks ja nende arvu suurendamiseks teevad sovhoosid kapitaalmahutusi (kapitaalkulutusi). Kulutuste suurus põhifondide suurendamiseks ja põhikarja (produktiiv- ja tööloo-

mad, karusloomad, linnud) moodustamiseks määratakse igale sovhoosile igal aastal kõrgemalseisva organi — ministeeriumi, valitsuse või trusti (vastavalt sovhoosi alluvusele) poolt. Seejuures lähtutakse majapidamise arendamise perspektiivplaanist ja ministeeriumile, valitsusele või trustile vastavalt rahvamajanduse arendamise plaanile määratud tootmise laiendamise plaanide ja limiitide ennetähtaegse täitmise võimalustest.

Kapitaalmahutuste ja põhikarja moodustamise plaaniga kindlaksmääratud kulutuste katmiseks kasutatakse esmajoones omi vahendeid (kapitaalmahutusteks ja põhikarja moodustamiseks suunatud amortisatsioonieraldised, rahalised laekumised põhivahendite likvideerimisest, sissetulek täiskasvanud loomade andmisest riigile, müügist ja likvideerimisest, osa põhitegevuse kasumist).

Kapitaalmahutusteks ja karja moodustamiseks puudujäävad summad kaetakse assigneeringutega riigieelarvest. Kui sovhoosis esineb omade vahendite ülejääk, võetakse need ära kapitaalmahutuste plaani kinnitava kõrgemalseisva organi poolt ja antakse teistele sovhoosidele kapitaalmahutusteks.

Kulutused kapitaalremondiks nähakse ette plaani järgi põhivahendite kapitaalremondiks suunatavate amortisatsioonisummade piires. Planeerimisel võetakse arvesse nende vahendite jääk või ülekulu aasta algul.

Amortisatsioonieraldised, sissetulekud põhivahendite likvideerimisest, samuti laekumised täiskasvanud loomade prakeerimisest või realiseerimisest kannab sovhoos Põllumajanduspanka erikontodele ja kasutab neid eespool näidatud plaanilisteks vajadusteks panga kontrolli all.

Sovhoosi finantseerimine kapitaalmahutuste plaani järgi Põllumajanduspanga poolt toimub pangale esitatud kinnitatud tiitelnimekirjade, eelarvete ja tehnilise dokumentatsiooni põhjal. Ehitustööde teostamisel tööettevõtte korras tasub Põllumajanduspank finantseerimisplaani piires tööettevõtjate arved avansina vastavalt lepingutele täidetud ehitus- ja montaaztööde eest, samuti tööettevõtjate arved sovhooside ehitustele saadetud valmisdetailide ja seadmete eest. Majanduslikul teel ehitamisel tasub Põllumajanduspank varustajate arved ehitusmaterjalide, detailide ja seadmete kohta, transpordi- ja teised kulud, annab vahendeid palkadeks ning sovhoosi põhi- ja teenindavate tootmisharude ning ettevõtete (autotranspordi, hobuste, töökodade ja teiste) poolt ehituste jaoks tehtud tööde eest tasumiseks.

Põllumajanduspank tasub hankijatele masinate ja seadmete kohta esitatud arvete alusel, samuti tasutakse sovhoosile masinate kohaletoomise ja kokkupaneku kulud.

Põhikarja moodustamise vahendid annab Põllumajanduspank põhikarja viidud loomade plaanilise omahinna tasumise teel. Pank tasub samuti hankijate arvete alusel sovhoosile müüdud täiskasvanud loomade eest, tasub nende veo kulud, samuti kindlaksmääratud

tariifide ja hinnete järgi teistelt sovhoosidelt ja organisatsioonidelt tasuta üleantud loomade veokulud.

Põhivahendite kapitaalremondi kulutusi finantseerib Põllumajanduspank sovhoosi, remonditehaste või teiste tehaste poolt tehtud kapitaalremondi arvete tasumise teel. Pank annab samuti vahendeid masinate varuosade, remondi- ja ehitusmaterjalide soetamiseks. Majanduslikul teel kapitaalremondi jaoks materjalide varumisel annab ta vahendeid palkadeks, vedudeks ja teisteks kulutusteks. Kõik maksed ja vahendite andmised toimuvad ainult sovhoosi kontol olevate summade piires.

Käibevahendid. Sovhoosi käibevahendite hulka kuuluvad: kaubaliste materiaalsete väärtuste varud, lõpuleviimata tootmise, noorloomade üleskasvatamise, loomade nuumamise ja karjamaanuuma kulud, samuti kulutused eelolevateks aastateks, rahalised vahendid ja arveldused toodangu realiseerimise alal.

Põllumajanduslikul tootmisel sovhoosides on hooajaline iseloom, mille iseärasuseks on kulutuste ebaühtlus aasta perioodide viisi ja asjaolu, et nende kulutuste tasumine ei lange kokku toodangu väljatuleku tähtaegadega. Seoses sellega rahuldatakse sovhooside käibevahendite vajadus aasta jooksul osaliselt neile alaliselt kinnistatud omade vahendite arvel, osaliselt aga laenatud vahenditega, s. o. Riigipanga krediidiga.

Omi käibevahendeid eraldatakse sovhoosile järgmiste kulutuste katmiseks:

a) loomakasvatuse ja taimekasvatuse lõpuleviimata tootmise alalised minimaalsed kulutused, samuti tulevaste tootmisperioodide kulud;

b) söötade kindlustusfond, seemnete, väetiste, toiduainete, mürkainete, kemikaalide, remondimaterjalide ja teiste kaubaliste materiaalsete väärtuste varude maksumus;

c) nuumal olevate noorloomade, karusloomade, lindude ja karja väärtus aasta lõpul.

Nende minimaalsete kulutuste ja varude suurus on kindlaks määratud normidega, seetõttu nimetatakse neid normatiivideks ehk normeeritud varudeks ja kulutusteks.

Sovhooside kulutused eeloleva aasta saagile korduvad iga aasta ja on seega püsiva iseloomuga. Nende kulude katmine toodangu väärtusega toimub alles järgmisel aastal. Seepärast määratakse sovhoosile taimekasvatuse lõpuleviimata tootmise rahaline normatiiv järgmise aasta lõikuseks tehtavate plaaniliste kulutuste ulatuses.

Rahaline normatiiv seemnete ja istutusmaterjali varude moodustamiseks arvestatakse järgmise aasta suviviljade külvi seemnete ja istutusmaterjali varu plaanilise omahinna ulatuses, üksikutes oblastites[1] aga, kus taliviljad valmivad pärast talivilja uut külvi, ka taliviljade külvi jaoks.

Söötade minimaalse varu moodustamiseks võetakse söödateravil-

[1] Ka Eesti NSV sovhoosides. — *Tõlkija märkus.*

jal normatiiviks ühe kuu kindlustusfond, koresöötadel 15—20 protsenti ja allapanul 15 protsenti aastasest vajadusest (üksikutes oblastites kuni 35 protsenti koresöötade aastavajadusest ja kaugkarjamaadel kuni 100 protsenti heina vajadusest); see normatiiv arvestatakse plaaniliste omahindadega. Selle normatiivi hulka arvatakse tarudesse jäetud mesi ja mesilaste lisasööda-suhkur ning laos olev mesi.

Põllumajandusmasinate remondimaterjalide ja varuosade minimaalsete varude loomise kulude katmiseks määratakse rahaline normatiiv protsentides põhivahendite bilansilisest väärtusest (algväärtusest) planeeritava aasta algul: traktoritel — 2,5 protsenti, põllumajandusmasinatel ja autodel — 2 protsenti.

Samuti normeeritakse kulutused vedelkütuse, mineraalväetiste, tahke kütuse, mürkainete ja kemikaalide, veterinaararstimite, taara ja pakkimismaterjalide ning kaubatoodangu minimaalsete varude moodustamiseks, samuti lõpetamata arveldusteks varujatega ja majapidamise teisteks vajadusteks.

Noor- ja nuumloomadel võetakse normatiiviks aasta lõpuks planeeritud noor- ja nuumloomade plaaniline omahind.

Organiseerimisel varustatakse iga sovhoos omade käibevahenditega. Edaspidi määratakse sovhoosi finantsplaanis kehtivate normatiivide põhjal iga aasta kindlaks käibevahendite vajadus vastavalt planeeritavaks aastaks ettenähtud tootmisprogrammile. Kui käibevahendite plaaniline vajadus ületab sovhoosi omade käibevahendite summa, siis nähakse finantsplaanis ette puudujääva summa ulatuses assigneeringud normatiivi juurdekasvuks. Kui omade käibevahendite vajadus varude odavnemise või kulutuste alanemise tõttu väheneb, nähakse plaanis ette liigsete vahendite eraldamine.

Normatiivi juurdekasvuks antakse sovhoosidele käibevahendeid kvartalite viisi, kusjuures eelnevalt kontrollitakse tootmisplaani täitmist ja assigneeringute vajadust normatiivi suurendamiseks.

Põhikirjafond. Organiseerimisel saavad sovhoosid riigilt vahendid põhi- ja käibefondide moodustamiseks. Need vahendid moodustavad sovhoosi esialgse põhikirjafondi, mis kantakse tema põhikirja.

Sovhoosi edasises tegevuses kantakse põhikirjafondi suurendamiseks: a) kasutusele võetud põhivahendite väärtus, vaatamata nende soetamise või ehitamise finantseerimise allikatele; b) kõrgemalseisvate organite otsuste põhjal teistelt ettevõtetelt ja organisatsioonidelt tasuta saadud põhi- ja käibevahendite väärtus; c) lõpetatud kapitaalremondi väärtus, s. o. põhikirjafondist varem mahakantud põhivahendite taastatud osa väärtus; d) finantseerimine normatiivi juurdekasvuks ja omade käibevahendite puudujäägi katmiseks.

Sovhoosi põhikirjafond väheneb, kui sellest maha kanda: a) kõrgemalseisvate organite korralduste põhjal tasuta üle antud põhi- ja käibevahendite väärtus; b) iga kuu tootmiskuludeks arvatavate

põhivahendite kulumise väärtus; c) likvideeritud põhivahendite väärtus; d) kõrgemalseisva organi poolt sovhooside vahel ümberjaotamise korras eraldatud käibevahendid. Teised põhikirjafondi muudatused toimuvad ainult valitsuse otsuste põhjal. Sovhoosi põhikirjafondis aasta jooksul toimunud muudatused kinnitatakse kõrgemalseisva organi poolt aastaaruande läbivaatamisel.

Riigipanga lühiajaline krediit. Riigipank annab sovhoosidele põllumajandusliku tootmise hooajalisusest tingitud täiendavateks vajadusteks käibevahendeid lühiajalise krediidi näol järgmisteks tootmisotstarveteks: a) taimekasvatuse hooajalisteks kulutusteks; b) loomakasvatuse hooajalisteks kulutusteks; c) ülenormatiivsete tootmisvarude (söötade, kütuse, väetiste ja teiste kaubaliste materiaalsete väärtuste) moodustamiseks; d) abitootmisharude tootmisvarudeks; e) uue tehnika juurutamiseks, tootmise mehhaniseerimiseks ja tehnoloogia parandamiseks, tootmisprotsesside ratsionaliseerimiseks ja intensiivistamiseks; f) toodangu realiseerimisest saadavate sissetulekute hooajaliste kõrvalekaldumiste korral.

Peale tootmiskrediitide annab Riigipank laenusid toodangu turustamisega ja sovhooside varustamisega seoses olevateks vajadusteks, samuti toodangu realiseerimise viibimise tagajärjel tekkinud ajutiste finantsiliste raskuste korral ning teistel juhtudel.

Laenusid antakse kindlaksmääratud otstarveteks ja need kuuluvad tagastamisele ettenähtud tähtaegadel. Saadud laenude tagatiseks on väljalastav toodang ja omade käibevahenditega mittekaetavate materiaalsete väärtuste ülenormatiivsed varud.

Krediidid planeerib NSV Liidu Riigipank koos ministeeriumide ja keskasutustega, kes esitavad temale kvartali krediidinõudeavaldused. Sovhooside krediteerimiseks määratakse kõrgemalseisva organi — ministeeriumi või oblasti valitsuse poolt igale sovhoosile kooskõlas Riigipanga krediidiplaaniga kvartalilimiit. Nende limiitide piires annab sovhoosi teenindav Riigipanga asutus (osakond) välja laenud.

Taimekasvatuse hooajaliste kulutuste krediteerimine. Taimekasvatuse hooajalisteks kulutusteks antakse krediite aasta esimesest päevast kuni saagi koristamiseni (külvieelseteks, külvi- ja koristustöödeks ning mulla ettevalmistamiseks järgmise aasta saagiks). Taimekasvatuses tehtud töid krediteeritakse nende plaaniliste otseste kulude piires. Eraldi antakse laenusid traktorite, kombainide ja põllumajandusmasinate jooksva remondi kuludeks, samuti taimekasvatuse kuludeks arvatud üldkulude katteks. Laenude tagastamise tähtajad määratakse kooskõlas toodangu realiseerimise plaaniliste tähtaegadega.

Loomakasvatuse hooajaliste kulutuste krediteerimine. Loomakasvatuses krediteeritakse neid loomade pidamise plaanilisi kulutusi, mis pole kaetud üksikutel perioodidel toodangu plaanilise väljatulekuga. Näiteks on piimakarjakasvatuses lehmade pidamise kulud aasta esimeses kvartalis suuremad, lehmade produktiivsus aga madalam kui kevad- ja suveperioodil. Seepärast ületavad piima-

karja kulud esimeses kvartalis sageli tulusid. Hooajaliselt moodustuv vahe plaanis kaetakse pangakrediidiga, mis saadakse tähtajaga kuni aasta algusest arvestatavate plaaniliste tulude ja kulude tasakaalustamiseni.

Aasta jooksul antakse ülenormatiivsete noor- ja nuumloomade peale laenu, mis kujutab endast nende loomade bilansilise väärtuse ja omade käibevahendite normatiiviga määratud väärtuse vahet krediidi arvestamise päeval.

Mitmesugustel perioodidel loomakasvatuses äratarvitatud söötade tegelik maksumus erineb sageli plaanilistesse kulutustesse arvatud söötade aasta keskmisest maksumusest. Kõrvalekaldumine kõrgenemise suunas tagatakse Riigipanga laenuga, tähtajaga kuni saagi koristamiseni. Pärast saagi koristamist söötade tegelik maksumus alaneb, võrreldes aasta keskmiste normidega moodustub kuludes kokkuhoid, mis ongi laenu katmise allikaks.

Hooajaliste tootmisvarude krediteerimine. Riigipank annab sovhoosidele laenu omatoodetud ja ostetud kaubaliste materiaalsete väärtuste (söötade, kütuse, remondimaterjalide, varuosade ja teiste) sesoonsete varude loomise jaoks. Laenu antakse ainult ülenormatiivseteks varudeks, kusjuures omatoodetud materiaalsed väärtused hinnatakse plaanilise omahinnaga (franko hoiukoht), ostetud materiaalsed väärtused aga — soetamisväärtuse järgi, millele on juurde lisatud nende veokulud sovhoosi. Tasumata materiaalsete väärtuste peale laenu ei anta.

Abitootmisharude tootmisvarude moodustamiseks ja nende harude kulutusteks antakse krediiti üldistel alustel, nagu majapidamise põhitegevuselegi.

Mehhaniseerimise kulutuste krediteerimine. Riigipanga krediiti uue tehnika juurutamiseks, tootmise mehhaniseerimiseks ja tehnoloogia parandamiseks ei kasuta sovhoosid veel küllaldaselt. Selle krediidi palju laialdasem kasutamine võimaldab rakendada tootmises abinõusid, mis tõstavad kultuuride saagikust ja loomakasvatuse produktiivsust, alandavad toodangu omahinda. Selliste abinõude hulka kuuluvad peale- ja mahalaadimistööde, köögiviljade, puuvilja- ja marjaaedade ning viinamarjaistanduste kastmise ja turba tootmise mehhaniseerimine, söötade ettevalmistamise ja mitmesuguste teiste tööde tehnoloogia parandamine.

Toodangu realiseerimisest saadavate sissetulekute hooajaliste kõrvalekaldumiste krediteerimine. Mõnedes sovhoosides esineb veel üksikute saaduste tootmisel plaanilisi kahjumeid. Nende toodete realiseerimisest saadav kahjum kaetakse teiste toodete realiseerimisest saadava kasumiga. Sel juhul, kui kahjumit andev toodang realiseeritakse varem kui kasumit andev toodang, tekivad sovhoosis finantsilised raskused, s. o. kahjumit andva toodangu realiseerimisest saadavad tulud ei kata selle toodangu tootmiskulusid. Toodangu realiseerimisest saadavate sissetulekute hooajaliste kõrvalekaldumiste korral tekkivate vahede katmiseks annab Riigipank laenu. Nende

laenude kustutamise tähtajad määratakse vastavalt kasumit andva toodangu realiseerimise plaanile.

Riigipanga krediidil on sovhooside käibevahendites tähtis koht. Laenude andmisega hooajalisteks kulutusteks kontrollib Riigipank sovhooside majanduslikku tegevust ja avaldab krediidi kaudu otsest mõju tootmisele, majandusplaanide ja toodangu omahinna alandamise plaanide täitmisele. Tootmise ja kasumite saamise plaane täitvate ning stabiilse finantsilise olukorraga sovhooside krediteerimisel teeb Riigipank soodustusi, kergendab krediidi saamise tingimusi ja annab laenu ajutiste finantsiliste raskuste tekkimisel. Halvasti töötavate sovhooside suhtes kasutab Riigipank hoopis rangemat krediteerimise süsteemi ja piirab neile laenude andmist, suurte kahjumite korral aga võib krediteerimise üldse lõpetada.

6. Sovhooside majandusliku ja finantsilise tegevuse analüüs

Sovhooside majandusliku ja finantsilise tegevuse analüüsi ülesanded seisavad selles, et õigesti hinnata majapidamise iga tootmisharu tööd ja avaldada mõju toodangule selle suurendamise, omahinna alandamise ja kasumite kasvu suunas. Analüüsimisel hinnatakse kindlaksmääratud plaanide täitmist, avastatakse tootmise reservid ja näidatakse teed nende kasutamiseks. Samuti võimaldab sovhoosi tegevuse üksikasjaline analüüs anda hinnangu majapidamise enda plaani kohta, s. o. kindlaks teha, kuivõrd õigesti on määratud näitajad ja ülesanded ning kas planeerimisel on arvesse võetud reservid.

Sovhooside majandusliku tegevuse analüüsimisel kasutatakse nende aruandeid — aasta-, kvartali- ja kuuaruandlust, samuti jooksvat operatiivset ja statistilist aruandlust tootmisplaanide ja toodangu riigile andmise plaanide täitmise kohta. Sovhoosi töö üksikasjalisemaks ja põhjalikumaks tundmaõppimiseks kasutatakse osakondade ja farmide aruandeid ning algdokumente.

Sovhoosi majandusliku tegevuse kohta üldhinnangu andmiseks on vajalik analüüsida vähemalt plaanide täitmist toodangu mahu, toodangu riigile andmise, tootmiskulude ja toodangu põhiliikide omahinna ning finantstulemuste alal.

Sovhooside tegevuse uurimisel on samuti tähtis hinnata kõlvikute kasutamist, abinõude efektiivsust uute maa-alade kasutusele võtmise, heina- ja karjamaade põhilise paranduse jm. alal. Tingimata on vajalik iseloomustada sovhoosi põhivahendite kasutamist ja sovhoosi kindlustatust ehituste, masinate ja seadmetega. On vaja selgitada, kas kõik põhivahendid on rakendatud tootmisse täie koormusega, kas ei ole ülesseadmata seadmeid ja muud kasutusele võtmata vara.

Põhiliseks analüüsimise meetodiks on tegelike (aruandeliste) andmete võrdlemine plaanilistega, mis võimaldab välja selgitada edusamme või puudusi plaani täitmisel. Peale selle on vaja aruandeperioodi tegevuse näitajaid võrrelda eelmise aasta vastava

perioodi näitajatega, mis võimaldab kindlaks määrata majapidamise, selle tootmisharude või üksikute osade kasvutempot. Tootmisplaani täitmise põhinäitajaid on otstarbekohane vaadelda osakondade, farmide, brigaadide viisi, välja selgitades paremaid näitajaid ja eesrindlikke töökogemusi, samuti mahajäänud töölõike. Analüüsides sovhoosi aruandeandmeid, tuleb neid võrrelda ühesugustes tingimustes olevate eesrindlike sovhooside andmetega, selleks et kasutada viimaste töökogemusi.

Tootmisplaani ja kaubatoodangu riigile andmise plaani täitmise analüüs. Sovhoosidele määratakse toodangu — teravilja, liha, piima, villa, munade, karakullnahkade jne. riigile andmise plaan. Selle täitmine on iga sovhoosi põhiülesandeks. Seepärast on toodangu riigile andmise plaani täitmise analüüsil otsustava tähtsusega sovhoosi tegevuse üldine hindamine. Analüüsimisel selgitatakse välja, kuidas täideti plaan toodangu hulga ja kvaliteedi poolest. Hindamist teostatakse riigile antud toodangu arvestuskaalu (koguse) järgi, võttes arvesse, et arvestuskaal oleneb toodangu kvaliteedist.

Näitena toome andmed mõnede toodanguliikide riigile andmise kohta Krasnodari krai »Urupski» sovhoosis 1955. a. (tabel 72).

Tabel 72

Toodangu riigile andmise plaani täitmise analüüs «Urupski» sovhoosis 1955. a.

Toodangu liigid	Riigile andmise plaan (ts)	Tegelikult antud			Plaani täitmise protsent
		tegelik kaal (ts)	arvestuskaal (ts)	arvestuskaal tegelikust kaalust (protsentides)	
Teravili	14 000	16 045	14 156	88,2	101,1
Piim	21 270	24 486	22 263	90,9	106,0
Liha kokku	1 480	1 554	1 513	97.3	102,2
Sellest:					
veiseliha	751	800	764	95,4	101,7
sealiha	520	493	517	104,9	99,4
lambaliha	170	232	219	94,4	128,8
jne.					

Tabelist nähtub, et riigile antud teravilja arvestuskaal on 11,8 protsenti tema tegelikust kaalust madalam. See annab tunnistust teravilja halvast ettevalmistusest riigile andmiseks, mille tõttu sovhoos kandis suuri kahjusid.

Mõnikord täidavad sovhoosid teravilja riigile andmise plaani toiduteravilja asemel söödateraviljaga, mis tunduvalt vähendab sovhoosi tulusid.

Sellised negatiivsed faktid sovhoosi tegevuses tuleb analüüsimisel avastada ning kindlaks teha plaani mittetäitmisest või ebamajanduslikkusest tekkinud kahju.

Samasuguseid arvestusi tehakse teiste taimekasvatussaaduste

(köögivili, kartul, puuvili) riigile andmise plaani täitmise analüüsimisel.

Ülesannete täitmine loomakasvatussaaduste riigile andmise alal oleneb karja struktuurist, produktiivsusest ja iga loomakasvatusharu kaubalisusest. Analüüsimisel ei tehta kindlaks mitte üksnes iga toodanguliigi plaani täitmise protsenti arvestuskaalu alusel, vaid analüüsitakse ka, kuidas täideti plaan riigile andmise tähtaegade, toodangu kvaliteedi ja teiste näitajate osas. Näiteks määratakse igale sovhoosile liha riigile andmise plaan arvestuskaalus kokku, kusjuures eraldi näidatakse: «Sellest sealiha». Tingimata tuleb analüüsida, missuguste loomaliikidega ja missuguse loomade arvuga täitis sovhoos liha riigile andmise plaani. Suur tähtsus on antud juhul riigile antud loomade toitumuse ja keskmise kaalu näitajatel. Suurendades loomade keskmist eluskaalu ja parandades nende toitumust võib sovhoos liha riigile andmise plaani täita väiksema arvu loomadega ja ühtlasi saada iga tsentneri liha eest palju kõrgemat hinda.

Piima ja piimasaaduste (juust, või) riigile andmise plaani täitmise analüüsimisel tehakse kindlaks, kas sovhoos on kinni pidanud plaanilisest piimarasvasusest, kui suured kõrvalekaldumised esinevad plaanilisest või baasilisest piimarasvasusest, kas sovhoos sai riigile andmisel kasu või kahju.

Esitatud näites (tabel 72) on piima arvestuskaal tegelikust kaalust 9,1 protsenti väiksem. Krasnodari krai sovhoosidele on baasiliseks piimarasvasuseks määratud 3,8 protsenti, «Urupski» sovhoosi tootmis- ja finantsplaani järgi on plaaniline aga 3,5 protsenti. Järelikult oleks sovhoos pidanud riigile andma 80 826 tingühikut piima (21 270×3,8). Plaani täitmiseks oleks olnud vaja 23 093 tsentnerit piima rasvasisaldusega 3,5 protsenti (80 826 : 3,5). Tegelikult andis sovhoos väikse rasvasisalduse tõttu 24 486 tsentnerit, seega plaaniga võrreldes esines 1393 tsentneri suurune piima kadu piima madalama rasvaprotsendi tõttu. Niisamuti analüüsitakse ja hinnatakse ka teisi toodanguliike.

Taimekasvatuse plaani täitmise analüüs. Taimekasvatuse tootmisplaanis määratakse kindlaks mitmesuguste kultuuride külvipind, saagikus ja kogusaak, lähtudes planeeritaval aastal ettenähtud agrotehniliste abinõude teostamisest. Taimekasvatuse plaani täitmise analüüsimisel võrreldakse aruandeandmeid plaaniandmetega ja määratakse kindlaks plaani täitmine, samuti plaani täitmist takistavad tegurid.

Plaani täitmise hindamine kolme põhilise näitaja — külvipinna, saagikuse ja kogusaagi — järgi ei ole täielik. Peale nende näitajate analüüsimise on vaja kindlaks teha mitmesuguste kultuuride viljelemise majanduslik efektiivsus antud majapidamises. Selleks arvestatakse rea kultuuride saak ümber söötühikuteks, arvutatakse välja ja võrreldakse söötühikute plaanilist ja tegelikku omahinda, aga tehakse ka kindlaks, missugune kultuur annab suurema arvu söötühikuid hektarilt.

Tabelis 73 tuuakse andmed külvipindade, saagikuse ja kogusaagi plaani täitmise kohta «Urupski» sovhoosis 1955. aastal.

Tabel 73

Külvipindade saagikuse ja kogusaagi plaani täitmise analüüs «Urupski» sovhoosis 1955. a.

Näitajad	Talinisu	Oder	Kaer
Külvipinnad			
Plaani järgi (ha)	390	563	322
Tegelikult (ha)	390	563	322
Protsentides plaanist	100	100	100
Saak hektari kohta			
Põhitoodang			
Natuuras			
Plaani järgi (ts)	22,5	16,0	15,0
Tegelikult (ts)	14,8	13,7	15,8
Protsentides plaanist	65,8	85,6	105,3
Söötühikuis			
Plaani järgi (ts)	—	2 000	1 500
Tegelikult (ts)	—	1 712	1 580
Protsentides plaanist	—	85,6	105,3
Kogusaak			
Põhitoodang			
Plaani järgi (ts)	8 775	9 008	4 830
Tegelikult (ts)	5 772	7 713	5 088
Protsentides plaanist	65,8	85,6	105,3
Kogutoodang (terad ja põhk) söötühikuis			
Plaani järgi	—	1 427 768	582 800
Tegelikult	—	1 265 240	646 800
Protsentides plaanist	—	88,6	111,0

Majapidamisele kasulikuks tuleb lugeda selliseid kultuure, mis rea aastate jooksul annavad suure arvu söötühikuid hektarilt madala omahinnaga.

Sovhoosides, kus taimekasvatussaaduste kaubalisus on kõrge, võib kultuuride efektiivsuse hindamisel aluseks võtta ka realiseerimishindades hinnatud hektarisaagi maksumuse.

Analüüsimisel tehakse kindlaks, kui suures ulatuses taimekasvatuse toodang pärast riigile andmise plaani täitmist katab majapidamise teisi vajadusi seemne, sööda ja toiduainete osas.

Taimekasvatussaaduste omahinna plaani täitmist on kõige kohasem analüüsida järgmiselt: iga toodanguühiku omahinna plaani täitmise üldine hinnang teha plaanilise ja tegeliku omahinna võrdle-

misel; tegeliku omahinna plaanilisest omahinnast kõrvalekaldumise põhjused teha kindlaks täidetud tööde plaanilise ja tegeliku maksumuse võrdlemise teel tööliikide viisi.

Kui hinnata mingisuguse kultuuri tegelikku saaki plaanilise ja tegeliku omahinnaga, siis näitab saadud summade vahe kulude kõrvalekaldumise mõju omahinnale. Plaanilise ja tegeliku saagi hindamine plaanilise omahinnaga võimaldab kindlaks teha toodangu koguse suurenemise või vähenemise mõju omahinnale.

Taimekasvatuse põhitoodangu omahinna üldist hindamist kultuuride või kultuurirühmade viisi võib teostada tabeli 74 andmete eeskujul (tuuakse mõned «Urupski» sovhoosi 1955. aasta aruande andmed).

Tabel 74

Taimekasvatussaaduste omahinna analüüs «Urupski» sovhoosis 1955. a.

Kultuurid	Ühe tsentneri toodangu omahind (rublades)			Ühe söötühiku omahind (kopikates)		
	plaan	tegelik	protsentides plaanist	plaan	tegelik	protsentides plaanist
Teraviljad keskmiselt, ilma maisita	20.95	20.72	98,9	19,5	19,2	98,5
Mais teradeks	20.95	17.36	82,9	15,6	13,0	83,3
Söödajuurvili	6.42	6.07	94,5	58,4	52,8	90,4
Kartul	32.60	46.81	143,6	9,8	14,0	142,9
Kõrvitsalised kultuurid jne. . . .	6.00	5.42	90,3	64,0	59,1	92,3

Tegeliku omahinna plaanilisest omahinnast kõrvalekaldumise põhjuste selgitamiseks analüüsitakse sovhoosides kulutusi tehtud tööde ühiku kohta, kõrvutades plaanilisi ja tegelikke otseseid kulusid ühe hektari kohta põhiliste kuluelementide (palgad, kütus, määrdeained, muud kulud) viisi kõige tähtsamatel töödel.

Taimekasvatuse plaani täitmise hoolikas analüüs võimaldab kindlaks teha tootmist mõjutavad tingimused ja põhjused ning hinnata kultuuride saagikuse tõstmiseks, saagi koristamisel kadude likvideerimiseks ja teiste kasutusele võetud abinõude efektiivsust.

Loomakasvatuse plaani täitmise analüüs. Sovhoosid planeerivad loomade arvu iga aasta 1. oktoobriks ja loomade produktiivsuse 1. oktoobrist kuni 30. septembrini.[1] Toodangu riigile andmise ja selle omahinna plaan määratakse tootmis- ja finantsplaanides kalendriaasta kohta. Vastavalt sellele analüüsitakse ka loomakasvatuse plaani täitmise aruande andmeid.

Analüüsi teel tehakse kindlaks ülesannete täitmine karja taastootmise alal iga loomaliigi kohta ja loomade arv põllumajandusliku maa 100 hektari kohta, selgitatakse, kas aasta jooksul loomade arv

[1] 1957. aastast alates planeerivad sovhoosid vastava määruse kohaselt loomade produktiivsuse kalendriaasta kohta ja loomade arvu 1. jaanuariks. — *Toim.*

kasvas, võrreldes eelmise aastaga. Eriti tuleb kontrollida, kuidas on täidetud plaanilised näitajad noorloomade saamise ja säilitamise, põhikarja komplekteerimiseks noorloomade üleskasvatamise, samuti loomade arvu säilitamise alal.

Loomade arvu plaani täitmine oleneb otseselt loomade riigile andmisest ja realiseerimisest. Seepärast võetakse loomade arvu analüüsimisel 1. oktoobri seisuga arvesse liha riigile andmise plaani täitmine möödunud kolme kvartali jooksul.

Näiteks on sigade arvu plaan 1. oktoobriks määratud 1500 seale, tegelikult aga on sigu 1300. Formaalselt hinnates on sigade arvu plaan täidetud ainult 86,6 protsenti. Kui aga arvesse võtta, et sovhoos andis enne tähtaega riigile 250 tsentnerit sealiha (ümberarvestatult riigile antava sea keskmise eluskaaluga teeb see 238 siga), siis on plaan tegelikult täidetud 102,2 protsenti.

Loomade plaanilise ja tegeliku arvu kõrvutamine seisuga 1. oktoober näitab, kuidas on täidetud loomade üldarvu ja karja struktuuri plaan.

Sovhoosi tootmis- ja finantsplaanis on peale loomade arvu plaani karja taastootmise näitajateks ülesanded noorloomade saamise ja säilitamise alal: vasikaid 100 lehma ja tiine mullika kohta, põrsaid 100 emise kohta, tallesid 100 ute kohta. Nende näitajate täitmine tehakse kindlaks aruande andmete põhjal, kusjuures noorloomade saamise ja säilitamise näitaja sisaldab kõik aasta jooksul sündinud noorloomadest säilitatud loomad.

Näiteks planeeriti «Urupski» sovhoosi 1955. aasta plaanis: saada ja säilitada aasta algul majapidamises oleva iga 100 lehma ja tiine mullika kohta 78 vasikat. Tegelikult saadi 886 lehmalt ja tiinelt mullikalt 666 vasikat, kellest 25 lõppes. Järelikult saadi ja säilitati vasikaid:

$$\frac{666 - 25}{886} \times 100 = 72{,}3.$$

Karja produktiivsust mõõdetakse kindla ajavahemiku jooksul ühe looma kohta saadud põhitoodangu hulgaga. Sovhooside tootmis- ja finantsplaanides ning aruannetes on karja produktiivsuse näitajateks: piimakarjal — piimatoodang lehma kohta aastas; noorveistel — keskmine ööpäevane kaaluiive; täiskasvanud sigadel — aasta jooksul ühe emise kohta 2-kuuselt võõrutatud põrsaste arv; noor- ja nuumsigadel — keskmine ööpäevane kaaluiive; lambakasvatuses — villatoodang lamba kohta ja tallede saamine ning säilitamine 100 ute kohta.

Analüüsimisel arvutatakse kõik need näitajad sovhoosi aastaaruande põhjal.

Söödatasuvus on ökonoomiline näitaja, mis iseloomustab kulutuste efektiivsust loomakasvatuses. Sovhoosi tootmis- ja finantsplaanis määratakse kindlaks söödakulu ühe tsentneri piima ja ühe tsentneri sigade kaaluiibe tootmiseks. Söödatasuvuse hindamiseks võrreldakse plaanilist söödakulu tegelikuga ja tehakse kindlaks söötade kokkuhoid või ülekulu toodanguühiku kohta.

Näiteks oli «Urupski» sovhoosi 1955. aasta tootmis- ja finantsplaanis ette nähtud kulutada jõusöötasid ühe tsentneri piima tootmiseks 25 kg; tegelikult kulutati 22,5 kg, s. o. 2,5 kg vähem. Järelikult hoidis sovhoos 26 741 tsentneri

piima kogutoodangu juures kokku 668,5 tsentnerit jõusöötasid. Sama sovhooskulutas sigade ühetsentnerise kaaluiibe saamiseks 5,17 tsentnerit jõusöötasid, s. o. 0,17 tsentnerit üle normi. 502,5 tsentneri sealiha tootmisel oli sovhoosis jõusöötade ülekulu 85,4 tsentnerit.

Loomakasvatuse produktiivsuse analüüsimisel tehakse kindlaks samuti toodanguplaani täitmine põllumajandusliku maa 100 hektari kohta ja tootmise suurenemine võrreldes eelmise aastaga.

Loomakasvatussaaduste omahinna analüüsimist alustatakse iga toodanguliigi tegeliku omahinna plaanilisest omahinnast kõrvalekaldumise väljaselgitamisega. See võimaldab selgitada, missugustele toodanguliikidele tuleb edasisel analüüsimisel suuremat tähelepanu pöörata. Vähe on sellest, kui teame ainult üldist kõrvalekaldumist. On tarvis kindlaks määrata, kui suures ulatuses mõjutas toodangu omahinda kokkuhoid või ülekulu iga kuluelemendi osas.

Tabelis 75 on toodud näide kulude plaanist kõrvalekaldumiste arvutamiseks piimakarja ühe looma ja kogu karja kohta.

Tabel 75

Piimakarja kulude plaanist kõrvalekaldumise arvestus «Urupski» sovhoosis 1955. a.

Kulukirjed	Kulud ühe looma kohta (rublades)			Kõrvalekaldumiste üldsumma kogu karja — 686 looma — kohta (tuhandetes rublades)	
	plaan	aruanne	kõrvalekaldumine plaanist (kokkuhoid +, ülekulu —)	kokkuhoid	ülekulu
Palgad koos juurdearvutustega	1385	1146	+239	164	—
Jõusöödad	302	314	—12	—	8
Koresöödad	180	148	+32	22	—
Mahlakad söödad	561	678	—117	—	80
Haljassöödad	193	332	—139	—	96
Muud söödad	17	25	—8	—	5
Söödad kokku	1253	1497	—244	186	189
Muud otsesed kulud	88	137	—49	—	34
Tootmise üldkulud	415	389	+26	18	—
Sovhoosi üldkulud	177	185	—8	—	5
Kokku	3318	3354	—36	204	228

Tööviljakuse ja palgafondi plaani täitmise analüüs. Tööviljakuse kasv on toodangu hulga suurendamise ja selle omahinna alandamise üheks tähtsamaks abinõuks. Tööviljakuse näitaja on otseselt sõltuv kulutatud töö hulgast ja saadud toodangust. Tööviljakuse plaani täitmise analüüsimisel kõrvutatakse möödunud perioodil toodanguühiku kohta kulutatud töö hulga andmeid või aasta keskmise töölise

kohta väljatöötatud toodangu hulga tegelikke andmeid analoogiliste plaaninäitajatega.

Tööviljakuse ülesannete täitmise iseloomustamiseks sovhoosi kohta tervikuna kasutatakse ka kogutoodangu rahalist väärtust ühe aasta keskmise töölise kohta. Selleks arvutatakse kogutoodang (plaaniline ja tegelik) aruandeaasta plaaniliste hindadega, seejärel arvutatakse saadud kogutoodangu maksumus samade hindadega aasta-keskmise töölise kohta ja võrreldakse saadud andmeid.

Kui näiteks 630 aasta-keskmise töölise juures toodangu plaaniline omahind on 11 340 000 rubla, tegelikult toodetud toodangu plaaniline omahind aga 636 aasta-keskmise töölise juures on 11 677 000 rubla, siis võib toodanguplaani täitmist ühe aasta-keskmise töölise kohta arvutada järgmiselt:

$$\frac{11\,677}{636} : \frac{11\,340}{630} \times 100 = 102 \text{ protsenti.}$$

Kasutades sama meetodit, tehakse arvestused üksikute tootmisharude — taimekasvatuse, loomakasvatuse ja tööstusliku tootmise kohta. Kui on vajalik võrrelda aruandeaasta andmeid eelmiste aastate andmetega, arvutatakse nende aastate kogutoodang aruandeaasta (analüüsitava aasta) plaaniliste hindadega.

Tööviljakuse ülesannete täitmise analüüsimiseks kasutatakse käesoleval ajal tööviljakuse näitajana tööaja kulutust (inimpäevades või inimtundides) toodanguühiku (teraviljal, piimal, villal jne.) kohta. See tööviljakuse hindamise viis võimaldab välja töötada tööviljakuse tõstmise abinõusid majapidamise konkreetsetes tootmisharudes ja organiseerida tööaja kasutamise jälgimist mitmesugustel töödel.

Palgafondi plaani täitmise analüüsimisel on eesmärgiks vaadelda, kuidas sovhoos peab kinni kindlaksmääratud töötajate arvust töötajate kategooriate järgi ja plaanilisest palgafondist majapidamise tootmisharude ning tootmisüksuste viisi, millised kõrvalekaldumised esinevad ja millest need on tingitud. Seejuures selgitatakse ka, kui suures ulatuses on saavutatud palgafondi kokkuhoidu tööviljakuse tõstmise tulemusena ja muudatuste tõttu töömahus, tehakse kindlaks seos ja sõltuvus tööviljakuse kasvu ja erineva kategooriaga tööliste palkade tõusu vahel.

Sovhoosi finantsilise olukorra ja majandusliku tegevuse tulemuste analüüs. Sovhooside rentaabluse tõstmise ülesanne nõuab nende finantsilise olukorra ja tegevuse tulemuste — kasumite ja kahjumite põhjalikumat analüüsimist. Sovhoosi finantsilist olukorda iseloomustavad rida tema bilansis esinevaid näitajaid. Lihtsaim viis sovhoosi finantsilise olukorra kindlakstegemiseks on maksekohustuste ja nende tähtajaks tasumise võimaluste väljaselgitamine. Kohustused, millele analüüsimisel tuleb tähelepanu pöörata, on järgmised: maksed töölistele ja teenistujatele palgaks ja korraliseks puhkuseks, maksed riigieelarvesse ja kreeditoridele, eelseisvad omade vahendite sissemaksed Põllumajanduspanka, samuti erifondide vahendite kogunemine arveldus- ja erikontodele. Nende kohustuste katmise allika-

teks on kontodel olevad rahalised vahendid, laekumised deebitoridelt ja teistest allikatest.

Vaatleme kohustusi ja nende katmise allikaid «Urupski» sovhoosis 1956. a. 1. jaanuari lõppbilansi andmete põhjal (tuhandetes rublades).

A. Sovhoosi kohustused

1955. a. IV kvartali käibevahendite bilansi järgi eraldamisele kuuluvad liigsed omavahendid	—
Maksed hankijatele ja teistele kreeditoridele (sealhulgas ka eraldamised kindlustusfondi)	150
Palgavõlgnevus, eelseisvad maksed puhkuste arvel (üle plaanis kindlaksmääratud püsivate passivate)	134
Riigieelarvesse sissemaksmisele kuuluvad kasumieraldised (vaegmaksed)	—
Põllumajanduspanka sissemaksmisele kuuluvad vahendid (vaegmaksed)	—
Erikontole kandmata majapidamise tugevdamise ja laiendamise fondi vahendid	59
Kapitaalmahutustest, kapitaalremondist ja karja moodustamisest põhitegevusse juurdetõmmatud vahendid	60
Arvelduskontol hoitavad ettevõttefondi ja ergutustasude vabad vahendid	84
Kokku	487

B. Kohustuste katmise allikad

Vahendid arvelduskontol, erikontodel, kassas ja akreditiivides	467
Tagasimaksmisele kuuluvad, üleliigselt riigieelarvesse makstud kasumieraldised	35
Laekumised deebitoridelt (üle normatiivi)	147
Kokku	649

162 000 rubla suuruses summas vabade vahendite tekkimise põhjuseks sovhoosis oli mõnede normatiivide mittetäitmine (natuuras).

Finantsilise olukorra hindamisel on vaja kindlaks teha, kas sovhoos säilitab omad käibevahendid. Ammendava vastuse sellele annab aastaaruanne, kuna lõppbilansis on näidatud omade käibevahendite seis aasta lõpuks. Finantsilise olukorra analüüsimisel vahebilansi järgi tuleb välja selgitada käibevahendite eraldamine mitteplaanilisteks ülesanneteks: kapitaalmahutusteks, kapitaalremondiks, põhikarja moodustamiseks, operatsioonikuludeks, tootmises tekkinud ülekulutuste katmiseks, debitoorseks võlgnevuseks, ning seejuures ära märkida abinõud eraldatud käibevahendite taastamiseks.

Plaaniline tulemus (kasum või kahjum) määratakse sovhoosi finantsplaanis kindlaks kaubatoodangu realiseerimisest saadud sissetuleku ja kaubatoodangu täieliku omahinna vahena. Aasta jooksul toimuvad harilikult plaanist kõrvalekaldumised kas toodangu omahinna ja sissetulekute või kaubatoodangu koguse ja kvaliteedi osas.

Toodangu realiseerimise tegelik tulemus näidatakse sovhoosi aastaaruandes üldistatud kujul. Kasumi saamise allikate ja kahjumi tekkimise põhjuste kindlakstegemiseks on soovitav aastaaruande kasumite ja kahjumite tabelis näidatud tulemused jaotada koostis-

osadeks. Selleks koostatakse spetsiaalsed tabelid. Näitena toome andmed «Urupski» sovhoosi 1955. aasta tulemuste plaani täitmise kohta (tabel 76).

Tabel 76

«Urupski» sovhoosi 1955. a. plaani täitmise andmete analüüs (tuhandetes rublades)

Kasumid ja kahjumid	Plaani järgi		Tegelikult	
	kasum	kahjum	kasum	kahjum
Toodangu riigile andmisest	487	—	565	—
Aianduse, köögiviljakasvatuse, mesinduse ja kalakasvatuse toodangu realiseerimisest	10	—	—	50
Muu toodangu realiseerimisest ja mujale tehtud töödest	50	—	80	—
Elamu- ja kommunaalmajanduse alal .	—	—	—	58
Muud kasumid ja kahjumid	—	—	12	7
Kokku	547	—	657	115
Üldine tulemus	547	—	542	—

Põhilised kasumid ja kahjumid saab sovhoos toodangu realiseerimisest, seepärast tuleb välja selgitada realiseerimise tulemus iga toodanguliigi kohta. Selleks tuleb kaubatoodangu iga liigi täielikku omahinda võrrelda tema eest saadud sissetulekuga.

Peale toodangu riigile andmise realiseerivad sovhoosid osa kaubatoodangust kooperatiivsetele varumisorganisatsioonidele, vahetult tarbijatele ja annavad ühistoitlustamiseks. Toodangu mitmesugustele ostjatele realiseerimise tingimused pole ühesugused, vaid erinevad tunduvalt toodangu riigile andmise tingimustest. Seepärast tuleb toodangu realiseerimise tulemusi analüüsida eraldi — toodangu riigile andmise, muudele varujatele müügi ning jaevõrku realiseerimise alal. Üle riikliku plaani realiseeritud toodangu realiseerimise tulemuste analüüsimisel tuleb tingimata kontrollida iga toodanguliigi realiseerimishindu ja välja selgitada kehtivatest hindadest madalama hinnaga realiseerimised ning realiseerimise korrast mittekinnipidamised.

Sovhoosi majandusliku tegevuse finantstulemuste analüüsimisel pööratakse erilist tähelepanu nõndanimetatud realiseerimisvälistele tuludele ja kuludele. Sageli on nende tulude ja kulude tekkimise põhjuseks lepingu või finantsdistsipliini rikkumine nii sovhoosi poolt kui ka sovhoosiga majanduslikes suhetes olevate organisatsioonide poolt. Need ettenähtud korrast üleastumised on tavaliselt seotud leppetrahvide, viiviste ja trahvide maksmisega, samuti mittetootlike kulude ja kahjumitega. Kõik sellised ettenähtud korrast üleastumised tuleb avastada ning näidata abinõud nende likvideerimiseks.

Sovhoosi majandusliku ja finantsilise tegevuse süstemaatiline analüüsimine on üks majapidamise juhtimise parandamise abinõudest. Ta võimaldab kujunenud tootmistingimustes teha vajalikke otsuseid ettenähtud plaanide täitmiseks, aitab õigeaegselt välja töötada ja ellu rakendada abinõusid võitluseks plaanide täitmise ja ületamise eest, avastada ja mobiliseerida majandi sisereserve ning levitada sovhooside tootmistegevuse eesrindlikke kogemusi.

Majandusliku ja finantsilise tegevuse analüüs peab andma mitte üksnes sovhoosi plaanide täitmise üldise hinnangu, vaid ka ülesannete täitmise hinnangu osakondade, farmide ja teiste tootmisüksuste (töökodade, autotranspordi, abiettevõtete) kohta. See hinnang on palju täielikum, kui analüüsimisest võtavad osa ka osakondade ja farmide juhatajad, agronoomid, zootehnikud ja teised sovhoosi töötajad, järeldused ja ettepanekud aga vaadatakse ja arutatakse läbi sovhoosi, osakonna või farmi töötajate tootmisnõupidamistel või üldkoosolekutel.

Sovhoosi töötajate osavõtmine sovhoosi majandusliku ja finantsilise tegevuse analüüsimisest ning järelduste ja ettepanekute läbivaatamisest tõstab nende tööalast aktiivsust võitluses majandusplaanide täitmise ja ületamise eest.

Sisukord

I peatükk. **Sotsialistlik põllumajandus ja selle edasise arendamise ülesanded. Sotsialistlike põllumajandusettevõtete vormid** 5

1. Põllumajandus NSV Liidu rahvamajanduse süsteemis. Raske-tööstuse juhtiv osa põllumajandusliku tootmise arendamisel . . 5
2. Põllumajanduse arendamise ülesanded kuuendal viisaastakul 10
3. Sotsialistlike põllumajandusettevõtete vormid 13
4. Toodangu hulk põllumajandusliku maa 100 hektarilt vähimate kulutustega toodanguühiku kohta kui kolhooside ja sovhooside tootmistegevuse tähtsaim majanduslik näitaja 27

II peatükk. **Tootmise spetsialiseerimine ja tootmisharude õige kooskõlastamine kolhoosides ja sovhoosides** 32

1. Põllumajandusliku tootmise spetsialiseerimine 32
2. Põllumajanduse tootmisharud 37
3. Põllumajandusettevõtte mitmekülgse arendamise ja tootmisharude õige kooskõlastamise majanduslikud alused 38
4. Ratsionaalse majandamisstruktuuri ja -süsteemi kindlaksmääramine 44

III peatükk. **Teed tööviljakuse tõstmiseks ning kulude vähendamiseks põllumajandussaaduste toodanguühiku kohta** 48

1. Tööviljakuse mõiste ja selle tõusu tähtsus 48
2. Tööviljakuse näitajad ja kindlaksmääramise meetodid põllumajanduses 51
3. Toodanguühiku tootmiskulude arvestamise kord 58
4. Teed tööviljakuse tõstmiseks ning kulude vähendamiseks iga toodanguühiku kohta 68

IV peatükk. **Põllumajandusliku artelli põhikiri. Kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik tugevdamine** 80

1. Põllumajanduslik artell kui vabatahtlikult ühinenud talupoegade kollektiivne majapidamine 80
2. Põhikiri — põllumajandusliku artelli tegevuse põhiseadus . . 85
3. Ühismajapidamine — kolhooside peamine jõud. Ühiskondlike ja isiklike huvide kooskõlastamine artellis 88
4. Artelli juhtimine ja asjaajamine 95

V peatükk. **Kolhoosi tootmistegevuse planeerimine** 101

1. Kolhoosi tootmistegevuse plaanipärane juhtimine. Uus kord põllumajanduse planeerimisel 101
2. Riigi poolt kolhoosile antav plaaniülesanne ja selle teatavaks tegemise kord 103
3. Kolhoosisisese planeerimise organiseerimine 107
4. Kolhoosisisese planeerimise süsteem 110

VI peatükk. **Töö organiseerimine ja tasustamine kolhoosides** . . . 132

1. Töö kollektiivne iseloom ja ühiskondlik töödistsipliin põllumajanduslikus artellis 132
2. Alaline tootmisbrigaad 136
3. Töö tasustamine kolhoosides. Normipäev ja selle osatähtsus kolhoosi tootmistegevuses. Töö normeerimine ja tükitöö rakendamine 146

VII peatükk. **Kolhooside tulud ja nende jaotamine** 161

1. Kolhoositulud ja nende jaotamise põhimõtted 161
2. Naturaaltulude jaotamine 166
3. Rahaliste tulude jaotamine 173

VIII peatükk. **Masina-traktorijaamad kui kolhoositootmise arendamise otsustav tegur. Masina-traktorijaamade lepingulised vahekorrad kolhoosidega** 180

1. Masina-traktorijaama ülesanded kolhoosi tootmistegevuse arendamisel 180
2. Masina-traktorijaamade organisatsiooniline ja tootmisalane struktuur ja nende põhifondid 183
3. Masina-traktorijaama juhtimine 189
4. Masina-traktorijaama lepingulised vahekorrad kolhoosidega . 194

IX peatükk. **Masina-traktorijaamade tootmistegevuse planeerimine. Töö organiseerimine ja tasustamine** 203

1. Masina-traktorijaama tootmis- ja finantsplaan. Traktoritööde planeerimine 203
2. Traktoribrigaadide organiseerimine ja nende tööde planeerimine 212
3. Masina- ja traktoripargi kasutamine, remondi ja tehnilise hooldamise organiseerimine 221
4. Mehhanisaatorite kaadri vajaduse planeerimine. Töö tasustamine masina-traktorijaamades 224

X peatükk. **Traktoritööde ja naturaaltasu omahinna alandamine. Isemajandamise juurutamine masina-traktorijaamades** 223

1. Masina-traktorijaamade kulutused põllumajandussaaduste tootmiseks kolhoosides 233
2. Traktoritööde ja naturaaltasu omahinna alandamise teed . . 238
3. Masina-traktorijaamades isemajandamise juurutamise ülesanded ja teed 247
4. Majandisisene isemajandamine masina-traktorijaamades . . 253

XI peatükk. **Kolhooside ja masina-traktorijaamade majandusliku tegevuse analüüs** 259

1. Analüüsi ülesanded ja meetodid 259
2. Analüüsitavate ettevõtete tootmistingimused ja materiaalne baas 260
3. Põllumajandussaaduste tootmise plaani täitmise analüüs . . 265
4. Mehhaniseeritud tööde plaani täitmise ja traktorijaama masina- ja traktoripargi kasutamise analüüs 276
5. Tööjõu kasutamise ning kolhoosnikute ja masina-traktorijaama töötajate tööviljakuse analüüs 280
6. Kolhooside põllumajandussaaduste omahinna ja masina-traktorijaama traktoritööde omahinna analüüs 284
7. Kolhoositoodangu jaotamise ja realiseerimise ning kolhoosisisese akumulatsiooni analüüs 289

XII peatükk. **Sovhoosid ja nende tootmis- ning majandusliku tegevuse organiseerimine** 297

1. Sovhooside osa sotsialistliku põllumajanduse arendamisel . . 297
2. Sovhoositootmise spetsialiseerimine ja mitmekülgne arendamine. Sovhooside tootmisstruktuur 299
3. Sovhoosi juhtimine 305
4. Sovhooside tootmistegevuse planeerimine 306
5. Töö organiseerimine ja tasustamine sovhoosides 314

XIII peatükk. **Toodangu omahinna alandamine ja sovhoositootmise rentaabluse tõstmine. Sovhoosi majandusliku tegevuse analüüs** . . 321

1. Tootmiskulud ja toodangu omahinna struktuur 321
2. Taimekasvatuse ja loomakasvatuse toodangu omahinna planeerimine 326
3. Toodangu omahinna alandamise põhilised teed 331
4. Sovhoositootmise rentaablus. Isemajandamise juurutamine sovhoosides 334
5. Sovhooside finantsmajandus 339
6. Sovhooside majandusliku ja finantsilise tegevuse analüüs . . 345

ЭКОНОМИКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

(учебное пособие)

На эстонском языке.

Эстонское Государственное Издательство.

Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Toimetaja H. Avarsoo, L. Riikoja, K. Tamjärv

Tehniline toimetaja A. Ruutsoo

Korrektorid M. Sepp ja I. Roots

Ladumisele antud 29. IV 1957. Trükkimisele antud 1. VII 1957. Paber 60×92, 1/16. Trükipoognaid 22,5. Arvutuspoognaid 27,87. Trükiarv 3000. Tellimise nr. 3320. Trükikoda «Kommunist», Pikk tn. 2.

Hind rbl. 8.50.

4—1

Rbl. 8.50

ARH
21657

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00337130 1